

Tesi doctoral

Construint la revolta.

Política, comunicació i mobilització social en la
gènesi de l'austriacisme valencià.

Joaquim E. López Camps

Sota la direcció del doctor Jorge A. Catalá Sanz

Universitat de València-EG

Departament d'Història Moderna

Programa de doctorat 994-235 B: *Societats, economies i cultures*

a Europa des de l'Edat Mitjana fins a la Revolució Francesa.

València, 2015.

A mon père.

A ma mère.

“Si de la història llevem l’estudi del per què, com i per a què es va fer cada cosa, i si el resultat és el que es preveia, la resta és un mer exercici literari, però no una lliçó. I, encara que en el moment puga agradar, no aprofita en absolut per al futur.”

Manuel Martí a Josep Manuel Miñana (València, 26 d’octubre de 1707).

Resum.

El dia 1 de novembre de l'any 1700 moria, sense fills, Carles II, rei d'Espanya. L'obertura del seu document testamentari, on es declarava hereu Felip de Borbó, nét del rei de França, va desfermar un conflicte internacional que, durant més d'una dècada, va convertir Europa en camp de batalla.

Al Regne de València, com a la major part de territoris que formaven la Monarquia Hispànica, les últimes voluntats del difunt monarca van ser acceptades i Felip V va ser reconegut per les institucions com a rei. Aleshores, res no feia presagiar que, en menys de cinc anys, l'arxiduc Carles d'Àustria seria aclamat per centenars de valencians com a rei d'Espanya i que aquests no dubtarien a prendre les armes en defensa del "seu" Carles III.

En aquesta tesi doctoral s'analitza el procés que va conduir a la formació de l'austriacisme, el moviment que defensava l'entronització de l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei d'Espanya. Es parteix del supòsit que aquest fenomen va ser construït de forma conscient pels responsables de l'exèrcit aliat i que, per fer-ho, es van servir de diverses estratègies comunicatives i van recórrer a una densa xarxa de col·laboradors.

L'anàlisi de la forma com la revolta austriacista va ser construïda permet identificar els mecanismes que van facilitar la seua difusió, però també esdevé un punt de partida immillorable per analitzar les característiques de la societat valenciana en portes de l'inici de la Guerra de Successió, una perspectiva que permet valorar, en el seu context, la transcendència d'aquest conflicte en la història del País Valencià.

Índex

Introducció.....	1
Fonts Arxivístiques i Bibliogràfiques.....	11
Estructura del Treball.....	18
Agraïments.....	22
Primera part. <i>L'interés internacional per la Monarquia Hispànica</i>	25
Capítol 1. França i la successió espanyola.....	32
1.1. El matrimoni de Lluís XIV i Maria Teresa.....	32
1.2. La “devolució” dels drets de la reina Maria Teresa.....	34
1.3. El Tractat de Repartiment de 1668.....	38
1.4. La Guerra d'Holanda i la política de les Reunions.....	40
Capítol 2. La posició imperial.....	43
2.1. Les relacions Madrid-Viena fins a la Guerra dels Trenta Anys.....	43
2.2. Les reformes a l'Imperi.....	46
2.3. Els anys de la neutralitat imperial (1648-1680).....	50
2.4. La “Gran Potència” austríaca (1683-1700).....	57
Capítol 3. La posició anglesa i holandesa.....	60
3.1. L'emergència de les Províncies Unides.....	60
3.2. Anglaterra.....	62
Capítol 4. El temps de les grans aliances.....	65
4.1. La Guerra dels Nou Anys.....	65
4.2. El primer Tractat de Repartiment.....	69
4.3. El Segon Tractat de Repartiment.....	74
4.4. El camí cap a la guerra.....	78
Capítol 5. La Gran Aliança de La Haia.....	84
5.1. <i>Il n'y a plus de Pyrénées</i> . Lluís XIV i el testament de Carles II.....	84
5.2. La guerra italiana de l'emperador.....	87
5.3. La posició de Guillem III.....	89
5.4. La Gran Aliança de La Haia.....	92
Segona part. <i>El partit alemany. Formació, desenvolupament i caiguda</i>	97
Capítol 1. La cort en temps de Carles II.....	99
1.1. La Regència.....	100
1.2. La Poliarquia.....	102
1.3. La Successió.....	104

Capítol 2. Els ambaixadors imperials i la successió espanyola.	106
2.1. L'ambaixada del comte de Pötting i el matrimoni de l'emperador.	106
2.2. L'ambaixada del comte de Mansfeld.	109
2.3. L'ambaixada del comte de Lobkowitz.	112
Capítol 3. Jordi de Hessen i el partit alemany.	129
3.1. L'arribada de les tropes imperials i els fets de Palamós.	130
3.2. Les relacions amb el virrei Velasco.	132
3.3. La caiguda de Barcelona.	136
3.4. Hessen-Darmstadt a Madrid.	138
Capítol 4. Les ambaixades dels comtes de Harrach.	143
4.1. La mort de Maria Anna d'Àustria i el primer testament de Carles II.	143
4.2. L'efímer domini del partit alemany.	147
4.3. La divisió del partit alemany.	154
4.4. La segona ambaixada d'Alois von Harrach.	163
Capítol 5. El final del regnat de Carles II. Crisi política i caiguda del partit alemany.	173
5.1. El triomf del cardenal Portocarrero.	174
5.2. L'opció francesa. Integritat i seguretat.	175
5.3. El fracàs del partit alemany.	177
5.4. L'última voluntat de Carles II.	182
Tercera part. <i>El conflicte internacional per la successió espanyola.</i>	189
Capítol 1. L'inici de la guerra internacional per la successió espanyola.	191
1.1. Nàpols 1701. La primera revolta austriacista.	193
1.2. La primera campanya a la Península Ibèrica.	204
1.3. Carles III, rei d'Espanya.	217
Capítol 2. La Guerra de Successió, a la Mediterrània.	227
2.1. Portar la guerra al territori enemic.	227
2.2. Les expedicions al litoral valencià i català (1703-1704).	231
2.3. La campanya de 1705.	243
Quarta part. <i>Els austriacistes valencians.</i>	255
Capítol 1. El Regne "neoforal".	257
1.1. Un regne sense rei. I sense corts.	263
1.2. L'empremta de la guerra.	273
1.3. Una economia més oberta. Una societat més diversa.	281
1.4. València, 1700. Una societat en xarxa.	294
Capítol 2. Una revolta preparada per escrit.	305
2.1. Una Esfera Pública espanyola?	307

2.2. Els llenguatges del primer austriacisme.....	311
2.3. De la lectura a l'acció. Les formes de la mobilització social.....	323
Capítol 3. La formació de l'austriacisme valencià.....	328
3.1. “Parlar mal del govern”. Crisi política i reacció popular.....	328
3.2. Preparar la rebel·lió. Contactes i agents (1701-1704).....	335
3.3. Els primers líders de l'austriacisme valencià: García Dávila i Basset.....	347
Capítol 4. La guerra i la revolta dels maulets.....	361
4.1. La invasió aliada del litoral valencià.....	361
4.2. La revolta dels maulets.....	370
4.3. La resposta borbònica.....	379
4.4. La conquesta austriacista del Regne de València.....	391
4.5. Els fonaments del regne austriacista de València.....	398
4.6. De la revolta a la guerra.....	412
4.7. Carles III, el rei dels valencians.....	434
Conclusions.....	441
Bibliografia.....	453
Annex I.....	476
Annex II.....	494
Annex III.....	503

Introducció.

L'any 2005 la revista *Afers. Fulls de recerca i pensament* va decidir dedicar un exemplar monogràfic a la Guerra de Successió. La tria de l'any no era, en absolut, casual: el consell de redacció de la revista, en comptes d'esperar dos anys per fer coincidir la publicació amb el tricentenari de la batalla d'Almansa, va optar per traure a la llum el treball l'any en què es complia el tercer centenari de l'inici de la guerra, no pas del seu final.¹

El professor Manuel Ardit va ser l'encarregat de coordinar una publicació que tenia com a objectiu animar la historiografia valenciana a recuperar l'interés pel conflicte successori després de dècades de "paralització". A la introducció del volum, Ardit va recórrer a la intel·ligent ironia que sovint feia servir per cridar l'atenció sobre una aparent paradoxa: els primers estudis sobre el conflicte successori havien estat promoguts des de la Universitat de València i havien fet de les comarques valencianes el seu principal objecte d'anàlisi. Quatre dècades més tard, però, la guerra entre borbònics i austriacistes semblava haver desaparegut quasi per complet de les preocupacions dels historiadors valencians, en contrast amb allò que passava al nord del riu de la Sénia.

En efecte, l'any 1972, sota la influència i direcció de Joan Reglà, era presentada a València *La Guerra de Sucesión en el País Valenciano*, la tesi doctoral de Carmen Pérez Aparicio. Aquest treball analitzava el conflicte successori des dels supòsits teòrics que el catedràtic gironí havia introduït a la Universitat de València i que eren, de fet, hereus directes de les propostes de l'escola d'*Annales*.² En coherència amb aquesta línia interpretativa, la recerca de Pérez Aparicio es va orientar a intentar esbrinar les raons de fons que haurien conduït els valencians a abraçar a causa de l'arxiduc Carles i això, a la dècada de 1960, significava fonamentalment preocupar-se pel rerefons econòmic i social d'aquells fets.

Aquesta primera tesi va marcar un punt d'inflexió en la forma com s'havia analitzat fins aleshores la Guerra de Successió al País Valencià, i també al conjunt de l'estat espanyol. Abans de 1972, evidentment, el conflicte entre Àustries i Borbons havia estat estudiat per altres autors, però amb resultats bastant magres. Així, *La región valenciana en la Guerra de*

---

¹ Manuel ARDIT, "La Guerra de Successió", *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 52 (2005), p. 515.

² Sobre la renovació historiogràfica propiciada per Reglà als estudis històrics valencians, veg. Ernest BELENGUER, "Pròleg general", dins *Història del País Valencià*, Barcelona, 1988, vol. I, p. 7-16.

Sucesión, estudi publicat per Vicente Gascón Pelegrí l'any 1956, havia estat poc més que una narració dels fets d'armes de la guerra a partir de la lectura de la crònica de Miñana, mentre que *La Guerra de Sucesión en Valencia*, de Pere Voltes, aportava informacions molt valuoses gràcies al treball fet per l'autor als arxius de Viena, però renunciava a fer una interpretació global del conflicte.³ Tot el contrari va ocórrer amb *The War of Succession in Spain, 1700-1715*, una obra de Henry Kamen que, malgrat l'escàs nombre de treballs empírics disponible en aquell moment, es va aventurar a oferir una lectura general de la guerra que atorgava especial rellevància a allò que havia ocorregut al Regne de València.⁴

Tanmateix, la tesi de Carmen Pérez no va veure la llum de forma completa fins a l'any 2008, encara que l'autora sí que va traure a la llum desenes de treballs, publicats en revistes especialitzades, que van aportar dades rellevants sobre aspectes concrets de la guerra al territori valencià.⁵ Així, es van poder donar a conèixer els projectes econòmics de l'austriacisme valencià, es va identificar la política confiscatòria de l'arxiduc Carles i es va avançar en la reconstrucció de les biografies d'alguns conspicus austriacistes. Hi hagué dos treballs, però, que van assolir una especial rellevància.

El primer d'aquests treballs portava un eloqüent títol: "La Guerra de Successió, una revolució camperola", i va ser presentat al *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, celebrat l'any 1971. En la comunicació s'analitzava el conflicte successori des d'un prisma fonamentalment socioeconòmic, tot destacant que l'esclat de la guerra va anar precedit per un període de males collites, un puntual increment de la mortalitat epidèmica i una crisi dels sectors comercials provocada pel bloqueig decretat per Felip V. En aquestes circumstàncies, deia l'autora, el camperolat va veure en la crisi política l'ocasió propícia per tornar a plantejar les reivindicacions antisenyorials que ja havien menat la revolta de 1693.⁶

---

³ Vicente GASCÓN PELEGRÍ, *La región valenciana en la Guerra de Sucesión*, València, 1956; Pere VOLTES BOU, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, 1964.

⁴ Henry KAMEN, *The War of Succession in Spain, 1700-1715*, Londres, 1969 (la primera edició castellana, a Barcelona, 1974).

⁵ Carmen PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, València, 2008. Deixant de banda les aportacions a revistes i congressos, que són esmentades al llarg d'aquest treball, l'aportació de caràcter més global de l'autora va ser l'apartat dedicat a la Guerra de Successió a la monumental *Historia de España* de Menéndez Pidal (Carmen PÉREZ APARICIO, "La Guerra de Sucesión en España", dins José María JOVER ZAMORA, *La transición del siglo XVII al XVIII. Entre la decadencia y la reconstrucción*. Volum XXVIII de la *Historia de España Menéndez Pidal*, Madrid, 1993, p. 302-503).

⁶ Carmen PÉREZ APARICIO, "La guerra de sucesión: una revolució camperola", dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València, 1976, vol. III, p. 511-524. La resta d'obres de Pérez Aparicio són citades al llarg d'aquest treball quan estan relacionades amb els continguts del mateix. Un balanç historiogràfic recent, fet per aquesta mateixa autora, es pot trobar a: Carmen PÉREZ APARICIO, "La Guerra de Sucesión en Valencia. Retrospectiva historiogràfica y estado de la cuestión", *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 303-329.

De l'alçament maulet al triomf botiler, una petita obra de caràcter divulgatiu publicada l'any 1981, va servir perquè aquella interpretació tinguera una notable difusió entre un públic no necessàriament especialista. El context en què es va produir la seua publicació, de fet, era d'allò més propici: en ple procés de transició cap a la democràcia i de recuperació de l'autonomia política valenciana, no és estrany que haguera assolit una notable repercussió un episodi històric que mostrava unes classes populars lluitant, alhora, per alliberar-se de la pressió senyorial i pel manteniment del règim foral front al centralisme castellà.⁷ En aquestes circumstàncies, tant en l'àmbit acadèmic com fora d'aquest la lectura de la Guerra de Successió com a conflicte socioeconòmic es va convertir en un autèntic paradigma interpretatiu.

En trenta anys, però, els estudis sobre la Guerra de Successió han experimentat, fora del territori valencià, un notable salt endavant, tant des del punt de mira quantitatiu, com qualitativament. I la historiografia catalana, que es va incorporar a la renovació dels estudis sobre la Guerra de Successió de forma més tardana que la valenciana, va aconseguir situar-se prompte al capdavant de les recerques sobre un conflicte que, de fet, ja havia nodrit de símbols, efemèrides i herois l'imaginari nacionalista català des de mitjan segle XIX.⁸

No hi ha dubte que la publicació, l'any 1993, de la tesi doctoral de Joaquim Albareda, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)* va marcar un punt d'inflexió en la forma com el conflicte havia estat estudiat fins al moment. Les referències que els historiadors del Principat havien dedicat al plet successori al llarg del segle XIX i a les primeres dècades del XX se centraven, quasi exclusivament, en el mitificat 11 de setembre de 1714, les seues causes immediates i les seues conseqüències, però ometien quasi per complet el període inicial de la guerra i aprofundien poc en les raons de l'aposta catalana per la Casa d'Àustria. En aquestes circumstàncies, el treball d'Albareda va permetre ampliar considerablement el marc cronològic dels estudis i, també, va reeixir a l'hora de

---

⁷ Des que les obres de Joan Fuster van donar carta de naturalesa a un nou valencianisme polític en la dècada de 1960, aquest moviment es va haver de dotar d'un nou aparell retòric en el qual la Guerra de Successió va trobar prompte el seu lloc. Així ho confirma l'aparició del disc més influent del grup Al Tall, *Quan el mal ve d'Almansa*, l'any 1972, que va convertir alguns episodis del conflicte entre "maulets" i "botiflers" en banda sonora del moviment per la recuperació de l'autonomia política al País Valencià. Sobre la construcció cultural d'aquest imaginari, veg. Ferran ARCHILÉS, *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*, Catarroja-València, 2012.

⁸ Sobre les primeres lectures decimonòniques de la Guerra de Successió, veg. Oriol JUNQUERAS, "L'Onze de setembre de 1714 en la cultura catalanista del segle XIX", *Manuscrits*, núm. 16 (1998), p. 305-318.

connectar els fets del Principat amb les dinàmiques polítiques d'àmbit internacional.⁹ Des de la dècada de 1990, doncs, Catalunya es va convertir en el focus irradiador de la major part dels estudis sobre la Guerra de Successió, amb un increment exponencial del nombre de treballs en les dates més properes al tricentenari del 1714.¹⁰

En un context intel·lectual bastant diferent, el mateix any 1993 va aparèixer *Entre Austrias y Borbones. El archiduque Carlos y la Monarquía de España*, una obra de la historiadora madrilenya Virginia León que també va suposar un notable revulsiu dins de la historiografia modernista espanyola. Era quasi la primera vegada que la tasca política de l'arxiduc Carles d'Àustria despertava l'interès d'una historiadora no nascuda als països de l'antiga Corona d'Aragó. “El rei dels catalans”, com Pere Voltes havia batejat l'arxiduc, era presentat al treball de León Sanz com a sobirà —o aspirant a ser-ho— del conjunt de la Monarquia Hispànica, i es posava de manifest que en l'aparell administratiu desplegat per Carles III hi havia la llavor d'una modernització política que no passava necessàriament pel model de centralització que acabaria imposant Felip V.¹¹ Aquesta última afirmació suposava, però, un evident qüestionament de la interpretació predominant en bona part de la historiografia espanyola, que havia atribuït a Felip V i les seues contundents mesures un paper renovador en el qual alguns van arribar a veure la gènesi de l'Espanya contemporània.¹²

---

⁹ La tesi d'Albareda havia estat defensada a Barcelona l'any 1990. Abans d'aquesta data, l'estudi de la fase final de la guerra havia centrat l'atenció de la historiografia de la darrera del segle XIX, amb aportacions de qualitat molt diversa. Veg., per exemple: Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona, y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña de 1713-1714*, Barcelona, 1871-1872 i Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona, 1905. Durant la dècada de 1960, el buit d'investigacions es va poder omplir amb les aportacions d'Albertí i, sobretot, amb les de Joan Mercader, el primer que va donar una lectura global al conflicte a Catalunya. Veg. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, Barcelona, 1964 i Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, 1968. Un esment específic mereixen les aportacions de Pere Voltes, que van servir per redescobrir la tasca política de la Catalunya austriacista mitjançant un ús sistemàtic de fonts estrangers. Veg. Pere VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, Barcelona, 1963-1970.

¹⁰ No cal un repertori exhaustiu per deixar constància del creixent nombre d'estudis que s'han ocupat del conflicte successori a Catalunya durant les darreres dues dècades. Les actes dels congressos *L'Aposta Catalana durant la Guerra de Successió*, celebrat el 2005 o *Els Tractats d'Utrecht: Clarors i foscors de la pau*, del 2014, són una bona mostra de la vitalitat de la que podríem anomenar escola historiogràfica catalana en relació amb la Guerra de Successió. Un conflicte que, tot s'ha de dir, comença a fer-se un lloc en les preocupacions de la historiografia de l'antiga Corona de Castella, amb aportacions d'especial rellevància sorgides del treball de Francisco Andújar, José María Iñurritegui, Julio D. Muñoz, Francisco J. Guillamón, David González Cruz i, molt especialment, Virginia León.

¹¹ Virginia LEÓN SANZ, *Entre Austrias y Borbones. El archiduque Carlos y la Monarquía de España*, Madrid, 1993. L'obra era, en realitat, una versió abreujada de la voluminosa tesi doctoral de León Sanz: *La Guerra de Sucesión española a través de los Consejos de Estado y Guerra del Archiduque Carlos de Austria*, defensada a Madrid l'any 1983 i que havia estat editada, però amb una distribució molt limitada.

¹² Manllevem la idea de l'obra publicada l'any 1991 per Pere Voltes *Felipe V, fundador de la España contemporánea*. Més recentment, continuen apareixent treballs que abunden en aquesta idea. Veg., per exemple, Agustín

Però la importància dels treballs d'Albareda i León Sanz no es trobava només en el seu caràcter pioner, sinó en la metodologia que van fer servir i, molt particularment, en el repertori de fonts amb què van poder treballar aquests autors. Tots dos, com ja ho havia fet anteriorment Pere Voltes, van treballar amb fons documentals que fins aleshores no havien estat analitzats de forma sistemàtica: en el cas de l'historiador català, es van poder reconstruir les estratègies militars aliada i borbònica per a Catalunya a través dels informes remesos a Anna Stuart i a Lluís XIV pels seus agents al Principat.¹³ A l'obra de León Sanz, mentrestant, es va fer un buidatge complet de la documentació elaborada per l'administració austriacista que es trobava dipositada en l'anomenat *Fondo del Archiduque* de l'*Archivo Histórico Nacional*, una secció on havia estat incorporada una part dels documents del govern de Carles d'Àustria enviats als arxius estatals de Viena.

Al País Valencià, mentrestant, l'aparició de diversos estudis que analitzaven el conflicte successori des d'una perspectiva local o temàtica van començar a posar de manifest una complexitat que tenia un difícil encaix en l'explicació clàssica. El treball de Jesús Pradells sobre l'austriacisme i la Guerra de Successió a Alacant va permetre constatar que a la capital del sud valencià havien tingut una importància capital alguns individus vinculats al comerç i que gaudien d'una còmoda posició econòmica. En una línia semblant, el treball de José María Chiquillo sobre la noblesa austriacista va posar el focus en les trajectòries d'aquells aristòcrates que havien decidit apostar per la candidatura imperial malgrat el caràcter suposadament popular del bàndol austriacista. Enrique Giménez, per la seua part, va poder demostrar, mitjançant una anàlisi detallada de la conspiració d'Altea l'any 1704, que la coincidència d'interessos entre alguns individus de la Marina i les embarcacions angleses que arribaven al litoral d'aquesta comarca apuntaven a un fenomen molt més complex del que s'havia pensat fins aleshores, tant des del punt de mira econòmic com en relació a la sociologia de la revolta.¹⁴

GONZÁLEZ ENCISO, *Felipe V, la renovación de España: sociedad y economía en el reinado del primer Borbón*, Pamplona, 2003. Els estudis més exhaustius relatius a la imatge historiogràfica sobre Felip V han estat publicats, des d'un intent de reconciliar la lectura castellanista amb la catalanista, per Ricardo García Cárcel. Veg. Ricardo GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe V y los españoles. Una visión periférica del problema de España*, Barcelona, 2002.

¹³ Uns anys abans, David Francis ja havia posat de manifest la riquesa dels fons documentals anglesos en relació amb la Guerra de Successió espanyola, tot i que l'estudi de l'autor britànic tenia una perspectiva fonamentalment anglesa. Veg. David FRANCIS, *The first peninsular War, 1702-1713*, Londres, 1975.

¹⁴ Jesús PRADELLES NADAL, *Del foralismo al centralismo. Alicante, 1700-1725*, Alacant, 1984; Juan Antonio CHIQUILLO PÉREZ, "La nobleza valenciana en la Guerra de Sucesión. Algunas hipótesis sobre su participación", *Estudios*, núm. 7 (1991), p. 115-148; Enrique Giménez López, "El desembarco aliado de Altea en 1704 y el Virrey Marqués de Villagarcía", dins *Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez*, València, 1988, vol. II, p. 269-284. Encara que molt més recent, caldria incloure en aquest repertori d'obres sobre aspectes

En definitiva, si la Guerra de Successió al territori valencià havia estat, com coincidien a reconèixer quasi tots els especialistes, un conflicte amb tres dimensions, semblava lògic que les recerques no només atengueren a la revolta camperola suscitada per les promeses fiscals de Basset i Garcia Dávila, sinó que també prengueren en consideració la relació que aquests fets podien tindre amb la dimensió espanyola i amb la vessant internacional de la guerra. Però la idea, suggerida, entre d'altres, per Enrique Giménez, d'afrontar estudis d'aquest tipus i, amb ells, revisar els paradigmes interpretatius vigents, no va tindre gaire ressó. En aquestes circumstàncies tot feia indicar, doncs, com lamentava Ardit a les planes d'*Afers*, que, per als estudis sobre la Guerra de Successió, havia arribat “la fi de la Història”.

El treball que tot seguit s'exposa és, en gran mesura, resultat de les provocadores paraules d'Ardit, dels seus suggeriments i de l'estimuladora heterodòxia de què sempre va fer gala. Calia, deia aquest autor, reprendre els estudis sobre la Guerra de Successió des de nous supòsits que prengueren com a punt de partida les aportacions que la historiografia havia fet en les tres dècades anteriors, que ampliaren tant com fóra possible el repertori documental i que, en definitiva, oferiren una interpretació de la guerra que donara resposta a alguns dels interrogants que encara planaven sobre ella. Si els estudis sobre l'economia, la societat i la política valencianes del segle XVII havien estat objecte de debat entre els especialistes, per què no ho havien d'estar també les interpretacions sobre la Guerra de Successió?

Les raons que havien portat els valencians a abraçar la causa austriacista semblaven bastant aclarides als estudis que ja havien estat publicats. Es podia aduir el tradicional antigal·licisme dels valencians, i també la preocupació per la possibilitat que Felip V intentara desplegar una política centralitzadora com la que el seu avi havia posat en marxa a França. També es podia oferir com a explicació l'esperança amb què les classes populars van acollir els rumors d'una possible revisió de l'opressiu règim senyorial valencià. I fins i tot es podia argumentar, com ho havia fet el cronista Ortí o l'historiador decimonònic Francec Xavier Borrull, que l'amenaçadora presència de l'armada aliada al litoral, contestada

---

parcials del conflicte successori l'única biografia de Basset publicada fins ara i basada en un treball arxivístic sistemàtic, que també va permetre comprovar la informació que podia trobar-se en diversos arxius militars. Veg. José Luis CERVERA TORREJÓN, *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*, València, 2003.

amb torpesa pel virrei de València, marquès de Villagarcía, havia generat una perillosa indefensió que va deixar als valencians poques alternatives.

A la llum dels plantejaments historiogràfics més recents, però, amb eixes respostes no n'hi ha prou. En primer lloc, perquè entre els propis historiadors modernistes valencians han estat objecte de profunda revisió alguns dels supòsits sobre els quals s'assentava eixa interpretació, com ara la refeudalització posterior a l'any 1609 o el neoforalisme del regnat de Carles II. Si la situació econòmica del camperolat valencià del darrer segle XVII no era tan dolenta com s'havia vingut defensat, i si la Corona no havia estat, en temps de Carles II, tan "foralista" com havia pensat Reglà, la interpretació sobre la Guerra de Successió ja no podia ser la mateix.

Mentrestant, les darreres dècades també han contemplat un salt qualitatiu en els estudis sobre els processos de mobilització social i sobre la construcció i difusió de les idees polítiques a l'Europa de l'Antic Règim. Els individus i el llenguatge s'han convertit així en els principals protagonistes de les noves tendències historiogràfiques.¹⁵ Portant aquestes noves aportacions teòriques al cas que ens ocupa permet indicar l'eixida a un atzucac interpretatiu: no es tracta tant de preguntar-nos per què els valencians van donar suport a Carles d'Àustria, sinó d'intentar esbrinar per què deien ells, i elles, que ho feien. En definitiva, el repte es troba en analitzar la revolta iniciada a les comarques valencianes després del desembarcament de Dénia amb els instruments interpretatius que s'han fet servir per estudiar fenòmens similars que van tindre lloc en diversos indrets a l'Europa moderna.¹⁶

Per aconseguir un objectiu d'aquest tipus semblava condició *sine qua non* dur a terme estudis microanalítics que permeteren "escollar" la veu dels protagonistes, i això no

---

¹⁵ Algunes reflexions sobre aquesta qüestió es poden trobar a: María Antonia BEL BRAVO, "La Guerra de Sucesión desde la "nueva" historia cultural", dins José FERNÁNDEZ i José Miguel DELGADO, *El cambio dinástico y sus repercusiones en la España del siglo XVIII*, Jaén, 2001, p. 67-92. Una perspectiva més global és oferida a: Mónica BOLUFER, "Identidad individual y vínculos sociales en el Antiguo Régimen: algunas reflexiones", dins J.C. DAVIS i I. BURDIÉL (eds.), *El otro, el mismo. Biografía y autobiografía en Europa (siglos XVII-XX)*, València, 2005, p. 131-140. Per últim, no es pot deixar d'esmentar, per la notable influència que van tindre en la recuperació de l'interès per l'individu, les obres de Carlo Ginzburg (*El formatge i els cucs*) i James Amelang (*The Flight of Icarus*).

¹⁶ Les revoltes i revolucions a l'Europa de l'Antic Règim han propiciat l'aparició de nombrosos estudis i la convocatòria de divesos congressos, tot i que en els darrers anys l'interès per aquest fenomen s'ha reduït considerablement. Es pot trobar una guia historiogràfica sobre aquesta qüestió a: Francesco BENIGNO, *Especjos de la Revolució*, Barcelona, 2000 i a Xavier GIL PUJOL, "El revisionismo sobre la Revolución Inglesa: crónica y cuestiones de veinticinco años de debate", *Pedralbes*, núm. 17 (1997), p. 241-288.

resultava fàcil amb les fonts que s'havien fet servir habitualment. Així, per exemple, els informes elaborats per l'administració borbònica, on es recollien les mesures desplegadas per a la persecució de l'austriacisme, permetien conèixer algunes de les estratègies dels sediciosos, i ajudaven a situar-les en el temps i en l'espai, però difícilment podien donar informació sobre la ideologia d'uns individus que eren considerats pel marquès de Villagarcía, virrei de València en aquell moment, com “*las ezes de la república*”.¹⁷ Per al virrei, de fet, la revolta era un episodi de violència –un més– promogut per les classes populars i d'aquestes no es podia esperar, segons la lògica de Villagarcía, un rerefons cultural o uns objectius mínimament elaborats.

El menyspreu de la màxima autoritat política valenciana envers els primers grups austriacistes era compartit per la major part dels cronistes contemporanis que van descriure els fets. El cas de Miñana és, probablement, el més evident, perquè la seua inquina cap a l'austriacisme el va fer apartar-se en més d'una ocasió de l'objectivitat que tanta importància tenia en el context intel·lectual de la preil·lustració valenciana.¹⁸ Els dietaris de Josep Vicent Ortí, d'Isidre Planes o de Manuel Fuster Membrado, per la seua part, no tenien una vocació historiogràfica com la de Miñana, però tot i així compartien amb *De bello rustico valentino* la severa crítica cap als austriacistes, incloent-hi aquells que formaven la seua base social –els maulets–, però també els nobles, juristes i eclesiàstics que més activament s'hi van implicar.¹⁹ En tots els casos, doncs, les dades que aportaven aquestes obres podien ser rellevants a l'hora d'elaborar una enumeració dels fets que havien tingut lloc a València – fonamentalment a la ciutat–, però resultaven poc útils per intentar entendre les raons de l'aposta valenciana per Carles d'Àustria.

---

¹⁷ Marquès de Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 13 i 14 de desembre de 1701) AHN, *Estado*, ll. 216. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic, op. cit.*, vol. I, p. 353.

¹⁸ Cal recordar que tant el degà Manuel Martí com l'erudit Gregori Mayans van llançar severes crítiques contra l'obra de Miñana, amb el qual els unia una cert complicitat intel·lectual, perquè consideraven, especialment Martí, que la crònica ometia les causes que havien provocat l'esclat de la revolta, i obviava referències a moltes persones, segurament amb la intenció d'evitar generar tensions amb ells. Veg. *Martini Monita*, dins de José Manuel MIÑANA, *La Guerra de Sucesión en Valencia (De bello rustico valentino)*, edició a cura de Jordi PÉREZ DURÀ i José María ESTELLÉS GONZÁLEZ, València, 1985, p. 271-273. Sobre les circumstàncies en què es va publicar la crònica de Miñana i el control polític de què van ser objecte les del marquès de San Felipe i Nicolás Belando, veg. Giovanni STIFFONI, *Verità della storia e ragioni del potere nella Spagna del primo '700*, Milà, 1989.

¹⁹ Josep Vicent ORTÍ I MAYOR, *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia, desde el día 3 del mes de octubre del año 1700 hasta el día 10 del mes de septiembre del año 1715*. Edició a cura de Vicent Josep ESCARTÍ, València, 2007; Isidre PLANES, *Sucessos fatales desta ciudad y Reyno de Valencia. Puntal diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707*. Còpia manuscrita de l'original feta per Lluís CEBRIAN MEZQUITA, València, 1899 (Biblioteca Valenciana, ms. 159). Manuel FUSTER MEMBRADO, *Dietario de Valencia (1705-1707)*, Biblioteca Serrano Morales, ms. 6424.

La casualitat va voler que pels mateixos anys que l'autor d'aquesta tesi començava les seues primeres recerques se suscitara un interessant debat sobre el paper econòmic i polític de l'austriacisme a l'Espanya el segle XVIII. La controvèrsia havia estat animada per un treball d'Ernest Lluch on es “ressuscitava” la biografia, l'obra i el pensament de dos destacats seguidors de l'arxiduc: Juan Amor de Soria i Ramon de Vilana Perlas.²⁰ Tots dos havien patit exili a Viena, així que Lluch va aprofitar l'estudi per interessar-se pel panorama intel·lectual que es va viure a la cort imperial durant els anys del regnat de l'emperador Carles VI –el Carles III dels austriacistes–. L'autor va poder identificar entre els membres de la colònia espanyola de refugiats un llenguatge polític que tenia les seues arrels en el model polític de la “monarquia composta” anterior a la guerra, però que havia estat actualitzat al llarg de la conflagració i que es podia presentar, com va apuntar Lluch, com una autèntica alternativa “aragonesista” al model centralitzat imposat per Felip V.

Mentre els noms d'Amor de Soria i Vilana Perlas començaven a fer-se lloc entre la historiografia espanyola, l'aparició de l'exhaustiu treball d'Agustí Alcoberro sobre l'exili austriacista va permetre quantificar, identificar i reconstruir les trajectòries de centenars de refugiats austriacistes. Entre ells hi havia, a més dels erudits estudiats per Lluch, desenes de valencians provinents dels estrats més diversos de la societat. El més destacat era, sens dubte, l'arquebisbe de València, president del *Consejo de España*, però amb ell hi havia també juristes, com els doctors Cristòfol Mercader i Joan Baptista Llosà, militars, com Lluís Cantó i Felip Pons, petit nobles com Joan Soler de Cornellà i Nicolau Timor de Cabrero, i alguns aristòcrates de primera fila com la marquesa de la Casta, el comte de Cervelló i el marquès de Boil.²¹

Les obres de Lluch i Alcoberro, com les de León Sanz o Voltes, eren una invitació implícita a espigolar als arxius de Viena, per intentar localitzar-hi aquells testimonis que pogueren aportar informació de primera mà sobre les raons dels austriacistes valencians i sobre els mecanismes que van permetre passar de la fidelitat al trencament. El problema, després d'haver procedit a les primeres recerques a l'antiga capital imperial, no va ser la

---

²⁰ La primera obra de Lluch sobre aquesta qüestió, *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, havia estat publicada l'any 1996, però la seua primera edició en castellà –*Las Españas vencidas del siglo XVIII*– va eixir tres anys més tard i no va ser només un bolcat del text a una altra llengua, sinó una adaptació del seu contingut als interessos d'un públic no-català. Uns anys més tard, *L'Alternativa Catalana 1700-1714-1740: Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria, teoria i acció austriacistes* va acabar de posar el focus en aquests personatges.

²¹ Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista*, Barcelona, 2002.

manca de dades, sinó justament tot el contrari: la seua extraordinària abundància, diversitat i interès.

El resultat de tot plegat ha estat una tesi doctoral que té com a principal objectiu analitzar el procés de construcció de l'austriacisme valencià. No es tracta, doncs, d'un intent de reconstrucció dels fets d'armes que van tindre lloc al País Valencià entre 1705 i 1707, ni tampoc no es pretén reescriure la Guerra de Successió. Per fer-ho, caldria dedicar als borbònics valencians la mateixa atenció que es presta als austriacistes, un objectiu que excediria, de llarg, l'extensió d'un treball com aquest. Ens centrem, en definitiva, en la identificació dels instruments que van permetre que una part significativa de la població valenciana trencara la seua fidelitat a Felip V i, a partir d'això, plantegem algunes conclusions que permeten apropar-se a l'anàlisi de les raons d'aquesta aposta.

Per emprendre una recerca d'aquest tipus, es parteix del convenciment que els moviments revolucionaris de l'Europa moderna, entre els quals caldria incloure la revolta dels austriacistes valencians, són construïts socialment i cultural. Partim de la hipòtesi que un moviment conspiratiu amb objectius polítics, com ho va ser l'austriacisme, només es pot entendre en tota la seua complexitat si es prenen en consideració les diverses formes de relació social i la forma com funcionaven i, així mateix, si es tenen en compte els mecanismes de comunicació dins d'aquesta mateixa societat.

Si portem aquest esquema d'anàlisi a la València de l'any 1705 haurem de retrocedir en el temps per intentar entendre com era la societat sobre la qual es van llançar, de forma aparentment espontània, els pocs centenars d'homes amb els quals Basset va poder guanyar Dènia per a la causa aliada. Caldrà reconstruir els mecanismes a través dels quals es relacionaven, i es comunicaven, els individus i les col·lectivitats al Regne de València de la darrereria del Sis-cents. Serà necessari, així mateix, entendre el significat que els valencians dels primers anys del segle XVIII donaven als conceptes polítics que van ser evocats pels aspirants al tron per justificar les seues respectives aspiracions. I s'haurà de procedir, per últim, a identificar el conjunt d'estratègies que es van fer servir per pensar, dissenyar, difondre i promoure la revolta al bell mig d'una profunda crisi de legitimitat política.

FONTS ARXIVÍSTIQUES I BIBLIOGRÀFIQUES.

Per les raons apuntades, l'elaboració d'aquest treball deu molt a les fonts d'arxiu dipositades als arxius de la ciutat de Viena. El complex arxivístic del *Österreichisches Staatsarchiv* ha aportat la matèria primera fonamental, tant per a l'anàlisi de la crisi política de la fase final del regnat de Carles II com per a l'estudi de les trajectòries de centenars d'austriacistes valencians.

L'arxiu de la família Harrach, a la qual pertanyien els dos últims ambaixadors de l'Imperi a Madrid del regnat de Carles II, va ser una font d'extraordinari interès per reconstruir el complex univers de relacions polítiques –internes i internacionals– dins del qual el malaltís Carles II hagué de governar la seua immensa monarquia. El fons Harrach, amb una documentació inabastable, conserva la pràctica totalitat de la correspondència creuada pels dos ambaixadors amb l'emperador Leopold, amb Carles II i, així mateix, amb desenes d'individus relacionats amb la vida política espanyola d'aquests anys. I no només això, sinó que la sistemàtica recopil·lació de documents de tot tipus duta a terme per Ferdinand i Alois von Harrach els va permetre formar una col·lecció de pamflets, poesies satíriques o comèdies amb temàtica social i política que podria de ser objecte d'una recerca específica.

El *Kriegsarchiv* conserva desenes d'informes i de cartes relacionades amb l'evolució de les operacions militars elaborats per individus com el comerciant i diplomàtic Carlo Borromeo Molinari o com el comte d'Starhemberg, uns documents que permeten identificar les principals estratègies desplegades per l'exèrcit aliat als camps de batalla espanyols. De forma complementària, a més, la sèrie de *Kriegsakten* conserva documentació relacionada amb l'administració i les finances de les diverses unitats de l'exèrcit de Carles d'Àustria desplegades per la Península Ibèrica.

Finalment, el *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* conserva, en una sèrie factícia anomenada *Spanien Varia*, i que ja havia estat treballada anteriorment per Pere Voltes i per Virginia León, centenars de peticions adreçades per individus i corporacions a les institucions de govern de Carles d'Àustria, i particularment al Consell d'Aragó instal·lat a Barcelona. Per al nostre treball he pogut analitzar prop de 250 expedients personals que incloïen altres tantes narracions individuals d'aquells individus que demanaven ajuda o mercès al *Supremo Consejo*. Aquests, per justificar la seua adhesió a la causa i implicació en l'esforç militar, van elaborar

petites autobiografies que, malgrat la brevetat d'algunes d'elles, aportaven un relat de primera mà elaborat per aquells que havien pres les armes a favor de l'arxiduc.²²

És evident que documents com aquests han de ser analitzats amb certa precaució, i això per dues raons fonamentals: en primer lloc, perquè no tots els austriacistes, ni tan sols tots aquells que van marxar a l'exili, van tindre la possibilitat d'adreçar-se al Consell d'Aragó, per la qual cosa la informació que aporta aquesta font és, necessàriament, limitada des del punt de mira sociològic. I, així mateix, perquè uns documents com aquests sempre tendeixen a exagerar les pròpies virtuts i a minimitzar els defectes, així que allò que s'hi diu no pot ser considerat un "reflex objectiu" de la realitat –hi ha algun document que siga?–, sinó, en el millor dels casos, un reflex d'allò que l'autor de l'escrit volia dir, i d'allò que volia ometre.

La Biblioteca Nacional d'Àustria, per la seua part, posseeix fons d'extraordinari valor per a l'estudi d'aspectes concrets de la guerra i de les relacions diplomàtiques durant aquests anys. No cal oblidar que la historiografia germànica va ser pionera en l'edició de fonts relacionades amb la política i els fets d'armes. Aquest historicisme germànic ha estat de gran utilitat perquè ens ha permés accedir, a través de les edicions decimonòniques, a biografies de gran rellevància per al nostre treball, com la d'Eugeni de Savoia o la del príncep Jordi de Hessen publicada per Heinrich Künzel a la darrerria del segle XIX, que inclouen annexos documentals de gran interès.²³

El recent "descobriment" per part de la historiografia valenciana i catalana dels fons relatius a la Guerra de Successió dipositats a l'*Archivio di Stato de Napoli* (ASN) ha permés, finalment, enriquir la nostra recerca amb informacions que són complementàries de les austríaques. De fet, els documents conservats a Nàpols hi van ser remesos des de la capital imperial a mitjan segle XVIII, així que existeix un fil conductor que connecta els fons de Viena i els napolitans: a la ciutat del *Mezzogiorno* es conserven, com a Viena, centenars de

---

²² El llistat complet dels peticionaris, a l'annex I. Com a complement a aquest llistat, l'annex II n'inclou un de valencians que es van establir als dominis imperials a partir de 1714.

²³ Els vint volums dels *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen* són una font de primera importància per a qualsevol estudi de la història política, diplomàtica i, sobretot, militar de l'Europa del tombant del segle XVII. *Das Leben und der Briefwechsel des Landgrafen Georg von Hessen-Darmstadt, des Eroberers und Verteidigers von Gibraltar* és, fins al moment, l'única biografia completa del príncep Jordi de Hessen que ha estat publicada, i va eixir a la llum a Darmstadt l'any 1859. A més del positivisme alemany, les voluminoses publicacions franceses i angleses relacionades amb la diplomàcia i les guerres a Europa durant el regnat de Lluís XIV han estat profusament utilitzades en aquest treball, com es deixa constància en el llistat de fonts documentals d'aquesta tesi.

memorials amb peticions presentades al Consell d'Aragó i, així mateix, correspondència militar relativa, en aquest cas, a la fase inicial del conflicte.

Per últim, no cal deixar de considerar les aportacions dels arxius valencians –Arxiu Municipal de València i Arxiu de Protocols del Col·legi del Corpus Christi–, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'*Archivo Histórico Nacional*. Els tres primers han estat d'especial utilitat per a la caracterització de la societat valenciana en portes de l'inici del conflicte, mentre que l'arxiu madrileny, on s'havien dut a terme intenses recerques per part de Pérez Aparicio o de Giménez López, ha aportat algunes dades sobre l'austriacisme valencià que encara conviden a investigacions més exhaustives en els seus fons.

Fonts arxivístiques.

- *Allgemeines Verwaltungsarchiv* (AVA)
  - o Arxiu de la família *Harrach*, registres núm. 58, 116, 206, 213, 215, 216, 221, 223, 224, 225, 227, 236, 241, 251, 273, 289, 302, 341, 349, 844.
- *Archivio di Stato de Napoli* (ASN)
  - o *Consiglio di Spagna*, b. 10, 146, 147, 157, 179, 180, 213, 214, 215, 247, 248, 249, 250, 278, 279.
- *Archivo Histórico Nacional* (AHN)
  - o *Estado*, lligalls núm. 1005d., 8684, 8693, 8694, 8695.
  - o *Consejos*, llibres núm. 2452, 2461.
  - o *Sección Nobleza. Osuna*, lligalls núm. 130, 131, 157.
- *Arxiu de la Corona d'Aragó* (ACA)
  - o *Consell d'Aragó. Secretaria de València (CA)*, lligalls núm. 562/16, 566, 585, 585/21, 795, 938, 1372.
- *Arxiu de Protocols del Col·legi del Patriarca de València* (APPV)
  - o Notaris *Joan Baptista Blasco* (27743), *Francesc Artich* (5093), *Vicent Ramon* (17332) i *Cristòfol Aguilar* (10241).
- *Arxiu Municipal de València* (AMV)
  - o *Manuale de Consells*, registres A-197, A-216, A-225, A-232, A-233, A-234, A-236, A-237, A-238, A-267.
  - o *Cartes Reials*, registres h³-12, h³-13, h³-16
- *Haus-, Hof- und Staatsarchiv Österreich* (HHStA)
  - o *Sèrie Spanien Varia*, registres núm. 45, 47, 48, 48 b, 48c, 50, 66.

- Sèrie *Hofkorrespondenz*, registre núm. 7
- Sèrie *Diplomatische Korrespondenz*, registres núm. 65, 66 i 67.
- Sèrie *Kriegsakten*, registres núm. 198 i 219.
- *Hessisches Staatsarchiv Darmstadt* (HStAD)
  - D.4. Registres núm. 286/7, 287/4.
- *Kriegsarchiv Österreich*.
  - *Alten Feldakten* (AFA), registres núm. 219, 220, 243, 252.

Fonts bibliogràfiques.²⁴

- *A collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce between Great Britain and other powers*, Londres, 1772.
- *A Journal of the Siege of San Matheo, capital of the Mastership of the military Order of Montesa in the Kingdom of Valencia*, Londres, 1707.
- AGNEW, David C. A., *Henry de Ruvigny, Earl of Galway*, Edimburg, 1864.
- AIERDI, Joaquim, *Dietari. Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679* (edició a cura de Vicent Josep ESCARTÍ), Barcelona, 1999.
- BASSET I RAMOS, Joan Baptista, *Geográfica y nueva descripción del Reino de Esciavonia con sus anexas Provincias, recuperado con las victoriosas Armas Imperiales ano 1687 reynando el Augustissimo Emperador Leopoldo (...) dedicada a la Real Majestad de Joseph de Austria Rei de Ungria, Dalmasia, Croasia, Esclauonia, &c. Archiduque de Austria.&c.*, Biblioteca Nacional d'Àustria, sig. AB 167.
- BAVIERA, Adalberto de i MAURA GAMAZO, Gabriel, *Documentos inéditos referentes a las postrimerías de la Casa de Austria en España*, Madrid, 1927-1934 (nova edició a cura de la Real Academia de la Historia i el Centro de Estudios Políticos y Constitucionales), Madrid, 2004.
- BELANDO, Nicolás de, *Historia civil de España. Sucessos de la guerra y tratados de paz*, Madrid, 1740.
- BELMONTE, Príncep de, *Storia della congiura del principe di Macchia*, Nàpols, 1861.
- BENAVENT, Ignasi, *Cosas más notables sucedidas en Valencia desde el año 1657*, Arxiu del Reial Col·legi de Predicadors de València, ms. 41.
- BLACKLEY, William, *The diplomatic Correspondence of the right hon. Richard Hill*, Londres, 1845.
- BORRULL, Francesc Xavier, *Fidelidad de la ciudad y reyno de Valencia en tiempo de las guerras civiles que empezaron en el año de 1705*, València, 1810.
- BROWNING, Oscar (ed.), *The Journal of sir George Rooke. Admiral of the Fleet, 1700-1702*, Londres, 1897.
- BRUCE, John i DUNDAS MELVILLE, Henry, *Report on the Arrangements which have been adopted in former Periods*, Londres, 1798.

---

²⁴ Incloem en aquest apartat les edicions de cròniques, reculls de correspondència, biografies o compendis de documentació que han tingut un ús equivalent al de les fonts arxivístiques.

- CAMPBELL, John, *Lives of the British Admirals, containing a new and accurate Naval History, from the earliest Periods*, Londres, 1781.
- CASTELLVÍ, Francesc de, *Narraciones Históricas* (edició a cura de Josep Maria MUNDET i José María ALSINA), Madrid, 1997.
- CHURCHILL, Winston, *Marlborough. His life and time*, Chicago, 2002 (primera edició, a Londres, 1933).
- COLBERT, Jean-Baptiste, marqués de Torcy, *Mémoires du marquis de Torcy*, París, 1828.
- COLE, Christian, *Memoirs of Affairs of State*, Londres, 1733.
- COMAZZI, Giovanni Battista, *Coronazione del re dell'Ungaria Giuseppe, arciduca d'Austria, celebrata in Posonia l'anno 1687, li 9 decembre*, Viena, 1688.
- CONCEIÇÃO, Domingo de, *Diario Bellico. La Guerra de Sucesión en España* (edició a cura de Joaquim ALBAREDA i Virginia LEÓN SANZ), Alacant, 2013.
- *Correspondencia del Marqués de Mejorada con Antonio Ibáñez de la Riba, arzobispo de Zaragoza, sobre la Guerra de Sucesión y delaciones de infidentes, 1705-1707*, BNE, ms. 5805.
- COXE, William, *Memoirs of John, duke of Marlborough*, Londres, 1818.
- COXE, William, *Private and original Correspondence of Charles Talbot, duke of Shrewsbury, with king William, the leaders of the Whig Party and other distinguished Statesmen*, Londres, 1821.
- CRUZ, Juan de la, *Compendio Annual de los principales sucessos de la Europa en el año 1705*, Madrid, 1706.
- DANZER, Alphons, *Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1703* (Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, vol. 5), Viena 1878.
- DEFOE, Daniel, *The Two Great Questions Consider'd*, Londres, 1700.
- DEFOE, Daniel, *The two great Questions further consider'd. With some Reply to the Remarks*, Londres, 1700.
- *Des Cardinals Portocarrero geistliche Notariat-Kunst, welche das entweder durch ihn erdichtete oder erpressete testament und codicill Caroli II Königs in Spanien vorstellet*, Colònia, 1701.
- EDLEN VON ANGELI, Moritz, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede, 1699* (Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, vol. II), Viena, 1876.
- *Entretien de Marphorio et de Pasquin sur le testament de Charles II, roy d'Espagne*, Colònia, 1700.
- FELIU DE LA PEÑA, Narcís, *Anales de Cataluña*, vol. III, Barcelona, 1709.
- FREIND, John, *An Account of the Earl of Peterborow's Conduct in Spain*, Londres, 1707.
- FUSTER MEMBRADO, Manuel, *Dietario de Valencia (1705-1707)*, Biblioteca Serrano Morales, ms. 6424.
- GAEDEKE, Arnold, "Das Tagebuch des Grafen Ferdinand Bonaventura von Harrach während seines Aufenthaltes am spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698", *Archiv für österreichische Geschichte*, núm. 48 (1872), p. 163-291.
- GAEDEKE, Arnold, "Die Mission des Grafen Aloys Louis von Harrach an den spanischen Hof und seine Finalrelation an Kaiser Leopold I. (1696 und 1697)", *Historische Zeitschrift*, núm. 49 (1873), p. 68-110.
- GAEDEKE, Arnold, *Die Politik Oesterreichs in der Spanischen Erbfolgefrage*, Leipzig, 1877.
- GEMELLI-CARERI, Giovanni Francesco, *Aggiunta a Viaggi di Europa*, Nàpols, 1711.
- GRIMBLOT, Paul, *Letters of William III and Louis XIV and of their Ministers*, Londres, 1848.

- HIPPEAU, Célestin, *Avénement des Bourbons au trone d'Espagne*, París, 1875.
- *Idea y proceder de Francia desde las pazés de Nimega hasta la primavera del año MDCLXXXIV*, Barcelona, 1684.
- *Ius austriacum in monarchiam hispanicam assertum*, Viena, 1701.
- JAMES, George P.R., *Letters illustrative of the reign of William III*, Londres, 1841.
- KLOPP, Onno, *Der Fall des Hauses Stuart und die Succession des Hauses Hannover in Gross-Britannien und Irland*, Viena, 1881.
- KÜNDEL, Heinrich, *Das Leben und der Briefwechsel des Landgrafen Georg von Hessen-Darmstadt, des Eroberers und Verteidigers von Gibraltar*, Darmstadt, 1859.
- LAMBERTY, Guillaume de, *Memoires pour servir a l'histoire du XVIII siècle*, La Haia, 1725.
- LEDIARD, Thomas, *Histoire navale d'Angleterre*, Lió, 1751.
- LEGRELLE, Arsène, *La diplomatie française et la Succession d'Espagne*, París, 1888.
- *Letters from the Earl of Peterborough to General Stanbope in Spain*, Londres, 1834.
- *Luzes de el desengaño y destierro de tinieblas. Motivo de este papel*, [Madrid, 1705].
- MAHON, Lord, *History of the War of the Succession in Spain*, Londres, 1832.
- *Manifiesto del duque de Moles, que fue embajador de Carlos III, rey de España, a la corte cesárea*, Viena, 1703.
- MIGNET, François, *Négociations relatives a la succession d'Espagne sous Louis XIV*, París, 1835.
- NIETO NUÑO, Miguel (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid, 1664-1674*, Madrid, 1993.
- ORTÍ I MAYOR, Josep Vicent, *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia, desde el día 3 del mes de octubre del año 1700 hasta el día 10 del mes de septiembre del año 1715* (edició a cura de Vicent Josep ESCARTÍ), València, 2007.
- ORTÍ I MOLÉS, Josep, *Academia a las Señoras* (edició a cura de Pasqual MAS I USÓ), Kassel, 1994.
- PLANES, Isidre, *Sucesos fatales desta ciudad y Reyno de Valencia. Puntal diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707. Tomo I*, Biblioteca Valenciana, ms. 159.
- PRIBAM, Alfred Francis i PRAGENAU, Moritz, Landwehr von, *Privatbriefe Kaiser Leopolds I an den Grafen F. E. Pötting. 1662-1673* (*Fontes Rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen*, vol. 56 i 57), Viena, 1903-1904.
- *Private Correspondence of Sarah, duchess of Marlborough*, Londres, 1838.
- *Relación de la entrada que hizieron en la ciudad de Dénia, reyno de Valencia, las armas de la Magestad Católica del rey nuestro señor don Carlos III el día 18 de agosto de 1705*, Barcelona, 1705.
- *Relation de ce qui s'est passé en Espagne sous la conduite de mylord comte de Peterborough*, Amsterdam, 1708.
- *Remarks upon a late pamphlet intitul'd The two great questions consider'd*, Londres, 1700.
- *Reports from Committees of the House of Commons*, Londres, 1803.
- ROBRES, Comte de, *Memorias para la historia de las guerras Civiles de España* (edició a cura de José María IÑURRITEGUI), Madrid, 2006.
- SAN FELIPE, Vicente Bacallar y Sanna, marqués de, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey, Phelipe V, el Animoso* (edició a cura de Carlos SECO SERRANO), Madrid, 1957.

- *Señor. El doctor don Antonio de Pons, rector que fue de la villa de Vilabella del Campo, dize (...)*, Biblioteca de Catalunya, ms. Bonsoms 5008.
- *Señor. Don Francisco Dávila, coronel de cavallería, puesto a los reales pies de Vuestra Magestad, dize (...)*, Biblioteca Valenciana, sig. XVIII/F-128.
- *Señor. Don Joseph García Hidalgo, pintor de Cámara de Vuestra Magestad, puesto a los reales pies de Vuestra Magestad, dize (...)*, BNE, sig. VE/1224/46.
- *The History of the Reign of Queen Anne, digested into Annals. Year the first*, Londres, 1703.
- *The History of the Reign of Queen Anne, digested into Annals. Year the second*, Londres, 1704.
- *The Journals of the House of Commons*, Londres, 1803.
- *The Lexington Papers. Or some account of the courts of London and Vienna at the conclusion of the Seventeenth Century*, Londres, 1851.
- *The London Gazette*, núm. 3723 (Londres, 14 de juliol de 1701).
- *Triunfo de la águila imperial, el serenísimo señor emperador Leopoldo Primero y sus auxiliares sobre el cerco de Viena contra el ejército del Gran Turco y sus aliados*, València, 1683.
- VIRAVENS PASTOR, Rafael, *Crónica de la muy ilustre y siempre fiel ciudad de Alicante*, Alacant, 1876.
- WARBURTON, George, *A memoir of Charles Mordaunt, Earl of Peterborough and Monmouth*, Londres, 1853.
- WOLF, Adam, *Fürst Wenzel Lobkowitz. Erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I., 1609-1677*, Viena, 1869.

ESTRUCTURA DEL TREBALL.

El treball que tot seguit es presenta està articulat en quatre parts clarament diferenciades però que formen part d'un mateix fil argumental. Estructurant la tesi d'aquesta forma es pretén donar cabuda en l'explicació del procés de construcció de l'austriacisme valencià a les dinàmiques polítiques que van envoltar la mort de Carles, tant a nivell internacional i a nivell espanyol.

Amb el primer bloc, "*L'interés internacional per la Monarquia Hispànica*" hom intenta situar el tema d'estudi en el seu context històric com a punt de partença per poder entendre les circumstàncies en què es va desfermar el conflicte successori. Així, als tres primers capítols que formen aquest apartat s'analitzen les respectives posicions que França, l'Imperi i les anomenades "potències marítimes" –Anglaterra i les Províncies Unides– van adoptar al llarg del regnat de Carles II davant la perspectiva que aquest morira sense descendència. S'hi inclouen, així mateix, dos capítols on es reconstrueix l'intens joc diplomàtic que aquestes mateixes potències van desplegar en relació amb aquest tema, tot fent especial incidència en els contextos específics que van propiciar la signatura dels diversos tractats de repartiment i en els passos que van conduir a la formació de la Gran Aliança de La Haia.

Com es podrà comprovar, aquest primer apartat presta especial importància a la posició imperial per dues raons: en primer lloc, perquè els estudis existents fins a l'actualitat s'havien focalitzat fonamentalment en l'estratègia francesa, per a la qual es comptava amb els voluminosos repertoris documentals publicats per François Mignet, Arsène Legrelle i Célestin Hippeau al llarg del segle XIX. A través d'aquests treballs es podien reconstruir les tàctiques desplegades per Lluís XIV, i pels seus ambaixadors a Madrid, adreçades a aconseguir un testament favorable a la candidatura que, *a priori*, tenia menys possibilitats d'èxit.

La posició d'avantatge de què, aparentment, gaudia l'Imperi en la carrera successòria també es va convertir en una poderosa raó per dedicar una part del nostre treball a Viena: a més de les raons de l'èxit francès, calia intentar donar una explicació al fracàs de Leopold I en la seua aposta espanyola. La resposta a aquesta qüestió no només ha estat buscada en l'estratègia desplegada per Leopold a Madrid, que és objecte d'atenció en la segona part d'aquesta tesi, sinó també en la pròpia evolució interna de la cort de Viena al llarg de les darreres dècades del segle XVII, un procés que va convertir la vella estructura imperial en una estructura política assimilable a la resta d'estats absolutistes d'Europa

occidental, però amb unes dimensions i unes dinàmiques internes de funcionament que van condicionar la seua capacitat de reacció en el tauler internacional.

El segon bloc d'aquesta tesi posa el focus en la lluita de “partits” que va tindre lloc a la cort de Carles II amb la successió del monarca com a teló de fons. El títol triat per a aquest apartat és, però, eloqüent: *“El partit alemany. Formació, desenvolupament i caiguda”*. No es tracta, doncs, de fer una reconstrucció de les relacions entre els tres grups de pressió que s’hi van formar, sinó de prestar atenció a la forma com un d’ells, aquell que donava suport a la candidatura imperial, es va formar i va actuar. És, en definitiva, la continuació lògica de l’anàlisi que es planteja en la primera part de la tesi sobre l’estratègia imperial en relació amb el plet dinàstic espanyol.

Per a l’elaboració d’aquest apartat han resultat d’especial utilitat les recopil·lacions de documents publicades per Adalberto de Baviera i Gabriel Maura, per una part, i per Arnold Gaedeke per una altra. Aquestes obres permeten reconstruir –en ocasions amb un nivell de concreció molt considerable– les relacions que es van bastir entre Viena i Madrid al llarg del regnat a través, sobretot, de l’anàlisi de la correspondència entre els ambaixadors i les cancelleries imperial i espanyola. Tanmateix, aquestes autors prestaven una atenció molt desigual a les xarxes de relacions que van poder ser construïdes pels diferents enviats de Leopold a la cort madrilenya, així que calgué bussejar en el monumental fons documental de la família Harrach, conservat a l’*Allgemeines Verwaltungsarchiv* de Viena, per complementar els informes diplomàtics amb una correspondència que permet construir una imatge més viva d’aquelles complexes circumstàncies i que permet comprovar la rellevància de personatges com el marquès de Leganés, l’*Almirante* de Castella, el comte de Cifuentes i el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt.

Fracassada la via diplomàtica, i fet públic el testament de Carles II, Europa es va veure abocada a la guerra, i de la fase inicial d’aquesta s’encarrega la tercera part de la nostra tesi: *“El conflicte internacional per la successió espanyola”*. La tria d’una estratègia conjunta entre els monarques que van signar la Gran Aliança de La Haia no va ser, en absolut, senzilla, i a aquestes divergències inicials es presta especial atenció al llarg dels capítols d’aquest apartat. Com es veurà, la discrepància fonamental es trobava en la determinació del lloc per on havien de començar les hostilitats: per a l’Imperi, l’autèntica prioritat era aconseguir el control sobre Itàlia; per a Anglaterra i les Províncies Unides, obtindre una posició d’avantatge en el comerç atlàntic.

El constant estira i arronsa entre les cancelleries imperial, anglesa, holandesa i, més tard, portuguesa, va fer que els esforços militars es dispersaren: primer, amb un desplegament de tropes imperials al nord d'Itàlia que va provocar el trencament de les hostilitats d'una forma sobtada i poc coordinada; més tard, intentant aprofitar les revoltes de Nàpols i de les Cevenes per debilitar Lluís XIV i, per últim, dissenyant un projecte que, d'haver reeixit, hauria convertit Amèrica en un important camp de batalla i hauria permès a Anglaterra fer-se un lloc en el repartiment de les riqueses d'Índies.

Tot això va fer que la Península Ibèrica, i el litoral mediterrani d'aquesta, no entraren en l'agenda aliada fins relativament tard. Calgué un canvi d'estratègia política, i de dirigents, a la cort de Leopold I perquè es deixara en un segon pla "l'obsessió italiana" de l'emperador i s'acceptara, per fi, la coronació de l'arxiduc Carles i el seu trasllat a Lisboa, condició *sine qua non* perquè el monarca portugués s'implicara en l'esforç militar aliat. Això va marcar un punt d'inflexió en l'evolució de la guerra i, el que resulta més important per al nostre treball, va fer que, per primera vegada, els territoris marítims de la Corona d'Aragó, i el País Valencià entre ells, es convertiren en un objectiu –sempre secundari, però– per als estratègies de l'exèrcit aliat.

Perquè les operacions reeixiren a la Península Ibèrica calia, però, que els desplaçaments i temptatives d'atac de l'armada foren complementats per moviments de suport a la candidatura de l'arxiduc Carles dins del propi país. I per aconseguir això era necessària la col·laboració amb persones que conegueren bé el territori, que hi tingueren contactes i que foren capaces de promoure alçaments de voluntaris i capitulacions de places al pas de l'armada. Aquestes tasques van ser encarregades, bàsicament, a dos individus que van poder, al seu temps, posar a treballar per a la causa aliada a un nombre significatiu de col·laboradors: l'*Almirante* de Castella i el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt. A les estratègies desplegades per aquests homes –i a les grans discrepàncies tàctiques que els van enfrontar– es dediquen les últimes pàgines d'aquesta part, que es converteixen així en el pòrtic per explicar el procés de formació de l'austriacisme valencià, objecte de l'última part d'aquesta tesi.

"*Els austriacistes valencians*" és l'apartat més extens del nostre treball, i resulta, pel seu contingut i pels seus objectius, bastant diferent als anteriors. És ací on es procedeix a una anàlisi microanalítica després d'haver analitzat el context en què es va iniciar la Guerra de Successió i d'haver identificat els mecanismes que van permetre connectar aquell conflicte amb la realitat valenciana. Per fer-ho, consideràvem imprescindible fer una mirada

retrospectiva que ens permetera saber com era la societat dins de la qual es va formar el moviment austriacista. “*El regne neoforal*”, títol de l’extens primer capítol d’aquest apartat, es planteja aquest objectiu i, per fer-ho, recorre a les aportacions més recents fetes per la historiografia valenciana, que han obligat a revisar els supòsits sobre els quals s’havien construït les interpretacions de les dècades de 1960 i 1970.

En un Regne de València en ple procés de creixement econòmic, de canvi social, i que estava redefinint les seues relacions amb la Corona al marge de les institucions, es va desplegar una tasca propagandística que és analitzada al capítol “*Una revolta preparada per escrit*”. En aquest, s’intenta reconstruir el procés cultural de construcció de l’austriacisme, sobre la base de l’estudi dels documents doctrinals que justificaven els drets de la Casa d’Àustria i, sobretot, dels manifestos, cartes i instruccions adreçats pels homes de l’arxiduc als habitants del Regne de València. L’anàlisi d’aquesta mena de documentació es complementa amb la reconstrucció d’alguns dels mecanismes que van facilitar la seua distribució, amb l’objectiu de posar de manifest que l’austriacisme, lluny de ser un moviment desordenat i espontani, va ser definit i promogut a través d’una política propagandística conscient.

Un cop identificats els elements centrals de la crisi política suscitada amb la mort de Carles II, i analitzades les polítiques de comunicació desplegades per l’exèrcit aliat i pels seus col·laboradors, el nostre treball aborda l’estudi del tercer element que forma part del títol d’aquesta tesi doctoral: “la mobilització social”. A això, de fet, es dedica fonamentalment el capítol “*La formació de l’austriacisme valencià*”, centrat en l’anàlisi de les primeres actuacions dels valencians en el nou marc polític sorgit del testament de Carles II, unes accions que van anar des de les lectures apocalíptiques dels primers mesos fins a la formació de nuclis conspiratius en diferents indrets del regne, entre ells Alacant, Altea, Xàtiva i la pròpia ciutat de València.

L’arribada de l’armada aliada a Dénia l’estiu de 1705, i la immediata caiguda d’aquesta vila a mans de Joan Baptista Basset, va donar el tret d’eixida a la guerra al País Valencià, i a l’evolució de la relació dels valencians amb els austriacistes durant la guerra es dedica un capítol específic. Una revolta popular, preparada per escrit, difosa a través de diversos mecanismes de comunicació social, i atada finalment pel discurs populista de Basset i García Dávila, va aconseguir que la capital valenciana proclamara rei l’arxiduc Carles el 16 de desembre de 1705. Des d’aleshores, la lògica de la revolta i la lògica de la guerra, no sempre compatibles, van ocupar l’espai que fins aleshores havien ocupat les

conspiracions més o menys clandestines, però les divergències –gairebé insalvables– entre els “herois” de les classes populars i els dirigents militars aliats es van convertir prompte en un greu problema per a la pròpia supervivència de la València austriacista.

Considerem que l'arribada de Carles III a la ciutat de València va marcar el punt final en el procés de formació de l'austriacisme. Si l'objectiu del moviment, i de les conspiracions que l'havien precedit, era, o això es deia, la proclamació del fill de l'emperador Leopold com a rei dels valencians, aquesta fita es va assolir el 10 d'octubre de l'any 1706, quan Carles d'Àustria va fer el preceptiu jurament dels furs valencians. Amb això s'hauria d'haver iniciat un període de normalitat política que buidava de contingut les dinàmiques revolucionàries dels mesos anteriors i, precisament per això, és en aquest punt on finalitza el nostre treball.

Semblava lògic esperar que a partir d'aquell moment les institucions recuperaren la seua activitat habitual i que cadascú tornara a ocupar el lloc que li corresponia dins de l'estructura pròpia d'una societat de l'Antic Règim. Però, com és sabut, la història no va anar exactament així: l'evolució de la guerra i, en el marc d'aquesta, la conquesta borbònica de la pràctica totalitat del sud del país, van reduir sensiblement el marge d'actuació dels nous responsables polítics designats per Carles d'Àustria. En aquestes circumstàncies, la tornada de Carles III a Catalunya, acompanyat per bona part de la classe política valenciana i, poc més tard, la desfeta dels exèrcits aliats als camps d'Almansa, van deixar els valencians sols, i inermes, front a l'exèrcit borbònic.

AGRAÏMENTS

Quan un treball es perllonga durant més d'una dècada resulta pràcticament impossible esmentar totes les persones que, en major o menor mesura, hi han contribuït. Tot i així, no puc deixar l'esmentat el director d'aquesta tesi doctoral, Jorge Catalá, qui ha tingut una comprensió i una paciència sense les quals difícilment hauríem pogut arribar a aquest punt. Amb ell, el professorat del Departament d'Història Moderna ha estat una font inesgotable de suggeriments bibliogràfics i de suport personal, tant en els darrers anys com en el període en què hi vaig ser becari d'investigació. Una font de la qual brollen idees i projectes perquè hi ha, des de fa vint-i-cinc anys, una mà diligent, amable i punyent que la posa en marxa cada dia: Carmen Rodríguez.

Bona part de les idees que s'expressen i s'intenten desenvolupar en aquestes planes són el resultat de converses i lectures compartides amb Lluís Guia, amb Juanfran Pardo i amb Mònica Bolufer, amb Nel·lo Martí, Ferran Archilés i Mari Cruz Romeo, amb Vicent Olmos i Òscar Jané i amb la “colònia austriacista” de Viena, de la qual en va ser fundadora la Conxita Mollfulleda i que va estar càlidament acollida per Fritz Edelmayer.

Família, amistats i companys de treball i militància han fet la resta. No n'esmente cap, per no deixar-me'n cap i perquè, en última instància, totes les persones que m'han acompanyat en aquest viatge han escrit, sense saber-ho, més d'una línia d'aquesta tesi.

Els últims agraïments són per als primers. Per als primers que van abraçar aquest projecte amb una il·lusió que, en ocasions, superava a la meua. Un ho va fer des del despatx de la Facultat; l'altre, des d'un silló d'orelles. Pare, Manolo, açò, si és bo, és més vostre que meu.

Primera part.
*L'interés internacional per la
Monarquia Hispànica.*

*“La experiencia ha manifestado ser esta omisión mucha causa de turbar las medidas de los primeros ministros que se habían declarado a favor del Archiduque y causó desconsuelo universal a los españoles, que en aquellos días todos o la mayor parte eran austríacos.”*¹

Durant els darrers anys del regnat de Carles II una “*omisión*” va causar, lamentava el cronista Francesc de Castellví, “*desconsuelo universal*” als espanyols i va “*turbar las medidas*” que els partidaris de l'Arxiduc Carles havien previst per reforçar la candidatura del fill de l'emperador al tron espanyol. Allò que hom havia omés era la “*repetida instancia y deseo de los españoles*” de rebre suport militar de l'Imperi per a la guerra contra França, en el marc de la qual les tropes de Lluís XIV amenaçaven la ciutat de Barcelona després d'haver ocupat una part important del Principat de Catalunya.

La manca de cooperació de l'emperador amb els seus parents espanyols no era nova i, de fet, les excuses dilatòries havien estat la resposta més freqüent a peticions molt semblants que havien estat remeses de Madrid a Viena al llarg de les dècades anteriors. Durant els anys immediatament posteriors a la Guerra dels Trenta Anys, l'emperador havia pogut al·legar manca de recursos econòmics i humans, però a l'alçada de 1696, quan es va produir la petició apuntada per Castellví, l'imperi havia experimentat una considerable expansió territorial i Leopold s'havia convertit en “*die andere Sonne*”, l'altre Rei Sol, així que aquesta mena de respostes només podien ser considerades com una mostra de desinterés.² En aquestes circumstàncies, la indecisió imperial es va convertir en un factor determinant per al fracàs de la “solució alemanya” durant els darrers anys del regnat de Carles II.

Històricament, les relacions entre Viena i Madrid havien estat marcades per una col·laboració fluida i constant. El patrimoni dels Habsburg era considerat com un de sol, i el seu repartiment entre la branca espanyola i l'alemanya solament tenia com a objectiu facilitar-ne l'administració.³ En coherència amb aquest plantejament, si una de les dues branques s'esgotava, les seues possessions havien de tornar al tronc comú, i per donar

---

¹ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas* (edició a cura de Josep Maria MUNDET i José María ALSINA), Madrid, 1997, vol. I, p. 84.

² Jutta SCHUMANN, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I*, Berlin, 2003. Aquesta obra analitza el procés de construcció d'una imatge pública de l'emperador Leopold com a defensor de la fe cristiana, heroi contra els turcs i “*Friedenskaiser*” (emperador de la pau) a través de la pintura, la literatura i la premsa del seu temps.

³ Jean BÉRENGER, “Los Habsburgo y la sucesión de España”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en el siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 47-68.

major força a aquesta política, s'havia dissenyat un sistema de relacions bilaterals que recolzava sobre l'endogàmia i la cooperació militar.

Durant les dècades centrals del segle XVII la bona entesa entre els Àustries de Madrid i de Viena va començar a patir un procés d'erosió que es consolidaria durant la segona meitat de la centúria. Primer, es va poder comprovar que la política matrimonial dels Habsburg mostrava símptomes d'esgotament: entre 1646 i 1666 van morir tots els membres masculins de la Casa d'Àustria, amb les úniques excepcions de Carles II i de l'emperador Leopold, i aquests encara no havien pogut garantir la seua pròpia successió al final d'aquest període. En segon lloc, la Guerra dels Trenta Anys va posar de manifest que els objectius i els interessos de la Monarquia Hispànica i de l'Imperi no sempre eren coincidents. Així, la decisió de l'emperador Ferran III de signar la pau amb França i deixar Felip IV tot sol front a l'exèrcit francès va poder ser interpretada a Madrid com la prova més evident de la necessitat de redefinir les tradicionals relacions amb els cosins alemanys.⁴

França va ser la principal beneficiària del progressiu distanciament de les dues branques de la Casa d'Àustria. Reforçat internament després de la crisi política de la Fronda i amb un exèrcit nombrós i eficaç, Lluís XIV va posar en marxa un *modus operandi* que, combinant les gestions diplomàtiques i la pressió militar, va aconseguir mantindre els Habsburg separats i ocupats en problemes interns. Això el va portar a assumir un innegable protagonisme en la política internacional europea i desplegar un ambiciós programa d'expansió territorial a costa dels Àustries, especialment a les regions que feien de frontera entre les dues potències: Flandes, Lorena i el Franc Comtat.

L'imperialisme de Lluís XIV va fer que la segona meitat del Sis-cents estiguera marcada per una estat de guerra quasi constant. Friedrich Edelmayer ha assenyalat que durant aquest període van proliferar conflictes "*relativamente locales*" que es van convertir en enfrontaments d'abast territorial més ample en activar-se mecanismes de cooperació internacional en forma d'aliances i tractats.⁵ Això va ocórrer, per exemple, quan la noblesa

---

⁴ María Victoria LÓPEZ-CORDÓN, "La paz oculta: propaganda, información y política en torno a Westfalia", *Pedralbes*, núm. 19 (1999) p. 71-93. Segons aquesta autora, durant la guerra es van plantejar les primeres discrepàncies profundes entre Madrid i Viena, com ho demostraria la proposta de Diego de Saavedra Fajardo per dissenyar una estratègia diferenciada per a la guerra francoespanyola i per a la que enfrontava França amb l'emperador i amb Suècia. Especialment bel·ligerant amb l'actitud imperial va ser el comte de Peñaranda, sobretot quan es va estendre la sospita d'un possible acord de pau entre Viena i Versalles que deixaria sola la Monarquia Hispànica.

⁵ Friedrich EDELMAYER, "La política de los Austrias durante la Guerra de Sucesión española", dins *Actes del Congrés "L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)"*, Barcelona, 2007, p. 86.

hongaresa, en la seua rebel·lió contra els Àustries, va poder comptar amb el suport de França i de l'Imperi Otomà, de la mateixa manera que la insistent política d'ingerència francesa als Països Baixos espanyols va provocar, com a resposta, la formació de diverses aliances amb presència anglesa, holandesa, alemanya o sueca.

En un escenari com aquell la Monarquia Hispànica, que acumulava desfetes al camp de batalla, que perdia posicions territorials a Europa i que patia una profunda crisi econòmica, es va convertir en el principal objectiu de l'ambició francesa, sobretot quan es van comprovar les dificultats de Felip IV, primer, i de Carles II, més tard, per assegurar la seua pròpia descendència. Les crisis successòries dels Àustries espanyols van esdevindre l'ocasió idònia perquè Lluís XIV fera un gran salt endavant en el seu projecte d'aconseguir l'hegemonia mundial i la successió espanyola va esdevindre així, "*le point sur lequel tourna presque tout le regne de Louis XIV*".⁶

Sí, com deia François Mignet, la successió espanyola va condicionar tota la política exterior de Lluís XIV i sí, com ha afirmat més recentment Jean Bérenger, aquesta qüestió va hipotecar "*toda la diplomacia imperial*" durant bona part del regnat de Leopold, seria lògic esperar un considerable interès de la historiografia europea per aquest succés.⁷ La realitat, però, no permet confirmar aquesta suposició.

Al llarg del segle XIX el positivisme historiogràfic va trobar en les guerres de Lluís XIV una pedrera que va afavorir la publicació de desenes de biografies, reculls d'acords internacionals, llibres de memòries i correspondència entre personatges coetanis. Però quan la vella història política va deixar pas a estudis que prioritzaven la dimensió econòmica i social dels processos històrics, la diplomàcia va deixar de ser objecte d'atenció preferent, i no ho va tornar a ser fins a la segona meitat del segle XX.⁸

En l'actualitat, sota noves perspectives, la història de les relacions internacionals ha estat reincorporada a l'escriptura de la història després, això sí, d'una profunda revisió que l'ha portada des de la mera descripció a una major atenció a la multitud de factors que

---

⁶ François MIGNET, *Négociations relatives a la succession d'Espagne sous Louis XIV*, París, 1835, vol. I, p. LII.

⁷ Jean BÉRENGER, "Los Habsburgo", *op. cit.*, p. 48.

⁸ Christopher STORRS, "La diplomacia española durante el reinado de Carlos II: una Edad de Oro o ¿quizá de Plata?", dins Porfirio SANZ CAMAÑES (ed.), *Tiempo de Cambios. Guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648-1700)*, Madrid, 2012, p. 21-53.

intervenen en el joc diplomàtic.⁹ Sota aquestes premisses, l'estudi de la diplomàcia francesa i imperial durant els anys previs a la mort de Carles II es pot convertir en una eina fonamental per situar la Guerra de Successió en unes coordenades cronològiques i geogràfiques que abastarien la pràctica totalitat d'Europa occidental i tota la segona meitat del segle XVII.

Algunes de les obres sobre la Guerra de Successió espanyola publicades a la darrerïa del segle XIX dins de la lògica de la història diplomàtica clàssica tenen, encara avui, una innegable utilitat com a repertoris de fonts. Així, per exemple, són un recurs pràcticament inesgotable els exhaustius reculls documentals fets per François Mignet i per Arnold Gaedeke amb els quals volien contribuir a l'estudi de les gestions dutes a terme per les diplomàcies francesa i imperial, respectivament, per posicionar-se en la cursa successòria.¹⁰ Per la mateixa raó, són de consulta obligada les biografies d'alguns dels principals protagonistes del conflicte, entre ells el duc de Berwick, el príncep Eugeni de Savoia, el duc de Marlborough o el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt, així com els reculls de correspondència o les edicions de documents d'arxiu, entre les quals ocupen un lloc preferent per a l'anàlisi del conflicte successori els *Documentos inéditos referentes a las postrimerías de la Casa de Austria en España*, publicats per Gabriel Maura i Adalberto de Baviera entre 1927 i 1935.¹¹

La política internacional de la segona meitat del segle XVII va estar marcada, com s'ha dit, per l'expansionisme francès i va prendre la forma d'una mena de "guerra freda" en la qual van proliferar petits conflictes en territoris que feien de frontera entre les possessions dels Àustries i dels Borbons, uns conflictes que sempre eren precedits d'intenses negociacions impulsades des de Versalles per evitar la formació d'aliances antifranceses. Amb aquest *contínuum* bèl·lic com a fons, la qüestió successòria espanyola va prendre un protagonisme creixent i va obligar les diferents potències europees a situar-se davant d'un escenari que s'albirava incert i inestable.

---

⁹ Una anàlisi detallada de l'evolució historiogràfica de la història de les relacions internacionals durant el segle XX es pot trobar a Juan Carlos PEREIRA CASTAÑARES, "De la historia diplomática a la historia de las relaciones internacionales: algo más que el cambio de un término", *Historia Contemporánea*, núm. 7 (1992), p. 155-182.

¹⁰ Sobre Mignet i la seua obra, Jean-Frédéric SCHAUB, *La Francia española. Las raíces hispanas del absolutismo francés*, Madrid, 2003, p. 86-90. Arnold GAEDEKE, *Die Politik Oesterreichs in der Spanischen Erbfolgefrage*, Leipzig, 1877.

¹¹ Adalberto de BAVIERA i Gabriel MAURA GAMAZO, *Documentos inéditos referentes a las postrimerías de la Casa de Austria en España*, Madrid, 1927-1934 (nova edició a cura de la Real Academia de la Historia i el Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2004)

França va ser la primera a detectar l'oportunitat de fer-se amb el tron espanyol, i va actuar en conseqüència. L'Imperi, per la seua part, confiat en la tradicional cooperació dins de la Casa d'Àustria i ocupat en els problemes de la frontera oriental, no es va decidir a intervindre-hi de forma efectiva fins a la dècada de 1690, i ho va fer amb el suport, econòmic i militar, de l'altre gran adversari de Lluís XIV: el sobirà de les Províncies Unides i rei d'Anglaterra Guillem d'Orange. Com es veurà, la tardança de la cancelleria imperial en decidir-se a actuar a la Monarquia Hispànica va ser un llast per a l'èxit del "partit alemany" a Madrid, i també va dificultar la formació d'una aliança internacional que poguera posar fre a les tropes de Lluís XIV. Les discrepàncies estratègiques, les diferències culturals i la disparitat d'objectius polítics entre els estats membres de la Gran Aliança van minvar la seua eficàcia en la lluita contra França i van impedir una solució pacífica al conflicte per la successió espanyola.

Capítol 1. França i la successió espanyola.

1.1. EL MATRIMONI DE LLUÍS XIV I MARIA TERESA.

El mes de novembre de 1645 Felip IV es mostrava convençut que “*el año que viene será la ruina de esta Monarquía*”.¹² Feia més de vint anys que les tropes espanyoles lluitaven en terres de l’Imperi; Catalunya i Portugal s’havien declarat en rebel·lia i l’estabilitat interna de la Monarquia Hispànica estava greument amenaçada. L’any 1643 havia estat un *annus horribilis* per al monarca: havia caigut en desgràcia el seu primer ministre, el comte-duc d’Olivares, els terços espanyols havien patit una severa derrota a Rocroi i, a més, havia estat convocat un congrés internacional que hauria de servir per negociar una pau general que, ben probablement, seria lesiva per als interessos espanyols.

Tanmateix, el pessimisme del monarca hispànic no era només conseqüència dels seus problemes militars, sinó que es veia agreujat per la mort de la seua esposa, Isabel de Borbó, qui el deixava vidu i amb només dos fills: una xiqueta, la infanta Maria Teresa, i un xiquet, el príncep Baltasar Carles. En aquestes circumstàncies, la incerta successió de Felip IV es va convertir en objecte de preocupació a la cort espanyola, d’interés a la francesa, i d’especulació a la ciutat alemanya de Münster, on es debatien les condicions per a la pau internacional.

L’any 1615 la pau entre França i la Monarquia Hispànica havia estat solemnitzada amb el doble enllaç de Lluís XIII amb Anna d’Àustria i de Felip IV amb Isabel de Borbó, així que el cardenal Mazarino va considerar que la fórmula es podria reprendre amb el matrimoni del Delfí, futur Lluís XIV, o del seu germà, el duc d’Orleans, amb la infanta Maria Teresa. Evidentment, les circumstàncies no eren les mateixes en aquest moment que trenta anys abans: França partia ara d’una situació d’avantatge militar i, a més, el projecte contemplava també la cessió dels Països Baixos com a dot. Tornar a trencar la tradicional política matrimonial dels Àustries i enviar la infanta a Versalles podria fer que els cosins de Viena se sentiren “*desobligados totalmente a mantener cualquier unión*”¹³ així que es va considerar més adient fer un plantejament conservador i oferir als cosins alemanys un doble enllaç: el

---

¹² Joaquín PÉREZ VILLANUEVA, “Sor María de Ágreda y Felipe IV. Un epistolario en su tiempo”, dins Ricardo GARCÍA-VILLOSLADA (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, vol. 4, 1979 (*La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII* / coord. per Antonio MESTRE), p. 371.

¹³ Informe del comte de Peñaranda des de Münster. Citat per M.V. LÓPEZ-CORDÓN, “La paz oculta”, *op. cit.*, p. 90.

del príncep Baltasar amb l'arxiduchessa Maria Anna i el de la infanta Maria Teresa amb el rei d'Hongria, l'arxiduc Ferran.

El projecte del cardenal Mazarino anava més enllà d'una unió matrimonial que verificara la pau francoespanyola. El 20 de gener de 1646 havia adreçat als negociadors francesos destacats a Münster unes instruccions relatives al projecte matrimonial en les quals s'insistia en la transcendència d'aquest assumpte perquè així Lluís XIV podria “*aspirer a la successió des royaumes d'Espagne*”, malgrat que possiblement els espanyols obligarien la infanta a renunciar als seus drets successoris.¹⁴

La mort del príncep Baltasar Carles el mes d'octubre de 1646 va portar la Monarquia Hispànica a una primera crisi successòria de la qual es va intentar eixir amb l'enllaç de Felip IV amb la princesa imperial que havia estat promesa al seu difunt fill, l'arxiduchessa Maria Anna d'Àustria.¹⁵ Simultàniament, la infanta Maria Teresa va ser proclamada hereva del tron espanyol i l'arxiduc Leopold Guillem, germà de l'emperador, va ser nomenat governador dels Països Baixos, un càrrec que el situava en posició preferent en una eventual cursa per la successió espanyola. Tanmateix, mentre Madrid apostava per reforçar els lligams tradicionals amb l'Imperi, Viena va ordenar als seus representants a Münster que tancaren un acord de pau amb França a qualsevol preu.

El fracàs de les negociacions de pau entre les monarquies francesa i espanyola va fer que la guerra entre aquestes potències durara encara deu anys més, un període en el qual la nova esposa de Felip IV va poder donar a llum un nou hereu, el príncep Felip Pròsper, nascut l'any 1657.¹⁶ El naixement de l'hereu va permetre desbloquejar les negociacions de pau amb França, que insistia en obtindre la mà de la infanta Maria Teresa com a condició *sine qua non* per aturar les hostilitats, així que les negociacions de pau es van poder iniciar el mes de febrer de 1659 i Felip IV va haver d'admetre el viatge de la infanta a Versalles. Preocupat per la reacció de l'emperador davant d'aquestes notícies, el Rei Catòlic es va afanyar a demanar al seu ambaixador a Viena que recordara que aquell era un matrimoni fet

---

¹⁴ Instruccions del cardenal Mazarino als plenipotenciaris francesos a Münster. Citades per F. MIGNET, *op. cit.*, p. 34.

¹⁵ Laura OLIVÁN, *Mariana de Austria en la encrucijada política del siglo XVII*, tesi doctoral defensada a la Universidad Complutense de Madrid sota la direcció de María Victoria LÓPEZ-CORDÓN, Madrid, 2006, p. 301.

¹⁶ Enrique SOLANO CAMÓN, “Entre la fidelidad y el desencuentro. España y el Imperio en el tablero político europeo entre 1648 y 1679”, dins P. SANZ CAMAÑES (ed.), *op. cit.*, p. 195-220. Aquest autor fa referència a la coneguda com “comèdia de Lió”, una estratègia del cardenal Mazarino que pretenia accelerar la decisió de Felip IV fingint l'existència de negociacions matrimonials entre França i el duc de Savoia.

per “*fuereza y no elección*”, i que oferira al jove emperador Leopold la mà de la infanta Margarida Maria, nascuda l'any 1651, amb el qual es podrien “*estrechar más los vínculos de nuestra sangre*”.¹⁷

Les condicions pactades per al matrimoni entre Lluís XIV i la infanta Maria Teresa s'inspiraven en aquelles que havien servit per solemnitzar l'enllaç entre Lluís XIII i Anna d'Àustria l'any 1615: la futura reina renunciava als seus drets successoris sobre el tron espanyol i, a més, el monarca hispànic es comprometia a pagar una elevada quantitat en concepte de dot. Aclarits aquests punts, el matrimoni es va fer efectiu a Saint Jean de Luz el dia 9 de juny de 1660.

La historiografia s'ha mostrat pràcticament unànime en considerar que Lluís XIV va admetre una clàusula tan generosa amb Espanya perquè, en realitat, no tenia cap intenció de complir les condicions que s'hi estipulaven.¹⁸ A Versalles sabien que Felip IV no podria reunir l'elevada quantitat que s'havia establert com a dot, la qual cosa podria ser interpretada com una anul·lació *de facto* d'allò establert als capítols matrimonials. A més a més, el monarca francès va encarregar informes jurídics que haurien de demostrar la injustícia d'una renúncia que no només afectava als drets de la infanta, sinó que provocava desemparament en els seus descendents. Per últim, si els arguments anteriors fallaven, al monarca francès sempre li quedava la seua habitual *Realpolitik*, una política de fets consumats que no tardaria a posar en marxa.

1.2. LA “DEVOLUCIÓ” DELS DRETS DE LA REINA MARIA TERESA.

La segona crisi successòria del regnat de Felip IV es va declarar l'any 1661, quan el príncep Felip Pròsper va morir sobtadament tot just uns dies abans que la reina Maria Anna donara a llum un altre xiquet: el príncep Carles Josep, futur Carles II. El difunt príncep d'Astúries havia tingut una salut molt fràgil durant els seus escassos quatre anys de vida, i el nou hereu també presentava una constitució malaltissa que feia presagiar una vida tan efímera com la del seu germà. Versalles es va tornar a posar en estat d'alerta, i la

---

¹⁷ Felip IV al marqués de la Fuente (25 de maig de 1659) Citat per Luis RIBOT, “La repercusión en España el tratado de reparto de la Monarquía de 1668”, dins P. SANZ CAMAÑES (ed.), *op. cit.*, p. 58.

¹⁸ Així ho sosté, entre d'altres, Lucien Bély, que demostra que l'elevada quantitat del dot va ser decidida, precisament, per propiciar la nul·litat de les clàusules de renúncia (Lucien BÉLY, *La société des princes: XVIIe-XVIIIe siècle*, París, 1999)

burocràcia palatina va començar a preparar l'anul·lació de les clàusules de renúncia de la infanta Maria Teresa.

Des de la signatura de la pau dels Pirineus, França tornava a comptar amb presència diplomàtica a Madrid, i al nou ambaixador, l'arquebisbe d'Embrun, se li va encarregar expressament que vetlara pel compliment dels acords de pau, que gestionara el pagament del dot de Maria Teresa i, així mateix, se li va demanar "*découvrir, si'l est possible, les veritables desseins et inclinations de la plus grande partie des espagnols (...) au cas de mort du roi catholique et du Prince son fils*".¹⁹ Aquestes instruccions van donar el tret d'eixida a una intensa tasca d'observació, informació i suggestió dins de la cort espanyola que seria continuada per tots els ambaixadors de França a Madrid.²⁰

L'arquebisbe d'Embrun va intentar, sense èxit, que Madrid acceptara negociar pacíficament l'anul·lació de les clàusules, i va poder constatar problemes que no havien estat previstos, com ara que els regnes de la Corona d'Aragó volgueren apel·lar a la seua legislació particular per tindre veu en una eventual elecció d'hereu. Encarregat de polsar l'estat d'opinió d'alguns nobles, va poder comprovar que a la cort madrilenya no es volia un nou enfrontament amb França, però que tampoc no hi havia cap intenció de trencar els lligams amb l'Imperi. Així ho va expressar, per exemple, el duc de Medina de las Torres, qui va mostrar-li la seua preocupació per unes "*guerres immortelles per la défaut de succession*" que veia inevitables perquè creia evident que Lluís XIV declararia nul·la la renúncia de Maria Teresa si Felip IV moria sense fills. Medina creia que si això passava l'emperador també apel·laria als seus drets, i fins i tot pensava que podria aparèixer un "*troisième parti*", una opinió compartida pel duc d'Alba, qui considerava imprescindible garantir la successió dins de la Casa d'Àustria amb l'enllaç de la filla més menuda de Felip IV amb l'emperador Leopold. Ni tan sols don Luis de Haro, l'últim privat de Felip IV, creia que el rei de França estiguera disposat a seguir les clàusules de renúncia.²¹

---

¹⁹ F. MIGNET, *op. cit.*, p. 72.

²⁰ Ana ÁLVAREZ LÓPEZ, *La fabricación de un imaginario. Los embajadores de Luis XIV y España*, Madrid, 2008.

²¹ El 3 d'agost de 1661 Embrun informava a Lluís XIV d'una reunió amb Cristóbal Angelati, secretari d'Haro, qui li va manifestar el convenciment que "*creemos que sea tarde o temprano seremos del rey de Francia*". En la seua resposta, Lluís XIV afirmava que el propi ministre Haro s'havia expressat en termes semblants en correspondència amb Mazarino, a qui li havia dit que la renúncia era "*plutôt une coutume et un style qu'une obligation qui dut avoir aucun effet*". F. MIGNET, *op. cit.*, p. 73s.

*“Toutes ces considérations –concloïa l’enviat francès– présageaient une extreme confusion, qui ne sere debrouillée que par la force des armes”*²²El perill d’una confrontació militar també resultava evident als ulls dels polítics espanyols, com ho van manifestar al Consell d’Estat el duc d’Alba i don Fernando de Borja: *“no ha de juzgar el derecho de este negocio –afirmaven els consellers– ningún juez ni tribunal, siendo cierto que se ha de remitir a las armas, que es el medio con que últimamente se hacen justicia los reyes”*.²³ La confusió era, efectivament, considerable, i la situació encara es va agreujar més amb la mort de Felip IV i l’inici d’una minoria d’edat que hauria de ser pilotada per una dona sense cap experiència política prèvia, la reina vídua Maria Anna d’Àustria.

No havia passat encara un mes des de la mort del Rei Catòlic quan la seua germana, la reina Anna de França, va manifestar explícitament la seua oposició a les disposicions testamentàries del difunt monarca, que exclouïen la dinastia reial francesa de la línia successòria. Felip IV no havia fet res més que protocol·litzar allò que establien la tradició familiar i les capitulacions matrimonials de la seua germana i la seua filla: la branca alemanya de la Casa d’Àustria tindria preferència sobre qualsevol altra en cas que morira sobtadament el rei d’Espanya, mentre que els descendents de les infantes espanyoles casades amb reis de França quedaven exclosos de l’herència en virtut de les renúncies fetes per les seues mares. Tanmateix, el fet que la casa ducal de Savoia apareguera per davant de la dinastia borbònica va encendre Versalles, des d’on la reina mare afirmava que *“no dejaría de hacer todo lo posible para que la Reyna cristianísima fuese antepuesta.”*²⁴

La mort de Felip IV va permetre a Lluís XIV posar en marxa, per primera vegada, l’estratègia política que tantes vegades repetiria al llarg del seu regnat. En primer lloc, va buscar una solució negociada. En aquest cas la negociació va tindre dues etapes: en la primera, l’arquebisbe d’Embrun va intentar, amb poc èxit, com s’ha vist, que Madrid acceptara anul·lar les clàusules de renúncia de la reina Maria Teresa; en la segona va intentar guanyar-se el suport de la cort espanyola mitjançant un projecte d’acord militar que permetria a Espanya mantindre la guerra contra Portugal, fent front així a les pressions angleses perquè se signara una treva.²⁵

---

²² F. MIGNET, *op. cit.*, p. 74.

²³ Consulta del Consell d’Estat de 22 d’octubre de 1663. Citat per L. RIBOT, *op. cit.*, p. 64s.

²⁴ Informe del Marqués de la Fuente a Maria Anna d’Àustria del 18 d’octubre de 1665. Citat per L. OLIVÁN, *Mariana de Austria, op. cit.*, p. 301.

²⁵ José Antonio SÁNCHEZ BELÉN, “Las relaciones Internacionales de la Monarquía Hispánica durante la regencia de doña Mariana de Austria”, *Studia Historica. Historia moderna*, núm. 20 (1999), p. 137-172.

Simultàniament a la negociació, la diplomàcia francesa va posar en marxa una segona línia d'actuació consistent a mantindre ocupats els seus potencials enemics. Així, al mateix temps que oferia als espanyols la seua col·laboració front a Portugal, Lluís XIV va fer arribar als rebels d'aquest país un subsidi de 400.000 escuts perquè pogueren seguir atacant les fronteres d'Extremadura, va oferir el seu suport als holandesos en la seua lluita contra Anglaterra i va patrocinar la lluita dels hongaresos contra l'emperador Leopold.

Un cop neutralitzats els possibles adversaris, Lluís XIV va passar a l'acció militar. Considerant que les renúncies de la difunta reina Anna i de la infanta Maria Teresa no podien deixar desemparats els seus successors, el monarca francès va decidir atacar els Països Baixos, concretament la regió de Brabant, en defensa del “dret de devolució”, una particularitat del dret civil d'aquesta regió segons la qual els béns d'un pare vidu havien de passar als fills del seu primer matrimoni si aquest es tornava a casar.²⁶

El mes de maig de 1667 es publicava a París el *Traité des Droits de la Reine Tres-Chrestienne sur divers états de la Monarchie d'Espagne*, una obra preparada per Antoine Bilain a petició de Lluís XIV que seria enviada a diverses corts europees. Segons l'autor, el rei francès no pretenia en cap cas “*posseder des nouveaux Etats, ny le desir d'acquérir gloire*”, sinó que reclamava solament allò que considerava de justícia: el manteniment dels drets de la seua esposa a la successió espanyola, ja que, argumentava Bilain, la renúncia d'aquesta no podia privar de drets als seus propis descendents i perquè, en última instància, acceptar l'herència o rebutjar-la no es podia fer “*sinon dans une assemblée solonnelle d'états et du consentement de tous les peuples*”.²⁷

L'entrada de l'exèrcit francès als Països Baixos va ser un passeig triomfal, com també ho va ser la seua intervenció al Franc Comtat. Només la fi de les hostilitats entre anglesos i holandesos, i la signatura d'un acord entre aquestes potències i Suècia, va fer que el monarca francès decidira aturar les operacions militars i acceptara negociar un acord de pau que li atorgaria la sobirania sobre alguns enclavaments a la frontera francoflamenca i que, implícitament, va servir per confirmar el seu paper com a àrbitre de la política internacional.

---

²⁶ F. MIGNET, *op. cit.*, p. 159ss.

²⁷ Julen VIEJO YHARRASSARRY, “*Grocio Católico. Ramos del Manzano y la posición hispana en la Guerra de Devolución*”, dins Chiara CONTINISIO i Cesare MOZZARELLI (eds.), *Repubblica e virtù: pensiero politico e Monarchia Cattolica fra XVI e XVII secolo*, Roma, 1995, p. 572.

1.3. EL TRACTAT DE REPARTIMENT DE 1668.

L'emperador Leopold va ser el gran absent en la Guerra de Devolució i en la triple aliança que va posar final a aquest conflicte, i això malgrat que la seu germana, la reina governadora d'Espanya, havia demanat amb insistència la cooperació imperial per repel·lir l'atac francès. Viena podia al·legar que el seu exèrcit tot just havia hagut de fer front a la doble amenaça de la noblesa d'Hongria i de les tropes turques, però la passivitat imperial no només era conseqüència d'aquesta situació.²⁸

Com s'ha dit, abans que les tropes franceses travessaren la frontera de Flandes la primavera de 1667, Lluís XIV va desplegar una intensa activitat diplomàtica en diferents corts europees, i Viena es va convertir en una de les prioritats polítiques per al monarca francès. El rei de França era conscient que la mort de Felip IV podia suposar un important avantatge per als interessos imperials a Madrid, ja que la seua vídua, i regent del regne, no era altra que la germana de l'emperador Leopold. A aquest factor s'afegia el recent enllaç de l'emperador amb la infanta Margarida, que situava els Àustries de Viena en una posició d'avantatge en la línia successòria.

Alguns elements jugaven a favor de Lluís XIV en la seua competència amb Viena. En primer lloc, el compromís de neutralitat en la guerra francoespanyola que Leopold havia signat l'any 1658 davant de la dieta imperial. En segon lloc, el distanciament dels Àustries de Viena i de Madrid després de la Guerra dels Trenta Anys i de la signatura d'un acord de pau entre l'Imperi i França que havia deixat fora la Monarquia Hispànica. Així mateix, les rebel·lions hongaresa i croata, puntualment patrocinades per França, mantenien ocupat l'exèrcit imperial i, per últim, dins de l'Imperi i de la mateixa cort imperial Lluís XIV comptava amb persones que podrien defensar els seus interessos.

La Lliga del Rin, federació d'estats alemanys liderada per l'arquebisbe elector de Magúncia, Philipp von Schönborn, havia estat un important suport per a França des del mateix moment de la seua creació, durant els anys que van precedir a l'elecció imperial de 1658. De fet, el compromís de neutralitat imposat a Leopold havia estat, en gran mesura, conseqüència de la pressió de la *Rheinische Allianz*, que tenia entre els seus principals objectius evitar un nou reforçament de l'autoritat imperial. I va ser precisament l'arquebisbe Schönborn el primer a plantejar, l'any 1663, una solució al conflicte successori espanyol que

---

²⁸ Miguel Ángel OCHOA BRUN, "La diplomacia española en el ocaso de la gran época", dins Manuel NIETO NUÑO (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664-1674)*, Madrid, 1993, vol. I, p. XXVIII.

evitaria l'enfrontament entre França i l'Imperi: el repartiment de l'herència de Felip IV en cas que tant aquest com el seu fill Felip Pròsper moriren sense descendència.²⁹

A Viena, entre els homes de major ascendència sobre l'emperador, també comptava Lluís XIV amb simpaties, fonamentalment la del duc Wenzel von Lobkowitz, partidari de reorientar la política internacional dels Àustries de Viena en el sentit de mantindre una major autonomia respecte als seus parents espanyols i propiciar acords amb França.³⁰ El “partit francès” incloïa altres notables membres de la cort imperial, com els comtes de Lamberg, Schwarzenberg i Zinzendorff, mentre que l'anomenat “partit espanyol”, en el qual s'inscrivien els partidaris d'una política més agressiva contra França, estava encapçalat pel príncep Auersperg.³¹

Durant els primers mesos de l'any 1667 Wilhelm von Fürstemberg i el cavaller de Grémonville van ser enviats a Viena en nom del rei de França per negociar-hi discretament un acord que evitaria la intervenció militar de França als Països Baixos sempre que l'emperador es mantinguera al marge del conflicte hispanofrancès i que, a més, acceptara un repartiment pacífic de les possessions de Carles II. El contingut de l'acord, que es va mantindre en secret, preveia que l'emperador Leopold poguera mantindre la pràctica totalitat de les possessions ibèriques i americanes del rei d'Espanya, així com el Milanesat i els presidis de Toscana, mentre que Lluís XIV obtindria la sobirania sobre Flandes, el Franc Comtat, les Filipines, Nàpols, Sicília, Navarra, la vila catalana de Roses i les assentaments espanyols al nord d'Àfrica.

Després d'haver aconseguit el suport del partit francès i la complicitat d'Auersperg a canvi d'un capell cardenalici, Lluís XIV i Leopold I van signar un tractat de repartiment que tindria un corol·lari immediat: la no intervenció de l'Imperi en la Guerra de Devolució i, com a conseqüència, un agreujament de la tensió entre Madrid i Viena. Durant el

---

²⁹ L. RIBOT, “La repercusión”, *op. cit.*, p. 67. Aquest primer tractat de repartiment va ser donat a conèixer per François Mignet i ha estat analitzat, entre d'altres, per Jean BÉRENGER, “Une tentative de rapprochement entre la France et l'Empereur: le traité de partage secret de la succession d'Espagne du 19 janvier 1668”, *Revue d'histoire diplomatique*, núm. 79 (1965), p. 221-235.

³⁰ Adam WOLF, Fürst Wenzel Lobkowitz. Erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I., 1609-1677, Viena, 1869, p. 166ss.

³¹ Grémonville a Lluís XIV (Viena, 25 de febrer de 1665) Citat per Jean BÉRENGER, “La supresión del ministro-favorito o el crepúsculo de un modelo político: el caso austriaco”, dins John ELLIOTT i Laurence BROCKLISS (eds.), *El mundo de los validos*, Madrid, 1999, p. 365-382. Segons el representant francès a la cort imperial, Auersperg era considerat “demasiado parcial hacia los españoles, de los que hacía un esclavo a su majestad imperial”.

³¹ Linda i Marsha FREY, A question of Empire. Leopold I and the War of the Spanish Succession, New York, 1983, p. 35.

conflicte, el governador de Flandes, marquès de Castel Rodrigo, ja havia advertit a Madrid d'un possible suborn francès a l'emperador, sospita que podia ser confirmada en conèixer-se els entrebancs que Leopold posava al reclutament de soldats alemanys per cooperar en la defensa dels Països Baixos.³² Un cop acabada la guerra, l'influent comte de Peñaranda va recomanar a la reina regent que si hi havia un nou enfrontament amb França, Espanya hauria de *"tomar aquellos partidos que tuviere por más convenientes"*.³³

La Guerra de Devolució va portar les relacions entre Espanya i l'Imperi al seu punt més baix, i va inaugurar un període de pragmatisme en les relacions internacionals dels Àustries. El reconeixement de la independència de Portugal l'any 1668, l'entrada espanyola en la Triple Aliança antifrancesa i la col·laboració amb estats germànics protestants com Brandenburg, Celle o Brunswick-Lüneburg van confirmar la nova orientació de la diplomàcia espanyola, en la qual el factor religiós i la col·laboració dinàstica van passar a un segon pla.

1.4. LA GUERRA D'HOLANDA I LA POLÍTICA DE LES REUNIONS.

L'acord signat a la ciutat imperial d'Aquisgran el 1668 va obrir un període de pau que no duraria més de dos anys. En aquesta ocasió, l'atenció de França es va fixar en les Províncies Unides, aliades de Versalles durant les dues dècades que Johan de Witt va ocupar el càrrec de Gran Pensionari (1653-1672). L'entrada d'Holanda en la Triple Aliança va erosionar l'entesa entre les dues potències, com també ho va fer la imposició per part de França d'elevats aranzels sobre l'entrada de productes holandesos, que serien contestats per la burgesia holandesa amb severes restriccions sobre les importacions franceses.³⁴ Començava allò que Emilia Salvador ha anomenat "l'obsessió holandesa" de Lluís XIV, una estratègia que s'allunyava significativament de l'equilibri dissenyat per Mazarino i que

---

³² Cartes de Castel Rodrigo de juny i agost de 1667 (Veg. Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, "El precio de la fidelidad dinástica. Colaboración económica y militar entre la Monarquía Hispánica y el Imperio durante el reinado de Carlos II (1665-1700)", *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 33 (2011), p. 141-176. Segons aquest autor, el mes d'agost de 1668 l'emperador va oferir a Espanya 25.000 soldats a canvi d'un subsidi d'un milió d'escuts, una quantitat tan elevada que fa pensar que allò que realment buscava Leopold I era una negativa d'Espanya per poder justificar el seu acord amb França. Una de les veus més crítiques amb la col·laboració amb l'Imperi va ser la del fill natural de Felip IV, Joan Josep d'Àustria.

³³ Sobre Peñaranda, L. RIBOT, "La repercusión", *op. cit.*, p. 92.

³⁴ Manuel HERRERO, "Una república en un mundo de dinastías. Las Provincias Unidas y el problema de la sucesión española", dins Jaime CONTRERAS, Alfredo ALVAR i José Ignacio RUIZ (eds.), *Política y cultura en la época moderna (cambios dinásticos, milenarismos, mesianismos y utopías)*, Madrid, 2004, p. 201. Sobre l'economia holandesa d'aquest període, veg. Jonathan I. ISRAEL, *Dutch Primacy in World Trade, 1585-1740*, Oxford, 1989 (sobretot p. 289-342)

conduí a la invasió de les Províncies Unides el mes de maig de 1672 després, això sí, d'haver-se assegurat la neutralitat imperial i d'haver-se guanyat el suport d'Anglaterra i Suècia.³⁵

La resposta internacional a la invasió francesa d'Holanda va suposar un canvi significatiu en la política d'aliances que hi havia hagut fins al moment, i va prefigurar els acords que es formarien en les dècades posteriors. La col·laboració anglesa i sueca amb França havia ensorrat l'esperit de la Triple Aliança creada el 1668, però la diplomàcia espanyola va fer intenses gestions per aconseguir el suport de l'Imperi, de Dinamarca i de diversos estats alemanys.³⁶ L'èxit de les negociacions espanyoles arreu d'Europa no va ser possible, però, fins a l'any 1674, quan Anglaterra va decidir signar la pau amb Holanda i quan Viena va decidir intervindre activament en el conflicte.³⁷ Aquests canvis d'estratègia responien fonamentalment a causes internes –en el cas anglés, a una erosió de les relacions entre el catòlic Carles II i el Parlament; en l'imperial, a la caiguda en desgràcia del comte de Lobkowitz– però van permetre avançar cap a una solució del conflicte holandés de la qual, malgrat tot, en va eixir notablement reforçat Lluís XIV.

La pau de Nimega va inaugurar un nou període de pau que estaria marcat per l'anomenada política “de les Reunions”, un nou ardit francès per continuar la seua política expansionista a costa de l'Imperi, els Països Baixos i la Monarquia Hispànica. A Nimega es va verificar l'hegemonia francesa –confirmada per acords puntuals com el matrimoni entre Carles II i Maria Lluïsa d'Orleans–, però també el perill que aquesta suposava per a l'estabilitat europea. La Guerra d'Holanda, per últim, va despertar l'exèrcit imperial de la seua passivitat gràcies a l'emergència de personatges com el duc Carles de Lorena o el general Raimondo de Montecuccoli i, així mateix, va convertir l'estatúder Guillem d'Orange en un heroi de guerra i, arran del seu matrimoni amb Maria Stuart, en un possible candidat al tron d'Anglaterra.

---

³⁵ Emilia SALVADOR ESTEBAN, “La quiebra de la hegemonía hispánica en Europa. Un proceso complejo”, dins Francisco José ARANDA, *La declinación de la Monarquía Hispánica en el siglo XVII*, Ciudad Real, 2002, p. 221-248. L'any 1670 el tractat de Dover va confirmar l'entesa entre Lluís XIV i Carles II Stuart contra les Províncies Unides; un any després, l'emperador va acceptar mantindre una posició neutral en un eventual conflicte entre França i Holanda. Per últim, l'any 1672 Lluís XIV va aconseguir la col·laboració de Suècia a través del tractat d'Estocolm.

³⁶ J. A. SÁNCHEZ BELÉN, *op. cit.*, p. 161ss. Espanya es va comprometre a enviar a Viena 30.000 rals de huit cada mes i Holanda també va acceptar pagar una quantitat semblant per sostindre un exèrcit que donara suport a la coalició antifrancesa A. J. RODRÍGUEZ, *op. cit.*, p. 151.

³⁷ E. SOLANO CAMÓN, *op. cit.*, p. 214-219.

*“Ay en la ciudad de Metz una corte u audiencia soberana a cuyo procurador general, aviendo ordenado el rey de Francia hiziesse una relación exacta de todas las dependencias de la mesma audiencia, y la enviasse a París, insertó en ella muchas aldeas que jamás avían dependido de tal tribunal”*³⁸ Les discutibles argumentacions jurídiques de les anomenades cambres de reunió es van convertir, al llarg de la dècada de 1680, en el full de ruta a seguir per Lluís XIV a l’hora de reclamar determinats indrets de la frontera flamenca, tot al·legant que aquests territoris haurien d’haver estat incorporats a les cessions contemplades a la pau de Nimega. Aquesta política, qualificada de “defensa agressiva” o de “pau armada” per diversos autors, va permetre a l’exèrcit francès l’ocupació de petits enclavaments, sota la inspiració de Colbert de Torcy, nou secretari d’estat, i amb l’inestimable col·laboració del flamant comissari general de fortificacions, el marquès de Vauban.³⁹

La política de reunions no va provocar una resposta contundent fins que els exèrcits francesos van posar rumb a la ciutat imperial d’Estrasburg i al ducat de Luxemburg. L’amenaça contra els interessos imperials va servir perquè Leopold I es presentara davant els prínceps alemanys com l’únic que podia garantir la integritat de l’Imperi, i aconseguí guanyar-se per a la seua causa antics aliats dels francesos com l’elector de Baviera, a qui es va oferir la mà de l’arxiduchessa Maria Antònia, filla de l’emperador. L’any 1683, el setge otomà sobre Viena va obligar l’emperador a centrar la seua atenció en la capital de l’Imperi i, posteriorment, en la seua frontera oriental. Aquesta situació d’emergència va ser aprofitada per França per obtindre avantatge en Flandes, però també va propiciar una important col·laboració internacional amb Leopold i, un cop alliberada Viena, l’elevació del *Kaiser* a la categoria d’heroi de la Cristiandat.

---

³⁸ Idea y proceder de Francia desde las pazes de Nimega hasta la primavera del año MDCLXXXIV, Barcelona, Rafael Figueró, 1684, fol. 7r°.

³⁹ Lucien BÉLY, Les relations internationales en Europe. XVIIe-XVIIIe siècles, París, 1992, p. 276ss.

Capítol 2. La posició imperial.

2.1. LES RELACIONS MADRID-VIENA FINS A LA GUERRA DELS TRENTA ANYS.

L'any 1648 ha estat considerat habitualment com un punt d'inflexió en les relacions polítiques entre els emperadors de la Casa d'Àustria i les diferents unitats polítiques que formaven el Sacre Imperi. La pau de Westfàlia va significar la frustració del vell somni de *Monarchia Universalis* que havia presidit la política exterior de l'emperador Carles V, va obligar Viena a admetre l'existència de territoris alemanys no-catòlics i va obrir la porta a una redefinició de les relacions de l'emperador amb els prínceps imperials i, per extensió, també amb la branca espanyola de la Casa d'Habsburg.⁴⁰

Des que Carles V va decidir repartir la seua herència entre el seu germà i el seu fill, les relacions entre els Àustries de Viena i de Madrid s'havien basat en la mútua col·laboració, visible especialment en dos àmbits: la política matrimonial i la cooperació militar. La primera dinàmica els havia dut a una endogàmia que tenia com a objectiu evitar la dispersió del patrimoni familiar, considerat com un de sol, tot seguint una màxima d'Ovidi que hauria estat adaptada per Maties Corvino a la realitat habsbúrguica: *Bella gerant alii! Tu, felix Austria, nube! / Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus!*⁴¹ En coherència amb aquesta filosofia, bona part de les relacions entre els Àustries de Viena i de Madrid van ser confiades a les arxiduquesses casades amb monarques espanyols (Felip II, Felip III i Felip IV es van casar amb princeses imperials) i a les infantes espanyoles convertides en emperadrius (les esposes de Maximilià II, Ferran III i Leopold I eren filles de monarques hispànics) Junt a elles, els respectius ambaixadors i els càrrecs cortesans que formaven les seues “cases” van configurar els principals suports d'un circuit a través del qual les monarquies hispànica i imperial van compartir projectes culturals, van propiciar l'ascens

---

⁴⁰ Una bona síntesi d'aquest procés es pot trobar a Karl VOCELKA, “Das heilige romische Reich und die habsburgischen Erblände”, dins Karl VOCELKA, *Glanz und Untergang der böjtschen Welt, Österreichische Geschichte*, Viena, 2001. Una lectura clàssica es pot trobar en Jean BÉRENGER, *El Imperio de los Habsburgo*, Barcelona, 1992.

⁴¹ Alfred KOHLER, “*Tu, felix austria, nube ... Vom Klischee zur Neubewertung dynastischer Politik in der neueren Geschichte Europas*”, *Zeitschrift für Historische Forschung*, núm. 21 (1994), p. 461-482. J. BÉRENGER, “Los Habsburgo y la sucesión”, *op. cit.*, p. 50. Friedrich EDELMAYER, “La Casa de Austria. Mitos, propaganda y apología”, dins A. ALVAR, J. CONTRERAS y J. I. RUIZ (eds.), *op. cit.*, p. 17-28.

social de determinades famílies i van afavorir la formació militar o burocràtica de membres de les famílies nobiliàries.⁴²

La cooperació entre els parents espanyols i austríacs va ser especialment prolífica en l'àmbit militar. La defensa del domini espanyol a Flandes, el Franc Comtat o el Milanesat implicava el manteniment d'un nombrós aparell militar que era pagat des de Madrid però que molt sovint es nodria amb soldats reclutats en terres de l'Imperi, una estratègia que abaratia enormement el transport de tropes. Com va estudiar Friedrich Edelmayer, alguns territoris imperials es van convertir en una autèntica pedrera de soldats per als exèrcits espanyols i, a canvi, els senyors d'aquests estats es van beneficiar econòmicament de la seua cooperació en l'esforç militar espanyol.⁴³

Per poder allistar tropes a l'Imperi, però, el govern espanyol s'havia de comprometre a pagar una determinada quantitat a l'emperador en concepte de llicència, un pagament que, amb el pas del temps, es va convertir en una important font de recursos econòmics per a la Hisenda imperial.⁴⁴ El sistema va funcionar de forma més o menys estable fins a la Guerra dels Trenta Anys. Durant aquest conflicte, la defensa del catolicisme i de la dignitat imperial va servir de catalitzador dels esforços polítics i militars dels Àustries espanyols i alemanys, però la progressiva pèrdua de posicions dels Habsburg a l'Imperi va fer que aquests començaren a admetre, com a mal menor, una solució pactada amb França i amb els prínceps protestants que hauria de permetre, si més no, el control del ceptre imperial, encara que això implicara una pèrdua efectiva d'influència a Alemanya.

Westfàlia va suposar, doncs, per als Àustries de Viena, un bany de realitat: van haver d'admetre l'existència de territoris protestants dins del *Reich* i van veure com aquests assolien un grau d'autonomia política que deixava la sobirania imperial en un lloc

---

⁴² És de consulta imprescindible sobre aquesta qüestió el clàssic de Ferdinand OPLL i Karl RUDOLF, *Espanya y Austria*, Madrid, 1997, sobretot p. 133-162. Més recentment, Bianca M. LINDORFER ha demostrat que la política matrimonial entre els Àustries també va facilitar aliances dinàstiques entre famílies de la noblesa espanyola i la noblesa austríaca i, per extensió, un prolífic intercanvi cultural ("Las redes familiares de la aristocracia austríaca y los procesos de transferencia cultural: entre Madrid y Viena, 1550-1700", dins Bartolomé YUN CASALILLA (dir.), *Las redes del Imperio. Élités sociales en la articulación de la Monarquía Hispánica, 1492-1714*, Madrid, 2009, p. 261-288) Friedrich Edelmayer, per últim, ha analitzat el rellevant paper que van tindre els ambaixadors imperials a Madrid durant el segle XVI no només per garantir la informació, sinó també com a motors d'intercanvi cultural (Friedrich EDELMAYER, "Aspectos del trabajo de los embajadores de la Casa de Austria en la segunda mitad del siglo XVI", *Pedralbes*, núm. 9, 1989, p. 37-56)

⁴³ Friedrich EDELMAYER, *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich*, Munic, 2002. La mateixa qüestió, en un marc geogràfic més limitat, és analitzada per aquest autor en "El ducado de Baviera en la red clientelar de Felipe II en el Sacro Imperio", dins José MARTÍNEZ MILLÁN (dir.), *Felipe II (1527-1598): Europa y la Monarquía Católica*, Madrid, 1998, vol. I, p. 169-186.

⁴⁴A.J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, *op. cit.*

pràcticament testimonial. En aquestes circumstàncies, tant l'emperador Ferran III com el seu fill i successor, Leopold I, van aprofitar la nova conjuntura per reforçar llur posició en aquells territoris que no estaven sotmesos a la Dieta imperial: els seus *Erblände* (estats hereditaris dels Habsburg, bàsicament l'arxiducat d'Àustria i els territoris d'Estíria, Caríntia, Carniola i el Tirol), així com els regnes de Bohèmia i Hongria.⁴⁵

La historiografia modernista austríaca ha debatut intensament en els darrers anys sobre l'existència, o no, d'un sistema polític absolutista a l'Imperi durant el segle XVII.⁴⁶ Com ocorre en l'anàlisi d'altres territoris, una comparació, excessivament mecànica en la nostra opinió, entre l'estructura política de l'Imperi i la de la monarquia francesa portaria a la conclusió que els Àustries alemanys no van gaudir d'un grau d'autonomia política respecte a les institucions representatives comparable al que hauria assolit Lluís XIV a França. Tanmateix, la progressiva consolidació d'institucions de govern com la *Geheimkonferenz* (Conferència Secreta) posa de manifest l'existència de mecanismes de presa de decisió que anaven en la línia dels governs "de gabinet" que estaven apareixent en altres latituds europees, i particularment en la França del Rei Sol.⁴⁷

La pau de Münster, efectivament, va obligar a redefinir les relacions entre l'emperador i els diferents prínceps alemanys i, com a conseqüència d'això, el primer ja no va poder apel·lar a la seua *auctoritas* com a protector d'una fe que ja no era única ni com a garant d'una unitat d'acció que havia saltat pels aires durant la Guerra dels Trenta Anys. Tanmateix, en extenses regions alemanyes, especialment al sud i l'oest, la influència de Viena va seguir ben palesa, fonamentalment perquè l'emperador, encara que haguera perdut bona part de la seua aura, seguia sent la font fonamental de gràcies, mercès i privilegis, entre ells el nomenament d'electors imperials.⁴⁸ El clientelisme, les ambaixades permanents establertes a les principals capitals alemanyes, la política matrimonial i la

---

⁴⁵ Jean Bérenger es refereix a aquest període com l'època de la reconstrucció, tot destacant la política de repoblació d'algunes regions devastades i la nova inspiració mercantilista de l'economia (J. BÉRENGER, *El Imperio*, *op. cit.*, p. 275-283. Thomas WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Österreichische Geschichte, 1522-1699*, Viena, 2003, vol. I, p. 396)

⁴⁶ Karl VOCELKA, *Geschichte Österreichs*, Munic, 2011, p. 51-60.

⁴⁷ J. BÉRENGER, "La supresión", *op. cit.*, p. 369.

⁴⁸ Karl VOCELKA, "War die Habsburgermonarchie eine *Grossmacht*?", dins Karl VOCELKA, *Glanz und Untergang der höfischen Welt. Österreichische Geschichte, 166-1815*, Viena, 2001, p. 79-83. Jean Bérenger recorda que l'any 1663 va ser l'última ocasió en què un emperador, en aquest cas Leopold I, va demanar suport econòmic a la Dieta imperial per fer front a les despeses militars. Això pot ser interpretat com un fracàs de l'absolutisme dels Habsburg dins de l'Imperi, certament, però també com una constatació que Viena havia trobat altres mecanismes per finançar-se que podien esquivar les vies previstes dins de la tradició imperial (J. BÉRENGER, *El imperio*, *op. cit.*, p. 277ss.) Una síntesi del debat sobre l'absolutisme imperial es pot trobar a Peter H. WILSON, *From Reich to Revolution. Germany History, 1558-1806*, Nova York, 2004, p. 208-263.

mediació en els conflictes entre prínceps germànics van permetre als Àustries mantindre una certa influència a l'espai alemany que es reforçaria a partir de la dècada de 1680.⁴⁹

2.2. LES REFORMES A L'IMPERI.

Quan va finalitzar la Guerra dels Trenta Anys els territoris germànics eren una terra devastada i l'estructura política de l'Imperi havia patit una profunda transformació. Paradoxalment, en aquestes circumstàncies, el fet que l'emperador perdera part de la seua influència política sobre els territoris germànics es va convertir en un avantatge per a Ferran III, primer, i per a Leopold I més tard: alliberats de “compromisos” al *Reich*, van poder centrar les seues polítiques en aquells territoris on llur autoritat no podia ser, legalment, posada en qüestió.

2.2.1. La reforma militar.

La tasca de reconstrucció i reorientació de l'Imperi durant la segona meitat del segle XVII va estar condicionada pel continu estat de guerra, tant al front occidental com al front oriental, així que l'administració habsbúrguica va entendre que una de les primeres disposicions que havia de prendre per poder garantir l'*statu quo* de Westfàlia era la formació d'un exèrcit permanent. No havia passat encara un any des de la signatura dels acords de pau quan l'emperador Ferran III va fer públic un decret en aquest sentit: una dotació d'entre 15.000 i 20.000 homes de cavalleria i d'infanteria hauria d'estar permanentment preparada per a entrar en campanya, fins i tot en temps de pau.⁵⁰

El gran artífex de la reforma militar imperial va ser el general Raimondo de Montecuccoli, italià al servei de l'exèrcit austríac des de la dècada de 1620. Per a dur a terme els seus objectius, el militar modenés considerava imprescindible una millora dels sistemes de recaptació fiscal, bàsics per formar una potent indústria de guerra i un cos de militars que, més enllà de les tropes ordinàries, tinguera un nombre significatiu d'enginyers i

---

⁴⁹ T. WINKELBAUER, *op. cit.*, p. 425ss.

⁵⁰ Michael HOCHEDLINGER, “Der gewaffnete Doppeladler. Ständische Landesdefension, Stehendes Heer und “Staatsverdichtung” in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie”, dins Peter MAT'A i Thomas WINKELBAUER (eds.), *Die Habsburgermonarchie. 1640 bis 1720. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart, 2006, p. 232. Malgrat l'anunci, després de la pau de Vasvár, l'any 1664, l'emperador es va veure obligat a desmobilitzar la major part del seu exèrcit (Jean BÉRENGER, “Los Habsburgo y la sucesión”, *op. cit.*, p. 53)

oficials.⁵¹ A més, com que l'exèrcit era competència exclusiva de l'emperador, aquest tenia les mans lliures per comptar amb aquells homes que considerara més preparats per servir-lo, així que l'exèrcit imperial es va omplir durant el regnat de Leopold I de membres de famílies aristocràtiques italianes, alemanyes, franceses i espanyoles.⁵² Seguint les instruccions de Montecucoli, Viena va mantindre una política d'ampliació del seu exèrcit que va permetre superar els 100.000 homes a l'inici de la Guerra de Successió espanyola.⁵³

Tot i el seu creixement numèric, l'exèrcit amb què va poder comptar Leopold I era sensiblement diferent a aquell que donava suport a les campanyes militars de Lluís XIV. En primer lloc, hi havia una qüestió cultural que no era menor: el *Reich* era una estructura legal que tenia com a objectiu mantindre la pau i controlar les ànsies territorials dels prínceps alemanys; era, doncs, un poder moderador i, en conseqüència, el seu exèrcit tenia un caràcter eminentment defensiu.⁵⁴ Amb una concepció com aquesta de la funció de l'exèrcit, Leopold va haver de front, simultàniament, a les invectives franceses i otomanes i, per fer-ho, va haver de comptar sempre amb suport exterior. Durant dècades, el va rebre d'Espanya en forma de subsidis (paper que assumirien més tard les Províncies Unides i Anglaterra) i de la resta de territoris de l'Imperi i dels estats patrimonials en forma de recaptacions d'impostos i de reclutes de soldats.

La dependència econòmica de Viena va fer que la cort haguera de comptar sempre amb el suport d'èlits regionals, tant germàniques com hongareses, bohèmies o croates. Com encertadament ha posat de manifest Michael Hochedlinger, la pressió exterior va obligar a fer concessions domèstiques per garantir el suport a la política defensiva de l'Imperi, i aquestes concessions van acabar configurant el "*half-hearted centralism and incomplete absolutism*" que, segons aquest autor, va caracteritzar l'estructura política imperial durant dècades.⁵⁵

---

⁵¹ Virginia LEÓN SANZ, "Colaboración del ejército imperial con el hispánico de Carlos II", dins Enrique GARCÍA HERNÁN i Davide MAFFI (eds.), *Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica. Política, estrategia y cultura en la Europa moderna (1500-1700)*, Madrid, 2006, p. 121-152.

⁵² Jean BÉRENGER, "Resistenza dei ceti alle riforme nell'Impero, 1680-1700", dins Pierangelo SCHIERA, *La dinamica statale austriaca nel XVIII e XIX secolo. Strutture e tendenze di storia costituzionale prima e dopo Maria Teresa*, Bolonya, 1981, p. 19-64. Segons Bérenger, l'exèrcit es va nodrir de "*cadetti di famiglia, poveri ma di buona nascita*" (p. 62)

⁵³ Virginia León ha cridat l'atenció sobre un fet fonamental: l'elevada presència de militars estrangers a les files de l'exèrcit imperial va generar en Viena una forta dependència d'alguns territoris. (V. LEÓN, "Colaboración", *op. cit.*, p. 124s.

⁵⁴ Michael HOCHEDLINGER, *Austria's Wars of Emergence, 1683-1797*, Londres, 2003, p. 56.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 60ss.

2.2.2. La reforma econòmica.

La maquinària econòmica i fiscal de l'Imperi també va ser objecte de reformes durant el llarg regnat de Leopold I, tot i que aquestes no van aconseguir transformar en profunditat l'estructura econòmica dels territoris dels Àustries. L'any 1666, sota la inspiració dels principis mercantilistes es va crear un *Kommerzkollegium*, que hauria de servir per formar una classe comercial que es veuria afavorida, així mateix, per la creació d'una companyia comercial que actuaria amb la Mediterrània oriental a través del port de Fiume.⁵⁶ Complementàriament, Viena va impulsar les manufactures tèxtils de Linz i les indústries tradicionals de Bohèmia, Moràvia i Silèsia.⁵⁷ En l'àmbit fiscal, les dècades 1660-1680 van estar marcades per diversos intents de reforma inspirats per cameralistes com Joachim Becher o el comte de Sinzendorff, que van centrar les seues propostes en una millora dels sistemes de recaptació i en una progressiva substitució dels impostos directes pels indirectes. Aquests projectes no van trobar una bona acollida, així que la fiscalitat imperial va seguir dependent de la col·laboració dels parlaments i dietes territorials, amb les previsibles conseqüències per a l'autoritat política de l'emperador.⁵⁸

Els intents d'introduir l'economia mercantil en l'Imperi tampoc no van tindre l'èxit esperat. En primer lloc, pel continu estat de guerra, que impedia, especialment a la frontera oriental, un trànsit tranquil de comerciants i mercaderies. Però, a més, la guerra va absorbir recursos que podrien haver-se adreçat a l'activitat mercantil, i això va fer que els sectors econòmicament més puixants trobaren més rendible el negoci de la guerra que no pas el comerç i les manufactures. El cas de la família jueva Oppenheimer resulta ben significatiu d'aquesta tendència: des de 1674 fins a la mort del cap de la família l'any 1703, els membres d'aquesta nissaga es van convertir en els principals finançadors de la política exterior dels Habsburg.⁵⁹ Finalment, després de la decisiva victòria imperial de 1683, l'expansió

---

⁵⁶ *Ibidem*, p.30. Els projectes del cameralista fra Cristóbal Rojas y Spínola per donar entrada a comerciants austríacs en l'imperi espanyol a les Índies haurien tingut, si s'hagueren dut a terme, una influència evident sobre les relacions entre les dues branques de la Casa d'Àustria (Charles W. INGRAO, *The Habsburg Monarch, 1618-1815*, Cambridge, 2000 (primera edició a 1994), p. 93.

⁵⁷ J. BÉRENGER, *El Imperio de los Habsburgo*, op cit., p. 286s.

⁵⁸ J. BÉRENGER, "Resistenza", *op. cit.*, p. 27-30.

⁵⁹ K. VOCELKA, *op. cit.*, p. 80. El sistema fiscal de l'Imperi en aquests anys va ser objecte d'un exhaustiu estudi de Jean BÉRENGER, *Finances et absolutisme autrichien dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Paris, 1975. En aquesta obra, l'autor demostra quantitativament l'increment dels ingressos imperials que es va experimentar durant el llarg regnat de Leopold I, i indica que aquesta millora econòmica no va ser conseqüència de reformes d'ample abast, sinó més aviat de la millora dels mecanismes de recaptació i del creixement econòmic operat en els països hereditaris durant les dècades posteriors a 1648.

territorial cap a l'est i el sud-est va facilitar l'accés de les famílies més influents de l'Imperi als extensos feus de la plana hongaresa, i això els convertí en grans terratinents.⁶⁰

2.2.3. La reforma política.

L'any 1667, l'enviat de l'elector de Colònia a Viena afirmava que els gats i els gossos es duïen millor entre ells que no pas els ministres imperials. La impressió del diplomàtic, per bé que exagerada, era versemblant si es té en compte que la cort era, en aquell moment, un univers poblat de personatges que maldaven per fer-se un lloc al costat de l'emperador, per obtindre el seu favor, per incrementar llur influència i, com a conseqüència, per entrebancar les carreres polítiques de les famílies rivals.⁶¹

L'any 1660 s'havia creat la *Gebeime Konferenz* (Conferència Privada), una institució que tenia com a objectiu agilitzar els mecanismes de presa de decisió al si de la cort i evitar així una dispersió de les esferes de decisió que anava en detriment de l'autoritat imperial. El nou organisme va assumir les competències que fins aleshores havien tingut la *Reichshofkanzlei* (Cancelleria Imperial) i la *Österreichische Hofkanzlei* (Cancelleria d'Àustria), les dues institucions encarregades de la política exterior a l'Imperi i als països hereditaris, respectivament.⁶²

La mort de Ferdinand von Portia l'any 1665, qui havia actuat com a privat de Leopold I durant dècades, va ser aprofitada per l'emperador per anunciar que no comptaria amb cap altre primer ministre, i va assumir així un major protagonisme en les tasques polítiques de la cort.⁶³ Aquest fet, però, no va implicar necessàriament una agilització del procés de presa de decisió a la cort. En primer lloc, sempre hi va influir la indecisió, quasi patològica, de l'emperador, que ha estat anomenada per Linda i Marsha Frey com "*decidophobia*".⁶⁴ A més, com aquestes mateixes autores han pogut comprovar, la política de Viena, especialment durant els darrers anys del regnat de Leopold I, va estar fortament influïda pel joc d'aliances entre el que elles anomenen el "vell partit ministerial" i el "partit reformista". Del primer en formaven part, entre d'altres, els comtes de Waldstein, Harrach i

---

⁶⁰ J. BÉRENGER, "Resistenza", *op. cit.*, p. 51. Segons aquest autor, després de 1683 hi havia al voltant de l'emperador més de 50 persones amb fortunes que anaven dels 50.000 als 500.000 florins.

⁶¹ L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 34.

⁶² Stefan SIENELL, "Die kaiserlichen Beratungsgremien und die spanische Erbfolgefrage (1699/1700)", *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv*, núm. 47 (1999), p. 117-145.

⁶³ Jean BÉRENGER "La supresión", *op. cit.*, p. 365-382.

⁶⁴ L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 35.

Mansfeld, mentre que el grup reformista es nodria fonamentalment d'homes més joves, com el comte Wratislaw, Guido von Starhemberg i el príncep Eugeni de Savoia.

Durant la major part del regnat de Leopold la influència del partit ministerial va ser constant. Eren homes que havien format part de la vida política imperial des que l'emperador va arribar al tron i atresoraven una dilatada experiència diplomàtica. Alguns dels seus membres més conspicus (entre ells els citats Mansfeld, Waldstein i Harrach) havien estat ambaixadors a Madrid, i l'any 1697 es van incorporar a la comissió creada per tractar específicament sobre la qüestió successòria espanyola.⁶⁵ El denominador comú dels membres d'aquesta facció cortesana era l'oposició a la guerra contra França, per considerar que l'Imperi no tenia recursos per fer-li front i perquè, en última instància, creien que la prioritat de Viena havia de situar-se en la frontera oriental o, com a molt, en Itàlia.⁶⁶ La influència d'aquests plantejaments en l'estratègia imperial durant els darrers anys del segle XVII sembla estar fora de dubte, sobretot si, com afirmava el comte de Lobkowitz, l'emperador era "*wie eine Statue, die man trägt, wohin man will*".⁶⁷

2.3. ELS ANYS DE LA NEUTRALITAT IMPERIAL (1648-1680).

El període de reconstrucció que es va iniciar amb la fi de la Guerra dels Trenta Anys va estar condicionat per l'agressiva política exterior de França envers les dues branques de la Casa d'Àustria. Tanmateix, el *modus operandi* francès no va ser el mateix amb els Habsburg espanyol i amb els alemanys: si als primers els va sotmetre a una pressió militar constant durant pràcticament tota la segona meitat del segle XVII, amb els segons va optar per una política d'aliances o, si aquesta no fóra possible, per aliances amb els seus enemics interns.

Com s'ha dit, les negociacions de pau dutes a terme a Westfàlia entre 1646 i 1648 van fer evident als ulls dels diplomàtics espanyols que la tradicional entesa amb l'Imperi podia entrar en crisi si aquest actuava amb criteri propi, com finalment va ocórrer. Quan es va conèixer a Madrid que l'emperador i el rei de França havien signat una pau que deixava fora els interessos espanyols, Felip IV es va mostrar condescendent amb el seu parent:

---

⁶⁵ S. SIENELL, *op. cit.*, p. 124. Completaven la llista de membres d'aquesta comissió Julius Bucellini, el canceller de Bohèmia Franz von Kinsky i el canceller imperial Kaunitz. El primer també formava part del partit ministerial, però l'últim era enemic declarat de Harrach i Mansfeld.

⁶⁶ L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 36.

⁶⁷ "Com una estàtua, que és portada allà on es vol". Veg. A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 12.

“estoy cierto —escribía a la seua confident sor Maria de Ágreda- que le han obligado a hacer esto todos los príncipes del Imperio y sus ministros, pues por su voluntad no lo hiciera nunca el Emperador”.⁶⁸

La cort de Madrid no es va mostrar tan comprensiva amb l'acord imperial com ho va fer el monarca i, de fet, el tractat de Münster va permetre reforçar dins de la cort espanyola aquells grups que consideraven que l'aliança amb l'Imperi era econòmicament insostenible i inútil per als interessos internacionals d'Espanya. Diego de Saavedra Fajardo, per exemple, destacat membre de la delegació espanyola que negociava a Westfàlia, arribaria a recomanar l'any 1646 que “el Rey ha menester vivir por sí, supuesto que no hay Imperio en Alemania ni parentesco, ni sangre, ni amistad, ni honra, ni respeto”.⁶⁹

El distanciament entre Viena i Madrid es va consolidar durant les dècades immediatament posteriors a la fi de la Guerra dels Trenta Anys. En virtut del tractat de Münster, Ferran III s'havia compromés amb França a mantindre's neutral en la guerra que Lluís XIV encara mantenia contra Espanya, i una clàusula semblant va ser imposada a Leopold I l'any 1658 a canvi de ser elegit emperador. A més, la creació de la Lliga del Rin (*Rheinischer Allianz*) aquest mateix any va servir perquè França, que n'era membre, incrementara la seua influència dins de l'Imperi, sobretot gràcies a través de la intermediació del líder de la lliga, l'arquebisbe de Magúncia Philipp von Schönborn.⁷⁰

Va ser precisament Schönborn el primer a plantejar un repartiment pacífic de l'herència hispànica en cas que Felip IV i el seu hereu moriren sense deixar garantida la successió, una proposta que, com s'ha vist, va ser represa anys després i traduïda en un tractat secret de repartiment subscrit per Leopold I i Lluís XIV. El contingut d'aquest sembla que mai no va ser conegut a Madrid, però allò que sí que es va detectar a la cort espanyola va ser la passivitat imperial durant la Guerra de Devolució. Aquest fet va portar les relacions austroespanyoles a una crisi sense precedents, que va ser detectada, i lamentada, fins i tot per l'ambaixador imperial, comte de Pötting, pel seu homòleg espanyol a Viena, comte de Castellar, i pel fill natural de Felip IV, Joan Josep d'Àustria, partidari d'aturar immediatament la col·laboració econòmica amb l'emperador.⁷¹

---

⁶⁸ E. SOLANO, *op. cit.*, p. 205.

⁶⁹ Citat per María Victoria LÓPEZ-CORDÓN, *op. cit.*, p. 89.

⁷⁰ Veg. C.W. INGRAO, *op. cit.*, p. 57.

⁷¹ Veg. A. J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, *op. cit.*, p. 145s.

2.3.1. Viena i la Successió de Felip IV.

Si els anys centrals del segle XVII van estar marcats per un allunyament entre les dues branques de la Casa d'Àustria des del punt de mira militar, també la tradicional política matrimonial de la dinastia va experimentar en aquests anys una crisi sense precedents. L'any 1657 moria l'emperador Ferran III i deixava l'Imperi en mans del seu fill Leopold, un jove de 17 anys que havia estat destinat per a la carrera eclesiàstica; la mort del Rei de Romans, l'arxiduc Ferran, germà major de Leopold, va ser la primera d'una sèrie de defuncions que van deixar l'Imperi en una delicada situació: l'any 1662 va morir l'arxiduc Leopold Guillem, germà de Ferran III; dos anys després el va seguir Carles Josep, únic germà que li quedava a Leopold i, amb aquesta mort un emperador jove i solter va quedar com a únic representant viu de l'Augustíssima Casa d'Àustria.

Fidels a la tradició familiar, els contactes entre els Àustries de Madrid i de Viena per acordar enllaços matrimonials no es van interrompre malgrat la tensió que va marcar la relació entre les dues branques en altres àmbits. Així, per exemple, pràcticament des del seu naixement l'arxiduchessa Maria Anna d'Àustria, filla de l'emperador Ferran III, va ser destinada a esposa del príncep d'Astúries, Baltasar Carles, mentre que la germana d'aquest, la infanta Maria Teresa, hauria de posar rumb a Viena i convertir-se en l'esposa del Rei de Romans, l'arxiduc Ferran.⁷² Cap d'aquests matrimonis, però, es va poder verificar, perquè cap dels dos prínceps va viure el temps suficient per contraure matrimoni (l'espanyol va trobar la mort el 1646 i l'austriac, el 1654)⁷³

Com s'ha dit, el cardenal Mazarino es va adonar prompte de l'oportunitat que se li presentava amb els problemes successoris dels seus adversaris, així que va convertir el matrimoni de Lluís XIV i Maria Teresa d'Àustria en un dels seus objectius fonamentals. La verificació del matrimoni, condició *sine qua non* perquè França acceptara aturar les hostilitats contra la Monarquia Hispànica l'any 1659, deixava les relacions entre Viena i Madrid en una situació d'extraordinària fragilitat.

Encara no s'havia verificat el matrimoni entre el rei de França i la infanta espanyola quan Felip IV va demanar al seu ambaixador a Viena que proposara a l'emperador el seu

---

⁷² Les circumstàncies que van envoltar el matrimoni de la infanta Margarida amb l'emperador, així com la vida d'aquella a la cort van ser analitzades a Wenceslao Ramírez de VILLAURRUTIA, *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la Emperatriz doña Margarita, Infanta de España*, Madrid, 1905, p. 81-102.

⁷³ L. OLIVÁN, *Mariana de Austria, op. cit.*, p. 300ss. Després de la mort de l'arxiduc Ferran, Viena va demanar a l'ambaixador imperial que sol·licitara la mà de Maria Teresa per a l'hereu imperial, futur emperador Leopold (Veg. Adam WOLF, *op. cit.*, p. 149)

enllaç amb la infanta Margarida, una xiqueta nascuda del segon matrimoni de Felip IV l'any 1651. Caldria, això sí, “*esperar los pocos (años) que le faltan para poder tomar estado de ella*”⁷⁴ Viena no estava en condicions d'esperar molt temps, així que es va acceptar el matrimoni amb una sèrie de condicions que apuntaven en una línia semblant a la que havia guiat Lluís XIV en el seu matrimoni: intentar obtindre algun benefici territorial de l'afeblida Monarquia Hispànica.

Segons els acords matrimonials que van subscriure el jove emperador i la infanta espanyola, el segon fill que tinguera la parella hauria de ser criat a Espanya per poder ser nomenat governador dels Països Baixos.⁷⁵ Aquest no era un nomenament estrany a la tradició familiar, ja que era el mateix càrrec que havien tingut els arxiducs Albert (entre 1598 i 1621) i Leopold Guillem (de 1657 a 1656) però era, evidentment, un extrem que França no estaria disposada a acceptar, així que les condicions en les quals es produirien els matrimonis de les dues filles de Felip IV es van convertir en nous focus de tensió en les relacions entre Versalles, Madrid i Viena.

Tot i la ràpida acceptació per part de l'emperador Leopold (el matrimoni es va fer públic oficialment l'any 1663) la infanta Margarida no va arribar a Viena fins a l'any 1666. En un primer moment, Madrid va al·legar la curta edat de la princesa, més tard es va excusar en raons d'intendència; en el fons, però, la historiografia ha vist en aquest dilació un intent de Felip IV de retindre la infanta al seu costat per si s'havia de convertir en reina d'Espanya. L'estudi de Laura Oliván sobre aquest enllaç apunta que el silenci de Felip IV en el seu testament en relació amb el matrimoni de la seua filla podria suposar una acceptació, *de facto*, del seu caràcter d'hereva en cas de mort sobtada de Carles II, un extrem que don Luis de Haro havia transmés explícitament a l'ambaixador imperial, comte de Lamberg: si el rei i el príncep morien, “*wäre sie die einzige Erbin der Spanischen Monarchie*” (ella seria l'única hereva de la Monarquia Hispànica), ja que la renúncia de la infanta Maria Teresa era tan ferma que no hi havia raó per preocupar-se'n.⁷⁶

---

⁷⁴ L. RIBOT, *op. cit.*, p. 58.

⁷⁵ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 9.

⁷⁶ L. OLIVÁN, *Mariana de Austria, op. cit.*, p. 304ss. També és significativa, en aquest sentit, l'afirmació feta pel Consell d'Estat el mes de febrer de 1663 segons la qual “*es un fiador muy natural y muy poderoso el señor emperador para que en todos tiempos pueda sustentar los derechos de la señora infanta a esta corona*” (Citat per L. RIBOT, *op. cit.*, p. 62) A. WOLF, *op. cit.*, p. 151.

L'any 1671 l'emperador va renovar el seu compromís de neutralitat amb França, i el va mantindre mentre les tropes franceses iniciaven la invasió de les Províncies Unides. Tanmateix, com ha posat de manifest Antonio José Rodríguez, la indignació espanyola per la falta de cooperació imperial no podia ocultar que les dues potències es necessitaven mútuament: per a Viena, l'entrada de recursos espanyols en forma de subsidis i llicències de reclutament s'havia convertit en una font de finançament fonamental i, en l'altre extrem, Madrid necessitava poder reclutar homes a les zones de l'Imperi més properes a Flandes, ja que aquesta era l'única possibilitat de garantir la seguretat dels Països Baixos espanyols. Solament sota aquesta perspectiva es pot entendre que, malgrat el declarat desinterés imperial per les emergències espanyoles de la dècada de 1670, Madrid insistira en oferir a Viena enormes quantitats de diners a canvi de la seua cooperació.

L'última gran lleva de soldats de l'Imperi va tindre lloc l'any 1675, per servir als exèrcits espanyols a Messina. Des de l'inici de la Guerra d'Holanda la Monarquia Hispànica havia posat en marxa una política diplomàtica que li havia obert la porta a aliances que podien trencar la dependència de l'Imperi, algunes d'elles amb territoris protestants, com ara el ducat de Hannover, al qual es va proposar l'any 1678 la compra de tropes.⁷⁷ En paral·lel, Viena havia començat una política sistemàtica de reforçament del propi exèrcit des de l'arribada al poder del general Montecuccoli, per la qual cosa el reclutament de soldats per a l'exèrcit espanyol xocava amb els interessos militars de l'Imperi, així que les autoritats de Viena van començar a posar entrebancs a l'alçament de regiments als territoris que depenien d'elles.

2.3.2. L'opció bavaresa.

Del matrimoni entre l'emperador i la infanta Margarida només va sobreviure una xiqueta, l'arxiduchessa Maria Antònia, així que, de nou, es va posar en marxa la maquinària matrimonial dels Àustries. La reina vídua d'Espanya, Maria Anna d'Àustria, va considerar que la millor opció per garantir la unitat del patrimoni familiar era concertar l'enllaç de Carles II amb la princesa imperial.⁷⁸ El projecte, que hauria portat l'endogàmia dels Habsburg a nivells propers a l'incest, no va reeixir, però van ser raons de política internacional les que el van desaconsellar: la signatura de la pau de Nimega va propiciar un

---

⁷⁷ *Ibidem*, p. 162.

⁷⁸ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 17.

apropament entre França i la Monarquia Hispànica i va marcar el punt més baix de les relacions entre Viena i Madrid. Així, en el marc d'aquell esperit, es va acordar l'enllaç de Carles II amb la princesa francesa Maria Lluïsa d'Orleans.⁷⁹

Durant els deu anys que va durar el matrimoni entre Carles II i la princesa d'Orleans, la qüestió successòria espanyola a passar a un segon pla. Durant aquest període, que França va aprofitar per desplegar la seua política de "reunions", Viena es va haver de centrar en dues qüestions que podien amenaçar fins i tot la pròpia supervivència de l'Imperi: l'amenaça dels exèrcits otomans sobre les terres patrimonials dels Àustries, que tindria el seu punt àlgid en el setge de Viena de 1683 i, dins de la pròpia cort, una nova crisi successòria. L'any 1673 va morir l'emperadriu Margarida, que solament havia pogut donar una filla a Leopold; aquest va tornar a contraure matrimoni ràpidament amb la seua cosina Clàudia Felicitas d'Habsburg-Tirol, qui només va sobreviure dos anys, així que l'emperador encara va haver de buscar una tercera esposa, en aquesta ocasió Elionor de Neoburg, amb qui tindria l'esperat hereu, el príncep Josep, l'any 1678, així com l'arxiduc Carles, nascut el 1685.

Després que el naixement dels dos prínceps donara certes garanties d'una successió tranquil·la a l'emperador, aquest va començar a gestionar l'enllaç de la seua filla gran, Maria Antònia. Fracassada l'opció espanyola, Leopold va veure-hi l'ocasió d'estretir els lligams polítics amb la casa ducal de Baviera, així que va concertar el matrimoni de la seua filla amb l'elector bavarés Max Emanuel de Wittelsbach, qui havia donat un suport decisiu a Viena durant el setge turc. L'emperador, però, va condicionar el seu vistiplau a què la seua filla renunciara als drets successoris espanyols i, així mateix, a què el seu futur gendre es comprometera a defensar els interessos de la Casa d'Àustria a Espanya. A canvi, el duc de Baviera rebria el govern dels Països Baixos si Carles II moria sense fills, així com ajuda militar de Viena contra un eventual atac francès sobre Flandes.⁸⁰

---

⁷⁹ Arnold Gaedeke, com altres autors, considera que l'ascens polític de Joan Josep d'Àustria també va impedir la verificació del matrimoni entre l'arxiduchessa i Carles II.

⁸⁰ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 23. Leopold fins i tot va prometre a Maximilià que faria les gestions necessàries a Madrid perquè obtinguera la consideració de sobirà dels Països Baixos, no només de governador. La Casa de Wittelsbach ja havia manifestat en ocasions anteriors el seu interès per Flandes. De fet, l'any 1664 l'arxiduchessa Maria Anna d'Àustria, germana de l'emperador Ferran III i esposa de l'elector de Baviera, ja havia sol·licitat a l'emperador el nomenament del seu fill menut, Maximilià Josep, com a governador dels Països Baixos, un càrrec que hauria d'haver ocupat el difunt arxiduc Carles Josep. L'emperador va fer cas omís a la proposta, tot i que va considerar que, si calia nomenar algú de la casa ducal de Baviera per al govern flamenc, ben bé podria rebre aquest càrrec la pròpia arxiduchessa, tot argumentant que aquesta responsabilitat ja havia estat anteriorment encarregada a dones de la Casa d'Àustria (Carta de Leopold I al

Per garantir que la renúncia de la seua filla era efectiva i per fer palés a Madrid el seu interès per la successió espanyola, l'emperador Leopold va demanar a la cort espanyola que ratificara la renúncia de la seua filla en considerar que aquesta era una "*Spanische Infantin*". La resposta de Madrid va ser, però, absolutament contrària als interessos imperials: no només es va ajornar *sine die* qualsevol resposta, sinó que aquest fet va accelerar la creació d'un "partit bavarés" sota el lideratge de la reina mare.⁸¹

La candidatura bavaresa aniria reforçant-se durant els anys posteriors sota la protecció de la reina vídua i amb la participació d'influents membres de la cort. L'estiu de 1686 l'ambaixador imperial a Madrid, comte de Mansfeld, afirmava que la major part dels membres del Consell d'Estat eren partidaris de declarar Maria Antònia hereva si fóra necessari, extrem que el propi Carles II confirmaria uns mesos més tard en una carta a l'emperador.⁸² Aquest, contrariat, va advertir del perill de deixar la corona espanyola en mans del duc de Baviera, que no tindria capacitat per defensar-se de la pressió francesa però, de bell nou, va deixar passar el temps. Quan signara la pau amb els turcs, va dir a Carles II, remetria a Madrid el contracte matrimonial de l'arxiduchessa perquè es confirmara la seua renúncia formal als drets successoris.

El mes de juliol de 1686 va arribar a Madrid el baró de Lancier, enviat per l'elector de Baviera per representar-lo davant la cort i per defensar els seus interessos. Ben prompte l'ambaixador va rebre les majors mostres de suport de la reina mare, una tendència que es va consolidar a partir de l'any 1689, quan la mort de Maria Lluïsa d'Orleans va convertir de nou la successió de Carles II en una de les principals preocupacions de les corts europees.⁸³ La desaparició de la reina consort va ser considerada pel comte de Mansfeld com un miracle favorable a la Casa d'Àustria, però el partit bavarés es va posicionar molt millor en la cursa successòria durant aquests anys, fins al punt d'obtindre proves evidents del favor reial com el nomenament de Max com a governador dels Països Baixos el 1691 i, sobretot, com el reconeixement del fill d'aquest, el príncep Josep Ferran de Baviera, nascut el 1692, com a hereu universal.⁸⁴

---

comte de Pötting, Viena, 27 de març de 1664. Citat per Alfred Francis PRIBAM i Moritz Landwehr von PRAGENAU, *Privatbriefe Kaiser Leopolds I an den Grafen F. E. Pötting, 1662-1673 (Fontes Rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen*, vol. 56 i 57), Viena, 1903-1904), vol. II, p. 33.

⁸¹ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 24. Aquest grup considerava que la infanta i el duc, com a governadors dels Països Baixos, estarien en una posició immillorable per assumir el tron espanyol si fóra necessari (*ibidem*, p. 27)

⁸² A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 29.

⁸³ A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 20.

⁸⁴ Mansfeld a Leopold I (Madrid, 22 de febrer de 1689) *Ibidem*, p. 51.

Des de Versalles, la candidatura bavaresa va ser vista prompte com una amenaça, davant la qual Lluís XIV va desplegar una doble estratègia: oferir col·laboració i un pacte de repartiment a Munic i, simultàniament, advertir Madrid que si prosperava la proposta de l'elector de Baviera faria que l'exèrcit francès entrara en territori espanyol i imposara el Delfí com a hereu.⁸⁵ L'arribada a Madrid de l'ambaixador francès comte de Rébenac va servir al Rei Sol per actualitzar la seua estratègia en relació amb la qüestió successòria: el nou enviat hauria d'impedir la cessió dels Països Baixos a Maximilià de Wittelsbach i l'arribada de l'arxiduc Carles a Madrid. Així mateix, se li encomanava la creació d'un "partit" que hauria de comptar amb el suport de la reina, el confessor del rei i alguns ministres i nobles, amb l'objectiu de convèncer Carles II que no fera un testament contrari als interessos francesos.⁸⁶

En el tauler internacional, mentre l'exèrcit imperial feia front a la guerra contra els turcs, l'elector Maximilià va començar a jugar les seues cartes. Guillem d'Orange considerava l'opció bavaresa la millor garantia per als seus interessos i per evitar que la successió espanyola acabara en guerra.⁸⁷ Lluís XIV, per la seua part, tot i les seues primeres mostres de contrarietat davant dels avanços de la causa bavaresa, va començar una política d'aproximació: l'any 1680 havia unit en matrimoni el seu fill, el Gran Delfí, amb la germana de l'elector de Baviera, i aquest va ser convidat a passar l'estiu de 1688 als jardins i palau de Versalles.⁸⁸

2.4. LA "GRAN POTÈNCIA" AUSTRIACA (1683-1700).

En opinió de Michael Hochedlinger, Àustria es va convertir en una gran potència "almost by accident", ja que, segons aquest autor, els territoris germànics dels Habsburg eren un "by-product", un escenari secundari, en el conflicte entre França i les potències marítimes

---

⁸⁵ Enrique SOLANO CAMÓN, "Una nueva aproximación en torno a las relaciones políticas entre la corte madrileña y Viena en el último cuarto del siglo XVII", dins J. MARTÍNEZ MILLÁN i R. GONZÁLEZ CUERVA (eds.), *op. cit.*, vol. II, p. 1045-1074. Aquest autor afirma que els projectes de col·laboració amb Baviera oferits per França eren, en paraules del propi Lluís XIV, "un entretenimiento, una quimera para alucinarlo".

⁸⁶ *Ibidem*, p. 1066s. Segons Arsène Legrelle, l'ambaixada de Rébenac va demostrar un canvi d'estratègia a Versalles, que ara passava, per primera vegada, per "faire intervenir au momento utile l'héritier légitime" (Arsène LEGRELLE, *La diplomatie française et la Succession d'Espagne*, París, 1888, vol. I, p. 313. La mort de Maria Lluïsa d'Orleans i l'inici de la Guerra dels Nou Anys van fer fracassar aquest primer assaig de "partit francès").

⁸⁷ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 31. Reginald DE SCHRYVER, "Das dynastische Prinzip: Max Emanuels Ambitionen au das spanische Erbe, Gebietserweiterung und Königskrone", dins Johannes ERICHSEN i Katharina HEINEMANN (eds.), *Die Schlacht von Höchstädt. The Battle of Blenheim*, Ulm, 2004, p. 13-24.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 32. L'ambaixador imperial, comte de Mansfeld, va advertir del perill d'un acord francobavarés que podia suposar per a Lluís XIV la corona espanyola i per a l'elector de Baviera la dignitat imperial.

per l'hegemonia econòmica europea. L'accident que va elevar l'Imperi a la categoria de gran potència va tindre lloc el mes de setembre de 1683, quan les tropes de Leopold I, entre les quals hi havia milers de soldats arribats d'arreu d'Europa, van repel·lir el setge otomà sobre la capital i van iniciar un seguit de campanyes contra la Sublim Porta que permetrien bastir un imperi danubià en poc més d'una dècada.⁸⁹

La historiografia germànica coincideix en considerar l'any 1683 com el començament d'un nou període en l'evolució històrica de l'Imperi caracteritzat pel reforçament econòmic i militar, per la consolidació política –i mediàtica– de l'emperador Leopold i per un canvi en les *élites* que fins aleshores havien dirigit políticament l'Imperi. Per a la cultura popular austríaca –i per a bona part de la historiografia d'aquest país– aquesta és, sobretot, l'era del príncep Eugeni de Savoia, exaltat com el gran defensor de la Cristiandat abans i tot de la seua mort (entre 1709 i 1737 es van publicar sis biografies d'aquest personatge i en l'actualitat hi ha més de 2.000 estudis sobre la seua vida i accions)⁹⁰ Per als especialistes en història militar aquest període va presenciar l'emergència d'un nou cos d'oficials al servei de l'Imperi que van transformar sensiblement l'exèrcit austríac. Aquesta “generació de 1683”, com ha estat anomenada, es va nodrir de centenars de joves d'arreu d'Europa que van tindre ocasió d'ascendir en la carrera militar (i, en molts casos, també en la vida civil) durant el llarg període de guerres que es va inaugurar amb el setge de Viena i es va perllongar durant les dues primeres dècades de la centúria següent.⁹¹

La profunda transformació que va experimentar l'Imperi durant els últims vint anys del segle XVII va tindre una influència decisiva en la política exterior dissenyada des de Viena i, lògicament, això va afectar de forma directa les relacions amb Madrid i el posicionament sobre la qüestió successòria. Com han pogut demostrar les germanes Frey, el domini del “vell partit ministerial” al si de la cort es va perllongar, com a mínim, fins a l'any 1703. En aquest any, la mort del banquer Oppenheimer va deixar Viena sense la seua principal font de finançament i, a més, es va posar de manifest davant d'Anglaterra i Holanda l'escassa preparació de l'exèrcit imperial així com l'exasperant indecisió de l'emperador. Dins de la cort, les crítiques no es van fer esperar, i van obligar finalment

---

⁸⁹ M. HOCHEDLINGER, *Austria's, op. cit.*, p.1.

⁹⁰ K.VOCELKA, *Geschichte, op. cit.*, p. 42-46.

⁹¹ Erik LUND, “The Generation of 1683. Habsburg General Officers and the military technical Corps, 1686-1723”, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv*, núm. 46 (1998), p. 189-213.

Leopold a acceptar el nomenament d'Eugeni de Savoia, un dels homes de la nova generació, com a president del Consell de Guerra.⁹²

L'any 1689 també va significar un important trencament en altres regions d'Europa. L'arribada al tron anglés de Guillem d'Orange un any abans havia permés estretir l'aliança entre les Províncies Unides i Anglaterra, les dues potències marítimes del moment, i les va convertir en les principals adversàries de Lluís XIV.⁹³ El monarca francès havia revocat l'edicte de Nantes uns anys abans, i això havia provocat una diàspora d'hugonots francesos, que acabarien establint-se en Holanda o en la Gran Bretanya, des d'on col·laborarien en qualsevol acció contra el Rei Cristianíssim; aquest, com a resposta, va trobar en els catòlics Stuart uns aliats incondicionals per fer front al nou monarca angloholandés.⁹⁴

La invasió francesa del Palatinat l'any 1688 va ser el tret d'eixida d'un conflicte que enfrontaria França contra una ampla coalició internacional durant quasi una dècada. La treva de Ratisbona, signada l'any 1684 entre l'Imperi i França, hauria d'haver inaugurat un temps d'estabilitat a Europa que, es creia a Viena, hauria d'aprofitar per fer front a les guerres balcàniques.⁹⁵ El trencament per part de França de les condicions pactades, però, va fer que la treva tinguera una durada efímera. L'any següent, el naixement d'un nou príncep imperial va permetre a Viena allunyar el problema successori, i va tindre les mans lliures per intentar mantindre una guerra en dos fronts de forma simultània.

---

⁹² L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 58.

⁹³ Lancier a l'elector de Baviera (Madrid, 30 de desembre de 1688) Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 46. Segons l'enviat bavarés, Guillem d'Orange tenia la intenció de "*libertar a todos los príncipes de Eropia de la opresión francesa*" i s'havia compromés a defensar la llibertat religiosa dels catòlics.

⁹⁴ Una recent visió de conjunt de la Revolució Gloriosa en Steven PINCUS, *1688. La primera revolució moderna*, Barcelona, 2013.

⁹⁵ A. LEGRELLE, *op. cit.*, vol. I, p. 254.

Capítol 3. La posició anglesa i holandesa

“La grandeza de España se constituye sobre todo en su tesoro, su tesoro sobre sus Indias, y sus Indias les pertenecen mientras mantengan sus comunicaciones con ellos. Pero sus fuerzas Morales no podrán contra las de Inglaterra y las Provincias Unidas juntas, de modo que por nuestra navegación llegaremos a sus Indias, de ellas al tesoro y del tesoro a nuestra gloria.”⁹⁶

Aquesta afirmació, formulada el 1623 pel filòsof anglès Francis Bacon, expressava amb total claredat l'interès anglès i holandès per aconseguir participar de les riqueses (“*su tesoro*”) de l'Amèrica hispànica, i a aquest objectiu es va adreçar la política exterior de les anomenades “potències marítimes” durant bona part del segle XVII. Significativament, aquest argument es repetiria quasi cent anys més tard quan les anomenades “potències marítimes” van subscriure una aliança amb l'Imperi per defensar-se de l'amenaça francesa: “*we and the Dutch* –afirmava el primer ministre anglès, James Vernon– *shall be recompensed with a free liberty of trade into all those parts* (feia referència a les Índies espanyoles) (...) *it may be much more advantageous to us than any thing got by rapine or buccaneering.*”⁹⁷

3.1. L'EMERGÈNCIA DE LES PROVÍNCIES UNIDES.

Reconegudes oficialment com a república independent l'any 1648, les Províncies Unides van assumir ben prompte un destacat protagonisme en la política i en l'economia europees, fonamentalment gràcies a la seua activitat mercantil, i una de les primeres potències que va saber aprofitar la maquinària naval holandesa va ser, precisament, la seua antiga enemiga, la Monarquia Hispànica.⁹⁸

---

⁹⁶ María Nélica GARCÍA FERNÁNDEZ, *Comerciendo con el enemigo. El tráfico mercantil anglo-español en el siglo XVIII (1700-1765)*, Madrid, 2006, p. 27.

⁹⁷ James Vernon a George Stepney (Whitehall, 13 de febrer de 1701), citat a George P.R. JAMES (ed.), *Letters illustrative of the Reign of William III*, Londres, 1841, vol. II, p. 177.

⁹⁸ Ana CRESPO SOLANA, “El nuevo contexto hispano-neerlandés y la transición atlántico-europea después de 1648”, dins P. SANZ CAMAÑES (ed.), *op. cit.*, p. 341-364. Aquesta autora fa esment als diversos acords comercials hispanoholandesos, detecta la creixent presència de comerciants holandesos a Espanya, especialment a Andalusia, i comprova que aquestes relacions van començar a refredar-se a partir de l'arribada al poder, tant a Londres com a La Haia, de Guillem d'Orange.

L'acord comercial signat entre Espanya i les Províncies Unides el 1650 va donar un innegable avantatge a aquestes per accedir a la plata americana i a la llana castellana, i va permetre la instal·lació de consolats holandesos a les principals ciutats portuàries espanyoles. A canvi, la Monarquia Hispànica trobava un aliat que ajudaria a protegir les flotes d'Índies, facilitaria l'accés als ports del nord d'Europa i agilitzaria l'enviament d'esclaus africans a Amèrica, a més de contribuir, si fóra necessari, a la defensa dels Països Baixos espanyols.⁹⁹

L'entesa hispanoholandesa va despertar immediatament els recels d'Anglaterra, que va iniciar una agressiva política exterior contra les Províncies Unides que portaria les dues potències a enfrontar-se en tres guerres en poc més de vint anys. Aquest enfrontament quasi constant va ser aprofitat per Lluís XIV, especialment interessat a evitar la ingerència holandesa en les possessions flamenques de la Monarquia Hispànica. En aquestes circumstàncies, el monarca francès no va dubtar a buscar l'aliança d'Anglaterra, tant en temps de la monarquia Stuart com durant el període de govern del canceller Oliver Cromwell.

La invasió francesa d'Holanda l'any 1672 va tindre un notable repercussió en l'opinió pública internacional, va inaugurar un nou sistema d'aliances internacionals i va propiciar l'elevació de Guillem d'Orange a la categoria d'heroi de les Províncies Unides ocupades.¹⁰⁰ Des de Versalles es va orquestrar una campanya d'exaltació de Lluís XIV contra la insolència holandesa (*"cet insolent Batave"*, en paraules de Corneille) que va obviar, lògicament, les encertades decisions estratègiques del príncep d'Orange, com ara l'ensorrament dels dics per impedir l'avanç francès cap a Holanda.¹⁰¹ Els panegiristes del Rei Sol tampoc no van fer referència a un fet que suposaria una alteració significativa de l'*statu quo* diplomàtic: l'aliança militar concertada entre Espanya i les Províncies Unides l'any 1673.

Com ha posat de manifest Herrero Sánchez, a partir de la pau de Nimega les relacions entre les Províncies Unides i la Monarquia Hispànica van estar marcades per un compromís de mútua col·laboració: els holandesos oferirien el seu suport militar per

---

⁹⁹ Manuel HERRERO, *El acercamiento hispano-neerlandés (1648-1678)*, Madrid, 2000, p. 344-356.

¹⁰⁰ Ana CRESPO SOLANA, "Guillermo III de Orange y la sucesión de la Monarquía Hispánica (1689-1702)", dins José Manuel de BERNARDO ARES (coord.), *La sucesión de la monarquía hispánica (1665-1725) Lucha política en las Cortes y fragilidad económica-fiscal en los reinos*, Còrdova, 2006, vol. I, p. 75-104. En aquest treball es fa un repàs de la construcció historiogràfica del mite de Guillem d'Orange, tant en el seu mateix temps com durant el segle XIX.

¹⁰¹ Peter BURKE, *La fabricación de Luis XIV*, Madrid, 1995, p. 75ss.

defensar els Països Baixos a canvi d'obtenir avantatge en la distribució de les exportacions espanyoles.¹⁰² En aquesta ocasió, a diferència del que havia passat anteriorment, l'aliança no seria combatuda per Anglaterra, menys encara des que l'estatúder Guillem d'Orange va contraure matrimoni amb la filla, i hereva, del rei anglés, Jaume II Stuart. El nou escenari econòmic va ser molt beneficiós per als sectors mercantils holandesos, que van consolidar llurs posicions a Espanya a través dels consolats de Bilbao i Cadis, però va deixar l'economia dels Països Baixos espanyols en una situació de dependència respecte als seus veïns holandesos.

El període de “pau armada” que va experimentar Europa entre la pau de Nimega i l'inici de la Guerra dels Nou Anys va consolidar les tendències dels anys anteriors: l'arribada del príncep d'Orange al tron anglés el 1689 va reforçar la unitat d'acció entre les anomenades “potències marítimes”, mentre que la derogació de l'Edicte de Nantes per part de Lluís XIV va provocar un exili massiu d'hugonots francesos que van buscar aixopluc en la calvinista Holanda. Aquest últim fet, com ha demostrat Antonio Espino, va dotar la Guerra dels Nou Anys d'un cert caràcter religiós, encara que això no va entrebancar les bones relacions entre el Rei Catòlic i els seus socis protestants.¹⁰³ De fet, un cop instal·lat en el tron anglés, Guillem III va ser capaç de presentar-se com el principal defensor de l'anglicanisme front als catòlics jacobites (refugiats a França) i, al mateix temps, mantindre estretes aliances amb potències catòliques com Espanya i l'Imperi.

3.2. ANGLATERRA.

Com encertadament ha apuntat Julian Hoppit, Anglaterra va entrar en la Guerra dels Nou Anys com un “*junior partner*”, però va eixir de la Guerra de Successió espanyola convertida en una “*great power*”.¹⁰⁴ De fet, com recorda aquest autor, mai abans en la història britànica s'havia fet un desplegament de tropes al continent com el que va encapçalar el duc de Marlborough durant el conflicte successori espanyol i, de fet, l'únic fenomen comparable havia tingut lloc més de tres segles enrere, durant la Guerra dels Cent Anys.

---

¹⁰² Manuel HERRERO, “Las Provincias Unidas y la Guerra de Sucesión española”, *Pedralbes*, núm. 22 (2002), p. 133-154.

¹⁰³ Antonio ESPINO LÓPEZ, “Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 173-189. Douglas COOMBS, *The Conduct of the Dutch. British opinion and the Dutch Alliance during the War of the Spanish Succession*, La Haia, 1958, p. 16ss. Segons aquest autor solament alguns sectors *tories* van considerar un perill l'origen holandés de Guillem III.

¹⁰⁴ Julian HOPPIT, *A Land of Liberty? England, 1689-1727*, Oxford, 1999, p. 89.

Després de les convulses dècades centrals de la centúria Anglaterra s'apropava a la darrerria del segle XVII amb un sistema polític parlamentari consolidat, amb una nova dinastia regnant que assumia com a pròpies les directrius d'aquest parlament i amb una economia en fase de creixement gràcies, sobretot, a una intensa activitat comercial. Perquè aquesta situació es mantinguera en el temps, però, calia garantir una situació política internacional basada en l'equilibri, en la "*balance of powers*", que es va convertir així en el principal objectiu de la política internacional anglesa.

En el marc de la Guerra de Successió espanyola, sir Francis Hare expressaria amb total claredat la importància d'aquest assumpte: "*I take the balance of power to be the great principle that affects the nation (...) and that self-interest is the great principle that governs particulars (...)*"¹⁰⁵ Equilibri i interès s'havien convertit en els motors que movien l'economia anglesa, però també la seua activitat política internacional. En última instància, com deia Daniel Defoe en aquells mateixos anys, si els francesos accedien al tron espanyol, "*they get the greatest trade in the World in their hands (...) and if once the French master us at sea, where are we then?*"¹⁰⁶ A Anglaterra, com en cap altre lloc, es va fer evident la interdependència dels interessos polítics i econòmics, la qual cosa ha fet que la historiografia haja coincidit en assenyalar aquest fet com un dels elements que van erosionar, al llarg de la guerra, les relacions entre l'Anglaterra mercantil i l'imperialisme de Viena.¹⁰⁷

La Monarquia Hispànica tenia un notable interès estratègic per al comerç anglès, tant per les seues possessions europees com, sobretot, per les americanes.¹⁰⁸ Els comerciants anglesos, per exemple, pràcticament monopolitzaven l'exportació de productes derivats de la vinya (panses, vi, aiguardents...), d'oli o de llana en brut, i tenien un especial interès en l'accés als metalls preciosos americans. No és estrany, doncs, que la diplomàcia anglesa es plantejara en diverses ocasions al llarg de la Guerra de Successió portar les hostilitats a l'altra part de l'Atlàntic.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ Francis Hare a Sarah Churchill, duquessa de Marlborough, Londres, desembre de 1710 (*Private Correspondence of Sarah, duchess of Marlborough*, Londres, 1838, vol. II, p. 4)

¹⁰⁶ Daniel DEFOE, *The Two Great Questions Consider'd*, Londres, 1700, vol. I, p. 362.

¹⁰⁷ Tot i així, no van ser només raons econòmiques les que van impulsar Anglaterra a participar en la guerra. Com indica Lucien Bély, el conflicte successori espanyol també va ser "*una guerra de sucesión en Inglaterra*", en la qual el nou monarca es va veure obligat a defensar la seua continuïtat al capdavant del tron anglès front a la restauració jacobita impulsada des de França per Lluís XIV (Lucien BÉLY, "Casas soberanas y orden político en la Europa de la paz de Utrecht", dins P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *op. cit.*, p. 80)

¹⁰⁸ Els contemporanis es referien a la Monarquia Hispànica com "*the Darling and the silver Mine of England*" (James O. MCLACHLAN, *Trade and Peace with Old Spain*, New York, 1974, p. 6)

¹⁰⁹ David FRANCIS, *The first Peninsular War*, Londres, 1975, p. 25.

La competència pels beneficis comercials es va convertir en el principal combustible de l'incessant conflicte que van mantindre Lluís XIV i Guillem III durant pràcticament tres dècades. Durant la primera etapa d'aquest període, el monarca francès va intentar atraure's el suport de grups mercantils holandesos que podrien oposar-se a la nova política impulsada per l'estatúder Guillem d'Orange, entre ells una part de la burgesia d'Amsterdam, contrària a l'increment de la despesa militar imposat pel nou governant. Aquests intents, però, no van anar més enllà d'una certa neutralitat de les autoritats holandeses front a la política de "devolucions" impulsada per Versalles durant la dècada de 1680, i la inesperada revocació de l'Edicte de Nantes va frustrar definitivament aquesta tímida aproximació.¹¹⁰ Fracassats aquests intents, Lluís XIV va decretar severes restriccions al comerç holandès amb França, en un intent de boicotejar l'activitat manufacturera dels hugonots exiliats; això va posar en alerta les autoritats holandeses, que van demanar la seua entrada en la recentment formada lliga antifrancesa d'Augsburg.

La Guerra dels Nou Anys va frustrar qualsevol possibilitat d'entesa cordial entre França, Anglaterra i les Províncies Unides i va conduir a un enfrontament generalitzat que, en bona mesura, podria ser considerat com un antecedent de la Guerra de Successió. Les aliances internacionals es van mantindre quasi idèntiques durant els dos conflictes perquè en tots dos casos les raons que es van adduir per entrar en la guerra van ser pràcticament idèntiques: el perill que suposaven les aspiracions de Jaume Stuart per a la religió anglicana i, així mateix, la greu amenaça que França suposava per al comerç anglès i per a l'estabilitat i l'equilibri europeus.¹¹¹ Les dues guerres, a més, es van desenvolupar pràcticament en els mateixos escenaris, amb estratègies semblants i amb uns protagonistes que, en molts casos, es van repetir. No seria agosarat afirmar, doncs, que la guerra internacional per la successió de Carles II va començar l'any 1689.

---

¹¹⁰ M. HERRERO, "Una república", *op. cit.*, p. 203.

¹¹¹ MCLACHLAN, *op. cit.*, p. 45.

Capítol 4. El temps de les grans aliances

4.1. LA GUERRA DELS NOU ANYS.

El conflicte armat que va enfrontar la pràctica totalitat de les potències europees entre 1689 i 1697 ha estat poc freqüentat per la historiografia modernista, que ni tan sols ha aconseguit posar-li un únic nom (guerra de la Lliga d'Augsburg, guerra de la Gran Aliança, guerra del Rei Guillem, guerra d'Orleans, guerra de Successió del Palatinat o guerra de Successió anglesa)¹¹² El fet que durant aquests anys coincidiren en el temps diversos conflictes i que les causes i els vincles entre aquests no sempre foren evidents ha fet que les aproximacions a l'última gran guerra del segle XVII hagen estat fetes de forma parcial, tot obviant que, vista en perspectiva, podria ser considerada com una de les primeres guerres mundials modernes, que va tindre entre els seus escenaris Catalunya, Itàlia i els Països Baixos, però també Irlanda i Amèrica del Nord.

Una crisi successòria va ser, també en aquesta ocasió, el detonant del conflicte. La mort sense fills de l'elector Carles II del Palatinat l'any 1685 havia fet que aquest territori passara al seu cosí Felip Guillem de Neoburg, sogre de Leopold I i pare de la futura reina d'Espanya, una herència que no va ser acceptada per Lluís XIV, que reclamava l'electorat per a la seua pròpia cunyada, Elisabet Carlota, germana del difunt elector. En virtut d'aquests drets, el Rei Sol va trencar la treva de Ratisbona l'any 1688 i va llançar les seues tropes contra el Palatinat.¹¹³

Els anys anteriors a l'esclat de la guerra van estar marcats per una intensa activitat diplomàtica promoguda des de la cort imperial amb l'objectiu de formar una coalició defensiva que vetlara per la continuïtat de l'esperit de Ratisbona.¹¹⁴ Els primers signants de l'acord van ser el propi emperador i l'elector de Brandenburg, que van iniciar així una entesa que es confirmaria durant els anys previs a la Guerra de Successió i que va conduir a

---

¹¹² David ONNEKINK, "The Last War of Religion? The Dutch and the Nine Years War", dins David ONNEKINK (ed.), *War and Religion after Westphalia, 1648-1713*, Farnham, 2009, p. 69-88.

¹¹³ A. LEGRELLE, *op. cit.*, p. 295ss. L'any 1688, la successió a l'electorat de Colònia també va provocar un conflicte internacional: França apostava pel bisbe d'Estrasburg, Wilhelm von Fürstenberg, mentre que l'Imperi donava suport al germà de l'elector de Baviera, Josep Climent de Wittelsbach.

¹¹⁴ Segons Arnold Gaedeke, no va ser fàcil que la cort imperial acceptara l'inici d'aquesta política per la influència del que anomena "partit jesuïta" ("*jesuitisch gesinnte Partei*") Per a aquest grup, la prioritat militar d'Àustria havia de situar-se en la frontera danubiana, i calia fugir d'una aliança amb Guillem III per la seua religió protestant. (A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 33)

l'elevació de l'electorat a la categoria de regne l'any 1701.¹¹⁵ Uns mesos després s'hi van sumar els cercles de Baviera, Francònia i l'Alt Rin, el nou elector palatí i el duc de Holstein-Gottorp. Rebia així acta de naixement la Lliga d'Augsburg, que va convertir Leopold I en àrbitre de la política centreeuropea i en el “campió” de la lluita contra els otomans.¹¹⁶

La creixent influència de l'emperador en territori alemany va despertar prompte els recels de Lluís XIV, especialment molest per l'aliança de l'emperador amb l'elector de Baviera, que facilitava l'accés d'aquest darrer al govern dels Països Baixos i el convertia en un adversari potent en la disputa successòria espanyola. Tanta era la preocupació del rei de França que va arribar a oferir un acord a l'elector pel qual, quan morira Carles II, podria rebre Nàpols i Sicília o el Milanesat.¹¹⁷ Les negociacions entre Munic i Viena ja estaven, però, força avançades, i el duc comptava amb importants suports a la cort espanyola, així que a els darrers dies de l'any 1691 es va convertir en governador dels Països Baixos.

El 29 d'octubre de 1688 les tropes de Lluís XIV creuaven la frontera alemanya sense declaració de guerra i llançaven un atac contra Heilbronn, Heidelberg, Mannheim i Philippsburg. El mateix dia que queia aquesta última fortalesa Guillem d'Orange salpava rumb a Anglaterra, la qual cosa va fer que l'entrada holandesa i anglesa en aquest conflicte no es produïra fins un any més tard: Holanda va signar la seua adhesió el mes de maig de 1689 i Anglaterra la va secundar els primers dies de setembre del mateix any.¹¹⁸ Aquestes últimes incorporacions a la lliga la van convertir en la major aliança antifrancesa que s'havia format durant tot el regnat de Lluís XIV, i van donar a la qüestió successòria espanyola una nova empenta, ja que l'entrada de les potències marítimes en la coalició va anar acompanyada d'un acord secret en virtut del qual es comprometien a donar suport a l'entronització de l'arxiduc Carles d'Àustria en cas que Carles II morira sense descendència.¹¹⁹

Els nou anys que separen la invasió francesa del Palatinat i la signatura de la pau de Rijswijk van estar marcats pel cansament de la població civil i per un progressiu esgotament dels recursos destinats a la guerra. Així, per exemple, durant els anys 1693 i 1694 les

---

¹¹⁵ Viena va prometre a l'elector que les tropes que oferira a la coalició no haurien de lluitar fora del seu territori. A. LEGRELLE, *op. cit.*, p. 298. Sobre l'evolució dels estats germànics durant aquest període, Heinz SCHILLING, *Höfe und Allianzen: Deutschland 1648-1763*, Berlin, 1989.

¹¹⁶ L'any 1687 les tropes turques van ser derrotades per Lluís de Baden a la batalla de Mohács, i l'any següent Maximilià de Baviera va ocupar Belgrad en nom del Sacre Imperi.

¹¹⁷ A. LEGRELLE, *op. cit.*, p. 363s.

¹¹⁸ A. LEGRELLE, *op. cit.*, p. 357.

¹¹⁹ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 33. El text d'aquest acord és reproduït en F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 79.

pèssimes collites van provocar una generalització de la fam en la pràctica totalitat de països implicats en el conflicte, i particularment a França (*la Grande Famine*), un fet que va obligar els ministres de Lluís XIV a buscar fórmules per acabar amb l'estat de guerra. El primer destinatari dels intents de seducció francesos va ser el duc de Savoia, a qui es va poder convèncer perquè acceptara la signatura d'un tractat que va suposar la suspensió de les hostilitats a la Península Italiana.¹²⁰

Les potències marítimes, especialment Holanda, també van experimentar els rigors de la crisi de 1693-1694, i van començar a veure el conflicte com una qüestió que els generava més inestabilitat interna que no avantatges externs.¹²¹ Hi havia, però, dos elements que entrebancaven les negociacions: en primer lloc, la negativa de l'Imperi a acceptar la pau a qualsevol preu, ja que això podria tindre un resultat pèssim per als seus interessos militars i dinàstics. En segon lloc, el perill que França aconseguira avantatge en la successió espanyola i, en conseqüència, es convertira en un factor de desestabilització.

Leopold I es va mantindre inamovible en la seua posició i, de fet, va demanar a Guillem III que ratificara la clàusula de 1689 segons la qual les potències marítimes havien de defensar la candidatura de l'arxiduc Carles.¹²² El rei d'Anglaterra no va donar resposta a la proposta imperial, i Viena ho va tornar a intentar amb una fórmula diferent: s'havia de garantir que la successió espanyola seria decidida pel rei d'Espanya "*in libero arbitrio*" i que no es posaria cap entrebanc a la decisió que prenguera aquest monarca. El rei d'Anglaterra es va limitar a demanar que l'arxiduc no abandonara Viena, perquè la salut de Carles II s'havia restablert i calia evitar pressionar el monarca espanyol en relació amb la seua successió.¹²³

Lluís XIV, per la seua part, va saber guanyar-se el suport de Guillem III mitjançant un seguit de compromisos que suposaven, *de facto*, una renúncia a l'herència completa de Carles II. Segons Arsène Legrelle, de fet, al llarg de la guerra es va operar en la diplomàcia francesa un canvi d'estratègia: Lluís XIV va assumir, especialment després de la mort de

---

¹²⁰ A. LEGRELLE, *op. cit.*, 375. L'acord també implicava la cessió de Milà al duc de Savoia si Carles II moria sense descendència (*ibidem*, p. 405)

¹²¹ De fet, les primeres converes conduents a la pau van ser promogudes per les autoritats de la ciutat d'Amsterdam.

¹²² Kinsky a Kaunitz (Viena, 15 de gener de 1697) Citat per A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 123.

¹²³ El mateix al mateix (Viena, 11 de setembre de 1697), *ibidem*, p. 139.

Maria Lluïsa d'Orleans, que seria difícil aconseguir tota l'herència de Carles II, així que va adreçar la seua política a impedir que l'Imperi aconseguira una posició d'avantatge.¹²⁴

El duc de Baviera també va assumir en aquest context un paper protagonista. Era considerat per França i per les potències marítimes com una mena de “mal menor” per a la successió espanyola i, en conseqüència, Maximilià von Wittelsbach va saber aprofitar-se d'aquesta circumstància per mantindre un discret joc diplomàtic que, si li donava el resultat esperat, podria aportar-li importants beneficis. Viena també havia mirat d'apropar posicions amb l'elector bavarés des del convenciment que aquest no estava interessat per la totalitat de l'herència espanyola, així que al llarg de l'any 1696 es va intentar que Munic acceptara una oferta que implicava la cessió dels Països Baixos a perpetuïtat.¹²⁵ El gendre de Leopold I va escoltar les propostes però no van prendre cap decisió, tot esperant els generosos compromisos que li haurien d'arribar també des de Londres i des de Versalles.

La signatura de la pau de Rijswijk va ser possible després d'un progressiu apropament entre França i Anglaterra, que hauria d'implicar el reconeixement de Guillem III per part de Lluís XIV i el compromís d'aquest de restituir les conquestes fetes amb posterioritat a la pau de Nimega. L'emperador va pressionar el rei britànic a través del seu representant a les negociacions de pau, el comte de Kaunitz, perquè no acceptara les condicions proposades per França, però ni aquesta pressió ni l'atemptat contra la vida de Guillem III van aconseguir que el monarca anglés canviara el seu punt de vista.¹²⁶

Possiblement, com afirmava el diplomàtic austríac, allò que realment interessava al príncep d'Orange era “*materi zu haben*”, unes matèries que podrien aconseguir mitjançant un acord amb França que els permetera accedir a la plata de les Índies. En tot això hi havia, segons Kaunitz, un “*unrubiger Egoismus*”, un egoisme mal dissimulat dels anglesos que no els impedia, però, acusar l'emperador de fer unes reclamacions tan ambiciosos que seria impossible obtindre-les per la via negociadora.¹²⁷

---

¹²⁴ A. LEGRELLE, *op. cit.*, p. 372. L'autor parla explícitament de “renúncia” de Lluís XIV a la successió.

¹²⁵ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 118.

¹²⁶ El mes de juliol de 1697 Kaunitz acusava Guillem III d'haver trencat la seua paraula i de tindre part de responsabilitat en el setge francès sobre Barcelona (A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 131)

¹²⁷ Ibidem.

4.2. EL PRIMER TRACTAT DE REPARTIMENT.

El manteniment de la pau després dels tractats de Rijswijk no va ser fàcil. A Anglaterra, com es planyia Guillem III, el parlament havia perdut qualsevol interès per la política internacional, i solament es preocupava per una “*fanctiful liberty*”, una llibertat imaginària que implicava, entre d’altres coses, una sistemàtica oposició dels membres de les dues cambres del Parlament a incrementar els recursos adreçats a la despesa militar.¹²⁸ Aquesta situació contrastava amb la que es vivia a França, on Lluís XIV començava a dissenyar una nova política internacional que anunciava nous enfrontaments; així, per exemple, pocs mesos després d’haver signat el tractat de Rijswijk, el rei francès va mostrar la seua voluntat de trencar l’acord comercial que tenia amb les Províncies Unides, una prova evident per a Guillem III que els francesos “*are preparing shortly to recommence the war*”.¹²⁹

Lluís XIV havia fet saber al seu nou ambaixador a Madrid, el marquès de Harcourt, que si hi havia tanta oposició a una eventual unió de les monarquies francesa i espanyola, també calia evitar, per la mateixa raó, que l’Imperi obtinguera la totalitat de l’herència espanyola i propiciar que els Països Baixos foren cedits a un “*Prince particulier*” com ho demanaven Anglaterra i les Províncies Unides.¹³⁰ Com a conseqüència d’aquest estat de coses, el Rei Sol estava disposat a reconèixer explícitament que França i Espanya no restarien unides, però també advertia que lluitaria perquè l’elector de Baviera mantinguera els Països Baixos i que estava disposat a enviar un dels seus néts a Madrid perquè hi fóra educat.¹³¹

El 14 de març de 1698 l’ambaixador anglès a París, comte de Portland, va rebre la visita dels marquesos de Pomponne i de Torcy. Aquests, en nom de Lluís XIV, li van fer arribar la preocupació del Rei Sol per la situació en què quedaria Europa si sobrevenia la mort de Carles II, l’oposició a les gestions que feia el comte de Harrach a Madrid per

---

¹²⁸ Guillem III al pensionari Hensius (Kensington, 21 de gener de 1698) Citat per Paul GRIMBLOT, *Letters of William III and Louis XIV and of their Ministers*, Londres, 1848, vol. I, p. 147s.

¹²⁹ El mateix al mateix (Kensington, 7 de març de 1698), *ibidem*, p. 211.

¹³⁰ Célestin HIPPEAU, *Avènement des Bourbons au trône d’Espagne*, París, 1875, vol. I, p. 49.

¹³¹ *Ibidem*. Sobre les instruccions de l’ambaixada de Harcourt, Ana ÁLVAREZ LÓPEZ, “Los negocios de Luis XIV en Madrid: la acción de sus embajadores en la corte madrileña”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 179-205. Les instruccions al comte de Tallard, enviat a Londres, apuntaven en la mateixa línia (A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 215)

aconseguir que hi fóra acceptat l'arxiduc Carles i, així mateix, una proposta d'acord sobre "*what was to be done in case of the death of the King of Spain*".¹³²

La resposta del representant de Guillem III va ser, encara que breu i solament inspirada per la seua opinió personal, significativa de la posició que mantindria Anglaterra en aquell conflicte: "*the English (are) moved by no other interest than that of their commerce and navigation*" i, en conseqüència, com que l'emperador no tenia vaixells no podia suposar cap amenaça per a l'activitat mercantil anglesa, una amenaça que sí que existia si qui obtenia avantatge era el rei de França.¹³³ A això afegia Portland que si algunes places de la costa africana mediterrània foren cedides a Anglaterra, això podria, en la seua opinió, evitar problemes per al comerç anglès.

En el marc d'aquella conversa va aparèixer per primera vegada un dels elements que donarien forma, mesos després, al primer tractat de repartiment de la Monarquia Hispànica. En opinió de Portland, segons el testament de Felip IV l'hereu legítim havia de ser el príncep electoral de Baviera, per la qual cosa proposava: "*why (...) not take him to reign to Spain, and by that choice put an end to the umbrage which all Europe feels (...)?*" El ducat bavarés tornava a situar-se, doncs, en una posició privilegiada en les negociacions internacionals, ja que podia assumir un paper d'"estat tapó" que garantiria la seguretat i l'equilibri tan desitjats per les societats mercantils angleses i holandeses.

Simultàniament a les gestions iniciades per la diplomàcia francesa per arribar a un acord amb Anglaterra, Guillem III va rebre propostes en un sentit semblant remeses des de la cort imperial. A grans trets, Leopold I proposava reprendre l'antiga aliança amb Anglaterra, les Províncies Unides i Espanya amb un tractat de garantia ("*Garantietractat*") que suposaria, entre d'altres coses, mantindre l'esforç d'armament de les potències implicades i un cert desplegament de tropes a la Península Ibèrica.¹³⁴ L'economia anglesa, però, no estava en disposició d'assumir aquestes despeses, la qual cosa va fer convèncer

---

¹³² Account of what took place in the visit which M. de Pomponne and M. de Torcy paid to the earl of Portland by order of His Majesty the 14th. of March, 1698 (P. GRIMBLOT, op. cit., p. 297ss.)

¹³³ Portland afirmava que Guillem III sabia bé quines eren les febleses de l'emperador i, per això mateix, no veia la seua candidatura al tron espanyol com cap amenaça. A més, el fantasma d'una possible unificació austroespanyola havia quedat descartat en fer-se pública la intenció de l'emperador de convertir el seu fill segon, l'arxiduc Carles, en aspirant al tron espanyol, *ibidem*, p. 297.

¹³⁴ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 218.

Guillem III que, si es produïa una mort sobtada de Carles II, *“France is in a condition to take possession of that monarchy before we shall be able to concert the slightest measures to oppose it”*.¹³⁵

En aquestes circumstàncies, el rei d'Anglaterra es mostrava convençut que el parlament acceptaria *“any kind of plausible proposals of accommodation”* sempre que permeteren evitar una nova guerra. Aquestes propostes no van tardar a arribar a Londres: el mes d'abril de 1698 s'hi va presentar el comte de Tallard, enviat per Lluís XIV per intentar avançar cap a un acord. Com era d'esperar, el representant francès va insistir en els arguments ja coneguts relatius a la major idoneïtat dels fills del Delfí, però Guillem III va apuntar una nova possibilitat: que l'elector de Baviera mantinguera els Països Baixos (que podrien actuar així com a barrera entre Holanda i França), que un fill del Delfí rebera Espanya i les Índies, que Nàpols i Milà anaren a mans de l'arxiduc Carles i, per últim, que se signara un acord comercial en virtut del qual Anglaterra i Holanda tindrien llibertat d'actuació a la Mediterrània i les Índies i rebrien, així mateix, *“some places of safety”*.¹³⁶

La proposta de repartiment de l'herència de Carles II va ser objecte de discussió a Londres, La Haia i Versalles durant els mesos posteriors. Viena, tanmateix, en va quedar al marge. En opinió de Guillem d'Orange, *“in our present situation, we should be able soon to put ourselves in a condition to withstand the present superiority of the power of France”*; protegir-se front a la innegable superioritat militar francesa era prioritari front a qualsevol negociació amb l'Imperi.¹³⁷ L'ambaixador Auersperg, de fet, fins i tot va detectar un cert refredament del tracte que li dispensava el rei britànic en les seues audiències, en les quals afirmava amb contundència que els anglesos no estaven disposats a iniciar una nova guerra, instava l'emperador a acabar la seua amb els turcs i recordava que si Carles II feia testament a favor del príncep de Baviera, les potències marítimes no s'hi oposarien.¹³⁸

Les relacions entre Viena i Londres es van tensar notablement durant aquest període, i això malgrat que l'ambaixador imperial no tenia notícia de les negociacions que s'estaven portant a terme. Guillem III, de fet, es va limitar a reiterar que Anglaterra i les Províncies Unides donarien suport al príncep de Baviera, mentre a Viena van entendre

---

¹³⁵ Guillem III a Hensius (Kensington, 25 de març de 1698) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, p. 312.

¹³⁶ Tallard a Lluís XIV (Londres, 1 d'abril de 1698) *Ibidem*, p. 369. Segons Gaedeke, Guillem III estava convençut que la tornada del comte d'Oropesa al govern espanyol hauria servit per a consolidar el “partit bavarés”, per la qual cosa no era d'esperar una resposta negativa de Madrid a un testament d'aquestes característiques (A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 222)

¹³⁷ Guillem III a Hensius (Newmarket, 16 d'abril de 1698) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, p. 375.

¹³⁸ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 223-225.

aquesta posició com una forma de justificar la manca de suport anglès a la *Garantieallianz* que havia estat proposada per la diplomàcia austríaca.¹³⁹

Després d'haver exclòs l'Imperi d'unes negociacions que es van ocultar a l'ambaixador de Leopold I, els diplomàtics anglesos i francesos van començar a debatre la millor fórmula per repartir l'herència de Carles II i evitar així una nova guerra. De propostes, n'hi van haver diverses, però la major part d'elles passaven per cedir al príncep de Baviera la part fonamental de l'herència (Espanya i les Índies) i compensar França i l'Imperi amb determinades possessions a Europa (Milà, Nàpols, Sicília i Luxemburg entre d'altres). Tanmateix, el procés negociador no va ser fàcil, sobretot per la negativa anglesa a acceptar la cessió de Luxemburg a França i, així mateix, per les notícies que es rebien a Versalles de la inclinació de la major part de la noblesa espanyola a favor del duc d'Anjou; si això era així, potser no caldria fer un repartiment i França podria obtenir la totalitat de l'herència espanyola.¹⁴⁰

El 24 de setembre de 1698 va ser signat al palau de Loo l'acord definitiu de repartiment, "el tractat més celebrat que s'ha fet en molts anys" en paraules del comte de Tallard.¹⁴¹ El document final partia del punt de consens inicial: l'hereu del tron espanyol i les Índies seria el príncep Josep Ferran de Baviera. Tanmateix, França va eixir notablement beneficiada del procés negociador, ja que a més dels regnes de Nàpols i Sicília el Delfí rebria Guipúscoa, els presidis de Toscana i el marquesat de Finale, mentre que l'arxiduc Carles seria compensat amb la sobirania sobre el ducat de Milà.¹⁴²

Per a l'èxit del tractat era imprescindible, però, que aquest es mantinguera en secret. Si la notícia arribava a Espanya no només seria el rei qui mostraria la seua disconformitat, sinó també, com advertia el propi Lluís XIV, la noblesa espanyola, que s'oposaria a qualsevol repartiment que implicara la possibilitat d'haver de renunciar als virregnats de Nàpols i de Sicília o al govern de Milà. Tot això, en definitiva, produiria un innegable avanç

---

¹³⁹ De fet, a la cort imperial consideraven que la raó fonamental de la negativa de Guillem III a signar aquesta aliança era que Viena mantenia oberta la guerra turca i, en conseqüència, si es declarava una guerra a Europa occidental, totes les despeses haurien de recaure sobre la hisenda britànica (A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 230)

¹⁴⁰ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 231.

¹⁴¹ Tallard a Lluís XIV (Utrecht, 26 de setembre de 1698) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 167.

¹⁴² Les Províncies Unides van subscriure l'acord uns dies més tard, l'11 d'octubre.

dels interessos imperials a Madrid, així que era important mantindre tot aquest assumpte en secret fins a la mort de Carles II.¹⁴³

El contingut de l'acord, però, no va tardar a ser conegut a Viena.¹⁴⁴ Els ambaixadors imperials a Londres i La Haia van reaccionar amb contundència davant de Guillem III i dels Estats Generals, però internament eren conscients que això havia estat conseqüència d'una política internacional, la que es dirigia des de Viena, que consideraven errada. De fet, els dos diplomàtics van acusar explícitament Franz Ulrich von Kaunitz, home fort de la cort en aquell moment, d'haver mantingut una neutralitat i una passivitat en aquest assumpte que donava pèssims resultats per als interessos imperials. Kaunitz, però, es va limitar a desqualificar la notícia, tot considerant que no era res més que un rumor i que els interessos de França i els de les potències marítimes eren "*absolut unvereinbar*", absolutament incompatibles.¹⁴⁵

A Madrid també van arribar prompte els rumors sobre l'acord anglofrancès.¹⁴⁶ I la resposta de Carles II va ser immediata: seguint els consells del cardenal Portocarrero va ratificar el seu testament de 1696 en virtut del qual el príncep Josep Ferran de Baviera seria hereu universal de la Monarquia Hispànica.¹⁴⁷ Aquesta decisió convertia en paper mullat el tractat de repartiment, ja que frustrava les aspiracions franceses i satisfieva els interessos d'Anglaterra i d'Holanda. A Versalles es va tornar a parlar de la necessitat d'una guerra per defensar els drets successoris del Delfí.¹⁴⁸ A Viena, mentrestant, es va imposar el realisme: el príncep de Baviera comptava amb el suport de les potències marítimes, però el parlament britànic no estava disposat a finançar una nova guerra; en aquestes circumstàncies, si es declarava una guerra, l'Imperi estaria tot sol front a França, però aquesta tampoc no tindria cap aliat. Sols existien, doncs, dues opcions: propiciar un acord internacional que no deixara fora l'Imperi, o preparar-se per a la guerra.

---

¹⁴³ Lluís XIV a Tallard (Fontainebleau, 10 d'octubre de 1698) *Ibidem*, p. 175. Malgrat aquesta preocupació per mantindre el tractat en silenci Versalles considerava adient que s'hi incorporaren alguns prínceps alemanys i italians, així com els reis de Portugal i Polònia, la qual cosa feia imprescindible donar-lo a conèixer en diferents llocs d'Europa (*ibidem*, p. 181)

¹⁴⁴ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 239-241.

¹⁴⁵ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 242. Malgrat les intenses gestions fetes pels ambaixadors imperials davant de les autoritats angleses i holandeses, aquestes no van admetre en cap moment haver signat cap acord amb França i, en conseqüència, aquells no van poder tindre accés al text del tractat de repartiment.

¹⁴⁶ Guillem III a Hensius (Kenington, 26 de desembre de 1698) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II p. 213. Vegeu també Stanhope al comte de Jersey (Madrid, 15 de gener de 1699) Citat per Philip Henry Stanhope, lord MAHON, *History of the War of the Succession in Spain*, Londres, 1832, p. 153.

¹⁴⁷ Harcourt a Lluís XIV (Madrid, 29 de novembre de 1698) Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 259. Vegeu també A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 254.

¹⁴⁸ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 256.

4.3. EL SEGON TRACTAT DE REPARTIMENT.

El 6 de febrer de 1699 moria el príncep Josep Ferran de Baviera i es generava una nova crisi successòria a Espanya i una espiral de negociacions arreu d'Europa. El primer tractat de repartiment es convertia, definitivament, en un acord inservible, i s'imposava la necessitat de ressituar-se ràpidament en el nou escenari. De fet, aquest nou marc havia començat a dibuixar-se abans i tot de la mort del príncep de Baviera, ja que el canceller Kinsky tot just havia fet saber a l'ambaixador imperial a Viena, marquès de Villars, que l'emperador tenia notícia exacta d'allò que havia estat acordat amb les potències marítimes i que s'oportaria a qualsevol decisió que obviara els seus drets successoris.¹⁴⁹ Una setmana després Lluís XIV donava instruccions al seu representant a Madrid, marquès de Harcourt, perquè iniciara converses que avançaren cap a un acord de partició que incorporara també l'emperador.¹⁵⁰

El punt de vista de Lluís XIV en la nova conjuntura era exposat amb meridiana claredat en una carta al seu ambaixador a Londres, comte de Tallard: el tractat de l'any anterior s'havia fet amb l'objectiu de garantir la pau i l'equilibri a Europa, i per això s'havia fet una divisió el més equitativa possible entre els tres aspirants al tron espanyol. Ara, quan un dels tres ja no estava, calia tornar a fer el repartiment entre els dos prínceps que quedaven “de forma que s'assegurara la pau general.”¹⁵¹

Segons el Rei Sol, el poder de l'emperador s'havia incrementat considerablement en els darrers anys, i de forma especial des de la recent signatura de la pau amb els turcs, per la qual cosa no considerava necessari “compensar” Leopold perquè aquest partia d'una posició pràcticament idèntica a la de França. El monarca francès volia, però, mostrar la seua generositat i reclamava per al seu fill la cessió del ducat de Milà, una petició que no generaria recels en Anglaterra i les Províncies Unides perquè la possessió d'aquest territori no tenia cap influència en la política comercial d'aquestes. Per la seua part, l'arxiduc obtindria Espanya (amb l'excepció de Guipúscoa, les places africanes, les illes Balears, les Filipines i Sardenya) així com les Índies, tot havent d'acceptar una desvinculació definitiva del Milanesat envers la Monarquia Hispànica.¹⁵²

---

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 260.

¹⁵⁰ Lluís XIV al marquès de Harcourt (8 de febrero de 1699) Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 20.

¹⁵¹ Lluís XIV al comte de Tallard (Versalles, 13 de febrer de 1699) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 262.

¹⁵² El mateix al mateix (Versalles, 3 de març de 1699) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, p. 295ss.

Les primeres negociacions franceses es van adreçar a les potències marítimes, amb les quals s'havia signat l'acord de partició de l'any anterior. Com era d'esperar, Guillem d'Orange va mostrar les seues reticències a acceptar la proposta de Lluís XIV, especialment en relació al ducat de Milà. El monarca francès, conscient que el seu homòleg anglès plantejaria problemes en aquesta qüestió va preparar una alternativa: que el duc de Lorena rebera el Milanesat i, a canvi, totes les possessions d'aquell passaren a la monarquia francesa.¹⁵³ Aquest no va ser, però, l'únic entrebanc per a les negociacions: Guillem III va fer propostes alternatives, com ara la cessió de la corona espanyola al rei de Portugal o a l'elector de Baviera, pare del difunt hereu Josep Ferran. Per la seua part, el rei francès va voler deixar clar des del principi que s'oposaria a què els Països Baixos continuaren formant part de la Monarquia Hispànica si el rei era l'arxiduc Carles.

El projecte de repartiment no va ser presentat a Viena fins al mes de maig, quan els negociadors de França i de les potències marítimes havien arribat a un acord definitiu entre ells. El missatge transmés per Guillem III a l'emperador a través del comte d'Auersperg deixava pocs dubtes sobre la posició anglesa: l'objectiu fonamental era evitar una guerra contra França perquè, en cas d'enfrontament, hi havia poques possibilitats d'èxit; en conseqüència, no hi havia cap altra alternativa que arribar a un acord amb França sobre la successió.¹⁵⁴ El punt de partida era un repartiment en virtut del qual l'arxiduc Carles rebria la Monarquia Hispànica, amb les Índies, mentre que les possessions italianes serien repartides entre el Delfí i el duc de Lorena.

Les negociacions amb la cort imperial van ser dutes a terme per l'holandés Jacob Hop durant l'estiu de 1699, i al principi semblava que a Viena hi havia bona disposició per arribar a un acord, però ben prompte es va comprovar que això era només un miratge. Primer, van sorgir divergències relacionades amb qüestions menors, com ara el lloc on hauria de ser signat el document definitiu.¹⁵⁵ Tot seguit, les propostes de Guillem III i Lluís XIV van ensopegar amb la lentitud de la maquinària burocràtica imperial, una lentitud que

---

¹⁵³ Lluís XIV preveia l'oposició d'Anglaterra a la cessió de Milà al Delfí, i que Guillem III plantejaria la possibilitat de cedir aquest territori als ducs de Lorena. Prevenia també el seu ambaixador sobre aquest particular i li demanava que, si el rei anglès feia aquesta proposta, plantejara la cessió de Nàpols i Sicília al duc de Lorena.

¹⁵⁴ Guillem III a Hensius (Kensington, 29 de maig de 1699) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, p. 332.

¹⁵⁵ El mateix al mateix (Loo, 6 de juliol de 1699) *Ibidem*, p. 336. Per les mateixes dates, l'elector de Baviera advertia de la inestabilitat social i política a Madrid, que podria tindre males conseqüències sobre les negociacions si no s'actuava ràpidament (El mateix al mateix, Loo, 14 de juliol de 1699, *ibidem*, p. 337)

les corts anglesa i francesa van interpretar com un símptoma de la manca d'interés de l'emperador.¹⁵⁶

El projecte de repartiment va ser objecte d'intensos debats a Viena en la recentment creada comissió per als afers espanyols.¹⁵⁷ Les posicions d'alguns ministres, i especialment del vicecanceller imperial Kaunitz, estaven a una distància abismal de les propostes angleses i holandeses. Com posa de manifest Arnold Gaedeke, la major part dels consellers de l'Imperi estaven convençuts que França no renunciaria a la seua ambició sobre el tron espanyol i, a més, tampoc no estaven disposats a què es privara a l'arxiduc Carles de la sobirania sobre el Milanesat.¹⁵⁸

En general, la posició dels ministres de Leopold posa de manifest quin era l'ordre de prioritats de la diplomàcia imperial en relació amb Europa occidental: consideraven irrenunciable el control de Milà, no només pel seu evident interés econòmic, sinó també pel paper que podria jugar com a node de comunicació entre les disperses possessions dels Àustries a les regions alpines –*“Italien müsse man behaupten”*, va afirmar Kaunitz¹⁵⁹ Compatible amb aquesta “obsessió milanesa” hi havia la voluntat irrenunciable de mantindre el control sobre els Països Baixos, que podia permetre a Viena mantindre una posició protagonista en la regió on compartien frontera l'Imperi, les Províncies Unides, França i Anglaterra.¹⁶⁰

Igualment significatives eren les condicions que els diplomàtics imperials plantejaven als representants de les corts anglesa i francesa per avançar cap a un acord. El comte de Sinzendorf, ambaixador a París, per exemple, ho va resumir en quatre preguntes: estaria Versalles disposat a admetre l'entrada de l'arxiduc Carles a Espanya abans de la mort de Carles II? S'admetria que el regne de Nàpols quedara fora de la sobirania i influència franceses? França admetria tornar a negociar algunes de les condicions del tractat? I, per

---

¹⁵⁶ A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II, p. 61ss.

¹⁵⁷ S. SIENELL, *op. cit.*, p. 134-139. L'anàlisi de les reunions de la comissió sobre la successió espanyola creada a la cort de Viena ha permès a aquest autor comprovar que l'emperador va plantejar com a model per al repartiment el tractat de 1668.

¹⁵⁸ A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 67.

¹⁵⁹ “Itàlia s'ha de retindre” (S. SIENELL, *op. cit.*, p. 139)

¹⁶⁰ Durant aquest període, el comte de Harrach va arribar a plantejar que França poguera obtindre les Índies espanyoles a canvi de mantindre Viena la sobirania de Flandes (*Ibidem*, p. 173) La cessió a França d'una part d'Amèrica, o de les Canàries i les Filipines, també era admesa com una possible via de negociació per altres membre de la comissió, com Bucellini i el secretari Eiler (S. SIENELL, *op. cit.*, p. 137) Kaunitz també va plantejar una “tercera via” que passava per mantindre Navarra en la Monarquia Hispànica, que els Països Baixos foren cedits al duc de Lorena i que l'emperador poguera retindre Nàpols, Sicília, Sardenya i, sobretot, Milà (*Ibidem*, p. 139)

últim, una pregunta que semblava augurar allò que passaria mesos més tard: “*in case the Spaniards would make choice of a French prince (...) it be agreed not to give ear to the proposals of Spain?*”.¹⁶¹ Amb aquesta última pregunta, l’enviat imperial feia evident la preocupació de la cort de Viena per un rumor que cada vegada prenia més força: que Carles II decidira declarar hereu universal un nét del rei de França.¹⁶²

A la darrerria de l’estiu de l’any 1699 era evident que l’acord amb l’Imperi no seria possible. En opinió de Guillem III, la indecisió de Viena obligava a buscar, de bell nou, una negociació separada de les potències marítimes amb França.¹⁶³ Per les mateixes dates, Alexander Stanhope advertia, de Madrid estant, que el rei d’Espanya havia tingut notícia de les noves negociacions i ordenava a tots els seus ambaixadors elevar protestes als monarques implicats. La protesta del representant extraordinari d’Espanya a Londres, marquès de Canales, va ser tan vehement que Guillem III va ordenar la immediata expulsió del diplomàtic espanyol. Això implicava la ruptura amb Espanya i obligava Anglaterra a “*conclude the treaty with France*”.¹⁶⁴

El tractat per a la partició de l’herència de Carles II va ser acceptat per totes les Províncies Unides i per les autoritats angleses i franceses el mes de març de 1700, amb un contingut final que, a grans trets, repetia la fórmula del que havia estat signat el 1698: la Monarquia Hispànica, amb les Índies, seria per a l’arxiduc Carles d’Àustria; el fill de Lluís XIV rebria Nàpols, Sicília, els presidis de Toscana i Finale, a més de Guipúscoa i el ducat de Lorena. Finalment, el duc de Lorena era compensat amb la cessió del ducat de Milà, mentre que s’establí un règim d’autonomia per als Països Baixos espanyols. L’Imperi, com ja preveia Guillem III, no va subscriure el tractat.¹⁶⁵

---

¹⁶¹ Conversa entre el comte de Sinzendorf i el marquès de Torcy reproduïda per P. GRIMBLOT, *op. cit.* vol. II, p. 405.

¹⁶² Comte de Manchester a comte de Jersey (París, 19 de maig de 1700) *Ibidem*, p. 403.

¹⁶³ Guillem III al comte de Portland (Dieren, 21 d’agost de 1699) *Ibidem*, p. 343.

¹⁶⁴ Alexander Stanhope a Antonio de Ubilla (Madrid, 3 de novembre de 1699) Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 192. El document de Canales va ser considerat per Guillem III com un “*impertinent and seditious paper*” i es va considerar inadequat que l’ambaixador l’haguera adreçat directament a membres del Parlament (Guillem III a Portland, Loo, 29 de setembre de 1699) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, p. 353-357. La signatura del tractat encara trobaria altres entrebancs, com ara l’oposició de les autoritats locals d’Amsterdam a acceptar les condicions que s’hi proposaven (Guillem III a Hensius, 20 de novembre de 1699) *ibidem*, p. 375.

¹⁶⁵ El mes de maig de l’any 1700 es va incorporar a les reunions de la comissió sobre la successió espanyola l’hereu imperial, arxiduc Josep, qui es va conformar amb l’opinió majoritària: o es tornava a l’esperit del tractat de 1668 o no hi havia cap altra negociació possible (S. SIENELL, *op. cit.*, p. 142)

4.4. EL CAMÍ CAP A LA GUERRA.

4.4.1. El fracàs de la via negociadora.

Abans de prendre una decisió definitiva sobre l'acord de repartiment, l'emperador va mantindre una intensa correspondència amb Carles II a través de la qual les dues corts es van informar de les negociacions de França amb les Províncies Unides i van intentar consensuar una resposta. En el seu primer escrit, l'emperador va voler deixar clar que ell no havia tingut res a veure amb aquella "*exorbitante proposición*" i que, a més, tenia intenció de "*rebusarla por afrontosa y perjuziosa*" perquè sospitava que, en última instància, l'únic interès de França era "*usurpar un reyno después de otro y salirse con el dominio universal de toda la Europa*" En conseqüència, l'emperador oferia la seua col·laboració per a "*assistir a Vuestra Magestad y sus reynos con los mayores esfuerzos posibles*" i es comprometia a buscar "*alianzas y socorros de otros príncipes*"¹⁶⁶

Des del principi, Carles II va manifestar a l'emperador la voluntat de "*no consentir en tal proyecto y nunca en la división de la menor parte de mi monarquía*" i va exposar alguns dels mitjans per aconseguir-ho: "*restablecer la armada marítima*", millorar les tropes de l'exèrcit de Catalunya, advertir de la situació als virreis de Nàpols i Sicília i al governador de Milà i obtindre recursos extraordinaris per garantir la defensa de la Monarquia. Perquè això fóra realment efectiu, però, calia que la generosa col·laboració que havia oferit l'emperador al rei d'Espanya es verificara i "*que corriesen por su cuenta los regimientos alemanes que me sirven en Cataluña.*"¹⁶⁷ Viena va recomanar al monarca espanyol que dedicara els ingressos de la *cruzada* i dels impostos sobre el tabac a protegir les possessions italianes i que reclutara homes a Catalunya per reorganitzar els dos regiments alemanys.¹⁶⁸

El 18 d'agost de l'any 1700 la cort imperial va comunicar oficialment al marquès de Villars i a Jacob Hop la seua negativa a signar el tractat per considerar que Carles II gaudia de bona salut i que, en qualsevol cas, si hi havia un desenllaç fatal, la successió "*belonged to him*" en compliment de les disposicions testamentàries de Felip IV.¹⁶⁹ En realitat, feia

---

¹⁶⁶ Leopold I a Carles II (Viena, 3 de juliol de 1700) AVA, *Harrach*, K. 844.

¹⁶⁷ Carles II a Leopold I (Madrid, 12 de juliol de 1700) AVA, *Harrach*, K. 341. La proposta inicial de l'emperador consistia en l'enviament de 30.000 homes a defensar les possessions espanyoles de la Península Itàlica, una acció que, si es feia efectiva, podria tindre conseqüències polítiques i que, per això, va ser admesa per Carles II tot demanant a l'emperador, però, que esperara a les instruccions de Madrid.

¹⁶⁸ Comissió sobre els assumptes espanyols (Viena, 6 d'agost de 1700) Citat per A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II, p. 190-192.

¹⁶⁹ Mr. Sutton al comte de Manchester (Neustadt, 18 d'agost de 1700) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 430.

setmanes que els ministres de Leopold I aconsellaven a l'emperador que es mantinguera al marge de l'acord i que buscara vies alternatives per assegurar-se, com a mínim, el control dels dominis italians; l'emperador va voler esperar, però, a conèixer amb la major exactitud possible l'opinió de Carles II, tot i que Viena també era conscient de la possibilitat que hi haguera un testament favorable als interessos francesos.¹⁷⁰

Per a Viena tenia especial importància conèixer quina era l'opinió del Papa sobre aquest assumpte, ja que Carles II s'havia adreçat al pontífex demanant-li opinió i mediació. El que la cort imperial no sabia era que el Rei Catòlic també havia sol·licitat el vistiplau d'Innocenci XII per a "*llamar sucesor a la Corona, a falta de prole, uno de los hijos segundos del Delfín de Francia*", amb l'objectiu d'evitar "*qualquiera división*", una petició que va rebre resposta positiva del papa els primers dies de juliol de l'any 1700.¹⁷¹

4.4.2. Els dubtes de Guillem III.

La possibilitat que Carles II fera un testament favorable a la Casa de Borbó circulava per les cancelleries europees des de feia mesos. De fet, abans i tot de la signatura del segon tractat de repartiment, Guillem d'Orange ja havia rebut informació sobre aquesta qüestió després d'haver conegut, per Alexander Stanhope, que a Madrid corria aquest rumor. Lluís XIV es va afanyar a confirmar el seu compromís amb Anglaterra i les Províncies Unides.¹⁷² Malgrat la taxativa resposta del Rei Sol, el mes de juliol de l'any 1700 el comte de Manchester, de París estant, donava per descomptat que Carles II atorgaria la totalitat de la seua herència al duc d'Anjou, i esperava, encara, que això moguera l'emperador a ratificar el tractat de repartiment.¹⁷³

---

¹⁷⁰ A la conferència ministerial de 28 de juliol, per exemple, es va decidir enviar al Papa un document que garantira la investidura imperial en el regne de Nàpols i preparar 25.000 homes per si calia intervindre en Itàlia (A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II, p. 189s.)

¹⁷¹ Breu d'Inocenci XII en resposta a la carta de Carles II de 14 de juny (Roma, 6 de juliol de 1700). AVA, *Harrach*, K. 341. El paper jugat per Roma en aquesta conjuntura és analitzat *in extenso* a D. MARTÍN MARCOS, *El Papado y la Guerra*, *op. cit.*, p. 47-52 i la consulta de Carles II és estudiada detalladament a David MARTÍN MARCOS, "Roma ante el cambio dinástico en la Monarquía Española. La consulta de Carlos II", *Hispania*, vol. LXVII, núm. 225 (2007), p. 255-270. Segons aquest autor, el principal promotor de la carta a Roma, el cardenal Portocarrero, era coneixedor de la inclinació francesa del Sant Pare. A la conferència ministerial de Viena es va demanar que s'averiguara, a través de l'ambaixador espanyol, "*was von Spanien nach Rom geschrieben*" (què s'havia escrit a Roma). Veg. A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II p. 191.

¹⁷² F. CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 129.

¹⁷³ Comte de Manchester a mister Sutton (París, 9 de juliol de 1700). Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 423.

La definitiva desvinculació de Viena del tractat de repartiment va generar un greu problema polític a Guillem III, qui sols uns dies després lamentava haver de defensar per les armes un acord que havia estat dissenyat, precisament, per evitar la guerra.¹⁷⁴ Les sospites del monarca britànic estaven plenament fonamentades, ja que arreu d'Europa s'havien estés informacions sobre la voluntat de l'emperador d'enviar tropes a Itàlia i sobre les negociacions que França mantenia amb Venècia i amb el duc de Savoia perquè permeteren l'entrada de tropes franceses als seus territoris.¹⁷⁵

En aquestes circumstàncies, Guillem III va fer gestions per intentar aconseguir que Viena signara l'acord, per evitar que els territoris italians acceptaren obrir les seues fronteres a tropes estrangeres, per guanyar-se el suport d'alguns prínceps alemanys i per obtindre, de nou, el compromís de Lluís XIV que no acceptaria un testament de Carles II que suposara un trencament d'allò establert al tractat de repartiment. Cap d'aquestes gestions, però, va tindre èxit.¹⁷⁶ Ben al contrari, el monarca francès va negociar amb els ducs de Savoia i de Lorena una modificació de l'acord de repartiment que podria tindre conseqüències negatives per als interessos anglesos: per premiar la seua entrada en l'aliança, el duc de Savoia rebria Milà; el de Lorena, Nàpols, i França retindria Savoia i el regne de Sicília.¹⁷⁷ Les notícies d'aquest nou repartiment van generar preocupació entre els membres del parlament anglès, alguns dels quals consideraven que si França obtenia Sicília els vaixells anglesos es veurien obligats a obtindre "*passports from France to trade in the ports of that sea*"¹⁷⁸

4.4.3. L'Imperi i "l'obsessió napolitana".

A Viena, mentrestant, eren conscients que la seua posició a Espanya no era fàcil. Comptaven amb el suport de la reina i d'alguns ministres, però fins i tot aquests eren conscients que seria difícil resistir una eventual pressió militar francesa. Que el cardenal Portocarrero actuava en contra dels interessos imperials era un fet incontestable per a les autoritats de Viena, com també que el príncep de Hessen-Darmstadt era odiat pels

---

¹⁷⁴ Guillem III a Hensius (Loo, 21 d'agost de 1700) *Ibidem*, p. 432.

¹⁷⁵ Comte de Manchester al comte de Jersey (París, 27 d'agost de 1700), *ibidem*, p. 434. A la capital francesa també es deia que Lluís XIV preparava les seues tropes a la frontera amb Catalunya.

¹⁷⁶ A mitjan mes d'octubre, per exemple, mentre la salut de Carles II es deteriorava i es donava per descomptat que moriria en breu, Guillem III va constatar que França "*wishes to take instant possession of everything*" (Guillem III a Hensius, Loo, 15 d'octubre de 1700) *Ibidem*, p. 443.

¹⁷⁷ Comte de Jersey a comte de Manchester (Whitehall, 8 de novembre de 1700) *Ibidem*, p. 448.

¹⁷⁸ Guillem III a Hensius (Hampton Court, 2 de novembre de 1700) *Ibidem*, p. 446.

espanyols i que, en conseqüència, seria adient apartar-lo de la Península Ibèrica.¹⁷⁹ Tot i així, els ministres de Leopold I encara consideraven possible que el rei d'Espanya acceptara el nomenament de l'arxiduc Carles com a virrei de Nàpols o governador de Milà si l'emperador l'enviava a aquests territoris amb un nombre suficient de tropes.¹⁸⁰

L'empitjorament de la salut de Carles II va fer evident als ulls dels ministres imperials que calia una resolució ràpida. En diverses ocasions durant la vida de Carles II Viena havia defensat la convocatòria d'unes corts que verificaren el nomenament de l'arxiduc Carles com a hereu universal. Ara, però, no hi havia temps per a una mesura com aquesta, així que els consellers imperials van considerar que el millor model per garantir l'estabilitat de la Monarquia Hispànica i la defensa dels interessos imperials seria que el monarca seguira l'exemple de son pare i creara una Junta de Regència que donaria a la reina Maria Anna de Neoburg un paper protagonista fins que hi arribara, com a rei, el fill menut de l'emperador.¹⁸¹

El comte de Kaunitz va ser l'única veu discordant amb la decisió de l'emperador Leopold de mantindre una posició de força front a França i d'oposar-se a subscriure l'acord de repartiment. En una extensa argumentació del seu vot particular, Kaunitz exposava amb un innegable realisme quina era la situació: els espanyols, "*cum consensu populi vel magnatum*", acceptaven el nomenament d'un príncep francès com a hereu, l'emperador no estava en disposició d'enviar tropes de suport a la Península Ibèrica, els virreis de Nàpols i Sicília no farien res contra les disposicions de la cort espanyola i, a més, l'exèrcit imperial no tenia capacitat en aquell moment per fer front a un conflicte armat contra França.¹⁸² En aquestes condicions, el viced canceller imperial considerava imprescindible que, com a mínim, s'obriren negociacions amb les potències marítimes i s'intentara obtenir el màxim benefici en un nou acord de repartiment.

---

¹⁷⁹ Conferència ministerial (Viena, 23 d'agost de 1700) Citat per A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II p. 193.

¹⁸⁰ Segons Castellví, el nou ambaixador espanyol a Viena, duc de Moles, havia estat enviat a la capital imperial amb un testament a favor de l'arxiduc Carles, però abans de fer-lo públic hauria de garantir que l'emperador enviara suports militars a Itàlia (F. CASTELLVÍ, *op. cit.*, p. 133s.)

¹⁸¹ Conferència ministerial (Viena, 20 d'octubre de 1700) *Ibidem*, p. 198.

¹⁸² *Meine Meinung bei der Conferenz von 25. October 1700*. Citat per A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II, p. 199s. Kaunitz també hi va fer un repàs de la situació en què es trobava l'exèrcit imperial: no s'havia fet cap reclutament, els regiments no estaven preparats i, a més, no hi havia fons per fer-ho. A nivell internacional, tampoc no es podia comptar amb el suport de Lorena ni de les potències marítimes; a l'Imperi, Breisach i Freiburg no podrien resistir més de 8 dies un atac francès, Brandenburg no podia oferir més de 4.000 homes, Saxònia i Polònia estaven en guerra; de Baviera i Colònia no calia esperar cap col·laboració, mentre que el Palatinat estava amenaçat per terra i Hannover rebia pressions de les potències marítimes (*ibidem*, p. 200s.)

El 19 de novembre de l'any 1700 la junta de ministres imperials que tractava sobre la successió espanyola es va reunir amb caràcter extraordinari per prendre una determinació després d'haver tingut notícies del traspàs de Carles II i del contingut del seu testament. Tampoc en aquesta ocasió es va aconseguir una posició homogènia entre els ministres. Kaunitz, Mansfeld i Harrach van proposar que es revisaren les condicions del tractat de repartiment o que es convocara un "*congressum publicum*", que Viena accedira a negociar dins d'aquests paràmetres i que hi haguera un compromís internacional de no enviar tropes a Itàlia fins que s'arribara a un acord. L'opinió contrària a aquest plantejament va ser defensada amb contundència per l'arxiduc Josep: "*die Waffen zur Hand zu nehmen seien werde*", calia preparar les armes.¹⁸³ L'emperador va decidir fer arribar escrits de protesta a França, fer pública la seua exigència del regne de Nàpols per a l'arxiduc Carles i preparar tot allò que fóra necessari per a mantindre, sobretot, el control d'Itàlia.¹⁸⁴

4.4.4. França i el testament de Carles II.

Durant l'estiu de l'any 1700 a Madrid tothom parlava del duc d'Anjou, el "*Nieto del rey*" i tothom coincidia en considerar la seua entronització com l'única possibilitat d'evitar una guerra a la mort de Carles II.¹⁸⁵ En efecte, les gestions dels ambaixadors francesos a Madrid i del seu principal aliat, el cardenal Portocarrero, havien tingut un innegable èxit en generar un estat d'opinió favorable als interessos de Lluís XIV. Simultàniament, el monarca francès havia mantingut una posició contundent en la seua correspondència amb Carles II, que es va fer especialment palesa en la resposta del Rei Sol a l'escrit de protesta del monarca espanyol pel tractat de repartiment: des de Versalles es recordava a aquest que, per garantir la pau internacional, no hauria de prendre cap resolució "*capaz de turbar la tranquilidad pública*" i que, en coherència amb això, no hauria d'admetre tropes de l'emperador als dominis italians ni en cap altre lloc. Si, per contra, Carles II acceptara l'entrada de soldats imperials als seus regnes, Lluís XIV es veuria obligat a fer servir "*todos*

---

¹⁸³ Conferència ministerial (Viena, 19 de novembre de 1700) Citat per A. GAEDEKE, *op. cit.*, vol. II, p. 203s.

¹⁸⁴ La fixació de l'emperador i els seus ministres per Nàpols es va mantindre durant els primers anys de la guerra, i va ser defensada fonamentalment per Kaunitz i per Mansfeld; aquest últim, a més, tenia extenses possessions en aquest regne (L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 36)

¹⁸⁵ Ozon al marquès de Torcy (Madrid, 22 de juliol de 1700) Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 246. Segons aquest, també hi havia qui defensava el matrimoni del duc d'Anjou amb alguna arxiduchessa d'Àustria per reforçar l'estabilitat política d'Europa.

los medios que juzgará convenientes para oponerse a ellas”, per a la qual cosa comptaria amb el suport anglès i holandès en virtut del tractat signat amb Guillem III.¹⁸⁶

L'amenaça d'una intervenció militar francesa se sumava així a la política de suggestions feta dins de la cort, al creixent desprestigi del partit alemany i a la manca de confiança en les ofertes d'ajuda que eixien de la cort imperial. En aquestes condicions semblava evident l'avantatge aconseguit per la candidatura francesa, però abans que Carles II es decidira per alguna de les opcions calia aclarir un punt fonamental: si Lluís XIV estaria disposat a trencar el pacte de repartiment signat amb les potències marítimes i acceptar un testament que deixara la totalitat de l'herència espanyola en mans d'un dels seus nés.¹⁸⁷

Durant els mesos previs a la mort de Carles II el monarca francès va intentar eixamplar l'aliança que mantenia amb les potències marítimes a altres territoris, com ara Portugal i Savoia, als quals es van prometre diverses compensacions territorials.¹⁸⁸ Lluís XIV semblava disposat, doncs, no només a mantindre, sinó també a ampliar i millorar allò pactat amb Anglaterra i les Províncies Unides, però la possibilitat que Carles II deixara totes les seues possessions a un nét del rei de França va obligar aquest a situar-se en una posició de delicat equilibri: si contestava negativament a la proposta espanyola, corria el risc que Carles II optara per testar en l'arxiduc d'Àustria; si, per contra, l'acceptava obertament, estaria contravenint els acords signats amb Guillem III i, en conseqüència, aquest tindria via lliure per aliar-se amb l'emperador.¹⁸⁹ La decisió final del rei de França, com és sabut, no arribaria fins després de la mort de Carles II i, com havia previst Lluís XIV, va implicar la ruptura amb Anglaterra i l'obertura d'un nou joc d'aliances.

---

¹⁸⁶ Document presentat a Carles II per l'ambaixador de França (Madrid, 9 de setembre de 1700) AVA, *Harrach*, K. 341.

¹⁸⁷ Marqués de Blécourt, ambaixador francès a Espanya, a Lluís XIV (Madrid, 12 d'agost de 1700) Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 250s.

¹⁸⁸ L'acord entre Lluís XIV i Pere II de Portugal contemplava la cessió a aquest últim de València de Alcántara i Badajoz (David MARTÍN MARCOS, *Península de recelos. Portugal y España, 1668-1715*, Madrid, 2014, p. 144s.)

¹⁸⁹ L'11 d'octubre de 1700 Lluís XIV demanava al marqués de Blécourt que exigira als ministres de Carles II un compromís ferm i que demostraren que el projecte tenia el suport "*du consentement unánime de la nation ou tout au moins appuyées par un parti si puissant en Espagne*" (Lluís XIV a Blécourt, 11 d'octubre de 1700) Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 281.

Capítol 5. La Gran Aliança de La Haia.

5.1. IL N'Y A PLUS DE PYRÉNÉES. LLUÍS XIV I EL TESTAMENT DE CARLES II.

És ben coneguda l'eloqüent expressió amb què el marquès de Castellldosrius hauria anunciat al duc d'Anjou la darrera voluntat de Carles II: "*Quelle joie Sire! Il n'y a plus de Pyrénées!*". En realitat, sembla que el diplomàtic català mai no va dir aquesta frase, sinó que li va ser atribuïda poc després pel *Mercurie Galant*, un fet que posa de manifest que per a una part de l'opinió pública francesa, el testament del rei d'Espanya obria un nou temps en les relacions entre els dos països.¹⁹⁰ Unes relacions que podrien anar d'una desitjable col·laboració pacífica fins a la unió de les dues corones. Tot depenia exclusivament de la voluntat de Lluís XIV i de la seua disposició a trencar de nou l'estabilitat a Europa i preparar el camí per a una guerra per la successió espanyola.

Les notícies del testament de Carles II van arribar amb bastant rapidesa a la cort de Lluís XIV i el monarca francès va convocar una reunió d'urgència en la qual participarien el Delfí, el canceller Pontchartrain, el duc de Beauvilliers i el marquès de Torcy.¹⁹¹ El rei semblava disposat a renunciar a les disposicions del monarca espanyol i a fer efectives les clàusules de repartiment acordades amb Anglaterra i amb les Províncies Unides, perquè aquesta era l'única possibilitat d'evitar la guerra. Tanmateix, com ja havia manifestat uns mesos abans, el mateix Lluís XIV era conscient que la seua renúncia portaria al tron espanyol l'arxiduc Carles i, a més, no dipositava moltes confiances en la fidelitat dels seus aliats, les potències marítimes. Beauvilliers, responsable de les finances del regne, va ser l'únic que es va manifestar obertament en contra d'acceptar un testament que portaria a un enfrontament molt oneros per a la hisenda francesa.¹⁹²

El 12 de novembre Lluís XIV notificava formalment a la reina vídua d'Espanya i a la Junta de Regència presidida pel cardenal Portocarrero l'acceptació de l'herència per al

---

¹⁹⁰ Carlos MARTÍNEZ SHAW i Marina ALFONSO MOLA, *Felipe V*, Madrid, 2001, p. 14. Sobre l'anècdota, veg. també Miguel Ángel OCHOA BRUN, *Embajadas y embajadores en la historia de España*, Madrid, 2002.

¹⁹¹ COLBERT, Jean-Baptiste, marquès de Torcy, *Mémoires du marquis de Torcy*, París, 1828, vol. I, p. 95-100.

¹⁹² Segons l'ambaixador britànic a França hi va haver diverses reunions durant aquests dies: el dia 9 es va rebre la notícia de la mort de Carles II i hi va haver una reunió on va estar present Madame Maintenon, però no pas el Delfí; l'endemà es va repetir l'encontre en presència del fill de Lluís XIV. L'ambaixador espanyol no va rebre notícia oficial del traspàs del monarca fins al dia 10, i després d'això hi va haver una tercera reunió dels ministres de Lluís XIV. El dia 11 es va produir la primera audiència entre l'ambaixador Castellldosrius i el monarca francès. A l'endemà va ser comunicada la decisió a la cort espanyola (Comte de Manchester a comte de Jersey (París, 12 de novembre de 1700) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 454-463)

duc d'Anjou amb l'objectiu de restablir la pau i portar la Monarquia Hispànica “*au plus haut point de gloire où jamais elle ait été.*”¹⁹³ Simultàniament, el monarca francès s'adreçava al seu ambaixador a Madrid per demanar-li que fera totes les mostres possibles d'agraïment als ministres espanyols i que els oferira tota la cooperació que fóra necessària –“*si l'Espagne a besoin de troupes ou de vaisseaux dans quelque partie*”– Informava de la seua intenció d'enviar el duc d'Anjou a Espanya a començament del mes de desembre i demanava que es prestara especial atenció a la protecció dels Països Baixos i del Milanesat per estar governats “*par des étrangers*” (el duc de Baviera i el príncep de Vaudémont, respectivament)

“*There is an end of our treaty*”. Amb aquesta afirmació es donava per liquidada, en opinió del comte de Manchester, l'etapa de col·laboració entre Anglaterra i França en relació amb la successió espanyola. La notícia de l'acceptació del testament espanyol per part de Lluís XIV havia estat comunicada a l'ambaixador britànic pel propi marquès de Torcy, qui considerava que l'aliança havia estat inviable per la negativa de l'emperador a participar-hi, per l'oposició del duc de Savoia a acceptar el regne de Nàpols i pels recels que havia despertat entre els comerciants anglesos una possible presència francesa a Itàlia.¹⁹⁴ En qualsevol cas, ni la cort francesa ni l'anglesa estaven en disposició de tensar més la situació, així que Guillem III va demanar al seu ambaixador a París que es limitara a observar mentre Londres intentava, per última vegada, que l'emperador acceptara signar el tractat de partició.¹⁹⁵

L'acte oficial de reconeixement del duc d'Anjou com a rei d'Espanya es va produir a Versalles el dia 16 de novembre de l'any 1700, i l'endemà mateix el rei francès va ordenar el marquès de Harcourt que acompanyara el seu nét a Madrid com a ambaixador extraordinari.¹⁹⁶ Entre les instruccions que hauria de seguir Harcourt a la capital espanyola hi havia guanyar-se el suport d'alguns ministres i *Grandes* que abans havien format part del partit de la reina –entre ells l'Inquisidor General i el comte d'Aguilar– i, sobretot, deixar clar a tothom que el rei francès no tenia intenció de prendre part en el govern de la monarquia i que no entraria en els afers interns d'Espanya “*qu'autant que les espagnols le désireront eux-mêmes*”, mentre no ho demanaren els propis espanyols.¹⁹⁷

---

¹⁹³ Lluís XIV a la Junta de Regència (12 de novembre de 1700) Citat per C. HIPPEAU, vol. II, p. 299.

¹⁹⁴ Manchester a Jersey (París, 12 de novembre de 1700) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 460.

¹⁹⁵ Secretari Vernon al comte de Manchester (Whitehall, 13 de novembre de 1700) *Ibidem*, p. 471s.

¹⁹⁶ La cerimònia de proclamació es descriu breument a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 182. El nomenament de Harcourt com a ambaixador, a C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 303.

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 306.

L'ambaixador també hauria de fer palesa la voluntat del rei francès d'evitar que els estrangers ocuparen els principals càrrecs de la Monarquia, una clara al·lusió als governadors de Flandes, Milà i Catalunya i una mostra del bon coneixement que tenia Lluís XIV de les raons que havien portat al desprestigi de l'anomenat "partit alemany". Tot i així, a Versalles també es va creure adient, per reforçar els lligams entre les dues monarquies, que es fera una equiparació dels privilegis nobiliàries a banda i banda dels Pirineus. Això permetria que els *Grandes* tingueren a França els mateixos drets i honors que els ducs i que, a l'inrevés, aquests últims foren admesos, a tots els efectes, en la més alta categoria de la noblesa espanyola.¹⁹⁸

El 4 de desembre Felip d'Anjou va iniciar el llarg periple que el portaria, dos mesos després, a prendre possessió efectiva del tron espanyol. Mentre el futur Felip V i els seus germans s'adreçaven cap a la frontera, el seu avi va intentar concitar el màxim consens internacional possible al voltant del nou monarca hispànic. El primer destinatari de les seues gestions va ser el duc de Baviera, governador dels Països Baixos, amb el qual va subscriure un acord que permetria l'entrada de tropes franceses a Flandes per fer-se càrrec de diverses fortaliseses.¹⁹⁹ Tot seguit Lluís XIV es va adreçar al rei de Portugal, qui va accedir a reconèixer Felip V com a rei d'Espanya el 9 de gener de l'any 1701 per evitar una annexió a la Monarquia Hispànica que, segons els rumors, hauria estat pactada per Lluís XIV i el seu nét.²⁰⁰ El reconeixement de Felip V per part del papa Climent XI i la reeixida negociació francesa amb Savoia van acabar de configurar un grup de suport a la Casa de Borbó que prompte es veuria com una amenaça per les antigues aliades de Lluís XIV, Anglaterra i les Províncies Unides.

---

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 310.

¹⁹⁹ Les fortaliseses formaven l'anomenada "barrera", un perímetre de seguretat per a les Províncies Unides establert al tractat de Rijswijk, que fins aleshores havia tingut soldats holandesos com a guarnició. F. CASTELLVÍ, *op. cit.*, p. 190s. Sobre la posició de Baviera en aquesta conjuntura, veg. R de SCHRYVER, *op. cit.*, p. 18-24. L'acord, segons aquest autor, va ser signat el 9 de març de 1701, poques setmanes després de l'efectiva ocupació francesa de les fortaliseses de la barrera i d'un dur enfrontament entre les Províncies Unides i Max Emanuel de Baviera; en virtut d'aquest, les tropes bavareses també van eixir de Flandes, territori que pràcticament es va convertir en un protectorat francès. L'elector va rebre, com a contrapartida, el compromís de convertir-se en sobirà d'uns Països Baixos independents. Mentrestant, el marquès de Bedmar va desplegar als Països Baixos un programa de reformes de caràcter centralista adreçat, sobretot, a garantir tropes per a l'exèrcit francoespanyol (Miguel Ángel ECHEVARRÍA BACIGALUPE, "La Guerra de Sucesión en los Países Bajos meridionales", dins F. EDELMAYER, V. LEÓN SANZ i J.I RUIZ RODRÍGUEZ, *Der Spanische Erbfolgekrieg. La Guerra de Sucesión española*, Munic, 2008, p. 192-210).

²⁰⁰ D. MARTÍN MARCOS, *op. cit.*, p. 147. Els rumors que van envoltar el tractat francoportugués són recollits a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 192.

5.2. LA GUERRA ITALIANA DE L'EMPERADOR.

La notícia de la mort de Carles II va ser rebuda als carrers de Viena entre mostres de condol pel traspàs del monarca i d'indignació contra els francesos.²⁰¹ Al *Hofburg*, mentrestant, Leopold I va quedar “*my mal contento*” per haver seguit el consell d'una part dels seus ministres, l'anomenat “partit de la pau”, i no haver enviat l'arxiduc Carles a Madrid abans com se li havia sol·licitat amb insistència des de Madrid.²⁰² Ara, amb un testament que donava l'herència íntegra a Felip d'Anjou, resultaria pràcticament impossible aconseguir la totalitat dels dominis hispànics. Obtindre'n una part, a més, no seria possible sense haver de recórrer a les armes.²⁰³

Si fins al moment la dinàmica política imperial, particularment en relació amb la qüestió espanyola, havia estat marcada per la lentitud i la indecisió, la mort de Carles II va encendre totes les alarmes i va accelerar els mecanismes de presa de decisió a Viena. A la *Geheime Konferenz* la solució militar va ser defensada pels dos arxiducs, pels comtes de Wratislaw, Goess i Auersperg i pel príncep de Liechtenstein. El 18 de novembre encara no es tenia notícia a Viena que Lluís XIV havia acceptat l'herència. Tot i així l'emperador va convocar el consell de guerra, i les opinions hi van ser unànimes: calia buscar recursos per iniciar les accions, calia enllestir l'exèrcit i calia dissenyar una estratègia defensiva i ofensiva.²⁰⁴ En aquest últim punt també hi va haver consens: Flandes podria ser defensat per les Províncies Unides; al Rin no hi havia cap possessió espanyola que poguera generar problemes amb França, així que el primer objectiu de l'exèrcit imperial havia de ser Itàlia, concretament el ducat de Milà. L'home elegit per dirigir les tropes imperials en aquesta regió va ser el príncep Eugeni de Savoia.²⁰⁵

El 22 de desembre del mateix any 1700 era enviat des de Viena a Milà el comte de Castelbarco, amb la intenció de conèixer l'opinió del príncep de Vaudémont, governador

---

²⁰¹ Leander H. WETZER (ed.) *Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1701*, Viena, 1876 (Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, vol. III), p. 55.

²⁰² L'expressió, a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 201. En aquell moment, el “partit de la pau” estava format, segons Wetzzer, per Harrach, Mansfeld, Buccelini i Salabrug, precisament els mateixos que, com s'han vist, s'havien negat sistemàticament a què l'emperador entrara en les negociacions del tractat de repartiment (L. WETZER, *op. cit.*, p. 56)

²⁰³ L'emperador va ordenar portar a la impremta una exhaustiva al·legació jurídica on feia una exposició sistemàtica dels drets de la Casa d'Àustria a la successió espanyola i recordava els acords internacionals de les darreres dècades, així com les renunciacions de les infantes casades amb reis de França (*Ius austriacum in monarchiam hispanicam assertum*, Viena, J.J. Kürner, 1701)

²⁰⁴ Leopold I al comte d'Starhemberg, president del Consell de Guerra (Viena, 18 de novembre de 1700) Citat per L. WETZER, *op. cit.*, p. 406.

²⁰⁵ L. WETZER, *op. cit.*, p. 58. El marcgravi Lluís Guillem de Baden va ser elegit com a responsable de les tropes que s'haurien de desplegar de forma preventiva per diferents regions alemanyes.

del ducat, sobre la nova situació política. La presència de tropes imperials a la Llombardia havia estat una insistent reivindicació de la cort espanyola al llarg del regnat de Carles II, i Vaudémont era conscient de l'escàs èxit que havien tingut aquestes gestions durant el regnat del darrer dels Àustries. A més, com ha apuntat Cinzia Cremonini, el governador formava part d'una generació de nobles amb experiència militar i de govern que van veure en l'esmicolament de la Monarquia Hispànica una oportunitat única per convertir-se, ells mateixos, en sobirans de diferents territoris europeus. Si es feia un acord intel·ligent amb França, el príncep podria consolidar la seua posició llombarda; si, per contra, s'imposava el repartiment, hauria de renunciar a aquest territori, que passaria a mans del duc de Lorena.²⁰⁶

Siga com siga, el ben cert és que al mateix temps que arribava Castelbarco també feia la seua entrada al nord d'Itàlia el mariscal francès comte de Tessé amb un nodrit contingent de tropes franceses disposades a confirmar que Milà admetia al nou monarca i, al mateix temps, a ratificar l'aliança que França mantenia amb el duc de Savoia. Les tropes d'Eugeni de Savoia van arribar a Torí el 27 de març de 1701; les de Tessé feia un mes que havien signat un acord defensiu amb el duc de Màntua que els permetria desplegar-se i moure's lliurement pel nord de la Península.

Mentre es desenvolupaven les primeres campanyes a Itàlia, l'emperador va mantindre una intensa activitat diplomàtica per intentar reforçar la seua posició i obtindre una aliança el més ampla possible. Leopold I no va trobar gaire entusiasme entre els prínceps i cercles de l'Imperi, en bona part com a resposta a la passivitat amb què Viena havia actuat a Alemanya durant les dècades passades.²⁰⁷ En qualsevol cas, com s'ha dit, l'emperador mantenia encara un cert ascendent sobre bona part dels prínceps germànics, que entenien que aquell era, en última instància, la principal font de mercès, privilegis i feus, una qüestió, aquesta última, que havia adquirit especial rellevància després de la conquesta d'Hongria i Transilvània. El cas de Brandenburg és considerat el paradigma d'aquesta dinàmica: el *Krontraktat* de novembre de 1700 va convertir l'elector Frederic en el principal aliat dels Habsburg al nord d'Europa, una col·laboració que implicaria l'elevació de Prússia a la categoria de regne.

---

²⁰⁶ Cinzia CREMONINI, "El príncipe de Vaudémont y el gobierno de Milán durante la Guerra de Sucesión española", dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, Bernardo J. GARCÍA i Virginia LEÓN, *La pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, 2007, p. 463-490. Segons la hipòtesi d'aquesta autora, l'ambició dinàstica i territorial de Vaudémont seria compartida per Max Emanuel de Baviera, Carles de Lorena o Eugeni de Savoia; tots ells havien participat activament en les guerres de la segona meitat del segle XVII i formaven part de branques secundàries de famílies aristocràtiques europees.

²⁰⁷ L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 17.

5.3. LA POSICIÓ DE GUILLEM III.

El rei d'Anglaterra i príncep d'Orange mai no s'havia refiat de França, però no pensava que Lluís XIV acceptaria el testament de Carles II i convertiria en paper mullat els tractats de repartiment signats uns mesos abans.²⁰⁸ Entre la classe política anglesa, però, hi havia un estat d'opinió favorable a admetre l'entronització de Felip V per evitar l'esclat d'una nova guerra i, de fet, ja feia anys que les dues cambres del Parlament havien iniciat una política de reducció de les despeses militars. En opinió del príncep d'Orange, aquesta actitud deixaria Anglaterra i les Províncies Unides "*lost or ruined*", però la seua opinió no era, en absolut, secundada pels parlamentaris.

A l'altra banda del Canal, el monarca francès era conscient de la incòmoda situació en què es trobava el rei d'Anglaterra. Lluís XIV no tenia dubte que aquest era partidari d'iniciar una guerra que li permetria "*rétablir son crédit en Angleterre et dans le reste de l'Europe*", però també sabia que ni el Parlament ni els sectors vinculats al comerç estaven disposats a embarcar-se en un conflicte contra França i la Monarquia Hispànica que podia tindre greus conseqüències sobre l'economia mercantil britànica.²⁰⁹ Entre els membres del partit *whig*, majoritari a la Cambra dels Lords, aquest era, de fet, l'argument fonamental per oposar-se a la guerra; els *tories*, per la seua part, majoritaris a la Cambra dels Comuns, rebutjaven especialment les càrregues fiscals que implicaria una nova guerra, així com una nova aproximació a Holanda.²¹⁰

L'elecció parlamentària del mes de desembre de 1700 va donar una ampla victòria als *tories*, liderats per lord Rochester i lord Godolphin, i es va iniciar una persecució política d'aquells que havien participat en les negociacions de repartiment, acusats d'haver dut a terme acords amb potències estrangeres sense comptar amb el vistiplau del Parlament. El comte de Portland, entre d'altres, va ser objecte d'un "*impeachment*" que era, en el fons, una advertència al monarca.²¹¹ En aquestes circumstàncies Guillem III va haver d'optar per la

---

²⁰⁸ Guillem III a Hensius (Hampton Court, 16 de novembre de 1700) Citat per P. GRIMBLOT, *op. cit.*, vol. II, p. 476.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 343. Segons Lluís XIV, Guillem III hauria suspès les reunions del Parlament per guanyar temps i aconseguir una nova majoria dins de les cambres; per la seua part, els holandesos serien conscients que si s'obria una nova guerra convertiria el seu territori en camp de batalla. Lluís XIV també sabia dels recels dels comerciants anglesos cap a una possible guerra (Lluís XIV a Harcourt, 17 de novembre de 1700. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 309)

²¹⁰ Elke JARNUT-DERBOLAV, *Die österreichische Gesandtschaft in London (1701-1711)*, Bonn, 1972, p. 42. Segons aquesta autora, entre els *tories* hi havia encara un cert nombre de jacobites i un recel generalitzat cap a Holanda.

²¹¹ G.P.R. JAMES, *op. cit.*, vol. II, p. 142s.

prudència i per portar amb la màxima discreció les converses amb el pensionari Hensius i amb l'ambaixador imperial, comte de Wratislaw. Oficialment almenys, el rei d'Anglaterra va deixar veure que estava disposat a reconèixer Felip V, una actitud en la qual el van secundar les Províncies Unides.

En un primer moment, les converses entre Londres i Viena van girar al voltant de la incorporació de l'emperador al tractat de repartiment. En opinió de Guillem III, aquest document garantia l'estabilitat a Europa, satisfia les ambicions francesa i imperial i, a més, li donava força front a la posició de Versalles, que podia ser presentada com una traïció a l'esperit de l'acord. Tanmateix, el príncep d'Orange es va adonar prompte que aquell acord ja no resultava útil en el nou escenari i, en conseqüència, va demanar a l'ambaixador imperial que Leopold I concretara quins eren exactament els seus objectius.²¹²

La posició imperial, com s'ha vist, tampoc no era clara més enllà de la preocupació per controlar Itàlia, així que Viena també va mantindre la discreció i va proposar a Londres que es prenguera com a punt de partida l'acord secret de 1689, aquell en virtut del qual les potències marítimes donarien suport militar a l'entronització de l'arxiduc Carles a Espanya. Aquest plantejament suposava un xec en blanc d'Anglaterra i les Províncies Unides a Viena, un plantejament que, evidentment, no prosperaria si era sotmés a l'aprovació de les cambres representatives d'aquests països.

Les relacions entre Guillem III i Leopold I van començar a eixir de l'atzucac gràcies, precisament, al seu enemic comú, Lluís XIV. Durant els primers mesos de l'any 1701 van arribar a Londres informacions sobre la substitució de les tropes holandeses per franceses a la barrera flamenca, es va donar a conèixer el decret publicat pel Rei Sol el 31 de desembre de 1700 pel qual reconeixia els drets successoris de Felip d'Anjou al tron de França i, a més, es va tindre notícia de diverses actuacions del nou govern espanyol que podien afectar els interessos mercantils anglesos.²¹³ Aquesta última qüestió va aconseguir accelerar el canvi d'opinió de la classe política anglesa.

Durant els primers mesos de l'any 1701 Schonenberg, recentment establert a Madrid en substitució d'Alexander Stanhope, informava les autoritats britàniques de

---

²¹² Guillem III va arribar a afirmar que el tractat de repartiment era ja un "*non ens*" (E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 44)

²¹³ Segons la posició oficial, França es veia obligada a substituir les tropes holandeses per les seues pròpies com a conseqüència de les opinions contràries a Felip V que s'havien escoltat a les autoritats holandeses (Lluís XIV a Harcourt (5 de desembre de 1700) Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 342) El reconeixement dels drets de Felip d'Anjou, a C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 405s.

converses que considerava sospitoses i que podrien tindre relació amb qüestions comercials. Així, per exemple, va donar a conèixer l'existència de reunions entre membres del *Consejo de Indias* i alguns comerciants francesos, i que aquests hi haurien sol·licitat llicència per enviar vaixells de França amb la flota i galions de les Índies. Uns mesos després es va estendre el rumor per Madrid que el *Consejo de Estado* volia limitar l'entrada d'alguns productes tèxtils anglesos i es van començar a posar problemes a l'exportació de vi en vaixells anglesos des dels ports de Màlaga i La Corunya.²¹⁴ Aquesta notícia era confirmada pel comte de Manchester des de París: s'hi havia creat una companyia que s'hauria d'encarregar del comerç amb Mèxic i Perú i que tenia la intenció, en paraules de l'ambaixador anglès, de "have the whole trade".²¹⁵ En síntesi, en paraules de l'enviat anglès a Madrid, Aglionby, "England will have no place to send a ship to but the East Indies and their own American collonies."²¹⁶

L'arribada d'aquestes notícies a Londres va generar immediatament la preocupació del partit *whig* i va donar lloc a una intensa mobilització social a través de la publicació de pasquins i documents on es donaven arguments a favor del trencament amb França. De papers d'aquesta mena ja se n'havien publicat en els mesos anteriors i, de fet, el mateix mes de novembre de l'any 1700 havia aparegut el famós libel de Daniel Defoe *The two great Questions consider'd: I. What the french King will do, with respect to the Spanish Monarchy. II. What meassures the English ought to take.*²¹⁷ Al text s'advertia dels perills que el comerç anglès experimentaria si un francès arribava al tron espanyol, i aprofitava per carregar contra els *tories* i la seua política de no-ingerència.²¹⁸ La campanya anti-*tory* es va intensificar i generalitzar al llarg de la primera meitat de l'any 1701, com ho demostra la petició presentada davant del parlament per un grup de propietaris de Kent perquè s'autoritzara el

---

²¹⁴ J.O. MCLACHLAN, *op. cit.*, p. 38-42.

²¹⁵ Comte de Manchester al secretari Vernon (París, 13 de juliol de 1701) Citat per Francis G. DAVENPORT (ed.), *European Treaties bearing on the History of the United States and its Dependecies to 1648*, New Jersey, 2004, p. 75. Possiblement Manchester es referia a les negociacions per cedir el dret d'*asiento* a la Companyia de Guinea, reconegut oficialment el 27 d'agost de 1701 (J. ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión, op. cit.*, p. 68s.)

²¹⁶ J.O. MCLACHLAN, *op. cit.*, p. 42.

²¹⁷ Sobre Defoe i la seua activitat política, Virginia LEÓN SANZ (ed.), *Memorias de guerra del capitán George Carleton. Los españoles vistos por un oficial inglés durante la Guerra de Sucesión*, Alacant, 2002 (sobretot l'estudi preliminar, p. 9-82). Sobre la "guerra de papers" dels anys 1700-1701, James A. DOWNIE, *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe*, Londres, 1979.

²¹⁸ El pamflet va ser el primer d'una sèrie de documents sobre la mateixa qüestió. Poc temps després de la seua aparició es va publicar una resposta en clau *tory* (*Remarks upon a late pamphlet intitul'd The two great questions consider'd*, Londres, 1700) que va provocar, al seu temps, una resposta de Defoe (*The two great Questions further consider'd. With some Reply to the Remarks*, Londres, 1700) L'autor de Robinson Crusoe encara va tindre temps de publicar uns mesos després *The Danger of the protestant Religion considered, from the present Prospect of a Religious War in Europe* (Londres, 1701) i la seua coneguda obra en defensa de Guillem III (*The true born Englishman*, Londres, 1701)

rei a buscar aliances “*before it is too late*”. La proposta va provocar la detenció dels seus redactors, una decisió que acabaria obligant els *tories* a admetre un canvi de postura com a única possibilitat per mantindre llur majoria parlamentària.²¹⁹

Defensar el reconeixement de Felip d’Anjou i l’actitud francesa es va convertir en una empresa pràcticament impossible després que Lluís XIV patrocinara la coronació del catòlic Jaume Stuart com a rei d’Anglaterra després de la mort de son pare, l’exiliat monarca anglès Jaume II. Feia mesos que a Londres s’especulava amb aquesta possibilitat i, de fet, fins i tot hi havia hagut rumors d’una possible intervenció militar francesa a les illes britàniques per restaurar els Stuart. Lluís XIV va negar explícitament que tinguera intenció de dur a terme una acció d’aquelles característiques, però això no va evitar que les dues cambres del Parlament feren causa comuna amb Guillem III en la defensa de l’anglicanisme.²²⁰ Es va aprovar la concessió de mig milió de lliures per reforçar les defenses i es va donar plena llibertat al monarca perquè buscara aquelles aliances que garantiren la llibertat, la prosperitat i la pau i que, alhora, permeteren reduir el poder de França.²²¹

5.4. LA GRAN ALIANÇA DE LA HAIA.

Guillem III va desembarcar a Holanda l’estiu de 1701 disposat a negociar i signar una aliança amb les Províncies Unides i l’Imperi que evitara la guerra – si això era, encara, possible– i que aconseguira portar França a una nova negociació. Poques setmanes abans, però, Eugeni de Savoia havia portat les tropes imperials a Itàlia i havia iniciat així, *de facto*, una guerra que encara no havia estat declarada.

John Churchill, comte de Marlborough, va assolir un protagonisme indiscutible en les negociacions que haurien de conduir a la formació de la nova Gran Aliança el 7 de setembre de 1701. El general, persona propera a la futura reina Anna, va ser designat per Guillem III com el seu representant en unes negociacions que semblaven senzilles *a priori* però en les quals prompte van aflorar diferències estratègiques entre les potències marítimes i l’Imperi, unes diferències que responien a uns objectius polítics diametralment oposats i que acabarien convertint-se en un greu problema al llarg de la Guerra de Successió espanyola.

---

²¹⁹ Winston CHURCHILL, *Marlborough. His life and time*, Chicago, 2002 (primera edició a Londres, 1933. La referència a aquests fets a vol. I, p. 463)

²²⁰ A. LEGRELLE, *op. cit.*, vol. IV, p. 110 i 126.

²²¹ E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 56.

En opinió de Marlborough, el plantejament inicial de Viena era “*extravagant*”, ja que obviava el tractat de repartiment (que era, teòricament, el punt de partida per a la negociació) i plantejava com a objectiu que l'arxiduc Carles esdevinguera hereu universal.²²² Aquest extrem mai no seria admés per les Províncies Unides –que creien que l'emperador s'hauria de donar per satisfet amb els Països Baixos i Milà– ni per Anglaterra, que considerava imprescindible prendre en consideració la seguretat del comerç a la Mediterrània i a Amèrica.²²³ De fet, l'orientació marítima que des de Londres es volia donar al conflicte era coneguda pel mateix Lluís XIV, qui havia tingut notícies que Anglaterra preparava un embarcament de tropes per a les Índies Occidentals i que havia enviat avisos a Jamaica, Barbados i Nova Anglaterra perquè estiguera tot preparat davant d'un possible atac.²²⁴

Al text definitiu que va eixir de les negociacions de La Haia es va intentar que els objectius comuns s'imposaren per sobre de les diferències apuntades. Així, al redactat final, després de les preceptives crides a la pau i la tranquil·litat d'Europa, els signants denunciaven les agressions comeses per França des de la mort de Carles II: l'ocupació de les fortaleses dels Països Baixos i l'entrada al Milanesat, la preparació d'una flota a Cadis, l'enviament de vaixells de guerra a les Índies Occidentals i, sobretot, la perillosa entesa entre els regnes de França i Espanya, que semblaven “*one and the same kingdom*”. Apuntat el responsable, s'enumeraven les principals conseqüències d'aquesta situació: per a l'Imperi, la pèrdua dels seus drets sobre els feus flamencs i italians; per a les potències marítimes, l'amenaça sobre la llibertat de comerç i de navegació. Com a conseqüència d'aquesta situació, segons resava el text, l'emperador s'havia vist obligat a enviar les seues armes a Milà en defensa dels seus feus, Guillem III estava disposat a fer el mateix per donar suport a les Províncies Unides, i aquestes, per la seu part, farien tot allò que fóra necessari per garantir la seua seguretat.²²⁵

El tractat de La Haia incloïa, en el seu article cinqué, una mena de planificació d'allò que es faria si, finalment, es trencaven les hostilitats: primer, es recuperarien els Països Baixos per garantir la seguretat de les Províncies Unides; tot seguit es donaria suport a

---

²²² Les primeres propostes per a la negociació, elaborades per les Províncies Unides, plantejaven l'entrada de l'emperador en el tractat de partició i l'eixida immediata de les tropes franceses de les fortaleses flamenques (A. LEGRELLE, *op. cit.*, vol. IV, p. 118-120)

²²³ William COXE, *Memoirs of John, duke of Marlborough*, Londres, 1818, vol. I, p. 95.

²²⁴ A. LEGRELLE, *op. cit.*, vol. IV, p. 125.

²²⁵ A collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce between Great Britain and other powers, Londres, 1772, vol. I, p. 40-45.

l'emperador en la seua campanya a Milà per garantir així la seguretat als feus imperials, i el mateix es feria a Nàpols, Sicília i els presidis de Toscana, fonamentals, deia el propi acord, “per a la navegació i el comerç”. Per acabar de donar satisfacció als interessos anglesos i holandesos, aquestes potències van incorporar al tractat un article en virtut del qual tindrien plena llibertat per ocupar tot allò que tingueren capacitat per ocupar a les Índies espanyoles.

En síntesi, el tractat havia estat possible perquè satisfieia l'ambició imperial sobre Milà, garantia la seguretat dels Països Baixos i podia donar importants avantatges comercials a anglesos i holandesos, però deixava sense resoldre dues qüestions fonamentals: qui hauria de ser el sobirà dels Països Baixos i, sobretot, qui hauria de ser el rei d'Espanya. Com ha apuntat Jean Bérenger, mentre l'emperador aspirava al conjunt de l'herència espanyola, Guillem III no era reticent a acceptar que Felip V es mantinguera al tron espanyol si això assegurava l'estabilitat europea. A La Haia, doncs, es va ajornar una decisió salomònica que seria, com recorda Joaquim Albareda, la que acabaria triomfant als tractats de pau d'Utrecht.²²⁶

---

²²⁶ J. ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión*, op. cit., p. 66.

Segona part.

El partit alemany.

Formació, desenvolupament i caiguda.

Capítol 1. La cort en temps de Carles II.

*“Así pasó Carlos el resto de su vida como los monarcas de Oriente, quasi siempre escondido en el centro de su Palacio, en medio de mugeres, de enanos y de otra multitud de aves y animales que ocuparon su atención.”*¹

El demolidor retrat amb el qual un anònim seguidor de don Joan Josep d'Àustria dibuixava Carles II a la dècada de 1680 ben bé podria haver estat realitzat per algun dels biògrafs que, al llarg dels segles XIX i XX, van reconstruir la vida del darrer rei espanyol de la Casa d'Àustria. De fet, les aproximacions a la vida de l'anomenat “*Hechizado*” han prestat sovint més atenció als problemes físics del monarca que a les realitats d'un regnat que va durar trenta-cinc anys i durant el qual es van iniciar les profundes transformacions culturals, econòmiques, socials i polítiques que una part de la historiografia espanyola havia volgut atribuir exclusivament a l'arribada de la Casa de Borbó al tron de Madrid.²

Evidentment, la constitució malaltissa de Carles II va condicionar la seua vida privada i, en conseqüència, també la seua activitat pública. El monarca, com apunta Luis Ribot, no tenia una discapacitat intel·lectual que l'incapacitara per a governar, però tant el seus contemporanis com la historiografia posterior han coincidit en assenyalar que Carles II no tenia cap interès per la política i era incapaç de prendre decisions per ell mateix. Aquesta irresolució –que era compartida, per cert, amb l'emperador Leopold– el feia canviar d'opinió sovint i el convertia en una persona fàcilment manipulable per aquells que tenia al seu voltant, i molt particularment per sa mare, per les seues esposes i pels seus confessors. Els canvis d'humor del rei, la permanent desconfiança cap als membres de la cort i les contínues contradiccions entre allò que deia i allò que finament feia van marcar la relació de

---

¹ *Don Juan de Austria, don Fernando de Valenzuela. Noticia de sus ministerios*, en BNE, Ms. 18211, fol. 9r. Citat per Adolfo CARRASCO, “Los Grandes, el poder y la cultura política de la nobleza en el reinado de Carlos II”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 20 (1999), p. 77-136 (la cita, en p. 114).

² Luis RIBOT, “Carlos II, el centenario olvidado”, dins *Studia Historica. Historia Moderna* (20), 1999, p. 19-43. Diu aquest autor que “*el sobrenombre de “El Hechizado” pesa como una losa sobre el personaje y oculta ante la opinión pública, bajo un manto de desprestigio, el periodo histórico en que ocupó el trono*”, un període en el qual el mateix Ribot ha pogut localitzar l'inici d'una etapa de profunda transformació que també ha estat detectada, entre d'altres, per Pere Molas, Adolfo Carrasco, Juan Antonio Sánchez Belén, Carmen Sanz Ayán o Bartolomé Yun, així com pels valencians Antonio Mestre i Sebastià Garcia Martínez. Contrasten amb aquestes anàlisis els estudis centrats en l'estrambòtic episodi de l'encanteri de Carles II, entre ells alguns recents com el de Francisco TUERO BERTRAND, *Carlos II y el proceso de los hechizos*, Gijón, 1998, i el de Mar REY BUENO, *El Hechizado. Medicina, alquimia y superstición en la corte de Carlos II*, Saragossa, 1998.

Carles II amb el seu entorn cortesà, exhaustivament reconstruït pel duc de Maura a l'inici del segle XX.³

Com encertadament va deixar dit Antonio Domínguez Ortiz, no es pot considerar que el darrer dels Àustries espanyols fóra més incompetent per al govern que Ferran VI de Borbó. Aquell, però, a diferència d'aquest, va haver de governar en un període d'extraordinària inestabilitat política arreu d'Europa i en una cort on la seua indeterminació va ser interpretada per la noblesa com una ocasió única per aconseguir les màximes quotes de poder.⁴ En unes circumstàncies com aquelles, la manca de diligència del monarca es va convertir en un problema polític de la màxima rellevància.

Quan va morir son pare, l'any 1661, Carles II encara no havia fet els quatre anys i tenia una constitució física malaltissa. Havia tingut catorze dides diferents que l'havien alletat fins passats els tres anys i era difícil aconseguir que engreixara. El 1663 havia patit les febres tercianes, un any després no li havien eixit totes les dents i quan es va convertir en rei d'Espanya encara tenia moltes dificultats per caminar sol. L'anterior príncep d'Astúries, l'infant Felip Pròsper, tampoc no havia gaudit de bona salut i, de fet, havia mort abans de complir els quatre anys, així que l'ombra de la crisi successòria no es va esvaïr amb el naixement de Carles II, sinó més aviat al contrari.

1.1. LA REGÈNCIA.

Les disposicions testamentàries de Felip IV van establir que la reina vídua, Maria Anna d'Àustria, hauria de governar la Monarquia Hispànica amb l'assessorament d'una junta de ministres fins que Carles II fóra proclamat major d'edat als catorze anys. La composició de la Junta de Regència posava de manifest un intent del difunt monarca per equilibrar els interessos territorials –amb la incorporació dels presidents dels consells de Castella i d'Aragó– i per satisfer les aspiracions polítiques de l'alt clergat i l'aristocràcia –amb l'entrada de l'arquebisbe de Toledo, de l'Inquisidor General i d'un representant de la Grandesa d'Espanya–. El nou òrgan de govern de la Monarquia Hispànica hauria de mantindre reunions diàries sota la presidència de la reina regent, i en elles es despatxarien

---

³ Gabriel MAURA Y GAMAZO, *Carlos II y su corte*, Madrid, 1911 (veg. també Gabriel MAURA Y GAMAZO, *Vida y reinado de Carlos II*. Madrid, 1942).

⁴ Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, "Introducción al testamento de Carlos II", dins *Testamento de Carlos II*, ed. facsímil, Madrid, 1992, p. XXX (Citat per L. RIBOT, *op. cit.*, p. 25).

assumpes polítics de tot tipus, tot seguint el model de govern de gabinet que per aquelles dates s'havia establert també a les corts francesa i imperial.

El fracàs polític de la regència de Maria Anna d'Àustria ha estat atribuït habitualment al tarannà de la pròpia reina, a la pressió internacional, a l'oposició entre la noblesa castellana i els alemanys o a les actuacions de personatges com don Joan Josep d'Àustria.⁵ Sense negar la responsabilitat parcial que totes aquestes circumstàncies hi van poder tindre, Adolfo Carrasco ha posat de manifest el destacat protagonisme que la noblesa cortesana de Madrid va assumir durant aquest període, en coherència amb una cultura política que, formada durant els regnats de Felip III i Felip IV, reclamava per a l'aristocràcia una major presència en els òrgans de decisió de la monarquia.⁶

Les privances del duc de Lerma, el comte-duc d'Olivares i don Luis de Haro havien inaugurat un nou temps en les relacions entre la corona i la noblesa marcat per la possibilitat d'aconseguir la màxima quota de poder a què podia accedir un aristòcrata. Arribar a la privança o, si més no, guanyar-se el favor de la persona que ostentava aquest càrrec es va convertir així en un objectiu fonamental per a bona part de les famílies nobiliàries espanyoles.⁷

Durant els darrers anys del seu regnat Felip IV havia prescindit dels serveis de don Luis de Haro i havia decidit governar “*por sí*”, sense primer ministre, un model que sembla que el va guiar també a l'hora de dissenyar la Junta de Regència i que hauria d'evitar l'aparició d'un privat que poguera enfosquir l'autoritat política de la reina vídua.⁸

“*Todo el cuidado de la política*”, deia un anònim el 1669, “*es desviar a los otros para introducirse a sí*”. En coherència amb aquesta màxima, la mort de Felip IV va ser rebuda per

---

⁵ L. OLIVÁN, *op. cit.*, p. 62ss. Aquesta autora recull algunes de les opinions expressades en temps de la Regència pels seus adversaris i les analitza des de la perspectiva de gènere, tot considerant que el fet de ser dona va condicionar, en bona mesura, la valoració que van fer els contemporanis de les seues accions de govern i, també, el balanç historiogràfic que se n'ha fet a posteriori.

⁶ A. CARRASCO, *op. cit.*, p. 93.

⁷ A. CARRASCO, *op. cit.*, p. 85ss. Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, “El favor real: liberalidad del príncipe y jerarquía de la república (1665-1700).”, dins C. CONTINISIO i C. MOZZARELLI (eds.), *op. cit.*, p. 393-543. Aquest autor identifica tres etapes en la relació de l'aristocràcia madrilenya amb Carles II segons els arguments que va fer servir aquella per desacreditar el monarca i ocupar majors esferes de poder: l'etapa del “*rey niño*”, la del “*rey hechizado*” i la del “*rey prisionero*”.

⁸ El debat sobre les raons que van impulsar Felip IV a formar una Junta i prescindir d'un primer ministre (i particularment del duc de Medina de las Torres), es pot seguir en l'obra recent de dues autores: María del Carmen SEVILLA GONZÁLEZ, “La Junta de Gobierno de la minoridad del rey Carlos II”, dins José Antonio ESCUDERO, *Los validos*, Madrid, 2004, p. 583-615 i Cristina HERMOSA ESPESO, “El testamento de Felipe IV y la Junta de Gobierno de la minoridad de Carlos II. Apuntes para su interpretación”, *Erasmus. Revista de historia bajomedieval y moderna*, núm. 1 (2014), p. 102-120.

l'aristocràcia espanyola amb una mescla d'inquietud i d'expectació, ja que obria la porta a un nou escenari en el qual es podrien assajar noves fórmules per apartar els altres i fer prosperar els propis interessos. És difícil, doncs, trobar en l'actitud de la noblesa d'aquests anys (abans i després de la mort de Felip IV) cap mena de solidaritat de grup o una lògica estamental que orientara les seues actuacions; a l'Espanya d'aquella època, en definitiva, com deia l'ambaixador britànic lord Godolphin el 1677, "*cada señor es un parlamento*".⁹

L'estructura política dissenyada per Felip IV va fer fallida a les poques setmanes de la mort del rei. Un dels membres designats pel monarca, l'arquebisbe de Toledo, havia mort abans que el rei, així que la reina regent va obligar l'Inquisidor General, cardenal d'Aragó, a assumir aquesta mitra perquè quedara lliure el màxim càrrec del Sant Ofici, que Maria Anna d'Àustria va decidir lliurar al seu propi confessor, el jesuïta alemany Everhardt Nithard. L'oposició de l'aristocràcia cortesana a l'entrada a la Junta de Regència d'un humil clergue estranger va ser immediata, i va provocar una fractura en les relacions entre la regent i els nobles de la cort que condicionaria el mateix funcionament de la institució.

1.2. LA POLIARQUIA

La decisió de Felip IV de prescindir d'un privat durant el anys finals del seu regnat va suposar una important novetat en el panorama polític madrileny. L'absència d'aquesta figura donava al monarca un major protagonisme en les tasques de govern, per a les quals podia comptar amb els aristòcrates que formaven part dels consells o amb el que podríem anomenar "professionals de l'administració", membres d'una mesocràcia ascendida arreu d'Europa gràcies a la consolidació dels governs de gabinet.¹⁰

En morir Felip IV, un sistema que atorgava a la figura del rei el màxim protagonisme va fer fallida. El monarca, en previsió que això passaria, va intentar deixar lligada la situació amb la creació de la Junta de Regència, però això no va satisfer les aspiracions d'aquells membres de l'aristocràcia que consideraven que, mort el monarca, ells havien de recuperar el protagonisme polític que havien tingut durant les dècades precedents.

---

⁹ A. CARRASCO, *op. cit.*, p. 88 i 113.

¹⁰ L. RIBOT, *op. cit.*, p. 37. John H. ELLIOTT, "Unas reflexiones acerca de la privanza española en el contexto europeo", *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXVII (1997), p. 887-899.

Adolfo Carrasco ha definit amb l'eloqüent nom de “poliarquia” la situació que es va generar durant la regència de Maria Anna d'Àustria i que va marcar tot el regnat del fill d'aquesta. Davant l'absència d'un centre de poder superior que fóra universalment acceptat i que determinara els ritmes polítics es produí una dispersió de l'autoritat política en nuclis diversos, articulats fonamentalment al voltant del rei, de la reina mare i de les esposes de Carles II. Així, els consells de la Monarquia, el confessorari reial, els alts càrrecs palatins, les ambaixades o les institucions dels diferents regnes es van convertir en escenaris d'una lluita de bàndols protagonitzada per grups de pressió que s'aliaven o s'enfrontaven de forma conjuntural atenent exclusivament a interessos particulars i a objectius a curt termini.¹¹ S'inaugurava una fase de “*micropolítica*” en la qual les estratègies polítiques, les xarxes de solidaritat o els conflictes ideològics van ser subsumits en “*facciones compuestas por la coyuntura*”.

La proliferació de “camarilles” en l'entorn cortesà es va convertir en un mal endèmic al llarg de tot el regnat. Durant la regència, els ascensos polítics de Nithard o de Fernando de Valenzuela van aconseguir cohesionar bona part de l'aristocràcia per fer front als nouvinguts, una cooperació que també va aconseguir don Joan Josep d'Àustria poc temps després. Tanmateix, més enllà de reaccions puntuals com l'anomenada “vaga de *Grandes*” de 1676, la noblesa no va plantejar una alternativa política que la situara en un espai de trencament que, probablement, també seria lessiu per als seus interessos.

Ni el duc de Medinaceli, ni el comte d'Oropesa, ni l'*Almirante* de Castella poden ser considerats privats en sentit estricte. Segons Tomás y Valiente, la privença requeria una confiança entre el rei i el *valido* que no va existir durant el regnat de Carles II.¹² L'accés al monarca, de fet, sempre va estar mediatitzat per les persones que tenia més a prop, i particularment sa mare, les seues esposes i els seus confessors, per la qual cosa no és estrany que foren precisament aquestes persones els autèntics pivots al voltant dels quals es van articular els grups cortesans de poder durant les més de tres dècades de govern del darrer dels Àustries.

---

¹¹ Sobre el concepte de “*redes de fidelidades*”, veg. María Luz GONZÁLEZ MEZQUITA, “El oficio de cortesano: *cursus honorum* y estrategias políticas en el reinado de Carlos II”, *Cuadernos de Historia de España*, núm. 78-1 (2003). pp. 189-219.

¹² Francisco TOMÁS Y VALIENTE, *Los validos*, Madrid, 1990 (2a. edició), p. 32s. Aquesta afirmació és sotmesa a discussió en J.H. ELLIOTT, *op. cit.*, p. 890ss.

1.3. LA SUCCESSION

Els problemes de Carles II per garantir la seua pròpia successió van entrar en escena bastant prompte i, en conseqüència, aquest assumpte es va convertir en un dels fronts de lluita de la noblesa cortesana. La fràgil salut del rei durant els seus primers anys de vida va despertar l'interés de les diverses corts europees, i particularment de Versalles, des d'on Lluís XIV va dissenyar una estratègia conduent a fer-se un lloc en una eventual carrera successòria a Espanya.

A Madrid la formació de “partits” articulats al voltant de les diverses candidatures a la successió va ser un procés lent, complex i marcat per les contradiccions; en coherència amb la cultura política a què hem fet referència. El posicionament de la noblesa espanyola en relació amb la successió de Carles II va estar condicionat per les lluites internes desenvolupades durant aquella “poliarquia” i, en conseqüència, va dependre de múltiples factors, com ara la relació amb la reina, la possibilitat d'ascens social que aportava cadascuna de les candidatures o el bàndol a què s'havien adherit les famílies adversàries.

Durant la pràctica totalitat de la seua vida Carles II es va negar a buscar una solució que donara estabilitat a la seua successió, perquè això suposava una acceptació tàcita de la seua incapacitat per concebre. Com a conseqüència d'això les candidatures, i els partits que les sustentaven, es van haver d'articular als despatxos i habitacions de les dones que envoltaven el monarca. En qualsevol cas, el fet que Maria Anna d'Àustria i Maria Anna de Neoburg foren alemanyes i tingueren una estreta relació amb Viena podria haver estat un factor d'avantatge per a la candidatura imperial. Si a això s'afegia la tradició matrimonial de la dinastia, les renúncies de les infantes d'Espanya casades a França i l'estat de guerra quasi constant amb Lluís XIV, no hi havia raons, *a priori*, per dubtar que l'herència de Carles II aniria a mans de l'emperador Leopold o d'algun dels seus fills.

Com ha recordat Virginia León, la longevitat de l'emperador Leopold el va obligar a prendre posicions en les dues crisis successòries declarades a la Monarquia Hispànica en menys de mig segle: aquella que es va generar durant la minoria d'edat de Carles II i la que va conduir a la Guerra de Successió tres dècades més tard.¹³ Però al llarg d'aquestes dècades es va poder constatar que la confiança de la cort imperial en la legitimitat successòria de la Casa d'Àustria i en el bon funcionament del tàndem reina-ambaixador feia fallida. Les

---

¹³ V. LEÓN SANZ, “Colaboración del ejército imperial con el hispánico de Carlos II”, dins Enrique GARCÍA HERNÁN i Davide MAFFI (eds.), *Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica. Política, estrategia y cultura en la Europa moderna (1500-1700)*, Madrid, 2006, vol. I, p. 121-152 (la referència, en p. 121).

reines van actuar molt sovint amb criteris independents, els ambaixadors van tindre entrebancs inesperats per dur a terme la seua tasca i les prioritats de l'Imperi es van situar molt sovint lluny de la Península Ibèrica. Al llarg del regnat de Carles II es va posar de manifest l'existència d'una distància creixent entre allò que aconsellava la tradició dinàstica i allò que recomanava el pragmatisme polític.

Les relacions entre els Àustries de Madrid i de Viena havien començat a patir un procés d'erosió durant la Guerra dels Trenta Anys que es va agreujar durant la segona meitat del segle XVII. A la fi d'aquest període Viena era vista per alguns grup cortesans espanyols com un pou sense fons de despeses, unes despeses que haurien d'haver servit per garantir una cooperació militar que, tanmateix, no sempre es va fer efectiva. A partir de 1683, el reforçament i eixamplament de l'Imperi en la seua frontera oriental va fer que la política occidental perdera importància per als ministres de Leopold I, a més, va dotar a l'emperador d'una autosuficiència en matèria econòmica que va distanciar-lo encara més dels seus cosins espanyols.

Unit a tot això, l'ascens social i polític de les "camarilles" alemanyes de la reina mare i de Maria Anna de Neoburg, amb personatges tan controvertits i detestats com el pare Nithard, el pare Chiusa o la influent comtessa de Berlepsch, va contribuir a la construcció d'un imatge negativa d'allò alemany. Va ser precisament en aquestes circumstàncies en les que els ambaixadors imperials van haver d'assumir el repte de defensar els interessos de Viena, de crear un "partit alemany" i de garantir que l'arxiduc Carles seria designat hereu de la Monarquia Hispànica.

Capítol 2. Els ambaixadors imperials i la successió espanyola.

2.1. L'AMBAIXADA DEL COMTE DE PÖTTING I EL MATRIMONI DE L'EMPERADOR.

El comte Franz Eusebius von Pötting va arribar a Madrid com a ambaixador l'any 1663 amb dos encàrrecs fonamentals: accelerar els tràmits del viatge de la infanta Margarida Teresa a Viena perquè es poguera fer efectiu el seu matrimoni amb l'emperador Leopold i, simultàniament, insistir davant del Rei Catòlic en la necessitat de col·laborar econòmicament amb l'Imperi.¹⁴ El primer dels dos assumptes tenia especial importància ja que, com el mateix emperador reconeixia, la mort dels arxiducs Leopold Guillem i Ferran Carles havia causat a Viena “no poca commoció” i deixava la Casa d'Àustria en una delicada situació.¹⁵ En relació amb la cooperació econòmica, la petició de subsidis per part de l'emperador havia estat constant des que, el mes de març de 1663, Leopold demanara per primera vegada a Pötting que sol·licitara a Carles II una col·laboració econòmica efectiva, “*non solo con parole*”.¹⁶

Tot i la insistència de l'emperador Leopold i les gestions dutes a terme pel seu ambaixador, el viatge de la infanta Margarida a Viena va tardar a fer-se efectiu. A la cort imperial ja estaven enllestits els preparatius perquè la infanta poguera fer el viatge durant la primavera de 1664 i, de fet, l'emperador va fer arribar a Pötting algunes recomanacions en eixe sentit: que la Casa de l'Emperadriu no tinguera massa membres i que es nomenara un jesuïta com a confessor (alemany si fóra possible, però que no fóra el pare Nithard).¹⁷

Al llarg de l'any 1663 la reaparició del perill turc en terres de l'Imperi va afegir major complexitat a l'ambaixada de Pötting: d'una banda, perquè també hauria d'aconseguir de la cort espanyola un compromís d'ajuda econòmica que garantira el pagament de les tropes i, d'altra, perquè l'amenaça otomana es va convertir en una nova excusa per dilatar la

---

¹⁴ L'ambaixada de Pötting es pot conèixer a través del seu diari, editat per Miguel NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid, 1664-1674*, Madrid, 1993. Així mateix, la correspondència privada entre l'emperador i el seu ambaixador va ser publicada a començaments del segle XX per Alfred PRIBAM i per Moritz, Landwehr von PRAGENAU (“Privatabriefe Kaiser Leopolds I., *op. cit.*).

¹⁵ Leopold I a Pötting (Viena, 25/26 de gener de 1663), citat per A.F. PRIBAM i M. PRAGENAU, *op. cit.*, p. 4. Solament quedaven vius, a més de Leopold, el seu germà menut, Carles Josep, i el seu oncle, l'arxiduc Segimon, que moriria l'any 1665.

¹⁶ Leopold I a Pötting (Viena, 31 de març de 1663).. *Ibidem*, p. 7.

¹⁷ Leopold I a Pötting (Laxenburg, 22 de maig de 1663).. *Ibidem*, p. 11.

marxa de la infanta a Viena.¹⁸ De fet, a l'inici de l'any 1664 a la capital imperial es donava per descomptat que l'eixida de Margarida no es produiria fins a la primavera de l'any següent.¹⁹

La mort de l'arxiduc Carles Josep –germà de l'emperador– l'hivern de l'any 1664 va incrementar el nerviosisme de Leopold I, que fins aleshores s'havia mostrat relativament comprensiu amb un *"more hispanico"* marcat per la lentitud. El 14 de febrer d'aquest any Leopold demanava a Pötting que tinguera una actitud més enèrgica amb la cort madrilenya en allò que feia referència al viatge de la infanta.²⁰ Tot i així, el temps passava i a Madrid no es feien gestions per accelerar aquesta qüestió, així que l'ambaixador va tornar a insistir-hi, trobant ara una nova justificació: la infanta, es deia a Madrid, era encara massa jove.²¹ Aquest argument va ser interpretat per Viena com una mera maniobra dilatòria ja que, com apuntava l'emperador, la infanta podria ser enviada a Milà i romandre allà el temps que es considerara necessari.

A la cort imperial se sospitava quina era la causa profunda de la indeterminació de Felip IV: la possibilitat que el rei patira algun "accident", ço és que trobara la mort, la qual cosa generaria una situació de màxima inestabilitat política a la cort espanyola. Precisament per això, concloïa l'emperador, calia que el seu matrimoni amb la infanta es verificara com més prompte millor.²²

La signatura del tractat de Vasvar el mes d'octubre de 1664 iniciava un període de tranquil·litat en la frontera oriental, i això va donar força a l'emperador per incrementar la pressió sobre Espanya. En primer lloc, va fixar una data màxima perquè la infanta abandonara la Península Ibèrica: el mes d'abril de 1665. Així mateix, com que a Madrid s'havia al·legat en els darrers mesos que hi havia dificultats per formar la Casa de l'Emperadriu i garantir-ne una dotació suficient, Leopold va resoldre enviar-hi un ambaixador extraordinari que portaria les joies necessàries per desbloquejar l'assumpte. L'escollit va ser el comte Ferdinand Bonaventura von Harrach.²³ Unes setmanes més tard,

---

¹⁸ Leopold I a Pötting (Viena, 30 de maig de 1663). *Ibidem*, p. 15. Es va insistir sobre aquest assumpte en cartes datades el 13 de juny, el 13 de novembre, l'11 de desembre, 14 de febrer de 1664 i 12 de març del mateix any.

¹⁹ Leopold I a Pötting (Viena, 4 de gener de 1664). *Ibidem*, p. 39.

²⁰ Leopold I a Pötting (Viena, 14 de febrer de 1664). *Ibidem*, p. 44.

²¹ L'emperador considerava aquest argument una presa de pèl: *"ich will nicht Jacob sein, so um die Rachel 14 Jahr hat Geduld haben müssen"* ("no vull ser Jacob, i haver de tindre paciència fins que Raquel faci els 14 anys"). Leopold I a Pötting (Viena, 26 de novembre de 1664). *Ibidem*, p. 89.

²² Leopold I a Pötting (Viena, 21 d'abril de 1664). *Ibidem*, p. 52.

²³ Leopold I a Pötting (Viena, 25 d'octubre de 1664). *Ibidem*, p. 77s.

en haver arribat notícies a Viena (a través del duc de Medina de las Torres) que a la cort espanyola no es feia cap preparatiu per al trasllat de la infanta, l'emperador va decidir enviar-hi un tercer home, el baró de Lisola.²⁴

Abril de 1665, la data límit plantejada per l'emperador per al viatge de la seua esposa, s'apropava, però a Madrid no es detectava cap moviment que permetera pensar en una resolució favorable, sinó més aviat tot el contrari. Aquestes circumstàncies van fer pensar a l'emperador en un possible boicot, i apuntava a dos homes com a responsables: el comte de Peñaranda, adversari polític de Medina de las Torres i tradicional enemic de l'Imperi des de les negociacions de les paus de Westfàlia, i l'ambaixador de França, l'arquebisbe d'Embrun.²⁵

Amb Peñaranda, Pötting sempre va tindre unes relacions tenses, agreujades especialment a partir de la dècada de 1670, quan l'emperador es va negar a incorporar-se a la Triple Aliança antifrancesa. Amb l'arquebisbe i ambaixador francès hi va haver menys moments de tensió, però ben prompte es van confirmar les sospites sobre les activitats secretes de l'enviat de Lluís XIV: el 3 de juny de 1665, per exemple, Pötting va informar l'emperador que ell mateix i el baró de Lisola havien pogut descobrir que l'ambaixador francès feia gestions a Catalunya perquè es produïra una rebel·lió del Principat.²⁶

Independentment dels entrebancs que Peñaranda i d'Embrun posaren a l'eixida de la infanta, quan va arribar el mes d'agost de 1665 l'estat de salut de Felip IV era tan dolent que es va decidir ajornar el viatge de la princesa.²⁷ Quan el Rei Catòlic va morir, el dia 17 de setembre, i es va obrir el seu testament, van sorprendre dues omissions significatives: el duc de Medina de las Torres no apareixia entre els membres de la Junta de Regència i, a més, Felip IV no hi feia cap esment al matrimoni de la seua filla.

La mort de Felip IV va suposar un canvi de conjuntura a la cort davant el qual l'ambaixador Pötting es va haver de ressituar. La caiguda de Medina el va obligar a apropar-

---

²⁴ Leopold I a Pötting (Viena, 10 de desembre de 1664). *Ibidem*, p. 92.

²⁵ Uns mesos abans l'emperador ja havia informat Pötting que els francesos establerts a Viena llançaven burles contra Carles II (deien que no era "*kein Bueberl, sondern nur ein Madlein*" -no era cap xiquet, sinó una xiqueta-) i afirmaven que l'ambaixador d'Embrun havia demanat a Carles II l'accés a determinats llocs que fins aleshores havien estat vetats a representants de França. Veg. Leopold I a Pötting (Viena, 3 de setembre de 1664). *Ibidem*, p. 68. Les sospites de Leopold van ser transmeses al seu ambaixador a partir del mes de febrer de 1665. Veg. Leopold I a Pötting (Viena, 4 de febrer de 1665). *Ibidem*, p. 103. Sobre el conflicte entre Peñaranda i Pötting, veg. L. OLIVÁN, *op. cit.*, p. 208ss. Aquest últim també va ser acusat per Leopold d'haver inspirat un llibre on es donaven arguments en contra del seu matrimoni amb la infanta Margarida. Veg. Leopold I a Pötting (Viena, 16 d'agost de 1666). *Ibidem*, p. 238.

²⁶ Leopold I a Pötting (Viena, 8 de juliol de 1665). *Ibidem*, p. 137s.

²⁷ Leopold I a Pötting (Viena, 18 de setembre de 1665). *Ibidem*, p. 159.

se a la reina, al pare Nithard i a altres membres de la noblesa cortesana, com el marquès de Castel Rodrigo (gendre de Medina), el duc d'Albuquerque o els marquesos de Mortara i Mondéjar.²⁸ Tanmateix, la qüestió fonamental, el viatge de la infanta a Viena, seguia sense resolució.

Mort son pare, i en vista de la delicada salut del seu germà i nou rei, la infanta Margarida s'havia convertit en una ferma candidata a accedir al tron si es produïa un desenllaç fatal, així que Madrid va seguir donant llargues a Viena fins al mes de juny de 1666, quan la futura emperadriu va eixir de la cort rumb a terres valencianes.²⁹ L'embarcament, que hauria de produir-se el 19 de juny al port de Dénia després d'haver passat uns dies a Gandia per tindre "*so guete divertimenti*";³⁰ es va tornar a ajornar quan la infanta va contraure les febres tercianes. Els primers dies de juliol de 1666, "*aún no toda limpia de sus tercianas*", l'emperadriu va eixir rumb a Viena.³¹

L'ambaixada del comte de Pötting va continuar fins a l'any 1673, tot i que després de verificat el matrimoni imperial i d'haver estat signades les paus amb Portugal la seua activitat no va anar més enllà de les tasques ordinàries de comunicació entre les dues corts. Durant els primers anys de la seua ambaixada, la relació de l'ambaixador amb el jesuïta Nithard no va ser bona, i això va arribar a suposar un greu entrebanc per a l'èxit de les missions que havien portat Pötting a Madrid. Especialment greu per als interessos imperials, però, va ser l'animadversió de les classes populars i de la noblesa cortesana envers el confessor de la reina, un odi que, tot i l'eixida d'aquest de la cort l'any 1669, va acabar esguintant la imatge que l'opinió pública espanyola –madrilenya concretament– tenia dels "alemanys".³²

2.2. L'AMBAIXADA DEL COMTE DE MANSFELD.

Considerada com un miracle per a l'Imperi, la mort de Maria Lluïsa d'Orleans l'any 1689 es va convertir en una magnífica oportunitat per reforçar els interessos de Leopold a la cort espanyola. La desaparició de la reina, neboda de Lluís XIV, permetia allunyar

---

²⁸ L. OLIVÁN, *op. cit.*, p. 188.

²⁹ L. OLIVÁN, *op. cit.*, p. 306s i L. RIBOT, "La repercusión...", *op. cit.*, p. 63.

³⁰ Leopold I a Pötting (Viena, 6 de juliol de 1666). *Ibidem*, p. 225.

³¹ Leopold I a Pötting (Viena, 22 de juliol de 1666). *Ibidem*, p. 230.

³² L. OLIVÁN, *op. cit.*, p. 211ss. Una visió general del llenguatge antigermànic es troba en: Teófanos EGIDO, "El motín madrileño de 1699", *Investigaciones históricas: época moderna y contemporánea*, núm. 2 (1980), p. 253-294.

Madrid de la influència de Versalles i, a més, convertia el nou matrimoni de Carles II en una bona ocasió per reprendre la tradicional política matrimonial de la Casa d'Àustria.³³

L'enllaç de Carles II i la princesa d'Orleans havia estat una de les contrapartides obtingudes per França a les negociacions de pau de Nimega, que haurien de posar punt i final a la guerra d'Holanda. La unió havia estat promoguda, entre d'altres, per l'home fort dels darrers anys de la regència, el fill natural de Felip IV, Joan Josep d'Àustria, qui havia vinculat el seu èxit polític a una aproximació a França en detriment de les aliances dinàstiques.³⁴ En opinió de Joan d'Àustria, i de bona part de la classe política espanyola del moment, la neutralitat de l'Imperi durant els recents conflictes entre Espanya i França suposava una ruptura tàcita de les tradicionals relacions entre Madrid i Viena i, en conseqüència, la diplomàcia espanyola havia de tindre les mans lliures per redefinir les seues relacions internacionals.

Maria Lluïsa d'Orleans no va poder donar el tan esperat hereu a Carles II, així que la mort de la reina va tornar a posar la successió espanyola entre les primeres preocupacions de la diplomàcia europea. En aquesta ocasió, l'escenari era notablement diferent al que s'havia obert amb la mort de Felip IV: l'Imperi es trobava ara en plena fase d'expansió territorial (el 1683 Viena havia sobreviscut al setge otomà, dos anys després les tropes imperials havien "alliberat" la ciutat de Buda i el 1688 havia caigut Belgrad) Leopold I havia abandonat la seua timorata actitud respecte a França i, a més, l'any 1685 havia nascut l'arxiduc Carles Josep, el segon fill de l'emperador, qui no només assegurava la successió imperial, sinó que es podria convertir en un ferm candidat a ocupar el tron espanyol si Carles II morira finalment sense descendència.

En aquest context, el comte Heinrich Franz von Mansfeld, ambaixador imperial a Madrid des de l'any 1683, va haver d'assumir un important repte: aconseguir que la nova esposa de Carles II fóra una princesa germànica que permetera restablir la bona entesa entre les corts espanyola i austríaca i que, al mateix temps, garantira que l'herència hispànica

---

³³ Abans i tot de l'arribada de la reina a Madrid, Versalles va demanar als ambaixadors de França que garantiren que Maria Lluïsa aprofitaria "*todo el crédito que sus bellas cualidades le han asegurado ante el rey católico para disponer a éste a que corresponda a las buenas intenciones de Su Majestad*" (*Mémoire pour servir d'instruction au sieur marquis de Feuquières*, p. 346. Citat per A. ÁLVAREZ LÓPEZ, *La fabricación de un imaginario*, op. cit., p. 139). Segons Legrelle, després de la mort de la princesa d'Orleans, França "*n'AVAit plus rien à faire en Espagne*", op. cit., p. 339.

³⁴ La figura de Joan Josep d'Àustria ha estat objecte de múltiples anàlisis durant els darrers anys, entre els quals destaca: Albrecht GRAF VON KALNEIN, *Juan José de Austria en la España de Carlos II*, Lleida, 2001. Les circumstàncies que van envoltar el primer matrimoni de Carles II són analitzades a L. OLIVÁN, op. cit., p. 392-399.

quedara a recer de les ambicions franceses. L'assumpte no semblava senzill i, de fet, el propi Mansfeld va demanar tacte i prudència a l'emperador. Si era massa explícit en les seues propostes, la desconfiada aristocràcia madrilenya podria pensar que Leopold aspirava “*a sucederle (a Carles II) personalmente*”.³⁵

De candidates, n'hi havia més d'una: la millor, en opinió de Mansfeld era l'arxiduchessa Maria Isabel, filla de l'emperador, però només tenia 8 anys. També tenien possibilitats Maria Anna de Florència, “*la más rica*” i Isabel Maria de Portugal, que probablement rebria el suport del comte d'Oropesa, emparentat amb la Casa de Bragança, però aquestes dues eren filles de princeses franceses. La quarta opció va ser la que finalment es va imposar: la princesa palatina Maria Anna de Neoburg, germana de la tercera esposa de l'emperador Leopold, membre d'una família estretament lligada a Viena des de la recent guerra de successió del Palatinat i en la qual, a més, les dones havien mostrat una altíssima fertilitat.³⁶ Segons Mansfeld, la cunyada de l'emperador no només era la millor garantia per a l'èxit dels negocis imperials, sinó que també comptava amb el vist i plau “*en las Iglesias y en las calles*”.³⁷

Les corts imperial i palatina van seguir amb interès les negociacions que duia a terme l'ambaixador Mansfeld perquè es verificara el matrimoni, conscients dels beneficis que aquest podria aportar a ambdues dinasties.³⁸ Tant era l'interès que fins i tot es va suggerir que la futura reina d'Espanya viatjara a Viena abans de posar rumb a Madrid. Finalment, els primers dies del mes de maig el Consell d'Estat va consultar favorablement el matrimoni amb la princesa alemanya, i unes setmanes després el propi comte de Mansfeld va posar rumb a l'Imperi per acompanyar la nova esposa de Carles II.

La tria de l'ambaixador imperial com a responsable del viatge de la reina Maria Anna va generar prompte l'oposició de la noblesa. En ocasions semblants, recordaven, sempre havien estat membres de l'aristocràcia espanyola els encarregats d'introduir les noves reines en la cort.³⁹ Aquest retret a l'ambaixador, aparentment secundari, va desemmascarar una profunda oposició dels grups cortesans cap a l'enviat de Viena, al qual

---

³⁵ Mansfeld a Leopold I (Madrid, 22 de febrer de 1689). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 51s.

³⁶ Els pares de la candidata havien tingut 24 fills, entre ells l'emperadriu i la reina de Portugal.

³⁷ Mansfeld a Leopold I (Madrid, 22 de febrer de 1689). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 53.

³⁸ Emperadriu Elionor a l'elector palatí (Viena, 17 de març de 1689). *Ibidem*, p. 58.

³⁹ Baró de Lancier a l'elector de Baviera (Madrid, 1 de juny de 1689). *Ibidem*, p. 101. Segons l'enviat bavarès, la idea d'enviar Mansfeld per acompanyar la reina no havia estat suggerida per ell, sinó pel propi Carles II.

arribarien a acusar uns mesos més tard de tindre un tracte massa cordial amb la jove reina, “*prolongando sus conversaciones con ella hasta altas horas de la noche, lo cual dio pábulo a sospechas*”.⁴⁰

Independentment de l'existència, o no, de relacions íntimes entre l'ambaixador i la reina, no hi ha dubte que aquest es va beneficiar de la seua proximitat a la reina: en menys d'un any va rebre el títol de príncep d'Stigliano, va ser nomenat *Grande* d'Espanya i se li va concedir el Toisó d'Or, privilegis que degueren incrementar l'animadversió de la noblesa espanyola contra l'ambaixador. De fet, el principat napolità, antic feu dels Caraffa que havia revertit a la corona, també havia despertat l'interès dels Wittelsbach, que l'havien sol·licitat formalment a Carles II a través del seu ambaixador a Madrid.⁴¹

2.3. L'AMBAIXADA DEL COMTE DE LOBKOWITZ.

El suposat tracte de favor entre Maria Anna de Neoburg i el comte de Mansfeld va provocar la destitució d'aquest l'estiu de 1690. Segons el seu substitut, comte de Lobkowitz, “*sus enemigos son muchos y poderosos*”, i entre ells es trobaven la pròpia reina mare, el comte d'Oropesa i el duc de Medinaceli.⁴² Això, evidentment, podia tindre pessimes conseqüències per als interessos imperials, ja que “*augmenta el número de españoles enemigos de la reina*”, la qual cosa podria “*enfriar las relaciones de aquella corte con la imperial y la solidaridad de la Casa de Austria*”.⁴³ En definitiva, com lamentava Lobkowitz, “*se extrema la guerra en Madrid mientras se descuida fuera, y españoles e imperiales se combaten a fuerza de intrigas*”, una situació que es convertiria en un endemisme a la vida cortesana madrilenya durant l'última dècada del segle XVII.

El comte Wenzel Ferdinand von Lobkowitz havia arribat a Madrid un any abans de la destitució de Mansfeld per gestionar davant de Carles II la cessió dels Països Baixos al duc de Baviera, així que a Viena es va considerar adient que assumira ell també la representació ordinària de l'imperi.⁴⁴ De fet, la primera tasca del nou ambaixador al servei

---

⁴⁰ Comte Strattmann, canceller imperial, a Leopold I (estiu de 1690). *Ibidem*, p. 207s.

⁴¹ Lancier a l'elector de Baviera (Madrid, 17 de maig de 1690). *Ibidem*, p. 193.

⁴² Lobkowitz a Strattmann (Madrid, 15 de juny de 1690). *Ibidem* p. 198.

⁴³ Strattmann a Leopold I (estiu de 1690). *Ibidem*, p. 208.

⁴⁴ El 13 de juliol de 1690 el comte de Lobkowitz encara estava a Viena, on va elaborar un informe que hauria de servir de full de ruta per a la seua missió a Madrid (Veg. A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 112-114). No cal confondre aquest Lobkowitz amb Wenzel Eusebius von Lobkowitz, ministre imperial que havia mort l'any 1677.

de Leopold va ser continuació de la missió que l'havia portat a Madrid uns mesos abans: el nomenament de Maximilià de Baviera com a governador de Flandes.

La concessió del govern flamenc havia estat una de les clàusules imposades per l'elector bavarés a l'emperador per acceptar el matrimoni amb la seua filla, un enllaç que el convertia en un aliat fonamental de Leopold dins de l'Imperi. La dinastia bavaresa, però, no era l'única que ambicionava Flandes, sinó que aquest territori també va despertar l'interès dels Neoburg, electors palatins. En aquestes circumstàncies, la “qüestió bavaresa” va afegir encara més complexitat a les difícils relacions dins de la cort de Carles II, i va distanciar Maria Anna d'Àustria –ferma defensora dels interessos de Baviera– i Maria Anna de Neoburg.⁴⁵

L'any 1691 Maximilià de Wittelsbach va rebre un suport definitiu: Guillem III d'Anglaterra es comprometia amb l'elector a garantir-li el domini dels Països Baixos “*aun en el caso de morir Carlos II sin sucesión*”, una col·laboració que posava de manifest l'intens joc diplomàtic desplegat per Baviera i l'interès del príncep d'Orange per garantir la seguretat de les províncies flamenques.⁴⁶ L'elector va aprofitar l'acord per insistir en la importància de ser nomenat governador, una petició que també llançaria, de forma quasi simultània, l'elector del Palatinat, i a la qual s'afegirien, uns mesos després, el duc de Montalto i el comte de Melgar.⁴⁷ Finalment, el mes de desembre de 1691 Maximilià de Baviera va ser nomenat governador dels Països Baixos. Només unes setmanes després, l'emperador va voler aprofitar la bona entesa amb Madrid per reprendre una “vella tradició” dels Àustries que havia patit una forta erosió durant la dècada anterior: l'enviament de diners a Viena.⁴⁸

2.3.1. L'erosió de les relacions entre Madrid i Viena.

“Prosseguir la guerra contra el francès y el turco, imponer a éste la paz y hacer entrar en razon al rey Cristianísimo” eren les raons que adduïa l'emperador a la darrera del mes de desembre de

---

⁴⁵ Novelli, enviat per l'elector palatí a Madrid, deia que la reina vídua estava “*poseída de un celo inconcebible en favor de la casa bávara*”. Veg. Novelli a l'elector palatí (Madrid, 19 de setembre de 1691). *Ibidem*, p. 243s.

⁴⁶ Guillem III a l'elector de Baviera (La Haia, 10 d'abril de 1691). *Ibidem*, p. 230.

⁴⁷ L'elector de Baviera a Lancier (Munic, 14 de juliol de 1691). *Ibidem*, p. 233. L'elector palatí a Maria Anna de Neoburg (Benrath, 21 d'agost de 1691). *Ibidem*, p. 236. Lancier a l'elector de Baviera (Madrid, 27 de setembre de 1691). *Ibidem*, p. 245s. Les especulacions sobre l'interès que Flandes despertava entre els membres de la cort espanyola van seguir durant les setmanes posteriors, tot i que alguns es van retirar de la carrera, com ara Melgar, elevat al càrrec d'*Almirante* de Castella.

⁴⁸ Veg. A. J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, *op. cit.*, p. 171. L'any 1687 l'ambaixador espanyol a Viena, marquès de Borgomanero, va fer un repàs de la intensa col·laboració que havia tingut Espanya amb l'Imperi i va advertir que ara era Viena qui tenia capacitat econòmica, humana i militar per cooperar amb Madrid.

1691 perquè li foren enviats 100.000 ducats procedents dels galions d'Índies, però a Madrid es retreia a Leopold que, malgrat l'incessant enviament de recursos, no col·laborara de manera més efectiva en la defensa de Milà o Flandes.⁴⁹

Aquesta dinàmica, que ja havia estat present en les relacions hispanoaustríaques durant les dècades centrals del segle, va condicionar enormement les relacions diplomàtiques entre Viena i Madrid durant els últims anys del regnat de Carles II, i va tindre una influència decisiva en el debat sobre la successió espanyola. Com a mínim des de l'any 1692 hom pot detectar en la correspondència creuada entre Madrid i Viena una estreta interdependència entre l'enviament de recursos econòmics a l'Imperi i l'acceptació, per part de Leopold, del viatge del seu fill a Madrid. Així ho demostra, per exemple, que el 21 de gener d'aquest mateix any, l'emperador, qui uns dies abans havia demanat que li foren enviats "*los diezmos eclesiásticos y cuantos auxilios se pudieran lograr*", sol·licitara al comte de Lobkowitz informació "*en lo referente al traslado a Madrid del archiduque Carlos*".⁵⁰

La tensió entre Madrid i Viena per la qüestió dels subsidis va anar en augment durant l'ambaixada de Lobkowitz i va arribar a oïdes dels aliats, entre els quals hi havia, segons denunciava l'emperador, "*todo linaje de murmuraciones*", entre elles "*suponer posible que se traslade a España un hijo del Delfín con vistas a la sucesión*".⁵¹ Possiblement el rumor era deliberadament exagerat per l'emperador en vistes a pressionar Madrid, però ni tan sols així va aconseguir una major celeritat en obtindre els 100.000 ducats d'Amèrica. Ni la creació d'una junta d'arbitris de la qual formava part l'*Almirante* de Castella, ni el compromís del duc de Montalto d'accelerar les gestions van donar els resultats esperats.⁵² Mentrestant, 1693 es convertí en un *annus horribilis* per a la Gran Aliança: l'exèrcit francès va destruir Heidelberg, va ocupar la vila catalana de Roses i estava pròxim a la conquesta completa del ducat de Savoia. En aquestes condicions es van encetar converses per intentar buscar una solució pacífica al conflicte, una pau que podia tindre, però, efectes negatius per a la candidatura imperial al tron espanyol.

---

⁴⁹ Leopold I a Carles II (Viena, 20 de desembre de 1691). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 257. A. J. Rodríguez ha posat de manifest que diversos estats alemanys van cooperar de forma més intensa en la defensa dels Països Baixos i el Milanesat, i ha destacat l'elevada participació en això del duc de Baviera, sobretot durant la seua etapa com a governador de Flandes.

⁵⁰ Leopold I a Lobkowitz (Viena, 8 de gener de 1692 i 21 de gener de 1692). *Ibidem*, p. 259 i 261.

⁵¹ Leopold I a Lobkowitz (Viena, 1 de març de 1693). *Ibidem*, p. 314.

⁵² Leopold I a Lobkowitz (Viena, 22 de juny de 1693). *Ibidem*, p. 332.

2.3.2. Combatre el partit bavarés.

L'estiu de 1689 l'emperador transmetia a Carles II la seua preocupació pels interessos francesos, que no eren altres que “*suceder a Vuestra Magestad en la monarquía de España y demás de sus dominios*” i, a més, “*coronar el Delfín, su hijo, Rey de Romanos, y establecer con uno y otro su dañada idea de la Monarquía Universal*”.⁵³ El primer assumpte era ben conegut, ja que el propi ambaixador francès a Madrid ho havia comunicat informalment a diferents membres de la cort, tot i que el matrimoni del rei amb Maria Anna de Neoburg havia allunyat aquesta possibilitat. Però la segona ambició francesa preocupava més a l'emperador, ja que temia una campanya de compra de voluntats per part de Lluís XIV entre els electors imperials, així que va decidir fer elegir el seu fill Josep com a Rei de Romans malgrat la seua curta edat i buscar la col·laboració per a aquest objectiu de diversos prínceps alemanys.⁵⁴

L'inici de la Guerra dels Nou Anys va allunyar momentàniament l'amenaça diplomàtica francesa en relació amb la successió espanyola, però calia neutralitzar també les opcions dels ducs de Baviera, que podrien convertir-se en un seriós entrebanc per als interessos de Viena mentre Madrid no acceptara formalment la renúncia de l'arxiduquessa Maria Antònia als seus drets successoris. Fins al moment, la pressió de la reina mare sobre Carles II ho havia impedit, així que al voltant de Maria Anna d'Àustria es va configurar un grup cortesà, el “partit bavarés”, que faria un salt endavant amb el naixement, l'any 1692, del príncep Josep Ferran de Wittelsbach.

Preocupat per la dubitativa actitud de Carles II, l'emperador va demanar al seu ambaixador a Madrid que fera les gestions necessàries perquè s'acceptara la presència a la cort espanyola del fill menut del *Kaiser*, l'arxiduc Carles. Això, creia Leopold I, donaria força a Maria Anna de Neoburg i esvairia totes les esperances que el partit de Baviera dipositava en la reina mare. Els primers dies de l'any 1692 l'emperador ja es mostrava impacient i demanava a l'ambaixador “*noticias en lo referente al traslado a Madrid del archiduque Carlos*”.⁵⁵ Les notícies van ser remeses a Viena unes setmanes després en forma d'un llarg memorial que repassava la situació en què es trobava la qüestió successòria.

---

⁵³ Leopold I a Carles II (Viena, juliol de 1689). *HHStA, Spanien Hofkorrespondenz*, K. 7, M. 41, fol. 54.

⁵⁴ Per desplegar aquesta campanya calien, però, recursos, i l'emperador va aprofitar la carta a Carles II per recordar la generositat dels anteriors reis d'Espanya amb els Àustries de Viena (*Ibidem*, fol. 55).

⁵⁵ Leopold I a Lobkowitz (Viena, 21 de gener de 1692). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 261.

A grans trets, Lobkowitz hi detectava dos grans problemes: en primer lloc, l'enfrontament entre la mare i l'esposa de Carles II en relació amb aquest assumpte, i així mateix l'oposició del monarca ni tan sols a parlar del tema. Detectades les febleses, l'ambaixador recomanava fer-hi algunes gestions que podrien afavorir els interessos imperials: primer, portar el pes de les negociacions amb el confessor del Rei i evitar fer-ho amb els *Grandes*; segon, aconseguir la renúncia de l'arxiduchessa Maria Antònia; tercer, intentar convèncer Carles II “*de la poca probabilidad de lograr sucesión y de la conveniencia de mantener en España a la Casa de Austria dada la situación de Europa*”. Per últim, si les tres premisses anteriors es complien al llarg de l'estiu de 1692, no tenia dubte que l'arxiduc Carles podria ser enviat a Madrid, on comptava amb “*la simpatía del rey hacia su casa, y con las de la nobleza, clero y pueblo que, sobre todo la primera, le prefieren a cualquier sucesor francés o bávaro*”. Entre els ministres més declaradament “imperials” apuntava al cardenal Portocarrero, el *Condestable* de Castella, els ducs de Mancera i Osuna, així com els comtes de Pastrana, d'Aguilar i de Villafranca.⁵⁶ Entre els seus adversaris tenia especial importància la reina Maria Anna de Neoburg, qui va arribar a demanar a l'emperadriu que Lobkowitz fóra apartat de l'ambaixada.⁵⁷

Durant els mesos posteriors les gestions de l'ambaixador imperial es van adreçar a aconseguir els objectius apuntats: va intentar guanyar-se el suport dels ministres, els quals, però, “*se habrían de ganar con promesas*”, i va fer gestions perquè foren convocades unes corts on fóra verificada la renúncia de Maria Antònia. Tanmateix, també va poder detectar una oposició creixent de la noblesa i del poble madrilenys a dos personatges que acabarien influint decisivament en l'estratègia del “partit alemany”: Heinrich Wiser, secretari de la reina consort, qui participava en nombroses conspiracions, i la comtessa vídua de Berlpesch, Cambra Major de la reina i persona de la màxima confiança d'aquesta. Un i l'altra s'havien convertit, com a conseqüència del seu origen estranger i del seu ascendent sobre la reina, en blanc de moltes crítiques expressades en desenes de pasquins.⁵⁸

---

⁵⁶ Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 7 de febrero de 1692). *Ibidem*, p. 264.

⁵⁷ José Antonio LÓPEZ ANGUITA, “Madrid y Viena ante la sucesión de Carlos II: Mariana de Neoburgo, los condes de Harrach y la crisis del partido alemán en la corte española (1696-1700).”, dins José MARTÍNEZ MILLÁN i Rubén GONZÁLEZ CUERVA (eds.), *La dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*, Madrid, 2011, vol. II, p. 1111-1156.

⁵⁸ Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 7 de febrer de 1692). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 264. Aquest fenomen va ser objecte d'una completa anàlisi a Carlos GÓMEZ-CENTURIÓN, “La sátira política durante el reinado de Carlos II”, *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, núm. 4 (1983), p. 11-33; en aquest article es fa referència a la sèrie de relacions satíriques de “Perico y Marica”, en les quals hi havia

En general, la impressió de l'ambaixador imperial era que a Madrid “*nadie piensa en cuestión tan magna*”, sinó “*en su provecho personal*” i concloïa que no hi hauria un canvi d'actitud si no es produïra un “*grave acontecimiento, como por ejemplo la entrada en España de los franceses o de los moros, o que el rey tuviera sucesión, o que designase heredero*”. Solament en aquestes circumstàncies seria possible la convocatòria de corts, tot i que la corona n'era reticent perquè aquestes podrien obrir la porta a “*los negocios*” de les ciutats en detriment de l'autoritat reial.⁵⁹

La profunda divisió al si de la cort no només afectava negativament als interessos de l'Imperi, sinó que fins i tot els enviats de Baviera consideraven que a Madrid “*harían falta menos consejos y más gobierno*”, ja que les discussions als consells s'allargaven innecessàriament, fins al punt que es podia afirmar que hi havia “*quien parece más enemigo de España que los propios franceses*”. Davant d'aquesta situació, no hi havia dubte que “*la providencia acabará por cansarse de proteger a los españoles*.”⁶⁰

El naixement del príncep electoral Josep Ferran de Baviera va afegir a la qüestió successòria una complicació encara major. L'arxiduchessa havia mort com a conseqüència del part, amb la qual cosa ja no tenia sentit cap declaració relativa a la seua renúncia; els seus drets s'havien transmés automàticament al seu únic fill, i aquest es convertia en un ferm candidat a obtindre la successió espanyola. S'esperava, doncs, “*some political declaration*” que convertiria el jove príncep en hereu universal.⁶¹

2.3.3. Un govern en crisi (1693-1694).

L'any 1693 el representant de l'elector palatí a Madrid escrivia al seu senyor: “*nunca se oyó hablar con tanta libertad de los soberanos. Ningún príncipe alemán toleraría que se dijese impunemente ni la mitad de lo que en Madrid se dice*”.⁶² La impressió de l'ambaixador alemany no

---

crítiques contundents a la comtessa de Berlepsch: “*La Perdiç, poderosa / más que el monarca / cuando quiere a la reina / tiene preñada*” (*ibidem*, p. 29).

⁵⁹ Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 6 de març de 1692). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 273. El comte d'Aguilar, “*devoto*” de la Casa d'Àustria confirmava aquesta percepció i afirmava que la majoria dels ministres “*no piensan sino en el día más próximo y en usurpar la autoridad del rey, complicando para ello las resoluciones*” (Lobkowitz a Leopold I, Madrid, 20 de març de 1692, *ibidem*, p. 277).

⁶⁰ Esposa de Lancier a Prielmayer (24 de juny de 1693). *Ibidem*, p. 332.

⁶¹ Alexander Stanhope al comte de Nottingham (Madrid, 3 de desembre de 1692). Citat per MAHON, *Spain under Charles*, *op. cit.*, p. 38. Durant la primavera de l'any 1694 es va estendre a la cort el rumor d'una possible arribada a Madrid el príncep electoral per educar-lo com a príncep d'Astúries (Mariana de Neoburg al Gran Mestre Teutònic, Madrid, 13 de maig de 1694). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 397.

⁶² Citat per C. GÓMEZ-CENTURIÓN, *op. cit.*, p. 27.

era exagerada, ja que durant el regnat de Carles II es va produir un extraordinari increment de les publicacions de caràcter popular a través de les quals s'articulava la crítica política. Aquest fenomen, ben estudiat per Teófaneg Egidog i per Carlos Gómez-Centurió, ja havia tingut especial rellevància durant els anys de la regència, i va recuperar-la durant la dècada de 1690, especialment des de la caiguda, l'any 1691, del comte d'Oropesa.

Manuel Joaquín Álvarez de Toledo havia comptat amb les simpaties de Carles II i de sa mare durant anys, període en el qual va arribar a la presidència de Castella i va convertir-se en primer ministre *in pectore* de la Monarquia. Tanmateix, l'arribada a Madrid de Maria Anna de Neoburg va provocar la caiguda del comte d'Oropesa, qui havia defensat la candidatura de la princesa de Portugal com a segona esposa de Carles II i els drets successoris de l'arxiduchessa Maria Antònia.⁶³ Des d'aleshores, l'absència de primer ministre va portar la divisió en bàndols a la cort espanyola al paroxisme, i les crítiques pel desgovern no van tardar a generalitzar-se.

El principal blanc de les crítiques –tant de les classes populars com d'una part de la noblesa– era l'anomenada “*camarilla*”, el nucli de servidors alemanys que havia arribat a Madrid amb la reina Maria Anna, format per la seua cambrera major, Maria Gertrude von Guttenberg, comtessa vídua de Berlepsch (coneguda com “*la Berlips*” o com “*la Perdisç*”), el secretari Henrich von Wiser (“*el Cojo*” en la literatura popular) i el seu confessor, el pare Gabriel Chiusa. Aquests personatges comptaven amb la confiança de la reina i, en conseqüència, llur opinió tenia un enorme ascendent sobre Carles II, un avantatge que van aprofitar per donar suport a la candidatura imperial, però també per obtindre'n benefici.⁶⁴ A aquest nucli inicial es van sumar altres personatges, tant d'origen alemany (el doctor

---

⁶³ Maria Anna de Neoburg a l'elector palatí (Madrid, 23 de juliol de 1691). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 235. La reina afirmava que “*todo el crédito de que disponía tuvo que emplearlo en expulsar a Oropesa, y no pudo evitar el enojo del rey, aun cuando celebra haberlo provocado porque puso término a su habitual irresolución.*” Des de l'ambaixada francesa també hi havia hagut crítiques contra el primer ministre, a qui s'acusava implícitament d'haver ordit un complot per acabar amb la vida de la reina Maria Lluïsa d'Orleans (*Memoires du monsieur de Torcy*, Londres, 1757, vol. I, p. 7).

⁶⁴ El cas paradigmàtic d'aquest fenomen és el de la comtessa de Berlepsch, qui va aprofitar la seua influència a la cort per aconseguir feus i privilegis per al seus fills. Així, el seu fill Sittich Herbold va obtindre el comtat de Berlepsch, Peter Philipp va ser escollit arximandrita de Messina, i la seua neboda Katharina von Cram va esdevindre dama de la reina Maria Anna. En la mateixa línia, el secretari Wiser va rebre abans d'abandonar Madrid una pensió de 1.000 escuts sobre les rendes de Nàpols, que li van servir per formar una col·lecció de pintura italiana. Veg. Roberto QUIRÓS ROSADO, “De mercedes y beneficios: negociación, intermediarios y política cortesana en la venta de los feudos napolitanos de la condesa de Berlepsch (1698-1700).”, *Chronica Nova*, núm. 38 (2012), p. 221-242. Fins i tot Maria Anna de Neoburg va aprofitar el seu càrrec per al “*mayor realce de su propia casa*”, com ho testimonien les seues gestions per aconseguir el govern dels Països Baixos, el bisbat de Lieja o el virregnat de Nàpols per als seus germans (Adalberto de BAVIERA, *Mariana de Neoburgo, reina de España*, Madrid, 1938, p. 89).

Geleen, per exemple) com espanyol (el confessor del rei, pare Matilla, el comte de Baños o el controvertit *Almirante* de Castella), atrets per les oportunitats que donava la manca d'un lideratge polític definit.

El mes d'octubre de 1694 Alexander Stanhope afirmava que la Monarquia Hispànica estava “*in a most considerable condition*”. No hi havia, en opinió del cavaller anglès, cap direcció política, i “*every man in office does what he pleases, without fear of being called to account*”.⁶⁵ La conseqüència més evident d'aquesta situació era la proliferació de faccions que no tenien, però, un objectiu polític definit: “*whatever is proposed by one party is, for that very reason, disliked and rejected by the other*”.⁶⁶ Aquesta situació, que era detectada per tots els enviats estrangers, incloent-hi els de Baviera i l'ambaixador imperial, es va intentar resoldre a la darrera de l'any 1694 amb l'expulsió de la comtessa de Berlepsch, del seu fill i de l'enviat palatí, “*por alcanzarles en buena parte la culpa del mal gobierno*”.⁶⁷

D'acord amb el *modus operandi* que havia observat Stanhope, al Consell d'Estat es va proposar d'expulsar la cambrera major, de convocar unes corts que posaren ordre a la situació política que travessava la monarquia i fins i tot de portar a Madrid “*el príncipe electoral bávaro con 6.000 hombres de las tropas del elector*” així com fer passar el rei a Catalunya amb 1.000 homes per evitar la influència de la reina. Aquests projectes, suggerits pel duc de Montalto (màxim defensor en aquell moment de la candidatura de Baviera) van comptar amb el suport del marquès de Villafranca, del comte de Monterrey i del cardenal Portocarrero, però immediatament van concitar una resposta contrària del comte d'Aguilar, de l'*Almirante* i del *Condestable* de Castella.⁶⁸

Els caps de turc de la crisi de govern de desembre de 1694 van ser el comte de Baños i el secretari Heinrich Wiser, mentre que la comtessa de Berlepsch va poder eixir airoso de la situació i l'*Almirante* de Castella es va convertir des d'aleshores en el principal suport de la reina Maria Anna de Neoburg.

Abans d'abandonar Madrid, el secretari Wiser va poder remetre a Viena un extens informe on oferia un retrat exacte de la situació que deixava enrere en abandonar la cort de

---

⁶⁵ Stanhope a lord Godolphin (8 d'octubre de 1694). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 68.

⁶⁶ Stanhope al comte de Galway (16 de desembre de 1694). *Ibidem*, p. 71.

⁶⁷ Baró de Baumgarten, enviat de Baviera, a l'elector de Baviera (Madrid, 23 de desembre de 1694). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 449.

⁶⁸ En relació amb la reunió de Corts, el *Condestable* va al·legar que seria “*tanto como quitar al rey su corona*”, argument que va ser contrarestat per alguns consellers que van afirmar que, tot al contrari, unes corts tornarien al rei la corona, “*quitándosela a otros reyes de menor cuantía*”. *Ibidem*, p. 450.

Carles II. En primer lloc, lamentava que Viena ho deixara tot en mans de la providència, “*sin ayudarse con los lícitos recursos de la prudencia humana*”, una queixa en la qual coincidia amb l’ambaixador Lobkowitz i, com es veurà, també amb el successor d’aquest en l’ambaixada. També reclamava la proclamació de l’arxiduc Carles com a hereu abans que s’acabara la guerra perquè, “*cerrada esta, ya no tendría España libertad suficiente para resolver el litigio por sí sola*”. Davant d’aquesta situació, però, poc es podia fer, perquè el rei “*juzga una ofensa que se dude de su capacidad para tener sucesión*”, “*no ignora el escaso respeto y el ningún temor que inspira a sus súbditos*” i “*no escucha sino a aduladores, que le engañan con falsas profecías*”. Dels personatges que pul·lulaven per la cort tampoc no es podia esperar gran cosa: la reina mare treballava a favor del seu besnét Josep Ferran de Baviera, la reina consort ho feia a favor de l’arxiduc, però tampoc no podia pressionar molt el monarca perquè “*equivaldría a descubrir al rey que tampoco ella tiene fe en su virilidad*”. Entre els membres del primer partit alemany, l’ambaixador imperial actuava amb massa vehemència i poc tacte; Baños no volia parlar del tema mentre visquera el rei, el *Condestable* era vell i inconstant i l’*Almirante* tampoc no s’atrevia a tractar l’assumpte obertament. Per la seua part, els partidaris de la successió bavaresa –Montalto, Mancera i el cardenal de Toledo– tampoc no mostraven les seues cartes, tot i que el primer “*exhibía las armas de Baviera bajo las suyas*” perquè deia descendir de la Casa de Wittelsbach.

En el demolidor retrat de Wiser solament es veia una solució: “*un golpe de energía*”. Proposava que a la cort imperial es fingira que a Viena hi havia hagut un conflicte entre el Rei de Romans i l’arxiduc Carles que havia obligat aquest últim a abandonar la cort imperial i buscar refugi a Madrid. Un cop estiguera a la capital espanyola, demanaria la protecció del Rei Catòlic i, com a contrapartida, s’oferiria a servir-lo al front català.⁶⁹ Era conscient el secretari alemany del risc del seu pla, però creia que hi havia un “*interés político justificador del esfuerzo*” ja que altres solucions, com l’enviament de tropes de l’Imperi o la convocatòria de Corts a Espanya eren, també, inviàbles.⁷⁰ Com era d’esperar, el pla no va trobar bona acollida a la casa electoral palatina, on es va considerar que només el fet de plantejar-lo ofendria a la cort imperial, així que no hi havia altra opció que insistir en la necessitat de “*hacer venir al Archiduque públicamente para educarle en España*”.⁷¹ Per reforçar el projecte caldria,

---

⁶⁹ Wiser a l’elector palatí (Madrid, 16 d’octubre de 1694). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 432-434. L’estrambòtic projecte de Wiser contemplava també que Viena fera publicar gasetes “*con gran estrépito*” en les quals es denunciara la fugida de l’arxiduc, fins i tot amb la “*inserción de retratos a fin de que se le pudiera reconocer*”.

⁷⁰ Wiser a l’elector palatí (Madrid, 29 d’octubre de 1694). *Ibidem*, p. 436.

⁷¹ Elector palatí a Wiser (Heidelberg, 13 de noviembre de 1694). *Ibidem*, p. 441s.

segons l'elector palatí, retirar el govern de Flandes a l'elector de Baviera i que la reina mare fóra desterrada a Toledo.⁷²

Heinrich von Wiser i el comte de Baños van abandonar Madrid els primers dies del mes de gener de 1695. En opinió del primer, el detonant de la campanya contra ells va ser que havien descobert l'existència de reunions a casa del cardenal Portocarrero en les quals es conspirava contra l'autoritat reial, *"hasta el punto de intentar nada menos que una convocatoria de Cortes"*. Segons la denúncia de Wiser, allò que pretenia el grup del cardenal era *"declarar al rey incapaz para la sucesión y para el gobierno, prenderle, recluir en un convento a la reina y traer al hijo del elector de Baviera, colocándolo en el trono bajo la regencia de la reina madre"*.⁷³

Efectivament, la *"cábala"*, apel·latiu amb què era conegut el grup cortesà articulat al voltant del cardenal Portocarrero, havia decidit passar a l'acció i exigir a Carles II mesures contundents. En una extensa carta escrita durant els primers dies de l'any 1695 l'arquebisbe de Toledo demanava la immediata expulsió de la cort dels membres de la *"camarilla"* i, un cop verificat això, que *"se dé planta conveniente para que estos reynos no se vean en el abandono que oy se considera (...) por superfluidades y disposiciones indignas"*.⁷⁴ Una setmana després, el cardenal insistiria en la seua petició i exigiria que entre els expulsats també fóra inclòs el fill de la comtessa de Berlepsch.⁷⁵

L'eixida de Wiser va provocar una reorganització del partit alemany, que ara tindria en l'*Almirante* el seu home fort. Els seus membres no van tardar a ressituar-se: Lobkowitz, segons la comtessa de Berlepsch, *"lejos de amparar a los alemanes hace causa común con los adversarios de ellos"*⁷⁶ i la reina afirmava obertament que la continuïtat del seu secretari a Madrid hauria provocat una oposició creixent cap als alemanys del poble i del propi rei, al qual, segons deia Maria Anna de Neoburg, *"le fue antipático desde que le conoció"*.⁷⁷

---

⁷² Elector palatí a Wiser (Heidelberg, 4 de febrer de 1695). *Ibidem*, p. 473s.

⁷³ Wiser a l'elector (Madrid, 7 de gener de 1695). *Ibidem*, p. 454-456. Wiser encara va tindre temps per proposar que l'*Almirante* fóra nomenat cavallerís major de la reina, que al cardenal se li retiraren els 300 cavalls que tenia de guarnició, i que Montalto passara a la presidència del Consell d'Aragó, on tindria menys influència que a la d'Itàlia.

⁷⁴ Portocarrero a Carles II (Madrid, 7 de gener de 1695), AVA, *Harrach*, K. 289, s.f. Citat també per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 456-461. Per al cardenal, era fonamental que el monarca recuperara la seua potestat d'administrar justícia i gràcia per considerar-les *"la basa fundamental con que se alientan el amor y servicio de Vuestra Magestad"*.

⁷⁵ Portocarrero a Carles II (Madrid, 14 de gener de 1695), AVA, *Harrach*, K. 289, s.f.

⁷⁶ Berlepsh a l'elector palatí (Madrid, 4 de febrer de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 473.

⁷⁷ Maria Anna de Neoburg a l'elector palatí (Madrid, 5 de març de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 483s.

2.3.4. La guerra contra França.

La situació de desgovern a Madrid era especialment greu si tenim en compte que la Monarquia Hispànica seguia en guerra contra França i que, malgrat la seua participació en la Gran Aliança, la defensa dels territoris de frontera, especialment Catalunya, requeria exclusivament en les tropes del rei d'Espanya.

En aquestes circumstàncies es va operar un canvi fonamental en les relacions entre els Àustries de Madrid i de Viena: si durant dècades havien estat aquests últims els destinataris de les ajudes espanyoles, ara era la Monarquia Hispànica qui necessitava suport militar i econòmic del *Kaiser*. L'Imperi, tot i que també es trobava en estat de guerra, estava coneixent una fase d'expansió territorial i creixement econòmic des del decisiu *turning point* que havia significat l'any 1683. La inversió dels termes, però, no es va traduir en una major cooperació de Viena amb els Àustries de Madrid, una actitud que acabaria dificultant extraordinàriament la tasca dels ambaixadors imperials a Espanya.⁷⁸

La caiguda de la vila catalana de Roses en mans franceses va significar l'inici de l'entrada francesa en territori espanyol sobre la qual havia advertit Lobkowitz uns mesos abans. Aquest fet va generar una extraordinària alarma a Madrid, tant per les seues conseqüències immediates des del punt de mira militar com per les repercussions polítiques que podria tindre. Els catalans, deia el baró de Lancier el mes de juny de 1693, eren “*los húngaros de España, y se ofrecerán al rey de Francia si no se les asiste debidamente*”; un any després encara subsistia el perill d'una “*revolución en Cataluña*”.⁷⁹

No s'enganyava l'enviat de Baviera en considerar que la caiguda de Roses podria tindre efectes que anaven més enllà de les estrictament militars. De fet, fins i tot l'emperador havia advertit que les difícils comunicacions entre Viena i Madrid donaven “*pábulo a todo linaje de murmuraciones entre los aliados, incluso a suponer posible que se traslade a España un hijo del Delfín con vistas a la sucesión*”.⁸⁰ El gran problema era que si no hi havia suport econòmic o militar de l'Imperi, la Monarquia Hispànica no tenia capacitat per

---

⁷⁸ A.J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, *op. cit.*, p. 172-175. Aquest autor posa de manifest que durant la Guerra dels Nou Anys la col·laboració d'Espanya amb petits principats alemanys va resultar més útil a l'exèrcit hispànic que no pas la que podia esperar de Viena. Veg. també V. LEÓN, “Colaboración del ejército”, *op. cit.* p. 128.

⁷⁹ Lancier a Prielmayer (Madrid, 25 de juny de 1693). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 333. Berlepsch al Gran Mestre Teutònic (Madrid, 8 de maig de 1694). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 395s.

⁸⁰ Leopold I a Lobkowitz (Viena, 1 de març de 1693). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 314s. El nunci de Roma a Madrid, per exemple, considerava condició *sine qua non* perquè fóra possible la pau amb Lluís XIV que “*se reconozca heredero a su hijo el Delfín*” (Baumgarten a Prielmayer, Madrid, 4 de febrer de 1694). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 374.

defensar-se d'una eventual invasió francesa, així que bona part dels ministres de Carles II van començar a pensar en la possibilitat d'avançar cap a la pau amb França, una pau que podia ser, tanmateix, fatídica per als interessos imperials.⁸¹

El manteniment de l'estat de guerra contra França era fonamental perquè pogueren avançar els interessos imperials a Madrid, ja que les invectives militars franceses restaven popularitat a la Casa de Borbó i podien incrementar les opcions dels Àustries. A més, si s'arribava a un acord de pau amb Lluís XIV, aquest comptaria de nou amb representació diplomàtica a Madrid, i això podria facilitar la formació d'un partit francès a la cort de Carles II. En conseqüència, per a Viena i per al partit alemany era imprescindible continuar la guerra i, així mateix, evitar qualsevol acord internacional que implicara la suspensió de les hostilitats a Catalunya; perquè això fóra possible, però, calia que l'administració imperial s'implicara al màxim en la defensa militar de la Monarquia Hispànica, una decisió que no semblava disposada a prendre.

Segons l'ambaixador imperial, la caiguda de Roses i l'amenaça de vaixells francesos contra Cadis eren circumstàncies idònies per fer avançar la causa imperial a Madrid. L'enviament de 1.000 soldats imperials "*causaria excelente efecto*", ja que "*el odio a los franceses es general*" i es podria comptar amb el vistiplau, com a mínim, de la reina vídua. La resolució, però, havia de fer-se sense dilació, perquè estava creixent a Espanya un sentiment favorable als francesos perquè els consideraven més aptes per resoldre "*la situación desesperada en que el país se encuentra*". Per donar major força als seus arguments, Lobkowitz fins i tot va elaborar una proposta d'acord entre els Àustries de Viena i Madrid que hauria de servir per actualitzar i impulsar les relacions entre les dues branques de la Casa d'Àustria. Segons la proposta del diplomàtic, s'hi hauria d'explicitar que els homes de la família serien hereus, que les dones haurien de casar-se amb "*varones de la otra rama*" i, així mateix, s'haurien de posar negre sobre blanc "*los recíprocos auxilios que se habrán de prestar para la defensa de su territorio*".⁸²

El panorama dels afers hispànics presentat per Lobkowitz va tindre efecte sobre alguns ministres imperials, entre ells els antics ambaixadors a Madrid comtes de Harrach i

---

⁸¹ Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 19 de juny de 1693). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 331s. El principal promotor d'una pau immediata amb França era el duc de Montalto (Robert A. STRADLING, *Europa y el declive de la estructura imperial española, 1580-1720*, Madrid, 1992, p. 248.). Stanhope deia d'ell que era un "*zealous promoter of a separate peace*" (Stanhope al marquès de Halifax, Madrid, 31 de maig de 1694. Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 62).

⁸² Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 9 de juliol de 1693). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 338-340.

de Mansfeld. Tots dos consideraven que calia deixar aclarida la qüestió successòria abans que acabara la guerra, però també entenien que aquesta no es podria perllongar molt més perquè els aliats començaven a mostrar símptomes de cansament i desunió. Creien, doncs, que era raonable resoldre l'enviament de tropes imperials a Espanya per acreditar *“la buena voluntad hacia España”* i evitar que es fera efectiva l'oferta de França de *“ceder todo lo conquistado desde la paz de los Pirineos a cambio de que se instituya a un hijo del Delfín en sucesor de Carlos II”*.⁸³

A Viena semblava haver-hi una opinió consolidada a favor de l'enviament de socors a la Monarquia Hispànica, i s'hi reconeixia la importància política d'aquesta decisió; el problema, doncs, era com fer aquest enviament. No era possible enviar a Catalunya les tropes que servien al Piemont, perquè deixarien desprotegit aquest territori, així que el més raonable seria esperar a acabar la guerra contra els turcs per poder remetre a la Península Ibèrica part dels efectius destacats al front oriental. Havia de quedar clar, això sí, que l'enviament de les tropes es faria *“reclamando previamente a España apercebimientos para el transporte y sustentación de este ejército”*.⁸⁴

Mentre Viena i Madrid intentaven arribar a alguna mena d'acord que permetera continuar la guerra, Londres i Versalles ja havien enviat els seus representants a La Haia perquè negociaren les condicions per a un acord de pau.

Ni Carles II ni l'emperador estaven disposats a admetre l'armistici a qualsevol preu: el primer deia que *“ama demasiado a sus súbditos para entregarlos”* i, en conseqüència, deia preferir *“continuar la guerra, cueste lo que cueste”*;⁸⁵ el segon compartia aquests arguments, però creia imprescindible presentar davant dels aliats una contraproposta perquè no pogueren dir que la Casa d'Àustria volia *“eternizar la guerra”*.⁸⁶ A més, en opinió de Leopold I l'objectiu de França no era altre que obtindre l'herència de Carles II, així que encara que s'arribara a un acord de pau internacional, Lluís XIV no tardaria a buscar una altra excusa per imposar els seus drets successoris a la Monarquia Hispànica. El monarca francès, per la seua part, va saber jugar hàbilment en aquestes negociacions i va presentar una actitud conciliadora i generosa que va aconseguir prompte el suport de Suècia –que hi actuava com a potència

---

⁸³ Consulta a l'emperador (Viena, 14 de setembre de 1693). *Ibidem*, p. 350s.

⁸⁴ En opinió de l'emperador, *“basta la fecha no se han ocupado en Madrid de proveer esta necesidad”* (el pagament del transport i manteniment de les tropes imperials).. Leopold I a Lobkowitz (Viena, 1 de març de 1694). *Ibidem*, p. 378s.

⁸⁵ Baumgarten a Prielmayer (Madrid, 4 de febrer de 1694). *Ibidem*, p. 374.

⁸⁶ Leopold I a Carles II (Viena, 16 de març de 1694). *Ibidem*, p. 382s.

mediadora—⁸⁷ La decisió última, doncs, quedava en mans de Guillem III d'Orange, i ni el parlament anglès ni les Províncies Unides semblaven interessades a seguir finançant un conflicte que els aportava més despeses que beneficis.⁸⁸

L'ocupació per les tropes de Lluís XIV de Girona el 29 de juny de 1694 va agreujar la situació a la Monarquia Hispànica, però en aquesta ocasió l'odi popular no es va adreçar als francesos, en tant que potència enemiga i ocupadora, sinó contra el “mal govern”. Segons informava el secretari Wiser, als carrers de Madrid van aparèixer pasquins on s'expressaven “*vivas al rey de Francia, que sabe reinar y vencer*”, un moviment que es va generalitzar després de l'ocupació de la ciutat catalana.⁸⁹ Entre els destinataris de les crítiques populars hi havia el duc de Montalto, el *Condestable* de Castella i el comte de Baños, acusats de traïció, i es temia que el moviment acabara en motí perquè el poble estava desesperat “*de ver que les han chupado la sangre y que no saben dónde se ha consumido tanto dinero.*”⁹⁰

Després de la desastrosa campanya de 1694, Carles II deia no trobar altra eixida que “*una paz pronta y general*”, així que es va adreçar a l'emperador per sol·licitar-li que les negociacions de pau que estaven en marxa des de feia mesos es conclogueren i que s'intentara obtindre'n “*las mejores condiciones*”.⁹¹ En coherència amb la seua línia dels mesos anteriors, l'emperador insistiria davant del seu ambaixador a Madrid: si Carles II necessitava tropes imperials, “*el transporte de ellas ha de correr por cuenta de España y, además del mantenimiento, se le han de abonar sus pagas mensuales por anticipado*”.⁹²

Al llarg de l'any 1695 les posicions per arribar a un tractat de pau es van apropar progressivament. El mes de març el comte de Kinsky informava el marquès de Borgomanero de la bona disposició de Guillem III, però hi havia un punt de desacord entre els aliats que tardaria mesos a trobar una solució satisfactòria: calia determinar quin

---

⁸⁷ Borgomanero a Kinsky (La Haia, 27 d'abril de 1694). *Ibidem*, p. 392.

⁸⁸ Quirós a Borgomanero (Brussel·les, 2 de juliol de 1694). *Ibidem*, p. 407s.

⁸⁹ Wiser a l'elector palatí (Madrid, 8 de juliol de 1694). *Ibidem*, p. 409s. Stanhope a Mr. Hopkins (14 de juliol de 1694). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 65.

⁹⁰ Baumgarten a Prielmayer (Madrid, 22 de juliol de 1694). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 412.

⁹¹ Carles II a Leopold I (Madrid, 3 de març de 1695). *Ibidem*, p. 482s.

⁹² Leopold I a Lobkowitz (Viena, 28 de febrer de 1695). *Ibidem*, p. 481. Uns dies més tard, l'elector de Baviera remetia al seu ambaixador un escrit en una línia semblant: hi havia tropes que podrien ser enviades a Catalunya des d'Itàlia, però caldrien 50.000 escuts per a pagar el transport, que no es podia pagar amb els fons de Flandes perquè no li arribaven les transferències ordinàries des de Madrid (Elector de Baviera a Maria Anna d'Àustria, Brussel·les, 10 de març de 1695). *Ibidem*, p. 485).

dels acords internacionals anteriors hauria de servir com a referència per a delimitar allò que França havia de tornar als seus enemics.

Carles II considerava que la referència havia de ser el tractat dels Pirineus, un extrem al qual França no estava disposada a arribar; l'Imperi, per la seua part, mantenia una posició intermèdia que passava per l'acceptació de les fronteres de les paus d'Aquigran o de Nimega.⁹³ Anglaterra i les Províncies Unides, menys preocupades per la delimitació de fronteres a Europa, vigilaven fonamentalment perquè els acords de pau els permeteren “*recover by means of our great trade as soon as the French*”.⁹⁴ Finalment, la república de Venècia i la Santa Seu apostaven per solucions parcials, com la neutralitat de Catalunya, seguint l'exemple d'allò que s'havia fet a Itàlia, un projecte que despertava l'interés de Madrid i la preocupació de Viena.⁹⁵

2.3.5. L'afer Schonenberg i la tensió amb Anglaterra.

Els darrers dies del mes de setembre de 1695 s'ordenava l'eixida immediata de Madrid de Francisco de Schonenberg, representant de les Províncies Unides a la capital espanyola. Segons el baró de Lancier, aquesta ordre era conseqüència directa d'una frustrada acció militar a Palamós, en la qual la flota anglesa, comandada per l'almirall Russell, hauria abandonat la plaça quan era atacada per l'exèrcit francès.⁹⁶ Aquest fet, afirmava el diplomàtic bavarés, hauria generat “*animadversión*” als carrers de Madrid envers els vassalls de Guillem III, entre els quals tenia un paper destacat l'esmentat Schonenberg.⁹⁷

L'expulsat havia nascut a Anvers dins d'una família d'origen sefardita, els Belmonte, i havia estat enviat per Guillem d'Orange a Madrid l'any 1679 –primer, per gestionar el pagament d'uns subsidis endarrerits, i més tard com a representant permanent de les Províncies Unides–. L'holandés hauria aprofitat la seua presència a la cort espanyola per

---

⁹³ Kinsky a Borgomanero (Viena, 7 de març de 1695).. Kinsky a Carles II (15 de desembre de 1695). *Ibidem*, p. 484.

⁹⁴ Alexander Stanhope al seu fill, James Stanhope (21 de juny de 1696). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 95.

⁹⁵ Lobkowitz a Leopold I (10 de novembre de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 586s. El projecte de declarar la neutralitat de Catalunya va ser combatut amb insistència per la diplomàcia imperial, i la pròpia Maria Anna de Neoburg va fer gestions davant de Guillem III perquè ho impedira. Durant els mesos que van precedir a la caiguda de Barcelona a mans dels exèrcits francesos es van estendre rumors de la imminent arribada de tropes de socors (Alois von Harrach a Leopold I, Madrid, 12 d'abril de 1697). *Ibidem*, p. 617.

⁹⁶ Russell al duc d'Shrewsbury (Altea, 14 de setembre de 1695), citat per W. COXE, *Private, op. cit.*, p. 242s. L'almirall anglès va ser substituït poc després per George Rooke.

⁹⁷ Lancier a l'elector de Baviera (Madrid, 29 de setembre de 1695 i 13 d'octubre de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 512s. i 515.

aconseguir avantatges comercials per a diverses famílies de les Províncies Unides, i sembla que en algunes ocasions els seus objectius es van aconseguir a través d'extorsions i suborns.⁹⁸ Segons les informacions transmeses per Alexander Stanhope, la raó de la violenta expulsió del sefardita neerlandés no tindria relació amb l'afer Russell, com havia afirmat Lancier, sinó més aviat amb les seues activitats econòmiques, ja que va ser acusat d'haver protegit dos mercaders holandesos acusats d'estafa per les autoritats espanyoles.⁹⁹

El punt de vista d'Stanhope era compartit per l'ambaixador imperial, comte de Lobkowitz, qui l'acusava d'haver protegit "*a un comerciante de lanas que estaba en quiebra*", haver publicat uns memorials on atacava el Consell de Castella i el propi rei –el qualificava de "*príncipe sin palabra, justicia ni autoridad*"– i d'haver emparat "*contrabandistas*". Segons el representant de Leopold I a Madrid, aquestes activitats eren conegudes a la cort espanyola des del mateix moment de l'arribada de Schonenberg, però aquest comptava amb la protecció de "*los judíos de Amsterdam*".¹⁰⁰

Fóra quina fóra la causa de l'expulsió de Schonenberg, el ben cert és que aquesta va tindre conseqüències immediates: Stanhope va adreçar un memorial a Carles II on advertia de represàlies contra els ambaixadors espanyols a Londres i La Haia si el seu homòleg holandés no era readmès de forma immediata i, simultàniament, Londres va ordenar sancions comercials contra Espanya.¹⁰¹

A la cort espanyola es temia, amb fonament, que l'expulsió de Belmonte-Schonenberg poguera tindre conseqüències en les relacions amb Guillem III en un moment especialment delicat de la guerra, així que es va sol·licitar a l'emperador que actuara com a mediador. Aquest, però, no va poder evitar que a les negociacions de pau de La Haia els representants anglesos i holandesos es negaren a acceptar cap proposta presentada per Francisco Bernaldo de Quirós, qui hi defensava els interessos de Carles II.¹⁰²

---

⁹⁸ Manuel HERRERO SÁNCHEZ, "Las Provincias Unidas y la Guerra de Sucesión española", *Pedralbes*, núm. 22 (2002), p. 133-154.

⁹⁹ Stanhope a Lord Lexington (Madrid, 24 de novembre de 1695), citat a *The Lexington Papers. Or some account of the courts of London and Vienna at the conclusion of the Seventeenth Century*, Londres, 1851, p. 144.

¹⁰⁰ Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 22 de desembre de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 524s.

¹⁰¹ El 3 de novembre de 1695 es donava a conèixer que Anglaterra havia donat ordre a la duana de Bilbao de "*no despachar un cargamento de lana*" (Viena, 3 de novembre de 1695), *Adalberto*, p. 517.

¹⁰² James Vernon a Lord Lexington (Whitehall, 29 de novembre de 1695), citat a *The Lexington Papers, op. cit.*, p. 149s. Unes setmanes més tard, Quirós es queixava a Kinsky, representant imperial a La Haia, del sobtat canvi de criteri d'anglesos i holandesos en relació amb les condicions per a la pau. En la seua opinió, no hi

Els primers dies de l'any 1696 es faria efectiva la resposta oficial de Londres al foragitament de Schonenberg: l'ambaixador espanyol a la capital anglesa, marquès de Canales, va ser expulsat de la cort de Guillem III.¹⁰³ Aquesta mesura va estar a punt de provocar un conflicte diplomàtic d'ample abast i gravíssimes conseqüències quan la cort imperial es va plantejar la possibilitat de fer fora de Viena els representants angles i holandesos en considerar que allò era un conflicte de "*toda la Casa de Austria*".¹⁰⁴

El diplomàtic convers no va ser readmès a la cort de Carles II fins a l'any 1699.¹⁰⁵ Aquest fet, aparentment anecdòtic, va contribuir a dificultar les relacions entre la Monarquia Hispànica i les potències marítimes durant els darrers anys de la Guerra dels Nou Anys i en la negociació de la pau de Rijswijk.¹⁰⁶ Tot i que no se'n pot establir una relació causal directa, no cal perdre de perspectiva que el període de ruptura diplomàtica entre Madrid i Londres va coincidir amb unes converses internacionals per a l'armistici en les quals van ser obviats els interessos imperials i, així mateix, amb el període d'aproximació entre Lluís XIV i Guillem III que va propiciar la redacció dels dos tractats de repartiment de la Monarquia Hispànica.

---

havia dubte que Espanya "*está abandonada por todos, salvo el Emperador*" (Quirós a Kinsky, La Haia, 22 de desembre de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 525s.

¹⁰³ Stanhope a Lord Lexington (Madrid, 5 de gener de 1696), citat a *The Lexington Papers, op. cit.*, p. 157s.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 158. Aquesta va ser una de les darreres cartes remeses per Stanhope des de Madrid, ja que Londres també va demanar la seua immediata tornada a Anglaterra com a conseqüència de la crisi diplomàtica amb Espanya.

¹⁰⁵ Pedro González a Prielmayer (Madrid, 13 de març de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 959s. En aquesta carta s'informava de les negociacions entre Espanya i les potències marítimes per restituir Belmonte i Canales als seus llocs respectius; el primer va ser, finalment, admès a Madrid, però no com a ambaixador.

¹⁰⁶ El mes de març de 1696, per exemple, Carles II es queixava davant de l'emperador de la manca d'atenció que rebia de les potències marítimes –"*viendo ninguna disposición de nuestros aliados en ayudarme con sus armadas y alguna fuerza de desembarco*"–, demanava a Leopold que pressionara Guillem III i advertia del perill de "*verme precisado a apelar a otro cualquiera partido*". Veg. Carles II a Leopold I (Madrid, 29 de març de 1697). Citat per A. GAEDEKE, *Die Politik, op. cit.*, p. 22s.

Capítol 3. Jordi de Hessen i el partit alemany

Els primers dies de l'any 1695 el governador de Milà, marquès de Leganés, informava de les seues gestions amb Guillem III i amb les Províncies Unides perquè autoritzaren l'enviament de tropes a Catalunya, on la situació militar era desesperada.¹⁰⁷ Uns mesos abans havien caigut Palamós, Girona i Hostalric, la pròpia capital catalana estava amenaçada i, mentre, la població civil patia el pes dels allotjaments i freqüents episodis de violència protagonitzats per les tropes espanyoles.¹⁰⁸ En aquestes circumstàncies, es van intensificar les gestions internacionals per aconseguir col·laboració militar per al front català.

La relaxació dels combats a Itàlia va permetre que el rei d'Anglaterra, el duc de Savoia i l'emperador decidiren enviar a la Península Ibèrica una part de les tropes que havien estat destacades al Piemont. Així, el govern britànic va autoritzar l'enviament d'una potent armada, dirigida per l'almirall Russell, que s'hauria d'encarregar del transport de les tropes i, si fóra necessari, de la defensa naval del Principat. Per la seua part, l'elector bavarés va ordenar el trasllat a Catalunya del regiment del comte de Tattenbach, i Leopold I va donar ordres perquè els regiments de Saxònia-Coburg, d'Zweibrücken i del baró de Beckh posaren rumb a Espanya sota la direcció d'un cosí de la pròpia emperadriu i de la reina catòlica: el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt.¹⁰⁹

La presència del príncep de Hessen a la Península Ibèrica podria suposar un important reforç per al partit alemany. Era cosí de la reina i de l'emperadriu, fet que

---

¹⁰⁷ Consulta del Consell d'Estat (Madrid, 15 de gener de 1695). Citat per Antonio ESPINO LÓPEZ, *El frente catalán en la guerra de los Nueve Años, 1689-1697*, tesi doctoral dirigida per Antoni SIMON I TARRÉS, Barcelona, 1994, p. 699.

¹⁰⁸ Maria Antònia MARTÍ ESCAYOL i Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*, València, 2013, p. 143-183.

¹⁰⁹ Sobre les operacions de l'armada anglesa de l'almirall Russell, veg. William COXE, *Private and original Correspondence of Charles Talbot, duke of Shrewsbury, with king William, the leaders of the Whig Party and other distinguished Statesmen*, Londres, 1821. Sobre el regiment bavarés, veg. Leonhad WINKLER, *Das kurbayerische Regiment zu Fuss Graf Tattenbach in Spanien, 1695-1701*, Munic, 1890. Per últim, la trajectòria militar i política de Jordi de Hessen és coneguda gràcies a l'única biografia completa d'aquest personatge i a alguns treballs contemporanis: Heinrich KÜNZEL, *Das Leben und der Briefwechsel des Landgrafen Georg von Hessen-Darmstadt, des Eroberers und Vertheidigers von Gibraltar. Ein Beitrag zur Geschichte des spanischen Successionskriegs, zur Memoirenliteratur des 17. und 18. Jahrhunderts und zur Hessischen Landesgeschichte*, Darmstadt, 1859; Joaquim RAGON CARDONER, "El último virrey de la administración habsburguesa en Cataluña: Jorge Darmstadt y Landgrave de Hassia (1698-1701).", *Pedralbes*, núm. 2 (1982), p. 263-271; Maria MARTÍN GRAU, "El príncipe Georg de Hessen-Darmstadt: el último virrey de los Austrias en Cataluña", dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO (coord.), *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la monarquía de España*, Madrid, 2007, p. 445-462.

l'aproximava a aquestes i, per extensió, a Carles II i a Leopold I. Atresorava, a més, una brillant trajectòria militar que podria contribuir a netejar la imatge dels alemanys a Madrid i que podria resultar d'utilitat en cas que les coses es complicaren per a la facció imperial i necessitaren fer una demostració de força.

3.1. L'ARRIBADA DE LES TROPES IMPERIALS I ELS FETS DE PALAMÓS.

Unes setmanes abans de la seua arribada a Barcelona, el príncep de Hessen va enviar a Madrid el baró de Fontaine perquè negociara les condicions en les quals es desenvoluparia la seua missió. El militar alemany pretenia rebre el tractament d'altesa, ser considerat superior en rang al comte de Thian (responsable de les tropes de Baviera) i que solament tinguera com a superior al marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya.¹¹⁰ Tot i que aquestes pretensions no van ser acceptades per la cort espanyola, van advertir d'un tarannà que hauria de generar diversos conflictes en els anys posteriors. De fet, sols unes setmanes després, quan va començar el desembarcament de les tropes imperials a Catalunya, es va produir un nou enfrontament: Hessen va exigir que les tropes que comandava foren considerades auxiliars, i no pas mercenàries.

El marc legal que regulava les actuacions de les tropes imperials a la Península Ibèrica no era un problema menor. Si eren considerades mercenàries –com volia Madrid, que al·legava haver pagat 30 escuts per cada soldat– el seu responsable últim era el rei d'Espanya i, en conseqüència, havien de ser les autoritats militars de la Monarquia Hispànica les que marcaren les directrius i estratègies. Si, per contra, com proposava Darmstadt, les tropes tenien la consideració d'auxiliars, s'havia d'admetre que aquestes eren titularitat de l'emperador i que, per tant, solament havien de donar explicacions a aquest per les seues actuacions.¹¹¹ La qüestió va entelar prompte les relacions del príncep de Darmstadt amb el virrei de Catalunya i amb una part dels ministres de la cort, així que no és estrany que als pocs mesos d'arribar Hessen a Catalunya es desplegara la primera campanya de desprestigi contra ell.

El mes d'agost de 1695 havia arribat a les costes catalanes l'armada anglesa dirigida per l'almirall Russell, i el virrei va sol·licitar la col·laboració d'aquesta per posar setge i

---

¹¹⁰ Baumgarten a l'elector de Baviera (Madrid, 23 de juny de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 497.

¹¹¹ Baumgarten a l'elector de Baviera (Madrid, 18 d'agost de 1695). *Ibidem*, p. 504s.

ocupar la vila de Palamós. Segons informaria posteriorment el mateix Russell, en aquella negociació ja va advertir al virrei que els homes desembarcats no podrien estar molt de temps desembarcats, i menys encara si hi havia un atac enemic.¹¹² Acceptats aquests punts, el 19 d'agost van ser desembarcats més de 3.000 soldats anglesos, que van envoltar les muralles de Palamós l'endemà mateix.¹¹³

Les informacions de la imminent arribada d'una armada de guerra francesa provinent de Toló van fer que Russell decidira reembarcar els seus homes, una mesura que també va secundar el príncep de Darmstadt en considerar que no calia exposar a un risc major les tropes imperials. L'abandonament del setge de Palamós va generar immediatament queixes contra l'actuació dels anglesos i, també, del príncep de Hessen. Al Consell d'Estat, reunit expressament per parlar d'aquesta qüestió, hi va haver qui va dir que el militar alemany “*merecería ser degollado*”. Fins i tot es va remetre un escrit de protesta a Viena en el qual es va advertir que si les tropes no rebien la consideració de mercenàries “*serán despedidas in continenti*”.¹¹⁴

El setge interromput de Palamós va generar un greu conflicte entre Hessen i el virrei Gastañaga, que va acabar amb la petició d'aquest de ser rellevat del virregnat català. Darmstadt, per la seua part, es va guanyar l'animadversió dels *Grandes* després d'aquesta acció. No tant per les conseqüències militars d'aquells fets, sinó perquè posava de manifest una personalitat difícil de controlar que, unida a la de la reina, podia generar una forta desestabilització del delicat equilibri de forces cortesà. El partit alemany es guanyava, de nou, l'oposició d'una part de la classe política madrilenya, entre la qual s'afirmava ja obertament que l'emperador “*sólo desea tener tropas en España para los fines de la sucesión, sirviéndole la guerra de pretexto*”.¹¹⁵

---

¹¹² Russell al duc d'Shrewsbury (Palamós, 26 d'agost de 1695), W. COXE, *op. cit.*, p. 237ss.

¹¹³ Segons Gastañaga, el propi militar britànic li hauria confessat que la seua principal missió era impedir que l'armada francesa arribara a l'Atlàntic, i que la defensa o ocupació de places a la Península Ibèrica era secundària. Veg. Gastañaga a Carles II (12 d'agost de 1695). Citat per A. ESPINO, *El frente catalán, op. cit.*, p. 761s.

¹¹⁴ Stanhope a Russell (Madrid, 10 de setembre de 1695). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 82; Lancier a l'elector de Baviera (Madrid, 15 de setembre de 1695). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 509s. Hessen-Darmstadt va al·legar que la retirada dels seus homes havia estat conseqüència de la que havien fet els anglesos de Russell, que els deixava desprotegits. *Ibidem*, p. 510.

¹¹⁵ Baumgarten a l'elector de Baviera (Madrid, 15 de setembre de 1695). *Ibidem*, p. 510. En ser informat dels fets, l'emperador es va queixar de la “*falta de inteligencia que ha habido entre los generales de Su Majestad y el príncipe de Armestad*” i es va comprometre a fer que Hessen fóra més disciplinat en les seues relacions amb els responsables militars espanyols (Lobkowitz a don Juan de Larrea, 24 de novembre de 1695). Citat per A. ESPINO, *El frente catalán, op. cit.*, p. 727. Segons Arnold Gaedeke, la indeterminació de Viena va ser “*der ungeheure politische Fehler der Hofburg*” (el gran error polític de la cort imperial). A. GAEDEKE, *op. cit.*, p. 101.

3.2. LES RELACIONS AMB EL VIRREI VELASCO.

La campanya de l'any 1696 va estar marcada per la substitució del marquès de Gastañaga al capdavant del virregnat català per don Francisco de Velasco. Segons el biògraf del príncep de Hessen, el primer "*war plötzlich verrückt geworden*" (es va tornar boig de sobte) i, afirmant que el Papa el nomenaria cardenal, va abandonar el virregnat i va posar rumb a Roma. Evidentment no era aquesta la raó —o l'única— de la marxa de Gastañaga, però no hi ha dubte que la seua eixida de Catalunya va anar acompanyada d'un increment considerable del prestigi de Jordi de Hessen-Darmstadt entre la classe política catalana, un prestigi que es va consolidar durant el govern del nou virrei.¹¹⁶

Hessen va aprofitar la substitució al virregnat, que no es verificaria de forma definitiva fins al mes de juliol, per fer arribar a Carles II un memorial on insistia en la seua versió dels fets de Palamós i es presentava davant del monarca com un suport fonamental per a l'èxit de la guerra al front català i per a la consolidació del partit imperial a Madrid. Per aquelles mateixes dates començaria a córrer el rumor per la capital que Hessen-Darmstadt seria premiat amb el virregnat d'Aragó.¹¹⁷

Abans de l'arribada de Velasco, el príncep de Hessen va patir una sonada derrota front a les tropes franceses del mariscal de Vendôme entre Hostalric i Maçanet de la Selva. Segons la versió dels fets elaborada per Darmstadt, el marquès de Gastañaga s'hauria negat a enviar-li un reforç de 2.000 homes, així que el propi Harrach va haver de dirigir l'operació "*espada en mano, al frente de sus 800 caballos*".¹¹⁸ L'opinió sobre el príncep era sensiblement diferent a Catalunya i a Madrid: mentre al Principat, com s'ha vist, començava a prendre els atributs d'un autèntic heroi, la cort veia en les seues accions un excés de protagonisme i

---

¹¹⁶ Ramon de Copons, per exemple, arribaria a dir a Hessen el mes de maig de 1696 que estava convençut que allò que no farien els catalans pel príncep tampoc no ho farien pel rei (H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 105). Antonio Espino va demostrar que la raó de la substitució de Gastañaga responia, fonamentalment, a la petició d'aquest, que es lamentava de les pèssimes condicions en què s'havien de fer front als atacs francesos (A. ESPINO, *El frente catalán, op. cit.*, p. 734s.). Segons aquest mateix autor, cap dels dos virreis va ser capaç de guanyar-se les simpaties i la col·laboració de les institucions catalanes, un sentiment que sí que va concitar el príncep de Darmstadt.

¹¹⁷ Baumgarten a l'elector de Baviera (Madrid, 15 de març de 1696 i 29 de març de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 536s. Potser el rumor siga coherent amb un altre que també va arribar a l'enviat bavarés segons el qual el príncep de Hessen havia demanat llicència per deixar el seu servei a Catalunya (Baumgarten a l'elector de Baviera. Madrid, 26 d'abril de 1696. *Ibidem*, p. 540).

¹¹⁸ Pare Guillermo a Prielmayer (Madrid, 7 de juny de 1696). *Ibidem*, p. 552s. Segons Feliu de la Peña, "rompió valiente el príncipe con su caballería a los enemigos, con alguna pérdida de unos y de otros, y llegó al cordón asegurado de su gente" (Narcís FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña*, Barcelona, 1709, vol. III, p. 427).

manca de coordinació amb les autoritats espanyoles, fins al punt de guanyar-se, com advertia la comtessa de Berlepsch, “*la hostilidad general de los españoles*”.¹¹⁹

La signatura de la pau entre França i Savoia el mes d'octubre de 1696 i la declaració de neutralitat del nord d'Itàlia van provocar un inesperat canvi de conjuntura en el desenvolupament de la guerra al front català. Si, com es temia, Lluís XIV decidia aprofitar la suspensió d'hostilitats a Itàlia per atacar Catalunya, caldrien uns reforços militars amb els quals era difícil comptar aleshores, així que a Madrid es van incrementar els partidaris de signar la pau amb França, una posició completament contrària als interessos imperials, que passaven per evitar un armistici que suposaria un entrebanc per a l'arxiduc Carles en la carrera successòria.¹²⁰ De fet, com afirmava amb contundència Hessen, “*la seule guerre peut racommoder dans ce maudit pays les interets de notre maître*”.¹²¹

En aquestes circumstàncies, el virrei Velasco va ordenar reforçar les defenses de Barcelona i enllestir la capital per a un probable setge francès, però tampoc aquest projecte va comptar amb el vistiplau de Hessen-Darmstadt, partidari de reforçar la línia d'Hostalric per evitar l'aproximació dels enemics a Barcelona.¹²²

La conflictiva relació entre el virrei de Catalunya i el príncep de Hessen va arribar al seu punt àlgid durant els mesos que van precedir l'ocupació de la capital catalana per les tropes de Lluís XIV. El mes de gener de 1697 el virrei sol·licitava a Hessen una terna per substituir dos llocs vacants de coronel dels regiments alemanys; aquesta petició va ser contestada per Darmstadt amb una exaltada resposta en la qual recordava que aquelles tropes eren de l'emperador i que, en conseqüència, només corresponia a Leopold I fer-ne les substitucions pertinents.¹²³

Velasco va fer arribar immediatament un informe a Carles II, en el qual denunciava la “*inconveniencia que noto en el príncipe, y la siniestra inteligencia en que vive (...) pues se persuade a que los dos regimientos deven gozar las mismas prerogativas que las tropas auxiliares*” i, així mateix, “*dezir el*

---

¹¹⁹ Berlepsch a l'elector palatí (Madrid, 16 de juliol de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 557s. La cambrera de Maria Anna de Neoburg suggeria que fóra traslladat a Flandes com a governador de l'armada.

¹²⁰ H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 105. Les notícies sobre l'estat d'opinió a Madrid van ser remeses a Hessen pel baró de Beckh el 22 de febrer de 1697.

¹²¹ En opinió de Hessen, els ministres espanyols –“*ces diables des Ministres*”– estarien disposats a admetre la neutralitat de Catalunya abans d'acceptar l'entrada de més tropes imperials en aquest territori (Hessen a Alois von Harrach, Arenys de Mar, 17 de novembre de 1696. AVA, *Harrach*, K. 251, s.f. La cita, a Hessen a Alois von Harrach (Arenys de Mar, 23 de març de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

¹²² M.A. MARTÍ, *op. cit.*, p. 175; N. FELIU DE LA PEÑA, *op. cit.*, p. 429.

¹²³ Hessen a Alois von Harrach (15 de gener de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

príncipe que sus operaciones deben gobernarse únicamente por las órdenes del señor emperador".¹²⁴ En opinió del virrei, el príncep era "incansable en el trabaxo, cuidadosísimo de quanto pertenece a su obligación (y) tiene osadía para intentar las más arduas empresas", de la mateixa manera que els seus regiments estaven formats per gent disciplinada, però la resistència de Hessen a rebre ordres de les autoritats militars espanyoles el convertia en un greu problema. De fet, recordava Velasco, ja n'hi havia hagut, de problemes, com ara la fugida de Palamós i la derrota d'Hostalric-Maçanet, provocada, aquesta última, "por no haber querido obedecer el príncipe la orden que le dio el general de la cavallería".

El 30 de març de 1697 Hessen era informat que l'emperador havia demanat llicència al cantó dels Grisons per al "passage pour sept regiments" i que Anglaterra enllestia 40 vaixells de guerra.¹²⁵ Les notícies tenien rellevància pel perill que representava l'amenaça francesa i també perquè no hi havia certesa que Viena estiguera compromesa fefaentment amb la continuació de l'estat de guerra.¹²⁶ De fet, tampoc la cort madrilenya era unànime en aquest sentit, i l'opinió de Carles II al respecte depenia fonamentalment de la influència de la reina sobre ell.¹²⁷ El bisbe de Solsona, per exemple, ambaixador espanyol a la cort imperial, recomanava a Carles II que acceptara immediatament la neutralització del Principat si França atacava Catalunya i els aliats no havien enviat tropes de socors.¹²⁸

Les tropes aliades, però, no van arribar. El 24 d'abril de 1697 l'emperador Leopold retreia a Carles II que no "se huviesse explicado más claramente" sobre la necessitat de tropes de suport, i l'informava que, com a conseqüència d'aquesta manca de claredat, ja havia fet les disposicions per a la campanya militar a Hongria i "la gente que ya está dispuesta para aquellos paraxes no pudiera más venir a tiempo para defender a Cataluña". Una cosa semblant ocorria amb les potències aliades, ja que encara que es feren gestions a Londres i La Haia, era possible

---

¹²⁴ Almirante de Castella a Alois von Harrach (Barcelona, 10 de març de 1697). *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 65, s.f.

¹²⁵ Hessen a Alois von Harrach (Arenys, 30 de març de 1697). *AVA, Harrach*, K. 251, s.f. Uns dies després el comte d'Auersperg, de Londres estant, informava a Viena que havia aconseguit l'enviament de tropes angleses a Catalunya (Auersperg a Harrach, Londres, 9 d'abril de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 615s.

¹²⁶ Bisbe de Solsona a Carles II (26 de març de 1697). *Ibidem*, p. 611s. Segons l'ambaixador espanyol a la cort imperial, tant Leopold com el comte de Kinsky tenien una actitud dubitativa en relació amb la pau, la qual cosa generava "impaciencia" en Anglaterra i Holanda.

¹²⁷ La reina Maria Anna de Neoburg, en opinió de l'ambaixador imperial, va fer intenses gestions per evitar que es declarara l'armistici a Catalunya (Alois von Harrach a Leopold I, Madrid 12 d'abril de 1697. *Ibidem*, p. 617). Veg. també J.A. LÓPEZ ANGUITA, *op. cit.*, p. 1127.

¹²⁸ Bisbe de Solsona a Carles II (Viena, 20 d'abril de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 618.

que aquestes al·legaren “*que, además del tiempo adelantado, falte el socorro, o pongan condiciones tales que Vuestra Magestad ni pudiera aceptar ni cumplirlas*”.¹²⁹

A Catalunya, el crèdit de Hessen depenia de l'arribada de tropes de reforç, particularment si aquestes eren enviades per l'emperador. Si això no ocorria, el conflicte que l'enfrontava amb el virrei podria provocar el seu cessament i que se li donara una responsabilitat lluny del Principat, com ara el virregnat de Navarra.¹³⁰ Conscient d'aquesta situació, el militar alemany va oferir a Velasco un projecte per a consolidar la defensa de Catalunya que passava per reforçar el cordó d'Hostalric i que fóra en aquesta plaça on, si calia, es donara batalla a les tropes franceses.¹³¹

Com era d'esperar, el virrei no va fer cas a les propostes de Hessen, la qual cosa va provocar un nou creuament d'acusacions. L'alemany va dir del virrei que era amic del duc de Montalto i que malparlava dels reis.¹³² Velasco, per la seua part, va afirmar que el príncep alemany volia “*amutiner le peuple*” contra ell, acusació que va ser contestada per Hessen amb la petició de substitució del virrei pel comte de Fuensalida.¹³³

El conflicte va arribar finalment a Madrid i el Consell d'Estat va tractar-lo extensament el 23 de maig de 1697. En aquesta reunió, solament l'*Almirante* de Castella i el comte d'Aguilar van manifestar expressament el seu suport a Hessen-Darmstadt, mentre la major part dels consellers van reclamar la seua immediata eixida de Catalunya.¹³⁴ El príncep, que havia estat convocat a la reunió del consell per defensar-se de les acusacions fetes per Velasco, no s'hi va presentar tot al·legant que “*no fue citado*” i va demanar empara a la reina i a l'ambaixador imperial, Alois von Harrach.¹³⁵ Les gestions de Maria Anna de Neoburg van ser imprescindibles perquè el seu cosí no fóra expulsat immediatament de Catalunya, on la seua aportació, per controvertida que aquesta fóra, era fonamental front a les tropes franceses que s'apropaven a la ciutat de Barcelona.

---

¹²⁹ Leopold I a Carles II (Viena, 24 d'abril de 1697). *HHStA, Spanien Hofkorrespondenz*, K. 7, fol. 89s.

¹³⁰ Hessen a Alois von Harrach (Arenys, 30 de març de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f. Veg. també A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 614.

¹³¹ M.A. MARTÍ, *op. cit.*, p. 175s.

¹³² Hessen a Alois von Harrach (Arenys, 20 d'abril de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

¹³³ Hessen a Alois von Harrach (Arenys, 4 de maig de 1697). *Ibidem*.

¹³⁴ Consulta del Consell d'Estat (Madrid, 23 de maig de 1697). AVA, *Harrach*, K. 341, s.f. El cardenal Portocarrero va ser el més bel·ligerant contra Hessen, i va demanar que se l'obligara a abandonar la Península en 40 hores i es facilitara el seu trasllat a Gènova.

¹³⁵ Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 24 de maig de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 628-630.

3.3. LA CAIGUDA DE BARCELONA.

El 12 de juny va començar el setge francès sobre Barcelona.¹³⁶ La neutralització de Catalunya no s'havia fet efectiva, la qual cosa representava un triomf per als interessos imperials i bavaresos, però tampoc no havien arribat al Principat els reforços alemanys ni l'armada angloholandesa, així que la defensa de la capital es va haver d'organitzar amb alguns regiments espanyols, amb els alemanys que comandava Hessen i, sobretot, amb les tropes aixecades per la mateixa ciutat i per les vegueries catalanes.

El setge de Barcelona va donar al príncep de Darmstadt una sonada victòria en la seua particular guerra contra el virrei Velasco. Aquest havia abandonat la capital dies abans de l'inici del bloqueig francès, i va viure l'atac des d'una posició segura als afores de Barcelona. Aquest distanciament, encara que poguera respondre a raons estratègiques, va servir a Hessen-Darmstadt per presentar-se davant l'opinió pública catalana com el seu principal defensor, en contrast amb un virrei que els havia abandonat. Jordi de Hessen s'havia convertit en "*the idol of the catalans*" i aquests semblaven fins i tot disposats a "*levantar un monumento al Landgrave*".¹³⁷

La pressió francesa sobre Barcelona va fer que s'intensificaren les gestions diplomàtiques per aconseguir suport internacional. S'havia intentat un acord amb Portugal que no va tindre èxit. La reina i l'ambaixador Harrach, per la seua part, intentaven convèncer l'emperador perquè enviara 10.000 homes, mentre la cort imperial es limitava a respondre que no disposava de tropes suficients per enviar a Espanya i es comprometia a fer gestions davant d'Anglaterra en el mateix sentit.¹³⁸ El bisbe de Solsona, ambaixador espanyol a la cort imperial, era pessimista respecte a aquesta possibilitat: a Viena, segons deia, s'afirmava que les potències marítimes "*ven en la rendición de Barcelona un remedio para apresurar la paz*".¹³⁹

---

¹³⁶ El setge i caiguda de Barcelona són ben coneguts gràcies a l'exhaustiva descripció que en va fer Feliu de la Peña i a síntesis contemporànies com la que s'ofereix a Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*, Barcelona, 2001 (p. 37ss.). També és referència inexcusable la tesi doctoral d'Antonio Espino (A. ESPINO, *op. cit.*, p. 775ss.).

¹³⁷ Stanhope a Vernon (Madrid, 24 de juliol de 1697). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 114; Berlepsch a l'elector palatí (Madrid, 2 d'agost de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 649. Segons la comtessa de Berlepsch, els catalans atribuïen les victòries franceses "*al virrey, que está a cinco horas de la ciudad*", per la qual cosa considerava que "*si no llegan pronto los ingleses, se tendrá que rendir la ciudad*". (Berlepsch a l'elector palatí, Madrid, 20 de juliol de 1697). *Ibidem*, p. 644s.

¹³⁸ Veg., per exemple: Leopold I a Alois Harrach (Viena, 18 de juny de 1697). *Ibidem*, p. 634s. Unes setmanes després el comte de Frigiliana confirmava l'escassa probabilitat que l'emperador enviara tropes a Catalunya (Consulta del Consell d'Estat. Madrid, 15 de juliol de 1697. Citat per J.A. LÓPEZ ANGUIA, *op. cit.*, p. 1130).

¹³⁹ Solsona a Carles II (Viena, 21 de juliol de 1697). *Ibidem*. Veg. també A. ESPINO, *El frente*, *op. cit.*, p. 807.

La situació d'excipional gravetat que es vivia a Barcelona i la necessitat de protegir la plaça van ser objecte de debat en les diverses reunions del Consell d'Estat i guerra celebrades al llarg de l'estiu de l'any 1697. Sobre la taula hi havia una proposta presentada pel nou ambaixador imperial, Ferdinand von Harrach, que comptava amb el vistiplau de la reina: l'enviament a Catalunya de 10.000 homes reclutats a l'Imperi. El 16 de juliol l'ambaixador afirmava que tots els consellers, amb les úniques excepcions del marquès de los Balbases i del comte de Monterrey, havien votat a favor d'aquest projecte, i fins i tot s'havia admés que el príncep de Hessen fóra elegit governador d'aquestes tropes.¹⁴⁰

La bona disposició inicial del Consell d'Estat es va esvaïr en les setmanes posteriors. Primer, hi havia raons de tipus pràctic, relacionades amb el pagament i transport de les tropes que havien de ser remeses des de Viena, però aquesta no era la raó fonamental de la diversitat de parers entre els ministres de Carles II. Els primers dies d'agost Harrach s'havia afanyat a aclarir alguns dels dubtes relatius al pas de les tropes imperials: l'emperador accedia a enviar les tropes, el nombre d'aquestes dependria d'allò que demanara el Rei Catòlic, i també es deixava a la decisió de Madrid si haurien de ser considerades "*proprias o auxiliares*". Per transportar-les, es considerava necessari "*valerse del Rey Británico y Estados Generales*" per ser aquests el mitjà més segur i eficaç.¹⁴¹ El Consell d'Estat, però, va refredar prompte l'entusiasme de l'ambaixador.

Hi havia consens entre els consellers en la necessitat de les tropes imperials, en què aquestes haurien d'arribar a Catalunya a l'inici de la campanya següent, en què el seu nombre hauria d'estar al voltant dels 10.000 homes, en què el transport s'hauria de fer amb embarcacions angleses i holandeses i, també, en què haurien de ser pagades com a tropes mercenàries, per evitar així qualsevol conflicte de competència amb les autoritats espanyoles.¹⁴² Però mentre a Madrid es debatien aquestes qüestions, la pressió francesa sobre Barcelona es va fer tan insuportable que es va demanar parer al Consell d'Estat per acceptar la capitulació de la capital. En aquesta tessitura, la demanda de tropes d'uns dies abans va deixar pas a una encesa defensa de la capitulació pacífica i de la importància de la

---

¹⁴⁰ Arnold GAEDEKE, "Das Tagebuch des Grafen Ferdinand Bonaventura von Harrach während seines Aufenthaltes amb spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698", *Archiv für österreichische Geschichte*, núm. 48 (1872), p. 163-291 (la referència, p. 196).

¹⁴¹ Harrach a Portocarrero (3 d'agost de 1697). AVA, *Harrach*, K. 289, s.f.

¹⁴² Acta del Consell d'Estat (7 d'agost de 1697). AVA, *Harrach*, K. 289.

neutralitat. En opinió del cardenal Portocarrero, aquest seria un “mal menor” que solament duraria fins a la signatura de la pau, que portaria la “total liberación de Barcelona”.¹⁴³

El 10 d'agost Ferdinand von Harrach va fer un últim intent d'influir en l'opinió del comte de Corzana, qui dos dies abans havia estat nomenat virrei de Catalunya, mitjançant una carta amb la qual li advertia que, si queia Barcelona, “*quedaría capaz el enemigo para emprender nuevos intentos*”. En opinió de l'ambaixador, hi havia indicis de la “*gran flaqueza*” dels atacants, així que pagava la pena esperar als socors estrangers i aconsellava que, “*no pudiendo nadie prevenir los successos, hagamos de nuestra parte lo que se deve*”.¹⁴⁴ La posició del comte de la Corzana, però, no va canviar malgrat les optimistes previsions de Harrach, així que la ciutat va signar la seua capitulació l'11 d'agost de 1697.

3.4. HESSEN-DARMSTADT A MADRID.

L'ocupació francesa de Barcelona va portar el príncep de Hessen a la Catalunya central, des d'on tenia la intenció de controlar que les tropes enemigues no estengueren la seua àrea d'influència i, al mateix temps, evitar que les negociacions hispanofranceses conduïren a un acord sobre la neutralitat de Catalunya.¹⁴⁵ Les sospites del príncep estaven plenament justificades perquè, efectivament, la caiguda de la capital catalana havia accelerat les converses per aconseguir, com a mínim, una treva de tres mesos, una solució a la qual s'oposaven l'administració imperial i els seus representants diplomàtics.¹⁴⁶

Segons Antonio Espino, el gran vencedor del setge de Barcelona va ser el príncep Jordi de Hessen. El militar alemany va saber guanyar-se el suport de les classes populars

---

¹⁴³ Acta del Consell d'Estat (10 d'agost de 1697). *Ibidem*. Sobre la situació en què es trobava Barcelona i el dispositiu militar desplegat, veg. A. ESPINO, *El frente, op. cit.*, p. 810-813.

¹⁴⁴ Harrach al comte de la Corzana (10 d'agost de 1697). AVA, *Harrach*, K. 227, s.f.. El príncep de Hessen donava arguments semblants per defensar la resistència, com ara negar la possibilitat que els enemics posaren mines al voltant de la muralla de Barcelona (A. ESPINO, *El frente, op. cit.*, p. 811). L'ambaixador també va fer noves gestions davant del Consell d'Estat perquè es confirmara la petició de tropes a Viena (Acta del Consell d'Estat, 13 d'agost de 1697, AVA, *Harrach*, K. 289).

¹⁴⁵ A. ESPINO, *El frente, op. cit.*, p. 815ss. El 24 d'agost Hessen acusava l'*Almirante* de Castella de ser un espia de França i de treballar perquè es declarara un armistici a Catalunya que evitaria l'entrada de noves tropes imperials (Hessen a Ferdinand von Harrach. 24 d'agost de 1697. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 664).

¹⁴⁶ El mateix 24 d'agost l'ambaixador Harrach va mantindre una reunió amb el cardenal Portocarrero on aquest li va plantejar la possibilitat d'una treva; el representant de Leopold I s'hi va oposar (A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 206-208).. Durant les setmanes posteriors, Harrach va insistir a Viena en la necessitat d'enviar tropes i que l'arxiduc Carles anara amb elles i, així mateix, va advertir del perill que suposaria el bescanvi de Barcelona per Estrasburg que estava barallant-se a les negociacions internacionals de pau (*Ibidem*, p. 215-217).

barcelonines per defensar amb vehemència la resistència de la capital i, al mateix temps, va mostrar una sintonia amb les institucions catalanes que no es detecta en la relació d'aquestes amb els virreis Gastañaga i Velasco.¹⁴⁷ El setge de Barcelona, de fet, va ser una de les escasses ocasions en què van actuar de forma coherent la reina i l'ambaixador, als quals s'afegiria el príncep de Darmstadt: tots tres haurien mantingut durant aquelles setmanes una intensa correspondència amb Viena per aconseguir que l'emperador acceptara l'enviament de tropes a la Península Ibèrica.¹⁴⁸

La prova més fefaent de la bona entesa que va presidir les relacions entre el príncep de Hessen i la reina d'Espanya durant l'estiu de 1697 va arribar al príncep el mes d'octubre d'aquest mateix any en forma de nomenament: el rei li concedia el Toisó d'Or i el convertia en *Grande* d'Espanya.¹⁴⁹ El nomenament hauria estat promogut fonamentalment per l'*Almirante* comte de Melgar, que volia guanyar-se amb aquest gest les simpaties de la reina i l'agraïment del príncep de Hessen.¹⁵⁰ Aquest es va desplaçar immediatament a la capital de la Monarquia i el 30 d'octubre es va reunir per primera vegada amb Ferdinand von Harrach a la residència madrilenya d'aquest.¹⁵¹

Durant la seua estada a Madrid, Hessen va poder conèixer en primera persona la profunda divisió que afectava el partit alemany. Des que el príncep es va instal·lar a la capital es va especular amb la possibilitat que fóra nomenat virrei de Catalunya, un extrem que hauria estat proposat, entre d'altres, per l'ambaixador Harrach, qui considerava que el nomenament de Hessen com a màxim responsable polític al Principat facilitaria l'enviament de tropes imperials a la Península Ibèrica.¹⁵² És probable que fóra precisament aquesta

---

¹⁴⁷ A. ESPINO, *El frente*, *op. cit.*, p. 824-831.

¹⁴⁸ La correspondència entre la reina i el seu cosí Hessen-Darmstadt així ho confirma. Pot servir com exemple la carta remesa per aquest a aquella els primers dies d'octubre de 1697 en la qual l'advertia de les pèssimes conseqüències que tindria l'armistici per als interessos imperials i li recordava la importància de rebre tropes alemanyes de suport (Hessen a Maria Anna de Neoburg, Berga, 4 d'octubre de 1697. Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 149-152).. Uns dies més tard, el mateix escrivia a Alois von Harrach per insistir que, encara que s'haguera signat la pau de Rijswijk, fera les gestions necessàries perquè Viena accedira a enviar "*cuantas tropas imperiales se puedan enviar*" (Hessen a Alois von Harrach, 12 d'octubre de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 680s.

¹⁴⁹ Berlepsch a Elisabet Dorotea de Hessen-Darmstadt (Madrid, 10 d'octubre de 1697). Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 152.

¹⁵⁰ H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 111. El mateix Jordi de Hessen, que havia criticat obertament l'*Almirante* en la seua correspondència amb Harrach, era conscient que l'actitud de Melgar responia a una estratègia per intentar neutralitzar-lo i convertir-lo en "*hechura*" seua (A. GAEDEKE, "*Das Tagebuch*", *op. cit.*, p. 227).. A més de la grandesa i l'entrada en l'ordre del Toisó, es va concedir al príncep una pensió de 10.000 escuts d'or.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 221.

¹⁵² Així ho hauria manifestat a la reina l'ambaixador el 9 de novembre de 1697 (*Ibidem*, p. 223).

promoció política el que despertara els recels de l'*Almirante*, amb qui prompte es va enemistar el príncep de Darmstadt.¹⁵³

El 20 de desembre de 1697 es va fer efectiu el nomenament de Jordi de Hessen com a virrei de Catalunya, una designació que, si bé satisfieia les expectatives del partit alemany i de la classe política catalana, va tindre l'efecte contrari als carrers de Madrid, per on es van distribuir pasquins que criticaven el príncep i la seua cosina, la reina.¹⁵⁴ La imatge del príncep i la valoració de les seues accions a Catalunya –durant la Guerra dels Nou Anys i després d'aquesta– va estar marcada per aquesta disparitat de criteris: si per als catalans es va convertir en un autèntic heroi i va aconseguir ser percebut per les institucions catalanes com un garant de la seua integritat front a l'amenaça francesa, a la capital de la Monarquia mai no es va veure amb bons ulls un personatge que, a més d'estranger, actuava amb una autonomia que el convertia en un perillós contrapunt a la política de la cort.

El 19 d'abril de 1698, Jordi de Hessen, ja instal·lat a Barcelona, lamentava la desatenció de la cort imperial cap a ell mateix i cap als seus regiments en un moment especialment difícil: com a virrei, havia de fer-se càrrec de la reconstrucció de les fortificacions de la capital, destruïdes durant el setge francès, una tasca per a la qual necessitava uns recursos extraordinaris que ni Madrid ni Viena semblaven disposades a facilitar.¹⁵⁵ De fet, la manca de recursos econòmics i la necessitat de tropes de reforç per als regiments alemanys es va convertir en una de les principals preocupacions del nou virrei Jordi de Hessen, i la desatenció d'aquestes demandes va condicionar la seua relació amb les corts espanyola i imperial.¹⁵⁶

En opinió del príncep de Hessen, la fi de la guerra no hauria de suposar una desatenció militar d'Espanya per part de l'Imperi, així que, en coordinació amb

---

¹⁵³ Tot i així, el 8 de desembre l'*Almirante* va demanar a Hessen parer sobre la formació d'una junta de govern on estarien presents el propi Melgar, el cardenal de Còrdova, els comtes d'Aguilar i Adanero així com el comte d'Oropesa. La possibilitat que entrara aquest últim va generar immediatament l'oposició de la reina (*Ibidem*, p. 227s.).

¹⁵⁴ Stanhope a Vernon (Madrid, 8 de gener de 1698). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 123s. A Barcelona, per contra, es va publicar una poesia que aclamava el nou virrei: "*Pájaro alemán, que al sol / registras rayos y luces; / y al Gobierno hoy te introduces / del más constante español: / esta águila girasol / te baila su rendimiento / y este carmen al convento / de tu aplauso, en que asegura / lo que hoy Barcelona jura / en fe del mayor contento.*" Citat per Antonio Espino, "Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697", *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 173-189 (la cita, en p. 188).

¹⁵⁵ Hessen a Alois von Harrach (Barcelona, 19 d'abril de 1698). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

¹⁵⁶ El mes de maig Jordi de Hessen ja es queixava de la manca de pa, que estava provocant desercions en els regiments alemanys (Hessen a Alois von Harrach. Barcelona, 10 de maig de 1698. AVA, *Harrach*, K. 289, s.f.). Necessitava diners de forma urgent perquè les tropes "*meurent de faim*" (Hessen a Alois von Harrach Barcelona, 3 de maig de 1698. AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.).

l'ambaixador Harrach, va sol·licitar a Viena tropes “*pero no a costa de los españoles*” “*y sin intervención ninguna de los ministros españoles*”.¹⁵⁷ Sembla que la proposta va ser ben acollida per la cort imperial, ja que el propi emperador s'adreçaria al seu ambaixador a Londres, comte d'Auersperg, per demanar-li que gestionara amb Guillem III el suport marítim d'Anglaterra i el compromís que “*se mantendrá fiel a la palabra que dio para el caso de que Su Magestad Católica falleciera sin herederos directos*”.¹⁵⁸ La resposta del rei d'Anglaterra va ser contundent: “*apoyaría al emperador en el pleito sucesorio español y tanto él como los estados generales transportarían muy gustosos al archiduque Carlos si se resolviese pasase a España*”.¹⁵⁹ Tot portava, de nou, al mateix atzucac dels mesos anteriors: la indecisió de Viena.

La imatge de Hessen a la cort de Carles II es va enfonsar immediatament després de la seua instal·lació a Catalunya. Segons la comtessa de Berlepsch, les tropes alemanyes “*perecen de hambre*” però el virrei era incapaç d'explicar en què s'havia gastat 500.000 *doblonos* que li havien remés des de Madrid (on es deia que “*perdió 12.000 al juego en una sola noche.*”)¹⁶⁰ En aquestes condicions, dins del propi partit alemany es va plantejar la necessitat d'allunyar el príncep de Catalunya per evitar donar força a aquells grups que, dins de la pròpia cort, criticaven la seua gestió; el pare Chiusa, per exemple, va plantejar a Hessen la possibilitat de fer-se càrrec del “*gobierno de la mar*” als Països Baixos, i la pròpia reina va haver d'intercedir pel seu cosí després d'arribar a Madrid les notícies del pèssim estat en què es trobaven els regiments alemanys i de l'increment de les desercions mentre els francesos amenaçaven la frontera.¹⁶¹ Uns mesos més tard, va córrer el rumor per Madrid que Hessen volia el seu virregnat a perpetuïtat mentre aquest advertia que el seus homes feia mesos que no cobraven i que arribaven notícies de Perpinyà que advertien d'una imminent arribada del Delfí a la ciutat per entrar a Catalunya i prendre possessió del tron espanyol.¹⁶²

La preocupació de la cort espanyola per la salut de Carles II i les notícies del tractat internacional de repartiment van deixar en un segon terme la campanya contra el virrei de

---

¹⁵⁷ Hessen a Alois von Harrach (Solsona, 12 d'octubre de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 680.

¹⁵⁸ Leopold I a Auersperg (Viena, 16 d'octubre de 1697). *Ibidem*, p. 681.

¹⁵⁹ Auersperg a Ferdinand von Harrach (La Haia, 17 d'octubre de 1697). *Ibidem*, p. 681s. Segons l'ambaixador imperial, Guillem III no creia que els espanyols volgueren tropes en temps de pau “*cuando en el de guerra se habían preocupado tan poco de su propia defensa*”, així que considerava més adient reclutar tropes a Catalunya per completar els regiments imperials que ja hi havia desplegats en aquest territori. *Ibidem*, p. 690s.

¹⁶⁰ Berlepsch a Ferdinand von Harrach (Madrid, 13 de maig de 1698). *Ibidem*, p. 754.

¹⁶¹ A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 261-263. El 30 de juny, el pare Chiusa afirmaria, en una reunió amb Harrach, que el rei odiava el príncep de Hessen (“*so basse er ihn*”). i que estava estudiant-se la seua substitució al virregnat per un noble espanyol. Veg. *Ibidem*, p. 268.

¹⁶² *Ibidem*, p. 276. Hessen a Alois von Harrach (Barcelona, 19 de juliol de 1698). AVA, *Harrach*, K. 251 (citat també a A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 805).

Catalunya, i aquest va rebre finalment una part del finançament que reclamava.¹⁶³ Tanmateix, l'arribada al poder del cardenal Portocarrero i l'expulsió de l'*Almirante* de la cort va tornar a posar el príncep de Hessen en el punt de mira del Consell d'Estat: la primera proposta dels nous dirigents va ser la reforma dels regiments alemanys que hi havia al Principat per transformar-los en un de sol i enviar-lo a Milà;¹⁶⁴ poc temps després el príncep va ser acusat de preparar un pla per segrestar la comtessa de Berlepsch. El cop de gràcia va arribar l'any 1700, quan el cardenal Portocarrero, líder indiscutible del Consell d'Estat en aquell moment, va ordenar una auditoria sobre els comptes de Darmstadt al capdavant del virregnat català. Aquest trencament entre el cardenal de Toledo i el virrei de Catalunya hauria de tindre greus conseqüències durant els mesos posteriors, ja que aquest últim, coneixedor de les gestions que es feien a Madrid perquè Carles II signara un testament a favor del duc d'Anjou, i amb l'amenaça de les tropes franceses a tocar de la frontera, va començar a organitzar l'autodefensa de Catalunya: el 10 d'octubre del mateix any 1700, segons Castellví, va convocar diversos homes a una reunió –entre ells Francesc Macià, *Bac de Roda*– per conèixer “*el número de gente efectiva que cada uno podría tener prevenida y pronta (...) para marchar luego a la frontera.*”¹⁶⁵

---

¹⁶³ El mes de febrer de 1699 Hessen afirmava que, tot i haver rebut els diners que reclamava, no es donaria per satisfet fins que no entraren a Catalunya els 16.000 homes que considerava necessaris (Hessen a Alois von Harrach. 16 de febrer de 1699. AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.). Unes setmanes després el virrei va rebre informacions de Viena que indicaven que no se li volien enviar més tropes perquè “*lo malgastaria*” (Hessen a Alois von Harrach. Barcelona, 7 de març de 1699. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 952). L'estiu de l'any 1699 la situació dels soldats alemanys va arribar a ser extrema; segons Alois von Harrach, aquests s'havien vist obligats a vestir-se amb sacs i només menjaven pa de munició i caps de peix (Alois von Harrach a Leopold I. Madrid, juliol de 1699. *Ibidem*, p. 1053s.).

¹⁶⁴ Hessen a Alois von Harrach (Barcelona, 15 d'agost de 1699). AVA, *Harrach*, K 251, s.f.

¹⁶⁵ A. PEÑA, “La crisis sucesoria”, *op. cit.*, vol. III, p. 8.

Capítol 4. Les ambaixades dels comtes de Harrach.

4.1. LA MORT DE MARIA ANNA D'ÀUSTRIA I EL PRIMER TESTAMENT DE CARLES II.

L'arxiduc Carles d'Àustria havia nascut l'1 d'octubre de 1685 i des d'aleshores va ser considerat per son pare, l'emperador, com la millor aposta de la Casa d'Àustria per a la successió de Carles II.¹⁶⁶ Leopold era conscient que aquesta pretensió el podria portar a conflictes amb Lluís XIV, així que ben prompte va desplegar una estratègia a Madrid que tenia, fonamentalment, dos objectius: garantir l'exclusió de la Casa de Borbó de la línia successòria (i, també, la de la Casa de Wittelsbach, representada per la pròpia filla de l'emperador) i aconseguir que el monarca espanyol acceptara cridar al seu costat l'arxiduc Carles, la qual cosa reforçaria els drets d'aquest com a possible hereu de la corona hispànica.

Enviar l'arxiduc Carles a Madrid perquè fóra educat al costat del Rei Catòlic i perquè fóra admés per la cort i pel poble va ser una de les principals preocupacions del comte de Lobkowitz i dels seus successors al capdavant de la legació imperial a Madrid: Ferdinand Bonaventura i Alois Raimundus von Harrach. Les gestions d'aquests, però, no van ser fàcils en un país econòmicament ensorrat, militarment assetjat i políticament dividit, així que el viatge de l'arxiduc a Madrid no es va produir en vida de Carles II. Aquest fet, en opinió de la major part dels contemporanis i de la historiografia posterior, va propiciar el fracàs de l'anomenat partit alemany.¹⁶⁷

Durant els darrers mesos de la seua ambaixada el comte de Lobkowitz, malalt i enemistat amb la reina, havia pogut fer ben poc perquè millorara la posició de l'Imperi a Madrid. Aquesta situació es va convertir en un fet especialment preocupant a partir de la primavera de 1696, quan es va diagnosticar un càncer de pit a la reina mare i aquesta va voler deixar resolt el problema successori abans de morir. Segons Stanhope, "*at her desire*" es

---

¹⁶⁶ Virginia LEÓN SANZ, *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España*, Madrid, 2003, p. 22ss; Stefan SETISCHEK, Herbert HUTTERER i Gerald THEIMER (eds.), *300 Jahre Karl VI. (1711–1740). Spuren der Herrschaft des „letzten“ Habsburgers*, Viena, 2011, p. 14.

¹⁶⁷ Aquest és el fil argumental, per exemple, de l'exhaustiu estudi d'Arnold Gaedeke sobre les gestions dutes a terme pels ambaixadors imperials a Madrid durant aquests anys (A. GAEDEKE, *Die Politik Österreichs in der spanischen Erbfolgefrage*, Leipzig, 1877). Els propis contemporanis van ser conscients d'aquest fet, com ho posa de manifest, per exemple, la correspondència del príncep de Hessen i els ambaixadors von Harrach (veg., per exemple, María MARTÍN GRAU, "El príncipe Georg de Hessen-Darmstadt: el último virrey de los Austrias en Cataluña", dins A. ÁLVAREZ-OSSORIO B. GARCÍA i V. LEÓN, *op. cit.*, p. 445-461). L'anàlisi més sistemàtica de les raons que van portar a Viena a negar-se a remetre l'arxiduc a Espanya és, encara, la que es pot trobar a L. i M. FREY, *A question of Empire, op. cit., passim*.

va convocar un Consell d'Estat a començament del mes de maig on es va considerar que la qüestió successòria solament es podria solucionar de forma satisfactòria si es produïa una convocatòria de Corts.¹⁶⁸ La reina vídua, però, va morir el 16 de maig.

Viena era conscient de la necessitat de tindre una representació diplomàtica a Madrid que aconseguira entendre's amb la reina i els homes del seu entorn per aconseguir així convèncer Carles II de la importància de cridar l'arxiduc al seu costat. Aquesta tasca, però, ja no podia ser duta a terme pel comte de Lobkowitz, tant per la seua delicada salut com per la seua escassa afinitat amb la cort madrilenya. Després d'intensos debats al si de la *Geheime Konferenz*, l'escollit per substituir Lobkowitz va ser el comte Ferdinand Bonaventura von Harrach, qui ja havia estat ambaixador a Madrid en la dècada de 1670 i comptava amb la plena confiança de l'emperador.¹⁶⁹ La mort de la reina mare, però, feia necessària la presència immediata a Madrid d'un representant extraordinari de l'Imperi per donar el condol oficialment, i Viena va decidir enviar-hi Alois Raimundus von Harrach, fill de l'ambaixador ordinari.

Les instruccions de l'emperador a Alois von Harrach demostren que els objectius de la seua ambaixada anaven més enllà de qüestions merament protocol·làries. Hauria de sondejar la reina i buscar la sua col·laboració, hauria de recordar a les autoritats espanyoles la importància de la unitat de les dues branques de la Casa d'Àustria per aconseguir lluitar conjuntament contra el poder de França. Per últim, el jove Harrach hauria d'aconseguir arrancar al Rei Catòlic un testament que afavorira els interessos dels Àustries de Viena, i això passava per cridar l'arxiduc Carles com a successor.¹⁷⁰ Així mateix, Alois von Harrach hauria d'aprofitar la seua estada a Madrid per detectar la confiança que es podia dipositar en la comtessa de Berlepsch i en el pare Chiusa ja que, en opinió de l'emperador, semblava més adient mantindre amb ells converses que només afectaren qüestions generals.¹⁷¹

Quan Alois von Harrach va entrar a Madrid, el 9 d'octubre de 1696, va trobar una enorme commoció a la cort. El rei havia tingut un "*ataque de terciana*" que havia encés totes

---

¹⁶⁸ Aquesta va ser, segons Stanhope, la posició de l'*Almirante*, el *Condestable* i el partit de la reina consort, és a dir, el primer nucli imperial de la cort. En paraules del diplomàtic anglès, la reina tenia una enorme influència sobre el rei, "*who is an idiot that can neither write nor read*" (Stanhope al duc d'Shrewsbury. Madrid 8 de maig de 1696. Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 93).

¹⁶⁹ A. GAEDEKE, *Die Politik*, *op. cit.*, p. 45s. L'altre candidat també havia estat anteriorment ambaixador a Espanya: el comte de Mansfeld.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 50. Les instruccions advertien Alois von Harrach que hauria de mantindre discreció en aquestes gestions i parlar-ne exclusivament amb la reina.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 51.

les alarmes i havia obligat a una reunió extraordinària del Consell d'Estat per elaborar un projecte de testament.¹⁷² Aquest document, sotmés a la signatura del rei el 13 de setembre, hauria estat inspirat pel cardenal Portocarrero i, en teoria, hauria de romandre en secret – “*en poder del Secretario de Estado*”– fins a la mort del monarca.¹⁷³ Tanmateix, la decisió de Carles II de cridar al seu costat el comte d'Oropesa, qui havia estat home de confiança de la difunta Maria Anna d'Àustria, va generar especulacions que coincidien en assenyalar que el testament podria ser beneficiós per a Josep Ferran de Baviera.¹⁷⁴

A ulls de tots els grups cortesans era evident que el tàndem Oropesa-Portocarrero donava un innegable avantatge a la candidatura bavaresa i era previsible que, si moria el rei, aquests assumiren la màxima responsabilitat política durant l'interregne.¹⁷⁵ De fet, l'antic primer ministre va començar a assistir a les reunions del Consell d'Estat, la qual cosa irritava l'*Almirante*, qui només comptava amb el suport de Maria Anna de Neoburg.¹⁷⁶ En una d'aquestes reunions, de fet, s'hauria parlat obertament de la candidatura bavaresa a la successió, que comptava amb la majoria dels vots i amb el suport del cardenal Portocarrero.

En opinió de la comtessa de Berlepsch, “*el rey se olvidó de la reina al excluir así a la Casa de Austria*” i afirmava que, en realitat, “*lo que se pretende no es que venga la Casa de Baviera, sino la de Francia*”. Segons la cambrera major, allò que realment pretenien els consellers d'estat era assumir la regència durant la menor edat del príncep de Baviera “*aprovechándose de las rentas reales e introduciendo mientras tanto a los franceses*”. La malaltia del rei, en qualsevol cas, convertia aquesta decisió en excepcional, ja que els consellers d'estat s'havien aprofitat d'aquesta circumstància i de l'exaltació amb què el poble havia rebut la notícia; de fet, segons la noble alemanya, “*más de 4.000 se agruparon ante el Alcázar vociferando contra la reina y todos sus criados, y amenazando con matarlos a pedradas si llegaba a fallecer Su Magestad*”. Davant d'aquesta situació la noble alemanya feia recompte dels efectius del partit alemany, que es reduïen, fonamentalment, a l'*Almirante*, qui “*cuenta con varios miles de soldados para resistir, llegado el caso,*

---

¹⁷² Lancier a l'elector de Baviera (13 de setembre de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 567.

¹⁷³ Baumgarten a l'elector de Baviera (14 de setembre de 1696). *Ibidem*, p. 568.

¹⁷⁴ A. GAEDEKE, *Die Politik*, *op. cit.*, p. 83. Segons Stanhope, hauria estat el propi cardenal qui hauria fet les gestions perquè tornara Oropesa (Stanhope al comte de Galway. Madrid, 20 de setembre de 1696. Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 100).

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ Lancier a l'elector de Baviera (27 de setembre de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 571.

hasta que venga el Rey de Romanos a posesionarse por la fuerza del trono” i el príncep de Hessen, que hauria de ser traslladat a Madrid “*dándole un mando*”.¹⁷⁷

La tensió política que es vivia a Madrid va ser captada d’immediat pel jove Alois von Harrach, qui el mateix dia de la seua entrada a la capital espanyola va remetre a l’emperador un informe amb una descripció de la situació i una proposta d’estratègia. Segons l’ambaixador, el partit bavarés havia avançat posicions a la cort i, en conseqüència, calia mantindre una bona relació amb la reina, tant per a les qüestions internes com per influir en les negociacions de pau. Complementàriament, seria oportú mantindre reunions amb els membres dels diversos consells de la Monarquia, especialment amb aquells més propers al partit alemany. A aquests últims calia convèncer-los que l’ambaixada de Harrach pretenia recuperar el temps perdut per Lobkowitz i que, per tant, podien dipositar la seua confiança en el nou representant de l’emperador a Madrid.¹⁷⁸

El primer entreu entre l’ambaixador imperial extraordinari i la reina Maria Anna de Neoburg es va produir el 18 d’octubre de 1696, i aquesta li va confirmar les sospites que el testament de setembre designava el príncep de Baviera com a hereu.¹⁷⁹ Al parer de la reina, la millor eina que tindrien per revertir la situació seria la convocatòria d’unes Corts que donaren al rei “*carta blanca para la designación del sucesor*”. Si això s’aconseguia, ella podria “*influir en el ánimo de su marido, sin intervención de los ministros*”.¹⁸⁰ Per facilitar les coses, però, era imprescindible que Viena facilitara el trasllat de l’arxiduc Carles a Madrid com més prompte millor.¹⁸¹

---

¹⁷⁷ Berlepsch a l’elector palatí (Madrid, 10 d’octubre de 1696). *Ibidem*, p. 577s. La comtessa demanava al palatí que instara l’emperadriu a remetre tropes a Espanya per garantir els interessos de la Casa d’Àustria.

¹⁷⁸ A. GAEDEKE, *Die Politik*, *op. cit.*, p. 73.

¹⁷⁹ Alois Harrach a Leopold I (Madrid, 18 d’octubre de 1696 i 8 de novembre de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 582. Arnold GAEDEKE, “Die Mission des Grafen Aloys Louis von Harrach an den spanischen Hof und seine Finalrelation an Kaiser Leopold I. (1696 und 1697).”, *Historische Zeitschrift*, núm. 49 (1873), p. 68-110.

¹⁸⁰ Alois Harrach a Leopold I (Madrid, 22 de novembre de 1696). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 588s. Segons la reina, l’*Almirante*, Aguilar i Montalto treballaven en aquest sentit, i confiava que el cardenal Portocarrero també admetria la convocatòria de Corts.

¹⁸¹ Segons López Anguita, els primers mesos d’estada d’Alois von Harrach a Madrid van estar marcats per una estreta col·laboració amb la reina, una dinàmica que va canviar quan aquesta va començar a actuar amb criteri propi per garantir-se el futur. Durant l’ambaixada de Ferdinand von Harrach la situació es va mantindre estable, però la segona ambaixada d’Alois, l’any 1698, va provocar el definitiu trencament de la reina amb l’ambaixada imperial a Madrid (Veg. J.A. LÓPEZ ANGUIA, *op. cit.*, *passim*).

4.2. L'EFÍMER DOMINI DEL PARTIT ALEMANY.

4.2.1. Enviar l'arxiduc a Madrid.

El fill menut de l'emperador Leopold encara no havia fet els set anys quan son pare va plantejar per primera vegada de manera formal el seu enviament a Madrid. Així ho notificava el *Kaiser* al seu ambaixador en una data tan primerenca com el mes de gener de 1692, tot considerant que caldria aprofitar l'estat de guerra amb França per verificar aquest viatge.¹⁸² Tanmateix, el ritme polític de Madrid era lent, i la major part dels ministres “*no piensan sino en el día más próximo*”, així que l'ambaixador Lobkowitz no podia fer res més que iniciar converses amb el confessor del rei per aprofitar el seu ascendent sobre l'opinió del monarca.¹⁸³

Els primers intents de l'emperador perquè el seu fill fóra admés a la cort espanyola van fracassar per diverses raons. En primer lloc, per la insistència de Viena en el manteniment d'una política de subsidis per a les tropes imperials que, com s'ha vist, generava recels entre la classe política espanyola. En segon lloc, perquè el naixement del príncep electoral de Baviera, el 1692, va donar un evident avantatge al partit bavarés dins de la cort, la qual cosa va obligar els ambaixadors imperials a treballar, simultàniament, per reforçar el partit imperial i per impedir l'avanç del seu principal competidor. Per últim, no cal oblidar la creixent oposició popular a la “*camarilla*” que envoltava la reina Maria Anna de Neoburg, que va tindre els seus moments culminants, precisament, entre 1694 i 1695.¹⁸⁴

L'enviament del comte Ferdinand von Harrach a Madrid, com s'ha dit, tenia com a principal objectiu millorar les relacions amb el grup alemany de la cort espanyola i aconseguir així desbloquejar l'enviament de l'arxiduc Carles. Segons Stanhope, aquest hauria estat enviat “*with very considerable sums of money*” per poder comprar el suport dels *Grandes* i per pagar les tropes portugueses que, si calia, podrien entrar a Castella en defensa dels interessos de l'Emperador.¹⁸⁵ Entre les seues instruccions secretes, efectivament, n'hi havia algunes que requerien alguna cosa més que habilitat diplomàtica: Leopold I li

---

¹⁸² Leopold I a Lobkowitz (Viena, 21 de gener de 1692 i 16 de març de 1692). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 261 i 276.

¹⁸³ Lobkowitz a Leopold I (Madrid, 20 de març de 1692). *Ibidem*, p. 277s.

¹⁸⁴ L'elector palatí també era obertament partidari de la successió imperial, i el secretari Wiser l'informava que havia fet gestions “*para conseguir que el archiduque fuese declarado heredero y viniese a educarse a España*” (Wiser a l'elector palatí. Madrid, 16 d'octubre de 1694. *Ibidem*, p. 432-434)..

¹⁸⁵ Stanhope al duc d'Shrewsbury (Madrid, 14 de novembre de 1696). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 102s. Aquesta informació és confirmada per l'enviat de Baviera, qui deia que l'ambaixador havia posat en Madrid “*güros por valor de un millón y medio de escudos*” (Baumgarten a l'elector de Baviera. Madrid, 6 de desembre de 1696. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 592)..

demanava, en primer lloc, que evitara a tota costa la signatura d'un acord de pau per a Catalunya i que, mentre durara la guerra, intentara convèncer Carles II de l'oportunitat de cridar l'Arxiduc al seu costat. Harrach hauria d'insistir també davant del rei i dels seus ministres que l'interés de França no només era fer-se amb el tron espanyol, sinó també amb la dignitat imperial. En aquest sentit, hauria de recordar-los com de "feliços" eren la noblesa i el poble amb la Casa d'Àustria i com de "miserables" ho serien amb la Casa de Borbó, la qual anul·laria l'autoritat del Parlament i el Ministeri i, com havia fet a França, els tractaria "*weit schlimmer als Sklaven*" (molt pitjor que als esclaus).¹⁸⁶

Per últim, l'emperador demanava al seu ambaixador i home de confiança que insistira davant de la cort de Carles II que no tenia cap intenció de fer canvis en el govern i l'administració espanyoles, que recordara que l'elector de Baviera no tenia capacitat per defensar-se d'eventuals atacs de França i, així mateix, autoritzava el seu ambaixador a comprometre's davant del Rei Catòlic que, si ho desitjava, li podria facilitar 12.000 homes "*sonie die Übersendung des Erzherzogs*" (així com l'enviament de l'Arxiduc).¹⁸⁷

4.2.2. Els intents de reforçar el partit alemany.

La missió de Ferdinand von Harrach no era fàcil. El testament de Carles II havia despertat recels a França, que començava a fer gestions dins de la pròpia cort espanyola per obtenir avantatge en un possible nou testament de Carles II. De fet, a la darrera de 1696 fins i tot havien arribat a Madrid rumors d'una possible invasió francesa de Portugal que tenia com a objectiu últim "*join it to Spain*".¹⁸⁸ Però no era França l'única interessada en la successió, sinó que en les pròpies files de la noblesa espanyola havien aparegut possibles candidatures, com les del duc de Medinaceli, el marquès de Leganés i el comte de Moctezuma, així que no hi havia dubte, com sospitava Alexander Stanhope, que en aquesta qüestió no hi hauria unanimitat i fins i tot es podria témer una divisió de la Monarquia.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ A. GAEDEKE, *Die Politik*, op. cit., p. 106. Les instruccions li van ser lliurades el 30 de gener de 1697.

¹⁸⁷ L'objectiu de l'enviament de l'Arxiduc era clar: "damit er den Spanischen Sitten gemäss erzogen und bei günstiger Gelegenheit, sei es mit oder ohne Genehmigung des Cortes, zum Thronfolger proclamiert werde." (perquè fóra educat d'acord amb els costums espanyols i, si es donava l'oportunitat, fóra proclamat hereu del tron, amb o sense l'aprovació de les Corts). *Ibidem*.

¹⁸⁸ Stanhope a James Vernon (Madrid, 12 de desembre de 1696). Citat per MAHON, op. cit., p. 105. També deia que els francesos estaven "*very busy*" fent propostes perquè fóra considerat hereu algun dels néts de Lluís XIV.

¹⁸⁹ Stanhope al marquès de Normanby (Madrid, 9 de gener de 1696). *Ibidem*, p. 106s.

Harrach podia comptar per a les seues gestions amb el suport del príncep de Hessen-Darmstadt qui, de Barcelona estant, podria fer un important paper en el reforçament del partit alemany. Tots dos van mantindre una intensa correspondència a través de la qual van intercanviar opinions sobre alguns dels personatges més controvertits de la “*camarilla*”, entre ells l’*Almirante* de Castella –contra el qual s’hi llancen crítiques contundents–, la comtessa de Berlepsch i la pròpia reina Maria Anna de Neoburg.¹⁹⁰ Aquesta última, de fet, havia mantingut una certa independència de criteri respecte a Viena que es va anar consolidant amb el pas dels anys i que acabaria convertint-se en un problema greu per a l’èxit de la causa imperial.

Hi havia una qüestió que preocupava especialment a l’esposa de Carles II: la situació en què ella quedaria en cas que morira el seu marit.¹⁹¹ A la darrerria de l’any 1696, per exemple, havia concebut el projecte de contraure matrimoni, en cas de quedar vídua, amb l’arxiduc Josep, Rei de Romans, i que aquest assumira també el tron espanyol. La pròpia germana de la reina, l’emperadriu Elionor, va haver de fer gestions davant del germà d’ambdues, l’elector palatí, perquè dissuadira la reina espanyola. El problema no era sols la diferència d’edat (ella en tenia quasi trenta i l’arxiduc no arribava als díhuit), sinó que França i Anglaterra es negarien a acceptar una unió de les dues corones. Calia, doncs, garantir, per a la tranquil·litat de la Reina Catòlica, que l’arxiduc Carles la tractaria “*como si fuese reina madre viuda y tendrá siempre en Carlos un hijo obediente*”.¹⁹²

En opinió dels primers membres del partit alemany, i particularment dels ambaixadors von Harrach i del príncep de Hessen, l’enviament de tropes alemanyes de reforç seria la millor prova del compromís de l’emperador amb els seus cosins espanyols, i podria facilitar un salt endavant de la candidatura de l’arxiduc Carles. En paraules de Darmstadt, la inclinació del poble sempre era animada per la presència de “*argent et soldats*”, i creia que també seria important la distribució de “*qualque edict ou supplication des droits de notre*

---

¹⁹⁰ Segons el comte de Lobkowitz, una de les raons del fracàs del partit alemany era “*la indiscreta intromisión de determinados compatriotas en asuntos políticos*” (Geleen a l’elector palatí. Madrid, 20 de juny de 1697. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 635s.).

¹⁹¹ Segons Marie-François Macquart la reina va ser “*la mejor y el peor agente del partido austriaco en Madrid*”. Citat a J. A. LÓPEZ ANGUIA, *op. cit.*, p. 1113.

¹⁹² Emperadriu a l’elector palatí (Viena, 3 de gener de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 597s. L’emperadriu també deia al seu germà que calia evitar que Carles II tinguera notícia d’aquestes “*cábalas*”, perquè resultaria un “*golpe mortal para la Casa de Austria*”.

maître sur cette couronne”, un manifest que tindria un gran efecte sobre l’opinió pública i que podria prendre la forma de “*affiche ou placart*” per ser repartit per tot el país.¹⁹³

L’enviament de tropes a Espanya era, efectivament, fonamental, no només per avançar posicions a Catalunya, sinó també per poder consolidar un grup de suport al voltant de la reina, i més encara ho seria si, amb elles, podia ser enviat l’Arxiduc. Això, en paraules de Hessen, seria “*le plus grand coup que l’on pourroit faire*”,¹⁹⁴ una impressió que compartia amb la comtessa de Berlepsch.¹⁹⁵

Les tropes, però, no arribaven, i l’amenaça francesa a Catalunya era cada vegada més preocupant. En aquesta situació, es va incrementar la pressió sobre Carles II dins de la mateixa cort: la reina insistia al seu marit que havia de revocar el testament de 1696; el cardenal Portocarrero, per la seua part, planejava convocar un sínode amb tots els bisbes espanyols que podria acabar convertint-se, segons Harrach, en unes “*cortes disfrazadas*”.¹⁹⁶ Així mateix, segons denunciava la comtessa de Berlepsch, “*Francia tiene aquí muchos amigos*”, entre els quals incloïa el nunci i el cardenal, al qual acusava de defensar els interessos de Baviera de forma fictícia per imposar posteriorment un rei francès. A nivell internacional, la pressió no era menor, ja que Roma no admetia que l’arxiduc Carles fóra enviat a Espanya, i els aliats “*no ven con buenos ojos el medro de la Casa de Austria*”.¹⁹⁷

4.2.3. L’arxiduc Carles, hereu de la Monarquia Hispànica.

Després d’haver fet una primera presa de contacte amb la cort madrilenya, l’ambaixador Ferdinand von Harrach va tindre la seua primera audiència oficial amb Carles II el 16 de juny de 1697.¹⁹⁸ Durant els dies anteriors havia pogut comprovar la poca simpatia que la seua arribada havia despertat en alguns cercles cortesans, i la tensió que es

---

¹⁹³ Hessen a Harrach (Arenys, 9 de febrer de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

¹⁹⁴ Hessen a Harrach (Arenys, 1 de març de 1697). *Ibidem*.

¹⁹⁵ Berlepsch a l’elector palatí (13 d’abril de 1697). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 617s.

¹⁹⁶ Alois von Harrach a l’emperador (Madrid, 9 de maig de 1697). *Ibidem*, p. 623s. Les gestions de Portocarrero durant aquests mesos es van adreçar a negar qualsevol possibilitat d’anul·lar el testament de 1696 i a convocar unes Corts o el sínode de bisbes, considerats per l’emperador “*modos de coacción sobre la voluntad del rey*”. De fet, Leopold I fins i tot va suggerir als seus ambaixadors a Madrid que estudiaren la possibilitat que Carles II “*destruyese secretamente ese testamento*” (Leopold I a Alois Harrach, Viena, 18 de juny de 1697). *Ibidem*, p. 634s.

¹⁹⁷ Berlepsch a l’elector palatí (Madrid, 24 de maig de 1697). *Ibidem*, p. 627s.

¹⁹⁸ Dies abans, el 2 de juny, s’havia produït un breu encontre merament protocol·lari entre el rei i l’ambaixador (A. GAEDEKE, “*Das Tagebuch*”, *op. cit.*, p. 180s.).

vivia entre els ministres espanyols,¹⁹⁹ però això no li va impedir mantindre encontres amb la reina i amb les persones que creia que més podrien ajudar-lo en la seua missió: la comtessa de Berlepsch, el comte de Cifuentes, el comte de Chinchón, el marquès de Mancera i l'*Almirante* de Castella.²⁰⁰ En aquestes primeres reunions va conèixer les circumstàncies en les quals s'havia atorgat el testament de setembre de 1696, i va ser informat per la reina que Carles II tenia una bona disposició a rebre a Madrid l'arxiduc Carles.²⁰¹

L'audiència reial va servir a l'ambaixador per comprovar la completa disposició del rei a rebre l'arxiduc Carles a Madrid, però també per constatar els problemes físics del monarca –entre ells una forta halitosi– així com la seua preocupació perquè totes aquestes qüestions es mantingueren en secret (“*esto ha de ser el Sancta Sanctorum*”, va exigir).²⁰² Carles II va negar taxativament haver fet testament a favor de la Casa de Baviera, va afirmar amb la mateixa vehemència que ja havia previst el futur de la reina si ell moria i va demanar per escrit a l'ambaixador allò que havia promès l'emperador: “*las tropas necesarias para la defensa de Vuestra Magestad y de sus reynos quando los enemigos los insultaren*”. En aquest cas, faria “*lo que mi tío desea*”, és a dir, cridaria l'arxiduc Carles al seu costat.²⁰³

La voluntat expressada per Carles II es va plasmar per escrit en una carta remesa a l'emperador els darrers dies del mes de maig de 1697. En ella, el Rei Catòlic reiterava allò que havia expressat a l'ambaixador: acceptava que, “*quando Dios, por sus justos juizios, me castigue de faltar sin sucesión, lo sea el Archiduque*” i deixava en mans de Leopold I “*la forma y modo*” per enviar-lo a Madrid d'immediat, però recordava que Barcelona estava sotmesa a setge “*sin que ayan venido las fuerças marítimas que ha ofrecido el rey Británico*”, per la qual cosa es mostrava confiat que “*Vuestra Magestad me socorrerá con el número de gente que le pareciere*”.²⁰⁴

Per debatre sobre aquesta qüestió es va reunir a Viena el 5 de setembre de 1697 la junta especial creada per a tractar sobre la successió espanyola, una reunió que va confirmar la lentitud amb què es prenen les decisions a la cort imperial i la manca de reflexos a l'hora

---

¹⁹⁹ Al Consell d'Estat s'havia plantejat al rei fins i tot que demanara a Viena un altre ambaixador “*que no viniese a tratar de la sucesión*”. *Ibidem*.

²⁰⁰ Segons Harrach, la cambra major de la reina li havia donat totes les garanties en relació amb la successió imperial. Respecte als aristòcrates, Chinchón i Mancera tenien més de 80 anys, així que havia estat l'*Almirante* qui més extensament havia parlat de la qüestió successòria. Cifuentes tenia, però, un plantejament sensiblement diferent al de la resta: proposava la tornada al poder del comte d'Oropesa per garantir la candidatura imperial, una possibilitat que la reina rebutjaria amb contundència (*Ibidem*, p. 182s.).

²⁰¹ El rei havia dit a la reina que aquest seria “*ein grosser passo*” (un gran pas). *Ibidem*, p. 182.

²⁰² *Ibidem*, p. 186s.

²⁰³ Representació de Harrach a Carles II (Madrid, 16 de juny de 1697). AVA, Harrach, K. 302, s.f.

²⁰⁴ Carles II a Leopold I (Madrid, 25 de juny de 1697). HHStA, Hofkorrespondenz Spanien, K. 7, s.f.

d'abordar aquesta qüestió.²⁰⁵ Les intervencions dels diversos consellers apuntaven en aquesta línia: en relació amb l'enviament de l'arxiduc Carles a Espanya, es considerava inviable mentre el Rei de Romans no tinguera fills i, a més, per les informacions que tenien, seria necessària una convocatòria de les corts perquè acceptaren el fill de l'emperador com a hereu de Carles II. Temien els ministres que unes corts obriren un debat sobre la legitimitat dels drets de l'emperador Leopold (“*si las hembras transmiten, o no, el derecho sucesorio*”) i que fóra necessari recórrer a les armes. Respecte als 12.000 homes demanats pel Rei Catòlic, era difícil trobar recursos per enviar-los i no era possible traure tropes d'Itàlia ni d'Hongria, però era evident que, si es feia, s'hauria de verificar abans de la signatura de la pau amb França. En qualsevol cas, calia comptar amb el suport anglès per al transport de les tropes així que al si de la junta es va plantejar la possibilitat d'enviar l'arxiduc a Londres i que Guillem III es fera càrrec del viatge fins a la Península Ibèrica.

Durant els mesos posteriors a la caiguda de Barcelona, les gestions de Ferdinand von Harrach a Madrid i a Viena per desbloquejar l'enviament de l'arxiduc encara es van fer més intenses. L'ambaixador fins i tot va plantejar propostes alternatives, com ara l'enviament de Carles d'Àustria a Milà, on podria ser nomenat governador, familiaritzar-se amb el sistema polític espanyol i esperar a què es donaren les circumstàncies adients per entrar a la Península Ibèrica.²⁰⁶ Informat de la proposta, Carles II va contestar amb un genèric “*siempre cuidaré del aumento de nuestra Casa*” i amb el compromís de reflexionar-ne.²⁰⁷ Un mes després, però, la reflexió encara no havia donat cap resultat concret.²⁰⁸

---

²⁰⁵ Sobre aquesta institució, veg. Stefan SIENELL, “Die kaiserlichen Beratungsgremien und die spanische Erbfolgefrage (1699-1700).”, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, núm. 47 (1999), p. 117-145. L'acta de la reunió és reproduïda també a A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 669-671.

²⁰⁶ Així ho va plantejar Harrach a la reina el 27 de novembre de 1697 (A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 224s.).

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 231. Aquesta mena de respostes era habitual en Carles II. L'estiu de 1698, per exemple, a les insistents peticions de Ferdinand von Harrach perquè fóra admès l'arxiduc Carles com a governador de Milà, el rei es va limitar a dir, tot adreçant-se a la reina: “*oiga, mujer, el conde aprieta mucho*”. Veg. Stanhope a lord Methuen (Madrid, 9 de juliol de 1698). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 137s.

²⁰⁸ El 10 de gener de 1698 la reina informava Harrach que el rei s'havia compromès a fer tot el possible en aquest assumpte, però això no va passar d'una declaració d'intencions. En qualsevol cas, sembla que la reina feia un doble joc, perquè el govern de Milà també era desitjat pel seu propi germà, el príncep palatí Carles Josep i, segons la comtessa de Berlepsch, seria difícil oposar-se a la candidatura de Viena. En qualsevol cas, el nomenament del príncep de Vaudémont, persona pròxima a l'*Almirante* de Castella, com a governador del Milanesat, va fer innecessàries les gestions de Maria Anna de Neoburg (Berlepsch a l'elector palatí. Madrid, 16 de gener de 1698. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 706s.). Sobre el príncep de Vaudémont i la seua relació amb l'*Almirante*, Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, “Prevenir la sucesión. El príncipe de Vaudémont y la red del almirante en Lombardía”, *Estudios*, núm. 33 (2007), p. 61-91; veg. també C. CREMONINI, “El príncipe de Vaudémont”, *op. cit.*

A Viena, mentrestant, els debats sobre la possible ajuda a la Monarquia Hispànica seguien en un atzucac, i solament Alois von Harrach, que formava part de la junta per als afers espanyols en substitució de son pare, va intentar apropar posicions. Bon coneixedor de la realitat espanyola, va advertir als consellers de l'emperador que Madrid no admetria haver de pagar les tropes alemanyes i els va advertir que, si no es prenia una determinació, podria avançar posicions la candidatura francesa, que ja s'havia concretat en una proposta per enviar el duc de Berry a Madrid. En aquesta situació, va proposar enviar tropes a Espanya encara que no s'haguera verificat la forma de pagar-les, ja que considerava que un cop desplegades al territori, seria més fàcil desbloquejar aquest problema.²⁰⁹

Cap de les propostes dels Harrach no va ser presa en consideració per Viena i això va frustrar les possibilitats del partit alemany per consolidar-se a la cort de Carles II. Hi ha diverses raons que permeten explicar una decisió que, en qualsevol cas, ha de ser interpretada des de la perspectiva austríaca: una d'elles és la pròpia configuració de les institucions de govern imperials, analitzades per les germanes Frey, les quals van poder demostrar l'existència d'una facció –majoritària durant aquests anys– partidària de centrar els esforços econòmics i militars de Viena en la frontera oriental.

No cal oblidar que mentre es debatia la possibilitat d'enviar tropes a Espanya, Viena mantenia obert el front turc, on les tropes otomanes havien tornat a ocupar Belgrad i on, en opinió dels caps de l'exèrcit dels Habsburg, calia llançar una gran ofensiva per recuperar aquesta ciutat i consolidar els avanços a la plana hongaresa.²¹⁰ La decisiva victòria imperial a Zenta, de fet, va coincidir en el temps amb el setge i caiguda de Barcelona a mans franceses, així que des del punt de mira de l'anomenat “vell partit ministerial” no hi havia dubte que la inversió de recursos i esforços en el front oriental resultava molt més rendible que la col·laboració amb la Monarquia Hispànica.²¹¹

---

²⁰⁹ L'acta de la junta, a A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 669-671.

²¹⁰ Aquesta era l'opinió, entre d'altres, del general Ernst Rüdiger von Starhemberg i també la d'Eugeni de Savoia, recentment nomenat màxim responsable de les tropes imperials al front hongarès. Aquest, de fet, va aconseguir reunir 50.000 homes amb els quals va donar el cop de gràcia a l'exèrcit otomà a la batalla de Zenta, el mes de setembre de 1697. Veg. MORITZ EDLEN VON ANGELI, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede, 1699*, Viena, 1876 (*Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*, vol. II). El desplegament de tropes i l'estratègia d'aquesta campanya, en p. 66-70.

²¹¹ Dies abans de la caiguda de la capital catalana, Ferdinand von Harrach encara intentava convèncer el cardenal Portocarrero de la importància de l'entrada de tropes imperials a la Península i de la necessitat que es desbloquejaren les discrepàncies logístiques que, aparentment, impedièn el seu enviament (Harrach a Portocarrero, 3 d'agost de 1697. Citat per J. A. LÓPEZ ANGUITA, *op. cit.*, p. 1130).

4.3. LA DIVISIÓ DEL PARTIT ALEMANY.

4.3.1. Alférez vs. Almirante.

L'arribada de Ferdinand von Harrach a Madrid va propiciar l'emergència d'un nou protagonista de la vida política cortesana: Fernando Meneses de Silva, comte de Cifuentes, *Alférez Mayor* de Castella i marquès d'Alconchel. Aquest personatge, que amb el temps assumiria el lideratge de l'austriacisme aragonés, acumulava en aquell moment “*veinte y dos años en guerra viva*”, alguns dels quals a l'Imperi, on havia tingut ocasió de “*ponerme a los pies de Su Magestad Cesárea*”. De Leopold I havia rebut un escrit de recomanació perquè Carles II el nomenara Gentilhome de Cambra, per la qual cosa no és estrany que mantinguera una estreta correspondència amb la cort imperial i que ben prompte s'oferira a col·laborar amb la causa de l'arxiduc Carles.²¹²

Al voltant del comte de Cifuentes es va articular un grup austriacista que mantindria, però, un enfrontament obert amb l'*Almirante* de Castella. El conflicte havia començat, segons el duc de Maura, per una qüestió aparentment anecdòtica: en conèixer la notícia de la previsible caiguda de Barcelona, el comte de Cifuentes s'havia adreçat a la cort per oferir a l'*Almirante*, amb qui tenia amistat des de la joventut, tota la col·laboració necessària per defensar la capital catalana. El comte de Melgar no es trobava a la cort, però per Madrid es va estendre el rumor que, en rebre l'escrit de l'*Alférez Mayor*, el va menysprear, la qual cosa va ser entesa per aquest com un insult al seu honor.²¹³ L'enfrontament entre els dos nobles, amb campanya de pasquins i convocatòria a “*reñir en los Cuatro Cantones*” incloses, va tindre repercussions polítiques quan el rei i la reina van oferir obertament la seua protecció a l'*Almirante* i van ordenar l'empresonament del seu adversari. A la cort tothom va entendre que el comte de Melgar i *Almirante* de Castella s'havia convertit, sense que hi haguera hagut cap nomenament oficial, en el privat de Carles II.²¹⁴

L'estratègia plantejada per Cifuentes al comte de Harrach per fer avançar els interessos imperials a Madrid no s'allunyava significativament de les instruccions que aquest

---

²¹² Cifuentes a Harrach (Madrid, 28 de juny de 1697), AVA, *Harrach*, K. 224. La primera petició del comte a l'ambaixador va ser, precisament, que intentara desbloquejar el seu nomenament com a Gentilhome.

²¹³ María Luz GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición y Disidencia en la Guerra de Sucesión Española. El Almirante de Castilla*, Valladolid, 2008, p. 152.

²¹⁴ Segons sembla, també hi va haver el rumor a la cort que el conflicte havia estat provocat pel cardenal Portocarrero en la seua campanya per desprestigiar Melgar. L'enfrontament va facilitar a Cifuentes que “*cada día se lleguen a mi partido muchos señores*”, i tots creien que el rei s'alegrava del conflicte amb Melgar perquè, deien, “*no puede sufrir la tiranía del Almirante*” Veg. Cifuentes a Alois von Harrach (1697). AVA, *Harrach*, K. 213, s.f.

havia rebut a Viena, però sí que tenia en compte algunes qüestions que la cort imperial no havia considerat. En primer lloc, recomanava allunyar de la reina el pare Chiusa, home molt proper a l'*Almirante*. En segon lloc, cridar a Madrid el comte d'Oropesa, intentar que aquest es reconciliara amb la reina i així, de pas, reduir la influència de Melgar sobre el rei, per ser "*aborrecido del rey, odiado de todos los españoles, amigo sólo de sus intereses*".²¹⁵ Així mateix, considerava que solament amb la tornada al poder d'Oropesa, i la formació d'una junta de govern on hi haguera "*buenos austríacos*" seria possible l'enviament de l'Arxiduc Carles a la Península Ibèrica – "*con algún pretexto de puesto honorífico*" – i que aquest jurara com a successor "*haciendo pasar por unas cortes generales dicho juramento.*"²¹⁶

En opinió del comte de Cifuentes, la cessió de les màximes responsabilitats polítiques al comte d'Oropesa tindria també altres avantatges: podria guanyar-se el cardenal Portocarrero per al partit alemany, s'aconseguiria accelerar les gestions per a l'entrada de tropes imperials a la Península (amb les quals podria ser enviat l'arxiduc Carles) i es podria recuperar el temps perdut amb els membres dels consells, amb la noblesa de la cort i amb "*todo género de gentes*". El comte-*Alférez* conclouïa la seua exposició recomanant a l'ambaixador que evitara "aïllar-se", com ho havia fet Lobkowitz, però també tindre enfrontaments gratuïts, com els que havia protagonitzat el comte de Mansfeld.²¹⁷

En definitiva, d'haver prosperat la proposta del comte, el partit alemany hauria de patir una profunda transformació que hauria de passar, necessàriament, per la substitució de l'*Almirante* com a referent del grup pel comte d'Oropesa. Aquesta mesura podria tindre alguns avantatges i, de fet, quan l'antic primer ministre va tornar a formar part del Consell d'Estat –a partir de l'any 1698– es va comprovar que, com havia pronosticat Cifuentes, s'establien ponts de diàleg amb conspicus membres de les altres faccions cortesanes, entre ells el cardenal Portocarrero. Ambdós homes, a més, havien compartit militància al costat de la reina mare, així que no era inversemblant aquesta reconciliació.

---

²¹⁵ Segons Cifuentes, les persones de confiança de Melgar eren: els presidents dels consells de Castella, d'Índies i d'Hisenda, el Secretari del Despatx Universal, el confessor del rei i el confessor de la reina. (Cifuentes a Harrach, 28 de juny de 1697. AVA, *Harrach*, K. 224, s.f.).

²¹⁶ En opinió de Cifuentes, si Oropesa no estava a Madrid "no habrá partido alemán ni régimen en las cosas, y sólo prevalecerá la confusión y el desorden como hasta aquí, que insensiblemente y a cara descubierta hará predominar el partido francés" (Cifuentes a Harrach, 1697. Citat per AVA, *Harrach*, K. 224, s.f.).

²¹⁷ El marquès d'Alconchel insistia en aquest punt, i en la necessitat de fer-se "*bechuras*" a la cort perquè, afirmava, Harrach mai no podria comptar amb "*el dinero que tendrá para ganar a los españoles un embajador de Francia*" i es deia d'ell que "*los franceses han atacado a Barcelona sólo porque Vuestra Excelencia ha venido*". Veg. Cifuentes a Harrach (28 de juny de 1697). AVA, *Harrach*, K. 224, s.f.

El problema és que la tornada d'Oropesa era rebutjada amb contundència per la reina i per l'*Almirante* de Castella, així que aquests van fer front comú contra Cifuentes i Oropesa, van impedir que els membres de l'altra facció tingueren accés al monarca (incloent-hi l'ambaixador Harrach) i, en definitiva, van aconseguir que la desconfiança envers el partit alemany es convertira, directament, en animadversió.²¹⁸ La coincidència d'aquests fets amb la caiguda de Barcelona a mans de les tropes del duc de Vendôme va generar un ambient propici per a l'emergència d'una nova facció cortesana que defensava la necessitat d'un lideratge fort al capdavant de la Monarquia, i aquest paper solament el podia tindre algun membre de la casa reial francesa.²¹⁹

El 20 de setembre de 1697 era signat el tractat de Rijswijk i sols uns dies després Ferdinand von Harrach escrivia a Viena amb la informació que Carles II havia acceptat cridar l'arxiduc Carles al seu costat. La decisió del Rei Catòlic, però, arribava massa tard. Com en anteriors ocasions, el monarca espanyol actuava amb una manca de criteri que el portava a dir a cadascú allò que volia escoltar. Bona prova d'això és que, quan Harrach li va agrair formalment la decisió presa, Carles II es va limitar a demanar-li que baixara la veu, perquè la sala on estaven era gran i oberta i els podrien escoltar.²²⁰ Uns dies més tard, l'ambaixador encara escriuria a Viena demanant que facilitaren l'enviament de l'arxiduc a Madrid, ja que els comtes de Kaunitz i Auersperg estaven fent totes les gestions necessàries davant de Guillem III perquè aquest es fera càrrec del transport. Evidentment, les peticions no van ser ateses per l'emperador.

Al fracàs a Viena se'n va afegir prompte un altre a Madrid: el 13 d'octubre de 1697 va ser ordenat el desterrament del comte de Cifuentes, tres dies després que haguera estat foragitat també el duc de Montalto. La reina es desfeia així de dos dels seus principals

---

²¹⁸ Cifuentes també va avançar quina seria la seua actitud en cas que el partit alemany fracassara: abandonaria la cort i es traslladaria al regne de Granada, "*cuyo reino espero tener en qualquiera accidente*", ja que allà, segons Cifuentes, "*no se adora otro nombre (...). que el del señor Archiduque*". Per últim, en cas de conflicte, recordava que era "*señor de muchos lugares*" i que tenia "*tres hermanos y muchos amigos*", així que no dubtava que uns i altres estarien disposats a "*morir por el servicio de la Augustísima Casa*" (*ibidem*). Quasi una dècada abans, doncs, Cifuentes anticipava allò que passaria durant la Guerra de Successió i anunciava un *modus operandi* que ell mateix desplegaria, tot i que l'escenari no seria Granada, sinó el regne d'Aragó.

²¹⁹ En un escrit posterior, el comte de Cifuentes adverteix Harrach del perill que suposaria la pau amb França perquè portaria a Madrid un ambaixador de França que "*con audaz actividad procuraría fomentar y avivar los ánimos de muchos (...). infundiendo terror en todos los demás con lo formidable de sus fuerzas y su cercanía*". Veg. Cifuentes a Harrach (10 de juliol de 1697). AVA, *Harrach*, K. 224, s.f.

²²⁰ A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.* p. 214.

adversaris polítics, i iniciava un distanciament dels Harrach que provocaria un progressiu refredament de les relacions entre l'ambaixador i la reina.²²¹

4.3.2. El triomf de l'Almirante de Castella.

“Fals i francès”. Amb aquests dos epítets s'havia referit al comte de Melgar i *Almirante* de Castella el mateix home que sols uns mesos abans havia entrat a la cort espanyola de la seua mà i havia estat promogut per aquell a la grandesa d'Espanya: el príncep de Hessen-Darmstadt.²²² Al noble espanyol feia temps que se li feien retrets d'aquest tipus des de diferents àmbits, però que aquests aparegueren en una conversa entre l'ambaixador imperial i el príncep de Hessen posava de manifest el grau de desconfiança que despertava Melgar i, al mateix temps, la manca d'unitat al si del partit alemany.

La trajectòria de l'*Almirante* de Castella ha estat objecte de diversos estudis com a conseqüència de la seua intensa activitat política i del protagonisme que va assolir en la vida política espanyola durant els anys immediatament anteriors a la Guerra de Successió.²²³ Tanmateix, no cal entrar en els detalls de la seua biografia per poder constatar que les seues actuacions van estar marcades per constants controvèrsies que el van portar a enfrontar-se, entre d'altres, amb el duc de Montalto, el comte de Cifuentes i amb el príncep de Hessen-Darmstadt.²²⁴ Tanmateix, la seua proximitat a Maria Anna de Neoburg li va servir d'escut contra els incessants atacs de les classes populars madrilenyes i de diversos cercles cortesans, una protecció que el va portar a convertir-se en l'autèntic àrbitre de la política espanyola al llarg de l'any 1698.

Desterrat el comte de Cifuentes, ocupat en la reconstrucció de Barcelona el príncep de Hessen i exiliat voluntàriament a Toledo el cardenal Portocarrero, el comte de Melgar es va convertir, *de facto*, en el primer ministre de la Monarquia Hispànica.²²⁵ A la cort, però, la

---

²²¹ Pocs dies després de l'expulsió de Cifuentes, la reina acusaria Harrach de tindre'l ocult (Berlepsch a Ferdinand von Harrach. Toledo, 25 d'octubre de 1697. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 669-671.

²²² A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 216.

²²³ Veg., entre d'altres: M. L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición, op. cit.* i Virginia LEÓN SANZ, “El fin del Almirantazgo de Castilla: don Juan Tomás Enriquez de Cabrera”, *Cuadernos Monográficos del Instituto de Historia y Cultura NAVA*, núm. 42 (2003), p. 115-143.

²²⁴ Com s'explica més endavant, les sospites de Hessen-Darmstadt sobre la simpatia de l'*Almirante* per França no eren inversemblants i, de fet, eren compartides per altres membres de la cort. M.L. Gónzalez analitza l'aproximació de Melgar i la reina a l'ambaixador francès en: M.L. GONZÁLEZ, *Oposición, op. cit.*, p 164-166.

²²⁵ Berlepsch a l'elector palatí (Madrid, 16 de gener de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 706s. La comtessa el considerava “*el único austriaco sincero y enérgico*”.

seua preeminència depenia fonamentalment de la bona entesa que mantenia amb la reina i la comtessa de Berlepsch, així que va intentar consolidar-se estenent els seus tentacles fora de Madrid. Així, va mantindre correspondència amb l'emperador Leopold i va aconseguir que homes de la seua confiança, com el príncep de Vaudémont i el duc de Moles, obtingueren càrrecs de la màxima responsabilitat.²²⁶

És possible fins i tot que el mateix *Almirante* tinguera part de responsabilitat en la indecisió de Viena a l'hora d'enviar tropes de suport a Espanya. Segons Alexander Stanhope, a la cort espanyola es rebutjava l'ajuda holandesa a Flandes perquè "*would give great opportunities to the spreading of heresy*", un argument que compartia Melgar, per a qui seria millor que les tropes imperials arribaren per la Mediterrània, i evitar així la dependència d'anglesos i holandesos.²²⁷ En qualsevol cas, la defensa dels Països Baixos espanyols va ser confiada a tropes de Baviera, una decisió que va generar estupefacció i sospites, quan s'havia rebutjat la candidatura de l'arxiduc Carles a Milà "*por lo que se opondrían los franceses*" i, en canvi, es dipositava confiança en l'elector bavarés "*a sabiendas de que el elector es un pretendiente a la corona*".²²⁸

Els primers dies de març de 1698 Francesc Truyols, qui havia estat procurador reial al regne de Mallorca i havia coincidit amb l'*Almirante* com a militar a Milà, desvelava involuntàriament alguns dels dubtes que pesaven sobre el comte de Melgar. Segons un paper que "*cayósele al entrar en Palacio*", el virregnat concedit a Darmstadt era, en realitat, "*arrojarlo a la frontera donde todos se han perdido porque él no os perdiera a vos*", el comte d'Oropesa sempre havia tingut "*odio y aborrecimiento a vuestra persona*" i, a proposta de Truyols, calia reorientar de forma immediata el joc d'aliances a la cort. El noble mallorquí recomanava a l'*Almirante* que, discretament, sense que se n'assabentara la reina, "*ratifiquéis con el embajador de Francia vuestra Antigua alianza por los futuros deseados accidentes*".²²⁹ És possible que l'escrit formara part de la campanya de desprestigi que s'havia llançat contra l'*Almirante* des del bàndol del comte de Cifuentes, però no hi ha dubte que confirmava algunes sospites que

---

²²⁶ Segons va dir el mateix *Almirante* a Harrach, havia escrit fins a tres vegades a l'emperador per tractar de la possible arribada de tropes a Espanya. Sobre Vaudémont i Moles, A. ÁLVAREZ-OSSORIO, "Prevenir", *op.cit.*

²²⁷ Stanhope a Lord Lexington (Madrid, 2 de gener de 1698). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 99. A GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.*, p. 236.

²²⁸ Elector palatí a Berlepsch (Düsseldorf, 15 de febrer de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 719s.

²²⁹ Consulta secreta escrita en mallorquí de don Francisco Trullols al señor Almirante de Castilla. Caiósele al entrar en Palacio y se ha traduzido en castellano con toda fidelidad (8 de març de 1698). AVA, Harrach, K. 116.

feia temps que pesaven sobre la imatge del comte de Melgar i que permeten explicar algunes contradiccions en el comportament del personatge durant aquest període.

4.3.3. Una nova malaltia de Carles II.

El mes de març de 1698 la salut de Carles II va tornar a generar preocupació. El monarca estava obsessionat amb la mort i la seua condemnaió.²³⁰ A la cort, als carrers de Madrid i a les principals capitals europees, la incerta successió del monarca es va convertir de nou en una de les màximes preocupacions i es van iniciar els preparatius per a una crisi que semblava imminent.

A Portugal, segons informava el comte de Cifuentes, s'havia elaborat un document on s'afirmava que *“teniendo también derecho su rey a la corona de Castilla en falta de rey (...) nadie les puede disputar el derecho ni la útil ampliación que producirá esta unión a la Monarquía de España”*.²³¹ Segons sembla, el projecte comptava amb simpaties dins de la cort espanyola, com ho demostrarien els escrits adreçats al rei de Portugal pels ducs de Medina Sidonia i de l'Infantado on li demanaven que preparara 10.000 homes per a les fronteres hispanoluses.²³²

Baviera, per la seua part, va buscar suports interns mitjançant una aliança amb la reina, a la qual es va oferir, si el príncep Josep Ferran pujava al tron, una pensió de 600.000 escuts, la possibilitat de seguir vivint a Madrid, algun virregnat per als seus germans i càrrecs per a tots els membres de la seua *“camarilla”*.²³³ La posició imperial, expressada pel comte de Harrach, era l'acostumada: Carles II hauria de fer un testament a favor de l'arxiduc i, fins que aquest arribara, s'hauria de formar una Junta de Regència, tot reprenent la fórmula creada per Felip IV a la seua mort.²³⁴

---

²³⁰ A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.* (anotació del 17 de març de 1698), p. 251.

²³¹ Cifuentes a Harrach (29 de gener de 1698). AVA, *Harrach*, K. 224. El comte recomanava a Harrach que extremara les gestions front al partit francès perquè, afirmava *“ya no estamos en tiempo de traer alemanes, ni el señor emperador puede enviar millones a España”*.

²³² A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.* (anotació del 5 de març de 1698), p. 245. La reina també hauria escrit a la seua germana, reina de Portugal, en un sentit semblant.

²³³ Maria Anna de Neoburg al bisbe de Solsona i a l'emperadriu (Madrid, 13 de febrer de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 716.

²³⁴ A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 243s. La proposta de Harrach passava per incorporar a la junta el cardenal de Toledo, els presidents de Castella i Aragó, un *Grande* –que podria ser l'*Almirante*– i un altre conseller, que podria ser el cardenal de Còrdova. Amb aquesta composició s'evitaria que el cardenal Portocarrero assumira tota la responsabilitat. El projecte va ser comunicat a Melgar, qui el va considerar

Segons el comte d'Auersperg, a Anglaterra hi havia bona disposició a col·laborar amb la candidatura de l'arxiduc Carles, i al parlament es veia “*con gran interés el negocio español y se desea impedir el logro de las ambiciones francesas*”, però no estaven disposats a intervindre abans de la mort de Carles II i suggerien una possible col·laboració entre l'emperador i l'elector de Baviera.²³⁵ De fet, tot depenia de la decisió testamentària del Rei Catòlic: si aquest nomenava el príncep elector de Baviera, les potències marítimes es mantindrien neutrals en un possible conflicte.

Des de Viena i des de Paris, mentrestant, es redoblaven els esforços perquè els respectius representants d'aquestes corts a Madrid aconseguiren influir en les darreres voluntats del monarca a través d'una intensa negociació amb membres de la cort i amb la reina Maria Anna de Neoburg. La nova malaltia del rei va tornar a posar sobre la taula la necessitat d'un testament que no només hauria de servir per a nomenar hereu, sinó que hauria d'establir un sistema de govern provisional per a l'èxit del qual seria fonamental garantir un equilibri de poders entre les diverses faccions cortesanes.

4.3.4. El *ministerio duende*.

L'1 de juny el vell comte de Harrach demanava permís a Viena per abandonar la seua ambaixada a Madrid. L'experimentat diplomàtic havia fracassat en tot els objectius que l'havien portat a la cort de Carles II: el monarca espanyol no havia designat hereu ni havia admés l'entrada de tropes a Espanya, i Harrach ni tan sols havia aconseguit articular al seu voltant un grup cohesionat que donara suport a les peticions de Viena. Per si tot això no fóra suficient, el nomenament del príncep de Vaudémont com a governador de Milà va elevar el to de les crítiques nobiliàries cap a la “*camarilla*” de la reina, unes crítiques que es feien extensives als estrangers en general i als alemanys en particular.²³⁶

Ferdinand von Harrach no va abandonar la Península Ibèrica fins al mes d'octubre, així que va tindre temps encara per intentar, en un últim esforç, revertir la situació. Calia, primer que res, intentar recuperar la bona entesa amb la reina i les persones del seu cercle

---

adient però va reclamar també la convocatòria d'unes corts, un extrem al qual es negava l'ambaixador imperial (*Ibidem*, p. 246)..

²³⁵ Auersperg a Leopold I (Londres, 25 de març i 1 d'abril de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 726 i 729.

²³⁶ El nomenament de Vaudémont se sumava al de Jordi de Hessen a Catalunya i el de Maximilià de Baviera a Flandes (Doctor Geleen a l'elector palatí. Madrid, 10 d'abril de 1698. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 730).

més íntim ja que, si això s'aconseguia, es podria reorganitzar el partit alemany i s'incrementaria la influència d'aquest sobre Carles II.

Les gestions amb la reina no van tindre massa èxit. Segons l'ambaixador, Maria Anna de Neoburg treballava més per "*ihre eigene Convenienz*", pel seu propi interès, que no pas pels de l'emperador.²³⁷ Això podia tindre una conseqüència positiva: si Viena aconseguia garantir a la reina "*eine Retirade, wo sie ruhig leben möge*" (un retir on poguera estar tranquil·la), es podria tornar a comptar amb la seua col·laboració.²³⁸ Tanmateix, les diverses converses d'aquelles setmanes van posar de manifest que hi havia poc espai per a l'optimisme. Primer que res, perquè la reina acusava els Harrach d'haver promogut la tornada al govern del seu major enemic, el comte d'Oropesa; en segon lloc, perquè l'odi als alemanys havia arribat al príncep de Hessen-Darmstadt, al qual s'acusava, com s'ha vist, d'haver malversat diners. S'afegien a tot això les intenses gestions de l'ambaixador francès a Madrid, comte de Harcourt, perquè fóra acceptada l'ajuda militar francesa a Ceuta, una disposició a col·laborar que contrastava amb les contínues reticències de Viena a enviar tropes de suport a la Monarquia Hispànica.²³⁹

Mentrestant, a les habitacions reials el monarca estava sent sotmés a l'exorcisme que hauria de verificar l'origen de les seues freqüents dolències.²⁴⁰ Després d'haver-se confirmat que estava posseït pel dimoni, un Carles II atemorit per la mort va decidir iniciar les gestions polítiques que haurien de garantir l'estabilitat després del seu decés. Les notícies que eixien de palau eren, però, contradictòries: mentre el 15 de juliol el pare Chiusa feia saber a Harrach que el rei estava preparant un testament a favor de l'arxiduc inspirat pel de Felip IV, l'endemà mateix el secretari del Despatx Universal notificava a l'ambaixador de França que Carles II no tenia cap intenció d'apartar-se de "*las paces ajustades entre las dos coronas*".²⁴¹ Per afegir major complexitat a la situació, el dia 29 Ferdinand von Harrach va

---

²³⁷ A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.*, p. 265. Uns dies més tard la pròpia comtessa de Berlepsch reconeixeria a l'ambaixador que les relacions de la reina amb Viena s'havien refredat (*Ibidem*, p. 269).

²³⁸ *Ibidem*, p. 267s.

²³⁹ Segons el marquès Bartolomeo Ariberti, ambaixador de l'elector palatí a Madrid, la indecisió de Viena en relació a les tropes demostrava manca d'interès, ja que hauria estat fàcil enviar diners al príncep de Darmstadt perquè s'haguera fet un reclutament a Catalunya. Ara, en opinió del diplomàtic alemany, ja era tard perquè a la cort ja es parlava obertament de "*la sordidez de los embajadores cesáreos y se enaltece en cambio la longanimidad del de Francia*" (Ariberti a l'elector palatí. Madrid, 13 d'agost de 1698. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 814s.).

²⁴⁰ Sobre aquest episodi, Mar REY BUENO, *El Hechizado. Medicina, alquimia y superstición en la corte de Carlos II*, Madrid, 1998, p. 37ss.

²⁴¹ A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.* (anotació del 15 de juliol de 1698), p. 276 i *Copia de papel que don Antonio de Ubilla escribió al embajador de Francia en 16 de julio de 1698*. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 802.

rebre un paper del rei on li deia que “*las coyunturas presentes no le permitían obrar libremente según su deseo y el de Su Magestad Cesárea*”, que aquestes circumstàncies l’obligaven a “*tomar tales resoluciones que no atropellasen todo*” i que era conscient que “*perdiéndome yo, se pierde mi tío, y perdiéndose mi tío, me pierdo yo*”.²⁴²

El críptic missatge de Carles II no aclaria quines eren les seues intencions en relació amb el testament, però les posteriors converses de l’ambaixador amb la reina i amb la comtessa de Berlepsch tampoc no van aportar més dades. En definitiva, com encertadament afirmava Alexander Stanhope, a Madrid ningú no prenia decisions, ja que els ministres estaven “*in a more stupid lethargy than their master*” i tothom intentava obtindre el major benefici particular d’aquella situació.²⁴³ Era, en paraules d’Oropesa, “*el ministerio duende, porque nadie sabe quién es el que manda*”²⁴⁴

L’ambaixador Harrach va intentar en les seues últimes audiències amb Carles II que aquest li donara una “*copia auténtica de un testamento a favor del archiduque y órdenes terminantes para el envío de tropas imperiales a España*”.²⁴⁵ La petició era lògica tenint en compte la bona disposició que el rei d’Espanya havia mostrat cap a Viena en les seues últimes comunicacions amb l’ambaixador però amb això només es volia, en opinió del comte de Monterrey, enlluernar l’emperador.

“*Se marchó como vino, sin haber conseguido nada*”. Amb aquesta contundent síntesi acomiadava la comtessa de Berlepsch l’ambaixador imperial Ferdinand von Harrach. La cambrera major de Maria Anna de Neoburg atribuïa el fracàs del diplomàtic austríac a la seua manca d’habilitat en les relacions socials –en contrast amb allò que feia el seu homòleg francès– i, sobretot, a la passivitat de Viena en relació amb l’enviament de tropes a Espanya.²⁴⁶ En aquestes circumstàncies, concloïa la noble alemanya, quan Espanya estava “*prácticamente asediada por mar y por tierra*”, l’única possibilitat d’èxit de l’emperador hauria d’arribar “*de la fuerza de sus armas*”. L’eixida de l’ambaixador imperial de Madrid va anar

---

²⁴² A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.* (anotació del 29 de juliol de 1698), p. 279. Al document també s’inseria una carta per a l’emperador en la qual li agraiïa la cooperació per aturar els francesos, l’informava que no havia admès l’enviament de l’arxiduc a Milà perquè podria haver sigut perillós mentre durara la guerra i, per últim, li demanava que pressionara França perquè admetera tornar a l’*statu quo* de la pau dels Pirineus (Carles II a Leopold I. Madrid, 28 de juliol de 1698. *HHStA, Spanien Hofkorrespondenz*, K. 7, fol. 96-97).

²⁴³ Stanhope a Mr. Yard (Madrid, 29 de juny de 1698). Citat a MAHON, *op. cit.*, p. 135.

²⁴⁴ Harrach a l’emperador (Madrid, 14 d’agost de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 816s.

²⁴⁵ Ariberti a l’elector palatí (Madrid, 13 d’agost de 1698). *Ibidem*, p.815.

²⁴⁶ En aquesta opinió coincidia amb el comte de Monterrey, qui afirmava que l’emperador havia tingut tres anys per desbloquejar la situació, però ara ja resultava impossible fer res per la presència francesa a les fronteres espanyoles (A. Gaedeke, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 286)..

acompanyada d'una mobilització popular a la porta del palau reial, on la multitud va cantar *De profundis*, i també davant de la residència de l'ambaixador francès, on va entonar un *Te Deum laudamus*.²⁴⁷ El poble de Madrid, com venia advertint-se des de feia mesos, donava per descomptada la victòria francesa en la disputa successòria.

“*Bien creo que saldrás de buena gana de aquella Babilonia, como bien la llamas, y que también quedarás con cuidado a ver allá a tu bixxo*”.²⁴⁸ Amb aquestes paraules l'emperador autoritzava Ferdinand von Harrach a abandonar la missió que l'havia portat a Espanya un any abans. Ja feia temps que el diplomàtic austríac pensava que havia fracassat en l'objectiu fonamental de la seua ambaixada. Decebut per la profunda divisió de la cort espanyola i, també, per la miopia de Viena en relació amb els afers espanyols, Harrach va abandonar “aquella Babilònia” el 9 d'octubre de 1698, amb el convenciment que Espanya acabaria convertint-se en “*eine Provinz von Frankreich*”, una província de França.²⁴⁹

4.4. LA SEGONA AMBAIXADA D'ALOIS VON HARRACH.

Ferdinand von Harrach deixava un partit alemany esmicolat, erosionat i profundament criticat, unes circumstàncies que no evitaven que els seus propis membres s'acusaren mútuament de manca de fidelitat i d'afavorir veladament els interessos del rei de França.²⁵⁰ En aquestes circumstàncies, només la tornada del comte d'Oropesa al poder, el mes d'octubre de 1698, va poder assegurar una mínima estabilitat en la vida política espanyola i va acabar amb el “*ministerio duende*” durant uns mesos. El desprestigi de la reina i la “*camarilla*”, que havia estat ja constatat pel vell comte de Harrach va fer que el fill d'aquest iniciara una aproximació al cardenal Portocarrero que va provocar la ruptura definitiva amb Maria Anna de Neoburg i va consolidar la tendència d'aquesta a negociar amb qualsevol que li assegurara una situació digna després de la mort de Carles II. Indubtablement, el gran beneficiat d'aquesta crisi va ser un partit francès que no havia deixat de guanyar adeptes des de la caiguda de Barcelona i que, de fet, es va convertir en l'autèntic àrbitre de la política madrilenya durant els darrers dos anys de vida de Carles II.

---

²⁴⁷ Doctor Geleen a l'elector palatí (Madrid, 12 de setembre de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 845.

²⁴⁸ Leopold I a Ferdinand von Harrach (Viena [1698]). AVA, *Harrach*, K. 206, s.f.

²⁴⁹ A. GAEDEKE, “Das Tagebuch”, *op. cit.*, p. 286.

²⁵⁰ Poc abans d'eixir de Madrid, per exemple, un confident de Harrach l'advertia que la reina i l'*Almirante* mantenien converses on es parlava malament de l'emperador (*Ibidem*, p. 286). Una acusació que compartia també Ariberti, qui hauria tingut notícies de les simpaties de l'*Almirante* per França (Ariberti a l'elector palatí. Madrid, 11 de setembre de 1698. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 842s.).

4.4.1. El partit francès.

La caiguda de Barcelona a mans franceses havia estat interpretada per una part de l'opinió pública com una prova evident de la superioritat militar francesa i de la manca d'interès de l'emperador per allò que passava a la Península Ibèrica. La comtessa de Berlepsch ho va resumir amb una contundent afirmació: "*Los españoles aman ya a los franceses tanto como antes los aborrecían*".²⁵¹

L'habilitat de Lluís XIV durant les negociacions de la pau de Rijswijk, amb la intenció de mostrar magnanimitat cap a la Monarquia Hispànica i, sobretot, l'entrada del nou ambaixador francès a Madrid, marquès de Harcourt, van permetre a la diplomàcia francesa iniciar una política sistemàtica d'atracció adreçada, fonamentalment, als cercles cortesans i a les classes populars de la capital. Aquestes activitats, reconstruïdes de forma exhaustiva per Célestin Hippeau i recentment estudiades per Ana Álvarez van permetre que, en tres anys escassos, es creara, es consolidara i finalment s'imposara un nou partit francès.²⁵²

A l'èxit de la facció francesa va contribuir, evidentment, la crisi del seu principal adversari, el partit alemany, però també una progressiva atracció d'aquells personatges que havien donat suport a la candidatura bavaresa.²⁵³ L'estratègia va consistir, fonamentalment, en una combinació de pressió militar a la frontera i de maniobres de seducció dins de la pròpia cort, un plantejament sensiblement diferent al que s'havia dissenyat des de Viena per imposar els drets de l'arxiduc Carles, que passava per la seua entrada a Madrid.²⁵⁴ En aquest sentit, resulta molt significatiu que pocs dies després de la seua entrada oficial a la capital, el marquès de Harcourt oferira la col·laboració militar de Lluís XIV per defensar Ceuta dels atacs del soldà de Meknès, una actitud que contrastava amb els dubtes de Viena en relació amb l'enviament de tropes a Espanya.²⁵⁵ França, en definitiva, podia oferir una "*peace and quietness*" que no es podia esperar de la circumspecta actitud de l'Imperi.²⁵⁶

---

²⁵¹ Berlepsch a l'elector palatí (Madrid, 20 de juliol de 1697). *Ibidem*, p. 645.

²⁵² C. HIPPEAU, *Avènement des Bourbons au tron d'Espagne*, París, 1875. A. ÁLVAREZ LÓPEZ, *La fabricación de un imaginario*, op. cit., passim.

²⁵³ En paraules del comte d'Aguilar, no calia que l'ambaixador francès fera res, perquè la Monarquia "*laufen von selbst in seines Königs Hände*" (va, tota sola, a les mans del seu rei). Citat per A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", op. cit., p. 257.

²⁵⁴ Com s'ha dit anteriorment, abans de l'arribada de Harcourt a Madrid també es va especular amb la possibilitat que un dels fills del Delfí, probablement el duc de Berry, fóra traslladat a la cort de Carles II.

²⁵⁵ En opinió de la comtessa de Berlepsch, mentre França actuava amb aquesta diligència, "*siguen dormidos en Viena*" (Berlepsch a l'elector palatí. Madrid, 26 de maig de 1698. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, op. cit., p. 770). En paraules de Harrach, l'ajuda francesa a Espanya seria molt mal considerada per l'emperador,

Si sembla que la relació de l'ambaixador francès amb Carles II mai no va ser fluïda, no es pot dir el mateix dels vincles que aquell va establir amb alguns cortesans, particularment el marquès de Los Balbases i el cardenal Portocarrero, i amb la població de Madrid.²⁵⁷ A mitjan mes de juliol, l'esposa de Harcourt ja era aclamada pels carrers de la capital, i el matrimoni s'havia convertit en "*the idols of the common people*".²⁵⁸ Per aconseguir aquestes simpaties, la parella va mantindre una intensa vida social i va mostrar una extraordinària generositat que incloïa entre els seus destinataris la pròpia reina, a la qual, segons es deia, haurien regalat un collar de perles i una perruca rossa.²⁵⁹ No és estrany, doncs, que fins i tot la comtessa de Berlepsch es mostrara preocupada per l'ascendent que els francesos estaven adquirint a la cort, on haurien aconseguit, segons l'alemanya, reunir més de cent persones al seu voltant.²⁶⁰

Les relacions entre Maria Anna de Neoburg i la marquesa de Harcourt van tindre conseqüències polítiques immediates, ja que la confiança entre les dues dones va propiciar un apropament de l'esposa de Carles II al partit francès. Aquesta aproximació era el resultat lògic d'un creixent desencant amb Viena que era compartit pel germà de la reina, l'elector Joan Guillem. Aquest havia fet saber a Lluís XIV que, després d'haver manifestat reiteradament el seu suport a l'emperador i no haver-ne tret res a canvi, donava llibertat d'actuació a la seua germana perquè es preocupara només de "*ses propres affaires*".²⁶¹ La reina, després de presentar-se com a víctima dels mals consells dels ambaixadors imperials, del pare Chiusa i de la comtessa de Berlepsch, va acceptar el suggeriment i, probablement amb

---

"*mayormente habiendo concedido con tanta promptitud las tropas que (...). le pidieron (...). el año antecedente*"; l'ambaixador obviava, però, que les tropes imperials havien de ser pagades per Madrid, i això no passava amb les franceses. Veg. *Copia del papel escrito por el conde de Harrach al cardenal Portocarrero y al Almirante, en 27 de mayo de 1698. Ibidem*, p. 777s. La resposta del cardenal, a Portocarrero a Harrach (Madrid, 28 de maig de 1698). AVA, Harrach, K. 289.

²⁵⁶ Stanhope al seu fill, James Stanhope (Madrid, 11 de juny de 1698). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 106.

²⁵⁷ A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.*, p. 276. El marquès de Los Balbases havia estat ambaixador espanyol a França en les negociacions de l'enllaç de Carles II amb Maria Lluïsa d'Orleans. En paraules de Lluís XIV, aquest i el cardenal podrien ajudar Harcourt a demostrar que el rei francès no tenia intenció de convertir Espanya en una "*province, ni la faire gouverner par les vice-rois*" (C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 149).

²⁵⁸ Stanhope a Mr. Yard (Madrid, 23 de juliol de 1698). Citat per Mahon, *op. cit.*, p. 116. Sobre la marquesa de Harcourt, veg. A. ÁLVAREZ LÓPEZ, "Los negocios de Luis XIV", *op. cit.*, p. 187s.

²⁵⁹ A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.*, p. 278. Segons l'ambaixador del Palatinat, la marquesa anava freqüentment a les habitacions de la reina, i aquesta rebia nombrosos regals (Ariberti a l'elector palatí. Madrid, 31 de juliol de 1698. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, 807s.).

²⁶⁰ Berlepsch a l'elector palatí (Madrid, 30 de juliol de 1698). *Ibidem*, p. 806s.

²⁶¹ Harcourt a Lluís XIV (Madrid, 5 d'agost de 1698). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 154.

l'aquiescència de l'*Almirante*, va iniciar una nova estratègia adreçada, exclusivament, a assegurar-se una viduitat còmoda.²⁶²

Mentre Madrid es rendia a la generositat de l'ambaixador francès, Lluís XIV negociava secretament amb Guillem III les condicions en les quals s'hauria de repartir la Monarquia Hispànica si Carles II moria sense fills i, al mateix temps, mantenia mobilitzades les seues tropes i instal·lades a la frontera pirinenca.²⁶³ En aquestes condicions, l'odi als francesos es va convertir en admiració cap a una potència que podia garantir seguretat i estabilitat. Un bon exemple d'aquestes opinions el trobem en aquells grups que havien invertit en deute públic i que, en conseqüència, necessitaven una estructura de govern sòlida que garantira el cobrament dels interessos de les seues inversions. Aquests, segons la comtessa de Berlepsch, "*con Francia creen tenerlas (les seues rendes) más seguras*".²⁶⁴

La bona disposició que el marquès de Harcourt va trobar a la cort de Carles II i als carrers de Madrid va conduir Lluís XIV a plantejar la possibilitat d'imitar l'estratègia imperial i enviar algun dels seus néts a Madrid.²⁶⁵ La idea, de fet, comptaria amb un important suport popular a la capital, on no van tardar a aparèixer "*papeles y discursos*" a favor del segon fill del Delfí, Felip d'Anjou, "*suponiendo que por este medio quedará la Monarquía en el estado en que está, sin ninguna incorporación con la Francia*".²⁶⁶

4.4.2. El segon testament de Carles II.

La tensió política que va envoltar la malaltia del rei durant la primavera de l'any 1698 va fer ascendir als càrrecs de màxima responsabilitat dos personatges que

---

²⁶² Mossén La Blandinière al general de la Mercè (Madrid, 14 d'agost de 1698). *Ibidem*, p. 160. Uns mesos abans havia estat l'ambaixador de l'elector de Baviera, baró Bertier, qui havia oferit a la reina una pensió de 600.000 escuts, un virregnat per a algun dels seus germans i oficis per a les persones de la seua confiança (J.A. LÓPEZ ANGUITA, *op. cit.*, p. 1137).. La nova estratègia de la reina també va contemplar una aproximació a França, segons havia confessat el pare Cienfuegos, persona de la màxima confiança de l'*Almirante*, a l'ambaixador francès (Harcourt a Lluís XIV. Madrid, 20 de setembre de 1698. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 220). Sobre l'aproximació de la reina al partit francès, veg. J.A. LÓPEZ ANGUITA, *op. cit.*, p. 1144ss.

²⁶³ Al Rosselló comptava amb 30 batallons i 50 esquadrans i podia portar-ne a Navarra una quantitat semblant (Lluís XIV a Harcourt. 5 d'agost de 1698. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 151).

²⁶⁴ Berlepsch a l'elector palatí (Madrid, 29 d'agost de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 838s.

²⁶⁵ Lluís XIV a Harcourt (5 d'agost de 1698). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 149. El monarca francès deixava a l'elecció espanyola la tria entre els ducs de Berry i d'Anjou, fills del Delfí. Es comprometia, a més, que el príncep que anara a Madrid ho faria amb un sol conseller francès i un petit grup de criats per evitar els recels dels espanyols cap a la presència estrangera a la capital.

²⁶⁶ Bernardo Bravo a Prielmayer (Madrid, 12 de setembre de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 848.

aconseguien fer caure l'*Almirante* i imposar, durant un breu període de temps, una mena de govern de concentració que va permetre albirar una possible eixida pacífica a la crisi successòria i de govern que afectava la Monarquia Hispànica.

El primer d'aquests personatges era el cardenal Portocarrero. Des de l'any 1695 s'havia mantingut en un segon pla i s'havia retirat a la seua diòcesi toledana com a conseqüència de la seua irreconciliable enemistat amb la reina. Reintegrat més tard a la vida pública, va formar part d'un triumvirat de govern amb l'*Almirante* de Castella i amb el duc de Montalto, un experiment de cooperació que va tindre, però, una vida efímera: als pocs mesos, Melgar va ser acollit al palau reial i es va convertir gairebé en primer ministre, mentre que Montalto, enemic tradicional de la reina, va ser expulsat de la cort.²⁶⁷

Manuel Álvarez de Toledo, el comte d'Oropesa, també havia hagut d'eixir de la cort després de l'entrada en ella de Maria Anna de Neoburg, una decisió aplaudida per Viena, perquè deixava el partit bavarés sense el seu principal valedor. Però Oropesa, "*the ablest man I have met with in Spain*" en opinió d'Stanhope, havia tornat a la cort el mes de setembre de 1696, en plena malaltia de Carles II, i la seua posició a Madrid es va reforçar en els mesos posteriors.²⁶⁸ Com s'ha vist, el comte de Cifuentes havia insistit en l'important paper que el comte podria tindre en l'èxit de la causa imperial, així que no és estrany que la pròpia reina accedira a cridar-lo a la cort i acceptara el seu nomenament com a president del Consell de Castella l'any 1698.²⁶⁹

Oropesa i Portocarrero coincidien, si més no, en una idea: tots dos creien imprescindible propiciar una reforma política en profunditat i ambdós consideraven que aquesta havia de ser promoguda per unes corts. El rei es negava a autoritzar la formació d'una junta de govern, i tampoc no volia nomenar cap *valido*, la qual cosa deixava la Monarquia en una situació absolutament ingovernable, circumstància d'especial gravetat quan tot just acabava de finalitzar la guerra contra França, quan el rei no tenia garantida la seua successió i quan, a més, les collites de la primavera de 1698 feien pronosticar una crisi de subsistència.²⁷⁰

---

²⁶⁷ J.A. LÓPEZ ANGUITA, *op. cit.*, p. 1130.

²⁶⁸ Stanhope al comte de Nottingham (Madrid, 9 d'agost de 1690). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 5

²⁶⁹ A. GAEDEKE, "Das Tagebuch", *op. cit.*, p. 251.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 256. L'11 de maig de 1698 el comte d'Aguilar es queixava de la indecisió de Carles II en aquesta qüestió, una opinió que també transmetria el comte d'Oropesa a l'ambaixador uns dies després.

La possibilitat de reunir les corts havia estat una constant durant bona part del regnat de Carles II, i havia estat defensada pel cardenal Portocarrero en diverses ocasions, especialment durant els darrers anys de vida de Maria Anna d'Àustria. Ara, el projecte es tornava a plantejar i comptava amb el vistiplau del president del Consell de Castella, qui afirmava que les Corts havien de ser reunides i escoltades en un negoci tan important com ho era la successió del rei.²⁷¹

Per evitar la influència de la reina sobre el monarca, el tàndem Oropesa-Portocarrero es va plantejar fins i tot que Carles II viatjara a Toledo i aprofitar aquesta conjuntura per fer-lo acceptar una nova planta de govern.²⁷² Aquesta mena de segrest del monarca semblava l'única solució per evitar situacions com la que, segons el relat del cardenal, s'havia donat durant els primers dies del mes de setembre, quan Maria Anna de Neoburg hauria obligat el seu marit a trencar el testament de 1696 i, “*per violence*”, a fer-ne un de nou a favor de l'arxiduc Carles en el qual, a més, ella era nomenada governadora interina.²⁷³ És possible que la narració haguera estat deliberadament exagerada pel Primat d'Espanya, però el ben cert és que va obtenir allò que volia: l'ambaixador francès va recomanar al seu monarca que, en vista de la situació, instara Carles II a convocar unes corts generals.

Una recaiguda del monarca el mes d'octubre de 1698 va facilitar els objectius dels ministres, però amb una modificació del pla inicial: calia convèncer el monarca que el clima d'El Escorial seria més adient per a la seua recuperació i, un cop allà, haurien d'aconseguir que confirmara el testament a favor del príncep de Baviera, es convocarien corts per ratificar el nomenament i es prendrien mesures per apartar els alemanys de l'entorn del monarca.²⁷⁴

El 30 de novembre de 1698 Carles II signava un nou testament a favor del príncep de Baviera que era, en bona mesura, conseqüència del recentment aprovat tractat internacional de repartiment, però també era el resultat de la col·laboració política del cardenal Portocarrero i el comte d'Oropesa. El testament reprenia la fórmula que havia fet

---

²⁷¹ *Ibidem* (anotació del 9 de juliol de 1698), p. 274. En aquesta mateixa reunió Oropesa va insistir en la importància de tindre en compte els “*fueros y privilegios der verschiedenen Königreich*” (els furs i privilegis dels diferents regnes)..

²⁷² F. de CASTELLVÍ, *op cit.*, vol. I, p. 98.

²⁷³ Harcourt a Lluís XIV (10 de setembre de 1698). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 186. Segons Harcourt, la reina encara conservava el text del testament favorable a l'arxiduc a la darrera de l'any 1698 (*Ibidem*, p. 264).

²⁷⁴ Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 10 d'octubre de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 860.

servir Felip IV: la reina seria governadora fins a l'arribada de Josep Ferran de Baviera, i estaria assistida per una junta amb els presidents de Castella i d'Aragó, el cardenal, l'inquisidor general, un conseller i un *Grande* d'Espanya. La composició de l'organisme de regència revelava, en opinió del marquès de Harcourt, que la reina havia optat per la "via bavaresa" després d'haver fracassat els seus intents d'aproximar-se a França i confirmava també l'oposició de la cort espanyola al projecte de divisió de la Monarquia.²⁷⁵

4.4.3. L'efímer triomf d'Alois von Harrach.

El període d'aparent estabilitat política que va propiciar l'entesa entre el comte d'Oropesa i el cardenal Portocarrero va donar lloc a canvis significatius en la correlació de forces a la cort de Carles II. Així, mentre la reina i l'*Almirante* intentaven fer una aproximació a França, l'ambaixador Alois von Harrach va iniciar una etapa de col·laboració amb el nou govern, i particularment amb el cardenal Portocarrero. Les relacions dels Harrach amb la reina i la seua "*camarilla*" mai no havien estat caracteritzades per la confiança, però el vell ambaixador havia actuat amb una prudència que no estaria present en les relacions del seu fill amb Maria Anna de Neoburg.

El primer enfrontament entre la reina i el jove ambaixador es va suscitar quan Harrach va començar a fer gestions perquè fóra substituït el bisbe de Solsona, ambaixador d'Espanya a Viena. Fra Juan de Santa Maria Alonso, "*becbura*" de la reina, havia arribat a la capital imperial el 1694, però la seua gestió a la cort de Leopold I va estar marcada des del principi per les divergències amb la política internacional de Viena, i especialment per la seua oposició als ministres imperials en relació amb la pacificació de Catalunya durant la Guerra dels Nou Anys.²⁷⁶

Abans i tot de l'elecció del bisbe com a ambaixador, els Harrach havien rebut notícies que desaconsellaven el seu nomenament, ja que l'eclesiàstic era acusat pel trinitari fra Mauro de la Concepció de ser "*politicón y chismoso*".²⁷⁷ Hi havia, a més, dues raons

---

²⁷⁵ A la reina se li garantia una renda de 800.000 escuts i poder romandre a Espanya. Uns dies després de la reunió, el marquès de Los Balbases havia dit a Harcourt que el rei tenia gran interès en conservar la Monarquia íntegrament, incloent-hi Espanya, Nàpols i Milà (Harcourt a Lluís XIV. 29 de novembre de 1698. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 260).

²⁷⁶ J.A. LÓPEZ ANGUITA, *op. cit.*, p. 1136.

²⁷⁷ Veg. Fra Mauro de la Concepció a Ferdinand von Harrach [1694] AVA, *Harrach*, K. 225. Aquest trinitari havia estat a Viena i a Polònia, i es va instal·lar de nou a Madrid el 1694; des d'aleshores va ser una de les persones de confiança dels Harrach i posteriorment es convertiria en agent del partit alemany al costat del príncep de Hessen.

fonamentals que podien convertir el bisbe en un personatge perillós per als interessos imperials: en primer lloc, el fet mateix que fóra religiós, la qual cosa el feia sospitós de tindre major fidelitat a Roma que a Madrid i, en segon lloc, la seua estreta relació amb els ducs de Montalto i de Medinaceli, els quals, en opinió del pare de la Concepción, podrien aprofitar la presència del bisbe a Viena per obtindre “*el duque de Montalto, el reynado de Sicilia, y el de Medina, el de Castilla y Aragón, en caso de faltar la sucesión*”.²⁷⁸ La reina, però, no només va impedir la substitució del seu protegit, sinó que va interpretar les gestions d’Alois von Harrach com una traïció.²⁷⁹

L’aproximació del jove ambaixador imperial al cardenal Portocarrero va ser possible gràcies a la intervenció del marquès de Leganés, que tot just feia uns mesos que havia tornat a Madrid després de la seua estada a Milà com a governador. El tercer marquès de Leganés, de fet, ja havia tingut un paper clau per facilitar l’entesa entre Oropesa i Portocarrero, i va considerar que l’ambaixador podria aconseguir de l’emperador algun gest que convencera Carles II de la necessitat de desfer-se dels membres de la “*camarilla*” i del bisbe de Solsona.²⁸⁰

El jove Harrach va assumir com a pròpies les crítiques i propostes fetes pel grup de Leganés. “*Je crois –escrivia l’ambaixador a son pare– qu’il n’y a point d’autre remede pour sauver cette Monarchie et pour remettre les interets de notre Maître, si non que cette plante suit changé et los lados de la Reyne changé*”²⁸¹ Segons l’ambaixador, la bona relació que havien mantingut fins al moment amb la reina no els havia donat res a guanyar, així que es mostrava partidari d’una actuació enèrgica de Viena que facilitara una crisi de govern i l’expulsió de la “*camarilla*”.

Amb la seua aproximació a Leganés, Alois von Harrach creia possible apartar del govern el comte d’Oropesa, al qual es considerava a Viena obertament inclinat a la successió de Baviera. A més, segons l’ambaixador, l’entesa entre Oropesa i el cardenal havia fracassat, perquè qualsevol proposta que feia el primer era rebutjada pel segon, i a l’inrevés; en aquestes condicions, Harrach creia que la caiguda d’Oropesa era imminent i que això facilitaria les coses per al partit alemany.²⁸² El temps donaria parcialment la raó a

---

²⁷⁸ Ibidem.

²⁷⁹ Alois von Harrach a l’emperador (Madrid, 10 d’octubre de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 859.

²⁸⁰ Alois von Harrach a l’emperador (Madrid, 28 de setembre i 10 d’octubre de 1698). *Ibidem*, p. 852ss. i 859s.

²⁸¹ Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach (Madrid, 19 d’octubre de 1698). AVA, *Harrach*, K. 241.

²⁸² Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach (Madrid, 7 de novembre de 1698). *Ibidem*.

l'ambaixador: Oropesa, efectivament, cauria, però això no va donar major avantatge als interessos de l'emperador a Espanya.

El testament de Carles II a favor del príncep de Baviera va ser interpretat per Alois von Harrach com una estratagema d'Oropesa i de l'*Almirante*, tot considerant que la resta de consellers s'havien vist obligats a signar la declaració del monarca. La interpretació de l'ambaixador no deixava lloc a dubtes de la seua convençuda –i un tant ingènua– militància en el partit del cardenal Portocarrero, al qual eximia de la responsabilitat d'un text que, segons ell, hauria comptat amb el vistiplau de la reina, dels ambaixadors de Baviera i Portugal i de Francisco de Schonenberg. Un temps després el Prímat d'Espanya encara afirmava amb contundència davant d'Alois von Harrach la seua adhesió a la Casa d'Àustria mentre, simultàniament, expressava a l'ambaixador francès la seua disposició a defensar els "*intereses del Rey Cristianísimo*".²⁸³

Durant setmanes, l'ambaixador imperial va fer gestions per intentar esbrinar les circumstàncies que havien envoltat la signatura del testament de Carles II, i prompte es va adonar que les primeres suposicions eren errades. En primer lloc, va tindre notícies certes de la implicació del cardenal Portocarrero en l'elaboració del text; més tard va saber que la reina i la comtessa Berlepsch havien obtingut sucoses contrapartides a canvi de llur suport al document. També es va informar que els presidents dels consells de Castella i d'Aragó – Oropesa i el comte d'Aguilar, respectivament – havien consultat juristes d'aquestes institucions sobre la possibilitat de testar sense fer corts, i tots havien estat d'acord en la legalitat de la decisió. Per últim, els únics "imperials" fiables –el comte de Monterrey, el marquès de Leganés i el comte de Benavente– confirmaven que la reina havia abandonat definitivament la causa imperial i que calia que l'emperador fera un gest contundent.²⁸⁴

La mort del príncep Josep Ferran de Baviera va donar a l'ambaixador Alois von Harrach la seua última victòria a Madrid. La notícia, considerada pel doctor Geleen com una "*extraordinaria merced del cielo*", va provocar un frenètic moviment de cortesans que s'adreçaven a buscar la simpatia de Harrach, tot considerant, com ell mateix recordaria a l'emperador, que la mort del príncep de Baviera portava els drets successoris de nou a Viena. La primera a apropar-se va ser la comtessa de Berlepsch, qui va aprofitar per dir a Harrach allò que volia escoltar: que estava en contra del poder que havien adquirit Oropesa

---

²⁸³ Harcourt a Lluís XIV (Madrid, 26 de novembre de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 878. Veg. també Alois von Harrach a l'emperador (Madrid, 6 de novembre de 1698). *Ibidem*, p. 880.

²⁸⁴ Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach (Madrid, 2 de gener de 1699). *Ibidem*, p. 886s.

i l'*Almirante* de Castella. A la cambrera major la van seguir el comte de Leganés, el cardenal Portocarrero i el comte de Benavente, que van manifestar el seu suport a la causa imperial, van insistir en la importància de reformar la planta del govern i van advertir –concretament Benavente– de l'existència d'un testament a favor de l'arxiduc Carles que s'hauria negociat, però, d'esquenes a l'ambaixador.²⁸⁵ Alois von Harrach va concloure d'aquestes mostres de suport que la reina era un entrebanc per a la successió imperial i que calia mantindre l'acord estratègic amb Leganés i el cardenal Portocarrero.²⁸⁶ Uns dies després comunicava a son pare: "*nunca han sido más favorables las circunstancias para el cambio político*".²⁸⁷

---

²⁸⁵ L'opinió sobre la mort del príncep de Baviera a: doctor Geleen a Alois von Harrach (27 de febrer de 1699). AVA, *Harrach*, K. 236, s.f. Les visites i propostes a: Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 27 de febrer de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 949s.

²⁸⁶ Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach (Madrid, 13 de març de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 961.

²⁸⁷ Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach (Madrid, 20 d'abril de 1699). *Ibidem*, p. 983.

Capítol 5. El final del regnat de Carles II. Crisi política i caiguda del partit alemany.

El 28 d'abril de 1699, a la vila de Madrid, un avalot popular que demanava més pa, de major qualitat i a un preu assequible, va degenerar en una crisi política que acabaria amb l'expulsió de la capital del comte d'Oropesa i de l'*Almirante* de Castella. El conegut com a "motí dels gats", a bastament referenciat i analitzat per la historiografia espanyola, ha estat considerat habitualment com un bon exemple de la capacitat de mobilitzar les classes populars que havien assolit les faccions cortesanes al llarg del regnat de Carles II. Un fenomen que hauria estat assajat, amb èxit, en temps de Joan Josep d'Àustria i que va convertir el poble de Madrid en un actor polític que calia prendre en consideració.²⁸⁸

Feia mesos que, en paraules de Ferdinand von Harrach, s'escoltava "*música gatera contra Oropesa y el Almirante*", qui afirmava que això feia preveure "*algún motín que derribe a entrambos*".²⁸⁹ El diplomàtic austríac no desvetlava l'origen d'aquella "música", però dies després de l'esclat de l'amotinament popular els seus mateixos instigadors es delatarien: el cardenal Portocarrero afirmaria haver "*contribuido él tanto*" a la caiguda d'Oropesa.²⁹⁰ No hi havia dubte, doncs, que la caiguda del president del Consell de Castella i la posterior del favorit de la reina haurien estat preparades pel cardenal, el marquès de Leganés i les persones del seu cercle.²⁹¹

---

²⁸⁸ El motí ha estat objecte, efectivament, de múltiples anàlisis. Teófanos Egido va fer-ne una completa dissecció a T. EGIDO, "El motín madrileño de 1699", *op. cit.*, on ofereix algunes de les claus per entendre el fenomen i aporta algunes referències contemporànies que li van permetre reconstruir els fets. Els esdeveniments són també explicats amb detall per la major part de diplomàtics contemporanis (Stanhope, Harcourt, Harrach, Ariberti...). i van ser objecte d'una interpretació sensiblement diferent a Luis RIBOT, "La España de Carlos II", dins *La transición del siglo XVII al XVIII. Entre la decadencia y la reconstrucción (Historia de España Menéndez Pidal*, tom XXVIII), Madrid, 1993, p. 61-203 (aquesta qüestió en p. 132-134).

²⁸⁹ Harrach a Leopold I (Madrid, 28 d'agost de 1698). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 835.

²⁹⁰ Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 22 de maig de 1698). *Ibidem*, p. 1010.

²⁹¹ Antonio R. PEÑA IZQUIERDO, *La crisis sucesoria de la Monarquía Hispánica. El cardenal Portocarrero y el primer gobierno de Felipe V (1698-1705)*, tesi doctoral dirigida per Lluís ROURA AULINAS, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005, p. 435ss. Aquest autor, que considera aquests fets com un cop d'estat promogut pel cardenal, descriu alguns dels mecanismes que aquest va fer servir per precipitar la caiguda d'Oropesa, entre els quals hi va haver la redacció de memorials on l'acusava dels problemes de la Monarquia, i les reunions a casa del marquès de Leganés.

5.1. EL TRIOMF DEL CARDENAL PORTOCARRERO.

La violenta eixida de Madrid del comte d'Oropesa va servir per consolidar en el poder el cardenal Portocarrero –qui va romandre a Toledo durant tota la jornada–, el comte de Benavente –responsable d'haver dirigit la massa amotinada a casa d'Oropesa–, el de Monterrey i el marquès de Leganés.²⁹² Aquests, juntament amb Ronquillo, el cardenal de Còrdova, el secretari del Despatx Universal –Antonio de Ubilla–, el marquès de Villafranca, els ducs de Medina Sidonia i de Pastrana així com el secretari del propi cardenal, Antonio Urraca, van conformar un nou grup polític, anomenat per Harrach el “*partido de los celosos*”, que arribaria a monopolitzar el poder durant els mesos següents.

Alois von Harrach quedava en una situació complicada després del motí. L'estreta relació que havia mantingut durant els mesos anteriors amb el cardenal Portocarrero el situava, almenys teòricament, en el bàndol guanyador, però també implicava el trencament definitiu de les relacions amb la reina. El 8 de maig, una persona sense identificar feia saber al vell comte de Harrach que el seu fill estava treballant “*admirablemente*” per aconseguir que el motí tinguera conseqüències polítiques palpables. Segons l'autor de l'escrit, “*el motín que empezó el pueblo se cree le acabará la nobleza*” i aquesta estava especialment interessada en la caiguda de l'*Almirante*. Si aquest no queia, s'hi deia, “*no habremos hecho nada*”.²⁹³

Aparentment, el cardenal Portocarrero “*manifiesta bastantemente su gran zelo a la Augustísima Casa*”, així que s'aconsellava a l'emperador que li demostrara el seu suport “*echándose en sus brazos*” i que donara plena confiança al partit del cardenal i al jove comte de Harrach, que estava aconseguint “*el abatimiento de los españoles y pésimos alemanes*”. El “*embaxador más glorioso que han visto los siglos*”, efectivament, no deixaria de fer gestions durant els dies posteriors per aconseguir apartar del govern “*los malos lados de la reina*”, tot i que aquesta seguia afirmant que tenia en el seu poder el ja esmentat testament a favor de l'arxiduc Carles.²⁹⁴

La qüestió fonamental que preocupava Harrach era saber quin era el posicionament del nou grup de poder en relació amb la qüestió successòria. El cardenal li manifestava contínuament el seu suport a la Casa d'Àustria, però hi havia raons per sospitar que això no tindria com a conseqüència un suport explícit a l'arxiduc Carles. De la resta dels “*celantes*”

---

²⁹² Informe anònim sobre el motí de 29 d'abril de 1699 (Madrid, 7 de maig de 1699). AVA, Harrach, K. 341.

²⁹³ Escrit anònim a Ferdinand von Harrach (Madrid, 8 de maig de 1699). Ibidem.

²⁹⁴ Ariberti a l'elector palatí (Madrid, 8 de maig de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1000s.

l'únic aparentment imperial era el marquès de Leganés, ja que Ronquillo era obertament profrancès, i el marquès de la Quintana, que també se situava al voltant del grup, era gendre del de Los Balbases, un dels majors defensors de Lluís XIV a la cort.

Amb l'expulsió de l'*Almirante* de Castella el dia 23 de maig, el cardenal Portocarrero es va consolidar com l'home fort de la Monarquia. La nova planta donada a les institucions de govern confirmaria aquest fet: la presidència de Castella va ser donada a don Manuel Arias; el duc de Montalto va ser readmés a la cort perquè es fera càrrec de la presidència de Flandes, Monterrey va assumir la d'Hisenda i, així mateix, van entrar al Consell d'Estat membres del partit "*velante*" com Leganés, Quintana, Medina Sidonia, Pastrana, el marquès de Los Balbases, el comte de Frigiliana, Monterrey, Villafranca, Mancera, el marquès del Fresno i el comte de Santiesteban.²⁹⁵ En una de les primeres reunions d'aquest nou consell el cardenal va posar sobre la taula una qüestió de la màxima rellevància: havia tingut notícia de l'existència de converses entre França i Anglaterra per arribar a un nou tractat de repartiment de la Monarquia Hispànica i calia donar una resposta contundent a aquests projectes.

5.2. L'OPCIÓ FRANCESA. INTEGRITAT I SEGURETAT.

La informació sobre les negociacions per a una nova partició de l'herència de Carles II havia arribat a Madrid a través del bisbe de Solsona, ambaixador a Viena. Segons aquest, els anglesos i holandesos desitjaven una "*larga paz*", el rei de França no admetia renunciar als seus drets si no ho feia també l'emperador, així que estaven disposats a fer un "*tercer partido*", una tercera via que passava per la divisió de la Monarquia.²⁹⁶ El mateix dia, el marquès de Harcourt recomanava a Lluís XIV prendre mesures immediates per evitar que aquestes informacions condicionaren l'èxit de la causa francesa: ell mateix podria dir-li que no hi havia hagut acord amb Anglaterra, o que les converses s'havien trencat i, al mateix temps, confirmar-li que el Rei Sol no pretenia unir les dues corones i demanar-li que fera un testament a favor d'un nét del rei de França.²⁹⁷

Probablement va ser l'ambaixador francès qui millor va entendre que la resolució que es donara a la qüestió successòria depenia del que passara durant aquelles setmanes. En

---

²⁹⁵ A. PEÑA, *op. cit.*, p. 440s.

²⁹⁶ *Consulta del Consell d'Estat* (Madrid, 23 de maig de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1015.

²⁹⁷ Harcourt a Lluís XIV (23 de maig de 1699). Citat per A. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 80).

opinió de Harcourt calia saber, primer que res, si el cardenal Portocarrero hauria “*changé de sentiment*” després d’haver rebut les notícies del repartiment. I el “sentiment” de l’arquebisbe havia estat fins aleshores, en opinió de l’ambaixador de Lluís XIV, més pròxim a la causa imperial que no pas a la francesa, tot i que no perdonava al comte de Harrach la seua desconfiança respecte a la sinceritat del seu posicionament.²⁹⁸ En aquestes circumstàncies, el paper que pogueren tindre en el futur el duc de Montalto i don Manuel Arias seria clau, ja que ambdós eren propers a la causa francesa i podrien contrapesar les gestions que feia Leganés per donar major avantatge als interessos de l’emperador.

Les “*assemblées secrètes et nocturnes*” van condicionar en bona mesura la vida política durant l’estiu de 1699.²⁹⁹ Semblava haver-hi acord en la necessitat que abandonaren la cort el confessor de la reina i la comtessa de Berlepsch, una opinió que compartia, fins i tot, l’emperadriu Elionor, qui considerava que la presència de la noble alemanya a la cort podia entrebancar l’èxit del partit imperial.³⁰⁰ Aquestes reunions van provocar el trencament definitiu de Harrach i la reina, la qual va acusar l’ambaixador d’haver conspirat per fer caure l’*Almirante* i es va queixar de la manca d’atenció que li dispensava l’emperador. “*Condenada, pues, a la persecución de los españoles, la antipatía de los alemanes y el abandono de sus amigos, no se ocupará sino de ella misma y de sus intereses*”, va afirmar amb vehemència l’esposa de Carles II.³⁰¹

Mentre es produïen aquelles reunions de cortesans, la tensió als carrers de la capital espanyola no s’havia esvaït després del motí dels gats. Els presidents de sis gremis s’havien reunit amb Harrach i li havien manifestat la seua intenció, si el rei no els escoltava, de “*tomarse la justicia por su mano, como hicieron los burgueses de Holanda con el Gran Pensionario De Witt*”.³⁰² El 23 de maig hi va haver un avalot a la presó de la *Villa* de Madrid, d’on van poder fugir-ne més de quaranta, que es van adreçar al palau reial cridant “*viva la fe de Dios, el*

---

²⁹⁸ Aquesta era, també, l’opinió del rei francès (Lluís XIV a Harcourt. Versalles, 31 de maig de 1699. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1020). Aquestes dades aclareixen alguns dels dubtes que es plantegen a la tesi d’Antonio Peña en relació amb la sinceritat de la filiació austríaca del cardenal. Ho fóra o no, el ben cert és que Portocarrero va situar el manteniment de la integritat de la Monarquia per davant de la successió i, com diu Harrach en 18 de juny, si no tenia mitjans per resistir a França, estaria disposat a fer el que calguera.

²⁹⁹ Harcourt a Lluís XIV (17 de juny de 1699). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 87. Segons el testimoni d’Stanhope, en aquelles reunions es va arribar a dir que si el rei no feia fora l’*Almirante* cap d’ells no tornaria a la cort i que enviarien la reina a un convent (Stanhope a Vernon. Madrid, 10 de juny de 1699. Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 176).

³⁰⁰ Emperadriu a l’elector palatí (Laxenburg, 3 de juny de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1022.

³⁰¹ Alois von Harrach a l’emperador (Madrid, 4 de juny de 1699). *Ibidem* p. 1024. Harrach va fer per les mateixes dates una ronda de reunions i va comprovar la sinceritat austríaca del comte d’Aguilar i del marquès de Mancera.

³⁰² Alois von Harrach a l’emperador (Madrid, 22 de maig de 1699). *Ibidem*, p. 1010.

rey y muera el mal gobierno, y pan”; uns dies més tard, uns cent homes “*embozados y de buen porte*” van ser vistos prop del convent de caputxins d’El Prado escortant l’*Almirante*, qui hauria mantingut una reunió secreta amb el confessor de la reina. Mentrestant, la manca de pa “*y gran miseria en los pobres*” no va desaparèixer, circumstància que va ser aprofitada per l’ambaixador de França per donar de menjar “*a 100 pobres todos los días, 50 en el convento de los Recoletos y 50 en el de Capuchinos de la Paciencia*”, unes accions que van incrementar la seua popularitat entre les classes populars de la capital espanyola.³⁰³

En mig de la tensió política als carrers i als palaus de Madrid, el Consell d’Estat va mantindre, el 6 de juny, una reunió marcada per la confirmació de l’existència de converses per repartir la Monarquia Hispànica. El cardenal Portocarrero, el comte de Santiesteban i el marquès del Fresno van proposar que Carles II nomenara hereu universal el duc d’Anjou i la major part de membres del Consell van votar a favor. Es confirmava, doncs, allò que Viena i Versalles sospitaven des de feia setmanes: el cardenal, tot i la seua inicial inclinació vers la Casa d’Àustria, faria allò que fóra necessari per garantir la integritat de la Monarquia Hispànica i la seguretat de les seues fronteres. En qualsevol cas, com afirmava Lluís XIV, la confusió del govern espanyol era tan extrema, que ningú no podia pronosticar quina seria la següent resolució que es prendria.

5.3. EL FRACÀS DEL PARTIT ALEMANY.

El 6 de setembre de 1699 el marquès de Leganés escrivia sengles cartes a Ferdinand von Harrach i a l’emperador Leopold. En les dues hi havia una constatació: “*el mal estado de sus dependencias y de las de toda la Augustísima Casa*”. En opinió de l’antic governador de Milà, la manca de diligència de Viena havia provocat un greu dany al partit alemany, “*pues el camino de la blandura y de la subordinación (...) ha sido el que nos ha arruinado enteramente*”, i fins i tot recomanava que el jove ambaixador Harrach fóra apartat de Madrid “*temiendo se ocasionen mayores males*”.³⁰⁴ Uns dies després Carles II ordenava l’eixida de la cort de la comtessa de

---

³⁰³ Memorias desde 23 de mayo hasta 4 de junio de 1699 (4 de juny de 1699). AVA, Harrach, K. 341. El doctor Geleen advertia a l’elector palatí per aquelles dates que “puede sobrevenir una revolución con matanza de extranjeros y sobre todo de alemanes” (Geleen a l’elector palatí. Madrid, 5 de juny de 1699. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, op. cit., p. 1027).

³⁰⁴ Leganés a Ferdinand von Harrach i a Leopold I (Madrid, 6 de setembre de 1699). AVA, Harrach, K. 273, s.f.

Berlepsch, no sense abans haver escrit abans a Viena per sol·licitar “*la honre siempre como su lealtad y buenas maneras merecen*”.³⁰⁵

El trencament d’Alois von Harrach amb la reina va posar de manifest la fragilitat d’un partit alemany que hauria d’haver recolzat sobre el tàndem reina-ambaixador. Aquesta equació no havia funcionat amb Maria Anna d’Àustria, i tampoc no ho va fer amb Maria Anna de Neoburg, per bé que durant l’ambaixada del discret comte Ferdinand von Harrach va semblar possible una entesa entre la reina i el representant de l’emperador. Ara, quan les relacions estaven completament trencades, diversos membres de la facció imperial es van apropar als Harrach, pare i fill, per manifestar-los el seu suport i, també, per situar-se en el millor lloc possible davant d’un escenari successori que podria afavorir la Casa d’Àustria.

La correspondència creuada al llarg de l’estiu de 1699 entre el príncep de Hessen i l’ambaixador Harrach resulta molt eloqüent de l’estat de crispació que es vivia dins de les files imperials. Els primers dies d’agost d’aquest any, Darmstadt s’adreçava al comte per fer-li arribar la seua opinió sobre la successió de Carles II. Segons el príncep, la salvació de la Monarquia passava per fer eixir de la cort la comtessa de Berlepsch perquè, si això no ocorria, hauria de ser la pròpia reina qui abandonara Madrid.³⁰⁶ El virrei de Catalunya, tanmateix, mantenia encara certes esperances en la seua cosina, la reina, i afirmava que ell feia “*de ma part, tout ce que je puis*”.³⁰⁷ En un sentit semblant es manifestava Charles Parisot, diplomàtic lorenés, qui lamentava que tot depenguera de la “*unión de los ánimos*” i que no foren capaços de trencar “*la dureza de los corazones de algunos a vista del conocido peligro*”.³⁰⁸

En opinió del caputxí fra Antonio de Trujillo, ni tan sols l’eixida de l’*Almirante* i la resta de la “*camarilla*” seria capaç de millorar les coses, ja que la reina “*no mudará su dictamen ni mitigará la sed de adquirir para sí, aunque sea hasta sacar toda la sangre a este cuerpo*”.³⁰⁹ El major interès de Maria Anna de Neoburgo era que tornara el comte de Melgar i, si no ho

---

³⁰⁵ Còpia de carta del rey de España al Emperador mi señor, pidiéndole acomode la condessa de Berleps con un puesto de su palacio (Madrid, 11 de setembre de 1699). AVA, Harrach, K. 341, s.f. Carles II deia a Leopold que la raó que havia portat la comtessa a tornar a Alemanya era “este clima, cada vez más dañoso a su salud”. L’emperador va respondre aquesta sol·licitud el mes d’octubre amb la concessió a la comtessa del càrrec de dama d’honor de les arxiduquesses (Minuta de carta que el Emperador mi señor escrive al rey de España en respuesta de la suya de 11 de setiembre sobre el partirse la condessa de Berleps de España. Octubre de 1699. AVA, Harrach, K. 341, s.f). Veg. també: Leopold I a Alois von Harrach (Viena, 19 d’octubre de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, op. cit., p. 1109.

³⁰⁶ Hessen a Alois von Harrach (8 d’agost de 1699). AVA, Harrach, K. 251, s.f. El príncep de Darmstadt deia de la comtessa que era “*une femme qui à l’oreille de la Reyne*”.

³⁰⁷ Hessen a Alois von Harrach (29 d’agost de 1699). *Ibidem*.

³⁰⁸ Charles Parisot a Alois von Harach (27 d’agost de 1699). AVA, Harrach, K. 341, s.f.

³⁰⁹ Trujillo a Ferdinand von Harrach (16 de setembre de 1699). AVA, Harrach, K. 216, s.f.

aconseguia, “*viene ya otros prevenidos proporcionados a su intento*”, entre els quals hi havia fins i tot un substitut per al seu confessor en cas que el pare Chiusa fóra finalment foragitat.

Aquesta opinió era compartida també pel marquès de Leganés, qui afegia a la llista de persones que calia expulsar Adrien Selder, administrador de les rendes dotals, i el pare Carpani, representant de l'elector de Trèveris i confessor de la comtessa de Berlepsch.³¹⁰ El primer era acusat per Alois von Harrach de vendre càrrecs públics, entre ells el virregnat de Perú per al comte d'Eril i la presidència de la Casa de Contractació que estava gestionant per al de Cardona.³¹¹ Per si tot això no fóra suficient, Leganés informava que el nomenament del Peter Philipp, fill de la comtessa de Berlepsch, com a membre del Consell de Flandes –a proposta de l'emperador– havia generat “*mal eco*” i “*mucho dolor mío*”, i havia agreujat la sensació de desemparament del grup imperial a Madrid.³¹²

La dubitativa posició de Viena en relació amb el repartiment de la Monarquia i el tracte de favor que, en opinió dels testimonis apuntats, prestava l'emperador als membres de la “*camarilla*” va fer que la discrepància d'Alois von Harrach amb la reina acabara afectant també les seues relacions amb Leopold I. La correspondència creuada amb el comte d'Auersperg, representant imperial a Londres, demostra que tots dos homes consideraven l'actitud de Viena timorata –“*es de presumir que su Magestad Cesárea prefriere encomendarse a la protección divina*”– i creien que l'única possibilitat de reeixir seria “*la inteligencia del Imperio con Francia*”.³¹³

La tensió al sí del partit alemany va arribar a la seua màxima expressió quan la reina i la comtessa de Berlepsch van llançar contra Harrach i Hessen l'acusació d'estar ordint un pla per detindre aquesta última i enviar-la a Barcelona. Segons aquelles, el príncep de Darmstadt hauria enviat a Madrid una persona de la seua confiança amb 24 homes, entre soldats i mosqueters, per emportar-se la cambrera major de la reina. L'acusació va indignar l'ambaixador imperial, qui va demanar a l'emperador autorització per a deixar el càrrec.³¹⁴

---

³¹⁰ Leganés a Leopold I (20 de setembre de 1699). AVA, *Harrach*, K. 273, s.f. Alois von Harrach ja havia advertit mesos abans a l'emperador que Selder, persona de confiança de l'*Almirante*, treballava per intentar aconseguir un feu a l'Imperi per a la reina Maria Anna.

³¹¹ Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach (Madrid, 20 de setembre de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1090.

³¹² Leganés a Leopold I (20 de setembre de 1699). AVA, *Harrach*, K. 273, s.f.

³¹³ Alois von Harrach a Auersperg (Madrid, 24 de setembre de 1699). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1098.

³¹⁴ Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 6 i 10 de setembre de 1699). *Ibidem*, 1072-1079. En aquestes dates l'ambaixador va remetre a Viena diversos escrits amb l'explicació detallada del conflicte amb la reina i amb la

L'afar del segrest es va resoldre uns dies després gràcies a la informació que posseïen tant el pare Chiusa com la comtessa de Berlepsch. Segons aquests, Hessen sí que havia enviat a Madrid un tal Roncal, tinent de l'exèrcit imperial, així com el trinitari fra Mauro de la Concepció, però Harrach va poder al·legar que el primer hi estava per "*asuntos particulares*" i el segon era el confessor del comte d'Eril, amb el qual tenia intenció d'eixir rumb a les Índies.³¹⁵ El malentés semblava resolt i la tensió es va apaivagar durant unes setmanes, però l'acusació llançada per la influent noble alemanya contra Hessen i Harrach no anava completament errada: el primer, en una missiva adreçada a l'ambaixador el mes d'agost d'aquell mateix any en la qual parlaven de la qüestió successòria lamentava que tot estiguera encara "*dans le même estat comme Roncal l'a laissé*", prova evident que les qüestions privades d'aquest personatge tenien relació directa amb els interessos polítics del virrei de Catalunya i del comte de Harrach.³¹⁶

La treva en la guerra interna dels membres del partit alemany es va trencar els primers dies de febrer de l'any 1700, quan Alois von Harrach va tornar a sol·licitar la seua substitució. La reina, segons explicava l'ambaixador, havia aprofitat un nou distanciament de Portocarrero de la vida política per reformar en profunditat el Consell d'Estat, on havia imposat, entre d'altres, el príncep de Vaudémont i el cardenal del Giudice –homes de confiança de l'*Almirante*–, així com el comte de Santisteban –*hechura* de la pròpia reina–.³¹⁷ Aquesta nova fornada de consellers d'estat deixava fora el marquès de Leganés, qui no va tardar a mostrar la seua indignació amb la reina i va demanar a l'emperador Leopold marxar a Alemanya per a servir "*como voluntario en la próxima guerra sin volver jamás a España*"³¹⁸

El 20 de febrer de l'any 1700 el marquès de Leganés adreçava una llarga carta a l'emperador on feia un llistat de les errades que, en la seua opinió, havia comés Viena en la

---

comtessa. La reina va acusar Harrach, entre d'altres coses, de prendre part "*en las juntas celebradas en casa del Cardenal*" i d'enviar a la cort imperial "*informes tendenciosos*".

³¹⁵ *Ibidem*, p. 1077. El mes de desembre Alois von Harrach va informar l'emperador que havia descobert el traïdor a Hessen. Es tractava d'un tal Miguel Salvador, persona del seguici del duc de Tursi, que havia estat a París i possiblement s'hauria ofert a col·laborar amb França. Veg. Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 17 de desembre de 1699). *Ibidem*, p. 1135.

³¹⁶ Hessen a Alois von Harrach (Barcelona, 8 d'agost de 1699). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

³¹⁷ Completaven la llista de l'anomenada "*promoción del padre Gabriel*" els ducs de Medinaceli, Medina Sidonia i Veragua, el marquès del Fresno i els comtes de Fuensalida i Montijo (Veg. A. PEÑA, *op. cit.*, vol. II, p. 440s.).

³¹⁸ Alois von Harrach a Leopold I [desembre de 1699] Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1129. El president del Consell de Castella també va dimitir, i la reina va proposar per al càrrec un altre home que li era fidel, l'arquebisbe de València, fra Antoni Folch de Cardona, la qual cosa la deixava en una posició d'extraordinari avantatge en el govern espanyol.

qüestió successòria espanyola. La primera havia estat admetre la “*neutralidad de España*”; més tard, haver-se adreçat sempre als reis d’Espanya amb “*muy tibias quejas*”. El 1699, quan es va manifestar la manca de pa a Madrid, en comptes d’haver-la aprofitada per fer avançar els interessos imperials, “*no se resuelve Vuestra Magestad Cesárea a explicar con claridad los que son la causa de que tan miserablemente se pierda esta monarquía, y sólo pide (...) a mi amo que se arme y mude tan mala planta de gobierno*”. En paraules de Leganés, tot això havia afavorit els interessos de França, com també que a Espanya hi haguera un govern “*sin tropas, sin dinero, sin fortificaciones en ningunas plazas de la frontera, sin navíos, ni galeras, ni oficiales ni marineros, ni armas, ni municiones, ni nada de lo que se necesita para la defensa de un reyno*”. Així mateix, recordava que “*los malos lados*” de la reina, entre els quals “*el peor y más perjudicial*” era el pare Chiusa, havien venut càrrecs, havien fet que la reina s’allunyara de l’emperador i últimament havien promogut com a ambaixador a Viena el duc de Moles, “*hechura del Almirante y del capuchino*”. Aquells que en opinió de Leganés eren bons austríacs, com el seu oncle Monterrey i com el comte de Benavente, havien estat bandejats del govern, i ell mateix havia estat a punt de perdre “*la casa de Sanlúcar*” en un plet amb el duc de Medina Sidonia en el qual la reina havia protegit obertament a aquest últim.

El resultat de tot això era, en opinió del marquès, “*el odio que en España tienen a la nación alemana, y el haberse entibiado todo el cariño que los españoles tenían a la Augustísima Casa*”, un odi que era fomentat per les decisions de Viena, contradictòries amb l’estratègia que portaven a Madrid els membres el partit imperial. Com haurien d’explicar, es preguntava Leganés, que el fill de la comtessa de Berlepsch, a la qual tant havien combatut, fóra rebut per l’emperador “*y le hace mil honras*”? Com justificar, així mateix, el nomenament del duc de Moles, italià, quan Leopold I sempre havia dit que volia un espanyol com a representant de Carles II a Viena? “*Todos –concloïa Leganés– desconfían de su resolución y de la tibieza con que obra, y ni el señor cardenal Portocarrero deja de creer lo mismo, ni yo me exceptúo de este número tampoco*”.³¹⁹

---

³¹⁹ El nom de Leganés havia sonat en diverses ocasions per substituir Solsona a l’ambaixada de Viena. La representació incloïa també una referència a Hessen-Darmstadt, de qui deïa que actuava “*con muy buena voluntad pero poquísimo juicio*” i que era, en conseqüència, perjudicial per als interessos imperials, per la qual cosa havia demanat a Viena que li buscara un càrrec a l’Imperi per a quan acabara el trienni com a virrei. La carta acabava demanant a l’emperador que cremara el document i que, si li volia contestar, que ho fera com a postdata “*de cualquier carta latina escrita por Cancillería*”. Veg. Leganés a Leopold I (20 de febrer de 1700). AVA, Harrach, K. 341, s.f. El marquès abandonaria la cort finalment el mes de setembre de l’any 1700 (Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach. Madrid, 24 de setembre de 1700. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1320)..

5.4. L'ÚLTIMA VOLUNTAT DE CARLES II.

5.4.1. La reacció espanyola al segon tractat de repartiment.

El 3 de juliol de l'any 1700 l'emperador Leopold escrivia a Carles II per compartir amb ell el "*justo sentimiento*" que li havia provocat la confirmació de l'existència d'un tractat de repartiment de la Monarquia Hispànica ideat per Guillem III i Lluís XIV. El text havia arribat a Madrid poc abans, tot i que feia mesos que el representant espanyol a les Províncies Unides, Francisco Bernaldo de Quirós, venia informant sobre aquest assumpte a Carles II i als seus ministres. Aquests, però, havien estat incapaços de prendre cap decisió al respecte.³²⁰

Tot i que Carles II va ser contundent en la seua resposta a l'emperador –"*estoy en firme resolución y ánimo (...) de no consentir en tal proyecto y nunca en la menor división de mi monarquía*"–,³²¹ els òrgans de govern de la cort no van actuar amb major diligència en aquest moment que en ocasions anteriors.³²² Sí que es van enviar instruccions precises als ambaixadors a París i Londres, marquesos de Castelldosrius i de Canales, respectivament, perquè expressaren les seues protestes de forma enèrgica; al primer d'aquests, per exemple, se li va demanar que informara a Lluís XIV de la voluntat del Rei Catòlic de "*no consentir la división de ninguno de mis reynos debaxo de contrato, antes perderlos todos*".³²³

Com afirmara Castellví, no va ser a les reunions dels consells on es va resoldre la qüestió successòria espanyola, sinó més aviat a les habitacions de palau i, podríem afegir, als palaus d'alguns dels membres més conspicus de la noblesa cortesana. El cardenal Portocarrero, per exemple, va desplegar una estratègia política fora de les institucions amb la qual pretenia arribar a una solució de consens. La solució passava perquè Darmstadt i Vaudémont foren substituïts, respectivament, pel marquès de Leganés i el comte de Palma

---

³²⁰ Veg. A. PEÑA, *op. cit.*, vol. II, p. 447.

³²¹ Citat per V. LEÓN SANZ, Carlos VI. El emperador, *op. cit.*, p. 39.

³²² Aquesta paràlisi contrasta amb la preocupació de Versalles en relació a la situació que es vivia a Espanya. El marquès de Harcourt va informar amb insistència a Lluís XIV al llarg de la primavera de l'any 1700 de l'existència d'una flota a Cadis que sospitava que tindria altres objectius que no eren estrictament comercials; tant el monarca com l'ambaixador es mostraven convençuts en la seua correspondència de l'avantatge que tenia la Casa d'Àustria, i tots dos esperaven d'un moment a un altre notícies d'un testament a favor de l'arxiduc Carles o que aquest fóra enviat a Madrid. El mes de maig, per exemple, Lluís XIV va ordenar preparar l'armada de guerra a Toló per interrompre el trasllat de l'arxiduc a la Península Ibèrica (Lluís XIV a Harcourt. 2 de maig de 1700. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 219). En aquest mateix sentit es va manifestar l'enviat espanyol a Gènova, Juan Agustín de Arpe, el mes de juny del mateix any, qui afirmava que els preparatius de flota que es feien a la república feien pensar en un enviament de tropes de socors a Catalunya i en "*llevar a España al Archiduque*" (Arpe a Harrach. Gènova, 6 de juny de 1700. AVA, *Harrach*, K. 215, s.f.).

³²³ Carles II al marquès de Castelldosrius (Madrid, 31 de juliol de 1700). AVA, *Harrach*, K. 341, s.f.

—homes, tots dos, emparentats amb el cardenal—, que es garantira a la reina tot allò necessari per a la seua retirada de la vida pública després de morir Carles II i que Lluís XIV i Leopold I s'abstingueren d'intervindre militarment a Itàlia i evitaren enviar a Espanya el duc d'Anjou o l'arxiduc Carles mentre el Rei Catòlic estiguera viu.³²⁴

L'estratègia ideada per Portocarrero va comptar amb el suport entusiasta del marquès de Leganés, qui afirmava a la darrerria del mes d'agost de l'any 1700 que *“aquí se trabaja incesantemente”* i demanava a Ferdinand von Harrach que intercedira davant de l'emperador perquè, com s'havia compromés, cridara el príncep de Darmstadt a Viena i evitara la temptació d'enviar tropes a Itàlia.³²⁵ En aquesta línia caldria inscriure també les gestions del duc de Medina Sidonia davant de l'ambaixador francès, a qui va preguntar si creia que Lluís XIV acceptaria un testament a favor d'un dels seus néts.³²⁶

Mentre es feien aquestes gestions, les persones més properes a la reina també treballaven per intentar desbaratar els projectes francesos. El nomenament del duc de Moles com a substitut del bisbe de Solsona a l'ambaixada espanyola a Viena hauria de ser vist sota aquesta perspectiva, ja que, segons sembla, el diplomàtic hi va ser enviat amb un testament a favor de l'arxiduc Carles, possiblement aquell que la reina deia conservar en el seu poder des de feia, com a mínim, dos anys.³²⁷

Per la seua part, el comte de Harrach hauria intentat apropar-se a la reina per aconseguir que s'acceptara l'enviament de 80.000 soldats alemanys perquè defensaren les fronteres de la Monarquia. La reina es va mostrar d'acord, però el Consell d'Estat, coherent amb la línia proposada per Portocarrero d'evitar moviments de tropes, es va manifestar en contra d'aquest oferiment.³²⁸

---

³²⁴ A. PEÑA, *op. cit.*, vol. II, p. 449.

³²⁵ Leganés a Leopold I (Madrid, 29 d'agost de 1700). AVA, *Harrach*, K. 273, s.f.

³²⁶ Marquès de Blécourt, ambaixador de França a Madrid, a Lluís XIV (12 d'agost de 1700). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 250. La resposta del marquès de Blécourt va ser evasiva.

³²⁷ Lluís XIV a Harcourt (2 de maig de 1700). *Ibidem*, p. 219). El mes d'agost de 1700 el Consell d'Estat es va mostrar molt crític amb les actuacions del duc de Moles a Viena, qui parlava obertament amb l'emperador de la qüestió successòria sense esperar instruccions de Madrid (A. PEÑA, *op. cit.*, vol. II, p. 451). D'aquest testament en parlaria anys després el propi Moles en un manifest publicat a Viena, al qual es fa referència en un capítol posterior d'aquest mateix treball.

³²⁸ *Relació del comte Alois von Harrach* (Madrid, 26 d'agost de 1700). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1286. Harrach també va contactar amb l'exiliat comte de Cifuentes, qui el 8 d'octubre escrivia a Ferdinand von Harrach manifestant-li la preocupació perquè *“la mayor parte de la nobleza parece se inclinan al partido francés”* (Cifuentes a Ferdinand von Harrach. 8 d'octubre de 1700. AVA, *Harrach*, K. 58, s.f.).

5.4.2. L'últim testament de Carles II.

El 9 de setembre de l'any 1700 Carles II feia públic un reial decret com a conseqüència dels projectes de repartiment de la Monarquia Hispànica. La seua decisió, després d'haver sabut allò acordat per Anglaterra, França i les Províncies Unides, d'haver escoltat el Papa i els ministres d'Itàlia i d'haver conegut "*la justa disonancia*" que havien fet l'emperador i els prínceps alemanys amb aquests acords, era, ras i curt, "*no dar esperanza a ningún pretendiente*".³²⁹

El document era el resultat lògic de l'oposició que Carles II sempre havia manifestat a fer un testament abans d'hora i d'haver-se d'inclinar per França o per l'Imperi i, al mateix temps, també era conseqüència de les maniobres de confusió que promovien el cardenal i el Consell d'Estat.³³⁰ Poc després d'haver portat aquesta resolució al consell, Carles II rebia un escrit de Lluís XIV on l'advertia de les greus conseqüències que tindria per a l'estabilitat internacional i per a la seguretat de les fronteres espanyoles que l'emperador decidira llançar un atac.³³¹

El 27 de setembre els membres del Consell d'Estat van fer lliurament a Carles II d'un document on l'instaven a fer testament per evitar "*los desórdenes y desarreglos que se acometerían si Vuestra Magestad fallece sin testar*".³³² Al mateix temps, van començar a fer els preparatius per a un més que previsible trencament de les hostilitats, es va iniciar una ronda de negociacions amb diversos prínceps italians –en previsió que les primeres accions militars tingueren lloc en aquesta regió– i es va decidir armar la frontera portuguesa davant de la possibilitat d'una entesa entre el rei de Portugal i Guillem III.³³³

---

³²⁹ Còpia del reial decret sobre el repartiment de la Monarquia (Madrid, 9 de setembre de 1700). AVA, Harrach, K. 341, s.f.

³³⁰ A. Peña analitza les raons d'aquesta estratègia en A. PEÑA, *op. cit.* vol. II, p. 445ss. El 23 d'agost encara es negava Carles II a fer testament (Lluís XIV al marquès de Blécourt. 23 d'agost de 1700. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 255). L'endemà mateix, Blécourt informava al Rei Sol que Carles II li havia confirmat la seua intenció de nomenar hereu el duc d'Anjou, una impressió que era compartida per Harrach (Alois von Harrach a Ferdinand von Harrach. Madrid, 24 de setembre de 1700. Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1320). Dos dies després, el monarca espanyol es va negar a parlar amb la reina perquè temia que aquesta influïra sobre la seua opinió en relació amb la successió.

³³¹ El 10 de setembre, Carles II remetria a l'emperador, perquè li fera arribar la seua opinió, dos documents: el decret de Lluís XIV en què advertia de les greus conseqüències d'un atac de l'emperador i la resposta del rei d'Espanya on reiterava la seua oposició a nomenar, pel moment, cap hereu (AVA, Harrach, K. 341, s.f.).

³³² Citat per A. PEÑA, *op. cit.*, vol. II, p. 459.

³³³ Aquesta decisió va suposar que bona part dels efectius es destinaren a Andalusia, Galícia i Extremadura, mentre Catalunya va quedar a mans del príncep de Darmstadt malgrat el criteri contrari del cardenal Portocarrero (*Ibidem*, p. 460s.).

Mentre Carles II, greument malalt, era instat a pronunciar-se sobre el document elaborat pels consellers d'estat, el comte de Harrach va llançar una intensa campanya a la cort per evitar un desenllaç fatal per als interessos imperials. Les vies d'entesa, però, estaven completament trencades: amb la reina, tot i la lleu reconciliació dels mesos anteriors, no hi havia cap possibilitat de negociar, perquè aquesta, com afirmava el doctor Geleen, “*no parece que tenga resolución para hablar del asunto a su marido*”, així que es va limitar a contestar a Harrach que caldria esperar “*que el Rey domine este ataque como otros anteriores*”.³³⁴ Aconseguir un canvi d'actitud del cardenal semblava més difícil encara, però Harrach va intentar convèncer-lo de l'escassa credibilitat que tenien les promeses de Lluís XIV d'evitar el “*desmembramiento de España*”.³³⁵ Malgrat tot, l'ambaixador, que ja havia mostrat la seua ingenuïtat en anteriors ocasions, va informar Leopold I que, “*si se llegase a hacer testamento sería propicio a la Casa de Austria*”.³³⁶

“*El miedo es el inspirador de la política española*”.³³⁷ Aquesta afirmació, expressada per l'ambaixador imperial Alois von Harrach, podria resumir perfectament els condicionaments que van envoltar la definitiva acceptació per part de Carles II del seu testament el 2 d'octubre de l'any 1700. Com extensament ha analitzat Antonio Peña, i com van estudiar de forma sistemàtica autors contemporanis com Castellví, Belando o el comte de Robres, l'última voluntat va estar condicionada per diversos factors: la por a una intervenció militar francesa, verificada en l'amenaçador escrit de Lluís XIV del 9 de setembre; la manca de determinació de l'Imperi, a bastament constatada a Madrid i lamentada sistemàticament pels ambaixadors imperials; el trencament del partit alemany i, especialment, la decisió de Maria Anna de Neoburg de prioritzar la seua seguretat per sobre dels interessos de Viena; les esperances dipositades en Felip d'Anjou, convertit en una mena de Messies per a les

---

³³⁴ Geleen a l'elector palatí (Madrid, 28 de setembre de 1700). Citat per A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1323. Alois von Harrach a l'emperador (Madrid, 29 de setembre de 1700). *Ibidem*, p. 1324.

³³⁵ Aquesta mateixa argumentació va ser transmesa per Harrach a dos convençuts imperials: el comte d'Aguilar i el marquès de Leganés. Tot dos van coincidir en la resposta: “*era completamente imposible resistir al Rey Cristianísimo*” (*Ibidem*, p. 1324s.). Així mateix, Alois von Harrach es va adreçar a altres nobles que no formaven part de les institucions de govern per obtenir el seu suport, entre els quals hi havia els ducs de l'Infantado i de Sessa o el marquès d'Astorga.

³³⁶ *Ibidem*, p. 1325. Uns dies després, l'actitud de Harrach, qui criticava obertament la indecisió dels consellers d'estat, era interpretada per Blécourt com un símptoma d'un possible testament favorable a França (Blécourt a Lluís XIV. Madrid, 30 de setembre de 1700. *Ibidem*, p. 1326). L'ambaixador francès tampoc no tenia notícies certes sobre l'última voluntat de Carles II: el 28 de setembre va informar Lluís XIV que el Rei Catòlic havia testat a favor de la Casa d'Àustria; l'endemà va afirmar que el beneficiari del document era el duc d'Anjou (Blécourt a Lluís XIV. 28 i 29 de setembre de 1700. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 275s.). En el seu darrer escrit, l'ambaixador francès confirmava que el cardenal Portocarrero estava treballant a favor de la causa francesa.

³³⁷ Alois von Harrach a Leopold I (Madrid, 1 d'octubre de 1700). *Ibidem*, p. 1327.

classes populars madrilenyes i en una nova font d'oportunitats per a una part important de la noblesa cortesana. Per últim, però no per això menys important, hi van tindre un pes determinant la pròpia indecisió de Carles II i la influència que sobre aquest va ser capaç d'exercir el cardenal Portocarrero.

La complexa trajectòria política del Primat d'Espanya, analitzada sistemàticament per Peña Izquierdo, no permet pensar en aquest com un fidel servidor dels interessos francesos a Madrid. Com s'ha vist, va ser durant anys el principal valedor de la candidatura bavaresa, i també va mostrar el seu suport a la Casa d'Àustria en reiterades ocasions. Fóra tot això una estratègia o no, el ben cert és que les actuacions el cardenal en relació amb la qüestió successòria van tindre una innegable línia d'actuació que els donava coherència: calia evitar el desmembrament de la Monarquia Hispànica i qualsevol amenaça militar i, a més a més, qualsevol decisió relativa a la successió hauria de passar per unes corts que, al mateix temps, haurien de permetre una reforma profunda del sistema de govern espanyol.³³⁸

El 2 d'octubre de l'any 1700, després d'una llarga reunió amb el cardenal Portocarrero, Carles II va signar un testament que, teòricament, hauria de romandre en secret fins a la mort del monarca, tot i que el seu contingut va ser conegut molt prompte. La reina en va tindre notícia el dia 4; dos dies després Harrach es mostrava convençut que el text no beneficiava la Casa d'Àustria; el 7 d'octubre era remesa carta a l'elector palatí pel seu representant a Madrid on ja s'afirmava obertament que el testament era a favor d'un nét del rei de França i que havia estat fet en contra del criteri de la reina.³³⁹

La confirmació de la notícia va provocar la indignació dels únics que, aparentment, seguien defensant la candidatura de l'arxiduc Carles. El príncep de Hessen, virrei de Catalunya, va manifestar la seua voluntat d'abandonar la Península Ibèrica, on creia que havien estat traïts per Portocarrero i on Leganés –al qual es referia, amb evident sarcasme, com “aquest gran heroi”– no havia estat capaç d'impedir un testament com aquell malgrat la seua “aura popular”. En paraules de Darmstadt, ell mateix havia advertit amb insistència

---

³³⁸ A. Peña fa una anàlisi de la publicística relacionada amb el cardenal Portocarrero a A. PEÑA, *op. cit.*, vol. II, p. 489-520. És comprensible que el cardenal fóra obertament criticat per Hessen i Harrach: el primer deia del Primat d'Espanya que tenia “el mal francès fins als ossos” (“*a le mal françois jusqu'aux os*”). Veg. Hessen a Alois von Harrach (Barcelona, 9 d'octubre de 1700). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

³³⁹ *Ibidem*, p. 1326-1332. Harrach acusava la reina d'haver obtingut beneficis en forma de pensió del testament reial, un extrem que no permeten constatar els escrits remesos pels representants del Palatinat a Madrid, que insisteixen en la contrarietat amb què Maria Anna de Neoburg va rebre les notícies del testament.

a l'emperador que no podia refiar-se d'aquests ministres, però no havia estat pres en consideració perquè era jove, mal gestor i poc disciplinat.³⁴⁰

L'1 de novembre de l'any 1700, poc abans de les 3 de la vesprada, moria Carles II després d'haver nomenat uns dies abans el cardenal Portocarrero com a governador general de la Monarquia Hispànica fins que prenguera possessió del tron el seu hereu universal: el príncep Felip d'Anjou. El cos del darrer dels Àustries va ser obert per l'embalsamament i es va poder comprovar que tenia el cor més menut que un ou de colom i tou com el guix; el fetge el tenia quasi podrit i amb una pedra dins tan gran com una fava i negra com el café.³⁴¹

---

³⁴⁰ Hessen a Alois von Harrach (Barcelona, 16 d'octubre de 1700). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

³⁴¹ Schonenberg a Stanhope (Madrid, 4 de novembre de 1700). Citat per MAHON, *op. cit.*, p. 154.

Tercera part.

*El conflicte internacional per la successió
espanyola.*

Capítol 1. L'inici de la guerra internacional per la successió espanyola.

El 15 de maig de l'any 1702 l'emperador Leopold I, la nova reina d'Anglaterra, Anna Stuart, i els Estats Generals de les Províncies Unides declaraven la guerra a França i Espanya de forma simultània. El primer ho feia en defensa dels drets imperials a Itàlia i a Alemanya, perquè considerava que les disposicions testamentàries de Carles II eren nul·les i, també, per intentar aturar les aspiracions franceses a convertir el duc d'Anjou en arxiduc d'Àustria.¹ La monarca anglesa, per la seua part, considerava que la guerra hauria de servir per controlar el poder de França, per evitar qualsevol entrebanc a la llibertat de navegació i comerç i per impedir que Felip d'Anjou imposara un domini despòtic sobre la Monarquia Hispànica.² Per últim, des de La Haia es feia memòria de les agressions franceses patides durant les dècades anteriors, dels diversos acords de pau i repartiment que Lluís XIV havia vulnerat i de les dificultats per al comerç holandès que podria portar la nova situació política espanyola.³ En cap dels textos no es parlava de l'arxiduc Carles ni dels seus drets successoris, i només al document holandès es feia referència als recents tractats de repartiment de la Monarquia Hispànica.

La disparitat de raons al·legades pels membres de la Gran Aliança de La Haia per justificar l'inici de la Guerra de Successió espanyola posava de manifest una diversitat d'objectius i d'estratègies que, de fet, estaria present durant bona part d'aquest conflicte i que va acabar condicionant-ne el resultat final. Cadascuna de les potències aliades va posar els seus propis interessos interns per davant dels ambiciosos objectius generals que, teòricament, els havien portat a coalitzar-se contra França. I no calgué esperar massa temps per comprovar aquest fet: abans i tot de les declaracions de guerra, França ja havia desplegat tropes als Països Baixos espanyols i al nord d'Itàlia, així que les Províncies Unides van fixar l'objectiu en alliberar Flandes, mentre que Leopold I va ordenar l'enviament de l'exèrcit d'Eugeni de Savoia a la península italiana. La guerra naixia, doncs, com un

---

¹ *Die Kriegserklärung des Kaisers an Frankreich* (Laxenburg, 15 de maig de 1702). Citat per L. WETZER, *op. cit.*, p. 605. Per a l'emperador eren especialment greus l'amenaça militar francesa sobre Colònia i Lieja així com l'ocupació francesa de Màntua, feu de l'imperi. La declaració de guerra del Sacre Imperi contra França i Espanya va ser publicada el 8 d'octubre del mateix any, després d'intenses negociacions de la diplomàcia anglesa i austríaca davant dels diversos prínceps alemanys.

² *Die Kriegserklärung Englands* (Kensington, 15 de maig de 1702). *Ibidem*, p. 612.

³ *Die Kriegserklärung der Vereinigte Niederlande* (La Haia, 8 de maig de 1702). *Ibidem*, p. 614-620. El document aprovat pels Estats Generals va ser oficialitzat uns dies més tard, al mateix temps que ho feien Anglaterra i l'Imperi.

enfrontament amb diversos fronts que requerien, també, estratègies diferenciades. Aquestes, però, no sempre van ser compatibles entre elles.

Durant els seus primers anys, la Guerra de Successió va ser un conflicte fonamentalment italià, flamenc, alemany i americà. Controlar Itàlia –o més concretament Milà, Nàpols i Sicília– havia estat el principal objectiu de l'emperador Leopold I en les negociacions dels tractats de repartiment i, en conseqüència, aquests territoris es van convertir en l'autèntica prioritat per a Viena. Per la seua part, Lluís XIV va continuar amb l'estratègia que havia menat la seua política exterior durant bona part del seu regnat: mantindre sota control els Països Baixos espanyols i intentar obtindre avantatge territorial a les regions alemanyes banyades pel Rin. No és estrany, doncs, que les primeres mesures del Rei Sol s'adreçaren a situar soldats francesos a les fortalezes de la barrera flamenca i a intentar traure el major profit possible de la seua estratègica aliança amb el duc de Baviera i amb l'elector de Colònia. I és coherent, així mateix, que Leopold I ordenara Eugeni de Savoia travessar els Alps i fer una demostració de força a la península cisalpina prèvia a la reclamació dels drets imperials sobre el Milanesat i els regnes de la Itàlia meridional.

Amèrica també va entrar prompte en l'agenda política i econòmica de les potències contendents. Poques setmanes després d'haver aconseguit entronitzar el seu nét a Madrid, Lluís XIV va començar a fer gestions per obtindre avantatge en el comerç americà. Aquesta estratègia despertaria immediatament preocupació entre els cercles mercantils de Londres i La Haia i, per extensió, entre les autoritats angleses i holandeses, especialment interessades a garantir la llibertat comercial i, si era possible, a tindre accés als mercats de les Índies. Els primers dies de l'any 1701 la diplomàcia francesa ja expressava el seu interès pel comerç de “*nègres aux Indes*” –l'anomenat *derecho de asiento*–, que fins aleshores havia estat gestionat pels portuguesos. Així mateix, el marquès de Harcourt, va recomanar al monarca francès que s'interessara per la possibilitat de participar en el transport de plata per l'Atlàntic i per convertir el port de Baiona en el centre d'exportació de les llanes del nord de Castella.⁴

---

⁴ Harcourt a Lluís XIV (Saint-Jean-de-Luz, 12 de gener de 1701). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 424s. Henry Kamen va aportar algunes dades més que confirmen l'interès francès per Amèrica, especialment palés en les propostes d'Amelot (Henry KAMEN, *La Guerra de Sucesión en España*, Barcelona, 1974, p. 152). Joaquim Albareda, per la seua part, ha destacat la importància que va adquirir el comerç il·legal francès durant aquests anys (J. ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión, op. cit.*, p. 69-72). L'interès econòmic de la llana castellana també va ser copsat prompte per l'administració austriacista; el mes de desembre de 1703 l'ambaixador de Carles III a Viena, Francesco Moles, es referia a les llanes de Castella com “*il nervo della negoziazione inglese*” (Moles a l'arxiduc Carles. Viena, 12 de desembre de 1703) *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 66, Fasz. 10.

Per aquelles dates França ja havia situat a la badia de Cadis més de quinze embarcacions disposades a salpar rumb a les Índies, i el nou govern de Felip V va donar autorització a diverses naus per travessar l'Atlàntic i intentar aconseguir benefici econòmic a l'Amèrica espanyola.⁵ Totes aquestes disposicions van posar en estat d'alerta les potències marítimes, que van començar a fer els preparatius per a una guerra que, en coherència amb els seus interessos, hauria de tindre el seu principal escenari a l'Atlàntic. Des de Viena, però, les coses es veien de forma molt diferent.

1.1. NÀPOLS 1701. LA PRIMERA REVOLTA AUSTRIACISTA.

1.1.1. La política italiana de Leopold I.

“*Dilatar l'Impero en Italia*” havia estat una de les principals preocupacions de la diplomàcia imperial durant bona part del regnat de l'emperador Leopold.⁶ Considerades com una garantia per a la seguretat dels territoris alpins dels Àustries i com una oportunitat per guanyar presència a la Mediterrània, les possessions espanyoles a Itàlia s'havien convertit en moneda de canvi durant les negociacions prèvies a la mort de Carles II i, com era d'esperar, també van aparèixer en les converses que haurien de conduir a la formació de la Gran Aliança de La Haia.

A Viena s'insistia des de feia temps en la necessitat de reforçar el vincle legal que unia el ducat de Milà amb l'Imperi a través dels diversos feus imperials radicats a la Llombardia. Com ha posat de manifest Francesca Gallo, durant els darrers anys del segle XVII l'administració austríaca havia intentat actualitzar els mecanismes de control d'aquells territoris amb l'objectiu de millorar-ne els sistemes de recaptació fiscal, una dinàmica que va generar una creixent tensió política entre l'elit política local i el governador del ducat,

---

⁵ Harcourt a Lluís XIV (Baiona, 17 de gener de 1701). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 435. Al mes de juliol, Schonenberg informava, de Madrid estant, que els vaixells francesos no eixirien cap a Amèrica fins que no tornara la flota de Mèxic, probablement a la tardor (Schonenberg al comte de Manchester. Madrid, 14 de juliol de 1701). Citat per Christian COLE, *Memoirs of Affairs of State*, Londres, 1733, p. 400. Els vaixells francesos que haurien d'acompanyar la flota d'Índies el 1702 –aquella que més tard seria interceptada pels aliats a Vigo– van eixir finalment de ports francesos. Una visió general d'aquest fenomen es pot trobar a: José Manuel de BERNARDO ARES, “Tres años estelares de política colonial borbónica (1701-1703)”, *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 80 (2006), p. 171-196.

⁶ Manllevem l'expressió d'un manifest elaborat entre els anys 1693 i 1694 pel comte Brayner que va donar títol a un número especial de la revista *Cheiron* on s'analitzen les relacions italoaustríaques durant aquest període. Veg. Marcello VERGA, “Dilatare l'Impero in Italia. Asburgo e Italia nel primo Settecento”, *Cheiron*, núm. 21 (1994).

príncep de Vaudémont.⁷ Aquests conflictes interns van facilitar l'entrada de les tropes franceses al Milanesat: per una part, perquè el propi governador del ducat va facilitar el pas dels soldats de Lluís XIV a condició que aquest es comprometera a no alterar l'*statu quo* d'aquell territori; l'oligarquia milanesa, per un altre costat, va manifestar la seua oposició a qualsevol projecte que implicara la cessió del ducat a un príncep autònom, una possibilitat que veien més versemblant si Leopold I obtenia avantatge en l'escenari internacional.⁸

Descartada la col·laboració pacífica, l'estratègia imperial a Itàlia es va confiar a les tropes comandades pel príncep Eugeni de Savoia. Les contundents victòries d'aquestes a la vall del Po van servir perquè, a Viena, prenguera força la posició dels ministres de l'emperador que, com el comte de Mansfeld i el príncep de Liechtenstein, advocaven per convertir la península italiana en l'escenari principal de confrontació.⁹ Per consolidar els avanços que havien aconseguit les tropes imperials calia, però, una implicació decidida dels exèrcits anglès i holandès, especialment dels vaixells de guerra d'aquestes potències, fonamentals per garantir el transport de les tropes i, si fóra necessari, per dur a terme accions militars combinades per mar i per terra. El comte de Wratislaw va ser l'encarregat de convèncer Guillem III i la seua successora, la reina Anna, de l'interés estratègic d'aquesta aposta, però les seues gestions no van tindre èxit fins que les autoritats angleses van poder dissenyar una estratègia que els permetria satisfer, alhora, les reclamacions de l'emperador i les seues pròpies.¹⁰

---

⁷ Francesca Fausta GALLO, "Italia entre los Habsburgo y los Borbones", dins P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones, op. cit.*, p. 146-148.

⁸ Giuseppe GALLASSO, *Napoli spagnola dopo Masaniello: politica, cultura, società*, Florència, 1982, p. 522. Antonio Álvarez-Ossorio ha demostrat que Milà va ser el primer territori de la Monarquia Hispànica on les autoritats van dur a terme una política sistemàtica de venda de magistratures, un fenomen que havia aportat a les bones famílies milaneses un control polític i econòmic que podrien perdre si quedaven fora de l'òrbita de l'imperi hispànic. Veg. Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, "De la conservación a la desmembración. Las provincias italianas y la Monarquía de España (1665-1713)", *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 26 (2004), p. 192-223 (aquesta qüestió és analitzada en p. 200ss.)

⁹ Liechtenstein havia estat feia pocs anys ambaixador imperial a Roma, i coneixia bé la realitat italiana. Mansfeld, per la seua part, havia rebut el principat de Fondi, al regne de Nàpols, després de la seua ambaixada espanyola. Segons sembla, el noble alemany tenia intenció de desfer-se d'aquest feu i, en conseqüència, considerava més adient per als seus interessos un domini imperial sobre Itàlia que no pas una ocupació francesa (Harcourt a Lluís XIV. Sant-Jean-de-Luz, 20 de gener de 1701. Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, vol. II, p. 436). Sobre l'extensió del moviment de compra i venda de títols als regnes de Nàpols i Sicília, veg. Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, "La venta de magistraturas en el reino de Nápoles durante los reinados de Carlos II y Felipe V", *Chronica Nova*, núm. 33 (2007), p. 57-94.

¹⁰ L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 47s. Veg. també E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 87-92. Segons aquesta última autora, el canvi d'opinió d'Anglaterra va començar després de la victòria d'Eugeni de Savoia a Luzzara (15 de maig de 1702). *Ibidem*, p. 96.

1.1.2. El regne de Nàpols i la successió de Carles II.

Els regnes de Nàpols i Sicília també havien aparegut entre les reclamacions de la cort imperial durant les negociacions dels tractats de repartiment i en les que van conduir a la formació de la Gran Aliança. A diferència del que passava amb Milà, per fer-se amb el *Mezzogiorno* l'emperador no podia apel·lar a arguments de tipus jurídic ja que, de fet, els territoris meridionals d'Itàlia eren feus de la Santa Seu. Aquesta mateixa circumstància, però, acabaria convertint-se en un important suport per als interessos imperials a Nàpols.

El regne partenopeu era, efectivament, un feu del Vaticà des de l'Edat Mitjana, encara que ja aleshores la seua administració havia estat cedida a senyors laics –a l'inici del segle XVIII, al rei d'Espanya–. La presència de la cúria al regne de Nàpols anava, però, molt més enllà de l'àmbit jurisdiccional, ja que aquesta posició d'avantatge havia convertit el regne en un dels territoris de la Monarquia Hispànica on el clergat gaudia de majors privilegis i tenia major nombre de possessions. Com a conseqüència d'això, les oligarquies napolitanes havien construït una identitat col·lectiva caracteritzada, precisament, per una marcada oposició al clergat.¹¹

Les notícies sobre els acords de repartiment de la Monarquia Hispànica i l'incert escenari polític que es podria obrir amb la mort del Rei Catòlic van generar una intensa mobilització política tant a Roma com a Nàpols. A la capital pontifícia es va plantejar – encara que tímidament– la devolució dels regnes napolità i sicilià a la Santa Seu, tot considerant que aquests, en no formar part legalment de la monarquia d'Espanya, no podien ser cedits per Carles II a ningú de forma unilateral.¹² A Nàpols van començar a sovintejar les reunions i converses entre membres de l'aristocràcia local que entenien que la nova situació hauria de permetre un canvi polític en profunditat i que haurien de ser ells mateixos, en representació del conjunt del regne, els que decidiren a qui volien com a monarca.

---

¹¹ David MARTÍN MARCOS, *El Papado y la Guerra de Sucesión española*, Madrid, 2011, p. 34-40.

¹² Així ho va manifestar, per exemple, el nunci papal a Madrid, monsenyor Acquaviva. Veg. David MARTÍN MARCOS, "El proyecto de mediación de la Santa Sede como alternativa a la Guerra de Sucesión española", *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 129-147 (la referència, en p. 132s.). En aquest treball s'analitzen els intents de mediació que va plantejar el papa Climent XI abans de l'esclat de la Guerra de Successió, i es posa de manifest l'oposició de Viena a admetre una neutralitat que suposava, en opinió de la cancelleria imperial, donar avantatge a la candidatura francesa.

Al llarg del regnat de Carles II, el regne napolità havia assistit a la formació d'un grup de pressió que Giuseppe Galasso ha anomenat "*partito patrizio*".¹³ A les files d'aquest nou partit s'havien incorporat membres joves de les principals famílies de la noblesa napolitana, alguns dels quals ja havien participat en la vida política durant els anys anteriors. Compartien la posició anticlerical i una pèssima opinió de qui aleshores ostentava el virregnat de Nàpols, el duc de Medinaceli. Aquest havia intentat posar en marxa diversos projectes de reforma administrativa i fiscal, i havia desplegat una política decidida de persecució de la violència de caràcter privat. Ambdós objectius, però, es podien convertir en una greu amenaça per a una noblesa que havia trobat en l'administració regnícola una via de promoció social i que, a més, havia fet de la violència una part inseparable del seu *modus vivendi*.¹⁴

La importància d'aquest últim fenomen és palesa si es fa un mer repàs de les biografies d'alguns dels protagonistes de les conspiracions napolitanes que tindrien lloc durant els anys 1700 i 1701: Gaetano Gambacorta, príncep de Macchia, principal líder de les mobilitzacions, havia participat en un avalot contra el virrei l'any 1693; un any més tard, Bartolomeo Ceva Grimaldi i Giuseppe Capece, que també s'implicarien en la conspiració, havien assassinat durant una representació teatral un membre del patriciat urbà que havia llançat crítiques contra l'estament cavalleresc.¹⁵ El príncep della Riccia, un altre dels participants, havia estat desterrat per cometre diversos delictes de sang, la mateixa raó que havia obligat Gambacorta a incorporar-se a l'exèrcit de Carles II a la Península Ibèrica per commutar una pena de presó.¹⁶

Els estats de Giambattista di Càpua, príncep della Riccia, van ser, de fet, el lloc on van començar les reunions d'un grup d'aristòcrates que consideraven que la veu de la noblesa napolitana havia de fer-se sentir en les negociacions internacionals per al repartiment de l'herència de Carles II. Estaven disposats, deien, a fer els sacrificis que calguera sempre que els permeteren "*assumersi con la forza e con la persuasione (...) il governo del*

---

¹³ Giuseppe GALASSO, *op. cit.*, p. 524ss.

¹⁴ Príncep de BELMONTE, *Storia della congiura del principe di Macchia*, Nàpols, 1861, p. 30s.

¹⁵ G. GALASSO, *op. cit.*, p. 366. L'any 1692 també havia protagonitzat un fet semblant l'espanyol marquès d'Alconchel (el futur líder de l'austriacisme aragonés, amb el títol de comte de Cifuentes), qui va ordenar un càstig físic contra un mariner genovés, una acció que va comportar l'enviament del culpable fora de la capital.

¹⁶ Segons Galasso, tots ells eren membres de les velles famílies aristocràtiques napolitanes, entre les quals era freqüent la prepotència, les actuacions il·legals i la insubordinació a les directrius marcades des de la cort virregnal. Serien, doncs, l'antítesi de la "nova noblesa" sorgida al caliu del procés de venda de títols que ha estat identificada per Álvarez-Ossorio (veg. A. ÁLVAREZ-OSSORIO, "La venta de magistraturas", *op. cit.*, p. 94). Veg. G. GALASSO, *op. cit.*, p. 525.

Regno o, al meno, la liberta di eliggersi un re giusto e legitimo".¹⁷ El projecte tenia, doncs, un objectiu polític clar: imposar un règim aristocràtic a Nàpols quan morira Carles II o, si més no, condicionar el nomenament del nou rei perquè aquest fóra permeable a les reclamacions dels aristòcrates. Per donar a conèixer aquestes propostes es va decidir que un d'ells, Tiberio Carafa, posaria rumb a Roma i a Venècia, on hauria de polsar l'estat d'opinió de la república i de la Santa Seu sobre el projecte.

La mort de Carles II i l'acceptació del testament d'aquest per part de Lluís XIV van fer que, en paraules de Galasso, el partit patrici es convertira en partit austriacista – "*partito austriaco*" segons les memòries redactades pel propi Carafa– i van propiciar que el projecte de república aristocràtica o de regne autònom es convertira en el punt de partida per negociar una possible col·laboració amb l'emperador. Uns mesos més tard, una segona ambaixada napolitana va ser enviada a Viena amb el programa concret dels conspiradors: l'arxiduc Carles d'Àustria hauria de ser enviat a Nàpols, on hauria de fixar la seua residència i ser coronat rei. Així mateix, el nou monarca s'hauria de comprometre a reservar tots els càrrecs públics a napolitans, a impulsar reformes en l'administració de justícia i en els sistemes de recaptació fiscal, a restablir el "*Parlamento del Regno*", a crear un consell d'estat i, per últim, a cedir diverses senyories als membres del partit aristocràtic.¹⁸

Perquè el projecte tinguera èxit calia que Viena enviara al sud una part de l'exèrcit de Llombardia i, així mateix, que les potències marítimes remeteren una armada de guerra a la Mediterrània que hauria de garantir el suport militar a una declaració unilateral d'autonomia política que haurien de promoure els propis aristòcrates napolitans. La primera condició suposava una implicació de la cort imperial en la revolta que no tardaria a fer-se efectiva; la segona, però, obligava a convèncer Anglaterra i les Províncies Unides de la importància del front italià i, particularment, del front italià meridional, un objectiu que, com es veurà, va ser bastant més difícil d'aconseguir.¹⁹

---

¹⁷ G. GALASSO, *op .cit.*, p. 528.

¹⁸ *Ibidem*, p. 588s. Veg. també Marcus LANDAU, *Rom, Wien, Neapel während des Spanischen Erbfolgekrieges*, Leipzig, 1885, p 95-99. El repartiment de terres que proposaven afectava feus de fora del regne de Nàpols, com ara Monferrato (que seria cedit al marquès del Vasto) i el principat de Piombino (per al príncep de Macchia), però sobretot feia referència a terres del propi regne: el principat d'Stigliano passaria als Carafa, Taranto als Spinelli i Salerno als Capece. Així mateix, es demanava el comandament de les milícies del regne per al príncep de Macchia, qui hauria d'assumir en els anys posteriors un notable protagonisme militar. Els nobles que van ser enviats a Viena van ser els ja esmentats Ceva Grimaldi i Capece.

¹⁹ El mes de gener de l'any 1701 el comte de Manchester es mostrava convençut que la guerra començaria per Itàlia i informava el secretari Vernon que a Nàpols havien estat detingudes diverses persones per distribuir

El 28 de juny de l'any 1700 a la *Gebeime Konferenz* de Viena es va parlar per primera vegada dels nobles napolitans. En aquell moment el projecte va semblar poc madur, així que la cort va decidir no donar instruccions escrites als conjurats però sí que va considerar adient fer-los saber que l'emperador es comprometia a donar-los suport si eren capaços de mobilitzar els seus familiars i dependents.²⁰ Uns mesos després, la cancelleria imperial va elaborar un document, signat per l'emperador i per l'arxiduc Carles, on s'acceptava que aquest últim fóra coronat rei d'un Nàpols autònom i es donava als conspiradors garanties del suport militar de l'Imperi amb l'enviament de part de les tropes d'Eugeni de Savoia. La solemne declaració, però, no satisfieia les aspiracions polítiques i territorials dels aristòcrates, així que aquests, sense esperar cap col·laboració externa, van iniciar els preparatius per a un alçament que hauria de tindre lloc el 23 de setembre de l'any 1701.²¹

1.1.3. La revolta de setembre de 1701 i les seues conseqüències.

La rebel·lió aristocràtica napolitana va fracassar l'endemà mateix del seu inici. Les raons d'aquest fracàs cal buscar-les en la manca de suport imperial –en bona mesura per la impaciència dels conspiradors– i en una radicalització que va espantar els propis nobles que havien promogut la sedició. Els successos dels dies 23 i 24 de setembre van tindre, però, tots els elements habituals d'una revolta de l'Antic Règim: es van distribuir pamflets cridant a la sedició, en alguns dels quals es podien llegir proclames republicanes –*Non habemus regem nisi Caesarem*– mentre que en d'altres es reproduïa la declaració de l'emperador a favor del seu fill.²² A diferents indrets del regne es van desfermar protestes i revoltes espontànies, com ara a Cosenza, on va ser descobert un pla per fer explotar el teatre de la localitat, on havien d'assistir diversos membres del govern napolità.²³

El *generalissimo* de les milícies rebels, Gaetano Gambacorta, príncep de Macchia, va fer penjar al balcó de l'església de Sant Lorenzo de Nàpols un retrat de l'arxiduc Carles després d'haver-lo passejat solemnement per tota la ciutat amb l'objectiu d'exaltar els ànims

---

papers on s'incitava a la rebel·lió contra el "jou espanyol" (Manchester a Vernon. París, 26 de gener de 1701. Citat per C. COLE, *op. cit.*, p. 284).

²⁰ Acta de la Conferència Secreta (Viena, 28 de juny de 1700). Citada per L. WITZER, *op. cit.*, p. 361.

²¹ Viena va intentar mantindre la prudència en aquesta qüestió confiant les gestions a dos agents secrets establerts a Roma: el baró d'Isola i Rocco Stella. Tanmateix, la radicalització d'alguns dels conspiradors –que proposaven com a tret d'eixida per a la revolta l'assassinat del virrei, duc de Medinaceli– va fer necessària una entesa entre els enviats de Viena i aquells que creien que no era necessari el magnicidi per assolir els objectius plantejats (Veg. G. GALASSO, *op. cit.*, 594s.)

²² BELMONTE, *op. cit.*, p. 65.

²³ *Ibidem*, p. 86.

del poble.²⁴ I el poble, efectivament, es va exaltar: centenars de persones van eixir al carrer, van assaltar els arsenals d'armes, van saquejar els edificis oficials i van calar foc als arxius amb l'objectiu de fer desaparèixer les escriptures de propietat. Aquest últim fenomen va generar de forma immediata el pànic entre els instigadors de la revolta, grans terratinents en la seua majoria.²⁵ Quan els propis soldats que participaven en la revolta van començar a cridar "*Viva la Casa d'Àustria. Viva il re Carlo. Non piu gabelle per dieci anni!*" els organitzadors de la rebel·lió van entendre que n'havien perdut el control i que, a més, l'alçament es podria girar en contra dels seus propis interessos.²⁶

L'efímera revolta de setembre va conduir una part dels seus promotors a la presó, però alguns d'aquests van poder escapar de la persecució virregnal i van trobar refugi, bé a les regions controlades per Eugeni de Savoia al nord d'Itàlia, bé a la ciutat de Viena. A la cort de Leopold I, de fet, al llarg de l'any 1702 es va poder formar una mena de *lobby* napolità que va servir per confirmar el punt de vista de l'emperador sobre la revolta: el primer intent havia fracassat per la impaciència dels nobles i per la inhibició de les potències marítimes. En conseqüència, si es podia aconseguir el suport d'aquestes, un segon intent podria tindre l'èxit assegurat.

La diplomàcia imperial es va posar mans a l'obra, fins al punt que la qüestió napolitana es va convertir en un dels principals temes de discussió entre l'Imperi i les potències marítimes al llarg dels mesos que van precedir a la declaració de guerra internacional. El mes de gener de 1702, a la cort de Guillem III es donava per descomptat que l'emperador exigiria una expedició marítima cap a Nàpols, un objectiu que no era compartit pel monarca anglés, partidari d'iniciar les hostilitats als Països Baixos espanyols i a la badia de Cadis.²⁷ L'arribada al tron de la reina Anna, el mes de març de l'any 1702, no va canviar l'opinió de Londres en allò substancial, així que Viena va haver d'acceptar una solució transaccional que satisfera els interessos imperials i els anglesos. Per negociar aquesta nova estratègia va ser enviat a Londres el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt.

---

²⁴ G. GALASSO, *op. cit.*, p. 602.

²⁵ *Ibidem*, p. 604s.

²⁶ BELMONTE, *op. cit.*, p. 112. Un altre dels crits d'aquells dies demanava deu anys de franquícia (*Ibidem*, p. 129).

²⁷ Vernon a Stepney (Whitehall, 13 de gener de 1702). Citat per G.P.R. JAMES, *op. cit.*, vol. II, p. 165. En opinió de Guillem III, una expedició a Nàpols dividiria les forces imperials a Itàlia i, a més, per aquelles mateixes dates John Marlborough havia iniciat ja les seues gestions al continent per incrementar els suports a l'aliança i per dissenyar una contundent intervenció militar a la frontera francoalemanya (E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 90s.)

A Nàpols, mentrestant, l'arribada de Felip V la primavera de l'any 1702 va servir per apaivagar la tensió política –o, si més no, per ocultar-la–, així que aquell pioner moviment austriacista va quedar desarticulat, tot i que alguns dels seus promotors, des de l'exili vienès, van intentar propiciar un nou alçament que, finalment, no es produiria. Caldria esperar al mes de juliol de l'any 1707 perquè l'arxiduc Carles fóra proclamat definitivament com a rei a Nàpols, però en aquesta ocasió l'impuls no va vindre d'un moviment popular, sinó de la intervenció militar de l'armada aliada.²⁸ Pels carrers i places de la ciutat va ser distribuït en aquells dies un manifest de l'emperador Josep on anunciava la imminent entrada de tropes provinents de Milà, oferia una ampla amnistia i informava que l'emperadriu Elionor, mare del propi emperador i de l'arxiduc, seria enviada a Nàpols com a reina governadora.²⁹ No s'hi feia cap referència, però, a les reivindicacions polítiques napolitanes de l'any 1701.

1.1.4. L'austriacisme napolità.

Els fets de Nàpols tenen un innegable interès per conèixer el rerefons de les estratègies aliades a la Península Ibèrica i, també, per les nombroses coincidències amb la revolta austriacista d'altres indrets de la Corona d'Aragó. El litoral mediterrani ibèric va entrar en l'agenda militar de la Gran Aliança com a etapa intermèdia entre l'Atlàntic –on es concentraven els interessos anglohollandesos– i Itàlia –regió que interessava a l'Imperi– i, de fet, la major part de les operacions aliades al litoral valencià i català durant els primers anys de la guerra van tindre com a principal objectiu assegurar una base d'operacions que facilitara les accions a la Mediterrània occidental.

Els impulsors de l'austriacisme napolità, com s'ha vist, pertanyien a la noblesa d'un regne on el recurs a la violència física per resoldre els conflictes i per imposar el propi criteri s'havia convertit pràcticament en un tret d'identitat.³⁰ El cas napolità, tot i ser

---

²⁸ A partir de l'any 1706 sí que es va detectar a Nàpols un increment de les reunions i converses on es criticava Felip d'Anjou i s'exaltaven les victòries aliades, sobretot després de les incorporacions a aquest bàndol de Savoia i Portugal (G. GALASSO, *op. cit.*, p. 720). Tot i així, la historiografia napolitana no ha establert una relació directa entre aquests moviments més o menys espontanis i l'entrada aliada de juliol de l'any següent.

²⁹ El manifest és reproduït a BELMONTE, *op. cit.*, p. 154s. En opinió de Landau, aquest document demostra una posició de força de Viena, ja que ara no hi havia oferiments tan generosos com en l'any 1701 (M. LANDAU, *op. cit.*, p. 309).

³⁰ Sobre la violència nobiliària a Nàpols, lligada al fenomen, molt més ample, dels "bandolerismes mediterranis", veg. Xavier TORRES, *Els bandolers (s. XVI-XVII)*, Vic, 1991 (sobretot p. 189-194) així com les actes de diversos encontres internacionals sobre aquesta matèria: Gherardo ORTALLI (ed.), *Bande armate,*

paradigmàtic, no era excepcional i, de fet, la historiografia més recent ha posat de manifest que el bandolerisme nobiliari, les lluites de bàndols entre membres d'aquest estament, els duels o les múltiples formes de violència i extorsió van tindre una durada en el temps i un abast geogràfic molt majors d'allò que els responsables de l'ordre públic de l'època manifestaven en els seus informes.³¹ En qualsevol cas, objectius polítics tan explícits com els que trobem en el programa dels conspiradors de setembre de 1701 no van ser freqüents en altres latituds, i remetien necessàriament a una qüestió fonamental: la complexa relació entre els intents de reforçament de l'estructura políticoadministrativa reial –allò que la historiografia més clàssica anomenava “procés d'afirmació de l'estat absolut”– i unes nobleses que s'aferraven als seus tradicionals privilegis.³²

A Nàpols, l'aparició d'una mena de *noblesse de robe* gràcies a la creixent importància de la venda de magistratures, va generar una reacció de l'aristocràcia que fins aleshores havia monopolitzat els càrrecs públics de major importància i que, a través d'ells, havia aconseguit mantindre sota control l'aparell administratiu. Els incidents dels anys 1693 i 1694 que han estat esmentats adés, de fet, van ser conflictes entre membres de la vella i de la nova noblesa, i en el cas de l'avalot de 1693 el factor detonant van ser, precisament, unes disposicions del virrei que reforçaven el poder polític de l'*Eletto del Popolo*, la magistratura que facilitava l'accés de la mesocràcia urbana al règim polític municipal.

Tot i que la situació política napolitana no pot ser extrapolable, a la conspiració aristocràtica de 1701 es poden trobar alguns elements que estaran presents també en els moviments austriacistes d'altres territoris de la Corona d'Aragó, i especialment al País Valencià: l'existència de contactes entre els conjurats i els exèrcits aliats, la capacitat de mobilització de la població per part de les elits regnícoles, l'existència d'una xarxa d'agents que connectaven els conspiradors amb els òrgans aliats de decisió militar i política i, per

---

banditi, banditismo e repressione di giustizia negli stati europei di Antico Regime, Roma, 1986; Francesco MANCONI (ed.), *Banditismi mediterranei. Secoli XVI-XVII*, Roma, 2003 i Àngel CASALS (ed.), *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, Barcelona, 2012, vol. I.

³¹ Sense ànim de fer un repertori exhaustiu, els treballs de Manconi i de Guia sobre Sardenya, de Bruno Pomara sobre Sicília, de Xavier Torres sobre Catalunya, de Friedrich Edelmayer sobre diverses regions de l'imperi dels Habsburg o de Jorge Catalá sobre el País Valencià posen de manifest la complexitat del fenomen, la seua dispersió geogràfica i, així mateix, l'existència de trets comuns que, tanmateix, no permeten donar una definició tancada del concepte.

³² Catalá Sanz ha cridat l'atenció sobre la diversitat de ritmes d'aquests dos fenòmens –la “domesticació” de la noblesa i la construcció de l'absolutisme– i sobre un fet que és evident en el cas napolità: la capacitat de les classes privilegiades per adaptar-se als nous instruments polítics de la Monarquia i per a aprendre a transgredir les noves normes (Jorge A. CATALÁ SANZ, “Consideraciones sobre el desenlace del proceso de pacificación de la nobleza valenciana”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 155-172).

últim, el problema de la radicalització del moviment –el *derapage* si fem servir el terme aplicat a la Revolució Francesa–.

Gaetano Gambacorta, el famós príncep de Macchia, és, de nou, el millor exemple del primer dels fenòmens apuntats. Exiliat a la Península Ibèrica després de l'any 1694, va ser enviat al front català al capdavant d'un regiment de soldats napolitans, i allà va entrar en contacte per primera vegada amb Jordi de Hessen-Darmstadt, amb qui forjaria una relació d'amistat que tots dos van mantindre durant els anys posteriors, i que va servir per reforçar els lligams entre la revolta napolitana i la cort de Viena.³³

A la capital imperial, però, no era el príncep de Macchia l'únic noble napolità que tenia bones relacions, sinó que també les tenien Cesare d'Avalos, marquès del Vasto, i Francesco Moles, duc de Parete. El primer d'ells, després d'haver patit una afronta al seu honor per part del virrei, es va posar al servei de l'emperador i va iniciar una correspondència amb Leopold a través de la qual fins i tot li va garantir el domini de les províncies dels Abruços i la Pulla, on tenia extenses propietats.³⁴ El napolità duc de Parete –també anomenat Pareti– havia mantingut una estreta relació amb la cort espanyola, ja que estava vinculat a l'*Almirante* de Castella, gràcies al qual va ser nomenat ambaixador d'Espanya a Viena uns mesos abans de la mort de Carles II.³⁵ Des de Viena, el noble italià va mantindre correspondència amb el seu amic espanyol i encontres discrets amb els ambaixadors anglés i holandés; quan Felip V va ordenar la seua eixida immediata de Viena per les sospites d'aquestes activitats, Moles no només no abandonaria la capital, sinó que es va convertir en un dels homes de confiança de l'arxiduc Carles.³⁶

La capacitat de mobilització d'aquests homes entre les persones del seu entorn queda fora de dubte en comprovar les generoses propostes que van fer arribar a l'emperador i les desenes de persones que van secundar les seues activitats. El recurs als

---

³³ Antonio ESPINO, "Las tropas italianas en la defensa de Cataluña, 1665-1698", *Investigaciones Históricas. Época moderna y contemporánea*, núm. 18 (1998), p. 51-74 (sobre Gambacorta, p. 55s.) La relació entre Gambacorta, príncep de Macchia, i Hessen, va ser identificada ja per Giambattista Vico, autor de la més contundent crítica de la revolta de 1701 (Veg. Giorgio A. PINTON, *The Conspiracy of the Prince of Macchia* & G.B. Vico, Nova York, 2013, p. 47).

³⁴ BELMONTE, *op. cit.*, p. 54s.

³⁵ Sobre la relació entre Moles i l'*Almirante*, veg. A. ÁLVAREZ-OSSORIO, "Prevenir la sucesión", *op. cit.*, *passim*.

³⁶ L'any 1703, qui ja havia estat oficialment cessat com ambaixador espanyol a Viena va fer publicar un manifest que s'hauria de traduir a diversos idiomes per explicar les raons que l'havien portat a romandre a la capital imperial. Segons Parete, el govern espanyol no li havia pagat els endarreriments que se li devien pel seu càrrec i, en conseqüència, no tenia recursos per fer el viatge de tornada (*Manifiesto del duque de Moles, que fue embajador de Carlos III, rey de España, a la corte cesárea*, Viena, 1703) Es va saber, però, que Moles havia ordit un pla amb l'emperador per fer entendre que aquest l'havia desterrat i perquè així poguera travessar els Alps i col·laborar, des d'Itàlia, amb la causa imperial (BELMONTE, *op. cit.*, vol. II, p. 5).

familiars i “dependents” dels nobles havia estat fonamental per a la perpetuació dels bàndols armats al llarg del segle XVII i demostrava l’enorme ascendent d’aquestes sobre persones del seu entorn, incloent-hi vassalls, parents, veïns o simples companys de bàndol. Potser no exagerava, doncs, el marquès del Vasto, quan oferia a l’emperador el domini de dues províncies senceres del regne de Nàpols, ja que era precisament allà on Cesare d’Avalos tenia les seues possessions i on, en conseqüència, tenia vassalls mobilitzables. La capacitat dels nobles napolitans per organitzar exèrcits privats era coneguda per les potències que participaven en el conflicte successori i, de fet, aquestes van confiar part de la seua estratègia a la col·laboració amb els grups austriacistes de cada territori.

El príncep de Macchia, malgrat la seua posterior filiació austriacista, va tindre una posició dubitativa durant els anys de la seua estada a Espanya, previs a la mort de Carles II, fins al punt que es va oferir al marquès d’Harcourt. Fóra o no fóra sincera la proposta, interessa especialment la resposta que va rebre del diplomàtic francès: que tornara a Nàpols, que hi formara un grup de suport a la Casa de Borbó i que començara a mobilitzar les persones de la seua confiança.³⁷ Es reconeixia a Gambacorta, doncs, una capacitat per reclutar, armar i mobilitzar tropes que més tard seria posada al servei del conspiradors austriacistes i que, com es podrà comprovar més endavant, també va estar present en els processos d’organització de l’austriacisme als territoris ibèrics de la Corona d’Aragó.

La crítica de Giambattista Vico a la revolta de 1701 va contribuir a la seua popularització i, també, a la construcció d’una imatge d’aquells fets com un moviment organitzat per aristòcrates amb ànsia de poder i protagonitzat per unes classes populars que van intentar aprofitar-los per subvertir l’ordre social. Independentment de la valoració que en fera Vico, és cert que la *Congiura de Macchia* –nom amb què seria coneguda– es va iniciar com una conspiració aristocràtica i va degenerar en una revolta d’ample espectre. La radicalització del moviment va fer que els seus promotors intentaren posar-hi control. Això, però, va provocar el seu fracàs, ja que el *generalissimo* Macchia, el mateix que havia animat la ciutadania napolitana a rebel·lar-se contra el virrei, donaria ordre de prendre i donar mort a qualsevol persona que intentara atemptar contra les institucions de la ciutat i el regne.

Els fets de Nàpols –conspiració de privilegiats, implicació i mobilització de les classes populars, radicalització d’aquestes últimes i, per últim, “traïció” oligàrquica–

---

³⁷ Harcourt a Lluís XIV (29 de juliol de 1699). Citat per C. HIPPEAU, *op. cit.*, p. 115.

constitueixen un primer exemple d'una seqüència factual que, anys després, es donaria també a Catalunya i, sobretot, al País Valencià. En aquests dos últims casos, però, els fets van adquirir un caràcter que anava més enllà de la revolta en coincidir amb les campanyes militars de l'armada aliada a la Mediterrània ibèrica. La interrelació que es va establir entre els dos fenòmens –encara que, com es veurà, sovint més per casualitat que per l'existència d'una estratègia conscient– va oferir als revoltats valencians i catalans una cobertura militar amb la qual els napolitans no van poder comptar.

1.2. LA PRIMERA CAMPANYA A LA PENÍNSULA IBÈRICA.

A l'inici de l'any 1702 semblava impossible fer convergir els interessos i projectes per a la guerra de l'emperador Leopold i de Guillem III. Per al primer, Itàlia era la prioritat absoluta i, per això, havia autoritzat l'entrada de les tropes d'Eugeni de Savoia al nord de la Península i havia promogut la conspiració austriacista de Nàpols. Tanmateix, els avanços militars imperials sols es podrien consolidar i ampliar si tenien el suport d'una marina de guerra, i això sols podia oferir-ho en aquell moment el rei d'Anglaterra i sobirà de les Províncies Unides, Guillem d'Orange.

Destinar recursos al *Mezzogiorno* italià, però, no era considerat per Londres com un objectiu assumible. Suposava un gran esforç de mobilització i transport de tropes per aconseguir un resultat que, en el millor dels casos, sols beneficiaria els interessos imperials. Tenint en compte que França ja començava a interessar-se per controlar el negoci americà de la Monarquia Hispànica, l'estratègia anglesa i holandesa havia d'anar adreçada a impedir aquest extrem i, si era possible, a aconseguir una situació d'avantatge en el lucratiu comerç amb les Índies. La ciutat de Cadis es va convertir, per totes aquestes raons, en el blanc de les mirades del sector mercantil angloholandès.

Les intenses gestions diplomàtiques de l'ambaixador Wratislaw només van aconseguir, durant els primers mesos de l'any 1702, que el rei d'Anglaterra acceptara estudiar la possibilitat d'enviar una flota a la Mediterrània.³⁸ A Viena es temia, però, que això només fóra una declaració d'intencions per tranquil·litzar l'emperador i es tenia per més probable que l'armada, una vegada arribada a la badia de Cadis, no fóra autoritzada a

---

³⁸ E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 97. Veg. també L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 49.

seguir el rumb cap a Itàlia.³⁹ Per intentar doblegar l'opinió de Sa Magestat Britànica la cort imperial va decidir enviar a Londres el príncep Jordi de Hessen, recentment substituït com a virrei a Catalunya i ben relacionat amb Mitford Crowe, comerciant anglès que havia conegut al Principat, considerat per Darmstadt com "*le meilleur de mes amis*" i que, a més, havia estat triat poc abans com a membre del Parlament.⁴⁰

El projecte amb el qual el príncep de Hessen es va adreçar a Guillem III contemplava la incorporació a l'armada de 5.000 soldats de l'Imperi al capdavant dels quals hi hauria el propi Darmstadt, unes tropes que es posaven a disposició dels aliats per col·laborar en l'ocupació d'algun port espanyol, que podria ser Barcelona, Maó o Cadis. El primer era el preferit per Darmstadt, qui confiava en el suport dels seus nombrosos contactes al Principat; el port menorquí, per la seua part, podria servir com a base per fer incursions a Catalunya, la Provença o Itàlia.⁴¹ Cadis va ser, però, com s'havia previst, l'opció escollida.⁴²

El mes de juliol de 1702, finalment, la cort de Viena va haver de donar per bona l'expedició la ciutat andalusa. Després de mesos de negociacions, era evident que les potències marítimes no acceptarien enviar tropes al sud d'Itàlia, almenys pel moment.⁴³ A més, al regne partenopeu l'estada de Felip d'Anjou havia fet que l'antic partit austriacista es desintegrara, així que l'opció gaditana va ser vista pels ministres imperials com una forma de garantir la presència aliada a la Mediterrània i com una base a partir de la qual es podrien planificar operacions posteriors a les penínsules ibèrica o itàlica.⁴⁴

---

³⁹ John CAMPBELL, *Lives of the British Admirals, containing a new and accurate nAVAl history, from the earliest periods*, Londres, 1781, vol. III, p. 8s.

⁴⁰ Veg. Hessen a Harrach. (Arenys, 13 de març de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

⁴¹ Memorial presented to his Majesty by the Landgraf of Hesse, concerning the Descent on Spain (Londres, 12 de març de 1702) Citat per Keith A. J. MCLAY, *Combined Operations: British NAVAL and Military Co-operation in the Wars of 1688-1713* (tesi doctoral presentada a la Universitat de Glasgow, gener de 2003), p. 188. L'opció maonesa va ser proposada a Hessen-Darmstadt pel seu vell amic Gaetano Gambacorta, príncep de Macchia, qui deia que hi tenia amics que podrien col·laborar amb la força aliada. Veg. David FRANCIS, *The first peninsular War*, Londres, 1975, p. 34.

⁴² E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 101s. Ni tan sols el comte de Wratislaw, ambaixador imperial, tenia informació sobre el contingut exacte de la missió de Hessen, que va ser considerada per aquell com una "quimera" (Vernon a Stepney. Whitehall, 7 d'abril de 1702. Citat a G.P.R. JAMES, *op. cit.*, p. 208-211). Sobre els objectius concrets de Hessen, veg. Vernon a Stepney (Whitehall, 28 d'abril de 1702). *Ibidem*, p. 218-221.

⁴³ Wratislaw a Leopold I (28 d'abril de 1702). Citat per D. FRANCIS, *op. cit.*, p. 35. En aquest escrit, l'ambaixador imperial va informar el *Kaiser* que la reina Anna es comprometia a no oblidar les peticions de Viena i a enviar una flota a Nàpols l'any següent.

⁴⁴ El comte de Wratislaw era contrari a l'expedició gaditana perquè suposava desviar l'atenció de Nàpols, que havia estat l'objectiu fonamental de les seues gestions durant mesos. El conflicte entre Hessen i Wratislaw no es va resoldre fins que la cort imperial no va intervindre i es va comprometre a pressionar Londres perquè,

1.2.1. Reactivar el partit alemany. Leganés i els “primitivos españoles”.

Una vegada decidit que Cadis seria el primer objectiu militar de l'armada aliada, el príncep de Darmstadt va ser enviat secretament a la ciutat de Lisboa. Es pretenia, per una part, que col·laborara en les gestions que s'estaven duent a terme perquè Portugal entrara en la Gran Aliança i, al mateix temps, que aprofitara els seus contactes a la Península Ibèrica per intentar reactivar el grup de suport als interessos imperials que havia funcionat a la cort durant els últims anys de vida de Carles II.⁴⁵

Les negociacions amb el monarca portugués havien estat confiades al diplomàtic irlandès John Methuen, qui ja havia ocupat prèviament la legació anglesa a Lisboa, coneixia bé la cort de Pere II de Bragança i, precisament per això, sabia ben bé quines propostes s'havien d'adreçar al monarca perquè acceptara trencar la seua aliança amb els Borbons i secundar els aliats.⁴⁶ En conseqüència, l'estada del príncep de Darmstadt a la capital portuguesa va ser breu, però li va servir per reprendre els vells contactes a Catalunya i Madrid i per posar en marxa les primeres accions de proselitisme austriacista adreçades als vassalls del rei d'Espanya.

Uns mesos abans del desembarcament del príncep a Lisboa havia arribat a Viena un escrit on s'informava dels projectes del marquès de Leganés per aconseguir una subversió de la situació política a Espanya. El noble castellà havia estat nomenat per Felip V capità general d'Andalusia, i considerava que aquesta regió era l'escenari òptim a partir del qual llançar una intervenció militar a la Península Ibèrica. Per aconseguir l'objectiu, demanava a Viena entre deu i dotze mil homes per evitar la ingerència francesa en les costes andaluses. Unes tropes que, si calia, estava disposat a pagar ell mateix. Una vegada controlat el sud de la península, caldria garantir el suport de Maria Anna de Neoburg a l'operació i ell hauria de ser destinat a Itàlia, on *“los más de los cabos son criaturas suyas”* des del temps que hi havia exercit com a governador de Milà; aquesta última proposta, de la qual hauria estat informat

---

després de Cadis, fóra ocupat el port de Maó i, des d'ací, es llançara una operació de suport a l'austriacisme napolità (D. FRANCIS, *The first pensinsular, op. cit.*, p. 38).

⁴⁵ Les relacions de Hessen amb l'ambaixador ordinari de l'imperi a Lisboa, el comte de Waldstein, no eren gens bones, i aquest es va indignar perquè aquell haguera arribat sense credencials i sense avis previ (*Ibidem*, p. 40s.)

⁴⁶ Les negociacions dels Methuen i la posterior entrada de Portugal a la Gran Aliança són ara ben conegudes gràcies al clàssic treball de Francis (David FRANCIS, *The Methuens and Portugal*, Londres, 1966) i a estudis més recents com: David MARTÍN MARCOS, “*Ter o archiduque por vezinho. La jornada a Lisboa de Carlos III en el marco del conflicto sucesorio de la Monarquía de España*”, *Hispania. Revista española de Historia*, vol. LXXII, núm. 241 (2012), p. 453-474. També inclou una síntesi general l'estudi introductor i a l'edició espanyola de *Diario Bellico* de fra Domingo DE CONCEIÇÃO, *Diario Bellico. La Guerra de Sucesión en España*, edició a cura de Joaquim ALBAREDA i Virginia LEÓN SANZ, Alacant, 2013.

Eugeni de Savoia, podria causar “*summo ruido*” i, en opinió de Leganés, incrementaria les adhesions de nobles espanyols a la causa imperial.⁴⁷

El noble proposava, així mateix, que l'emperador creara un regiment amb tots aquells soldats espanyols que desertaven de l'exèrcit de Felip V. Li aconsellava també que el príncep Jordi de Hessen, “*el virrey más querido que han tenido los catalanes*”, fóra enviat al Principat amb vaixells anglesos –però sota bandera imperial–, perquè era d'esperar que aquest territori donaria suport a la causa aliada i per últim, assenyalava la importància de la incorporació de Portugal a la Gran Aliança. “*Todos los del comercio portugués y español, más aman a los ingleses y olandeses, sin cuyo comercio se perderán, que al comercio de Francia, al qual conocen es para ella sola*”, conclouïa el marqués, per la qual cosa creia fonamental aconseguir el suport de Portugal i, des d'ací, ocupar Cadis, “*el emporio de España*”. Els plans del marqués de Leganés van ser descoberts per les autoritats espanyoles, que van ordenar la seua detenció i la seua substitució immediata com a responsable de la defensa d'Andalusia pel marqués de Villadarias. El projecte andalús, que també comptava amb el suport de l'*Almirante* de Castella, es va haver d'avortar.⁴⁸

Els primers projectes orientats a promoure un alçament filoimperial al sud de la Península Ibèrica van comptar també amb l'inestimable suport de diversos oficials de l'exèrcit espanyol que s'havien establert a la capital portuguesa durant els dos primers anys del regnat de Felip d'Anjou. El doctor Alonso de la Capela, advocat dels Reials Consells a la ciutat de Barcelona, havia hagut de fugir de la capital catalana després que Felip V ordenara la seua detenció el primer dia d'octubre de l'any 1701. Establert a Lisboa, el jurista es convertí en un important suport per a l'ambaixador imperial, comte de Waldstein, i va aconseguir articular al seu voltant un primer grup de suport a la causa imperial.

Els “*primitivos españoles que aclamaron el nombre de Vuestra Magestad*” van col·laborar amb Waldstein, amb Hessen i amb l'*Almirante* de Castella per fer arribar correspondència a Madrid i a Catalunya, i van participar en la campanya de Cadis l'any 1702. Formaven part

---

⁴⁷ Carta anònima a l'emperador informant de tot allò que ha explicat fra Maure de la Concepción, que va arribar a Viena el dia 14 de març [1702]. AVA, Harrach, K. 116, s.f. Al document també es donava compte d'algunes de les estratègies que havia dut a terme el govern borbònic per guanyar-se el suport popular. Hauria proposat l'abolició d'alguns tributs, pau perpètua, l'enllaç de Felip d'Anjou amb una arxiduquessa, la reincorporació de Portugal a la Monarquia Hispànica, la cessió de les Províncies Unides a l'arxiduc Carles, i d'Anglaterra al duc de Berry i fins i tot l'enviament de vaixells espanyols a aquests territoris perquè foren repoblats amb catòlics.

⁴⁸ Segons David Francis, tant el marqués de Leganés com l'*Almirante* de Castella es van oposar a què Hessen assumira el comandament de les tropes que podrien desembarcar a la península (D. FRANCIS, *The first peninsular*, op. cit., p. 42s.)

del grup el capità Luis Panedas, el tinent Sebastián de Ribadeneyra, Francisco Colado, Jaime Delfín, Jeroni Andrés Vacasses –gendre de Capela–, el coronel Francisco de Santacruz i don Diego Arias, nebot de Manuel Arias, president del Consell de Castella.⁴⁹

Alguns d'aquests homes, com el propi Capela, es van dedicar durant els mesos posteriors a portar a impremta documents de suport a l'arxiduc Carles; d'altres, com Sebastián de Ribadeneyra, es van incorporar a l'exèrcit aliat.⁵⁰ A Santacruz, per la seua part, se li va encomanar una missió diplomàtica de la major rellevància: desplaçar-se fins a Viena l'estiu de l'any 1703 per portar a l'emperador un memorial redactat per l'*Almirante* de Castella on s'insistia en la importància del trasllat de l'arxiduc Carles a Lisboa.⁵¹

1.2.2. El fracàs de Cadis.

El 21 d'agost de l'any 1702 el vaixell que havia portat Jordi de Hessen a Lisboa, l'*Adventure*, es va unir a l'armada aliada que s'adreçava a Cadis sota la direcció de l'almirall George Rooke.⁵² Els esdeveniments posteriors són ben coneguts: la flota va arribar a la badia de Cadis el dia 23, els consells de guerra van debatre intensament sobre l'estratègia que caldria seguir a partir d'aleshores, el dia 26 va començar el desembarcament a prop de la localitat de Rota i no es va trobar gaire oposició. Semblava, doncs, que es complirien els pronòstics del príncep de Hessen, qui confiava que la població civil s'aproparia per mostrar el seu suport a la Casa d'Àustria.⁵³ Això, però, no va passar. Darmstadt va distribuir manifestos pel territori circumdant, el duc d'Ormonde va donar ordres estrictes a les seues tropes perquè tingueren un tracte exquisit amb els espanyols, però després d'haver acampat

---

⁴⁹ Alonso de la Capela al Consell d'Aragó (Lisboa, 24 d'abril de 1704). ASN, *Consiglio di Spaga*, B. 278, fol. 27-31. Segons Castellví, la raó que va portar alguns d'aquests homes a abandonar Castella va ser la política de promoció i ascens dins de l'exèrcit de Felip V, que no els va afavorir. Santa Cruz, per exemple, es va disgustar per no haver estat elevat al grau de tinent general, i va assar a Lisboa acompanyat de Diego Arias. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 335.

⁵⁰ Ribadeneyra va participar en la conquesta de Gibraltar l'any 1704, on va resultar ferit. Veg. N. FELIU DE LA PEÑA, *op. cit.*, vol. III, p. 529.

⁵¹ *Ibidem*, p. 645. El propi *Almirante* va notificar al comte de Harrach l'enviament de Santacruz, acompanyat per Giuseppe Zigogni. *Almirante* de Castella a Ferdinand von Harrach (Lisboa, 3 de juliol de 1703). AVA, *Harrach*, K. 223, s.f.

⁵² Oscar BROWNING (ed.), *The Journal of sir George Rooke. Admiral of the Fleet, 1700-1702*, Londres, 1897, p. 173. Una narració detallada dels fets de Cadis, basada fonamentalment en els informes que en va elaborar el príncep de Darmstadt, es pot trobar a: Onno KLOPP, *Der Fall des Hauses Stuart und die Succession des Hauses Hannover in Gross-Britannien und Irland*, Viena, 1881, vol. 10, p. 193ss.

⁵³ Durant la seua estada a Lisboa, Hessen-Darmstadt havia intentat reclutar alguns eclesiàstics espanyols perquè aquests pogueren exercir com a intermediaris amb la població civil (D. FRANCIS, *The first peninsular*, *op. cit.*, p. 47)

al Puerto de Santa Maria els mariners i soldats anglohollandesos van saquejar cases, graners i fins i tot els edificis religiosos d'aquest municipi.⁵⁴

Els incidents van empitjorar les ja tenses relacions entre el príncep de Hessen i els caps de l'armada aliada. Aquell va protestar amb contundència pel que havia ocorregut i també va mostrar la seua oposició a l'ordre de reembarcament donada el dia 16 de setembre. Durant aquells dies Darmstadt havia rebut avisos de diverses persones influents a Madrid que es comprometien a cooperar sempre que els aliats garantiren que es mantindrien a la Península Ibèrica durant l'hivern, per la qual cosa demanaven que es deixara com a mínim un destacament militar en alguna ciutat costanera espanyola.⁵⁵ De llocs adients on establir aquesta primera base d'operacions de l'austriacisme peninsular, se n'havia proposat més d'un: Sanlúcar de Barrameda, per exemple, port que permetia controlar l'accés al Guadalquivir, l'arribada dels galions d'Índies i, a més, era una plaça pròxima al Magrib, d'on podrien prendre's cavalls per llançar un atac cap al centre peninsular. Vigo i Pontevedra eren també bons ports, i propers a Portugal, la qual cosa podria facilitar l'entrada definitiva de Pere de Bragança en la Gran Aliança; a més, la seua proximitat a Anglaterra permetria un millor abastiment de queviures i de tropes de reforç.

Els contactes de Hessen també van plantejar la possibilitat que l'armada aliada establira la seua base a la Corona d'Aragó. Afirmaven que aquesta estava "*entirely in the Emperor's interest*" i que aquesta bona disposició facilitaria la subsistència de les tropes que s'hi establiren. La bondat del clima feia especialment adient el sud valencià: els vaixells podrien ser ancorats a la rada de La Mata, prop de Torrevella, –una de les millors del Món segons els informadors– o a la vila d'Altea, ben proveïda d'aigua dolça; ambdues destinacions, a més, permetrien als soldats passar l'hivern a la ciutat d'Alacant.⁵⁶ Si es prenia aquesta determinació, es donava per descomptat que els regnes de València i Aragó, així com Catalunya, s'alçarien en armes contra Felip d'Anjou de forma immediata, i això permetria als austriacistes ser "*masters of all Spain*" en un termini de dos mesos.

L'almirall Rooke no va prendre en consideració les propostes de Hessen, ni tampoc les que li faria arribar el duc d'Ormonde, qui suggeria passar l'hivern a La Corunya, amb el convenciment, compartit per Hessen, que la presència aliada a la península animaria els espanyols a prendre partit per l'arxiduc. La manca de sintonia del príncep amb els militars

---

⁵⁴ Els fets són reproduïts, entre d'altres, per F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 367ss.

⁵⁵ O. BROWNING, *op. cit.*, p. 202 i O. KLOPP, *op. cit.*, vol. 10, p. 196-198.

⁵⁶ O. BROWNING, *op. cit.*, p. 206.

anglesos era evident, i aquests es van negar a tindre en compte les propostes d'un personatge que no tenia cap responsabilitat militar en aquella expedició, menys encara quan el projecte els hauria obligat a romandre a la Península Ibèrica, un extrem del qual ningú no havia parlat quan l'armada va salpar de Gran Bretanya.

En opinió de George Rooke, a més, Hessen havia fracassat en el seu projecte d'aconseguir un aixecament de la població andalusa a través dels seus contactes i manifestos. De poc va servir que el príncep alemany justificara aquesta inhibició dels andalusos en la mala imatge que van provocar els saqueigs de Rota i el Puerto de Santa Maria. Els vaixells anglesos van salpar, i l'estratègia anglesa va seguir el seu rumb sense atendre a les peticions de Jordi de Hessen. Uns mesos més tard, el Parlament anglès va obrir una investigació sobre els fets de Cadis, en el marc de la qual Hessen-Darmstadt seria acusat pel partit *Tory* i pel duc d'Ormonde d'haver interpretat massa ingènuament les possibles mostres de suport dels andalusos i d'haver portat Guillem III a acceptar un projecte que, com s'havia comprovat, no estava tan madur com es pensava.⁵⁷

Els fets de setembre de 1702 a la badia de Cadis van posar de manifest una escassa cohesió interna del bàndol aliat, així com una evident divergència entre imperials i anglesos en relació amb els objectius i l'estratègia a seguir per assolir-los. En qualsevol cas, no hi ha dubte que l'impulsiu comportament de Hessen-Darmstadt, que ja havia generat conflictes durant la seua estada a Catalunya, també hi va jugar un paper determinant, sobretot en unes circumstàncies en què haurien calgut unes altes dosis de diplomàcia per fer compatibles les instruccions de Londres amb les de Viena.⁵⁸

L'endemà mateix dels fets de Cadis aquests es van convertir en el blanc de les crítiques del govern espanyol. Van contribuir a construir una imatge dels adversaris com a enemics de la religió catòlica i, de retruc, a presentar la Casa de Borbó com l'única garantia de protecció del catolicisme.⁵⁹ La reina Maria Lluïsa, governadora durant la jornada italiana de Felip V, va ordenar immediatament que s'informara amb detall a totes les ciutats de la

---

⁵⁷ E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 107 i O. BROWNING, *op. cit.*, p. 241-244.

⁵⁸ En paraules de James Stanhope, el príncep tenia un tarannà autoritari ("*authoritarian streak*") Veg. D. FRANCIS, *The Methuens*, *op. cit.*, p. 221. Stanhope diu que quan va començar el desembarcament anglès a la badia de Cadis Hessen-Darmstadt va cridar: "vaig jurar arribar a Madrid per Catalunya, no arribar a Catalunya per Madrid!" (Lord MAHON, *History of the War of the Succession in Spain*, Londres, 1832, p. 54).

⁵⁹ L'element religiós a la publicística borbònica i aliada ha estat analitzat extensament a: David GONZÁLEZ CRUZ, *Guerra de religión entre príncipes católicos. El discurso del cambio dinástico en España y América (1700-1714)*, Madrid, 2002. També se'n fa referència a Cristina BORREGUERO BELTRÁN, "Imagen y propaganda de guerra en el conflicto sucesorio", *Manuscrits*, núm. 21 (2003), p. 95-132.

Monarquia d'allò ocorregut, va demanar que tots els eclesiàstics parlaren dels fets de Rota i el Puerto de Santa María als púlpits de les esglésies i que feren una crida general “*a tomar las armas en defensa de la religión*”.⁶⁰

1.2.3. Començar la guerra per Amèrica. L'expedició a Jamaica.

Els primers dies d'octubre de l'any 1702 una part de l'armada de Cadis, en la qual viatjava Jordi de Hessen, va arribar a La Haia. A la ciutat holandesa estava tot enllestit per enviar a Anglaterra deu naus que, amb altres tantes d'angleses, havien de posar rumb a les Índies, una empresa, però, que no despertava gens d'entusiasme entre els primers col·laboradors espanyols de la Casa d'Àustria. Per a fra Mauro de la Concepción, que acompanyava el príncep de Darmstadt, l'interés de les potències marítimes per Amèrica feia sospitar que tingueren interessos més enllà de la defensa de la seguretat del comerç espanyol i, de fet, s'atrevia fins i tot a apuntar un possible objectiu: l'illa de Santo Domingo.⁶¹ Si es feia efectiva l'expedició i si, en el marc d'aquesta, hi havia alguna ocupació territorial a l'Amèrica espanyola, es corria el risc d'estrancar completament el procés de seducció de la població espanyola i de donar munició ideològica a l'adversari.

Els recels del trinitari espanyol no estaven exempts de fonament. La possibilitat de tindre un accés franc a les Índies havia estat, de fet, una de les principals raons que havien impulsat anglesos i holandesos a prendre part en la guerra. L'article sisé del tractat fundacional de la Gran Aliança de La Haia, per exemple, havia recollit explícitament aquest interès en garantir per als súbdits de Guillem III el domini d'aquelles terres que pogueren ocupar a les Índies i que foren beneficioses per al comerç americà.

França havia manifestat també el seu interès per obtindre una posició d'avantatge a Amèrica i, de fet, Lluís XIV havia fet passes decidides en aquest sentit, la més significativa de les quals va ser l'enviament d'una armada francesa a l'Atlàntic per col·laborar –almenys teòricament– en la defensa dels ports americans i per garantir la seguretat de la flota d'Índies en el seu camí de tornada.⁶² Com era d'esperar, aquestes disposicions del rei de

---

⁶⁰ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 368s. El cronista informa que el cardenal Portocarrero va aportar diners i va sufragar l'organització d'un regiment de cavalleria, com també ho farien el cardenal Salazar i l'arquebisbe de Sevilla.

⁶¹ Mauro de la Concepción a Harrach (La Haia, 1 d'octubre de 1703). AVA, *Harrach*, K. 225, s.f.

⁶² J.M. de BERNARDO, “Tres años estelares”, *op. cit.*, p. 181ss. La darrera eixida de la flota des de Cadis s'havia produït el mes de gener de 1701, i no va tornar a Europa fins al mes de setembre de l'any següent, quan,

França van despertar l'oposició dels sectors mercantils anglesos, que van pressionar perquè la guerra contra la Casa de Borbó evitara un augment del control francès sobre el negoci americà.

El mes de febrer de l'any 1702 van arribar notícies a Anglaterra que afirmaven que a les Índies espanyoles hi havia hagut certs moviments contraris a la nova dinastia. Immediatament es van donar instruccions al governador de la Jamaica anglesa i a l'almirall Benbow, que dirigia una expedició al Carib, perquè aportaren informacions exactes. Si la notícia es confirmava, i si els sediciosos estaven disposats a trencar la fidelitat a Felip d'Anjou, calia fer-los saber que Anglaterra estaria disposada a donar-los tot el suport necessari.⁶³

A Viena, les notícies que arribaven des de Londres en relació amb els projectes americans també generaven preocupació, així que la cort imperial no va tardar a demanar al comte de Wratislaw que intentara renegociar l'article sisé del tractat d'aliança per evitar que la possible ocupació de ports americans comptara amb suport legal. En opinió de la cancelleria imperial, una eventual expedició a Amèrica havia de tindre com a objectiu una millora dels interessos de l'arxiduc Carles, no pas un increment de les possessions angleses en aquell continent.⁶⁴ El govern anglès va respondre diplomàticament a l'enviat imperial i li va donar a entendre que estaria disposat a què l'armada comptara amb la presència d'eclesiàstics i representants designats per Viena que conegueren el territori americà i que, així mateix, s'acceptaria que aquests portaren banderes i manifestos per distribuir entre la població.

L'estreta connexió entre les operacions militars de les armades aliades i els moviments conspiratius contra Felip V sorgits en diferents indrets de l'imperi hispànic es va convertir en la principal estratègia d'actuació a l'Amèrica espanyola, de la mateixa

---

malgrat el suport militar francès, va ser interceptada i destruïda a Vigo per l'armada aliada (D. FRANCIS, p. 52s.)

⁶³ Vernon a Stepney (Whitehall, 17 de febrer de 1702). G.P.R. JAMES, *op. cit.*, p. 181. Sobre l'existència de moviments filoimperials a l'Amèrica espanyola, veg., per exemple, Sigfrido VÁZQUEZ CIENFUEGOS, "Cuba durante la Guerra de Sucesión española. Algunos aspectos militares", dins *La Guerra de Sucesión en España y América*, Sevilla, 2001, p. 313-324. Sobre el cas mexicà, Luis NAVARRO GARCÍA, "Salvador Mañer, agente carlista entre México y Sevilla", *Archivo hispalense: Revista histórica, literaria y artística*, núm. 178 (1975). La possible filiació autriacista del virrei de Nova Espanya, José de Sarmiento Valladares, comte consort de Moctezuma, qui –segons hem vist– hauria intentat aconseguir avantatge de la crisi successòria durant els darrers anys del regnat de Carles II, és posada en dubte per Marina ALFONSO MOLA, "Fiestas en honor de un rey lejano, proclamación de Felipe V en América" dins *XIV Coloquio de historia canario-americana*, Las Palmas de Gran Canaria, 2000, p. 2142-2172.

⁶⁴ E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 111.

manera que ho havia estat a Nàpols i a Cadis, i que ho seria durant els anys posteriors al sud de França i al litoral mediterrani ibèric. En el cas americà, el contacte amb els grups sediciosos i la distribució de manifestos per preparar un aixecament aliadofil serien confiades al baró Franz Adolf von Zinzerling i al pare Mauro de la Concepción, els quals s'haurien d'embarcar en una expedició formada per dèu vaixells que posaria rumb a Jamaica, on el comte de Peterborough prendria possessió com a governador i des d'on es podrien llançar les operacions polítiques i militars cap a les costes del Carib.⁶⁵

L'expedició de Jamaica, però, no va arribar a salpar.⁶⁶ Fra Mauro de la Concepción havia arribat a Londres el dia 10 d'octubre, i uns dies després informava l'emperador que tot estava enllestit per a l'embarcament i que ja havia rebut les instruccions de la cort imperial, "*con las patentes y cartas para las personas de Indias*".⁶⁷ Els problemes, però, van començar a aparèixer prompte: en el mateix escrit el religiós espanyol advertia que el corresponsal a Londres del banquer Pestaluzzi havia rebut ordres de no fer-los cap lliurament dels diners que tenien assignats; un mes més tard, encara no hi havia notícies sobre la data exacta de l'embarcament.⁶⁸

Possiblement ignorava fra Mauro que les negociacions entre Anglaterra, les Províncies Unides i l'Imperi per delimitar exactament els drets de cada potència en l'empresa americana es trobaven en punt mort i que, de fet, va ser el fracàs d'aquestes converses el que finalment va desaconsellar l'enviament de l'armada conjunta.⁶⁹ Per a Viena, desplaçar les accions militars a Amèrica portava la guerra a un terreny on les potències marítimes tindrien un evident avantatge encara que es poguera reformular l'article

---

⁶⁵ Entre les persones que van ser designades per Viena per prendre part en aquesta expedició apareixen Zinzerling, Friedrich Feber, el religiós Isidoro Mayer i fra Mauro de la Concepción "*trinitario descalzo, nuestro theólogo y consejero*", als quals economanava l'emperador "*passen en una de las esquadras de nuestros aliados a los reynos de Nueva España en la América, de México y del Perú, y a las otras islas adyacentes*". Veg. *Instruccions de Leopold I a fra Mauro de la Concepción i altres* (Viena, 8 de setembre de 1702). *Kriegsarchiv*, AFA, K. 220, Fasz. IX. Un temps més tard, es van donar instruccions a diversos governadors de les Índies perquè estiguessen a l'aguait per la possible arribada de dos religiosos trinitaris (un castellà i un alemany) enviats des de Londres. Citat per David GONZÁLEZ CRUZ, *Propaganda e información en tiempos de guerra. España y América (1707-1714)*, Madrid, 2009, p. 137.

⁶⁶ John H. OWEN, *War at Sea under Queen Anne, 1702-1708*, Cambridge, 2010 (primera edició el 1938), p. 41s. Castellví també fa una somera referència al projecte americà: "*Inglaterra y Holanda, según refiere Mr. Lamberty, habían formado proyecto de una expedición en Indias dirigida a atacar la villa de Habana en la isla de Cuba y al cao de la Florida. Esto dos puertos debían cederse a ingleses y de este modo cerraban el paso a la vuelta de los galeones de México. La Holanda debía pasar otro igual equivalente a la parte de Curazao. Esta expedición no tuvo efecto, hecho el gasto y embarco de tropas, porque la corte imperial no quiso consentir.*" Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 330.

⁶⁷ Mauro de la Concepción a Leopold I (Londres, 15 d'octubre de 1702). AVA, *Harrach*, 225, s.f.

⁶⁸ Mauro de la Concepción a Leopold I (Londres, 21 de novembre de 1702). *Ibidem*. El 16 de gener de 1703 informa que el viatge, finalment, no es faria.

⁶⁹ E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 112-114.

sisé; els Estats Generals holandesos, però, també es van sumar a les crítiques austríaques en considerar que l'ocupació permanent de terres al Carib solament resultaria beneficiosa per als interessos d'Anglaterra.⁷⁰

Mentre es discutia la possibilitat de dur a terme l'expedició a Jamaica, van arribar a Londres diverses notícies que contribuïrien a modificar sensiblement l'estratègia aliada. En el seu viatge de tornada a Anglaterra des de Cadis, l'armada capitanejada per l'almirall George Rooke havia tingut notícies de l'arribada de la flota d'Índies a Vigo, i va decidir llançar-hi un atac que va aportar una primera victòria a l'armada aliada a la Península Ibèrica. Aquests fets van servir per reconciliar el Parlament d'Anglaterra amb els líders de la fracassada expedició gaditana i per reprendre les negociacions entre John Methuen i el rei de Portugal.⁷¹ A Viena, però, la posició va seguir invariable: calia enviar tropes a Nàpols i que l'arxiduc Carles s'hi instal·lara com a rei; sols després que això passara acceptaria l'emperador enviar el seu fill a la Península Ibèrica.⁷²

A la darrerria de l'any 1702 el govern anglés veia clar que durant la campanya següent s'haurien de dur a terme operacions al sud d'Europa, però el lloc per on aquestes haurien de començar no podia dependre exclusivament dels interessos de l'emperador, sinó de la seguretat de les operacions. Així, si s'aconseguia que Baviera entrara en l'aliança, les tropes de l'elector podrien entrar a Itàlia i es podria enviar un destacament a Nàpols; si, per contra, era Portugal qui entrava primer a l'aliança, seria imprescindible enviar l'arxiduc Carles a la Península Ibèrica i llançar un atac directe contra els territoris ibèrics de la Monarquia Hispànica.⁷³

---

⁷⁰ Segons les investigacions d'Analola Borges, la ciutat de Caracas hauria estat una de les primeres a proclamar rei d'arxiduc Carles (l'any 1702) per instigació d'un tal Bartolomé de Capocelato, comte d'Anteria, secretari del comte de Harrach. Segons aquesta historiadora és possible que aquest nom fóra el pseudònim d'un trinitari anomenat Mauro Aranio. Després de la seua detenció, el promotor dels fets va confessar haver eixit de les Províncies Unides amb quatre persones més amb l'objectiu d'aconseguir el suport de les Índies a la causa imperial. La informació és coherent amb les informacions que aporta Jarnut-Derbolav sobre les persones enviades a Londres pel govern imperial amb l'objectiu de fer una intervenció a Amèrica. Amb les dades actuals és difícil confirmar si els dos trinitaris de nom Mauro eren la mateixa persona –el més probable– i si Capocelato era, en realitat, el pseudònim d'aquest. Veg. J. ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión, op. cit.*, p. 132s.

⁷¹ D. FRANCIS, *The first Peninsular, op. cit.*, p. 53-55.

⁷² O. KLOPP, *op. cit.*, vol. 10, p. 213. A Londres s'havia plantejat la possibilitat d'enviar l'arxiduc Carles a la Península Ibèrica en l'expedició de 1702, amb l'objectiu de comprovar el grau d'adhesió popular que hi tindria. Tanmateix, les autoritats holandeses van desaconsellar-ho fins que no estiguera assegurada l'aliança amb Portugal i, en última instància, l'emperador es va oposar, com ja ho havia fet anteriorment, a posar en risc la vida del seu fill fins que no hi haguera seguretat a Espanya (D. FRANCIS, *The first Peninsular, op. cit.*, p. 120).

⁷³ *Ibidem*, p. 123. Veg. també J.H. OWEN, *op. cit.*, p. 43. El 21 de novembre lord Godolphin va plantejar a l'ambaixador Wratislaw una disjuntiva que hauria de servir per desbloquejar la situació: calia que l'emperador

1.2.4. L'Almirante de Castella i l'entrada de Portugal en l'aliança.

El 30 de setembre de l'any 1702 es presentava per sorpresa a Portugal don Juan Tomás Enríquez de Cabrera, comte de Melgar i *Almirante* de Castella. Durant el primer any de govern borbònic a Espanya, l'home que havia liderat el partit alemany a la cort de Carles II havia intentat adaptar-se a les noves circumstàncies, i Lluís XIV fins i tot va aconsellar al seu ambaixador a Madrid que intentara guanyar-se el suport de l'aristòcrata espanyol amb algun càrrec de responsabilitat. A proposta del cardenal Portocarrero, doncs, l'*Almirante* va ser designat ambaixador de Felip V a París, el lloc on millor podrien ser controlades les seues activitats.⁷⁴

Melgar, tanmateix, mai no va arribar a l'ambaixada per a la qual havia estat designat, sinó que, secretament, va posar rumb a Portugal i va oferir el seu suport a la causa aliada. Les raons de la seua fugida serien posades per escrit per ell mateix en una carta adreçada a la reina d'Espanya l'últim dia del mes d'octubre: ho havia fet, deia, després d'haver estat durant més d'un any i mig "*blanco de la violencia*" dels ministres de Felip d'Anjou i d'haver rebut com una humiliació l'ambaixada de París, un nomenament "*tan desproporcionado a mi carácter y grado*".⁷⁵ Unes setmanes més tard s'adreçava a l'emperador assegurant-li la seua fidelitat a la causa imperial i Leopold I li manifestaria poc després el seu agraïment i l'alegria amb què Viena havia rebut una decisió que aportava un aliat fonamental per als seus interessos.⁷⁶

De fet, l'*Almirante* de Castella no havia deixat mai de mantindre una estreta relació amb altres destacats austriacistes, com el duc de Moles o el príncep de Hessen. Amb aquest darrer fins i tot va tindre un breu encontre en el viatge que portava Darmstadt de tornada a Anglaterra després dels fets de Cadis.⁷⁷ Aquests contactes van contribuir decisivament a convèncer Viena de la importància de signar l'aliança amb Portugal i d'enviar l'arxiduc

---

diguera clar si volia començar les operacions de la següent campanya per la Península Ibèrica (ço és, per Portugal), o per Itàlia (O. KLOPP, *op. cit.*, vol. 10, p. 213).

⁷⁴ M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición, op. cit.*, p. 364s.

⁷⁵ *Carta de l'Almirante de Castella a la reina d'Espanya* (Lisboa, 31 d'octubre de 1702) Citat per Guillaume de LAMBERTY, *Memoires pour servir a l'histoire du XVIII siècle*, La Haia, 1725, vol. II, p. 257-259.

⁷⁶ M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición, op. cit.*, p. 401s.

⁷⁷ O. KLOPP, *op. cit.*, p. 197. Segons el duc d'Uceda, ambdós homes tenien contactes amb "*una infinidad de personas*" que haurien abraçat ja la causa imperial si la campanya de Cadis haguera reeixit (*Carta del duc d'Uceda*. Madrid, 31 de desembre de 1702. Citada per M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición, op. cit.*, p. 409).

Carles a Lisboa, fins al punt que Melgar es va convertir en una de les persones de confiança de l'emperador, quasi per damunt de l'ambaixador Waldstein.⁷⁸

Les negociacions per a l'entrada de Portugal en la Gran Aliança es van perllongar durant tot l'any 1702 i bona part del següent. L'Imperi no acceptava la possibilitat, plantejada per Methuen al rei de Portugal, de cedir Extremadura i Galícia a aquest últim, així que hi va haver algun moment en què l'aliança va semblar completament trencada. El mes de novembre, per exemple, es va plantejar la possibilitat que el paper anglès en el conflicte es limitara a aportar suport marítim, sense que els soldats d'aquest regne participaren en cap acció militar a la Península.⁷⁹

Amb el temps, la posició imperial es va relaxar. Primer, gràcies a l'actitud del propi *Almirante*, qui va aconsellar a l'emperador que acceptara la cessió a Portugal d'algunes localitats extremeñyes.⁸⁰ En segon lloc, per la posició de força mantinguda per Anglaterra i les Províncies Unides, la primera de les quals va recordar a l'emperador que el rei d'Espanya era Felip d'Anjou i que, per tant, cedir-ne una part a Portugal contribuïa a erosionar l'enemic. Leopold havia de triar, en definitiva, entre sacrificar una part, o deixar perdre tota la Monarquia Hispànica.⁸¹ Per últim, no cal deixar de tindre en compte que mentre les negociacions amb Portugal estaven en marxa, la resta de fronts bèl·lics seguien oberts i que dins mateix de l'Imperi la posició de l'emperador començava a ser qüestionada.⁸² Això, i la dependència econòmica de Viena respecte a Londres, va aconseguir doblegar la voluntat de Leopold I.⁸³

El 16 de maig de 1703 eren signats a Lisboa els tractats que incorporaven Portugal a la Gran Aliança de La Haia de forma definitiva. En virtut de l'acord, l'arxiduc Carles d'Àustria era reconegut com a rei de la Monarquia Hispànica i les potències aliades es comprometien a lluitar conjuntament fins veure'l coronat a Madrid. Perquè això fóra

---

⁷⁸ M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición*, *op. cit.*, p. 407. El govern anglès, de fet, també es queixava del fet que l'emperador donara més crèdit a les informacions de l'*Almirante* que a les de la reina Anna (Wratislaw a Leopold I. Londres, 30 de gener de 1703. Citat per O. KLOPP, *op. cit.* p. 255).

⁷⁹ D. FRANCIS, *The first Peninsular*, *op. cit.*, p. 69.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 72.

⁸¹ Comte de Nottingham a Wratislaw (Londres, 10 de gener de 1703) Citat per O. KLOPP, *op. cit.*, p. 250.

⁸² El mes de març l'elector de Baviera va ocupar militarment el Palatinat. Entre els prínceps alemanys van començar a aparèixer veus que reclamaven la pau entre Leopold I i Maximilià de Wittelsbach i, a més, al front oriental, la noblesa hongaresa començava a organitzar un nou alçament contra el poder imperial. Veg. Alphons DANZER, *Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1703*, Viena 1878 (*Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*, vol. 5), p. 3-8.

⁸³ M. BRAUBACH, *op. cit.*, p. 183. Aquest autor va poder demostrar, a través d'una exhaustiva anàlisi dels fons anglesos invertits en el conflicte successori, que la seua dependència econòmica no només va condicionar la posició de Leopold, sinó que també va marcar la política del seu fill, l'arxiduc Carles.

possible, però, hi havia dos passos previs imprescindibles: en primer lloc, que l'arxiduc fóra traslladat a Portugal i, en segon lloc, que haguera estat prèviament proclamat rei a Viena i que son pare i el seu germà renunciaren als seus drets sobre el tron espanyol.

A més de les disposicions relatives al desplegament de tropes que havia de fer cadascuna de les potències aliades i dels costos d'aquestes operacions, els aliats es comprometien a enviar una armada al litoral portugués i a deixar-hi una flota permanentment que hauria de garantir la seguretat de la costa. Per últim, un article secret contemplava la cessió a Portugal de Badajoz, Vigo i altres localitats de les fronteres extremenya i gallega.⁸⁴

El monarca portugués havia anunciat que les accions militars no començarien fins que no arribara a Lisboa l'arxiduc Carles ja coronat com a rei. Tanmateix, ni tan sols aquesta pressió, que l'*Almirante* considerava com una mostra de desconfiança o de por, no va aconseguir que les gestions foren més àgils a la sempre lenta maquinària burocràtica de Viena. La renúncia de l'emperador i de l'arxiduc Josep, s'argumentava a la cort imperial, havien de ser analitzades amb detall, i les disposicions per al llarg viatge del futur rei d'Espanya a Lisboa havien de ser objecte d'una preparació exhaustiva.⁸⁵

1.3. CARLES III, REI D'ESPANYA.

1.3.1. L'Imperi canvia d'estratègia.

Linda i Marsha Frey han considerat que l'any 1703 va marcar un punt d'inflexió en l'evolució que fins aleshores havia seguit la guerra. Les divergències entre l'Imperi i les potències marítimes no només eren constants a la Península Ibèrica, sinó també al Rin, als Països Baixos i al nord d'Itàlia.⁸⁶ En aquestes circumstàncies resultava difícil coordinar una estratègia per a una guerra amb fronts tan diversos i on hi havia interessos que, de vegades, resultaven fins i tot contradictoris. L'enviament d'una flota de guerra a la Mediterrània i l'obertura d'un front bèl·lic en aquest escenari es va convertir, de fet, en un dels exemples paradigmàtics de la manca de consens entre els membres de la Gran Aliança de La Haia.

Per a Anglaterra, i especialment per als *tories*, era fonamental l'entrada de Portugal en l'aliança, ja que aquest regne es podia convertir en un aliat estratègic dels interessos

---

⁸⁴ L'acord és reproduït a G. de LAMBERTY, *op. cit.*, vol. II, p. 501-508.

⁸⁵ *Almirante* de Castella a Leopold I (Lisboa, 20 de juny de 1703). AVA, *Harrach*, K. 223, s.f.

⁸⁶ L. i M. FREY, *op. cit.*, p. 58.

anglesos a l'Atlàntic. Pere II de Bragança, però, condicionava la seua decisió, que implicava trencar l'aliança prèviament signada amb Lluís XIV i Felip V, a un reforçament de l'austriacisme espanyol que passava, necessàriament, per la presència de l'arxiduc Carles a Lisboa. Des de Viena, tanmateix, l'emperador es negava a enviar el seu fill menut a la Península Ibèrica; fer-ho implicava renunciar implícitament a Nàpols –l'autèntica prioritat de Leopold I– i, a més, podia suposar un risc per a la Casa d'Àustria, ja que l'arxiduc Josep, Rei de Romans, encara no havia tingut cap fill mascle fins aleshores.

L'eixida de Patzucac es va poder trobar després d'una profunda crisi política i fiscal a la cort de Viena que va iniciar una nova etapa en la política internacional de l'Imperi. El grup que fins aleshores havia estat majoritari a la Conferència Secreta –aquell al qual havien pertangut els comtes de Harrach, de Lamberg i de Mansfeld– va trobar una forta contestació en una nova generació de militars i aristòcrates de la qual formaven part, entre d'altres, l'elector del Palatinat, el comte Gundaker von Starhemberg i, sobretot, el príncep Eugeni de Savoia.⁸⁷ Aquests consideraven imprescindible una reforma que agilitzara el procés de presa de decisions a Viena i que fóra més eficaç per donar resposta a les necessitats de la guerra, per la qual cosa van demanar que Mansfeld fóra substituït al capdavant de la presidència del Consell de Guerra per Eugeni de Savoia.

El mateix any 1703 moria el banquer jueu Samuel Oppenheimer, principal finançador de la política exterior imperial. La desaparició d'aquest influent personatge podria provocar un col·lapse financer just en un moment en què l'aliança militar francobavaresa amenaçava fins i tot les fronteres austríaques, així que l'administració imperial no va tardar a actuar per evitar un escenari pitjor encara. Leopold I va admetre el nomenament d'Starhemberg com a màxim responsable de la hisenda pública i es va iniciar una nova política de col·laboració amb les potències marítimes basada en l'enviament de subsidis a Viena per part d'aquestes.⁸⁸

Les primeres setmanes de l'any 1704 la crisi política a Viena va degenerar en una revolta popular contra els membres del vell partit dirigent. Segons informava el duc de Moles, ambaixador de l'arxiduc Carles a la cort imperial, el comte de Lamberg era acusat de

---

⁸⁷ Harrach, antic ambaixador a Madrid, tenia ja més de seixanta anys; Lamberg era ambaixador a Roma i havia estat qüestionat per la manca d'èxit de la revolta napolitana, uns retrets que també es feien, en relació amb els acords amb Portugal, a l'ambaixador a Lisboa, comte de Waldstein. El blanc de les crítiques de la nova generació va ser, però, el president del Consell de Guerra, comte de Mansfeld, qui també superava la seixantena. *Ibidem*.

⁸⁸ La política de subsidis i la seua importància per al funcionament de la Gran Aliança va ser analitzat a: Max BRAUBACH, *Die Bedeutung der Subsidien für die Politik im spanischen Erbfolgekriege*, Bonn, 1923 (sobretot p. 92-98).

traïció i d'haver afavorit la casa ducal de Baviera, per la qual cosa *"il popolo"* de Viena havia eixit al carrer amb la idea d'atacar les cases, entre d'altres, de Harrach, Mansfeld i Kaunitz.⁸⁹ Els principals beneficiaris d'aquest estat d'agitació van ser el príncep Eugeni, considerat un heroi pels vienesos, i l'elector del Palatinat, que era esperat a la capital com un autèntic Messies.

La renovació dels principals membres del govern imperial va comptar amb el vistiplau de l'arxiduc Josep, qui havia participat personalment en accions militars durant aquells mesos, i, també, amb el suport de l'arxiduc Carles, qui va ser proclamat solemnement rei d'Espanya el 12 de setembre de l'any 1703. Aquest últim gest, i la decisió d'enviar Carles a Lisboa, suposaven un gir copernicà en la política que el vell emperador Leopold havia seguit fins aleshores. Els recels inicials al viatge de l'arxiduc i l'acceptació, *de facto*, que la guerra no només seria un conflicte pel control d'Itàlia, van permetre desbloquejar les negociacions amb Portugal i van obrir la porta a la primera operació a la Mediterrània.

1.3.2. El primer viatge de Carles d'Àustria.

El 9 de novembre de l'any 1703 Anna d'Anglaterra s'adreçava a les dues cambres del Parlament per demanar-los l'aprovació i els recursos necessaris per recuperar *"the Monarchy of Spain from the House of Bourbon and restoring it to the House of Austria"*.⁹⁰ Era la primera vegada que la reina hi tractava de forma tan explícita la substitució de Felip d'Anjou per Carles d'Àustria, un canvi d'actitud que, en bona mesura, era conseqüència de les recents incorporacions de Portugal i de Savoia a la Gran Aliança i, sobretot, de la decisió de l'emperador d'enviar el seu fill, l'arxiduc Carles, a la Península Ibèrica.⁹¹

Durant els darrers anys del regnat de Carles II, tant Leopold I com els seus representants a la cort madrilenya havien demanat amb insistència al Rei Catòlic que el fill menut de l'emperador fóra admès al seu costat i considerat com a hereu *in pectore*. Aquest

---

⁸⁹ Moles a l'arxiduc Carles (Viena, 23 de gener de 1704) *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 67, s.f.

⁹⁰ *The Journals of the House of Commons*, Londres, 1803, vol. 14, p. 210. La constatació que aquesta va ser la primera vegada que la reina va explicitar la qüestió dinàstica espanyola en seu parlamentària, a O. KLOPP, *op. cit.* p. 252.

⁹¹ Víctor Amadeu de Savoia es va incorporar a l'aliança el mes d'octubre de 1703 després d'intenses negociacions secretes amb l'enviat especial de l'Imperi, comte d'Auersperg (O. KLOPP, *op. cit.*, p. 344-346; A. DANZER, *op. cit.*, p. 41-46). Aquest acord tenia especial importància per als interessos imperials, ja que aportava un aliat estratègic per incrementar el control sobre el nord d'Itàlia, i particularment sobre el Milanesat.

viatge, però, mai no es va produir, i després de la mort del rei d'Espanya la possibilitat d'enviar l'arxiduc a Madrid es va veure per Viena com una decisió arriscada: en primer lloc, per la pròpia inseguretat d'una expedició que havia de travessar Europa en plena guerra, però també perquè això suposava renunciar a l'opció napolitana i, per últim, perquè l'eixida de l'arxiduc Carles de la cort imperial reobria en aquesta el vell fantasma de la crisi successòria.

Al llarg de l'estiu de l'any 1703 l'*Almirante* de Castella va adreçar a l'emperador diversos escrits amb informacions puntuals sobre allò que passava a Lisboa i sobre les notícies que li arribaven des de l'altra part de la frontera espanyola. Segons aquell, a Espanya les coses estaven “*en la mejor disposición que es imaginable*” per als interessos imperials, fins al punt que es rumorejava que si l'arxiduc desembarcava a Portugal el duc d'Anjou abandonaria immediatament la Península Ibèrica.⁹²

En opinió de Melgar, a Madrid les relacions entre Felip V i la noblesa espanyola seguien marcades per la desconfiança mútua. Membres de les més conspícues famílies aristocràtiques havien estat exclosos dels òrgans de govern de la Monarquia, amb les úniques excepcions d'aquells que havien estat “*más confidentes suyos*”.⁹³ Aquest fet havia incrementat l'oposició al nou monarca i feia presagiar un increment dels partidaris de la causa imperial si Viena actuava amb diligència. Perquè això ocorreguera calia, però, que l'arxiduc fóra enviat com abans millor a Lisboa, una decisió per a la qual el propi *Almirante* va aportar arguments en un detallat memorial.⁹⁴

Segons recordava el document redactat pel comte de Melgar, la presència del fill de l'emperador a Portugal era condició *sine qua non* perquè començaren les hostilitats a la Península Ibèrica i, a més, l'entrada de Pere II en la Gran Aliança garantia que el viatge i l'estada de l'arxiduc a Portugal es produirien amb garanties de seguretat. Tanmateix, la raó

---

⁹² *Almirante* de Castella a Leopold I (Lisboa, 20 de juny de 1703). AVA, *Harrach*, K. 223, s.f.

⁹³ Segons Melgar, l'única intenció dels francesos era “*mantener a España esclAVA u abandonarla destruida*”, un fet que considerava indubtable després d'haver sabut que els ministres francesos havien ordenat retirar tota la plata de les esglésies. *Ibidem*.

⁹⁴ El 3 de juliol de 1703 l'*Almirante* informava el comte de Harrach de l'enviament a Viena de Francisco de Santacruz, “*comisario general de la cAVAllería*”, i de don Giuseppe Zigogni, per presentar a l'emperador el document elaborat pel propi comte de Melgar (*Almirante* de Castella a Harrach. Lisboa, 3 de juliol de 1703. (AVA, *Harrach*, K. 223, s.f.)) El mateix dia remetia una carta al seu vell confident, Francesco Moles, duc de Parete, on donava satisfacció a alguns dels dubtes que s'havien generat a Viena: no calia l'ocupació prèvia d'Extremadura perquè des de Lisboa s'aconseguiria penetrar i controlar aquesta regió i Castella amb facilitat; no era encertat prioritzar Nàpols perquè si queia Espanya caurien les seues possessions a Itàlia de forma immediata i, per últim, no hi havia raons per témer que el príncep de Darmstadt actuara sense control perquè el mateix *Almirante* s'encarregaria de coordinar amb aquest qualsevol acció militar (*Almirante* a Moles. Lisboa, 3 de juliol de 1703. AVA, *Harrach*, K. 223, s.f.)

fonamental que aportava el comte de Melgar tenia relació amb allò que ocorreria a Espanya si Carles d'Àustria no hi era traslladat: els espanyols, deia l'autor del memorial, estaven en la millor disposició per proclamar-lo monarca, però si el viatge no es produïa al llarg de l'any 1703 aquests sentiments es podrien refredar, sobretot en un moment en què l'embaràs de la reina Maria Lluïsa Gabriela podia contribuir a donar una imatge d'estabilitat de la casa de Borbó a Espanya.⁹⁵

Les pressions de les potències marítimes i les peticions de l'ambaixador Waldstein i de l'*Almirante* de Castella van aconseguir que l'emperador accedira a convocar els seus dos fills el 12 de setembre de 1703 per protocol·litzar la seua decisió final: Leopold I i l'arxiduc Josep, Rei de Romans, renunciaven als seus drets a la Monarquia Hispànica per cedir-los a l'arxiduc Carles. Aquest, per la seua part, acceptava –mitjançant clàusules secretes que no haurien de ser conegudes pels aliats– que el Milanesat fóra cedit a l'Imperi.⁹⁶

Fetes les renúncies i signades les clàusules secretes, l'arxiduc Carles d'Àustria va ser proclamat rei d'Espanya amb el nom de Carles III, i immediatament va comunicar a Waldstein i l'*Almirante* el nomenament i la seua voluntat d'acceptar les condicions que havien estat negociades per a l'acord amb Portugal i les potències aliades. L'emperadriu Elionor s'adreçaria per aquelles dates al seu cosí, Jordi de Hessen-Darmstadt, per donar-li a conèixer la notícia i per transmetre-li la seua preocupació. “Es un sacrifici fet pel bé comú – va afirmar l'esposa del *Kaiser*–. Déu vulga que tot acabe bé!”⁹⁷

A la cort es va decidir que l'arxiduc eixiria de Viena rumb a Lisboa el 19 de setembre, i que el viatge es faria a través dels territoris germànics fins arribar als ports holandesos, des d'on s'hauria d'embarcar rumb a Anglaterra, d'on eixiria l'armada que el portaria a la capital de Portugal. El trajecte era llarg, i les finances imperials no tenien

---

⁹⁵ *Razones o motivos del Almirante de Castilla para provar que la presenzia del Archiduque en Portugal es absolutamente necessaria en Portugal remitidos a la Corte de Viena en Junio de 1703.* Citat per G. de LAMBERTY, *op. cit.*, vol. II, p. 510-513. També se'n fa referència a D. MARTÍN MARCOS, “Ter o Archiduque”, *op. cit.*, p. 461 i a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.* vol. I, p. 427-430.

⁹⁶ E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.* p. 142. Segons Castellví, l'enviat de l'*Almirante* a Viena –Francisco de Santacruz– va ser el responsable de convèncer l'emperadriu i el Rei de Romans de la importància del viatge de l'arxiduc a Lisboa. L'acord posterior entre els dos germans, l'anomenat *Pactum Mutuae Successionis*, previa que cadascun dels dos germans seria hereu de l'altre si aquest morira sense fills mascles. Aquesta era el cas del Rei de Romans, que solament tenia dues filles en aquell moment. L'acord, que va ser signat per evitar una crisi successòria a l'Imperi si morira l'arxiduc Josep, va ser el responsable de la coronació de Carles com a emperador el 1711 i de l'esclat de la Guerra de Successió austríaca després de la mort d'aquest.

⁹⁷ Emperadriu a Hessen (Viena, 28 d'octubre de 1703) Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 292. La cerimònia de renúncia i coronació, que va tindre lloc a *La Favorita*, palau imperial d'estiu als afores de Viena, és descrita per O. KLOPP, *op. cit.* p. 393-397. Aquest autor va prendre com a referència fonamentalment el *Theatrum Europaeum*, una monumental crònica dels països de parla alemanya publicada des de mitjan segle XVII (l'acte és descrit a *Theatrum Europaeum*, vol. XVI, p. 189ss.)

capacitat per sufragar-lo, així que l'emperador es va veure obligat a prendre diners prestats de l'administrador de la sal de Moràvia.⁹⁸ Amb aquests fons es va poder organitzar un comboi en el qual prendrien part més de 160 persones, entre les quals hi havia aquelles que més tard haurien de formar la reial casa a Lisboa: el príncep Anton von Liechtenstein, tutor de l'arxiduc, els comtes de Paar, Colloredo, Thun, Zinzendorf i Althan, els generals Uhlefeld, Sormani i Guillemon, el sergent major Rocco Stella, el secretari Gunter, el pagador Zeiller, metges, capellans i personal de servei.⁹⁹

Entre els homes del cercle més proper a qui havia estat proclamat rei d'Espanya no hi havia cap espanyol, però sí alguns napolitans, com Stella i com Geronimo Capece, tots dos membres de la colònia napolitana formada a Viena després dels fets de setembre de 1701.¹⁰⁰ La nòmina dels primers col·laboradors de Carles III posava de manifest l'orientació italiana que havia tingut la política imperial en relació amb la successió espanyola i, així mateix, era coherent amb els objectius que, encara, eren considerats prioritaris per l'emperador Leopold: aconseguir vincular a la Casa d'Àustria el Milanesat i el regne de Nàpols.

De forma complementària a l'expedició de la "família" del nou Rei Catòlic, el viatge entre Viena i Lisboa també va ser seguit per les tropes designades per l'emperador per acompanyar el seu fill i per unir-se a l'exèrcit aliat a la seua arribada a Portugal. El màxim responsable d'aquestes seria el mariscal de camp baró d'Ogilvy, secundat pels generals Uhlefeld i Kratz, dos coronels de cavalleria i dos d'infanteria, els seus respectius lloctinents i diversos oficials dels diferents cossos de l'exèrcit. Entre aquests sí que hi havia alguns homes d'origen espanyol que, per circumstàncies diverses, havien aconseguit assentar plaça a l'exèrcit imperial: el tinent de coronel Muñoz, el coronel Francisco Salazar, el tinent de capità Ramírez, don José de la Rea i, el més rellevant d'ells, el general "de Ramos", nom amb què era conegut a Viena el valencià Joan Baptista Basset.¹⁰¹

---

⁹⁸ A. DANZER, *op. cit.*, p. 40. Els diners haurien de ser-li retornats a un interès del 6% al responsable de l'administració imperial de la sal (*Salzamt*), Johann Baptist Bartolotti von Parthenfeld.

⁹⁹ El llistat complet, a Giovanni Francesco GEMELLI-CARERI, *Aggiunta a Viaggi di Europa*, Nàpols, 1711, p. 125-134. Va ser reproduït també per F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 423s.

¹⁰⁰ Segons Castellví, Capece es va unir a l'expedició quan aquesta va arribar a Praga. Aquest mateix autor dóna a conèixer un primer conflicte protocol·lari del nou rei d'Espanya amb dos nobles napolitans residents, també, a Viena: el duc de Caserta i el marquès del Vasto, *Grandes d'Espanya (Ibidem)*, p. 392s.) L'únic membre del comboi que, pels seus cognoms, podria ser espanyol, ocupava un càrrec subaltern: Leopoldo Fernández Brunete, un dels ajudants del pagador Zeiller (F. GEMELLI-CARERI, *op. cit.*, p. 128).

¹⁰¹ A. DANZER, *op. cit.*, p. 637. Castellví afegeix a aquesta llista "el coronel don Francisco Ávila, valenciano", tot i que el nom d'aquest no apareix en els llistats de militars ni tampoc en l'expedició oficial de Carles III a Lisboa.

1.3.3. Portar l'arxiduc a Lisboa.

L'inici de les hostilitats a la Península Ibèrica depenia de la presència de l'arxiduc Carles a la capital portuguesa, però el viatge d'aquest a la cort de Pere II va ser molt més llarg d'allò que inicialment s'havia previst, una circumstància que va despertar intranquil·litat i recels entre els màxims responsables de l'exèrcit aliat.

Jordi de Hessen, establert a Londres des dels darrers mesos de l'any 1702, feia intenses gestions per tornar a la Península Ibèrica i intentar promoure un nou alçament austriacista després del fracàs de Cadis. El mes de febrer de l'any següent va rebre el vistiplau de Viena perquè s'embarcava en l'armada que dirigia Cloudesly Shovel i que s'adreçava a la Mediterrània; les autoritats angleses, però, van desaconsellar la participació del príncep alemany en l'expedició. Ni els objectius d'aquesta —establir contacte amb els hugonots de les Cevenes—, ni el conflictiu precedent de l'any anterior feien convenient la presència a bord d'un personatge tan controvertit com Hessen-Darmstadt.¹⁰² Decebut per l'actitud anglesa i per la lentitud de Viena, Hessen arribaria a acusar la cort imperial de preocupar-se poc pel futur i de no tindre en compte els problemes que la seua desídia podria provocar.¹⁰³

Tanmateix, la inquietud de Darmstadt no solament responia a la seua voluntat de servir a la Casa d'Àustria sinó que, segons confessava a sa mare, desitjava tornar a la Península Ibèrica perquè així s'acabaria el seu periple per Europa i perquè, així mateix, confiava que podria assumir-hi alguna responsabilitat de govern quan acabara la guerra.¹⁰⁴

A Lisboa, mentrestant, la impaciència de Hessen-Darmstadt era compartida per l'*Almirante* de Castella, qui va haver de posar en marxa una campanya d'agitació per mantindre actius els seus contactes espanyols. Amb aquest objectiu, va fer públic un nou manifest on reiterava les raons que l'havien impulsat a fugir a Portugal, denunciava l'actitud dels ministres de Felip d'Anjou i justificava la seua rebel·lió front a una "*nación forastera*".¹⁰⁵

Com es veurà posteriorment, és possible que Garcia Dávila fera servir un pseudònim, que probablement era Juan Muñoz.

¹⁰² Jordi de Hessen-Darmstadt al seu germà Ernest Lluís (Londres, 8 de maig de 1703) Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 238. Com s'ha dit, l'*Almirante* va haver de defensar explícitament la presència de Hessen-Darmstadt a Viena front a l'oposició de Viena al *modus operandi* del príncep alemany.

¹⁰³ Jordi de Hessen a Ernest Lluís de Hessen (Londres, 13 de juliol de 1703). *Ibidem*, p. 239.

¹⁰⁴ Jordi de Hessen a Elisabeth Dorothea, sa mare (Londres, 16 de juny de 1703). *Ibidem*, p. 275s. El príncep també confessava sentir-se atret per la proximitat a Itàlia, des d'on podria accedir fàcilment a les valls del Rin.

¹⁰⁵ El manifest va tindre un notable impacte en l'opinió pública espanyola i portuguesa i va ser perseguit per les autoritats borbòniques perquè consideraven que tenia una intenció subversiva. Veg. M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición, op. cit.*, p. 420-449.

Simultàniament, per evitar que el suport portugués a la causa imperial es refredara, el primer dia d'octubre de l'any 1703 Melgar va organitzar una gran festa a la cort per celebrar el diuité aniversari de l'arxiduc Carles i va fer publicar retrats del nou rei d'Espanya perquè foren distribuïts per Lisboa. Unes setmanes més tard va posar a disposició de les autoritats angleses tots els béns mobles i immobles que posseïa a Anglaterra i a Holanda per incrementar els fons amb què s'hauria de pagar el viatge de l'arxiduc a la cort lisboeta.¹⁰⁶

L'arxiduc Carles d'Àustria no va desembarcar a Anglaterra fins als primers dies de l'any 1704, després d'un llarg recorregut que li va permetre d'establir contacte personal amb alguns dels principals dirigents militars i polítics del moment, entre ells el duc de Marlborough i el Gran Pensionari Heinsius. A la cort de la reina Anna va rebre tota mena d'homenatges i va mantindre diverses reunions amb la mirada posada en la preparació de la seua entrada a Portugal i en l'inici de la guerra a la Península Ibèrica.¹⁰⁷

Com s'ha dit, la reina Anna ja havia obtingut el vistiplau de les cambres parlamentàries angleses per a dur a terme una intervenció militar que tenia un objectiu polític explícit: portar a Madrid el recentment coronat rei d'Espanya, Carles III. La forma d'arribar a la capital hispànica, que durant els anys posteriors s'hauria de convertir en un dels motius més greus de tensió entre els aliats, no semblava encara ser una qüestió problemàtica: des de Lisboa, les operacions s'haurien d'adreçar preferentment a l'ocupació de Castella la Vella, des d'on es controlaria fàcilment la serra nord de Madrid i, per extensió, la capital.¹⁰⁸ Aquesta era, a grans trets, la mateixa proposta que mesos abans havia adreçat l'*Almirante* de Castella a l'emperador, però estava bastant allunyada dels interessos de Viena, on la intervenció a Nàpols no estava descartada.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Sobre la festa d'aniversari, veg. *ibidem*, p. 454. Sobre l'oferta de l'*Almirante*, veg. Moles a l'arxiduc Carles (Viena, 12 de desembre de 1703) *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 66, Fasz. 10. Per les mateixes dates, Carles d'Àustria va aprofitar la seua estada a Londres per fer-se retratar per Godfrey Kneller, un retrat que va ser regalat a la reina Anna i que encara hui es conserva entre les col·leccions del reial patrimoni britànic (E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 148).

¹⁰⁷ Es pot trobar una descripció d'algunes d'aquestes cerimònies, així com una descripció de l'aspecte físic de l'arxiduc Carles, a *An Account of the King of Spain's Reception at Petworth*. Citat a *The History of the Reign of Queen Anne, digested into Annals. Year the second*, Londres, 1704, apèndix, p. 11-15. El periple de l'arxiduc també és detallat a la mateixa obra, on es confirma que la data d'arribada a Portsmouth va ser el dia 6 de gener de 1704 (26 de desembre de 1703 segons el calendari gregorià, vigent aleshores a Anglaterra). Veg. *ibidem*, p. 185.

¹⁰⁸ Aquesta va ser la conclusió d'un primer consell de guerra que va comptar amb la presència de Marlborough, Godolphin, Wratislaw i Liechtenstein (D. FRANCIS, *The first peninsular*, *op. cit.*, p. 84).

¹⁰⁹ L'*Almirante* de Castella havia recomanat Moles una intervenció per Ciudad Rodrigo que permetria avançar cap a Salamanca, Segovia, Valladolid, Burgos, "todo el reyno de León y toda la Rioja" i controlar així la serra de Guadarrama (*Almirante* a Moles. Lisboa, 3 de juliol de 1703. AVA, *Harrach*, K. 223, s.f.) Sobre l'operació napolitana, Wratislaw va aconseguir dissuadir l'emperador durant un temps, tot recomanant-li que l'ajornara fins que es poguera garantir l'ocupació efectiva d'una part de la Península Ibèrica. Segons els acords subscrits

El front mediterrani no semblava, doncs, estar entre les prioritats dels aliats quan Carles d'Àustria va embarcar rumb a Lisboa. Controlar Nàpols i Sicília solament interessava en aquell moment a l'emperador, ja que les potències marítimes consideraven prioritari garantir el control dels circuits marítims de l'Atlàntic des del port de Lisboa. A més, l'austriacisme espanyol establert a la capital portuguesa –representat per l'*Almirante* de Castella i pel comte de la Corzana– tenia la mirada posada en una entrada a la cort de Madrid com més ràpida millor. El fracàs de Cadis havia frustrat la via andalusa, territori on el propi Melgar tenia contactes, però no impedia que l'inici de les hostilitats es produïra, com també havia proposat l'*Almirante*, per les regions castellanques properes a la vall del Duero.¹¹⁰

La possibilitat de portar la guerra al *Mare Nostrum* depenia bàsicament, doncs, de dos factors: de l'interés que hi poguera trobar la diplomàcia anglesa i de la influència que poguera aconseguir el príncep de Hessen-Darmstadt als consells de guerra aliats. La primera d'aquestes condicions sí que es podria donar, tot i que la Mediterrània era vista per Londres, encara, com un objectiu supeditat a l'estratègia atlàntica-portuguesa; la col·laboració amb la revolta antiborbònica de la regió de les Cevenes i la cooperació amb Savoia per posar sota control aliat els ports de Toló i Niça serien la prova més evident que Londres no descartava desplegar operacions a la Mediterrània, tot i que les regions espanyoles banyades per aquesta mar no apareixien, encara, entre els seus objectius.

En aquestes circumstàncies, l'entrada del litoral dels regnes de la Corona d'Aragó al full de ruta aliat es va convertir en el principal objectiu del príncep de Hessen-Darmstadt, i a la seua consecució va dedicar intensos esforços diplomàtics. L'antic virrei de Catalunya mantenia viva una densa xarxa de contactes al Principat i, en menor mesura, també al País Valencià, un fet que donava força a les seues aspiracions d'aconseguir una posició política destacada en l'estructura institucional de la Monarquia Hispànica en cas que Carles III guanyara la guerra.

---

amb Pere II, recordava el diplomàtic austríac, la flota aliada no podia deixar desprotegits els ports portuguesos (E. JARNUT-DERBOLAV, *op. cit.*, p. 151).

¹¹⁰ Com s'ha dit, la cort imperial donava especial importància a l'opinió de l'*Almirante*, en bona mesura per la presència allà de Moles, amb qui Melgar mantenia una estreta relació. El noble napolità va iniciar una fluïda correspondència amb l'arxiduc Carles immediatament després de l'eixida d'aquest últim de Viena. Els primers dies després de la seua arribada a Lisboa, el pretendent al tron espanyol va rebre l'enhorabona del seu ambaixador a Viena, Moles, qui va pronunciar també elogioses paraules dedicades a l'*Almirante* i al comte de la Corzana (Moles a l'arxiduc Carles. Viena, 23 de gener de 1704. *HHStA, Spanien Diplomatische Korrespondenz*, K. 67). La influència exercida pel duc de Parete sobre l'emperador també va provocar, però, una creixent tensió entre aquell i la noblesa austríaca.

Tanmateix, no va ser només Jordi de Hessen el responsable de les primeres temptatives d'actuació al Principat de Catalunya i al Regne de València, sinó que la influent colònia mercantil anglesa i holandesa instal·lada en diverses ciutats portuàries d'aquestes regnes també va tindre, com es veurà més endavant, un paper clau.¹¹¹ Segons la crònica del regnat de la reina Anna, durant la breu estada de Carles III a la cort anglesa, diverses personalitats, institucions i corporacions van visitar l'arxiduc per presentar-li els seus respectes. Entre d'altres, el Rei Catòlic va rebre una delegació dels comerciants anglesos que havien tingut establiments mercantils a Espanya fins a l'esclat de la guerra. Aquests van manifestar el seu suport al nou monarca, li van desitjar èxits militars i van arrancar a l'arxiduc el compromís de facilitar la seua reinstal·lació a Espanya quan l'evolució de la guerra ho permetera.¹¹²

El 7 de març de l'any 1704 l'armada aliada, amb Carles d'Àustria sobre el *Royal Catherine*, arribava a l'estuari del riu Tajo.¹¹³ Dos dies després el fill de l'emperador Leopold I difonia un escrit on manifestava la seua voluntat d'alliberar els espanyols del "jou insuportable" de Felip d'Anjou i de recuperar els seus justos drets a la corona espanyola, concedia amnistia a tots aquells que es posaren al seu servei en el termini d'un mes, garantia la seguretat i respecte a les esglésies i edificis religiosos i, per últim, considerava "enemics de la pàtria" aquells que no es plegaren a aquestes disposicions.¹¹⁴ Uns dies més tard, aquest mateix document va ser secundat per un altre en un to semblant signat pel rei de Portugal. La resposta no va tardar a arribar: el 30 d'abril, el rei d'Espanya declarava formalment la guerra a Portugal i anunciava que ell personalment es posaria al capdavant de les tropes espanyoles a la frontera hispanolusa.¹¹⁵

---

¹¹¹ La puixança econòmica que van aconseguir algunes famílies holandeses instal·lades a Catalunya, la seua immediata integració entre la burgesia de negocis del país i la seua implicació directa amb la formació d'un dels nuclis austriacistes del Principat és ben coneguda. Es pot trobar una síntesi recent d'aquest fenomen en: Benet OLIVA I RICÓS, *La Generació de Felip de la Penya. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, 2001. Al territori valencià, el cas més estudiat ha estat el de la ciutat d'Alacant, on es va consolidar al llarg del segle XVII una colònia mercantil estrangera molt important. Veg. José Ignacio MARTÍNEZ RUIZ i Perry GAUCI, *Mercaderes ingleses en Alicante en el siglo XVII. Estudio y edición de la correspondencia comercial de Richard Hounsell & Co.*, Alacant, 2008.

¹¹² The History of the Reign of Queen Anne, op. cit., p. 226s.

¹¹³ El príncep de Hessen-Darmstadt hi havia arribat l'1 de febrer després d'haver-se separat del conjunt de la flota per petició expressa de l'arxiduc Carles. Les seues primeres setmanes a Lisboa li van permetre comprovar que el pretendent austríac era esperat a Espanya i a Portugal com un autèntic Messies (Jordi de Hessen al seu germà Ernest Lluís. Lisboa 23 de febrer de 1704. Citat per H. KÜNZEL, op. cit., p. 309).

¹¹⁴ *Déclaration de Charles III du 9 mars* (Lisboa, 9 de març de 1704) Citat per G. de LAMBERTY, op. cit., vol. III, p. 273-275.

¹¹⁵ Declaració de guerra de Felip V contra el rei de Portugal, l'arxiduc Carles d'Àustria i els seus aliats (Plasència, 30 d'abril de 1704). Reproduïda a ibidem, p. 295-297 i a F. de CASTELLVÍ, op. cit., vol. I, p. 471s.

Capítol 2. La Guerra de Successió, a la Mediterrània.

2.1. PORTAR LA GUERRA AL TERRITORI ENEMIC.

2.1.1. La revolta de les Cevenes.

Les setmanes prèvies a l'arribada de Carles III a Portugal, els principals responsables de l'exèrcit i la diplomàcia dels estats aliats van intentar consensuar un disseny de campanya per a l'any 1704. Ocupar la ciutat de Madrid i instal·lar-hi Carles III com a rei havia de ser el principal objectiu militar i polític, per la qual cosa es van començar a fer els preparatius que haurien de portar les tropes, per terra, a les regions del nord del Sistema Central, des d'on es podria bloquejar la capital i propiciar la seua capitulació.

Tanmateix, en aquells debats es va introduir una variable que fins aleshores no havia estat considerada pels aliats: la possibilitat d'entrar a França i portar la guerra al cor dels dominis de Lluís XIV. La idea, promoguda especialment per la diplomàcia anglesa, era, en bona mesura, conseqüència de la difícil situació en què es trobaven les tropes de l'emperador a Europa Central, i era vista com la forma més eficaç per dividir els efectius de l'enemic i alleugerir així la pressió sobre els dominis dels Habsburg de Viena.¹¹⁶

A Hongria s'havia produït un revifament dels moviments antiimperials, que comptaven –com ja havia passat dècades enrere– amb el suport de Lluís XIV. El monarca francès havia intentat mantindre una actitud neutral davant de les peticions de col·laboració que li remetia el príncep Rákóczi, líder de la dissidència hongaresa, tot considerant que desviar recursos a aquella regió podria tindre efectes negatius per a l'estratègia francesa al nord d'Itàlia.¹¹⁷ A partir de l'any 1703, però, la situació va canviar: l'exèrcit francès va situar la seua prioritat bèl·lica en les regions del sud d'Alemanya, amb l'objectiu de reforçar la posició del seu aliat, el duc de Baviera, i, si fóra possible, de portar les tropes fins a la capital de l'Imperi. La victòria francesa a Höchstädt va confirmar l'encert d'aquesta estratègia, i va obrir la porta a una col·laboració sistemàtica amb els rebels d'Hongria que hauria de permetre envoltar Àustria per la pràctica totalitat de les seues fronteres. L'any que separa la victòria francesa a Höchstädt i la recuperació d'aquesta ciutat per l'exèrcit imperial

---

¹¹⁶ Nottingham a Hill (Whitehall, 24 de març de 1704). G.P.R. JAMES, *op. cit.*, p. 92. En opinió de Nottingham, l'emperador no era capaç, tot sol, de fer front a la rebel·lió hongaresa, ja que aquesta comptava amb el suport de França i de Baviera.

¹¹⁷ Yves-Marie ROCHER, "Louis XIV et la guerre d'Indépendance hongroise (1701-1711). Un véritable allié?", *Revue d'Histoire des Armées*, núm. 263 (2011), p. 63-74.

(la coneguda com batalla de Blenheim) va permetre als exèrcits francès, bavarés i hongarés mantindre un setge no declarat sobre Viena i, en conseqüència, els aliats de l'emperador es van veure obligats a eixir en defensa de Leopold I: el duc de Marlborough va ser enviat a l'encontre de l'enemic i, mentrestant, la diplomàcia anglesa va intentar respondre a França portant la guerra als dominis del Rei Sol.

El mes de febrer de 1703 el marquès de Miremont, Antoni de Borbó, un dels milers d'hugonots refugiats a les Províncies Unides, s'havia adreçat al comte de Nottingham demanant ajuda per als protestants d'una aïllada regió muntanyenca del Llenguadoc que feia anys que patien persecució per les seues idees religioses, i que havien iniciat una revolta contra els intents de Lluís XIV d'imposar-hi el catolicisme.¹¹⁸ Des de les comunitats d'hugonots establertes en diverses ciutats europees es va redactar per les mateixes dates un manifest en defensa dels protestants de la regió de les Cevenes en el qual es feia una crida a totes les potències europees perquè els oferiren la seua ajuda.¹¹⁹

John Churchill, el duc de Marlborough, va ser un dels primers a adonar-se dels avantatges que la revolta dels *camisards* –nom que rebien els rebels llenguadocians– podria aportar a l'estratègia militar aliada, i va proposar a les autoritats angleses que s'implicaren en el moviment sediciós.¹²⁰ La proposta del general anglés va generar una intensa discussió a les cambres del parlament d'Anglaterra sobre la legalitat, i sobre la moralitat, de donar suport militar a vassalls que es rebel·laven contra el seu sobirà legítim. El debat no va impedir que el gabinet ministerial aprovara la proposta intervencionista de Marlborough, tot i que va posar sobre la taula l'existència de profundes discrepàncies ideològiques entre la classe política anglesa, unes divergències que encara tornarien a manifestar-se durant els anys posteriors.¹²¹

---

¹¹⁸ La revolta dels *camisards* o de les Cevenes ha estat objecte d'un exhaustiu estudi recent: W. Gregory MONAHAN, *Let God Arise. The War & Rebellion of the Camisards*, Oxford, 2014. La font clàssica per a l'estudi d'aquest aixecament han estat els sis volums de Henri BOSC, *La Guerre des Cévennes, 1702-1710*, Montpeller, 1985-1993. Sobre els contactes de Miremont i Nottingham, veg. W.G. MONAHAN, *op. cit.*, p. 159. El fenomen ha estat analitzat en el marc de la Guerra de Successió a: Jean Pierre AMALRIC, "La elección de un bando: hugonotes y jacobitas en la Guerra de Sucesión", *Manuscrits*, núm. 19 (2001), p. 59-79.

¹¹⁹ El manifest és reproduït a G. de LAMBERTY, *op. cit.*, vol. II, p. 527-534.

¹²⁰ W. COXE, *Memoirs of John*, *op. cit.*, p. 174. Com es veurà posteriorment, l'estiu de l'any 1703 va ser enviada a la Mediterrània una armada, dirigida per Cloudesly Shovel, per esbrinar exactament quina era la situació de la regió francesa.

¹²¹ Unes mesos més tard la diplomàcia francesa es trobaria en la mateixa tessitura quan es va proposar que Versalles col·laborara amb els rebels escocesos en la seua lluita contra la reina Anna (A. LEGRELLE, *op. cit.*, p. 304) i amb els nous intents turcs d'aturar l'avanç austríac als Balcans (*Ibidem*, p. 325ss.)

Una vegada resolta els tràmits legals, calia dissenyar l'estratègia d'intervenció, i ací va aparèixer un nou entrebanc: per on s'hauria d'enviar l'ajuda als *camisards*, concentrats en una inhòspita regió sense litoral i envoltada de muntanyes i barrancs?¹²² L'única possibilitat era fer-ho per via marítima, però el port més proper, el de la ciutat provençal de Toló, no només tenia una de les rades més tancades de la Mediterrània, sinó que, a més, havia estat fortificat per Vauban uns anys abans. L'entrada de Savoia en la Gran Aliança va plantejar una nova possibilitat: fer servir el port de Niça com a base d'operacions i, des d'aquest, creuant el Delfinat, arribar a les Cevenes. El sobirà savoia, Víctor Amadeu II, però, no es va mostrar disposat a patrocinar una operació tan arriscada que podia aportar més pèrdues que beneficis al petit territori que governava.

Fóra com fóra, el duc de Marlborough va rebre poder del parlament anglès per enllestir una armada que hauria d'endinsar-se en la Mediterrània i intentar establir contacte directe "*with those persecuted people*".¹²³ La flota, dirigida per Cloudeley Shovel, va travessar l'estret de Gibraltar i es va apropar tant com va poder a les costes de Provença, però la inhibició del duc de Savoia va desaconsellar qualsevol acció naval contra Toló o Marsella, i l'armada va haver de tornar a les costes orientals de la Península Ibèrica.¹²⁴

2.1.2. Els projectes d'ocupació de Toló.

El fracàs de 1703 no va fer que la diplomàcia anglesa desistira de l'intent d'ocupació de Toló, així que Londres va confiar l'assumpte a dos experimentats individus: Richard Hill, que hauria de desplaçar-se a Torí i intentar vèncer les reticències del duc de Savoia, i l'almirall George Rooke, qui hauria de dirigir l'armada de guerra que, des de Lisboa, i amb la màxima discreció possible, hauria de tornar a entrar a la Mediterrània.¹²⁵

---

¹²² W.G. MONAHAN, *op. cit.*, p. 161-163.

¹²³ W. COXE, *op. cit.*, p. 175.

¹²⁴ Instruccions de la reina Anna a Richard Hill, enviat extraordinari a Savoia (26 de juliol de 1703). Citat per William BLACKLEY, *The diplomatic Correspondence of the right hon. Richard Hill*, Londres, 1845, vol. I, p. 6. Víctor Amadeu hauria de comprometre's a tindre enllestits entre cinc i sis-mil homes disposats a desembarcar en el port de Toló, però aquests reforços no van arribar a verificar-se mai. Les instruccions a Shovel l'autoritzaven també a donar suport als partidaris de la Casa d'Àustria a Palermo, Messina i Nàpols una vegada aconseguit algun avanç a les costes de Provença. Veg. *Instructions for our trusty and wellbeloved sir Cloudeley Shovell (...)* given at our Court in St. James's, the 4th Day of May 1703. Citat per John BRUCE i Henry DUNDAS MELVILLE, *Report on the Arrangements which have been adopted in former Periods*, Londres, 1798, p. LVIII.

¹²⁵ El 18 de gener de 1704 lord Nottingham escrivia a Hill que, en opinió de la reina, la millor via d'entrada cap a França seria el litoral de Provença, i particularment el port de Toló, que podria ser atacat

La diplomàcia anglesa considerava fonamental que l'objectiu de l'expedició de Rooke no fóra conegut per la resta de potències aliades, i menys encara pel rei de Portugal, que podria ser reticent a una operació que allunyava la prioritat de la costa atlàntica. Tampoc no convenia que se n'assabentaren el príncep de Liechtenstein i l'*Almirante*, que pressionaven el monarca portugués perquè autoritzara l'embarcament de 3.000 homes “*to alarm the coasts of Spain and make some diversion there*”. La incorporació d'aquests efectius en l'armada era fonamental, per la qual cosa l'estratègia passava per acceptar formalment les condicions imposades des de Lisboa, aconseguir que a flota salpara i, una vegada que aquesta es trobara en alta mar, posar rumb al port de Toló.¹²⁶

Disciplinadament, l'almirall Rooke va abandonar Lisboa després d'haver-hi deixat l'arxiduc Carles, i va seguir les ordres de la reina Anna: va posar rumb a Niça per donar suport al duc de Savoia, amenaçat per l'exèrcit francès. El màxim responsable de l'armada anglesa no comptava amb tropes de desembarcament, però la seua presència a la Mediterrània es considerava imprescindible per donar confiança al duc de Savoia i, al mateix temps, per insuflar ànims als *camisards*. Les instruccions per a Rooke l'instaven a atacar Vilafranca de Mar, port veí a Niça, si des de Torí s'avisava de la presència de tropes franceses. Si això no ocorria, però, l'almirall anglès hauria de posar rumb al sud de la Península Ibèrica i intentar posar control al pas de l'estret de Gibraltar, enclavament fonamental per facilitar la comunicació entre l'Atlàntic i la Mediterrània.¹²⁷

Aquesta primera expedició mediterrània de Rooke va resultar infructuosa. Les autoritats angleses van poder constatar que el centre d'atenció dels exèrcits francès i imperial s'havia desplaçat al nord del Alps, per la qual cosa no era previsible un atac de Lluís XIV contra Niça, però tampoc no es podia esperar cap mena de col·laboració de Leopold I amb l'armada aliada. En conseqüència, Londres va donar instruccions a l'almirall George Rooke, qui ja havia tornat a Lisboa, perquè enviara la flota de nou a la Mediterrània. En aquesta ocasió, però, l'objectiu no serien les costes provençal i savoiana, sinó el litoral espanyol, concretament la ciutat de Cadis i les costes de Catalunya. Segons el nou secretari d'estat anglès, Hedges, els habitants d'aquest últim territori estaven disposats

---

simultàniament per l'armada i pel duc de Savoia, que hi hauria de desplaçar les seues tropes per terra. Veg. Nottingham a Hill (Whitehall, 18 de gener de 1704), G.P.R. JAMES, *op. cit.*, p. 76.

¹²⁶ Nottingham a Hill (Whitehall, 14 de març de 1704) Citat per W. BLACKLEY, *op. cit.*, vol. I, p. 90.

¹²⁷ Nottingham a Hill (Whitehall, 24 de març de 1704). *Ibidem*, p. 92.

“to revolt or do any other service”, la qual cosa podria contribuir a posar Espanya sota control, “the principal service we have in view”.¹²⁸

2.2. LES EXPEDICIONS AL LITORAL VALENCIÀ I CATALÀ (1703-1704).

Quasi per casualitat, les comarques costaneres dels territoris de la Corona d’Aragó es van convertir en espectadores, primer, i en protagonistes, més tard, de les accions aliades a la Mediterrània. Amb l’única excepció del príncep de Hessen-Darmstadt, qui insistia, gairebé des de l’inici de la guerra, que als territoris de la Corona d’Aragó hi havia bona disposició de la població envers la causa aliada, la resta d’estrategues aliats no van considerar aquesta regió com un objectiu prioritari fins a l’any 1705.

Com s’ha vist, la reina Anna d’Anglaterra havia heretat de Guillem III el vell projecte anglès d’establir-se de forma més o menys permanent a la badia de Cadis, des d’on es podia tindre una participació més directa en el comerç amb Amèrica. Simultàniament, l’emperador Leopold havia desplegat una activitat militar i diplomàtica conduent a assegurar-se la sobirania, si més no, del ducat de Milà i del regne de Nàpols.

Després d’haver fracassat aquestes primeres estratègies, i un cop proclamat rei d’Espanya l’arxiduc Carles, l’objectiu fonamental de la Gran Aliança es va traslladar a Portugal, des d’on es plantejava una operació per terra contra Espanya després que s’hi haguera instal·lat el nou monarca. La situació d’emergència en què es trobava Viena va obligar Anglaterra a desviar una part dels seus efectius i adreçar-los a la Mediterrània, ja fóra per col·laborar amb els *camisards* o per ajudar el duc de Savoia. Aquestes campanyes, però, també van fracassar. L’almirall Rooke es va veure obligat a replegar veles, tornar a la base d’operacions lisboeta i esperar noves ordres. Una possible ofensiva a la Mediterrània semblava, almenys momentàniament, descartada.

Tanmateix, el trajecte entre Lisboa i el sud de França era llarg, així que l’armada angloholandesa es va veure obligada a buscar algun indret on ancorar que oferiria possibilitat de fer aiguada i que no tinguera una guarnició militar enemiga que intentara entorpir aquestes operacions. El lloc idoni era la vila valenciana d’Altea. La badia que s’obria davant d’aquesta localitat oferia un suport logístic fonamental als vaixells anglesos, ja que la

---

¹²⁸ Hedges a Hill (Whitehall, 12 de maig de 1704) *Ibidem*, p. 99. Uns dies abans Hedges, el nou secretari d’estat anglès, havia afirmat en carta a Hill que Londres donava per descartada, com a mínim pel que quedava d’any, la col·laboració amb el duc de Savoia.

seua rada era còmoda per a l'ancoratge, resultava bastant segura i, a més, permetia accedir amb facilitat a l'aigua del riu Algar.¹²⁹ A més a més, ben prompte es va poder comprovar que l'interés anglés per Altea també teia correspondència entre la població local: els camperols i comerciants d'aquest i d'altres municipis de la Marina van trobar en els soldats i mariners anglesos una via d'eixida per als seus productes, precisament en un moment en què el comerç internacional s'havia aturat com a conseqüència de la guerra. El profit recíproc, doncs, va convertir Altea en un punt d'aturada recurrent per a l'armada aliada i, com havia pronosticat Darmstadt, la cooperació de la població amb l'armada va superar prompte el mer interés comercial.

2.2.1. Altea, 1703.

El mes de maig de 1703 el cavaller anglés Cloudesly Shovel havia estat enviat per la reina d'Anglaterra a la Mediterrània amb ordres d'establir contacte amb els *camisards* de les Cevenes. Les converses entre Anglaterra i la resta de potències aliades per determinar l'estratègia que s'hauria de dur a terme durant els mesos posteriors encara no havien donat cap resultat concret, així que Londres va voler aprofitar l'expedició de Shovel per obtenir una idea el més aproximada possible de la situació a la Mediterrània.

El contacte amb els rebels hugonots era només una de les tasques encarregades a l'almirall Shovel, qui també hauria d'intentar destruir les salines d'Aigües Mortes i atacar Cadis, Toló o qualsevol altre port francès o espanyol que poguera resultar útil per als interessos aliats. Així mateix, la reina anglesa encarregava al mariner que apropiara l'armada als ports de Palerm, de Messina i de la ciutat de Nàpols per comprovar el grau d'adhesió que s'hi podia trobar a la causa aliada; si la resposta de la població era positiva, tenia permís per oferir-los la col·laboració de Sa Magestat Britànica i per distribuir-los armes i diners.¹³⁰

Al llarg de l'estiu de l'any 1703 l'armada de Shovel va avançar per la costa atlàntica portuguesa, va mantindre contactes amb les autoritats de Tànger, va creuar l'estret de

---

¹²⁹ Jordi de Hessen al duc d'Ormonde (Port de Santa Maria, 20 de setembre de 1702). Segons l'antic virrei de Catalunya, Altea estava "*well provided with water*" i, a més, tenia l'avantatge que el seu castell no estava sota la jurisdicció directa del virrei, sinó "*under their own Governor*", unes condicions que també es podien trobar, segons Hessen, al litoral de la Mata, prop de Torrevella. Veg. O. BROWNING, *op. cit.*, p. 206.

¹³⁰ Thomas LEDIARD, *Histoire nAVALE d'Angleterre*, Lió, 1751, vol. III, p. 346. També es plantejava una possible estada al port de Liorna, on podria mantindre converses amb el príncep Eugeni de Savoia o alguna persona de l'entorn d'aquest, i fins i tot que obrira negociacions amb les autoritats d'Alger, Tunísia i Trípoli perquè foren declarades neutrals i pogueren ser utilitzades com a bases per a les operacions aliades a la Mediterrània.

Gibraltar i va entrar a la Mediterrània els darrers dies del mes d'agost. La calor pròpia de l'estiu mediterrani va fer imprescindible aturar l'expedició en algun lloc on es poguera fer aiguada, i es va decidir intentar-ho a la vila valenciana d'Altea.¹³¹

El 31 d'agost de 1703 el brigadier general Seymour va desembarcar amb 2.500 homes per informar a les autoritats locals de les intencions de l'armada. Des del castell de la vila es van llançar contra els vaixells anglesos dues peces de canó, que van ser contestades immediatament per l'artilleria aliada. Seymour va fer arribar al governador de la plaça un escrit on manifestava que havien desembarcat com a amics. El document va rebre resposta immediata del governador, que va contestar amb la mateixa cordialitat, tot afirmant que els alteans tenien molta estima pels anglesos però que, no obstant això, es veia obligat a notificar al virrei de València l'arribada d'aquestes tropes, així que confiava que l'almirall no s'estranyara si donava ordre de disparar contra les embarcacions angleses.¹³²

El marquès de Villagarcía, virrei de València, va rebre, efectivament, notícia puntal dels fets d'Altea. Segons les informacions que van arribar a la capital del regne, haurien estat uns mallorquins els encarregats de notificar als alteans les intencions de l'armada, i les autoritats locals haurien decidit que el rector de la població, mossén Martí Morales, fóra enviat a bord de la nau de Seymour per parlamentar. Per la seua part, hauria estat l'alcaid del castell d'Altea, Vicent Tous, el responsable de les canonades llançades contra l'armada anglesa.¹³³

Entre les instruccions que havia rebut Shovel de la reina Anna no n'hi havia cap que fera referència explícita a l'existència de suports a la causa imperial en terres de la Península Ibèrica. Tot i així, l'almirall va considerar oportú repartir entre els habitants d'Altea un manifest on es declarava la seua intenció de no causar cap mal, sinó de protegir aquells que seguiren les "antigues obligacions" que tenien amb la Casa d'Àustria. Així mateix, es comprometia a donar suport a tots aquells que juraren fidelitat a l'arxiduc Carles

---

¹³¹ *Ibidem*, p. 356.

¹³² Els fets són descrits a *The history of the reign of Queen Anne*, *op. cit.*, vol. II, p. 99-101.

¹³³ El marquès de Villagarcía, virrei de València, al duc de Montalto, president del Consell d'Aragó (València, 11 de setembre de 1703). AHN, *Estado*, ll. 220d. Citat per Carmen PÉREZ APARICIO, "Los primeros pasos del austracismo en el País Valenciano (1700-1705)", dins Antonio MESTRE SANCHIS i Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ (eds.), *Disidencias y exilios en la España moderna*, Alacant, 1997, vol. II, p. 501-513 (la referència, en p. 508). El marquès de San Felipe ofereix una versió un tant diferent dels fets: "no pudiéndose internar porque los paisanos se armaron, les faltaba aún agua y víveres, que venían escasamente de los navíos, no siendo fácil acercarse a la playa las lanchas con la continuación que era menester, ya por lo borrascoso del golfo de León, que allí empieza, y ya porque las eminencias del terreno las ocuparon gente del país, y alcanzaba la bala del fusil al desembarcadero." Veg. Vicente de Bacallar y Sanna, marquès de SAN FELIPE, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, el Animoso* (edició a cura de Carlos SECO SERRANO, Madrid, 1957), p. 60.

com a legítim sobirà i que volgueren ser alliberats del “jou francès” i, per contra, amenaçava amb destruir les cases i béns d'aquells que s'oposaren als esforços aliats per alliberar la nació espanyola de l'opressió francesa.¹³⁴ A més del manifest, la breu estada aliada a Altea també va ser aprofitada per fer arribar escrits a personatges rellevants de les comarques meridionals valencianes, com ara Nicolau Escòrcia, el marquès d'en Bosch i don Vicent Pasqual de Riquelme. Tots ells es van afanyar, però, a notificar els fets al governador per fer palesa la seua negativa a cooperar amb els aliats.¹³⁵

Segons Lediard, el manifest va tindre bona acollida entre els alteans, que van poder vendre als anglesos gran quantitat de queviures, van manifestar el seu odi envers els francesos, van mostrar el seu afecte a la Casa d'Àustria i, finalment, van beure per la prosperitat de l'Arxiduc. El 3 de setembre l'armada va eixir d'Altea i va posar rumb a la ciutat toscana de Liorna, on arribaria el dia 19 del mateix mes.

La presència de l'armada angloholandesa a Itàlia va ser aprofitada pel comte de Lamberg, ambaixador imperial a Roma, per apropar-s'hi i comunicar als almiralls anglés i holandés la notícia de la coronació de l'arxiduc Carles. També es va presentar a la ciutat de la Toscana un valencià, Francesc Garcia Dávila, qui tenia instruccions de l'emperador de passar a la Península Ibèrica. El 22 d'octubre, al pas de l'armada per Calp, Dávila va desembarcar i va iniciar un llarg periple al servei dels interessos imperials.

2.2.2. Les operacions a la Mediterrània l'estiu de 1704.

L'expedició de Shovel de l'any 1703 havia permés comprovar que la possible col·laboració de l'armada aliada amb grups disposats a rebel·lar-se contra Felip d'Anjou no es reduïa al regne de Nàpols ni a les Cevenes, sinó que dins de la pròpia Península Ibèrica era possible trobar una bona disposició a cooperar que ja havia estat anunciada pel príncep de Darmstadt però que fins aleshores no havia estat presa en consideració per la diplomàcia anglesa i portuguesa.

L'almirall britànic George Rooke tornava a Lisboa els primers dies del mes d'abril després de la seua frustrada expedició a les costes de Provença. La seua percepció de la situació militar era, tanmateix, optimista: si hi havia acord polític entre les potències aliades,

---

¹³⁴ T. LEDIARD, *op. cit.*, vol. III, p. 356s.

¹³⁵ C. PÉREZ APARICIO, *op. cit.*, vol. I, p. 388.

no tenia dubte que una acció militar sobre la frontera francocatalana seria molt ben rebuda per la població del Principat.¹³⁶ En la mateixa línia, el 23 d'abril l'arxiduc Carles remetia a la reina Anna un escrit on demanava la col·laboració de Sa Magestat Britànica per intervindre militarment a Catalunya.

Segons Carles III, si l'armada aliada se situava davant de les costes catalanes, es podria ocupar amb certa facilitat la ciutat de Barcelona i el conjunt del Principat i, a més, s'obriria la porta als regnes de València i Aragó. Si l'empresa tenia èxit, les forces de l'enemic quedarien dividides, que era l'objectiu consensuat pels exèrcits aliats durant aquella campanya; si fracassava, però, les possibilitats de l'arxiduc Carles d'arribar a la capital espanyola i ocupar el tron es reduïrien sensiblement.¹³⁷ En definitiva, allò que suggeria el pretendent no era contradictori amb l'estratègia que l'armada anglesa havia desplegat durant els mesos anteriors a la Mediterrània: oferir la col·laboració naval aliada als possibles nuclis antiborbònics que hi haguera a l'interior del país. El projecte havia fracassat a les Cevenes i a Itàlia, però no hi havia cap raó per pensar que això també haguera d'ocórrer a Catalunya.

En la seua resposta, remesa a Portugal el dia 16 de maig, la reina d'Anglaterra va garantir que la flota aliada per a la Mediterrània aniria al Principat –després d'aturar-se a Altea per fer-hi, segons l'expressió de la cancelleria anglesa, els “rendez-vous” amb la població– i que no s'allunyaria de les costes catalanes mentre no hi haguera un perill real d'atac francès contra Niça i Vilafranca.¹³⁸ Tot i així, la possibilitat de portar a terme operacions al sud d'Itàlia no havia estat descartada per Sa Magestat Britànica ni pel propi arxiduc Carles; la primera ja ho havia explicat en la mateixa missiva del dia 16, mentre que Carles d'Àustria va donar poders al comte de Lamberg, el seu ambaixador a Roma, per esbrinar el grau de suport que podria trobar una operació de l'almirall Rooke a les costes del regne de Nàpols o de l'illa de Sicília.¹³⁹ En això, l'aspirant al tron espanyol coincidia amb l'estratègia imperial, expressada per Francesco de Moles unes setmanes abans: si Rooke

---

¹³⁶ Rooke a Hill (7 d'abril de 1704) W. BLACKLEY, *op. cit.*, vol. I, p. 95.

¹³⁷ Arxiduc Carles a Anna d'Anglaterra (Lisboa, 7 de maig de 1704). *HHStA, Spanien Hofkorrespondenz*, K. 7, M. 42 (fol. 42).

¹³⁸ Anna d'Anglaterra a l'arxiduc Carles (Londres, 16 de maig de 1704). *Ibidem*, fol. 48. La reina també deixava clar que les possibles accions a Nàpols, Sicília o l'Adriàtic dependrien de l'evolució de les operacions durant els mesos posteriors.

¹³⁹ Arxiduc Carles al comte de Lamberg (Lisboa, 5 i 6 de maig de 1704). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 213, fol. 10s. Les instruccions exactes per a l'ambaixador les portaria el propi Rooke, per la qual cosa Carles d'Àustria va instar Lamberg a desplaçar-se al port de Liorna per reunir-s'hi amb l'almirall britànic i decidir entre els dos les possibles accions a la Itàlia meridional “*si las cosas se ballaren en tal estado que pueda convenir*”.

aconseguia impedir un atac francès sobre Savoia, “*sarà molto piu facile l’acquisto dei regni di Napoli e di Sicilia*”.¹⁴⁰

La bona entesa entre Carles d’Àustria i la reina Anna, però, no era compartida per tots els membres del consell de guerra aliat. En opinió de l’*Almirante* de Castella, per exemple, intentar una operació a la Mediterrània implicava desviar recursos de l’objectiu fonamental que s’havien marcat abans de l’arribada de l’arxiduc a Lisboa, que no era altre que arribar a Madrid per la Meseta nord. Aquesta mateixa opinió era compartida pel rei de Portugal, qui recordava que els acords que havien conduït a la seua entrada en l’aliança contemplaven que sempre hi hauria tropes aliades al litoral portugués per defensar aquest d’un possible atac francès.¹⁴¹ Prompte es va comprovar que hi havia raons fonamentades per a la preocupació: a la cort lisboeta van arribar notícies de l’eixida d’una armada francesa que semblava adreçar-se a la capital portuguesa, i pocs dies després les tropes de Lluís XIV van travessar la frontera que separava les dues monarquies ibèriques.

L’armada dirigida per l’almirall Rooke va posar rumb a la Mediterrània amb la intenció de fer un intent d’ocupació sobre Barcelona, tot seguint les indicacions del príncep de Hessen-Darmstadt, que també s’hi va embarcar. En realitat, la intenció del navegant anglès era dirigir el gruix de l’armada al sud de França, tot seguint les instruccions secretes que havia rebut de la reina Anna en anteriors ocasions, i amb aquest objectiu va salpar de Lisboa. Quan els vaixells ja havien abandonat la capital portuguesa, però, van arribar noves instruccions des de Londres que desaconsellaven les operacions al sud de França i ordenaven a Rooke centrar-se en el litoral espanyol, “*where his principal business lies at present*”.¹⁴²

La posició de l’antic virrei de Catalunya dins de l’armada era fràgil. Abans de fer-se a la mar havia demanat que li foren confiats 2.000 homes que haurien de ser desembarcats al Principat, però l’oposició del rei de Portugal i la manca de temps van impedir que aquesta petició fóra atesa, així que la flota va eixir de Lisboa a tota pressa i amb una mínima dotació de tropes.¹⁴³ Hessen-Darmstadt, al capdavant de dues companyies formades per desertors

---

¹⁴⁰ Moles a l’arxiduc Carles. Viena, 26 de març de 1704. *HHStA, Spanien Diplomatische Korrespondenz*, K. 67.

¹⁴¹ Les discussions sobre l’expedició són recollides a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, p. 443s. i D. FRANCIS, *op. cit.*, (p. 89).

¹⁴² W. BLACKLEY, *op. cit.*, vol. I, p. 101.

¹⁴³ T. LEDIARD, *op. cit.*, p. 382 i F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 437. Segons Hessen, Rooke li va donar una setmana escassa per fer l’embarcament perquè tenia ordres de partir immediatament cap a la Mediterrània, i li va advertir que l’eixida es faria amb els recursos que en aquell moment es tingueren a l’abast (Hessen a l’*Almirante*. Lisboa, 25 d’abril de 1704. Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 314s. Uns dies després, l’*Almirante* de

de l'exèrcit de Felip d'Anjou, encara va poder obtindre el seu nomenament com a vicari general de la Corona d'Aragó, un càrrec que li permetria de negociar amb les autoritats locals i que li garantiria el govern d'aquest territori si l'empresa tinguera èxit.¹⁴⁴

El pla no es limitava a l'ocupació de Barcelona, sinó que després de la caiguda de la capital catalana es llançarien expedicions cap a la resta del Principat, els regnes d'Aragó i València, les illes de Mallorca, Menorca i Sardenya i, més tard, els territoris de Nàpols i Sicília.¹⁴⁵ De fet, abans que els vaixells iniciaren el seu periple, Carles d'Àustria va signar diverses cartes adreçades a les autoritats de les ciutats de Cadis, Gibraltar, Màlaga, Cartagena, Alacant i Mallorca on els informava de la seua intenció de “*tomar la posesión que por tan justos y devidos títulos me pertenece después de la muerte del rey don Carlos*”, els instava a “*aclamarme y hacer que todos los pueblos circunvecinos y que están bajo vuestra jurisdicción lo ejecuten en la misma conformidad*” i, per últim, els oferia la possibilitat de tropes de desembarcament “*para quando vuelva (l'almirall Rooke) a pasar por ese puerto*”.¹⁴⁶

El dia 21 de maig de 1704 l'armada va ancorar al ja tradicional port d'aiguada, Altea, on van ser desembarcats dos catalans que serien enviats expressament a Barcelona per advertir de la immediata arribada de les tropes aliades.¹⁴⁷ Així mateix, alguns valencians que formaven part de la tripulació van poder mantindre converses amb les autoritats d'Altea i van rebre instruccions perquè distribuïren diverses cartes entre els pobles circumdants.¹⁴⁸

El 28 del mateix mes l'armada es va situar front a la ciutat de Barcelona, però les optimistes previsions del príncep de Hessen-Darmstadt no van donar el resultat esperat: les autoritats catalanes van tancar files amb el virrei i aquest no va admetre les peticions que li va fer arribar el secretari de Carles d'Àustria, Franz Adolf Zinzerling. Les persones que haurien d'haver promogut l'alçament austriacista no van reeixir en el seu intent i l'armada

---

Castella, va ordenar fer a Hessen un pagament extraordinari de 2.000 pesos “*del préstamo de la reyna de Inglaterra, que distribuyo yo*” (Almirante a Hessen. Lisboa, 5 de maig de 1704. *Ibidem*, p. 319).

¹⁴⁴ Segons Castellví, el capità dels espanyols –entre els quals hi havia els 38 catalans establerts a Lisboa– era Francisco de Sandoval. A l'armada també es van unir Enric de Hessen-Darmstadt, germà del príncep, i el secretari de Carles III, Franz Adolf von Zinzerling (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 445). Sobre el nomenament, veg. de Jordi de Hessen-Darmstadt a Ernest Lluís de Hessen-Darmstadt, Lisboa, 7 d'abril de 1704. H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 256.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ Arxiduc Carles a la ciutat d'Alacant (Lisboa, 5 de maig de 1704). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 213, fol. 12-14.

¹⁴⁷ L'arxiduc també havia donat signades cartes per al Governador de Catalunya, la ciutat de Barcelona, l'Audiència i el Braç Militar del Principat. En elles informava del nomenament de Jordi de Hessen “*por mi vicario general de los reynos de la Corona de Aragón*” i instava les autoritats a “*entender en la expedición del*”. Arxiduc Carles a diverses institucions catalanes (Lisboa, 5 de maig de 1704). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 213, fol. 14-20.

¹⁴⁸ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 445.

austriacista, finalment, va ordenar bombardejar Barcelona, una decisió que va provocar el desconcert de la població i el definitiu fracàs de l'operació.¹⁴⁹

Malgrat la manca d'èxit de l'intent, l'almirall Rooke va transmetre notícies esperançadores a Londres. En la seua opinió, el capteniment dels barcelonins havia estat conseqüència de la manca de suport armat dels aliats i, en conseqüència, considerava els catalans perfectament "*inclinable*".¹⁵⁰ Compartia aquest punt de vista el príncep de Hessen-Darmstadt, qui afirmava que els habitants del Principat eren "*fieles y leales vasallos*" de la Casa d'Àustria i que solament calia donar-los un suport militar efectiu perquè es declararen a favor de l'arxiduc Carles, una decisió que, a més, seria secundada amb tota probabilitat pels regnes d'Aragó i de València.¹⁵¹ Tot i així, fins que a l'armada no prenguera part un nombre suficient de soldats de terra que pogueren desembarcar i instal·lar-se a mena de guarnició en la capital catalana no es podia esperar una resolució favorable dels barcelonins.

Les notícies que arribaven de Lisboa no eren, però, positives per als interessos militars del príncep de Hessen. L'últim dia del mes de maig Liechtenstein li va escriure amb alarmants informacions sobre l'amenaçadora presència de l'armada francesa a l'Atlàntic.¹⁵² Darmstadt, resignat a haver d'abandonar l'empresa catalana, es va adreçar a lord Gallway, qui en breu hauria de ser enviat per la reina Anna a Lisboa, perquè fera les gestions necessàries amb la reina anglesa per aconseguir d'aquesta l'enviament de més efectius,

---

¹⁴⁹ La frustrada operació de la primavera de 1704 a Barcelona és narrada a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 445-451 i per N. FELIU DE LA PEÑA, *op. cit.*, llibre XXII, p. 519-529. Va ser analitzada detalladament per Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta*, Barcelona, 1993 (p. 133-155). Segons aquest últim autor la dura política repressiva desplegada pel virrei Velasco contra aquells que havien intentat col·laborar amb el desembarcament aliats va tindre l'efecte contrari a l'esperat, ja que va permetre que es cohesionara un primer grup explícitament austriacista a Catalunya.

¹⁵⁰ Rooke a Hill (A bord del *Royal Catherine*, prop del golf de Roses, 5 de juny de 1704). Citat per W. BLACKLEY, *op. cit.*, p. 104-107. Rooke no s'estava de recordar que l'expedició havia salpat de Lisboa sense tropes de terra que pogueren dur a terme accions armades significatives. Veg. també D. FRANCIS, *The first peninsular*, *op. cit.*, p. 107. En aquesta mateixa data es va reunir el consell de guerra després d'haver sabut, per informacions de Lisboa i pel testimoni d'alguns presoners, que les armades franceses de l'Atlàntic i de la Mediterrània posaven rumb a Cadis; Rooke, considerant que la flota que dirigia no podria repel·lir aquell atac francès, va ordenar que la flota tornara immediatament cap a Lisboa (*Acta del Consell de Guerra*, 5 de juny de 1704). W. BLACKLEY, *op. cit.*, p. 109s.

¹⁵¹ Jordi de Hessen al seu germà Ernest Lluís (Lisboa, 25 d'abril de 1704). Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 313s. Cal fer notar que aquest escrit havia estat elaborat per Hessen abans que l'expedició salpara, però apuntava ja els problemes que després es detectarien. Durant els mesos posteriors al fracàs de Barcelona, com es veurà més endavant, sembla que l'opinió de Jordi de Hessen respecte als catalans va canviar.

¹⁵² Anton von Liechtenstein a Jordi de Hessen (Lisboa, 31 de maig de 1704). *Ibidem*, p. 319s.

imprescindibles per tornar a intentar una intervenció a la Mediterrània occidental, que es podria dur a terme a Barcelona o bé a l'estratègic por de Maó.¹⁵³

En el camí de tornada cap a Lisboa, la flota va ancorar a la rada d'Altea el dia 17 de juny, quan s'hi celebrava la festivitat del Corpus Christi. Des d'ací el príncep de Hessen es va adreçar a l'arxiduc Carles per assumir tota la responsabilitat d'allò que havia ocorregut a Barcelona. A l'escrit, que seria entregat a Carles III pel secretari Zinzerling, Darmstadt es posava a disposició del pretendent, però no s'estava de reiterar els arguments que ja havia expressat durant les setmanes anteriors: no es podia demanar als austriacistes catalans una major implicació ni que posaren en risc llur seguretat mentre no hi haguera una dotació suficient de tropes per fer-les desembarcar.¹⁵⁴

La nova recalada de l'armada angloholandesa a Altea no va ser tan pacífica com les que l'havien precedida. Segons documenta David Francis, la població autòctona va fer saber als membres de la flota que les autoritats borbòniques havien aplicat una severa persecució d'aquells que havien participat en l'entrevista amb l'almirall Shovel l'any anterior.¹⁵⁵ L'alcaid Vicent Tous, de fet, va tornar a encanonar els vaixells anglesos, però des d'aquests es va donar ordre per detindre Tous i el seu fill i per enderrocar a cop de bomba les torres d'Altea i Cap Negret.¹⁵⁶ Els detinguts van ser alliberats poc després tot havent-los advertit, però, que es prendrien mesures contundents contra ells si aplicaven mesures repressives contra la població alteana.¹⁵⁷

2.2.3. L'ocupació de Gibraltar.

L'expedició aliada a la Mediterrània havia estat, fins aleshores, un complet fracàs. L'operació sobre Barcelona no havia donat els resultats esperats; a Altea, els aliats tampoc no van trobar la bona acollida que havien tingut en altres ocasions i, a més, les accions sobre Niça i Toló havien estat abandonades després que els *camisards* hagueren arribat a una

---

¹⁵³ Jordi de Hessen a Gallway (A bord del *Royal Catherine*, 12 de juny de 1704). *Ibidem*, p. 320s. Unes setmanes més tard el propi Carles III agrairia a la reina Anna la substitució de Schomberg per Gallway (Arxiduc Carles a la reina Anna. Santarem, 10 d'agost de 1704. *HHStA, Hofkorrespondenz*, K. 7, M. 42, fol. 59).

¹⁵⁴ Jordi de Hessen a l'arxiduc Carles (A bord el *Royal Catherine*, a la rada d'Altea, 13 de juny de 1704). Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 323.

¹⁵⁵ D. FRANCIS, *The first peninsular*, op. cit., p. 108.

¹⁵⁶ Informe del virrei de València (València, 24 de juny de 1704). *AHN, Consejos*, llig. 18474. Citat per Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, "El desembarco aliado de Altea en 1704 y el Virrey Marqués de Villagarcía", dins Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta Borbónica en Valencia*, Alacant, 1999, p. 51-63 (la referència, en p. 54). Veg. també T. LEDIARD, *op. cit.*, vol. III, p. 387.

¹⁵⁷ D. FRANCIS, *The first peninsular*, op. cit., p. 108.

entesa amb les autoritats franceses i que l'exèrcit de Lluís XIV haguera deixat d'assetjar les terres del duc de Savoia. No és estrany, doncs, que en aquelles circumstàncies el príncep de Darmstadt demanara a la seua cosina, l'emperadriu Elionor, que comptara amb ell si hi havia algun càrrec militar de responsabilitat al front d'Hongria.¹⁵⁸

A Lisboa la situació no era més esperançadora, i el secretari Zinzerling va haver d'assumir un paper de mediador entre les posicions enfrontades d'anglesos, portuguesos, imperials i castellans. A la capital portuguesa, de fet, s'havia configurat ja una mena de cort multinacional que comptava amb la presència de personatges amb dilatades trajectòries vinculades a l'exèrcit i al servei públic; aquest mateix fet, que donava al consell de guerra aliat una innegable prestància, també provocava continus conflictes d'interessos que no sempre responien a raons estrictament polítiques.

L'*Almirante* de Castella, el príncep de Liechtenstein, els Methuen –pare i fill–, el duc de Schomberg, el substitut d'aquest, James Stanhope, així com els comtes de Gallway i Peterborough, atresoraven una experiència política i militar que podia ser de gran utilitat per a Carles d'Àustria i Pere de Portugal, tots dos bastant inexperts en les qüestions de política internacional. Això, però, no va ser possible, ja que el funcionament ordinari d'aquesta mateixa cort va estar marcat des del principi pels recels, la desconfiança, les enveges i per la prioritització dels interessos i expectatives pròpies.

La correspondència entre Carles III i el seu ambaixador a Viena, duc de Parete, posa de manifest que la tensa situació a Lisboa era coneguda a la cort imperial i generava no poca intranquil·litat. El diplomàtic napolità, que també tenia correspondència amb l'*Almirante* de Castella, havia demanat insistentment a aquest que mantinguera una relació el més cordial possible amb el príncep Anton von Liechtenstein, tot i que aquestes peticions no van poder aturar l'enfrontament entre els dos homes.¹⁵⁹ L'oposició a aquest últim, tutor de l'arxiduc i persona amb un enorme patrimoni, no només venia del comte de Melgar, sinó que els representants de la resta de potències aliades havien arribat a demanar a Viena la remoció de Liechtenstein com a conseqüència de les discrepàncies que tenia amb la pràctica totalitat dels membres del consell de guerra.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Jordi de Hessen a l'emperadriu Elionor. (A bord del *Royal Catherine*, juliol de 1704). Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 324-327.

¹⁵⁹ Moles a l'arxiduc Carles (Viena, 7 de maig de 1704). *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 67, s.f.

¹⁶⁰ Sobre els conflictes de Liechtenstein a Viena, veg. D. FRANCIS, *The Methuens*, *op. cit.*, p. 221ss. L'opinió de Viena al respecte, a: Moles a l'arxiduc Carles (Viena, 14 i 28 de juny de 1704). *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 67, s.f. Segons informava Moles, duc de Parete, el controvertit comportament del príncep de

L'any 1704, després del fracàs de Barcelona, es va poder arribar a un acord de mínims: calia afeblir l'enemic i, com a mínim, obtenir una victòria moral, així que totes les parts van haver d'assumir com a inevitable el projecte de tornar portar la flota de l'almirall Rooke a la Mediterrània perquè fera una intervenció el més contundent possible allà on es poguera. El dia 7 de juliol Carles d'Àustria va remetre al príncep de Hessen un extens escrit on apuntava les possibles eixides al difícil atzucac en què estava l'exèrcit aliat.

En primer lloc, Carles III demanava a Hessen que el català Josep Duran, que es trobava a bord de la flota, fóra enviat a la cort lisboeta com abans millor perquè donara informacions exactes de la situació de Catalunya i perquè fera arribar a l'armada les instruccions a seguir. El doctor Duran, advocat, havia estat un dels instigadors de la fracassada conspiració austriacista de Barcelona, i mantenia una estreta relació amb l'*Almirante* de Castella, de qui es va convertir en confident durant aquests mesos.¹⁶¹ L'opinió de Hessen-Darmstadt sobre Duran no era, però, tan bona com la que semblava tindre l'arxiduc Carles; el príncep acusava aquest i el capità Luis Panedas de tindre "*la lengua suelta*" i d'explicar històries de Hessen que, segons ell, no eren veritat.¹⁶²

Les ordres transmeses per l'arxiduc Carles al príncep de Hessen tenien com a objectiu fonamental aconseguir que l'armada fera "*algún progreso que pueda mantenerse*" o, si això no fóra possible, algun "*llamamiento en aquellas partes que obligue a los enemigos a socorrerles con tropas*".¹⁶³ Entre les possibles places a ocupar hi havia Gibraltar i Sanlúcar de Barrameda—descartades ambdues per considerar difícil poder-les conservar durant un cert temps—, així com Cadis, on es podria llançar una operació combinada per mar i per terra. Després de

---

Liechtenstein va provocar també una campanya contra aquest dins de la cort imperial, orquestrada per aquells ministres que defensaven una menor intervenció en els assumptes espanyols. El mes d'octubre de 1704 Moles encara va haver de mediar de nou entre Melgar i Liechtenstein després dels "*gravi disturbi*" entre aquests (Moles a l'arxiduc Carles. Viena, 20 d'octubre de 1704. *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 67, s.f.) Castellví aporta també dades que demostren la controvertida personalitat de Liechtenstein i la pèssima relació que tenia amb l'*Almirante* de Castella (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 400-403).

¹⁶¹ Duran és esmentat per Castellví entre els catalans que van poder fugir de la repressió de Velasco i, segons el cronista, va ser secretari del Despatx Universal de Carles III, tot i que va morir en combat el mateix any 1704 (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 468 i 505).

¹⁶² Hessen a l'*Almirante* (Gibraltar, 24 d'agost de 1704). H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 397-398. La carta també és reproduïda a Pere VOLTES, *L'Arxiduc Carles d'Àustria. Rei dels catalans*, Barcelona, 1967, p. 66s. Panedas havia estat un dels primers espanyols a establir contacte amb el príncep de Hessen-Darmstadt en la primera estada d'aquest a Portugal l'any 1702; en aquell moment, el príncep alemany el considerava encara com una persona amb "*reputation and interest*". Veg. Hessen al duc d'Ormonde (Puerto de Santa María, 20 de setembre de 1702). Citat a O. BROWNING, *op. cit.*, p. 205.

¹⁶³ Arxiduc Carles a Jordi de Hessen (Santarem, 7 de juliol de 1704). *Ibidem*, p. 335-338. Dos dies després l'*Almirante* de Castella reiteraria les instruccions a Hessen, tot considerant que l'objectiu fonamental de l'atac contra Cadis era aconseguir que el marquès de Villadarias hi desplaçara part de les tropes que assetjaven la frontera portuguesa (*Almirante* a Jordi de Hessen. Santarem, 9 de juliol de 1704. *Ibidem*, p. 339s.)

consolidada la presència aliada al sud d'Andalusia, Carles III donava garanties a Hessen que autoritzaria una nova expedició a la Mediterrània, que hauria de fer de Maó el cap de pont de noves incursions a Catalunya, Mallorca, la costa meridional francesa i Itàlia.

Tanmateix, l'estratègia consensuada per Pere II i Carles III no va ser seguida per la flota dirigida per l'almirall Rooke. Reunit el consell de guerra a la badia de Cadis el dia 28 de juliol, va ser valorada la possibilitat de tornar a atacar aquesta ciutat –una opció que, a Lisboa, era defensada amb vehemència per l'*Almirante*, qui afirmava que a Andalusia hi podia haver tant de suport a la causa austriacista com a Catalunya–. Rooke i els oficials de la flota, tenint en compte l'antecedent recent dels fets de Barcelona, van considerar que l'intent sobre Cadis fracassaria si no hi havia un nombre suficient de tropes per desembarcar.¹⁶⁴ A proposta del príncep de Hessen, doncs, l'armada aliada va decidir llançar un atac sobre Gibraltar.¹⁶⁵

L'ocupació de la ciutat del penyal va canviar completament la percepció que es tenia a Lisboa, i a les capitals de les potències aliades, sobre l'evolució dels fets d'armes a la Península Ibèrica. Més enllà del seu valor estratègic, la caiguda de Gibraltar aportava als aliats una primera victòria palpable en un moment especialment delicat, i donava la raó a aquells, com Hessen-Darmstadt, que havien defensat la prioritat de la via mediterrània. El príncep, de fet, va ser nomenat governador de la plaça i va iniciar d'immediat les tasques necessàries per reforçar les seues defenses; Gibraltar, a més, va aportar a l'antic virrei de Catalunya una base d'operacions des de la qual mantindre activa la seua xarxa de comunicació amb les persones que, a la Corona d'Aragó, estaven disposades a col·laborar

---

¹⁶⁴ D. FRANCIS, *The first peninsular*, *op. cit.*, p. 109. T. LEDIARD, *op. cit.*, p. 387.

¹⁶⁵ L'ocupació militar de Gibraltar va ser interpretada per la diplomàcia anglesa com un èxit de l'almirall Rooke i, en conseqüència, des de Londres es va desplegar una campanya de publicitat d'aquest èxit que va deixar la seua petjada de forma immediata en la historiografia anglesa. La història naval d'Anglaterra de Lediard, per exemple, va dedicar molta atenció a aquest esdeveniment i a la posterior batalla de Màlaga (T. LEDIARD, *op. cit.*, p. 387-406). Els annals de la reina Anna també van fer referència a la importància de l'acció, tant per la vàlua estratègica de l'indret ("*for the protection or annoyance of trade*"), com per l'efecte immediat que va tindre a les corts francesa i espanyola, des d'on immediatament es van donar ordres d'intentar recuperar el penyal (*The history of the reign of Queen Anne*, *op. cit.*, p. 106-108).

amb la causa austriacista.¹⁶⁶ En opinió de Darmstadt, importaven “*aquellos tres reynos más que todo lo que se puede hazer en las demás partes*”.¹⁶⁷

2.3. LA CAMPANYA DE 1705.

Després de l'ocupació de Gibraltar l'interés anglés per la Mediterrània va prendre una nova dimensió. Els compromisos polítics amb Portugal havien convertit l'entronització de Carles d'Àustria a Madrid en el principal objectiu estratègic dels aliats i havien obligat anglesos i holandesos a deixar en segon pla els seus interessos comercials a la Mediterrània. Tanmateix, l'ocupació de la ciutat del penyal va donar a les potències marítimes una posició d'avantatge des de la qual podrien controlar tant l'accés al *Mare Nostrum* com el port de Cadis i, des d'aquest, el tràfic marítim amb Amèrica.

Prenent en consideració aquestes circumstàncies, l'executiu anglés va decidir aprofitar la campanya de l'any 1705 per fer un salt qualitatiu en la seua estratègia a l'Europa meridional, una decisió per a la qual era fonamental l'enviament a la regió d'una potent armada de guerra. Per avançar en aquest objectiu, Londres va fer passar a La Haia el vicealmirall David Mitchell, qui hauria d'aconseguir que les Províncies Unides també s'implicaren en aquest projecte.¹⁶⁸

La tardor de l'any 1704 l'almirall Rooke havia tornat a Anglaterra, i les seues informacions van ser fonamentals per decidir la nova orientació de la diplomàcia anglesa. En opinió d'aquell, la seguretat de Gibraltar no es podria garantir si no hi era enviat un contingent mínim de 6.000 homes, una dotació que també resultaria imprescindible si, com s'havia proposat des de Lisboa, es pretenia ocupar altres places de la Mediterrània espanyola.¹⁶⁹ A més, si es volia llançar un nou atac sobre Barcelona i, des d'ací, obrir el camí

---

¹⁶⁶ Jordi de Hessen a l'arxiduc Carles (Gibraltar, 13 d'agost de 1704). H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 389. Les instruccions que s'hi remetien des de Lisboa insistien encara durant les setmanes posteriors en l'ocupació de Cadis i l'inici de les hostilitats per Andalusia (Zinzerling a Jordi de Hessen. 16 d'agost de 1704. *Ibidem*, p. 390). Hessen, tanmateix, va fer una contraproposta a l'*Almirante*: fer una operació contra Cadis, deixar-hi una guarnició de 2.000 homes i remetre tota la resta a Barcelona, on seria suficient, segons el príncep, amb 6.000 o 7.000 soldats per ocupar la ciutat.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 397.

¹⁶⁸ El viatge de Mitchell a La Haia s'hauria produït abans i tot de la conquesta de Gibraltar, la qual cosa confirma la nova rellevància que la diplomàcia anglesa donava a les operacions a la Mediterrània. No hi hagué, però, consens a l'hora de determinar si caldria començar les operacions per Maó o per la vila provençal de Toló; el litoral català o valencià no estaven, doncs, entre les prioritats (Keith Andrew John MCLAY, *Combined Operations. British NAVAL and Military Cooperation in the Wars of 1688-1713*, tesi doctoral defensada a la Universitat de Glasgow, gener de 2003, p. 235).

¹⁶⁹ J. Tucker a Hill (Windsor, 3 d'octubre de 1704) Citat per G.P.R. JAMES, *op. cit.*, p. 162s.

cap al centre de la Península, una dotació suficient de tropes reglades resultava condició *sine qua non*.¹⁷⁰

L'oferta de tropes que eixiria de les cambres del parlament el mes de novembre de 1704 va superar amb escreix les previsions de Rooke, ja que es va aprovar l'enviament a la Mediterrània de 40.000 homes i una despesa extraordinària que superava el milió de lliures per sufragar la campanya de l'any 1705. Resultava evident que Anglaterra apostava per la Mediterrània, tot preparant operacions combinades que serien posades sota la responsabilitat del comte de Peterborough –encarregat de les tropes que s'haurien de desembarcar– i de l'almirall Cloudesly Shovel.¹⁷¹ Tots dos van rebre instruccions perquè intentaren ocupar, per aquest ordre, Barcelona i Cadis. A la capital catalana haurien d'intentar aconseguir el suport de la població tot assegurant-los que la reina Anna defensaria la seua llibertat i seguretat; si aquesta política de seducció no donava resultats, però, se'ls facultava per atacar altres localitats del litoral espanyol i reduir-les per la força de les armes.¹⁷²

El fracàs de 1704 sobre Barcelona havia estat conseqüència de la manca de tropes de desembarcament i de la inhibició dels contactes del príncep de Hessen. En aquesta ocasió les potències marítimes podien garantir la disponibilitat de tropes, així que l'antic virrei de Catalunya hauria d'aprofitar la seua presència a Gibraltar per reorganitzar l'austriacisme català i per intensificar els contactes amb aquelles persones que, en altres indrets de la Monarquia Hispànica, estaven disposades a donar suport a la causa imperial.

2.3.1. El disseny de l'expedició de la Gran Flota.

L'armada de Peterborough i Shovel va arribar a Lisboa el mes de juny de 1705 i es va trobar una cort i un consell de guerra poc operatius, dividits i enfrontats. Les dificultats per arribar a consensos bàsics havien donat lloc a fracassos en el front d'Extremadura i feien difícil arribar a acords per a la continuació de la guerra.¹⁷³ Vista la situació des de Viena, resultava especialment preocupant el tarannà irresolut del rei de Portugal, la manca

---

¹⁷⁰ Rooke a Hessen (Londres, 25 de novembre de 1704) Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 520.

¹⁷¹ K. A. J. MCLAY, *op. cit.*, p. 237.

¹⁷² *Instructions to the Earl of Peterborough and sir Cloudesly Shovel* (Palau de Saint James, Londres, 1 de maig de 1705) Citat a *Reports from Committees of the House of Commons*, Londres, 1803, vol. I, p. 89. També se'ls demanava que estigueren en contacte amb Mitford Crowe qui, des de Gènova, els donaria instruccions per actuar amb els catalans.

¹⁷³ D. FRANCIS, *The first peninsular War*, *op. cit.*, p. 154-156.

d'implicació d'anglesos i holandesos i els constants enfrontaments entre el príncep de Liechtenstein i l'*Almirante* de Castella.¹⁷⁴ En aquestes circumstàncies, l'eixida més digna que li quedava a Carles III era embarcar-se en l'armada i participar personalment en l'expedició cap a la Mediterrània.

El mes de febrer de 1705 el príncep de Hessen havia transmés a l'arxiduc Carles les seues propostes per a la campanya que hauria de començar amb la primavera. Segons informava, havia tingut ocasió d'enviar persones de la seua confiança a Catalunya, gràcies a les quals sabia que l'adhesió a l'arxiduc en aquest territori era encara significativa, per la qual cosa un nou intent d'intervenció militar podria tindre garanties d'èxit. Tanmateix, la política repressiva del virrei Velasco i les gestions fetes per reforçar les defenses de la capital feien molt arriscat iniciar l'atac per la capital, així que Hessen-Darmstadt suggeria portar les hostilitats a la ciutat de Tarragona, on tot estaria enllestit, segons els seus informadors, per a un aixecament a favor de Carles d'Àustria.¹⁷⁵

Jordi de Hessen era un interlocutor fonamental amb la població catalana, però ja no era l'únic que feia aquesta funció. Des de l'arribada del doctor Josep Duran a Lisboa, l'*Almirante* de Castella havia aconseguit una via directa per mantindre contacte amb Catalunya, la qual cosa li donava major pes dins de la cort de Carles III i li permetia, a més, deixar en un segon pla el príncep de Hessen-Darmstadt.¹⁷⁶ En morir el jurista català, dues persones del seu entorn assumirien el paper d'agents de l'*Almirante* a Catalunya: Francesc Armenter i mossén Antoni Pons, rector de Vilabella.

Des de Gibraltar, l'antic virrei de Catalunya va detectar prompte que les operacions del comte de Melgar podrien ser perjudicials per als seus interessos així que, com ja havia fet mesos abans amb el doctor Duran, també va fer arribar a l'arxiduc Carles la seua oposició a les activitats d'Armenter i Pons, als quals acusava de ser, respectivament, un "rodamón" i un "exaltat".¹⁷⁷ Hessen-Darmstadt no tenia cap confiança en aquests dos

---

¹⁷⁴ Moles a Carles III (Viena, 22 d'octubre de 1704) *HHStA, Diplomatische Korrespondenz*, K. 67, s.f.

¹⁷⁵ Hessen a Carles III (Gibraltar, 14 i 18 de febrer de 1705) Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 539-544.

¹⁷⁶ Segons les informacions aportades per mossén Miquel Ruaix i Colomer, ell mateix i el doctor Duran haurien actuat "*para sacar los pliegos de los Comunes de Barcelona que enviAVAn al príncipe Darmstadt*". Ruaix, que havia estat remés a Premià de Mar per esperar-s'hi a la flota aliada la primavera de 1704, va haver de fugir de Catalunya després del fracàs d'aquesta operació. Posteriorment, ja instal·lats a Portugal, tots dos van seguir col·laborant activament amb la causa aliada. Veg. Miquel Ruaix i Colomer a l'arxiduc Carles (Belem, 19 de juny de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 278, fol. 60-62.

¹⁷⁷ Hessen a Carles III (Gibraltar, 14 i 18 de febrer de 1705). Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 542s. Segons Castellví, tant l'*Almirante* com Darmstadt "*aspirAVAn a la privanza*", i el primer es considerava a ell mateix amb

personatges i recomanava l'arxiduc que no se'n refiara, tot aportant el nom de Joan Nebot com a persona de confiança per als afers catalans, el qual li hauria assegurat la bona disposició dels habitants de la ciutat i el camp de Tarragona.¹⁷⁸

Les recomanacions de Darmstadt no van influir en l'opinió de Carles III, qui els primers dies del mes d'abril va notificar al príncep que Armenter i Pons havien eixit de Lisboa rumb a Gibraltar.¹⁷⁹ Tanmateix, a la darrereria del mateix mes, el príncep de Hessen va recomanar a l'arxiduc ajornar qualsevol acció sobre Barcelona i començar les hostilitats per la ciutat d'Alacant, un canvi d'objectiu que es podria interpretar com una estratègia del príncep per mantindre el control de les operacions, probablement com a conseqüència d'una erosió de la xarxa de contactes que mantenia a Catalunya.

El príncep de Darmstadt va intentar justificar el seu canvi de parer recordant la situació política que es vivia al Principat on, segons Hessen, es mantenia encara la simpatia per la causa imperial, però on la política del virrei feia pràcticament impossible mantindre reunions o fer manifestacions públiques de suport a l'arxiduc. En aquestes condicions, concloua Jordi de Hessen, el viatge que tenien previst fer Armenter i Pons podria resultar molt perjudicial per als interessos de Carles d'Àustria i, en conseqüència, seria més convenient retindre'ls a Gibraltar fins que la gran flota fóra enviada a Barcelona.¹⁸⁰

Segons Darmstadt, l'aspiració d'alguns dirigents aliats de llançar un atac contra Cadis estava condemnada al fracàs, ja que l'exèrcit espanyol tenia pràcticament envoltada la

---

més probabilitats d'èxit a Catalunya per les actuacions de Hessen després de la mort de Carles II. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 505.

¹⁷⁸ Segons Castellví, Armenter havia fet amistat amb el doctor Josep Duran i, com aquest, havia entrat en el cercle de confiança de l'*Almirante*. Des de Portugal hauria estat enviat per aquest últim a Catalunya, València i altres indrets amb instruccions i cartes, unes gestions que, en opinió del cronista, tenien com a objectiu reforçar la posició de l'*Almirante* a Catalunya (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 505). La desautorització per part de Hessen de les actuacions d'Armenter i del rector de Vilabella serien coherents amb aquest punt de vista (D. FRANCIS, *op. cit.*, p. 176). El 18 de maig Hessen-Darmstadt va donar a Nebot una credencial per passar des de Gibraltar a Catalunya (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 640), un document que aquest va fer servir per posar de manifest la seua legitimitat front a la d'Armenter, una actitud que va agreujar el conflicte entre els dos homes (*ibidem*, p. 507).

¹⁷⁹ Carles III a Hessen (Belem, 7 d'abril de 1705). Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 554.

¹⁸⁰ Hessen a Carles III (Gibraltar, 27 d'abril i 8 de maig de 1705) *Ibidem*, p. 559-561 i p. 565-567. Els primers dies del mes de maig l'arxiduc va ordenar Hessen que retinguera Armenter i Pons a Gibraltar després d'haver rebut altres informacions que confirmaven els recels del príncep de Darmstadt sobre les operacions d'aquests. Tanmateix, solament el rector de Vilabella va poder ser detingut, i Armenter va poder arribar a la Península (Carles III a Hessen. Belem, 9 de maig de 1705. *Ibidem*, p. 568s.) Les activitats dutes a terme per Pons van ser explicades per ell mateix en un extens memorial adreçat a l'arxiduc l'any 1706 (*Señor. El doctor don Antonio de Pons, rector que fue de la villa de Vilabella del Campo*, [Barcelona, 1706], fol. IXr.). Per aquestes mateixes dates el comte de Cifuentes, convertit a l'austriacisme, també va iniciar un intercanvi epistolar amb l'*Almirante* i amb Hessen; és possible que les informacions transmèses pel noble aragonés recomanaren un ajornament de les accions sobre Catalunya o, directament, un canvi d'objectiu, com el que van defensar tant el príncep alemany com el comte de Melgar.

ciutat i, a més, no es podia confiar en una implicació suficient de la població andalusa amb la causa imperial.¹⁸¹ A Catalunya, en canvi, “els esperits eren més lliures” i la població estava majoritàriament disposada a donar suport a l'arxiduc, tot i que les autoritats borbòniques havien ordenat un reforçament de les defenses de Barcelona que faria molt difícil una victòria aliada en aquesta plaça.

El 28 de juliol l'armada aliada, amb la presència de Carles III, va eixir definitivament de Portugal rumb a la Mediterrània sense que hagueren estat preses en consideració, almenys oficialment, les advertències i propostes de Jordi de Hessen. Segons les informacions aportades per Castellví, els agents de l'*Almirante* de Castella haurien tingut un paper determinant en la mobilització austriacista dels territoris valencià i català durant els mesos anteriors a l'arribada de la tropa aliada; tot i així, tant el comte de Melgar com el seu aliat incondicional a Lisboa, el comte de la Corzana, van votar finalment en contra del projecte de campanya per a l'estiu de 1705.

Mentre Jordi de Hessen i l'*Almirante* de Castella competien pel control dels primers nuclis austriacistes, el govern anglès preparava l'expedició sobre la Mediterrània atenent a uns objectius que també podien resultar contradictoris amb els del príncep alemany. La reina Anna havia rebut informacions que permetien pensar en una bona disposició del duc de Savoia per llançar un atac combinat sobre el port francès de Toló, així que va fer arribar a Peterborough i Shovel unes instruccions secretes en les quals s'afirmava que l'objectiu de la campanya no podria ser altre que Savoia, tot i que els facultava per ocupar algun port a la Península Ibèrica que servira de base d'operacions per a l'armada.¹⁸² Aquest punt de vista era coherent amb el del propi comte de Peterborough, que ben prompte va donar mostres d'una forta desconfiança envers els catalans. El pla, però, es va haver d'avortar després que l'enviat anglès a Torí, Richard Hill, notificara a Londres la marxa enrere de Víctor Amadeu de Savoia.¹⁸³

Les males notícies trameses per Hill van tindre el seu contrapunt en les informacions que el comerciant i diplomàtic anglès Mitford Crowe remetria unes setmanes

---

¹⁸¹ Hessen a Galway (Gibraltar, 8 de maig de 1705) Citat per H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 564s

¹⁸² Instructions to the Earl of Peterborough, *op. cit.*, p. 89 i Copy of instructions to Charles, E. Peterborough and Sir Cloudesley Shovell, (7 de maig de 1705). Citat a K. A. J. MCLAY, *op. cit.*, p. 238. Segons va afirmar explícitament el secretari d'estat anglès, Charles Hedges, qualsevol acció a Toló “is the favourite project if the duke of Savoy be in a condition to cooperate.” Veg. Hedges a Hill (Whitehall, 15 de maig de 1705). Citat a W. BLACKLEY, *op. cit.*, p. 201.

¹⁸³ Del projecte del duc de Savoia i la seua posterior marxa enrere se'n parla també a: Pedro VOLTES BOU, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, 1964, p. 21.

després des de Gènova. Aquest havia estat enviat discretament a la ciutat lligur per negociar amb diversos representants del Principat de Catalunya la possibilitat d'una acció combinada entre l'armada i algunes poblacions de la plana de Vic.¹⁸⁴ L'acord, conegut per la historiografia catalana contemporània com el "pacte de Gènova", donava als vigatans certes garanties de suport internacional, i es va convertir en una eixida factible a l'impàs en què havia quedat l'estratègia aliada a la Mediterrània després de la frustrada expedició sobre Toló.¹⁸⁵

Elevada Catalunya a la categoria d'objectiu prioritari de la diplomàcia anglesa, el territori valencià, parada quasi obligatòria per als desplaçaments entre Gibraltar i Barcelona, va començar a ser percebut per alguns dels membres del consell de guerra aliat com una base d'operacions adient per reforçar la campanya sobre el Principat i, al mateix temps, com un punt de partida idoni per llançar una campanya per terra que permetera portar Carles d'Àustria a la capital de la Monarquia Hispànica.

2.3.2. El Regne de València entra en l'agenda aliada.

Els primers dies d'agost de 1705 l'armada angloholandesa que es dirigia a Barcelona arribava al litoral de la ciutat d'Alacant després d'haver eixit de Lisboa i d'haver incorporat Jordi de Hessen al seu pas per Gibraltar.¹⁸⁶ El príncep, com s'ha dit, feia setmanes que havia expressat a Carles d'Àustria la seua desconfiança en l'èxit d'una nova operació sobre Barcelona que requeriria una mobilització de la població civil catalana en la qual no tenia

---

¹⁸⁴ Hedges a Hill. (Whitehall, 2 de març de 1705). G.P.R. JAMES, *op. cit.*, p. 186.

¹⁸⁵ Les gestions dutes a terme pels líders vigatans a Europa haurien començat abans i tot del fracassat intent d'ocupació de l'any 1704. El 3 de maig d'aquest any –abans, per tant, de l'arribada de l'armada de Hessen al litoral barcelonès– el duc de Moles havia informat Carles d'Àustria que unes setmanes abans s'havia presentat a Gènova una persona "*bassa e idiotta che non sà leggere ne scrivere*" que hi havia arribat des de Barcelona fent el camí a peu pel sud de França. Aquest individu s'hauria presentat davant del representant imperial a la ciutat italiana i s'hauria tret de les sabates una carta per a l'emperador signada, segons Moles, per Carles de Llupià, al qual atribueix el càrrec de Governador de Catalunya. La carta, després de passar per Eugeni de Savoia, va arribar a mans de Moles, qui no va considerar prudent donar-li resposta, així que va remetre'n una còpia a l'arxiduc perquè fóra analitzada a la cort lisboeta, ja que s'hi parlava, entre d'altres coses, de l'*Almirante* de Castella, qui havia mantingut correspondència prèviament amb Llupià. Moles a l'arxiduc (Viena, 3 de maig de 1704). *HHStA, Diplomatiscbe Korrespondenz*, K. 67. No hem pogut esbrinar la identitat del personatge en qüestió, però la seua trajectòria és semblant a la que, poc temps més tard, va portar Antoni de Peguera fins a Gènova i Viena per negociar amb les autoritats imperials llur col·laboració amb l'alçament vigatà. La confusió de Llupià pot ser deguda al desconeixement de Moles o a una estratègia deliberada de l'informador català; pot fer referència a Josep de Llupià i Agulló, governador de Catalunya en aquella data, o a Carles de Llupià, participant en les corts catalanes de 1701-1702.

¹⁸⁶ A Gibraltar es van unir a l'armada, a més de Hessen, el general Basset amb tres servents, Maure Ríos, Francesc Zaragozà, Francesc Navarro, un tal Samper que podria ser el secretari del comte de Cifuentes, el català Pere Goy, així com 40 miquelets i altres oficials i soldats. Veg. H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 615s.

gaire confiança, però el príncep alemany va oferir una alternativa que considerava més viable en aquell moment: la ciutat d'Alacant.

La capital del sud valencià reunia, en opinió de l'antic virrei de Catalunya, diverses condicions que la convertien en l'opció idònia per iniciar les hostilitats a la Península Ibèrica: la seua població –i la valenciana en general–, compartia amb la del Principat la inclinació per la causa imperial, però en aquella ciutat no hi havia hagut una persecució dels nuclis austriacistes comparable a la que el virrei Velasco havia desplegat a Catalunya. A més a més, Alacant oferia avantatges estratègics de gran importància, com ara un sistema defensiu feble que no podria impedir un atac per mar i, finalment, el port de la ciutat era el més proper a la capital de la Monarquia, per la qual cosa si s'aconseguia controlar la ciutat i el seu port, es deixaria obert un camí directe cap a Madrid.¹⁸⁷

El projecte alacantí de Hessen havia estat formulat per primera vegada a l'inici del mes de juny, i degué estar present en el dinar privat que van mantindre el príncep i l'arxiduc Carles el mateix dia que l'armada va tindre la talaia del Benacantil a la vista.¹⁸⁸ En opinió de Hessen-Darmstadt, però, perquè l'operació fructificara calia mantindre-la en secret, per evitar que es convertira en un nou objecte de discussió entre els diferents responsables de l'exèrcit aliat.¹⁸⁹ El príncep sospitava, encertadament, que els objectius de la diplomàcia anglesa podien estar lluny de la Península Ibèrica, així que ben probablement s'oposarien a una operació com la que proposava Hessen, que apostava de forma decidida per un avanç immediat cap a la capital espanyola.

D'acord amb el pla del príncep de Darmstadt, el gruix de l'armada es va situar davant de la ciutat d'Alacant el dia 8 d'agost, i el consell de guerra va resoldre demanar obediència a les autoritats de la localitat. Les informacions amb què comptaven els aliats apuntaven a una relativa facilitat per sotmetre la plaça, que solament comptava amb una guarnició de 100 homes al castell, dirigits pel governador Vicent Falcó.¹⁹⁰ Aquest últim, de fet, alarmat per l'elevat nombre de vaixells enemics que es podien veure des del castell de Santa Bàrbara, va enviar el ciutadà Ignasi Palavicino a parlamentar amb una de les embarcacions aliades que s'adreçava a la costa; el responsable de la nau el va tranquil·litzar i

---

¹⁸⁷ Hessen a Carles III (Gibraltar, 1 de juny de 1705) *Ibidem*, p. 571-574. Com s'ha dit anteriorment,

¹⁸⁸ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 517.

¹⁸⁹ Jordi de Hessen a l'arxiduc Carles (Gibraltar, 27 d'abril de 1705). Citat a H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 604.

¹⁹⁰ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 518.

va informar que el seu únic objectiu era fer arribar a les autoritats locals un seguit d'escrits redactats pels dirigents aliats.¹⁹¹

Si fem cas al relat elaborat pel noble alacantí Àlvar Escòrcia, la ciutat estava preparada per retre obediència a les tropes de Carles d'Àustria, ja que ell mateix tenia "*el gobierno de las armas y numeroso séquito de affectos a Vuestra Magestad*" i, a més, el propi Escòrcia havia mantingut durant els mesos anteriors diversos contactes amb el comte de Cifuentes, en coordinació amb el qual hauria pogut dissenyar l'operació aliada sobre Alacant. Els fets, però, no es van desenvolupar com Escòrcia havia previst, ja que la indecisió i lentitud dels aliats van donar al governador Falcó un temps preciós per reforçar la guarnició del castell i per ordenar la detenció de diverses persones, acusades d'haver ordit una conspiració contra Felip V. Entre els detinguts estava el propi Escòrcia, qui no s'estaria, *a posteriori*, de retraure als aliats la pèssima planificació d'una operació que, segons ell, sí que hauria comptat en aquell moment amb el suport de la major part de la població d'Alacant.¹⁹²

Fóra com fóra, el ben cert és que el consistori alacantí es va negar rotundament a acceptar els documents que se li adreçaven des dels vaixells aliats, i va despatxar Domingo Roca a negociar amb els atacants per intentar evitar un bombardeig sobre la ciutat.¹⁹³ Aquest individu, segons Castellví, coneixia la llengua anglesa, i no només va aconseguir evitar l'atac, sinó que degué convèncer els aliats de la manca d'interès d'una operació sobre Alacant en aquelles circumstàncies.¹⁹⁴ Roca, de fet, va oferir una alternativa als atacants: ell mateix s'encarregaria de distribuir les cartes i instruccions d'aquests per les comarques

---

¹⁹¹ Vicent Falcó al virrei (Alacant, 9 d'agost de 1705). AHN, *Estado*, ll. 265. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, op. cit., vol. II, p. 19. Segons Castellví, de l'armada aliada es van separar sis fragates que es van adreçar a Alacant; això sembla indicar, doncs, que l'objectiu era temptejar l'estat d'opinió que es podria trobar a la ciutat i, efectivament, fer-hi arribar documents diversos (F. de CASTELLVÍ, op. cit., vol. I, p. 517).

¹⁹² Representació de don Àlvar Escòrcia al Consell d'Aragó (AHN, *Estado*, t. III). Citat per P. VOLTES BOU, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, op. cit., p. 179s. Àlvar Scòrcia i Ladron hauria de prendre un destacat protagonisme en l'Alacant austriacista. Formava part d'una família d'origen genovés establerta a la ciutat des de la darrerria del segle XVI, on havia assolit una posició econòmica acomodada; durant el bombardeig francès de 1691 havia pres part en la defensa de la ciutat, la qual cosa degué incrementar el seu prestigi social. Veg. Rafael VIRAVENS PASTOR, *Crónica de la muy ilustre y siempre fiel ciudad de Alicante*, Alacant, 1876, p. 253-256.

¹⁹³ Segons la documentació que obrava en poder del virrei, qui s'hauria oposat amb major vehemència a obrir els escrits aliats hauria estat el doctor Tredós, advocat de la ciutat (Veg. C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic* op. cit., vol. II, p. 19s.) En els anys posteriors, però, la família Tredós seria una de les més intensament implicades en l'administració local a l'Alacant austriacista, entre ells els doctors Domingo Tredós i Royo i Victoriano Tredós i Pasqual (Veg. Domingo Tredós i Royo al Consell d'Aragó. Barcelona, 1711. *HHStA, Spanien Varia*, K. 50, c.7).

¹⁹⁴ F. de CASTELLVÍ, op. cit., vol. I, p. 518.

meridionals del Regne de València, amb les quals animaria a una mobilització que, segons la seua opinió, encara no estava suficientment madura a Alacant en aquell moment.¹⁹⁵

Dit i fet, els dies posteriors a l'intent sobre Alacant, l'armada aliada es va aturar a la badia d'Altea, i Domingo Roca va aprofitar l'ocasió per fer arribar a Carles d'Àustria un paper “*y escrito en él con lapis vuestro nombre*” així com “*un regalo de frutas de esa tierra*”. L'arxiduc va informar el ciutadà alacantí de l'eixida de la flota cap a Barcelona i el va instar a posar en marxa les gestions necessàries per “*conmover los ánimos de mis buenos y leales vasallos*”, i per advertir en el seu nom als borbònics alacantins que experimentarien “*toda la hostilidad de la guerra*”. L'arxiduc va ordenar igualment a Roca que tinguera “*ajustados secretamente*” el major nombre de cavalls que poguera reunir i que informara puntualment “*de lo que resolveréis hazer con vuestros amigos y parientes*”.¹⁹⁶

Abandonada l'opció alacantina, la flota va seguir rumb a Barcelona i va fer la seua ja habitual recalada a Altea, on els veïns van tornar a oferir a anglesos i holandesos tota mena de provisions, que van ser pagades puntualment per les tropes.¹⁹⁷ Va ser precisament durant aquests dies, l'11 d'agost segons Castellví, quan va arribar la fragata provinent de Gènova a bord de la qual anaven Antoni Peguera i el doctor Domènec Perera, que van informar de l'èxit de les seues negociacions amb Mitford Crowe i de la imminència d'un alçament generalitzat a favor de l'arxiduc Carles en alguns indrets de la Catalunya central.¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ *Ibidem*. Domingo Roca també va tindre un paper rellevant en l'Alacant austriacista: va ser nomenat mostassaf de la ciutat i, a més, es va convertir en un important proveïdor de l'exèrcit i en el coordinador de les confiscacions de béns dels borbònics alacantins (veg. Arxiduc Carles a Domingo Roca (València, 11 de desembre de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 215, fol. 186s.) El juliol de l'any 1707 va ser nomenat cavaller amb vot en Corts. Veg. *Títol de cAValler per a Domingo Roca* (Barcelona, 14 de juliol de 1707). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 10, fol. 39-42. John Richards, governador anglès del castell d'Alacant, va arribar a afirmar que Roca havia contribuït més amb els seus propis recursos al sosteniment de la guarnició que qualsevol altre veí de la ciutat. Posteriorment, el comte de Gallway va incloure Domingo Roca entre els beneficiaris del seu testament en pagament per les mules que el comerciant hauria lliurat a l'exèrcit aliat i pagat amb els seus propis recursos. Veg. Aaron GRAHAM, “Public Service and Private Profit: British Fiscal-Military Entrepreneurship Overseas, 1707-1712”, dins Jeff FYNN-PAUL (ed.), *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, Leiden, 2014, p. 91s. El testament de Gallway és reproduït a: David C. A. AGNEW, *Henry de Ruwigny, Earl of Galway*, Edimburg, 1864, p. 225.

¹⁹⁶ Arxiduc a Domingo Roca (A bord del *Great Britannia*, 17 d'agost de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 247, fol. 4s.

¹⁹⁷ T. LEDIARD, *op. cit.*, p. 417.

¹⁹⁸ L'endemà, dia 12, va arribar a Altea un vaixell català que portava a l'arxiduc documents de Vic. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 517.

El comte de Peterborough, màxim responsable de les tropes angleses, va rebre les informacions que arribaven des d'Itàlia amb perplexitat.¹⁹⁹ Tot i que no havia manifestat públicament la seua opinió sobre aquest particular, considerava molt desencertada la decisió de la reina Anna de llançar una nova operació a Catalunya, opinió en la qual coincidia amb el príncep de Hessen-Darmstadt. En paraules del militar anglés, la major part dels aliats, i particularment els portuguesos i els holandesos, consideraven que els catalans eren “*false and inconstant*” i afirmaven que no es podia esperar d'ells una resolució més ferma que la que havien mostrat durant la campanya de 1704.²⁰⁰ A més, Peterborough recordava que els habitants del Principat no eren rics i estaven acostumats a no pagar impostos, així que serien reticents a qualsevol exacció fiscal, encara que fóra imprescindible per al desenvolupament de la guerra. Portar la guerra a Catalunya suposava, doncs, obrir un front massa allunyat de l'Atlàntic, on estava l'autèntica prioritat de la política internacional anglesa, i massa prop de França, que comptava amb major capacitat e mobilització de tropes per terra.

L'alternativa de Peterborough era València. Si s'aconseguia controlar el litoral d'aquest regne i les illes Balears es tindria una posició còmoda i segura per a l'armada aliada; a més, al Regne de València hi havia una mobilització a favor de Carles d'Àustria semblant a la de Catalunya i, el que era més important, el control del territori valencià permetria avançar amb facilitat cap al cor de la Península Ibèrica i instal·lar l'Arxiduc de forma efectiva al tron espanyol. Després que arribaren a Altea les informacions de la signatura del pacte de Gènova, Peterborough va manifestar a la resta de dirigents aliats la seua aposta per aprofitar la bona relació que mantenien amb la població d'Altea per convertir aquesta localitat en el lloc de desembarcament d'un nodrit contingent que s'hauria d'adreçar directament cap al cor de la Península Ibèrica, amb l'objectiu de portar Carles d'Àustria al tron.²⁰¹

Abans que el gruix de l'armada abandonara la badia d'Altea va haver encara temps per fer-hi desembarcar alguns homes que s'haurien d'encarregar de fer arribar a diverses persones notícies exactes d'allò que estava ocorrent, així com informacions sobre els projectes aliats per a aquella campanya. A l'altea Francesc Zaragoza se li va encomanar la

---

¹⁹⁹ En opinió de Peterborough aquest canvi de plans va ser “*the most improper measure that could be taken*” i, segons el general anglés, va generar una forta oposició a la cort portuguesa. Peterborough a Hill. (Barcelona, 28 d'agost de 1705). Citat a W. BLACKLEY, *op. cit.*, p. 218.

²⁰⁰ Ibidem. Veg. també The history of the Reign of Queen Anne, *op. cit.*, p. 140s.

²⁰¹ MAHON, *op. cit.*, p. 136ss. i K. A. J. MCLAY, *op. cit.*, p. 254.

missió de posar rumb a la ciutat de Xàtiva per portar a l'estafeta alguns escrits, mentre que Francesc Garcia Dávila, qui ja havia recorregut la Marina durant els mesos anteriors, seria l'encarregat de dirigir “*una caterva de campesinos*” i, amb aquests, col·laborar en el projecte que s'encomanaria a Joan Baptista Basset: l'ocupació de la ciutat de Dénia.²⁰²

Amb tot això els dirigents aliats pretenien aprofitar tots els contactes que tenien a l'abast per construir una xarxa de suport a l'arxiduc Carles al territori valencià. El seu *modus operandi* no s'allunyava massa d'aquell que s'havia assajat ja a Catalunya l'estiu de l'any 1704: a partir d'un nucli de col·laboradors en terra ferma s'intentaria –amb l'inestimable suport militar que aportaria l'armada aliada– aconseguir l'adhesió d'un nombre significatiu de persones disposades a defensar els drets successoris de la Casa d'Àustria. Per assolir aquest objectiu hi havia, però, dos requisits fonamentals: que els promotors del moviment foren persones amb suficient ascendent com per ser capaços de mobilitzar-ne d'altres i, així mateix, que es desplegara un sistema de comunicació i transmissió d'informacions i instruccions que resultara àgil, discret i eficaç.

---

²⁰² J.M. MIÑANA, *op. cit.*, p. 42s.; F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 517. Francesc Zaragoza, com s'ha dit, s'havia embarcat en l'armada a Gibraltar, com a membre de la “família” del príncep de Darmstadt. Veg. H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 615s.

Quarta part.

Els austriacistes valencians.

Capítol 1. El Regne “neoforal”.

L'aparició d'*Els fonaments del País Valencià modern*, la primera, i la més influent, de les obres de Sebastià Garcia Martínez, va marcar un punt d'inflexió en els estudis sobre el segle XVII valencià. Alguns dels temes analitzats en aquella petita obra ja havien estat apuntats per Joan Reglà uns anys abans, però el treball del deixeble va anar més enllà de les intuïcions del mestre. Sebastià Garcia va poder demostrar, en una obra d'extensió molt reduïda, que durant el regnat del darrer Àustria espanyol el País Valencià havia experimentat canvis significatius que van afectar el seu desenvolupament econòmic, les relacions socials, la dinàmica política i les construccions culturals.¹ El territori on van arribar les tropes de l'arxiduc Carles l'any 1705 era, en definitiva, un país en ple procés de canvi i de modernització.

En un treball general sobre els virreis catalans publicat a la dècada de 1950 Joan Reglà havia encunyat el concepte de “neoforalisme” per parlar del regnat de Carles II.² Segons l'historiador gironí, el conjunt de canvis que havia experimentat la Corona d'Aragó a la darrereria del segle XVII estaria lligat amb el nou marc de relacions entre Madrid i Catalunya sorgit després de la crisi de 1640-1652. Aquest “*aggiornamento*”, en paraules del propi Reglà, suposava un contrapunt al dramàtic trencament de la Guerra dels Segadors i demostrava l'existència d'un moviment pendular en la trajectòria històrica de la societat catalana en la seua relació amb el poder central.³ La tasca encomanada pel mestre Reglà a un jove Garcia Martínez no seria altra que intentar esbrinar si aquest mateix paradigma interpretatiu era útil en el cas valencià i si, al sud de la Sénia, també es podia parlar del regnat de Carles II com “l'hora de la perifèria”.

Les recerques de Sebastià Garcia van permetre identificar l'existència d'iniciatives empresarials que tenien com a objectiu millorar la producció i distribució de manufactures

---

¹ Sebastià GARCIA MARTÍNEZ, *Els fonaments del País Valencià modern*, València, 1968. L'obra més voluminosa de Garcia Martínez, *València bajo Carlos II*, no va ser publicada íntegrament fins a l'any 1991, quan el seu autor ja havia mort; el segon volum del treball original, que incloïa l'exhaustiu apèndix documental de l'estudi, sí que va ser objecte d'una edició limitada l'any 1971.

² El concepte apareix per primera vegada a: Joan REGLÀ, *Els virreis de Catalunya*, Barcelona, 1956, p. 135ss., tot fent referència a una redefinició de les relacions entre la Corona i Catalunya que hauria passat per la major intervenció de polítics catalans en els assumptes de la Monarquia, especialment durant la minoria d'edat de Carles II.

³ L'expressió es pot trobar a la introducció de Reglà a l'obra del seu deixeble Garcia Martínez. Veg. S. GARCIA MARTÍNEZ, *Els fonaments*, *op. cit.*, p. 8.

tèxtils a la València de la dècada de 1680. Així mateix, l'historiador de Villena va poder constatar que els indicadors de producció agrícola al camp començaven a repuntar després de la profunda crisi posterior a l'expulsió dels moriscos, i que aquesta recuperació tenia el seu corollari en un increment de l'exportació de productes agrícoles. Així mateix, la suposada desaparició del bandolerisme i de les lluites de bàndols, proclamada amb entusiasme per diversos virreis a la segona meitat del segle, hauria estat una prova evident de la pacificació del món rural valencià i d'uns canvis socials que feien presagiar l'aparició d'una nova burgesia. Per últim, l'esfera institucional i la producció cultural també haurien conegut canvis significatius: s'hauria produït una "exacerbació" de la sensibilitat foral gràcies a una actitud més oberta de la Corona, i hauria aparegut el moviment dels "novators", introductors de les noves tendències científiques a la capital valenciana.⁴

Els fonaments del País Valencià modern ofereix una interpretació global i plena de suggeriments, és cert, però aquesta resultava sovint contradictòria amb el resultat del treball empíric del propi autor. Així, per exemple, s'hi parlava de la bona salut del sistema foral, però es feia un repàs de la col·laboració valenciana amb la Corona durant les guerres contra Lluís XIV que demostrava precisament el contrari: que les institucions del País havien admés com a natural la participació del regne en les campanyes militars de la Monarquia, encara que això suposara una vulneració evident de la legislació valenciana en matèria de reclutament.

El treball de Sebastià Garcia era, en qualsevol cas, fill del seu temps i responia a les coordenades interpretatives proposades per Reglà.⁵ Prenent com a punt de partida la teoria de "pisos o nivells" elaborada per aquest últim, es considerava que els canvis socioeconòmics tenien la capacitat de condicionar el desenvolupament polític i cultural de les societats, i tot això feia que l'evolució de les societats històriques poguera ser presentada com una successió de fases "A" i "B".⁶ En el cas valencià, Reglà va vincular aquest moviment pendular a l'existència, des del moment mateix de la fundació del regne per part de Jaume I, d'una dualitat entre la València d'interior, d'arrel castellana i aragonesa,

---

⁴ *Ibidem*, p. 94.

⁵ Una síntesi dels plantejaments historiogràfics d'aquest autor es pot trobar a: Joan REGLÀ, *Comprendre el món. Reflexions d'un historiador*, Barcelona, 1967.

⁶ Joan REGLÀ, *Introducción a la historia. Socioeconomía, política, cultura*. Barcelona, 1970. Segons aquest plantejament, amb l'arribada al poder de Felip IV es va inaugurar un període de durada quasi secular que no es donaria per clos fins a la pau d'Utrecht. Dins d'aquesta etapa, però, una primera fase, entre 1621 i 1680, hauria estat caracteritzada per la decadència i la crisi política, mentre que les dècades posteriors haurien estat marcades per la recuperació econòmica i per una mentalitat més oberta, fenòmens que, segons Reglà, van ser especialment palesos als territoris litorals de la Corona d'Aragó.

conservadora en allò econòmic i tendent al centralisme en l'àmbit polític, i la València del litoral, de cultura catalana, més procliu a les innovacions culturals i econòmiques i políticament més liberal.⁷

Segons el paradigma “dualista” el segle XVII hauria estat caracteritzat, doncs, per un predomini del país “interior” després de l'expulsió dels moriscos fins que la Segona Germania, primer, i l'austriacisme, més tard, van portar el pèndol a la meitat “litoral” del país, des d'on tornaria dramàticament a l'extrem contrari l'any 1707. “*Este conflicto –concloïa Reglà en referència a la Guerra de Successió– tiene, efectivamente, en el País Valenciano, un dualismo dramático: señores botiflers contra payeses maulets, detrás de los cuales hay, en líneas generales, la mentalidad respectiva del mundo del interior y del ámbito de litoral.*”⁸

Les lectures de Reglà i Garcia Martínez sobre el Sis-cents valencià van deixar una petjada que ha estat present en la historiografia modernista valenciana durant dècades. Ho va estar, per exemple, en el debat entre Manuel Ardit i Eugenio Ciscar Pallarés al voltant de la pretesa “refeudalització” posterior a l'expulsió dels moriscos, i també va estar darrere de les discrepàncies entre Lluís Guia i Carmen Pérez Aparicio en relació amb el paper assumit per les Juntes d'Estaments després de l'última convocatòria de Corts l'any 1645. Independentment d'altres elements, hi havia en aquests debats un rerefons comú: la constatació, tant en l'obra d'Ardit com en la de Guia, que l'explicació dualista-neoforalista ja no resultava operativa com a explicació global del segle XVII valencià.⁹ Als treballs d'Ardit, perquè s'hi identificava un procés de diferenciació social al camp que hauria propiciat, per exemple, el salt cap a l'especialització i la comercialització en la producció vitivinícola; a les obres de Guia, perquè s'oferien exemples que demostraven un progressiu desplaçament de la negociació amb el rei des de les Corts cap als Estaments i les institucions municipals.

---

⁷ Joan REGLÀ, *Aproximació a la història del País Valencià*, València, 1968. La “dualitat insoluble” havia estat plantejada per primera vegada per Joan Fuster, tot i que l'autor de Sueca la plantejava més com una hipòtesi que com el resultat d'una anàlisi empírica (Joan FUSTER, *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, 1962, p. 105-112). L'esquema va ser desenvolupat amb més detall a: Joan REGLÀ, “El dualismo en Valencia y sus desequilibrios”, *Saitabi*, núm. 17 (1967), p. 51-69.

⁸ *Ibidem*, p. 64.

⁹ El debat sobre la refeudalització és analitzat a: Manuel ARDIT, “Una reflexión sobre la expulsión de los moriscos valencianos y la repoblación”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 27 (2009), p. 295-316, on l'autor situa Ciscar en unes coordenades historiogràfiques estretament lligades amb la interpretació dualista proposada per Reglà. La posició de Guia sobre la creixent influència de les Juntes d'Estaments després de 1645, a: Lluís-J. GUIA MARÍN, “Més enllà de les Corts: els estaments sards i valencians a les acaballes de la Monarquia Hispànica”, dins Remedios FERRERO i Lluís-J. GUIA MARÍN (eds.), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, 2008, p. 517-532.

La interpretació formulada per Reglà i elaborada per Garcia Martínez va quedar així molt qüestionada: si després de l'expulsió dels moriscos no s'havia produït un fenomen de refeudalització al camp sinó un procés de reestructuració que va permetre l'aparició d'una nova pagesia benestant, la fase retardatària en allò econòmic suggerida per Reglà per a les dècades centrals del XVII perdia sentit i, en conseqüència, el creixement econòmic iniciat el 1680 no seria tant el resultat d'un moviment pendular com la consolidació d'una tendència ja iniciada. En l'àmbit institucional, mentrestant, la substitució *de facto* de les Corts com a instrument de negociació amb el rei ja a les dècades centrals del segle feia inservible la lectura del regnat de Carles II com un període de reviscolament de la sensibilitat foral front a una etapa anterior suposadament marcada per la tensió Rei-Regne.¹⁰ Allò que havia aparegut, podem col·legir dels treballs de Guia, era un nou marc de relacions entre el centre i la perifèria, dins del qual les Corts resultaven innecessàries perquè existien vies directes de negociació dels serveis a la Corona.¹¹

Des que apareguera, a l'inici de la dècada de 1970, la tesi de Fernando Sánchez Marcos sobre la Catalunya posterior a la “pacificació” de 1652, diversos autors han manifestat les seues reserves a l'hora d'acceptar, sense més matisos, la interpretació neoforalista suggerida per Reglà.¹² Sense necessitat de procedir al seu desmuntatge complet, Gil Pujol ha encertat en assenyalar la raó fonamental que va fer que la proposta de Reglà triomfara durant anys: “descansaba en un conocimiento todavía muy incompleto de las realidades sociales y políticas de la época, si bien la coyuntura económica estaba ya mejor estudiada.”¹³ En conseqüència, l'increment d'estudis sobre el regnat de Carles II ha obligat a revisar la tesi de Reglà i ha permès identificar, segons Gil Pujol, la continuïtat de la política autoritària de la Corona, la incapacitat de les autoritats per aturar la violència organitzada al món rural, així com la

---

¹⁰ Es pot trobar un balanç d'aquesta qüestió a: Carmen CORONA MARZOL, “El pretendido neoforalismo de la Corona de Aragón: de los reinos de Aragón y Valencia al principado de Cataluña”, dins José ALCALÁ-ZAMORA i Ernest BELENGUER (coords.), *Calderón de la Barca y la España del Barroco*, Madrid, 2003, vol. I, p. 1027-1060.

¹¹ Álvarez-Ossorio ha cridat l'atenció sobre una qüestió que no va ser tinguda en compte per Reglà i Garcia Martínez en la seua proposta: la competència entre les diferents oligarquies dels regnes en llurs relacions amb la Corona. Aquest autor, a partir dels seus estudis sobre les elits de poder i la *praxi* política als territoris italians de la Monarquia Hispànica constata aliances que lligaven membres de les oligarquies locals amb membres de la cort, un fet que trencava la suposada solidaritat de la classe política de cada territori per fer front a les polítiques emanades de Madrid. Veg. Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, “Neoforalismo y Nueva Planta. El gobierno provincial de la monarquía de Carlos II en Europa”, dins J. ALCALÁ-ZAMORA i E. BELENGUER (coords.), *op. cit.*, p. 1068-1070.

¹² Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*, Barcelona, 1983 (la tesi doctoral sobre la qual s'assentava aquest llibre havia estat defensada l'any 1973).

¹³ Xavier GIL PUJOL, “La Corona de Aragón a finales del siglo XVII: a vueltas con el neoforalismo”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.), *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 98-115. La cita, a la p. 99.

influència negativa que van tindre les contínues guerres contra França en el desenvolupament econòmic que s'havia començat a apuntar a la dècada de 1680.¹⁴

La influència que la interpretació neoforalista i dualista va tindre en les primeres recerques contemporànies sobre la Guerra de Successió al País Valencià és un fet inqüestionable: les fonts més freqüentment emprades per estudiar aquell període –les cròniques borbòniques de Miñana, Belando o San Felipe– mostraven el conflicte com una revolta camperola de grans dimensions que hauria estat etzibada pels vaixells aliats i animada per les promeses d'exempció fiscal anunciades per Basset. Si hom acceptava aquesta interpretació dels fets i tenia a la vista les dades –escasses, com s'ha dit– sobre el País Valencià del segle XVII i de segle XVIII es podia arribar a la conclusió que la fase regressiva –i dominada per la meitat “interior” del país– que s'havia inaugurat amb l'expulsió dels moriscos, tindria el seu contrapunt en el neoforalisme de Carles II, primer, en la Segona Germania, més tard i, per últim, en la revolta austriacista. Després de l'efímera victòria del “litoral”, però, la implantació del nou règim borbònic portaria el pèndol, de nou, a l'absolutisme d'arrel castellana.¹⁵

A més d'aquest paradigma interpretatiu, l'obra de Reglà també va aportar als primers estudis sobre la Guerra de Successió uns instruments d'anàlisi que atorgaven a la “socioeconomia” –expressió del catedràtic gironí– la capacitat de condicionar el desenvolupament polític i cultural de les societats. Això va contribuir de forma decisiva a construir una imatge de la Guerra de Successió al territori valencià segons la qual l'explotació senyorial al món rural hauria estat la raó última del decantament del camperolat per l'arxiduc Carles, en qui es va veure una porta oberta a l'alleujament de les condicions imposades després de 1609. Així, el conflicte successori va poder ser presentat com “una revolució camperola”, tot seguint l'esquema clàssic d'anàlisi de les revoltes i revolucions de

---

¹⁴ A Catalunya, les recerques sobre la política desplegada durant el regnat de Carles II en relació amb les institucions municipals va permetre comprovar fins i tot un increment de l'autoritat reial a través del control del sistema insaculatori. Veg. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, “Una imatge crítica del *neoforalisme*: el control polític de les insaculacions de Barcelona a finals del segle XVII”, *L'Avenç*, núm. 184 (setembre de 1994), p. 30-35 i Eva SERRA, “Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió”, *Pedralbes*, núm. 17 (1997), p. 191-216.

¹⁵ Cal dir que el propi Fuster va plantejar alguns dubtes a l'hora d'acceptar sense més matisos aquesta dicotomia. En fer referència al XVIII valencià, no s'estava de constatar que, després de la guerra, hi havia hagut un evident creixement econòmic i un canvi social en profunditat, que havia permès l'accés al poder de noves elits “però també, en part, s'incorporaven gent d'extracció més humil, a través de l'església i d'alguns ràpids enriquiments agraris o industrials”. Veg. J. FUSTER, *op. cit.*, p. 87.

l'Antic Règim: causes econòmiques, mobilització primerenca de les classes populars, tímid suport d'alguns grups burgesos, radicalització i, per últim, "traïció" burgesa i nobiliària.¹⁶

Els primers treballs de Garcia Martínez o de Pérez Aparicio, com també les reflexions de Reglà i de Fuster, tenien un avantatge que només poden tindre els estudis pioners: l'escassetat de monografies sobre aspectes concrets permetia una major llibertat a l'hora de plantejar i defensar hipòtesis. Només cal mirar l'aparell bibliogràfic consultat per aquests autors per comprovar el que diem: a l'estudi de Pérez Aparicio on es defensava el caràcter de revolta camperola de la Guerra de Successió només se citava, a més de les fonts d'arxiu i les cròniques coetànies, un article sobre la demografia de la Valldigna a l'Edat Moderna i els estudis de Reglà i Garcia Martínez. Per la seua part, aquest últim autor va incorporar als seus *Fonaments del País Valencià modern* una breu ressenya de la bibliografia consultada, entre la qual sols hi havia mitja dotzena d'estudis sobre el territori valencià al segle XVII: el de Mateu i Llopis sobre l'encunyació de moneda, els de Momblanch i Salvà sobre la revolta de 1693, l'article de Casey sobre la crisi dels anys 1646-1648 a la ciutat de València, els diversos treballs de Reglà i, això sí, les importants aportacions sobre la història cultural que pocs anys abans havien començat a fer López Piñero i Vicent Peset.¹⁷

La consolidació de l'escola d'historiografia modernista valenciana a partir de les línies de treball proposades per Reglà va propiciar un notable increment de les investigacions i això va permetre un millor coneixement de la València de l'Antic Règim. En créixer el nombre i la qualitat dels treballs, van aparéixer les primeres contradiccions amb l'esquema dualista inicial, un fet que va donar lloc a enceses controvèrsies acadèmiques que van obligar a revisar la interpretació original de l'Edat Moderna valenciana i avançar cap a plantejaments més flexibles i més atents a la contingència històrica. Els arguments i conclusions d'aquests debats s'han convertit, amb el pas del temps, en referències fonamentals a l'hora d'analitzar l'Edat Moderna valenciana, i especialment el segle XVII.

---

¹⁶ Una de les anàlisis més recents de la historiografia sobre revoltes i revolucions es pot trobar a: Francesco BENIGNO, *Las palabras del tiempo. Un ideario para pensar históricamente*, Madrid, 2013 (sobretot p. 223-244). Sobre la producció espanyola en relació amb aquesta qüestió, veg. Carlos BARROS, "El retorno del sujeto social en la historiografía española", dins Santiago CASTILLO i José María ORTIZ DE ORRUÑO (coords.), *Estado, protesta y movimientos sociales*, Zarautz, 1998, p. 191-214.

¹⁷ Veg. C. PÉREZ APARICIO, "La guerra de successió: una revolució camperola", *op. cit.*, *passim*. i S. GARCIA MARTÍNEZ, *Els fonaments*, *op. cit.*, p. 177-181. Cal dir que l'historiador de Villena també va consultar l'estudi de Hamilton sobre preus i salaris, i l'estudi de Pierre Vilar sobre Catalunya durant l'Edat Moderna.

1.1. UN REGNE SENSE REI. I SENSE CORTS.

L'any 1645 s'havien reunit per última vegada les Corts del Regne de València. Evidentment, els assistents a les sessions no podien saber que aquella convocatòria ja no es tornaria a repetir, i tampoc no sembla que la supressió de la institució representativa estiguera entre els plans de Felip IV. Les institucions valencianes, durant les sis dècades posteriors, van demanar ser convocades a Corts en diverses ocasions, tot confiant que la reunió amb Carles II i amb Felip V els permetria denunciar contrafurs, obtindre privilegis i solemnitzar alguns nous furs.¹⁸ L'assemblea, però, no es va reunir. Sí que ho va fer a l'Aragó i a Catalunya, la qual cosa permet constatar que no hi havia una oposició taxativa per part de la corona a convocar aquesta institució. Tampoc no tenia, però, cap necessitat de fer-ho.

A la darrera reunió de Felip IV amb els representats dels estaments valencians s'havia acordat la creació de diversos organismes que tenien com a objectiu simplificar alguns tràmits polítics al Regne de València. Els més importants d'aquests eren la Junta de Contrafurs, que facilitava la denúncia d'aquests delictes contra la legislació foral sense que calguera fer-ho en el marc d'una reunió de Corts, i la Junta del Servei, que permetia agilitzar els mecanismes de concessió a la Corona de tropes o de diners per pagar aquestes. Ambdues institucions assumien, *de facto*, algunes de les atribucions més importants que fins aleshores havien estat reservades a les Corts i, en conseqüència, van aplanar el camí a la cort per obtindre dels valencians els recursos que podia necessitar per fer front a l'emergència militar de la darrera del segle XVII.¹⁹

La qüestió, així formulada, no resultaria problemàtica si no fóra perquè el seu corol·lari lògic és considerar que, ja abans de la Guerra de Successió, s'havien posat en marxa mecanismes de col·laboració efectiva de les oligarquies valencianes amb la Corona.

---

¹⁸ L'any 1677, per exemple, la petició de Corts formulada per la ciutat de València mitjançant ambaixada a Madrid va rebre resposta positiva per part de la Corona, que es va comprometre a iniciar els tràmits "*en cesando el contagio de Elche, Cartagena, Murcia y demás lugares que lo padecen, y desembarazándose de los negocios universales de la Monarquía*". Carta reial per a la ciutat de València (Madrid, 17 d'agost de 1777). AMV, *Cartes Reials*, h³-13. El compromís devia ser ferm, perquè uns mesos més tard la cancelleria reial va començar a redactar els models de documents preceptius per fer la convocatòria oficial. Veg. Carta reial al marquès de la Casta, Batle General (Madrid, 1679). ACA, CA, llig. 1372, doc. 27.5.

¹⁹ El procés de conformació de la Junta de Contrafurs ha estat analitzat a: Lluís-J. GUIA MARÍN, "La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius", *Saitabi*, núm. 42 (1992), p. 33-45. Recentment, aquest mateix autor ha ofert una anàlisi comparada de les juntes estamentals valencianes i sardes on constata que, en tots dos casos, institucions anàlogues van assumir el pes de la negociació amb la Monarquia sense haver de convocar corts. Veg. Lluís-J. GUIA MARÍN, "Més enllà de les Corts: els estaments sards i valencians a les acaballes de la Monarquia Hispànica", dins Remedios FERRERO i Lluís-J. GUIA, *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, 2008, p. 517-532.

Això es podria prendre com una confirmació de la tesi neoforalista si no fóra perquè, en realitat, amb això el rei no pretenia demostrar una major “sensibilitat foral”, sinó que explorava vies més directes per aconseguir els seus objectius sense haver de recórrer a la negociació amb el conjunt del regne. En realitat, amb les noves juntes creades el 1645 s’estava obrint un nou escenari per a la relació i la negociació entre el rei i el Regne de València que se situava en un terreny fins aleshores inexplorat, en el qual es buscava, sempre dins de la legalitat foral, aquella fórmula que permetera satisfer, de la forma més eficaç possible, els interessos de la Corona.²⁰

Com va apuntar encertadament I.A.A. Thompson, al llarg de la segona meitat del segle XVII sí que es va produir, doncs, una sensible modificació de les relacions entre la Cort i els regnes. Ara, superat el mecanisme tradicional de negociació a través de les Corts, van prendre una especial rellevància nous instruments de negociació, i entre aquests van tindre especial importància aquells que propiciaven la negociació bilateral entre Madrid i les elits polítiques de les diverses ciutats de la Monarquia.²¹

1.1.1. De les relacions Rei-Regne a la “circulació de les elits”.

Com demostrara James Casey al seu clàssic estudi sobre la València del segle XVII, l’entesa entre oligarquies dels regnes i institucions centrals de la Monarquia no només va aportar beneficis a aquestes últimes. Les elits valencianes, sobre les quals descansava el pes de l’acció institucional tant a nivell local com regnicola, hi van trobar un mecanisme que consolidava la seua preeminència política i que, a més, els obria la porta a l’ascens social.²² Perquè, com recorda Gil Pujol, al llarg dels segles que conformen l’Edat Moderna espanyola, la Corona es va reservar el monopoli de la concessió de gràcies i mercès, un fet

---

²⁰ Aquesta tercera via entre l’absolutisme i el foralisme hauria estat defensada, des d’un punt de vista teòric, per Crespí de Valldaura i per Matheu i Sanç. Segons la interpretació de Jon Arrieta, aquests autors tenien una concepció positiva de les corts, no necessàriament incompatible amb l’autoritat reial, però lligada a un plantejament decretista, que situava la voluntat del rei per sobre del procés de negociació. Veg. JON ARRIETA ALBERDI, “Cristóbal Crespí y su generación ante los fueros y las cortes”, dins R. FERRERO i L. GUIA (eds.), *op. cit.*, p. 58ss.

²¹ Irving A.A. THOMPSON, “La movilización de los recursos nacionales y la tesis de Downing. La guerra y el estado en España a mediados del siglo XVII”, dins Enrique MARTÍNEZ RUIZ i Magdalena de Pazzis PI CORRALES (coords.), *España y Suecia en la época del Barroco (1600-1660)*, Madrid, 1998, p. 279-306 (sobretot, p. 299-306).

²² James CASEY, *El Regne de València al segle XVII*, València, 2006 (primera edició en anglès, 1979; en català, 1981; en castellà, 1983), p. 198.

que va convertir la proximitat a la figura del monarca, l'accés directe a ell, en un objectiu fonamental per a qui volguera ascendir en la piràmide de la societat estamental.²³

En aquestes circumstàncies, les oligarquies valencianes van haver de buscar aquells instruments que els facilitaren una major proximitat a la cort reial. El virrei, no cal negar-ho, tenia un cert marge de maniobra, sobretot a l'hora de patrocinar uns interessos o uns altres, però les seues competències eren limitades i, a més, la breu durada dels seus governs feia difícil la consolidació de grups estables de suport als *alter Nos* dels reis.²⁴ La Diputació de la Generalitat i les juntes dels Estaments també es podrien haver convertit en trampolins per arribar a la desitjada gràcia reial, però això no va ocórrer. La primera, perquè, com és sabut, no va passar de ser un òrgan de gestió fiscal;²⁵ les reunions estamentals perquè, malgrat haver-se convertit, des del punt de mira teòric, en les representants més qualificades del regne, aquesta funció no es va fer efectiva en la pràctica. A l'Estament Reial, per exemple, sols estava representada la ciutat de València, i al Militar podien participar tots els nobles que es trobaren en la capital del Regne en el moment de la reunió. Això va fer, com ha pogut demostrar David Bernabé, que les elits polítiques i econòmiques de les ciutats més importants del Regne restaren excloses d'aquests organismes i hagueren de buscar vies alternatives per arribar al rei. En els cas d'Oriola, i sobretot d'Alacant, que va experimentar un notable creixement econòmic al llarg del segle XVII, es van haver de buscar mecanismes alternatius per arribar a la Corona, i l'ambaixada es convertí en un dels més útils.²⁶ Tot això va contribuir a què alguns àmbits jurisdiccionals, com la Governació *dellà Xixona*, de la qual es parla més endavant, es convertiren en ens pràcticament autònoms, una circumstància que va dotar els dirigents d'aquestes institucions d'un ample marge de maniobra política i d'un creixent ascendent social.

---

²³ Xavier GIL PUJOL, "Una cultura cortesana provincial. Patria, comunicación y lenguaje en la Monarquía Hispánica de los Austrias", dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (coord.), *Monarquía, imperio y pueblos en la España moderna*, Alacant, 1997, p. 225-257 (sobretot p. 228s.)

²⁴ *Ibidem*, p. 235.

²⁵ Aquest paper ha estat confirmat en estudis recents sobre la Generalitat al segle XVI. Veg. José María CASTILLO DEL CARPIO, *La Generalitat valenciana durante el siglo XVI*, València, 2013, p. 146-151. L'anàlisi més acurada sobre la delimitació de les competències de la Diputació i les Juntes d'Estaments segueix sent: Vicent GIMÉNEZ CHORNET, "La representatividad en la Valencia foral", *Estudis*, núm. 18 (1993), p. 7-28. Segons aquest autor, no hi ha dubte que els Estaments es van convertir, des del punt de mira legal, en els dipositaris de la representació del Regne.

²⁶ David BERNABÉ GIL, *El municipio en la corte de los Austrias: síndicos y embajadas de la ciudad de Orihuela en el siglo XVII*, València, 2007.

A la darrereria del Sis-cents els municipis es van convertir en els principals interlocutors del territori amb la Monarquia.²⁷ Aquest fenomen, amplament constatat als regnes de la Corona de Castella, també es va estendre a la Corona d'Aragó durant les darreres dècades d'aquella centúria.²⁸ El monopoli de la gràcia que mantenia la Corona li permetia, per exemple, tindre l'última paraula en els processos d'introducció i extracció d'individus de les borses de la insaculació, un instrument fonamental per premiar, o per castigar, les oligarquies de les ciutats valencianes, catalanes i aragoneses. Aquesta circumstància va permetre reforçar els lligams amb la Corona de les famílies que monopolitzaven els òrgans polítics municipals, un fet que, de retruc, tenia conseqüències internes: la progressiva oligarquitxació dels municipis i la limitació d'atribucions d'assemblees com el Consell General de València.²⁹ Tot això va dotar els municipis –més exactament les poques famílies que dirigien les ciutats i viles valencianes– d'un notable protagonisme a l'hora de negociar amb la Corona, una circumstància que es va fer especialment palesa a l'hora d'aprovar la concessió de serveis i tropes per a Carles II.

La integració *de facto* de les elits polítiques valencianes en l'estructura de la Monarquia no només es va verificar a través de les institucions representatives, sinó també mitjançant trajectòries individuals de servei directe a la Corona. Els exemples més coneguts d'aquest cas van ser, sense dubte, els dels juristes Cristòfol Crespí de Valldaura i Llorenç Matheu i Sanç, que van arribar a ocupar llocs molt rellevants en l'estructura política de la Monarquia durant la minoria d'edat de Carles II.³⁰

---

²⁷ Luis RIBOT, "Conflicto y lealtad en la Monarquía Hispánica durante el siglo XVII", dins Francisco J. ARANDA PÉREZ (coord.), *La declinación de la Monarquía Hispánica en el siglo XVII*, Conca, 2004, p. 39-66.

²⁸ Per al cas castellà, veg. Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, "Tantas cortes como ciudades. Negociación, beneficio y lealtad en la Corona de Castilla (1667-1714)", dins F. J. GUILLAMÓN, J. D. MUÑOZ i D. CENTENERO (eds.), *Entre Clío y Casandra. Poder y sociedad en la Monarquía Hispánica durante la Edad Moderna*, Murcia, 2005, p. 277-301. Afirmar aquest autor que les elits urbanes "se convirtieron en las principales interlocutoras con la Corona, y las que progresivamente fueron asumiendo labores más propias de agentes ejecutivos del monarca, que el de simples intermediarias" (p. 283). Les esferes on més efectiva es va manifestar la col·laboració entre Corona i oligarquies van ser la del reclutament de tropes i la de la recaptació fiscal.

²⁹ L'any 1672, per exemple, la reina governadora Maria Anna d'Àustria va ordenar la desinsaculació de cinc dels jurats de la ciutat de València de l'exercici anterior. La raó: la negativa d'aquests a admetre la reunió del Consell General demanada al virrei per un grup de consellers. El conflicte resulta significatiu perquè demostrava la capacitat de càstig que es reservava la Corona i, també, perquè posava de manifest que l'oligarquia local valenciana podia arribar a ser més contundent que el propi virrei a l'hora de limitar les vel·leïtats assembleàries del Consell General. Veg. Carta de la reina governadora a la ciutat de València (Madrid, 27 de maig de 1672). AMV, *Cartes Reials*, reg. h³-13.

³⁰ Sobre Crespí i Matheu, veg. Vicent PONS ALÒS, "Aportación a la historia familiar de tres juristas valencianos: Cristóbal Crespí de Valldaura, Llorenç Mateu y Sanz y Josep Llop", dins R. FERRERO i L. GUIA (eds.), *op. cit.*, p. 19-42.

Més enllà del *cursus honorum* d'aquests individus i de les seues aportacions doctrinals, ens interessa destacar el fet que bona part de llur formació com a juristes es va desenvolupar fora del Regne de València, concretament a les universitats de Salamanca i Valladolid. Aquest fet, tot i que no es pot afirmar que condicionara les posteriors actuacions polítiques d'aquests personatges, resulta significatiu del grau d'integració d'una part de les elits valencianes en la Monarquia Hispànica.³¹ Seguint amb l'argument, resulta significatiu, per exemple, que tots els membres valencians del Consell d'Aragó durant el regnat de Carles II hagueren dut a terme les seues carreres acadèmiques a les principals universitats castellanques: Antoni de Calatayud i Josep de Coloma i Borja, a Salamanca; Pedro de Villacampa, a Alcalá de Henares, i Josep de la Torre i Orumbella, a Valladolid.³²

1.1.2. Una noblesa nova, i dependent.

Si fem una ullada a la composició i trajectòries dels membres de l'estament militar, trobem un panorama semblant al que s'ha descrit en relació amb els juristes i les oligarquies urbanes. A la darreria del segle XVII, els principals estats senyorials laics estaven controlats per grans famílies castellanques. Així, el ducat de Sogorb havia passat a formar part de la Casa de Medinaceli i els marquesats d'Elx i de Dénia, als ducats de Maqueda i de Lerma, respectivament. Aquestes famílies, juntament amb els ducs de Gandia i els de l'Infantado, eren les principals posseïdores de senyories i rendes al territori valencià, però la major part de la seua vida pública es desenvolupava lluny de les fronteres del Regne.³³

Existia, per sota d'aquests grans títols, però per damunt de la noblesa no titulada i dels cavallers, un grup de comtes, marquesos i barons que havien rebut els seus títols de

---

³¹ James Casey ja va cridar l'atenció sobre aquesta qüestió, tot i que considera que aquests casos van ser excepcionals, i que la major part de les trajectòries dels juristes valencians del segle XVII es van desenvolupar dins del mateix Regne. Veg. J. CASEY, *El regne de València, op. cit.*, p. 224. El fenomen ha estat identificat també per Teresa Canet, qui considera que "la oficialidad letrada de la monarquía, en general, y la magistratura en particular, pasaban a convertirse en un elemento más del programa integrador de Olivares." Veg. TERESA CANET APARISI, "De la fidelidad a la profesionalización. Criterios en la configuración de la magistratura foral", dins Juan Francisco PARDO MOLERO i Manuel LOMAS CORTÉS (coords.), *Oficiales reales. Los ministros de la Monarquía Católica (siglos XVI-XVII)*, València, 2012, p. 25-54 (la cita, en p. 35).

³² Pere MOLAS RIBALTA, "Los colegiales mayores en la Audiencia de Valencia (siglos XVI-XVIII)", *Pedralbes*, núm. 1 (1981), p. 51-75. Tots ells, amb l'única excepció de Coloma, compatibilitzaven la seua formació acadèmica i la seua tasca jurídica al Consell d'Aragó amb hàbits de l'Orde de Montesa. Veg. Miguel Ángel GONZÁLEZ DE SAN SEGUNDO, "El Consejo de Aragón y la Orden de Montesa", *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXVII, vol. II, p. 901-923.

³³ Antonio GIL OLCINA, *Singularidades del régimen señorial valenciano. Expansión, declive y extinción de la señoría directa*, Alacant, 2012, p.93-99. Carmen PÉREZ APARICIO, "De la Casa de Austria a la Casa de Borbón. La nobleza valenciana ante el cambio dinástico", dins Amparo FELIPE ORTS i Carmen PÉREZ APARICIO (eds.), *La nobleza valenciana en la Edad Moderna. Patrimonio, poder y cultura*, València, 2014, p. 461-541.

mans dels Àustries i que, a diferència de les grans famílies anteriorment esmentades, encara mantenien la major part de la seua activitat política i econòmica dins del Regne de València. El comte d'Albalat, per exemple, va entrar en les borses d'insaculació de la capital valenciana l'any 1652, com també ho van fer el de Cervelló i el comte del Real.³⁴ A partir d'aquest moment, s'hi van incorporar també petits nobles, senyors de lloc i altres títols del Regne, entre ells els marquesos de la Casta, de Boil i de Bèlgida, i els comtes del Real, de Casal, Villanueva, Gestalgar, Faura, Carlet i Castellar.

La major part d'aquests títols eren, però, de creació bastant recent, per la qual cosa és possible que la participació d'aquests individus en la institució municipal de la capital fóra només un primer graó per accedir a càrrecs de major responsabilitat política i, el que era més important per a ells, més pròxims al monarca.³⁵ De fet, els estudis clàssics sobre la societat valenciana del segle XVII, i aquells que van analitzar la relació entre el Regne de València i la Corona en temps d'Olivares, ja van apuntar que la feblesa i el fort endeutament de les famílies aristocràtiques valencianes pogué estar darrere de la seua “docilitat” a l'hora de negociar amb la cort.³⁶

En diverses ocasions la historiografia valenciana ha buscat hipòtesis per explicar el posicionament de la noblesa valenciana durant el conflicte successori, però els resultats han estat, fins ara, poc satisfactoris. En primer lloc, perquè l'evolució del conflicte bèl·lic, i la revolta que el va acompanyar, van condicionar la relació que els nobles van tindre amb l'austriacisme.³⁷ Alguns d'ells, com el comte de Cardona o el marquès de la Casta, havien

---

³⁴ Amparo FELIPO ORTS, “L'accés de la noblesa titulada al govern de la ciutat de València (1652-1707)”, *Pedralbes*, núm. 13 (vol. I), 1993, p. 469-483. Tots tres s'havien convertit en comtes recentment: Lluís Pérez de Calatayud va ser nomenat comte del Real per Felip III; don Gerard de Cervelló i don Jaume Sorell ho van ser de Cervelló i d'Albalat, respectivament, per mercè atorgada per Felip IV. Veg. Jaume PASTOR I FLUIXÀ, “Nobles i cavallers al País Valencià”, *Saitabi*, núm. 43 (1993), p. 13-54. Aquest autor va poder comprovar que la major part de noves concessions de privilegis de cavaller o de noble van recaure, durant els regnats de Felip III i Felip IV, en ciutadans del Cap i Casal o de les ciutats d'Alacant, Oriola i Xàtiva.

³⁵ Segons les fonts estudiades per Pastor Fluixà, Felip III va crear els comtats de Sinarcas, Real i Vilallonga – aquest últim convertit posteriorment en Vilafranesa –, els de Carlet, Anna, Castellà, Bunyol i Pavías, així com el marquesat d'Albaida, que havia estat comtat fins a l'any 1604. Durant el regnat de Felip IV l'increment de privilegis de noblesa i títols va ser molt considerable. Entre 1621 i 1665 van ser creats els títols comtals de Vilafranesa, Benavites, Albalat, Villanueva, Olocau, la Granja, Cirat, Sallent, Albaterra, Gestalgar, Albalat, Villamonte, Penalba, Faura, Parcent, Sumacàrcer i Cervelló, així com els marquesats de la Casta, Almonacid i Benavites.

³⁶ Així ho va apuntar Casey, qui considera, a més, que l'Estament Militar no va aconseguir cohesionar el conjunt de la noblesa valenciana, una divisió que va fer més fàcil obtenir d'aquesta allò que la Corona necessitava. Veg. James CASEY, *El regne de València, op. cit.*, p. 262-266. En aquesta línia interpretativa es poden incloure també les darreres aportacions de Lluís Guia, entre elles: Lluís GUIA MARIN, “Dissidència política i repressió social al País Valencià a mitjan segle XVII”, *Saitabi*, núm. 34 (1984), p. 105-124.

³⁷ L'estudi clàssic sobre aquesta qüestió és, encara: Juan Antonio CHIQUILLO PÉREZ, “La nobleza valenciana en la Guerra de Sucesión. Algunas hipótesis sobre su participación”, *Estudios*, núm. 7 (1991), p. 115-148. Més

participat activament en les conspiracions anteriors a l'any 1705 i van mantindre la seua implicació després d'aquesta data; altres, com el comte d'Elda o el comte de Cervelló, s'hi van incorporar quan la guerra ja estava en marxa, tot coincidint amb les dues estades de l'arxiduc Carles a Madrid.

D'altra part, perquè l'ocupació de València per part de Nebot i Basset, i el breu període de govern d'aquests, degueren espantar bona part de l'aristocràcia local, no només per la política populista promesa per aquells –que, en realitat, no va poder ser desplegada–, sinó per la pròpia inestabilitat política que es va viure a la capital durant aquells mesos. En les setmanes posteriors a l'entrada dels maulets a València van abandonar la ciutat, entre d'altres, els comtes de Sumacàrcer, de Parcent, Villanueva, Real, Almenara, Castellar i Carlet, així com els marquesos de Malferit, Bèlgida, Albaida i l'Escala.³⁸

Alguns d'aquests individus, com el comte de Carlet, havien col·laborat amb la colònia francesa resident a València, un fet que el degué posar prompte en el punt de mira dels austriacistes de la capital. Altres, com els de Sumacàrcer i Parcent havien emparentat amb cases nobiliàries castellanques vinculades a l'austriacisme, un fet que pogué propiciar la seua filiació borbònica com a plataforma per litigar per la successió familiar. En un tercer grup hi hauria aquells que, des del bon començament, no només es van mantindre fidels a Felip V, sinó que van contribuir amb els seus propis recursos a evitar la propagació de l'austriacisme. El marquès d'Albaida i el comte de Villanueva van estar entre ells.³⁹

A més de reconstruir les trajectòries individuals, però, els estudis sobre la participació de la noblesa en la guerra han intentat buscar una explicació que poguera ser generalitzable al conjunt d'aquest estament. El problema, però, és que ni la noblesa, ni el clergat, ni el “poble”, hi van actuar en clau estamental. No hi va haver mecanismes de coordinació interna que serviren per defensar, de forma col·lectiva, els interessos del grup. I no els hi va haver perquè això sols podria haver ocorregut si entre els nobles valencians del segle XVII haguera existit una identitat col·lectiva amb capacitat de mobilització i, el

---

recentment, Pérez Aparicio ha fet una aportació on es repassen les trajectòries dels nobles austriacistes més destacats i s'intenta trobar una pauta explicativa per a l'actitud de la noblesa com a col·lectiu: C. PÉREZ APARICIO, “De la Casa de Austria a la Casa de Borbón”, *op. cit., passim*.

³⁸ Seguim en aquest punt l'acurada anàlisi que es pot trobar a: Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, “El exilio de los borbónicos valencianos”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 11-51.

³⁹ Una anàlisi quantitativa de la política confiscatòria practicada per l'administració austriacista sobre aquestes famílies es pot trobar a: Carmen PÉREZ APARICIO, “La política de represalias y confiscaciones del archiduque Carlos en el País Valenciano, 1705-1707”, *Estudios*, núm. 17 (1991), p. 149-196.

que resulta més difícil, amb força suficient per deixar en un segon pla els interessos individuals i les estratègies tendents a reforçar la pròpia nissaga.

La manca de solidaritat grupal dels nobles valencians no era, però, un fet excepcional en aquell context. Teresa Canet ha pogut demostrar que la hiperactivitat de Felip IV en la concessió de títols nobiliaris, privilegis de cavalleria i hàbits d'ordes militars va convertir aquestes mercès en un *“auténtico negocio de subasta”*.⁴⁰ Un fenomen que havia sorgit per les necessitats financeres i les urgències militars de la Corona, però que es va poder convertir en una via molt freqüentada per aconseguir la promoció social. A través d'aquest mecanisme, la Corona va trobar els suports necessaris per obtindre allò que necessitava de les institucions valencianes, es va poder garantir un control efectiu d'aquestes i, amb tot això, va aconseguir efectius per a la guerra malgrat els entrebancs legals existents. En sentit invers, desenes d'individus van aconseguir veure premiada la seua col·laboració amb l'exèrcit i l'administració reial mitjançant títols i privilegis. I ací estaria la clau de la subhasta: la col·laboració amb la Corona no era, o no només, la conseqüència d'un determinat sentit del deure cavalleresc, sinó la plasmació d'una relació de servei i vassallatge que es concebia com a bidireccional i que, a més, havia de ser explicitada externament.⁴¹

A l'inici del segle XVIII, doncs, una part important dels nobles valencians havia trobat mecanismes per apropar-se a la font de la gràcia, el rei. Ho podien fer a través de les institucions representatives del Regne, però progressivament es van consolidar unes altres vies més directes, entre les quals va tindre un protagonisme indiscutible el servei d'armes, sobretot a partir de l'esclat de la Guerra dels Segadors. Aquest fenomen va ser comú al conjunt de territoris de la Monarquia Hispànica on, com ha demostrat I.A.A. Thompson, un exhaustiu full de serveis –en el camp de batalla, i també en l'administració– es va convertir en la millor carta de presentació per poder accedir a la petita noblesa.⁴²

Als regnes d'Aragó i València, els conflictes amb França, tant en temps de Felip IV com durant el regnat de Carles II, van fer que, per primera vegada, la guerra deixara de ser

---

⁴⁰ Teresa CANET APARISI, “Los apuros del rey”, *Estudios*, núm. 24 (1998), p. 185-202.

⁴¹ Sobre aquesta qüestió, són referència obligada els següents treballs, recollits en un mateix volum col·lectiu: Alicia ESTEBAN ESTRÍNGANA, “El servicio: paradigma de relación política en los siglos XVI y XVII” i Francisco J. ARANDA PÉREZ, “Servir a quién, en qué y cómo: vasallos en la política hispánica moderna”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA (ed.), *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 12 i 56.

⁴² I.A.A. THOMPSON, “Do ut des: la economía política del servicio en la Castilla moderna”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA (ed.), *Servir al rey, op. cit.*, p. 283-296.

vista com un fenomen alié a les preocupacions de les institucions regnícoles, i va aparèixer un nou discurs que apel·lava a lluitar per l'autodefensa.⁴³ D'aquesta forma, Olivares, malgrat el fracàs del seu ambiciós projecte de reforma, es va poder apuntar una victòria en allò que era subjacent en la seua proposta: la militarització de l'obediència, segons la qual el servei al rei, quan hi havia una guerra oberta, no podia ser objecte de negociació.⁴⁴

Per a una noblesa amb unes rendes afeblides i que, en la major part dels casos, havia arribat molt recentment al cim de la piràmide social, mantindre la fidelitat a la Corona durant la guerra era una qüestió d'autèntica supervivència. Sembla lògic, doncs, que la major part de les famílies nobiliàries valencianes optaren per mantindre una actitud conservadora quan va esclatar el conflicte successori. En un primer moment, van fugir de la València ocupada pels maulets amb l'objectiu d'evitar les represàlies, i van buscar la protecció de Felip V, però més tard les dues entrades de Carles d'Àustria a Madrid, l'any 1706 i l'any 1710, van afavorir el canvi de bàndol de desenes d'aristòcrates de tota la Monarquia, que s'afanyarien a buscar l'aixopluc de l'aspirant que, en aquell moment, semblava tindre més possibilitats de guanyar la guerra.

En qualsevol cas, si hom vol analitzar les característiques de la noblesa valenciana de la darrera del segle XVII i analitzar la forma com els seus membres es van comportar durant la guerra, hauria de delimitar exactament qui pertanyia a aquest grup. En formaven part aquells aristòcrates que havien nascut al territori valencià? Aquells que posseïen estats al Regne de València? Els que estaven legalment aveïnats en algun municipi valencià? Hauríem d'incloure en un mateix grup aquells que ostentaven títols del regne, els petits senyors de vassalls i els cavallers que no tenien cap senyoria?

En l'estudi pioner sobre el posicionament dels nobles valencians durant el conflicte successori, Juan Antonio Chiquillo ja va confirmar que, si es volia entendre les raons del decantament d'alguns personatges, podia resultar més útil analitzar les seues trajectòries individuals que no considerar-los com un col·lectiu homogeni. De fet, segons aquest autor, no errava Miñana quan afirmava que els nobles que havien donat suport a Carles d'Àustria

---

⁴³ Xavier GIL PUJOL, "'Conservación' y 'defensa' como factores de estabilidad en tiempos de crisis: Aragón y Valencia en la década de 1640", dins John H. ELLIOTT *et al.*, 1640. *La Monarquía Hispánica en crisis*, Barcelona, 1992, p. 44-101.

⁴⁴ La idea d'obediència militaritzada és exposada a: Rafael VALLADARES, "El problema de la obediencia en la Monarquía Hispánica, 1540-1700", dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA, *Servir al rey, op. cit.*, p. 121-146 (sobretot, veg. p. 136s.)

ho havien fet per pur egoïsme i interès personal; caldria, segons Chiquillo, matisar el to despectiu que hi havia darrere de les paraules del cronista, però no hi ha dubte que l'ambició, els conflictes entre famílies i l'afany de recompenses, van tindre un pes determinant en la postura dels nobles valencians.⁴⁵

A efectes pràctics, doncs, per intentar analitzar els comportaments dels nobles valencians en portes de la Guerra de Successió caldria excloure d'aquest grup els aristòcrates castellans que havien heretat títols valencians, però que mantenien la seua residència habitual i la major part de les seues activitat a la Cort. Si aquest fóra un estudi sobre la propietat de la terra, o sobre les formes d'explotació i gestió de les diverses senyories valencianes, no es podrien menystindre els estats dels ducs de Gandia, Sogorb o Villahermosa –títols valencians–, ni tampoc els del duc de l'Infantado i els marquesos d'Ariza i Aitona –títols estrangers que havien incorporat diverses senyories del Regne de València–. Si allò que ens interessa, però, és entendre el comportament d'aquells individus que, a més de gaudir de privilegi militar, formaven part del que podríem anomenar “classe política” valenciana, haurem de reduir la mostra a aquells que, de forma efectiva, van participar en major o menor mesura en l'aparell institucional de la València foral durant els anys anteriors a la guerra.

La qüestió, així plantejada, condueix a un objectiu difícil d'assolir en l'estat actual de les investigacions. Afirmava el marquès de San Felipe que les guerres, en general, i la de Successió, en particular, *“es un interés, no público, sino particular de cada individuo, por eso es tan feroz.”*⁴⁶ Si es parteix d'aquesta premissa, les investigacions haurien de ser capaces de reconstruir les biografies de centenars d'individus per intentar extraure'n un patró comú de comportament o, si més no, per poder presentar un ample ventall de casos que permetera comprovar la varietat de circumstàncies que van poder influir en el seu posicionament.

---

⁴⁵ J.A. CHIQUILLO, *op. cit.*, p. 129. Aquestes mateixes motivacions van estar presents entre els nobles castellans que van donar suport a l'arxiduc Carles, com s'explica a: Virginia LEÓN SANZ, “La nobleza austracista. Entre Austrias y Borbones”, dins M. Carmen IGLESIAS (ed.), *Nobleza y sociedad en la España moderna*, Oviedo, 1997, vol. II, p. 49-77.

⁴⁶ Vicente de Bacallar y Sanna, marquès de SAN FELIPE, *Monarquía Hebrea*, Gènova, Mateo Garbizza, 1719, II/4º, pàg. 67 (Citat per J.M. IÑURRITIGUI, “Estudio Preliminar” a Comte de ROBRES, *Memorias para la historia de las guerras Civiles de España*, Madrid, 2006, p. XXI)

1.2. L'EMPREMTA DE LA GUERRA.

Si el conflicte iniciat el 1640 va aconseguir inaugurar un nou temps en les relacions entre la Corona i el Regne de València, és lògic pensar que durant el mig segle posterior, que va conèixer un estat de guerra quasi permanent, aquesta tendència es consolidara. Com s'ha dit, la creació de la Junta del Servei després de les Corts de 1645 va simplificar notablement els mecanismes de reclutament i, el més important, els va fer independents de la negociació de furs i privilegis. Ara el rei ja no necessitaria convocar les assemblees estamentals dels regnes de la Corona d'Aragó, i ja no hauria d'atendre les denúncies de contrafurs com a contrapartida per poder obtindre el servei dels territoris. Això no vol dir que la Corona no haguera de negociar. Però sí que va aconseguir canviar d'interlocutors.

Sebastià Garcia Martínez ja va posar de manifest el pes que la guerra va tindre a la societat valenciana de les darreres dècades del segle XVII, i va poder fer una primera valoració, quantitativa i qualitativa, de la col·laboració valenciana en l'esforç militar de Carles II. En opinió de l'historiador de Villena, la manca de celebració de Corts no només no va impedir la concessió de serveis a la Corona, sinó que fins i tot va propiciar que aquests s'incrementaren.⁴⁷ Segons els càlculs d'aquest autor, entre 1665 i 1697 les institucions valencianes van concedir serveis de tropes al rei en 23 ocasions, amb un nombre de soldats que oscil·lava entre els 200 i els 900 cada vegada. En realitat, això no vol dir que cada any foren enviats 400 o 500 soldats nous al front català, ja que molt sovint es va optar per un sistema –la formació per via de recluta– que deixava una part fixa del terç en la zona de conflicte, i així no havien de ser renovats tots els homes.⁴⁸

Que les institucions estigueren disposades a cooperar amb la Corona no implicava necessàriament que el conjunt de la població també ho volguera fer. Els dirigents de les primeres, podien obtindre de la seua col·laboració uns beneficis que no arribaven al comú de la població. L'any 1694, el virrei de València, marquès de Castel Rodrigo, es lamentava, en referència al terç del Regne, que *“este tercio nunca lleva, de valencianos, sino los oficiales, porque la gente del reino no sale de él fácilmente.”*⁴⁹ L'afirmació, tot i ser exagerada, advertia d'un

---

⁴⁷ S. GARCIA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II, op. cit.*, p. 284.

⁴⁸ M. Vicenta CANDELA MARCO i Carmen María FERNÁNDEZ NADAL, “La guerra en movimiento: los valencianos en Italia durante el reinado de Carlos II”, *Millars*, núm. 26 (2003), p. 205-224.

⁴⁹ Informe del marquès de Castel Rodrigo (València, 16 de març de 1694). ACA, CA, llig. 566. Citat per S. GARCIA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II, op. cit.*, p. 305.

problema real: la manca d'interés dels valencians per incorporar-se de forma voluntària als terços de la Ciutat o del Regne.⁵⁰

El mes de maig de 1704, per exemple, quan l'armada dels aliats havia estat vista ja a la Mediterrània i el perill era imminent, les excuses de les viles reials per no contribuir al servei van ser d'allò més variades: a Castelló estaven tots *“muy cariñosos de su patria y muy follones por la fecundidad del terreno”*, a Cocentaina, el problema era que *“la gente está tan pobre que no ha sido posible el poder recoger todo el dinero”*. Les autoritats de les viles de Castalla i Cabdet també al·legaven manca de recursos, un argument que compartien les de Xixona, que es lamentaven que *“esta villa pierde la gloria que en los servicios pasados a la real corona consiguió señalada de ser la primera.”* A la ciutat de Xàtiva també hi havia recels, especialment per a un possible allotjament de tropes, encara que el problema fonamental a la capital de la Costera era l'elevat nombre de persones exemptes: segons denunciava el governador, *“sólo son pecheros los pobres de solemnidad”*, perquè els llauradors acomodats *“son soldados de caballo”*; els mercaders, per la seua part, majoritàriament estaven o havien estat membres de la milícia i, per tant, *“exentos de aloxamiento”*, i a això se sumaven els cavallers i ciutadans, que també gaudien d'aquesta exempció.⁵¹

Les raons al·legades per les viles i ciutats del Regne podien tindre part de veritat, però obviaven una realitat que es va consolidar al llarg del regnat de Carles II: l'existència d'altres sistemes de reclutament de tropes amb els quals els valencians van col·laborar sense manifestar tantes reserves. I és que les Corts de 1645 havien introduït un canvi significatiu en la forma com les institucions valencianes havien de concretar llur col·laboració amb l'exèrcit reial: per primera vegada, allò que s'oferia no era una quantitat de diners perquè la Corona poguera pagar les despeses de guerra, sinó un nombre concret de soldats. Aquests soldats, a més, serien aportats per les ciutats i viles del regne en proporció als seus habitants, un mecanisme que la Corona també va desplegar en altres territoris de la Monarquia Hispànica i que, segons l'anàlisi d'I.A.A. Thompson, va resultar molt útil perquè

---

⁵⁰ Aquest fenomen era endèmic al conjunt de la Monarquia Hispànica, i va convertir la deserció en un problema permanent a l'hora de garantir l'estabilitat dels cossos militars. Veg. José CONTRERAS GAY, “La reorganización militar en la época de la decadencia española (1640-1700)”, *Millars*, núm. 26 (2003), p. 131-154. Aquest autor analitza la posada en marxa de nous sistemes de reclutament a Castella, com els terços provincials i les milícies *“pecuniarias”*, i constata que aquesta “descentralització” —és expressió del propi autor— de l'esforç reclutador va donar resultats més satisfactoris a la corona.

⁵¹ Informes sobre la formació i reclutament del terç del Regne (Castelló, 10 de març de 1704; Cocentaina, 6 de maig; Castalla, 3 de maig; Xixona, 3 de maig; Cabdet, 2 de maig; Xàtiva, 17 de maig). ARV, *Ejército*, c. 180, núm. 3. Agraïsc al doctor Sergio Urzainqui aquesta informació.

va implicar actors locals en la gestió d'aquest i, amb això, es van poder sortejar molts dels entrebancs legals en què s'emparaven les institucions dels regnes.⁵²

1.2.1. Servir al rei quan no hi ha Corts.

En el cas valencià, existia un problema de tipus legal que el nou sistema va poder resoldre per la via dels fets consumats: la prohibició foral d'enviar soldats de les milícies valencianes a lluitar fora de les fronteres del Regne.⁵³ La qüestió s'havia posat sobre la taula per primera vegada durant el regnat de Felip IV, quan l'esclat de la guerra contra França va convertir Catalunya en camp de batalla i, en conseqüència, les comarques septentrionals del País Valencià es van veure amenaçades de forma directa per les operacions de l'exèrcit francès.

Les Corts de 1626 havien permès fer un primer pas endavant, en concedir a Felip IV el servei més gran que s'havia fet fins aleshores –més d'un milió de ducats–, una solució que, en certa mesura, va permetre satisfer les peticions de la Corona sense haver de fer-li lliurament dels 6.000 homes que preveïen els projectes del comte-duc d'Olivares.⁵⁴ Aquesta mena de tercera via, però, no va fer que la Corona abandonara la seua política de pressió cap a les institucions valencianes amb la concessió de tropes com a principal objectiu. Ans al contrari: l'inici de la guerra contra França l'any 1635, i l'esclat de la revolta catalana cinc anys més tard, van fer necessari redoblar els esforços militars, i Felip IV no va dubtar a demanar als valencians una major col·laboració.⁵⁵

Entre els anys 1630 i 1642 els valencians van organitzar lleves, teòricament voluntàries, que van ser pagades i organitzades per senyors de vassalls, per viles i per ciutats. Aquest sistema, a més dels reclutaments fets per oficials reials, va fer que a l'alçada de 1637 més de 12.000 joves valencians hagueren estat mobilitzats. Entre aquest últim any i el 1640, encara es va poder assajar un sistema que, si s'haguera desplegat per complet,

---

⁵² S. GARCIA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II*, *op. cit.*, p. 285s. Segons Thompson, això també va anar acompanyat d'una nova "fiscalidad bilateral", que va permetre que la negociació, organització i pagament de les tropes es fera amb múltiples interlocutors, que podien garantir el servei en una escala geogràfica més petita. Veg. I.A.A. THOMPSON, "La movilización de los recursos nacionales", *op. cit.*, *passim*.

⁵³ Sobre aquesta qüestió, veg.: A. ESPINO LÓPEZ, *Guerra, fisco y fueros*, *op. cit.* p. 29-33.

⁵⁴ Les Corts de 1626 van ser editades i analitzades per Dámaso de Lario. Aquest mateix autor n'ha fet una anàlisi de major amplitud a: Dámaso DE LARIO, *Al hilo del tiempo. Controles y poderes de una España imperial*, València, 2004, p. 49-58.

⁵⁵ Veg. Margarita VILA LÓPEZ, "La aportación valenciana a la guerra con Francia (1635-1640)", *Estudis*, núm. 8 (1979-1980), p. 125-142 i Amparo FELIPO ORTS, "Servicios y donativos de la ciudad de Valencia a la Monarquía durante la revuelta catalana", *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 32 (2010), p. 305-333.

hauria suposat la creació, *de facto*, d'un sistema de reclutament permanent, ja que es plantejava cridar a files un home de cada cent famílies per lluitar contra França.⁵⁶ L'inici de la Guerra dels Segadors, i el perill que el foc de la revolta prenguera també als regnes d'Aragó i València, va fer que la Corona prioritzara el consens i vies més explícites per obtindre recursos dels valencians.

L'arquebisbe de València, fra Isidoro Aliaga, es va convertir en un suport estratègic per a Felip IV en el seu intent de buscar recursos a València sense irritar els ànims dels Estaments. Va ser el prelat, per exemple, un dels primers a suggerir a la cort que duguera a terme la negociació de forma directa amb els municipis, ço és, amb les elits que els dirigien. I van ser les seues intenses gestions entre les oligarquies valencianes les que van permetre que, finalment, l'any 1643 s'acceptara formalment l'eixida de tropes valencianes cap al Principat de Catalunya.⁵⁷

No vol dir això, però, que no hi haguera reticències a l'hora de fer esforços d'aquest tipus. Durant el setge contra Tortosa de la primavera de l'any 1642, per exemple, les institucions valencians no van acceptar enviar tropes a nord de la Sénia ja que, en paraules del marquès de Leganés, "*esta gente no saldrá de ninguna manera de la raya deste Reyno, con que no pueden servir para la defensa de aquellos puestos que están dentro de Cataluña*".⁵⁸ Uns anys més tard, servir a Tortosa ja no seria vist com un problema: els recels se centrarien en la possibilitat d'enviar els soldats valencians a la ciutat de Tarragona.⁵⁹

Fóra com fóra, les Corts de 1645 van servir per donar carta de naturalesa a unes actuacions que ja s'havien convertit en habituals. En la pràctica, el nou escenari creat a partir d'aquella data va servir per consolidar, també al territori valencià, un sistema de terços més o menys estables que podria ser equiparable, no sense matisos, als "*tercios provinciales*" implantats a Castella el 1663.⁶⁰ Al País Valencià, com a Castella, la clau de volta del nou sistema es va situar en el canvi de l'interlocutor amb qui la Corona negociava, encarregat de la gestió efectiva del contingent: en ambdós casos, es va imposar una praxi

---

⁵⁶ J. CASEY, *El reino de Valencia en el siglo XVII*, *op. cit.*, p. 230-231. En diners, l'esforç militar valencià previ a l'esclat de la revolta catalana va oscil·lar entre els 11.000 ducats de 1635 i els més de 35.000 de 1640. Veg. M. VILA LÓPEZ, *op. cit.*, p. 126.

⁵⁷ Sobre les gestions d'Aliaga, veg.: Emilio CALLADO ESTELA, *Iglesia, poder y sociedad en el siglo XVII. El arzobispo de Valencia fray Isidoro Aliaga*, València, 2001, p. 395-399.

⁵⁸ Marquès de Leganés al Consell de Guerra (València, abril de 1642). Citat per Joan-Hilari MUÑOZ I SEBASTIÀ i Enric QUEROL COLL, *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1652)*, Valls, 2004, p. 89.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 112.

⁶⁰ J. CONTRERAS GAY, *op. cit.*, p. 134.

basada en negociacions multilaterals, que evitaven les discussions sobre la il·legalitat del servei i que, com a contrapartida, permetien un accés més directe de les oligarquies urbanes a la font de mercès i de privilegis.⁶¹

L'any 1664, Felip IV informava els estaments valencians que, per atendre la situació de guerra a Extremadura, havia ordenat “*se formen algunos tercios de a mil hombres, encargándose el sustento dellos a diferentes provincias destos reynos*”. El monarca, sense haver de donar més arguments que la importància que tenia per a tots els seus regnes “*los sucesos de la guerra de Portugal*”, demanava concretament que el regne pagara “*el sustento de un tercio de trescientos o quatrocientos hombres*”, tot imitant amb aquesta acció “*lo que se haze en los demás de mi corona*”.⁶² El Regne va accedir a la petició del monarca encara que, això sí, l'arribada dels homes al front extremeny no va ser tan ràpida com les urgències militars de la Corona haurien requerit. La manca de líquid, la lentitud dels reclutaments i les dificultats logístiques, de fet, es convertirien en una constant durant tot el regnat de Carles II.⁶³

1.2.2. El negoci del reclutament.

Els entrebancs, reticències i dilacions en la formació dels terços del Regne de València van fer que la Corona haguera de buscar sistemes complementaris per aconseguir els seus objectius a temps. L'any 1668, per exemple, el Consell d'Aragó plantejava a la reina Maria Anna d'Àustria que obviara els Estaments a l'hora de negociar les condicions per a la lleva d'homes, i que ho fera directament amb les viles i ciutats del Regne.⁶⁴ La proposta no va acabar de prosperar, però va posar de manifest la necessitat de buscar vies alternatives per atendre les urgències militars de la Corona.

Uns mesos abans d'això, la reina governadora havia autoritzat el capità Juan Martín de Terrazas a formar una companyia de cavalleria que es nodriria de les quadrilles de

---

⁶¹ La qüestió ha estat analitzada a: Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, “Consenso e imposición en la conservación de la Monarquía. La práctica política en un territorio de la periferia castellana: el reino de Murcia (1682-1700)”, *Hispania*, LXIII/3, núm. 215 (2003), p. 969-994. Tot i que aquest autor fa una anàlisi específica sobre el cas murcià, al treball analitza el rerefons polític d'aquest fenomen a nivell general hispànic.

⁶² Felip IV als Estaments (Madrid, 2 de juny de 1664). AMV, *Cartes Reials*, h³-12, fol. 175. Les disposicions per a la renovació dels soldats del terç després de la batalla de Villaviciosa, a: Acord de l'Estament Militar (València, 10 de juliol de 1665). AMV, *Manuals de Consells*, A-197, fol. 107s.

⁶³ Sobre les vicissituds d'aquest servei, veg. A. ESPINO LÓPEZ, *Guerra, fisco y fueros, op. cit.*, p. 35s.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 37.

bandolers dels regnes de Múrcia i València.⁶⁵ La fórmula s'acabaria consolidant en els anys posteriors, ja que permetia resoldre diversos problemes de forma simultània: s'aconseguia allunyar els bandolers de les zones on havien comés les seues malifetes, se simplificaven i abaratien considerablement els tràmits de relutament i, per últim, es facilitava a l'agent reclutador l'accés directe als graus més elevats de l'oficialitat i, a més, posava al seu abast la capacitat de premiar –i castigar– els homes que haurien de formar la seua companyia.⁶⁶

Seguint aquesta dinàmica, la quadrilla del famós bandoler Josep Artús, amb 35 homes en aquell moment, va ser enviada l'any 1668 al regne de Nàpols; la de Joan Berenguer, cap de la facció dels Xolvi, va seguir el mateix recorregut l'any 1680, com també ho va fer un nombrós contingent format per homes del camp d'Elx que havien participat en les lluites de bàndols i que van ser reclutats, a canvi d'una patent de capità, per l'il·licità Gaspar Irlés.⁶⁷ En definitiva, com arribaria a afirmar el comte de Cifuentes, virrei de València entre 1683 i 1688, l'enviament dels antics aquadrillats a Milà o a Orà tenia un avantatge evident: *“en el espacio del tiempo que se les señala muchos mueren, otros quedan en aquellos reynos y los que vuelven, vienen enmendados.”*⁶⁸

Tanmateix, la freqüència amb què eren reclutades les companyies de bandolers va arribar a generar un problema a l'hora de fer les lleves que havien de nodrir el terç del Regne de València. L'any 1680 el virrei de València, comte d'Aguilar, manifestava la seua queixa perquè *“se inclinan más de ir allí (a Itàlia) aquellos naturales que a otras partes”*.⁶⁹ I de raons, per a presentar aquest retret, n'hi havia, però la seua causa no era només el reclutament

---

⁶⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, “Recluta de tropas y bandolerismo durante el reinado de Carlos II: el caso de la compañía ilícitana del capitán Gaspar Irlés (1677)”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 24 (2006), p. 487-512.

⁶⁶ La carrera militar, de fet, es va convertir durant el segle XVII en una important via d'accés a la noblesa, com es posa de manifest en l'estudi dels fulls de serveis d'aquells que aspiraven a aquest privilegi. Veg. Antonio JIMÉNEZ ESTRELLA, “Los nuevos *bellatores* de Su Majestad. Reflexiones en torno al servicio militar al rey en los siglos XVI y XVII”, dins Alicia ESTEBAN ESTRINGANA, *Servir al rey*, *op. cit.*, p. 387-413. Aquest autor constata que, al llarg del segle XVII, es va consolidar la tendència a justificar el dret a un privilegi de noblesa mitjançant la presentació d'una trajectòria significativa com a militar; això va permetre que es consolidara la professionalització de l'exercici de les armes, que s'abandonara de forma definitiva el model cavalleresc i, també, que l'exèrcit es convertira en un trampolí per a l'ascens social. En el cas valencià, per posar només un exemple, segons l'anàlisi dels privilegis elaborada per Pastor Fluixà, Felip IV va elevar a la noblesa els capitans Cristòfor Salelles, Miquel Pérez Roca de Bañatos i Ursinos, Isidor Martínez de Visiedo, Francesc Lucas Alòs, Gaspar Viñas, Francesc Miquel, Francesc Zaragoza i Jeroni Vallterra. Veg. J. PASTOR I FLUIXÀ, *op. cit.*, p. 38-53.

⁶⁷ A. ESPINO, “Recluta de tropas”, *op. cit.*, p. 488-497. La quadrilla dels Xolvi protagonitzava des de feia anys un enfrontament amb la família Cruanyes, ambdues originàries de la Marina. Segons la informació que aporta el dietarista Isidre Planes, Joan Baptista Basset hauria pertangut al clan Cruanyes i, amb ells, hauria eixit de València rumb a Itàlia l'any 1680. Veg. Isidre PLANES, *Sucesos fatales desta ciudad y Reyno de Valencia. Puntal diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707. Tomo I*, fol. 237r.

⁶⁸ Citat per S. GARCIA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II*, *op. cit.*, p. 234.

⁶⁹ A. ESPINO, *Guerra, fisco y fueros*, *op. cit.*, p. 55. El reclutament de troper a Itàlia ha estat analitzat a: M. Vicenta Candela i Carmen M. Fernández, *op. cit.*, p. 211-219.

d'antigues quadrilles, sinó també la creixent tendència a enviar des d'Itàlia capitans amb permís per reclutar sense haver de donar compte de les seues gestions a les institucions valencianes.

El reclutament privat no va ser un fenomen exclusivament valencià, sinó que en diferents territoris de la Monarquia Hispànica s'estava convertint en una via molt habitual per a l'obtenció de tropes.⁷⁰ Tenia els avantatges ja apuntats en l'exemple del capità Terrazas: per a la Corona, major operativitat i agilitat; per als reclutadors, una oportunitat de negoci i, a més, una via directa a l'ascens social.⁷¹ Però el sistema també tenia inconvenients, entre els quals resultava especialment preocupant la competència que aquest tipus de lleves feien al reclutament d'homes per al terç del Regne de València. Entre 1684 i 1689, per exemple, la Corona va concedir fins a 15 llicències a particulars perquè reclutaren tropes al territori valencià, i en totes elles sembla que es va aconseguir l'objectiu fixat pels capitans que dirigien les lleves.⁷²

Si es compara el resultat d'aquestes lleves particulars amb les reticències que expressaven les autoritats valencianes a l'hora de nodrir de soldats el terç del Regne, es pot fer una constatació immediata: possiblement no fóra cert que, com havia afirmat el comte de Cifuentes, els valencians no es volgueren implicar en l'esforç militar de la Corona, sinó que, de les diverses formes que tenien a l'abast per participar-hi, van optar preferentment per aquella que no era controlada per les autoritats locals.

La raó de l'elecció potser tinguera a veure amb les condicions econòmiques d'una recluta i de l'altra o, com ha suggerit Antonio J. Rodríguez, amb la capacitat que tenien els nous capitans per mobilitzar homes "*de su camarilla*", entre els quals existien uns lligams que podien assegurar, per als futurs soldats, un millor tracte per part dels oficials.⁷³ A la darrera

---

⁷⁰ A. JIMÉNEZ ESTRELLA, *op. cit.*, *passim*.

⁷¹ Antonio José Rodríguez ha cridat l'atenció sobre la diferència entre els "assentistes" de la primera meitat del segle XVII i els reclutadors de la segona: els primers podrien ser considerats, ras i curt, com empresaris del reclutament, amb un objectiu fonamentalment econòmic en les seues accions; els segons, per contra, tenien objectius més lligats a l'ascens social, a l'obtenció de privilegis i a la seua consolidació entre les elits polítiques i econòmiques del municipi d'on eren originaris, o fora d'aquest. Veg. Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, "*Patentes por soldados*. Reclutamiento y venalidad en el ejército durante la segunda mitad del siglo XVII", *Chronica Nova*, núm. 33 (2007), p. 37-56 (sobretot, p. 46s.)

⁷² A. ESPINO, *Guerra, fisco y fueros*, *op. cit.*, p. 67 i p. 79. I.A.A. THOMPSON, "El soldado del imperio", *op. cit.*, p. 37. Itàlia oferia, segons Rodríguez Hernández, millors condicions de vida i servei per als soldats. Veg. A.J. RODRÍGUEZ, "*Patentes por soldados*", *op. cit.*, p. 52.

⁷³ A. J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, "*Patentes por soldados*", *op. cit.*, p. 54s. No caldria descartar tampoc que, com apunta aquest mateix autor en un altre treball, els individus particulars encarregats del reclutament buscaren el suport de les autoritats municipals, tot implicant-les en el procés de lleva a canvi d'alguns beneficis. Entre aquests, no seria menor la concessió a les oligarquies de la llibertat per nomenar els oficials, una possibilitat

del segle XVI, per exemple, el valencià Pau del Mor, membre d'una coneguda família de la petita noblesa de la capital, demanava una capitania per a ell mateix a canvi de comprometre's a reclutar fins a 500 homes de les comarques de l'interior del Regne de València, gestió que es considerava capacitat per fer perquè, segons ell, els homes d'eixes regions “no quieren salir de sus casas si no es con persona conocida.”⁷⁴

Fóra com fóra, el ben cert és que quan va morir Carles II hi havia un nombre significatiu de valencians que atresorava una certa experiència militar, tant a Catalunya com en altres territoris de la Monarquia Hispànica. La suma d'efectius resulta pràcticament impossible de realitzar, perquè en moltes de les lleves que es feien no es deixava constància de l'origen geogràfic de tots els soldats reclutats. Tot i així, si prenem com a indicatives les dades que aporta Espino per al lustre 1684-1689 i sumem el nombre d'efectius que formava cadascun dels terços alçats per les institucions, les diverses lleves fetes per particulars, i els membres de quadrilles reclutats i enviats a Itàlia, obtenim una xifra que estaria al voltant dels 3.000 homes per a aquells cinc anys.

Cal tindre en compte, però, dues qüestions que obliguen a matisar aquestes dades: en primer lloc, que cada any no hi havia una renovació completa del terç, ni tampoc una substitució de tots els seus membres, sinó més aviat una incorporació de nous efectius sobre la base d'aquells que ja es trobaven allotjats a les zones en conflicte. A més d'això, no es pot oblidar que no tots els soldats que formaven part dels regiments i companyies alçats al territori valencià havien de ser necessàriament naturals del Regne. De fet, fins a la campanya de l'estiu de 1694 bona part dels soldats que havien acudit a la crida a lleva dels capitans eren castellans.⁷⁵ Va ser només a partir d'aquesta data que l'increment de la pressió reclutadora a Castella va obligar a buscar els efectius al propi territori, per la qual cosa podríem afirmar que la campanya de l'estiu de 1694 va ser la primera en què els regiments pagats per les institucions valencianes van estar formats majoritàriament per homes del país.

---

que solia estar vetada quan el reclutament es feia per la via institucional. Això podria fer pensar que algunes elits locals van arribar a optar preferiblement pel reclutament privat en comtes de fer-ho per aquell que es feia dins del marc institucional. Veg. Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, “Servir al rey con hombres. Recompensas concedidas a las élites y representantes del rey por su colaboración con el reclutamiento (1630-1700)”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA, *Servir al rey, op. cit.*, p. 415-443.

⁷⁴ Petició de Pau del Mor (8 d'agost de 1591). Citat per Irving A.A. THOMPSON, “El soldado del imperio: una aproximación al perfil del recluta español del Siglo de Oro”, *Manuscrits*, núm. 21 (2003), p. 17-38 (l'exemple, en p. 35s.)

⁷⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, “El esfuerzo de guerra de la corona de Aragón durante el reinado de Carlos II, 1665-1700. Los servicios de tropas”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 22 (2004), p. 209-250.

En qualsevol dels casos, no hi ha dubte que els continus enfrontaments bèl·lics del regnat de Carles II van deixar petjada en la societat valenciana, i això tindria una influència decisiva en els processos de mobilització provocats per l'esclat de la Guerra de Successió. La figura de l'antic soldat que es reincorpora a la vida civil, bé a la seua terra d'origen, o bé en un lloc nou, ha estat identificada per Yves-Marie Bercé com una constant en moltes de les revoltes i revolucions europees de l'Edat Moderna. Aquests individus atresoraven una trajectòria vital que els atorgava una certa aura de prestigi, especialment a les comunitats rurals. Si conservaven, com ocorria en molts casos, l'arma i l'uniforme, la seua rellevància social podia ser encara major i, també, la seua capacitat per articular grups clientelars al seu voltant.⁷⁶

Són encara escassos els estudis sobre l'univers cultural dels soldats dels segles XVI i XVII, sobre els seus mecanismes de "reinserció" després d'haver pres part en accions bèl·liques i sobre el tipus de relacions que mantenien amb la resta dels seus veïns i amb els seus antics companys i oficials.⁷⁷ Tot i així, la reconstrucció de les biografies d'alguns dels individus que es van implicar en el moviment austriacista valencià permet constatar que, entre ells, hi havia un nombre significatiu d'antics soldats. Molts d'ells comptaven amb una experiència a les guerres d'Itàlia i Catalunya; alguns altres havien limitat al seu servei a les milícies locals, i encara hi havia un tercer grup format per aquells que, com Joan Baptista Basset, no només van servir puntualment a la Corona, sinó que van fer de la carrera militar la seua professió.

1.3. UNA ECONOMIA MÉS OBERTA. UNA SOCIETAT MÉS DIVERSA.

Bona part dels estudis sobre el conflicte successori han destacat, com també ho van fer les cròniques contemporànies a aquells fets, les coincidències entre allò que va ocórrer a la Marina l'estiu de l'any 1705 i els fets que havien somogut la mateixa comarca el 1693. La

---

⁷⁶ Yves-Marie BERCÉ, *op. cit.*, p. 86s.

⁷⁷ Aquest repte historiogràfic ha estat assumit, entre d'altres, per Geoffrey Parker, René Quatrefages, Jaime Contreras o Irving A.A. Thompson (veg. María del Carmen SAAVEDRA VÁZQUEZ, "De la "historia de las batallas" al "impacto de la guerra": algunas consideraciones sobre la actual historiografía militar española", *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 1 (1992), p. 207-222). Saavedra Vázquez ha cridat l'atenció sobre la necessitat d'analitzar la cultura castrense dels segles XVI i XVII amb fonts que vagen més enllà dels retrats estereotipats que aporten les fonts literaris del Segle d'Or. Veg. María del Carmen SAAVEDRA VÁZQUEZ, "Algunos rasgos del comportamiento religioso de los militares españoles en época austriaca: el ejemplo de La Coruña", *Espacio, Tiempo y Forma. Serie IV. Historia Moderna*, núm. 7 (1994), p. 271-286.

Segona Germania, tant pel seu marc geogràfic com pel seu programa reivindicatiu semblava poder interpretar-se com un precedent directe de la revolta que promourien Joan Baptista Basset i Francesc Garcia Dávila.⁷⁸

El 1993, en ocasió de la commemoració del tercer centenari de la revolta, diversos historiadors es van aplegar a la vila de Muro per intepretar aquells fets dins de paràmetres historiogràfics més innovadors que els que havien inspirat Francesc de Paula Momblanch quatre dècades abans.⁷⁹ Els estudiosos van arribar a la conclusió que la Segona Germania no es podia interpretar, o no només, com una *jacquerie* camperola. No apuntava en aquesta línia ni el perfil sociològic dels seus promotors –un cirurgià com Josep Navarro, un petit propietari agrícola com Francesc Garcia o un notari com Fèlix Vilanova–, ni l'aparell simbòlic que aquests van exhibir –en el qual tenien un pes determinant els textos legals–, ni els objectius que van dir que perseguïen.

De fet, com van defensar en aquell col·loqui Manuel Ardit i James Casey, ni tan sols les causes que els nous agermanats van aduir tenien un fonament real: aquests afirmaven, a grans trets, que les condicions imposades pels senyors després de l'expulsió dels moriscos els havien resultat extraordinàriament perjudicials. Això, però, resultava contradictori amb el que se sap dels promotors de la revolta i, en general, amb els indicadors econòmics sobre la Marina a la darrerria del segle XVII, on s'estava produint un procés de modernització agrícola que aportava importants beneficis a una minoria de camperols benestants.⁸⁰

En el fons, el debat sobre les característiques de la Segona Germania formava part d'una discussió molt més ampla sobre les conseqüències de l'expulsió dels moriscos i sobre la forma com es va produir la reocupació de les terres i localitats que aquests van abandonar l'any 1609. Entre els agermanats de 1693 no hi havia dubte que les cartes de poblament oferides pels senyors als nous vassalls després de l'eixida morisca havien suposat un trencament dramàtic amb una trajectòria marcada, suposadament, per la legalitat i la justícia. La qüestió és important perquè, com apuntara encertadament Casey, les revoltes “no solen ser una resposta automàtica a la misèria o a la repressió, sinó el resultat d'una reflexió sobre la injustícia”. Aquesta reflexió va portar els homes de 1693 a identificar allò

---

⁷⁸ El cas paradigmàtic d'aquesta interpretació apareix a l'obra de Kamen, on fins i tot s'arriba a identificar el Francesc Garcia de 1693 amb el Francesc Garcia Dávila de 1693, hipòtesi que posteriorment ha estat completament descartada per la historiografia especialitzada.

⁷⁹ Ens referim a: *La Segona Germania. Col·loqui Internacional*, València, 1994. El volum recull treballs de Rosario Villari, Manuel Ardit, Jaume Dantí, Lluís Guia, Lluís Torró, Primitivo Pla i James Casey.

⁸⁰ Manuel ARDIT, “Crisi i transformacions després de l'expulsió dels moriscos”, dins *La Segona Germania, op. cit.*, p. 41s. James CASEY, “La Segona Germania: perfil d'una revolta camperola”, *ibidem*, p. 142-152.

que no cosideraven just: la implantació de límits sobre la llibertat, els entrebancs per explotar la terra i l'arbitrarietat dels senyors. Uns problemes, doncs, que preocupaven especialment els sectors més benestants del camperolat, que eren, precisament, aquells que necessitaven major llibertat i un marc legal estable per poder introduir innovacions en les terres que treballaven.⁸¹

Si la Segona Germania no va ser, doncs, una revolta sorgida de la fam, ni d'unes condicions de tinença i explotació de la terra especialment dures –si més no, en comparació amb el període anterior a 1609–, la hipòtesi segons la qual la mobilització austriacista valenciana va ser una mena de continuació dels fets de 1693 hauria de ser revisada en un sentit semblant. Hi ha, evidentment, coincidències en el llenguatge, en alguns dels objectius plantejats pels rebels i en els mecanismes de mobilització que es van fer servir el 1693 i el 1705, però també hi ha una última semblança que no pot ser obviada: tant en una revolta com en l'altra l'autoria intel·lectual, la direcció i l'organització del moviment van ser responsabilitat d'individus bastant allunyats de la imatge del camperol desposseït que ells mateixos van dir defensar. I hi havia, encara, una coincidència més: entre els individus enviats pel virrei per negociar amb els agermanats estava el doctor Manuel Mercader, que exercia en aquell moment com a oïdor criminal a l'Audiència, l'oriolà Pere Dávalos, comte de la Granja, i el cavaller de Xàtiva Joan Micó; tots tres es tornarien a trobar, anys més tard, entre els austriacistes més destacats.⁸²

1.3.1. El món rural valencià al segle XVII. De l'expulsió a l'especialització.

Els estudis sobre l'economia valenciana al segle XVII han coincidit en assenyalar l'any 1609 com un profund trencament que va marcar un punt d'inflexió en la trajectòria històrica d'alguns sectors, especialment el de l'agricultura.⁸³ Les conseqüències immediates de l'expulsió d'un terç de la població del Regne de València són fàcilment identificables:

---

⁸¹ *Ibidem* p. 149-151.

⁸² Veg. Francesc de Paula MOMBLANCH, *La Segunda Germanía*, Alacant, 1957, p. 64s.

⁸³ L'estudi de Casey sobre el Regne de València al segle XVII és, encara, una referència indefugible. Manuel Ardit va oferir una síntesi de la història econòmica valenciana als segles moderns que també ha esdevingut una obra clàssica: Manuel ARDIT, *Els homes i la terra del País Valencià*, Barcelona, 1993. D'àmbit més general encara va ser el projecte editorial d'història agrària dels territoris de parla catalana que va permetre donar una visió de conjunt a recerques que, sovint, treballaven en l'àmbit local o comarcal. Veg. Emili GIRALT I RAVENTÓS (dir.), *Història Agrària dels Països Catalans*, Barcelona, 2008, vol. III (Edat Moderna). En els darrers anys, l'escàs nombre d'estudis sobre història agrària, que tan freqüents van ser en dècades passades, ha estat compensat per un increment de treballs sobre el món de la manufactura i del comerç. Veg. un balanç historiogràfic d'aquest últim àmbit a: Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, "Dos décadas de estudios sobre el comercio valenciano en la Edad Moderna", *Revista de Historia Moderna*, núm. 6-7 (1986-1987), p. 193-229.

despoblament de comarques senceres, paralització de l'activitat agrícola en aquestes zones, descens dels ingressos dels senyors d'aquests mateixos territoris i, de retruc, immediata expansió de la tendència depressiva a la pràctica totalitat del territori valencià. Però vistos els cent anys posteriors a l'expulsió en una perspectiva global, no es pot negligir un fet: els indicadors de producció agrícola apunten, des de la segona meitat del segle, a l'inici d'una tendència ascendent vinculada, a més, a un procés de reestructuració, especialització i modernització al camp.

Les anàlisis econòmiques sobre el Sis-cents valencià han estat, durant molts anys, condicionades pel debat sobre les característiques i repercussions del procés de repoblació posterior al foragitament morisc. No cal analitzar amb detall les divergències entre Eugenio Ciscar i Manuel Ardit per entendre quines van ser les posicions defensades per cadascun d'aquests autors: per a Ciscar, no hi havia dubte que les cartes de poblament posteriors a 1609 van consagrar un procés de "refeudalització" com a resultat de les dures condicions imposades pels senyors als contingents repobladors.⁸⁴ Aquest plantejament no era nou, sinó que entroncava amb la lectura que els propis valencians del segle XVII havien fet de les cartes de poblament atorgades als seus pares i avis: aquestes haurien suposat una novetat que alterava un *statu quo*, teòricament més just, que hauria estat establert pel propi Jaume I.⁸⁵ Unes generacions més tard, els diputats valencians que van prendre part de les Corts de Cadis van acabar de convertir en ortodòxia historiogràfica una visió de la senyoria valenciana com especialment dura i desigual.⁸⁶

El relat, així plantejat, era coherent amb els paradigmes interpretatius de la dècada de 1970, i lligava perfectament amb l'explicació dualista suggerida per Reglà.⁸⁷ A una fase comercial i expansiva, que s'hauria desenvolupat al llarg del segle XVI, hauria seguit una "revenja" de la meitat més nobiliària del regne, que va veure en 1609 l'oportunitat per tornar a obtindre el màxim benefici possible del treball camperol. Tanmateix, l'esquema

---

⁸⁴ L'argument de Ciscar va ser exposat *in extenso*, i amb un notable aparell documental, a: Eugenio CISCAR PALLARÉS, *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, València, 1977 (sobretot p. 325s.)

⁸⁵ Els dirigents de l'anomenada Segona Germania de 1693, per exemple, van afirmar que les condicions que els havien imposat eren contràries a diversos privilegis de Jaume I i Pere el Gran de 1268, 1283 i 1363. Veg. S. GARCIA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II*, *op. cit.*, p. 536s.

⁸⁶ Es pot trobar una acurada anàlisi de l'evolució d'aquest plantejament en diversos treballs d'Ardit, entre ells: Manuel ARDIT, "The expulsion of the Moriscos from the Catalan Countries: ideology and history", *Catalan Historical Review*, núm. 2 (2009), p. 65-81 (sobretot, p. 69ss.)

⁸⁷ Així s'afirma a: Manuel ARDIT, "Una reflexión sobre la expulsión", *op. cit., passim*. Segons aquest autor, la interpretació que defensava l'existència d'una forta refeudalització, era coherent amb aquella que, en l'àmbit de la història contemporània valenciana, intentava demostrar el fracàs de la industrialització en aquest mateix territori, que hauria tingut entre les seues causes, de fet, l'escassa acumulació de capital provocada pel foragitament morisc.

presentava evidents contradiccions, i aquestes es van posar de manifest quan diversos estudis d'abast local i comarcal van poder constatar que la recuperació econòmica del segle XVIII hauria començat, en realitat, durant les dècades centrals del segle anterior.⁸⁸

En l'actualitat, ningú no nega que, efectivament, alguns senyors van voler aprofitar l'ocasió que es va brindar amb l'expulsió morisca per incrementar les seues rendes agràries. Seria estrany, de fet, que no ho hagueren fet. Els intents van reeixir en alguns llocs, on la introducció de les particions de fruits va permetre als senyors imposar figures tributàries de tipus variable, més adaptables a les fluctuacions econòmiques. Aquestes innovacions van haver de ser acceptades pels pobladors en alguns llocs –precisament allà on hi havia major competència per ocupar les àrees despoblades–, però també van poder ser rebutjades en molts altres, on els senyors es van veure obligats a revisar en diverses ocasions les clàusules originals.⁸⁹

Però també resulta inqüestionable que les condicions de treball i explotació de la terra que havien estat suportades pels moriscos eren infinitament més dures que les dels cristians que van ocupar les seues terres. I, en coherència amb això, és generalment admés que després de 1609 va tindre lloc una transformació de l'estructura agrària en aquelles localitats anteriorment morisques o de població mixta. L'evidència més clara d'aquest canvi va ser l'ampliació de les dimensions de les explotacions agràries, un fenomen que va obrir la porta a l'especialització en conreus orientats a la indústria i al comerç.⁹⁰ El cas del marquesat de Llombai, estudiat per Ardit, potser n'és l'exemple més eloqüent: si a finals del segle XVI els cereals propis de la tradició islàmica –sorgo i mill– ocupaven més el 80% de la superfície agrària d'aquesta comarca, menys d'un segle més tard aquests havien estat substituïts completament pel blat, però solament un 30% de l'espai conreat es dedicava a

---

⁸⁸ Entre els treballs més significatius relacionats amb aquesta qüestió, veg.: Pedro RUIZ TORRES, *Señores y propietarios. Cambio social en el sur del País Valenciano: 1650-1850*, València, 1981; Isabel MORANT, *El declive del señorío. Los dominios del ducado de Gandía, 1705-1837*, València, 1984 i Jesús MILLÁN, *Rentistas y campesinos: desarrollo agrario y tradicionalismo político en el sur del País Valenciano, 1680-1840*, Alacant, 1984.

⁸⁹ Es pot trobar una anàlisi d'un bon grapat de cartes de poblament d'aquest període a: Manuel ARDIT, *Els homes i la terra del País Valencià, op. cit.*, vol. I, p. 197-214. Aquest autor recull la interpretació que va fer Cavanilles sobre aquest fet qui, ja a la darrereria del segle XVIII, afirmava que "*las condiciones fueron más gravosas donde fue mayor el número de pretendientes, mejor la naturaleza y condición de los campos, y menor la bondad natural de los señores.*" (*Ibidem*, p. 208s.)

⁹⁰ Aquest fenomen ja va ser identificat per Pierre Vilar en el cas català. Segons aquest autor, la represa econòmica de la darrereria del segle XVII va ser més evident al món rural que a l'urbà, tot relacionant-la amb l'especialització agrícola i l'orientació mercantil d'alguns conreus, especialment els vitivinícoles. Veg. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1987 (4a. edició), p. 387s.

aquest cereal, mentre que quasi el 60% de la terra havia estat ocupada per moreres, el cultiu comercial per excel·lència en aquell moment.⁹¹

La substitució del minifundi morisc per parcel·les d'extensió mitjana i gran, l'especialització en conreus com la morera, la vinya o l'olivera i la progressiva entrada de capital urbà en les explotacions agràries va permetre que les comunitats rurals experimentaren un significatiu procés de diferenciació social. Un procés que, l'any 1700, era ben evident en comarques que havien estat majoritàriament poblades per moriscos com la Marina.⁹² En aquestes terres, l'expulsió va tindre uns efectes demogràfics devastadors, i la seua reocupació va tardar dècades a fer-se efectiva. En un primer moment, el duc de Gandia –senyor de Pego, Orba i valls de Gallinera i Laguar– va aprofitar el seu càrrec com a virrei de Mallorca per impulsar l'arribada de nous pobladors des d'aquesta illa fins a les seues senyories.⁹³ La resta de senyors van intentar obtindre els seus nous vassalls entre els cristians de la pròpia comarca i de les comarques veïnes. El balanç, però, no va ser gens positiu: tots els cristians de Pego que havien ocupat l'espai deixat pels moriscos al llogaret de Negrals, per exemple, el van abandonar pocs anys després d'haver-s'hi instal·lat; l'any 1646, a Parcent, Benigembla i Alcalalí només hi quedava un 25% de les famílies assentades el 1612, i es va haver de recórrer, de nou, a mallorquins per intentar consolidar aquests nuclis de població.⁹⁴

Els moviments de població van ser constants durant bona part de la primera meitat del segle XVII, una mostra inequívoca de la manca d'atractiu d'unes terres poc productives sobre les quals, a més, els senyors intentaven imposar les clàusules que els aportaren major benefici. Una vegada estabilitzats els nuclis de població, però, el mapa resultant era sensiblement diferent a aquell que hi havia hagut fins a l'any 1609: si fins a aquesta data la major part de la població s'havia agrupat en les muntanyes de l'interior de la comarca, en els nuclis moriscos de petites dimensions, a partir de la segona meitat del XVII hom

---

⁹¹ Manuel ARDIT, "Els moriscos valencians: una panoràmica historiogràfica", *Manuscrits*, núm. 28 (2010), p. 71-86.

⁹² Els únics nuclis íntegrament cristians a la Marina eren Pego, Dénia, Xàbia, Benissa, Calp, Teulada, Altea, Callosa d'En Sarrià i el Castell de Guadalet. Tenien població mixta Ondara, Murla i Fornà. Veg. Josep COSTA I MAS, "La repoblació mallorquina a la Marina Alta i al seu entorn en el segle XVII", *Trabajos de Geografía*, núm. 34 (1977-1978), p. 87-91 i Josep COSTA I MAS, *El Marquesat de Dénia. Estudio geográfico*, València, 1977, p. 76.

⁹³ A Llíber, Tàrbena, l'Atzúvia, Fornà i les valls de Gallinera, Ebo i Laguar, més del 85% dels nous pobladors eren mallorquins. Veg. Antoni MAS I FORNERS i Joan-Lluís MONJO I MASCARÓ, *Per poblar lo regne de València... L'emigració valenciana al País Valencià en el segle XVII*, Ciutat de Mallorca, 2002, p. 38-51.

⁹⁴ María José SASTRE REUS, Salvador ALEMANY GARCIA i Silveria MONCHO ESCRIVÀ, *Dels moriscos als maulets. La Marina Alta al segle XVII*, Alacant, 1986, p. 63-68.

comprova que més de la meitat dels habitants de la Marina es concentraven a les viles del litoral que havien estat cristianes velles, especialment Pego, Xàbia i Dénia.⁹⁵

Aquesta redistribució dels efectius poblacionals també va tindre conseqüències econòmiques. En una primera fase, pràcticament fins a la dècada de 1650, es va produir un ensorrament molt evident de la producció agrària, però a partir d'aquesta data es va iniciar una dinàmica de creixement especialment visible a les zones antigament morisques. Aquest fet, segons Ardit, demostra l'escassa rendibilitat de les explotacions agrícoles morisques – tant per les seues reduïdes dimensions com per unes tècniques de conreu arcaiques– i, així mateix, posa de manifest que la repoblació va afavorir una profunda reorganització de l'estructura de la propietat rural en comarques com la Marina. La menor pressió poblacional degué permetre que la grandària mitjana de les parcel·les s'incrementara i que, amb això, millorara la productivitat d'aquestes.⁹⁶

De forma complementària a aquesta explicació caldria parar atenció també al paper que van tindre alguns elements urbans en el procés de transformació de les explotacions agrícoles que havien estat sota control morisc fins al 1609. Caldria incloure entre aquests a individus i famílies potentades dins de la pròpia comunitat camperola i també a aquells que, des de fora d'aquesta, hi van començar a actuar com a inversors. Del primer grup formava part, per exemple, la família Ordunya, que va ostentar durant dècades la governació dels dominis dels marquesos de Guadalest i que va ser clarament beneficiada en el repartiment de terres que s'hi va fer l'any 1611.⁹⁷ Entre els inversors, els individus de les viles del litoral, especialment aquells vinculats al comerç, van adquirir un creixent protagonisme.

I va ser precisament en les localitats costaneres de la Marina on les recalades de l'armada aliada van trobar els seus principals suports. A Altea, primer, i a Dénia, més tard, els vaixells anglesos i holandesos que transportaven els homes de l'arxiduc Carles van trobar desenes d'individus disposats a fer negoci amb ells i a atorgar la seua fidelitat a l'aspirant austriac. Si atenem a les tendències demogràfiques i econòmiques apuntades, entre aquests individus en devia haver pocs que encara estigueren patint les conseqüències de l'expulsió morisca. Dénia, Altea, Pego o Benissa, per citar algunes de les localitats de la Marina on l'austriacisme va prendre amb més força, havien estat sempre poblacions

---

⁹⁵ *Ibidem*, p. 66. El mateix fenomen es pot constatar a les comarques veïnes del Comtat, l'Alcoià i la Vall d'Albaida. Veg. M. ARDIT, "Una reflexión sobre la expulsión", *op. cit.*, p. 303s.

⁹⁶ M. ARDIT, "Els moriscos valencians", *op. cit.*, p. 83s.

⁹⁷ M.J. SASTRE, S. ALEMANY i S. MONCHO, *op. cit.* p. 34.

cristianes, per la qual cosa els seus habitants no van poder ser víctimes de la suposada refeudalització posterior a 1609. Ans al contrari, les viles costaneres es van poder beneficiar de la reestructuració de la superfície agrària i de la crisi demogràfica que, ara sí, havia afectat als llogarets moriscos de l'interior de la comarca: els despoblats es van convertir així en una oportunitat per a la inversió, i molts cristians vells, fonamentalment comerciants, hi van poder trobar una nova via d'enriquiment.

1.3.2. Els nous emporis comercials: Dénia i Alacant.

A la darrereria del segle XVII la capital de la Marina Alta s'havia convertit en una important plaça comercial gràcies als privilegis que el titular del marquesat de Dénia, el duc de Lerma, li havia concedit durant la seua privança al costat de Felip III. Era, a més, un dels únics quatre ports valencians autoritzats per al comerç internacional –amb València, Vinaròs i Alacant–, un fet que el va convertir en una escala obligada del circuit comercial internacional, especialment d'aquell que unia la Mediterrània, les Illes Britàniques, l'Atlàntic portugués i que, des d'aquest últim punt, connectava amb els territoris americans.⁹⁸

El port de Dénia no ofería, com els d'Alacant i València, accés a un territori molt poblat –més aviat al contrari–, així que no va ser tant una porta d'entrada per als productes provinents d'Anglaterra i Holanda com una porta d'eixida per als productes del seu rerepaís.⁹⁹ Entre aquests van adquirir una rellevància excepcional l'aiguardent i, sobretot, les “*Denia raisins*”, les panses de la Marina, consumides a les llars de les bones famílies angleses.¹⁰⁰ L'any 1701, per exemple, es van consignar al port de Dénia més de 22.000 quintars de panses per a l'exportació, 17.000 cànters d'aiguardent i 192.000 lliures de llana, mentre que els principals productes importats van ser el ferro anglés, alguns productes tèxtils francesos, sardines salades i tabac.¹⁰¹ Segons els càlculs fets en relació amb l'activitat mercantil de la ciutat d'Alacant durant les dècades centrals del XVII, d'aquest últim port eixia cada any una mitjana de 1.500 quintars de panses, una xifra que permet comprovar la

---

⁹⁸ Sobre el port de Dénia, veg. Manuel LOMAS CORTÉS, *El puerto de Dénia y el destierro morisco (1609-1610)*, València, 2009, p. 28-32 i José Ignacio MARTÍNEZ RUIZ i Perry GAUCI, *Mercaderes ingleses en Alicante en el siglo XVII. Estudio y edición de la correspondencia comercial de Richard Houncell & Co.*, Alacant, 2008, p. 31s.

⁹⁹ Dénia sí que va ser, però, un important port d'entrada de productes americans, però adreçats fonamentalment a la redistribució. Veg. Alvaro CASTILLO PINTADO, *Tráfico marítimo y comercio de importación en Valencia a comienzos del siglo XVII*, Madrid, 1967, p. 49.

¹⁰⁰ J.I. MARTÍNEZ RUIZ i P. GAUCI, *op. cit.* p. 54.

¹⁰¹ Inmaculada CABANILLES IBÁÑEZ, “Comerç d'importació i d'exportació al port de Dénia (1700-1701)”, *Xàbiga*, núm. 4 (1988), p. 82-88.

importància que aquest producte va aconseguir a la Dènia de la segona meitat del Sis-cents.¹⁰²

A la Dènia immediatament anterior a l'esclat de la Guerra de Successió un sol individu, Jaume Verdeguer, tenia controlada de forma quasi monopolística l'exportació de vi, aiguardent i arròs, així com les importacions de canyella, sardina, sucre i ferro.¹⁰³ I amb els beneficis que aportava aquesta intensa activitat mercantil va poder obtenir l'arrendament de les almadraves del Palmar, propietat del marquès de Dènia, per les quals havia de pagar a aquest últim més de 5.000 lliures cada any.¹⁰⁴ Els seus ingressos devien ser, doncs, molt superiors a aquesta xifra.

El cas de Verdeguer constitueix un exemple clar del procés de diferenciació social que estava tenint lloc a la Marina al llarg de la segona meitat del segle XVII. Aquest fenomen sols es podrà avaluar mitjançant anàlisis d'àmbit local, però les dades amb què comptem mostren una absoluta coherència amb la interpretació de l'expulsió morisca apuntada per Ardit i, també, amb la creixent importància que la producció i exportació de productes vitivinícoles va tindre en diverses comarques del litoral valencià i català. El mateix individu a què ens estem referint, per exemple, posseïa a l'inici de la Guerra de Successió, només al terme de Dènia, més de 100 hectàrees de terrenys agrícoles, una xifra considerable si tenim en compte que la grandària mitjana de les parcel·les era d'unes 5 hectàrees, i que possiblement també tindria altres terrenys agrícoles als pobles de la comarca.¹⁰⁵

Jaume Verdeguer, amb els deniers Felip Vives i Tomàs Verdeguer, es va implicar també en diverses iniciatives que degueren donar major cobertura a les seues activitats comercials. Així, tots tres es van convertir en socis de la companyia de Martín i Piquer, amb seu a Lisboa, una mercantil que gestionava un circuit d'intercanvis a través del qual eren distribuïts per l'Atlàntic productes de la Marina, de Catalunya i d'Amèrica. A més, Verdeguer també va arribar a acords amb una altra companyia, la de Brinyone i March, que

---

¹⁰² J.I. MARTÍNEZ RUIZ i P. GAUCI, *op. cit.*, p. 55. Segons aquests autors, a la ciutat d'Alacant el preu de les panses es va incrementar un 75% en la dècada de 1650.

¹⁰³ I. CABANILLES IBÁÑEZ, *op. cit.*, p. 88.

¹⁰⁴ L'exercici 1653-54 el marquès va ingressar 9.130 lliures per l'arrendament de les almadraves del Palmar; el 1677, 5.791 lliures. Veg. Antoni F. GRAU ESCRIBUELA, *Domini i propietat a la Marina Alta. Dènia, Xàbia i El Verger. Segles XV-XIX*, Dènia, 2001, p. 188-190. En els dos exercicis les almadraves van ser l'ingrés més important del marquès; el 1653-54, pràcticament la meitat del total ingressat provenia d'aquesta cessió.

¹⁰⁵ Rafael MAURI VICTÒRIA, "Senyoria i propietat a Dènia durant la primera meitat del segle XVIII: el capbreu de 1734-37", *Aguaites*, núm. 4 (1990), p. 5-20.

connectava Barcelona amb Lisboa i que, en el trajecte, carregava productes als ports de Salou i de Dénia.¹⁰⁶ La participació de Verdeguer en tot aquest tràfic va ser molt significativa: més de la meitat de les inversions fetes per a comprar i transportar sucre o tabac d'Amèrica a través de la companyia de Martín i Piquer van ser pagades per ell.¹⁰⁷

Les activitats mercantils de Jaume Verdeguer li van proporcionar una agenda de contactes bastant extensa que incloïa, entre d'altres, els mercaders de València Joan Escrig i Joan de Superviela, el vinarossenc Nicolau Meseguer i Pons, el conegut comerciant barceloní Pau Ignasi Dalmases –soci majoritari de la companyia de Brinyone i March– i, així mateix, Josep Vicent Torres i Eximeno, secretari de la ciutat de València i corresponsal al Cap i Casal de la companyia de Martín i Piquer.¹⁰⁸

L'any 1703, quan l'armada aliada es va deixar veure per primera vegada al litoral de la Marina, Jaume Verdeguer era batle de Dénia, sergent major i governador de les milícies de la ciutat, un càrrec que li atorgava la màxima responsabilitat en la defensa de la comarca i, també, en la distribució d'armes als habitants de la mateixa.¹⁰⁹

No tenim notícies sobre el moment i les circumstàncies exactes en què Verdeguer va abraçar la causa aliada, ni tampoc hem pogut esbrinar si els seus contactes internacionals van tindre algun paper en la capitulació de la plaça l'estiu de 1705. El ben cert és que el potent comerciant denier va ser víctima de confiscació de totes les seues propietats després de la caiguda definitiva de la ciutat a mans borbòniques, prova inequívoca de la seua participació, més o menys activa, en el govern de la Dénia austriacista.¹¹⁰ Amb aquesta

---

¹⁰⁶ Carlos MARTÍNEZ SHAW, "Algunos aspectos del comercio valenciano con Lisboa a fines del siglo XVII", dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València, 1976, vol. III, p. 473-489. El port de Salou era la principal via per donar eixida comercial a la producció vitivinícola del Camp de Tarragona, a la qual es dedicaven, entre d'altres, Joseph Shallet –propietari d'una destil·leria a Reus–, Arnold de Jäger i Johann Kies. Veg. B. OLIVA I RICÓS, *op. cit.*, p. 99-102.

¹⁰⁷ C. MARTÍNEZ SHAW, *op. cit.*, p. 485.

¹⁰⁸ Joan Escrig era el principal soci a València de la companyia de Martín i Piquer. Va ser escollit racional de la ciutat de València l'any 1701 (C. MARTÍNEZ SHAW, *op. cit.*, p. 479s. i AMV, *Manuale de Consells*, A-232, fol. 584). Superviela, vinculat a la mateixa companyia, va obtindre de la ciutat de València el "terç de cortesia", una exempció fiscal per a l'activitat mercantil, els anys 1695 i 1696 (AMV, *Manuale de Consells*, A-226, fol. 355 i A-227, fol. 441). Un any més tard, aquest mateix individu va participar, amb altres mercaders, en l'elaboració d'un memorial per demanar la construcció d'un moll de pedra al Grau de València (Josep Vicent BOIRA I MAIQUES, "Canvis ambientals i problemàtica portuària a la València del segle XVII", *Cuadernos de Geografía*, núm. 73-74 (2003), p. 28). El vinarossenc Nicolau Meseguer i Pons, per la seua part, era copropietari d'una embarcació feta servir en diverses ocasions per la companyia de Martín i Piquer; el seu avi, Pere Pons, era propietari d'unes salines a la badia dels Alfacs. Veg. Memorial de Nicolau Meseguer i Pons al Consell d'Aragó (Barcelona, 7 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 237s.

¹⁰⁹ Roc CHABÀS, "Basset y las guerras de sucesión", *El Archivo*, núm. 1 (1886), p. 105-131.

¹¹⁰ A Verdeguer li van ser requisades dues cases al nucli urbà de Dénia, dues heretats rurals, un corral amb ramat i fins a deu propietats més de menor entitat. Veg. *Libro de los ajustes y arrendamientos judiciales hechos de los*

decisió estava seguint, no sabem si de forma conscient o no, els mateixos passos que els seus antics socis comercials: tant Pau Ignasi Dalmases com Nicolau Meseguer i Josep Vicent Torres militarien, també, en el bàndol austriacista.

A l'extrem meridional del Regne de València el comerç també s'havia convertit, a la darrereria del segle XVII, en una lucrativa activitat que va propiciar l'aparició d'una important colònia mercantil a la ciutat d'Alacant. La gènesi de l'empori comercial alacantí va ser el resultat de diverses circumstàncies, moltes d'elles externes a la pròpia ciutat. En primer lloc, hi va contribuir el fet que fóra el port de mar més proper a Madrid, una circumstància que va adquirir especial rellevància des de l'elevació de la vila a la categoria de capital estable de la Monarquia Hispànica.

L'any 1550 s'havia decidit reduir a la meitat dels drets de duana que havien de pagar els productes castellans per entrar a Alacant i per ser exportats des del port de la ciutat. Això va convertir aquesta ciutat en la principal porta d'eixida de la llana castellana i, al mateix temps, en la via d'entrada més important d'altres productes europeus.¹¹¹ Els importadors de productes, com el peix salat del nord d'Europa, van fer del port alacantí un dels més importants de la Monarquia Hispànica: en cent anys, els oficials de la duana d'Alacant van passar de comptabilitzar 90 tones de peix importat a enregistrar-ne 825; els anys immediatament anteriors a la Guerra de Successió aquesta xifra superava amb escreix les 2.000 tones.¹¹² Aquest tràfic es feia fonamentalment mitjançant embarcacions i companyies genoveses, així que els comerciants de la ciutat lligur, i també de diferents regions d'Itàlia, van començar a instal·lar-se de forma permanent a la ciutat d'Alacant.

L'any 1565 ja s'hi comptabilitzaven 23 comerciants italians, dedicats fonamentalment a la importació d'acer, paper i diversos tipus de manufactures tèxtils, a l'exportació de llana i seda i, també, de productes provinents de les comarques agrícoles del

---

bienes que han parecido pertenecientes a disidentes de esta ciudad de Denia (Dénia, 1712). ARV, *Protocolos notariales*, notari Vicent Armengol, prot. núm. 109. La documentació de l'exili vienés, analitzada per Agustí Alcoberro, fa referència a un "barón Verdeguer", que ben probablement és el nostre personatge, perquè apareix com a testimoni dels serveis prestats a Dénia per l'alferes Josep Gadea. En altres documents analitzats per aquest autor es parla d'una Maria Clara, baronessa de Verdeguer, que ja era vídua l'any 1737 i que rebria pensió al Banat de Tamesvar (Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona, 2002, vol. II, p 15 i 275).

¹¹¹ J. Casey, *El Reino de Valencia en el siglo XVII*, op. cit., p. 83.

¹¹² Ricardo FRANCH BENAVENT, "El comercio en el Mediterráneo español durante la Edad Moderna: del estudio del tráfico a su vinculación con la realidad productiva y el contexto social", *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 17 (2008), p. 77-112 (sobretot, p. 87s.) Aquest autor també constata que l'arrendament dels drets de duana d'Alacant van passar dels 15.000 sous anuals a mitjan segle XVI als 500.000 entre 1699 i 1702.

sud valencià: torrons, figues, panses i, amb un volum molt considerable, barrella per a fer sabó.¹¹³ Bona part d'aquests comerciants es van convertir en veïns de ple dret de la ciutat d'Alacant i van començar a concertar aliances matrimonials amb les famílies més conspícues de l'oligarquia alacantina: els genovesos Bojoni van emparentar amb els Bosch – futurs titulars del marquesat d'En Bosch–; els Canicia ho van fer amb els Martínez de Vera, senyors de Busot; els Scorcia, amb els Lladró de Vilanova, emparentats amb els barons de Castalla; els Imperial, amb els Miralles d'Elx. Per últim, les diverses branques de la família Palavicino, instal·lades en diferents ciutats valencianes, van seguir la mateixa dinàmica, i a mitjan segle XVII ja es trobaven entre els comerciants alacantins més influents.¹¹⁴

Segons ha pogut posar de manifest Vicente Montojo, a les darreres dècades del segle XVII es va produir una nova immigració de comerciants estrangers a la ciutat d'Alacant. En aquesta ocasió, però, el contingent provenia fonamentalment de les Províncies Unides i d'Anglaterra. Tot i que numèricament inferior al grup d'italians que hi havia arribat durant el segle anterior el volum de negoci dels nouvinguts era molt considerable: durant el bienni 1674-1675, per exemple, el port d'Alacant va ser el més important de la Mediterrània en importació de mercaderies provinents d'Holanda.¹¹⁵

El bombardeig francès sobre Alacant l'any 1691 va provocar una sobtada interrupció de l'activitat comercial del port de la ciutat, però menys d'una dècada més tard, en portes de la Guerra de Successió, les xifres del dret de duana ja indicaven un volum d'activitat que triplicava el de les dècades centrals del segle XVII.¹¹⁶ Els nous avantatges fiscals concedits als comerciants alacantins en la dècada de 1660, la instal·lació de consolats permanents d'Holanda i Anglaterra i la concessió del privilegi militar als insaculats d'Alacant el 1687 van contribuir a convertir la ciutat en un important enclavament comercial, un fet que pot ser acreditat per la trajectòria del comerciant Felipe Moscoso. Aquest convers, nascut a Orà i instal·lat a Alacant, va aconseguir bastir una xarxa mercantil que el connectava amb Gènova, Liorna, el nord d'Àfrica, Mallorca, Lisboa i les principals

---

¹¹³ Vicente MONTOJO MONTOJO, "El comercio de Alicante en los reinados de Felipe II y Felipe III. Una construcción desde la cooperación", *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 32 (2007), p. 87-111 (sobretot, p. 96s.)

¹¹⁴ Vicente MONTOJO MONTOJO, "El comercio de Alicante a mitad del siglo XVII según los derechos y sisas locales de 1658-1662 y su predominio sobre el de Cartagena", *Murgetana*, núm. 122 (2010), p. 43-66.

¹¹⁵ Vicente MONTOJO MONTOJO, "El comercio de Alicante en el reinado de Carlos II", *Saitabi*, núm. 60-61 (2010-2011), p. 327-345

¹¹⁶ L'any 1702 la recaptació per dret de duana es va situar en 442.000 sous, en contrast amb els 137.000 de l'any 1648. Veg. Emilia SALVADOR ESTEBAN, "La frontera intrarregnicola valenciana y su impacto en las instituciones reales: El ejemplo de las dos bailías generales", *Pedralbes*, núm. 13 (1993), p. 11-24.

ciutats espanyoles i que, a més, li va permetre de mantindre contacte epistolar amb personatges rellevants del món mercantil de Dénia, València i Barcelona.¹¹⁷

Entre els corresponsals de Montojo hi havia la comtessa vídua de Cirat, Magdalena Martínez de Vera, nascuda al si d'una família de la noblesa alacantina i casada amb el titular del comtat de Cirat, Batle General del Regne de València. També es conserva correspondència de Moscoso amb Pere Pons, propietari d'una instal·lació salina al port dels Alfacs i avi del vinarossenc Nicolau Meseguer i Pons. Tant els Pons de Vinaròs com la Casa de Cirat es convertirien, amb l'esclat de la Guerra de Successió, en actius de la causa de l'arxiduc Carles, l'única que els permetia mantindre les activitats mercantils que les havien lligades a Anglaterra i Holanda.

El producte que va donar al port d'Alacant una identitat més diferenciada era, sense dubte, la barrella. I aquesta espècie arbustiva, imprescindible per a l'obtenció de sosa, component bàsic del sabó, tenia a les zones semiàrides de l'interior de l'Alacantí, el Vinalopó i el Camp d'Elx unes condicions perfectes per al seu conreu, així que la seua producció no va deixar de créixer al llarg del segle XVII.

L'any 1680, un manuscrit anònim afirmava que la vila d'Elx tenia *“puerto, deesas, montes, albufera, aceite que es un prodigio, barrilla que es un asombro, esparto, cevadas, dátiles, mil casas, nobleza ilustre, labradores poderosos, hombres hazendados y de gran caudal.”*¹¹⁸ Un idíl·lic panorama que obviava, però, l'existència d'un conflicte d'interessos que va tindre la producció de barrella com a tema central: la legislació municipal il·licitana, segons va apuntar Pedro Ruiz, protegia la fabricació de sabó que s'elaborava a la pròpia localitat, una condició que entrebancava l'eixida comercial de la barrella. Bona part del negoci exportador era controlat per companyies mercantils establertes a la ciutat d'Alacant, o per propietaris agrícoles d'Elx que tenien acords amb les cases mercantils alacantines. En aquestes circumstàncies, el conflicte entre la protecció de la manufactura local i la promoció del comerç internacional

---

¹¹⁷ Henry Kamen es va referir a l'activitat de Moscoso breument al seu clàssic *España bajo Carlos II*, però el millor estudi sobre el personatge apareix en l'edició, més recent, de la seua correspondència: Vicente MONTOJO MONTOJO, *Correspondencia mercantil en el siglo XVII. Las cartas del mercader Felipe Moscoso (1660-1685)*, Múrcia, 2013. Entre els corresponsals de Montojo hi havia la comtessa vídua de Cirat, Magdalena Martínez de Vera, nascuda al si d'una família de la noblesa alacantina i casada amb el titular del comtat de Cirat, Batle General del Regne de València. També es conserva correspondència de Moscoso amb la ja esmentat Pere Pons, propietari d'una instal·lació salina al port dels Alfacs. Tant la Casa de Cirat com els Pons de Vinaròs participarien més endavant en la mobilització austriacista.

¹¹⁸ El Duende Celador, fol. 3. Citat a: Pedro RUIZ TORRES, *Señores y propietarios.*, op. cit., p. 139.

es va convertir, en opinió de Ruiz, en una de les raons del posicionament d'alguns il·licitans en la disputa successòria.¹¹⁹

A la capital del Baix Vinalopó s'havia produït, durant les dues últimes dècades del segle XVII, un procés d'ennobliment de diverses famílies que havien fet fortuna, precisament, amb l'acumulació de superfícies agràries.¹²⁰ A través d'aquesta via va aconseguir Onofre Miralles convertir-se en marquès de la Torre de Carrús l'any 1690, i també van poder obtindre el privilegi de noblesa per aquestes dates els Soler de Cornellà, els Vaïllo de Llanos i els Miralles de Siurí. Aquesta escalada social, a més, tenia una estreta relació amb el plet que, des de feia més d'un segle, mantenia la vila amb el titular del marquesat d'Elx per aconseguir la reincorporació de la senyoria al Reial Patrimoni.¹²¹ L'any 1680, per exemple, l'oligarquia il·licitana va tancar files per defensar els interessos de la vila front al senyor i va fer públic un vehement manifest contra el duc d'Arcos, marquès consort d'Elx. És possible, doncs, que l'accés dels grans propietaris d'Elx al privilegi de noblesa fóra un intent de la Corona per apaivagar els ànims en el litigi judicial. Tanmateix, l'objectiu de la Corona no es va poder aconseguir: l'any 1697 el Consell d'Aragó va dictar la sentència definitiva a favor el marquès d'Elx. Uns anys més tard, el duc d'Arcos es va convertir en un actiu defensor de la causa borbònica, mentre que els nous nobles il·licitants van abraçar majoritàriament el partit de l'arxiuc Carles.

1.4. VALÈNCIA, 1700. UNA SOCIETAT EN XARXA.

L'any 1678 acabava el primer i últim trienni com a virrei de València del duc de Ciudad Real, Francisco de Idiáquez Butron i Mújica, "*amigo y cuidadoso de los pobres*" segons el dietarista Ignasi Benavent.¹²² En només tres anys, aquest noble d'origen basc havia aconseguit guanyar-se l'animadversió de la noblesa valenciana –"*los ricos no le miravan bien, y assí que acabó su trienio le echaron porque era bueno*"–, però també el suport de les classes populars, fonamentalment perquè, segons opinava mossén Joaquim Aierdi, "*era rectíssim, justisier, piadós i net de mans*", i "*feia que els cavallers pagasen ab gran puntualitat lo que devien als*

---

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 145s.

¹²⁰ *Ibidem* p. 167.

¹²¹ Joaquim SERRANO I JAÉN, *De patricis a burgesos: les transformacions d'una oligarquia terratinent. Elx, 1600-1855*, Alacant, 1995, p. 72s.

¹²² Ignasi BENAVENT, *Cosas más notables sucedidas en Valencia desde el año 1657*, ARCPV, Ms. 41, fol. 5. N'existeix una edició dins de: Emilio CALLADO i Alfonso ESPONERA, *Memoria escrita, historia viva: dos dietarios valencianos del seiscientos*, València, 2004.

pobres officials”.¹²³ L’alter Nos de Carles II fins i tot “*se n’anava per les panaderies, tavernes y tonyineries regoneixent lo pa, vi, tonyina y abadecho*”, una política que, si bé semblava marcada per l’eficàcia, també va concitar l’oposició de les autoritats de la ciutat de València. Ciudad Real, en definitiva, havia demostrat que “*no sols eren vassalls del rey los richs, sinó que també ho eren los pobres.*”¹²⁴

El zel en la gestió que semblava haver orientat la política de Francisco de Idiáquez es va convertir en cavall de batalla per a les elits polítiques valencianes durant el trienni en què va ocupar el virregnat. Quan només portava uns mesos en el càrrec, el nou virrei es va contrapuntar per primera vegada amb la noblesa del regne per haver ordenat la detenció del marquès d’Albaida i dels comtes d’Anna i Elda, implicats en un espectacular enfrontament armat que va mobilitzar més de 500 homes als pobles de la Vall d’Albaida.¹²⁵ Les elits valencianes van denunciar el contrafur mitjançant una ambaixada, que seria duta a terme pel canonge Gaspar Guerau d’Arellano.¹²⁶ Tot i així, però, la duresa del nou virrei també va comptar amb suports, entre ells els dels cronistes coetanis, que consideraven que era “*lo més ben fet que ha pogut fer president*”, perquè “*la depravació de costums y mal modo de viure de la noblea*” s’havia d’acabar d’una vegada per totes, i per aconseguir-ho era bo qualsevol procediment.¹²⁷

L’expeditiu *modus operandi* del duc de Ciudad Real també es va trobar amb l’oposició de l’oligarquia dirigent de la ciutat de València l’estiu de l’any 1677, en un moment de màxima tensió entre els jurats i els membres del Consell General. Aquests últims havien aconseguit escollir entre els seus membres deu electes “del poble” –ço és, ni ciutadans, ni cavallers, ni generosos– que van assumir la responsabilitat d’organitzar una ambaixada per demanar a Carles II que convocara les Corts de València, que renovara el duc de Ciudad Real com a virrei –“*señor tan a propósito y que avía gobernado tan bien, y que desde que entró avía favorecido tanto al pueblo en sus pretensiones*”– i que fera una profunda revisió de les imposicions fiscals municipals que afectaven al comerç de teles.¹²⁸ El més greu del cas era que, segons

---

¹²³ Joaquim AIERDI, *Dietari. Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*, edició a cura de Vicent Josep Escartí, Barcelona, 1999, p. 388s.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 389.

¹²⁵ Sobre el conflicte que va desembocar en la detenció d’aquests nobles, veg. Jorge A. CATALÁ SANZ, “Consideraciones sobre el desenlace del proceso de pacificación de la nobleza valenciana”, *Studia historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 155-172.

¹²⁶ S. GARCIA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II*, op. cit., p. 196.

¹²⁷ J. AIERDI, *op. cit.*, p. 390.

¹²⁸ Carta del Justicia Civil de València, comte de l’Alcúdia, al Consell d’Aragó (València, 3 d’agost de 1677). ACA, CA, llig. 585/21.

afirmava el comte de l'Alcúdia, Justícia Civil en aquell moment, *“ellos, sin influencia superior, jamás osaran oponerse a la resolución del magistrado”*, una acusació vetlada a la implicació del duc de Ciudad Real en els fets. Més explícita seria la interpretació del Consell d'Aragó sobre el motí del Consell General de València: *“mientras el duque de Ciudad Real gobernase, no se esperaba que las demostraciones que se hubiesen de hazer con los consejeros que se excedieron las executase el duque como convenía, por estar tan de parte del pueblo.”*¹²⁹

El millor resum d'allò que havia ocorregut a València durant el trienni de govern del duc de Ciudad Real i comte d'Aramayona el va fer mossén Joaquim Aierdi: *“en València, cada cavaller vol un virrey a son modo, per a viure llisensiosa y escandalosamente, y tenir tiranizada la terra”*.¹³⁰ Amb una sola frase, el dietarista denunciava que la noblesa valenciana, contràriament als ideals que, teòricament, haurien d'haver orientat la seua conducta, feia servir la violència i la corrupció com a eines per mantindre el seu estatus social i per controlar les institucions. L'expressió d'Aierdi, però, també demostrava que aquest comportament era conegut, i que persones com ell no només el rebutjaven sinó que fins i tot reclamaven mesures excepcionals –i contraforals– per combatre'l.

Els enfrontaments del duc de Ciudad Real amb la noblesa regnícola, així com les queixes dels dietaristes en relació amb els excessos d'aquesta, obliguen a reflexionar sobre la forma com la historiografia ha afrontat l'estudi de l'estructura social de la València del segle XVII i de les formes de relació entre els seus diversos components. Si els membres del Consell General de València havien aconseguit el suport del virrei, i si aquest s'havia arribat a enfrontar amb noblesa i oligarquia urbana era perquè existien mecanismes de comunicació que, trencant la divisió entre estaments, permetien que interessos aparentment contradictoris pogueren coincidir en un determinat moment.

Si partim de la base que els homes i les dones de l'Antic Règim formaven part de col·lectivitats diverses i que, en conseqüència, les seues identitats també eren múltiples, podem extraure una conclusió immediata: si, com s'ha dit anteriorment, les raons que portaven els valencians del segle XVII a prendre part en mobilitzacions col·lectives eren el resultat de les seues pròpies experiències individuals, no sempre es pot esperar d'ells un comportament coherent amb el de la resta de persones del seu entorn. L'exemple amb què s'ha iniciat aquest capítol pot ser representatiu del que estem dient: els membres del Consell

---

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ J. AIERDI, *op. cit.*, p. 389.

General de València que van protagonitzar l'episodi de crisi institucional de l'any 1677 ho van fer perquè, segons els jurats, “*su fin (dels consellers) no es otro que el de la libertad*”. Això podria tindre certa coherència si no fóra perquè el principal suport que van trobar els membres de l'assemblea popular va ser, precisament, el del duc de Ciudad Real, un noble que era, a més, estranger, i que tenia entre les seues responsabilitats com a virrei la defensa dels interessos de la Corona.¹³¹

1.4.1. Més enllà dels estaments. Les relacions socials a l'Antic Règim.

“*Lo social está hecho de relaciones*”, ha afirmat José María Imízcoz.¹³² Una asseveració que remet a una concepció de la societat que entén aquesta com un ens mòbil, elàstic, format per homes i dones que es relacionen entre ells a partir de raons molt diverses, absolutament contingents, i relacionades amb les experiències vitals i els referents culturals de cadascun dels individus que en formen part. A partir d'aquesta premissa, l'estudi sobre les característiques d'un grup social en un determinat moment històric s'hauria d'orientar indefectiblement a l'anàlisi de les formes com es relacionaven les persones que formaven aquesta col·lectivitat.¹³³ I per a la València del segle XVII això porta a intentar entendre la forma com es van poder bastir un seguit de vincles “verticals” i “horitzontals” que van aconseguir trencar una estructura tan aparentment immutable com ho era la divisió estamental.

Com en altres àmbits, James Casey també va ser pioner en plantejar aquestes reflexions. El seu estudi microanalític sobre els conflictes que van tindre lloc a la ciutat de València durant el bienni 1646-1648 li va premetre reconstruir un univers de relacions que van influir de forma decisiva en el funcionament de les institucions de la capital durant aquells anys.¹³⁴ Unes relacions que van permetre, per exemple, la formació d'un sistema de tràfic de càrrecs públics, i que van estar darrere dels greus disturbis que es van viure a la Casa de la Ciutat el 30 de setembre de 1646. La raó del motí, va apuntar Casey, no es podia

---

¹³¹ Carta anònima adreçada a Carles II (València, 13 de juliol de 1677). ACA, CA, llig. 795, doc. 65.

¹³² José María IMÍZCOZ, “Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen”, dins *Idem* (dir.), *Élites, poder y red social. Las élites del País Vasco y NAVARRA en la Edad Moderna*, Bilbao, 1996, p. 13-50.

¹³³ José María IMÍZCOZ, “Actores sociales y redes de relaciones en las sociedades del Antiguo Régimen. Propuestas de análisis en Historia social y política”, dins Carlos BARROS (ed.), *Historia a debate. Retorno del sujeto*, Santiago de Compostel·la, 1995, vol. II, p. 341-353.

¹³⁴ James CASEY, “La crisis general del segle XVII”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. XLVI:2 (1970), p. 96-173. Fem servir la segona edició d'aquest text, inclosa a: James CASEY, *La terra i els homes. El País Valencià a l'època dels Àustria*, Catarroja-Barcelona, 2005, p. 89-151.

explicar “*per raons socials ni econòmiques*”; ni tan sols la guerra podia ser considerada una causa real de la tensió viscuda al si del municipi. Era, ras i curt, un conflicte polític, una lluita pel poder dins del municipi en la qual es van veure implicades les famílies que formaven l'oligarquia urbana, sí, però també el “poble”, representat al Consell General.¹³⁵

En un treball posterior, l'historiador nordirlandés va poder demostrar la importància que tenien els vincles de parentiu en l'estructuració de la societat a l'Edat Moderna espanyola.¹³⁶ A la València i a la Granada del segle XVII, els lligams familiars no només van resultar fonamentals per a la perpetuació dels patrimonis, sinó que van servir de base per a la formació d'autèntics “partits polítics” l'adscripció als quals, però, no sempre responia a relacions de consanguinitat.¹³⁷ La clau, doncs, no es trobava en la forma com s'accedia a una determinada xarxa de relacions social, sinó en la capacitat que aquesta tenia per actuar dins d'una societat que es convertiria, en última instància, en una xarxa de xarxes.

A les societats de l'Antic Règim no existia una divisió nítida entre allò públic i allò privat. Hi havia, això sí, alguns límits al comportament dels individus quan desempenyaven una tasca institucional. Uns, establerts per la llei i d'altres, pel costum. Però en l'esfera institucional seguien tenint un pes fonamental els interessos individuals, la competència entre famílies i també, com es veu en l'exemple del duc de Ciudad Real, les xarxes de patronatge interestamentals.¹³⁸ L'any 1678, per exemple, en ple conflicte entre jurats i consellers de la ciutat de València, els primers van desqualificar la capacitat dels segons per al govern en uns termes ben eloqüents: “*com los consellers no tenen rentes sobre la ciutat, sols miren a llevar les sises y conseguir llibertat*”.¹³⁹ El contrari, ço és, obtindre ingressos provinents de les arque públiques com a resultat de negocis amb el municipi era, doncs, segons el punt de

---

¹³⁵ *Ibidem*, p. 128s. Els paral·lelismes entre aquesta situació i la que es va viure durant el virregnat del duc de Ciudad Real són evidents: el 31 de juliol de 1677 la major part dels membres del Consell General van intentar aconseguir dels jurats un compromís d'abolició de la cisa del General del Tall; quan aquests es van negar a sotmetre's a la mesura de pressió, els consellers van tancar les portes de la sala, com ja s'havia fet el 1646, i van recloure la juraderia dins d'aquesta. Veg. Victorino Forés, síndic del Consell, a Carles II (València, 3 d'agost de 1677). ACA, CA, llig. 562/16.

¹³⁶ James CASEY, “Parentela i comunitat en la València foral”, *Afers*, vol. VI, núm. 11/12 (1991), p. 57-73. Fem servir la segona edició d'aquest text, inclosa a: James CASEY, *La terra i els homes. op. cit.*, p. 183-204. L'interès de Casey per la família ja es va fer palès en el seu *The History of the Family*, publicat en anglès l'any 1989 i traduït a l'espanyol un any més tard.

¹³⁷ Sobre Granada, veg. James CASEY, *Família, poder y comunidad en la España moderna. Los ciudadanos de Granada (1570-1739)*, València, 2008 (primera edició, en anglès, a Cambridge, 2007).

¹³⁸ La qüestió ha estat analitzada, entre d'altres, per José MARTÍNEZ MILLÁN, “Las investigaciones sobre patronazgo y clientelismo en la administración de la Monarquía Hispana durante la Edad Moderna”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 15 (1996), p. 83-106.

¹³⁹ Ciutat de València a Carles II (València, 8 de març de 1678). ACA, CA, llig. 585, doc. 38.

vista de l'oligarquia urbana, no només un fet normal, sinó la millor garantia de responsabilitat en la gestió de la cosa pública.

La “solidaritat vertical”, segons l'expressió d'Ignacio Atienza, va resultar un instrument molt útil per a les elits polítiques i econòmiques de l'Espanya moderna, que van aconseguir dotar-se d'una autèntica comunitat de vassalls sobre els quals exercien un cert lideratge.¹⁴⁰ El mecanisme, indubtablement, facilitava a les oligarquies uns suports que els podien resultar de la màxima utilitat per a mantindre la seua preeminència com a grup, però també donava als “*dependientes*” un marc d'oportunitats que no cal deixar de prendre en consideració. L'individu que ocupava el cim d'aquesta piràmide, sovint un noble, es convertia en un autèntic *pater familias* per a tots aquells que n'estaven a sota, la qual cosa implicava per a aquests últims l'accés a determinats favors, mercès i privilegis que, en altres circumstàncies, tindrien pràcticament vetats.¹⁴¹

Antonio Álvarez-Ossorio ha pogut reconstruir la xarxa que es va formar al voltant del comte de Melgar, futur *Almirante* de Castella, durant el període en què aquest va ostentar el càrrec de governador de la Monarquia a Milà. Aquest va aconseguir bastir una estructura que tenia tentacles en bona part de les corts europees, que incorporava nobles, eclesiàstics i comerciants, i també individus provinents dels estrats més baixos de la societat. Un aparell de relacions, en definitiva, que va permetre a Melgar convertir-se en un dels aristòcrates més influents de la cort de Carles II i que tindria una influència decisiva en el procés de formació de primer austriacisme a la Corona de Castella.¹⁴²

Complementàries a les anteriors, les “solidaritats horitzontals” també han estat considerades per la historiografia recent com un interessant observatori de la forma com es construïen les relacions socials a l'Espanya moderna. En aquest cas, però, la xarxa no prenia una forma piramidal, i no afectava a les divisions estamentals, sinó que connectava individus de la mateixa categoria social, però que actuaven en espais geogràfics diversos i que, en conseqüència, ho feien dins de marcs legals diferents. La constatació de l'existència

---

¹⁴⁰ Ignacio ATIENZA, “El señor avisado: programas paternalistas y control social en la Castilla del siglo XVII”, *Manuscritos*, núm. 9 (1991), p. 155-204. (L'expressió, a la pàg. 169).

¹⁴¹ Tomás Antonio Mantecón ha analitzat l'aparell cultural amb el qual es construïen aquestes relacions i afirma que són pròpies d'estructures estatals dèbils, en les quals aquestes xarxes acabaven substituint l'espai i funcions que en les societats contemporànies ha ocupat l'estat. Veg. Tomás A. MANTECÓN, “Honor, patronazgo y clientelas en el Antiguo Régimen”, dins J.M. IMÍZCOZ, *Redes familiares*, *op. cit.*, p. 31-63 (sobretot, p. 48-55).

¹⁴² A. ÁLVAREZ-OSSORIO, “Prevenir la sucesión”, *op. cit.*, *passim*.

d'aquesta mena de relacions ha obligat, doncs, a revisar els supòsits sobre els quals s'havien analitzat i interpretat fins ara les relacions entre "rei" i "regne" o entre "centre" i "perifèria".

El fenomen ha estat estudiat recentment per Bartolomé Yun, autor de l'encertada expressió "*circulación de las élites*", i també ha estat incorporat per Teresa Canet als estudis sobre el Regne de València sis-centista.¹⁴³ Aquesta autora, en un treball on analitza l'aplicació de la potestat "econòmica" per part del duc de Montalto, virrei de València en la dècada de 1650, suggereix que la creació de les dues places de capa i espasa a l'Audiència, reservades a la noblesa del Regne, va poder convertir els seus titulars en uns actius col·laboradors de la Corona, sobretot per intentar controlar els constants enfrontaments faccionals entre els aristòcrates valencians.¹⁴⁴ En l'àmbit americanista, mentrestant, la incorporació d'aquesta perspectiva ha suposat un trencament amb la interpretació dominant sobre les relacions entre Madrid i les elits criolles, que defensava l'anomenat "pacte colonial": front a una imatge més aviat estàtica i tancada de les elits polítiques dels territoris americans, alguns autors, com Domingo Centenero, han pogut demostrar la influència que hi va tindre la circulació de juristes, de militars i d'altres buròcrates, responsables de construir un nou ideal de servei.¹⁴⁵

1.4.2. Les clienteleles armades. El cas del marquès de Rafal.

El funcionament simultani d'aquests canals de comunicació, en vertical i en horitzontal, va fer que la societat valenciana de la segona meitat del segle XVII prenguera la forma d'una madeixa de fils molt fràgils, a través de la qual es podien establir connexions entre individus provinents d'espais geogràfics i socioeconòmics molt diferents. El control d'aquests fils podia dotar els membres de les elits d'un ample marge d'actuació en l'àmbit polític, però, precisament per això, generava entre ells una competència que els va portar a innumerables enfrontaments. Alguns d'ells van poder ser resolts jurídicament. Molts altres, però, van degenerar en autèntiques guerres de bàndols.

---

¹⁴³ B. YUN CASALILLA (dir.), *Las Redes del Imperio*, op. cit., p. 15. L'expressió, en realitat, va ser encunyada per primera vegada pel mateix autor al seu *Marte contra Minerva*, Barcelona, 2004.

¹⁴⁴ Teresa CANET APARISI, "Ministros de capa y espada: ¿integración nobiliaria o manipulación monárquica?", dins R. FRANCH, F. ANDRÉS i R. BENÍTEZ (eds.), *Cambios y resistencias sociales en la Edad Moderna. Un análisis comparativo entre el centro y la periferia mediterránea de la Monarquía Hispánica*, Madrid, 2014, p. 315-324. L'autora ja havia apuntat aquesta idea al seu *La magistratura valenciana (s. XVI-XVII)*, València, 1990, on identificava una pèrdua de credibilitat i d'iniciativa de l'Audiència a la darrerria del període foral de la qual n'hauria estat responsable, entre d'altres coses, la incorporació de la noblesa al tribunal.

¹⁴⁵ Domingo CENTENERO DE ARCE, "¿Una Monarquía de lazos débiles? Circulación y experiencia como formas de construcción de la Monarquía Católica", dins J.F. PARDO i M. LOMAS, op. cit. p 137-161.

Els estudis sobre aquest últim fenomen estan vivint en els darrers anys un notable desenvolupament, que ha permès qüestionar, a partir de treballs empírics i d'anàlisis comparades, algunes de les interpretacions pioneres que havien fet Reglà i Garcia Martínez. En primer lloc, s'han pogut precisar els significats exactes de conceptes com bàndols, bandolerisme i, en l'àmbit valencià, bandositats.¹⁴⁶ Tot plegat, en definitiva, ha afavorit una recuperació de l'interés historiogràfic per les lluites de bàndols, el bandolerisme i altres formes de violència organitzada i privada, una represa que ha incorporat aportacions teòriques de l'antropologia i enfocaments manllevats de la microhistòria.¹⁴⁷

No cal entrar en el detall d'aquest debat per prendre en consideració algunes de les seues conclusions, especialment rellevants per a la caracterització de la societat valenciana dels volts de l'any 1700. Tomás A. Mantecón ha posat de manifest que la por, l'amenaça, l'extorsió i la violència es van fer servir freqüentment com a mecanismes per mantindre unida la xarxa clientelar, uns instruments que eren utilitzats sovint per intermediaris al servei del patró.¹⁴⁸ Perquè l'actuació d'aquests últims individus reeixira calia, però, que es donaren unes determinades circumstàncies, i entre elles era especialment important que l'aparell estatal no fóra capaç de posar control sobre aquestes conductes o, si més no, que els responsables d'imposar la llei estigueren disposats a "cooperar" amb les xarxes de patronatge.

A la València de la darrereria del XVII hi havia, en opinió de Guia, una "carència d'estat" que resultava especialment palesa en comarques com la Ribera i la Marina, que s'havien convertit en "espais urbans a petita escala". Aquest fet va obligar els virreis a combinar la política repressiva amb instruments de negociació ben diversos. Entre aquests, no va ser estrany, doncs, que aparegueren concessions de diferent entitat a favor de les

---

¹⁴⁶ Veg., entre d'altres: Emilia SALVADOR ESTEBAN, "Bandos y fórmulas de solidaridad. La instrumentalización de las rivalidades de los poderosos por la Corona", dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. XVIIè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, 2003, vol. I, p. 19-34 i Francesco MANCONI (ed.), *Banditismi, op. cit., passim*. Aquest últim volum és l'edició de les actes d'un congrés internacional sobre aquesta qüestió, un àmbit, els dels congressos, que s'ha demostrat especialment prolífic per als estudis sobre bàndols i bandolerisme.

¹⁴⁷ Se'n pot trobar un breu balanç a: Xavier TORRES I SANS, "A tall d'obertura: el bandolerisme a l'Europa moderna vint-i-cinc anys després", dins Àngel CASALS (dir.), *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, Cabrera de Mar, 2012, vol. I, p. 17-30.

¹⁴⁸ T.A. MANTECÓN, "Honor, patronazgo y clientelas", *op. cit.*, p. 51.

quadrilles i, fins i tot, que aquells que havien d'impartir-hi justícia acabaren incorporant-se de forma més o menys activa a la xarxa delictiva dels bàndols.¹⁴⁹

Jorge A. Catalá ha pogut constatar que la violència no només es va exercir de forma puntual com a mecanisme per mantindre la cohesió de les clientele, sinó que va ser un recurs bastant habitual per resoldre les diferències entre famílies nobiliàries durant tot el període foral. Entre les possibles causes d'aquest fenomen s'apunten, també, la manca de mitjans i la connivència dels oficials de justícia, així com la possibilitat que molts d'ells tenien d'emparar-se en la jurisdicció especial a què podien tindre dret com a cavallers de Montesa o familiars del Sant Ofici. Era, segons aquest autor, una pràctica tan habitual, que fins i tot les nissagues que havien estat recentment ennoblides, de les quals es podria esperar una conducta més moderada en atenció al monarca que les havia privilegiades, van continuar dirimint les seues diferències a través de pràctiques violentes.¹⁵⁰

De nou, l'enfrontament de les elits polítiques de València amb el duc de Ciudad Real és un bon observatori per confirmar aquestes hipòtesis: les mesures desplegades pel virrei, qualificades per Sebastià Garcia Martínez com "*brutales medidas, claramente antiforales*", eren, efectivament, contràries a allò que marcava la legalitat vigent.¹⁵¹ Executar de forma sumària sis homes de la quadrilla dels germans Bartual, penjar els seus cossos durant 24 hores a les portes de la ciutat de València i, després, exhibir els cadàvers durant dos dies més als seus pobles d'origen eren decisions que difícilment podien trobar cabuda en el marc normatiu existent, com tampoc no hi cabia la detenció del marquès d'Albaida. Però que aquest últim, per voler celebrar mercat a la capital dels seus estats, provocara una autèntica batalla campal on va ser mobilitzat un miler de persones, tampoc no era un comportament permès per la llei. Ni, com es pot comprovar al dietari d'Aierdi, acceptable dins de certs paràmetres ètics. El problema és que la distància entre allò legalment acceptat i allò moralment admissible depenia de qui en fera la medicció.

---

¹⁴⁹ Lluís J. GUIA MARÍN, "Entre València i Nàpols: un famós bandoler valencià del segle XVII "el Guapo de Benimaclet"', dins A. CASALS (dir.), *op. cit.*, p. 57-86 (la referència, a la p. 65s.)

¹⁵⁰ Jorge A. CATALÁ SANZ, "Violència nobiliària y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III. Una reflexión sobre el poder de la nobleza y la autoridad de la Monarquía", *Estudios*, núm. 20 (1994), p. 105-120. Els estudis sobre els duels a l'Espanya moderna també han permès comprovar que aquest fenomen no només va ser conseqüència de la necessitat de resoldre conflictes, sinó que formava part de l'aparell simbòlic propi de la noblesa. Veg. Claude CHAUCHADIS, "La violence codifiée: la pratique du duel en Espagne au XVIIe siècle", dins Jean-Paul DUVIOLS i Annie MOLINIÉ-BERTRAND (eds.), *La violence en Espagne et en Amérique (XVe-XIXe siècles)*, París, 1997, p. 35-42.

¹⁵¹ S. GARCIA MARTÍNEZ, Valencia bajo Carlos II, *op. cit.*, p. 195.

Entre els nobles més bel·licosos de la darrerria del segle XVII hi havia el ja esmentat marquès d'Albaida, el marquès de Guadalest, el comte de Sinarcas i, a l'extrem meridional del Regne de València, un petit noble d'Oriola, senyor de Benejúzar i, des de 1691, marquès consort de Rafal, don Jaume Rosell i Rocamora. Quan es va casar amb la titular del marquesat, Rosell ja havia estat implicat en diversos delictes de sang: havia mort un religiós, un francès, un home de Múrcia i, encara, un altre home al qual havia assassinat després d'haver-lo segrestat. A aquests crims se sumava el robatori de ramat, l'agressió física a oficials del municipi oriolà, el frau fiscal o la protecció a bandits, delicte que compartia, per cert, amb els marquesos de Guadalest i Albaida.¹⁵²

L'historial delictiu de Rosell no li va impedir, però, mantindre una posició econòmica i política molt destacada dins de la ciutat d'Oriola durant la dècada de 1690. La senyoria de Benejúzar havia estat creada a l'inici del segle XVII per al besavi de Jaume Rosell, qui havia comprat la major part d'unes terres establertes en el reialenc d'Oriola i les havia poblades a càrrec seu.¹⁵³ El cas de primer senyor de Benejúzar, de fet, és paradigmàtic de la forma com es van formar les senyories alfonsines al Baix Segura i com aquestes van servir per reforçar patrimonis immobles que ja eren notablement extensos.¹⁵⁴

Tanmateix, el fundador de la senyoria, no només va demostrar una notable capacitat econòmica, sinó també un full de serveis a la Corona on constava que havia pagat una companyia de cent homes durant la dècada de 1630 i que havia aportat més de 2.000 ducats de plata per obtindre l'ofici de Batle General del sud del Regne.¹⁵⁵ Obtindre aquest últim ofici no era una ambició menor, ja que convertia el seu titular en l'administrador de les rendes reials a les comarques de la Governació *dellà Xixona*. Poc més tard, Rosell va trobar una altra via per mantindre la seua preeminència social: la lloctinència del *Portantveus de General Governador*.¹⁵⁶

---

¹⁵² Veg. J.A. CATALÁ SANZ, "Consideraciones", *op. cit.*, p. 165s.

¹⁵³ David BERNABÉ GIL, "Sobre el origen territorial de los señoríos valencianos de colonización alfonsina", dins Esteban SARASA i Eliseo SERRANO (eds.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica*, Saragossa, 1993, vol. III, p. 123-138.

¹⁵⁴ Jesús MILLÁN GARCÍA-VARELA, *El poder de la tierra. La sociedad agraria del Bajo Segura en la época del liberalismo (1830-1890)*, Alacant, 1999, p. 129-131. Veg. també David BERNABÉ GIL, "El patrimonio de los Marqueses de Rafal (1639-1736)", *Revista de Historia Moderna*, núm. 24 (2006), p. 253-304.

¹⁵⁵ James CASEY, "Irrigación i economía al País Valencià, 1589-1689", dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València, 1976, vol. III, p. 281-289.

¹⁵⁶ David BERNABÉ GIL, "Oficiales de la Gobernación General y oligarquía municipal en Orihuela durante el siglo XVII", dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Monarquía, Imperio y Pueblos*, *op. cit.*, p. 569-594.

Aquest càrrec, que des del punt de mira legal depenia de la Governació d'Alacant-Oriola, va adquirir un creixent protagonisme a la segona meitat del segle XVII, sobretot des que Felip IV va acceptar la petició de la ciutat del Segura perquè fóra directament la Corona qui nomenara els titulars de la lloctinència, que ho serien, a més, mentre durara la voluntat reial.¹⁵⁷ Aquesta decisió, com ha posat de manifest David Bernabé, va lligar de forma definitiva la institució a la ciutat d'Oriola, on es va convertir, de fet, en la màxima representació de la Monarquia.

Ostentar la màxima representació institucional a la ciutat va convertir el càrrec de Lloctinent en objecte d'ambició per a la noblesa del sud del Regne. Aquest ofici aportava als seus titulars un notable prestigi i un ample marge d'actuació política, però no els generava guanys econòmics significatius, sinó més aviat tot el contrari. De fet, alguns dels titulars de la lloctinència van renunciar al càrrec en adonar-se que els resultava excessivament gravós. N'hi hagué altres, però, entre els quals caldria incloure el marquès de Rafal, que van optar per mantindre's en el poder i buscar fonts d'ingressos situades al marge de la llei.¹⁵⁸

Com a conseqüència de tot això, les institucions que havien de vetlar pels interessos del rei a l'extrem meridional del Regne de València es van acabar convertint en una mena de govern autònom que va ser a bastament utilitzat pels petits nobles de la zona com a via de promoció social i, també, com a parapet darrere del qual amagar historials corruptes. En esclatar la Guerra de Successió, aquesta regió, perifèrica dins d'un regne perifèric, es va convertir en terreny abonat per a la formació d'un moviment conspiratiu que es va articular, precisament, al voltant de don Jaume Rosell, marquès de Rafal.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ David BERNABÉ GIL, "La Lugartenencia y las subrogaciones locales de la Gobernación General de Orihuela en la Edad Moderna", *Revista de Historia Moderna*, núm. 32 (2014), p. 33-60.

¹⁵⁸ L'any 1693 es va decidir incorporar a les competències del governador la gestió de les rendes reials derivades de les salines de la Mata i Torrevella, però fins que això va ocórrer el patrocini que alguns titulars de la Governació van exercir sobre xarxes de corrupció va ser un fet recurrent. Veg. David BERNABÉ GIL, "Nobles valencianos en el servicio regio. La provisión del oficio de Portantveus de Gobernador *Ultra Sexonam* en la Edad Moderna", *Revista de Historia Moderna*, núm. 26 (2008), p. 13-60. Sobre les els problemes econòmics del baró de Boil després del seu pas per Oriola, veg. Guadalupe LÓPEZ TORREGROSA, "Espacio foral y patronazgo regio. Los Boil de Arenós en el siglo XVII", *Saitabi*, núm. 60/61 (2010-2011), p. 255-272.

¹⁵⁹ L'últim lloctinent de la Governació a Oriola, Carlos Ruiz de Vallebrera, també es va implicar en el moviment austriacista i, com a conseqüència, va patir exili i confiscació de béns. Veg. Vicente MONTOJO MONTOJO, "Confiscaciones de bienes en Orihuela desde Murcia durante la Guerra de Sucesión", *Murgetana*, núm. 121 (2009), p. 99-117. La influència de Rafal sobre la noblesa oriolana era tan notable que va aconseguir atraure al seu costat la pràctica totalitat de senyors de vassalls del Baix Segura, amb l'única excepció de Lluís Togores i Valenzuela, senyor de Jacarilla. Una vegada recuperada la ciutat per les tropes borbòniques, aquestes van tindre greus dificultats per trobar homes fidels a Felip d'Anjou que pogueren ocupar els diversos càrrecs públics. Veg. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, "El exilio de los borbónicos", *op. cit.*, p. 45s.

Capítol 2. Una revolta preparada per escrit.

*“Y respondiendo a las sátiras con otras sátiras, que también eran recíprocadas con igual amargura, se empezó, ya desde este tiempo, a encenderse una guerra civil de plumas, que debía ser preliminar de otra más sangrienta.”*¹⁶⁰

Els primers mesos de l'any 1701 era localitzat i requisat a València un llibre de pronòstics on s'afirmava, entre d'altres coses, que en aquell any *“los que están en las gradas más altas se hallarán en las más bajas”*. El responsable de l'imprés, Josep Royo, un cirurgià aragonés amb residència a València, va ser detingut, i així es va poder saber que la inspiració li havia arribat, a través d'un velluter, de les profecies de fra Francesco Monteroni, un dels nombrosos astròlegs que havien trobat en els regnats de Felip IV i de Carles II un escenari idoni per a l'especulació.¹⁶¹

La subversió de l'ordre social que anunciaven els auguris de Royo podia ser un mer recurs retòric per satisfer les esperances dels grups socials més desfavorits, però podia resultar perillosa en les circumstàncies que travessava la Monarquia Hispànica en els mesos immediatament posteriors a la mort de Carles II. Uns anys abans, les prediccions de Monteroni no només havien anunciat la caiguda del comte-duc d'Olivares, sinó que havien donat força a la conspiració del duc d'Híjar, visualitzat com a futur rei d'Aragó.¹⁶² Amb aquests antecedents, la distribució d'uns pronòstics que parlaven de canvis socials i polítics podia suposar un greu problema, ja que podien contribuir a què el debat sobre la successió, que fins aleshores havia romàs circumscrit a cenacles cortesans i cultes, es convertira en objecte de discussió i especulació entre les classes populars.

La preocupació de les autoritats valencianes no estava exempta de fonament. Durant les dècades anteriors el recurs a la impremta i al correu havia propiciat la distribució

---

¹⁶⁰ Comte de ROBRES, *Memorias para la historia de las guerras Civiles*, op.cit., p.179-180.

¹⁶¹ El text, segons informa Pérez Aparicio, havia rebut les preceptives autoritzacions de les autoritats eclesiàstiques i de l'Audiència, així com una censura del prestigiós matemàtic Tomàs Vicent Tosca. Veg. Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 15 de març de 1701). AHN, *Estado*, ll. 216. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, op. cit., vol. I, p. 349s.

¹⁶² Ronald CUETO RUIZ, *Quimeras y sueños. Los profetas y la Monarquía Católica de Felipe IV*, Valladolid, 1994 (sobretot p. 84ss.) Monteroni, conegut a Espanya com Francisco de Monterón, va estar implicat en la conjura aragonesa del duc d'Híjar, al qual va profetitzar que seria rei d'Aragó, i va acabar empresonat per la Inquisició. Després del seu alliberament, va reprendre la tasca profètica durant la minoria d'edat de Carles II. L'aparició de profecies anàlogues en diferents territoris de la Monarquia Hispànica ha estat identificada a: D. GONZÁLEZ CRUZ, *Propaganda e información*, op. cit., Madrid, 2009, p. 90.

al llarg i ample de la Monarquia Hispànica de centenars de publicacions que havien aconseguit que un públic cada vegada més nombrós es familiaritzara amb els debats jurídics sobre la successió de Carles II, amb les maniobres diplomàtiques internacionals i amb els constants enfrontaments i jocs de poder dins de la cort. Existia, per tant, el perill real de què el tan qüestionat testament de l'últim rei de la Casa d'Àustria es convertira, també, en objecte de debat als carrers i places de tota la Monarquia.

Les investigacions dutes a terme en els darrers anys han permès identificar els principals arguments d'aquesta “guerra de plomes”, així com alguns dels seus responsables i els canals de distribució que aquests van fer servir. Al mateix temps, s'han començat a plantejar algunes hipòtesis sobre una qüestió que té especial rellevància si es vol, com és el cas que ens ocupa, entendre els mecanismes que van propiciar l'aparició de l'austriacisme: la forma com els lectors —o els oïdors— s'apropriaven, interpretaven i difonien els elements discursius transmesos a través d'aquella literatura.¹⁶³ Les recerques en aquest àmbit han posat el focus, en definitiva, en el procés d'aparició d'una opinió pública a l'Espanya del darrer Sis-cents, i han cridat l'atenció sobre la importància que aquest fenomen pogué tindre en la presa de partit durant la Guerra de Successió.¹⁶⁴

El pioner estudi de María Teresa Pérez Picazo sobre la publicística espanyola durant el conflicte successori ja havia posat de manifest que el recurs a la ploma i a la impremta no només havia estat important des del punt de mira quantitatiu, sinó que algunes d'aquelles publicacions s'havien convertit en una munició fonamental per bastir argumentaris austriacistes sòlids i, també, per propiciar la mobilització d'una part important de la població, sobretot a la Corona d'Aragó.¹⁶⁵ Un fenomen semblant va poder ser identificat

---

¹⁶³ M. L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición y disidencia, op. cit.*, p. 224-226.

¹⁶⁴ El primer treball que va afrontar una anàlisi profunda sobre l'opinió pública a l'Espanya moderna, publicat per Teófaneg Egidio l'any 1971, va centrar els seus esforços en el segle XVIII, tot i acceptar que el fenomen podria tindre una cronologia anterior. Veg. Teófaneg EGIDO, *Opinión pública y oposición al poder en la España del siglo XVIII (1713-1759)*, Valladolid, 2002 (primera edició a Valladolid, 1971). Més recentment, Michele Olivari ha defensat l'existència d'un procés de formació de l'opinió pública a Castella que s'hauria iniciat al segle XVI i hauria pres forma definitiva a la darrerria del XVII (Michele OLIVARI, *Entre el trono y la opinión. La vida política castellana en los siglos XVI y XVII*, Valladolid, 2004). Una visió de conjunt d'aquesta qüestió es pot trobar a: Rosa María ALABRÚS IGLESIAS, “La trayectoria de la opinión política en la España Moderna”, *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 20 (2011), p. 337-354. Aquesta autora aposta per l'ús de l'expressió “opinió política” quan es parla de períodes anteriors al segle XVIII, tot considerant que una “opinió pública” en el sentit que va apuntar Habermas sols es pot documentar a partir de la Il·lustració.

¹⁶⁵ María Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística, op. cit.*, vol. I, p. 23s. María Victoria López-Cordón ha cridat també l'atenció sobre l'alta qualitat de les obres propagandístiques que es van elaborar durant els anys del conflicte, ja foren aquestes peces escrites o il·lustracions i gravats. Veg. María Victoria LÓPEZ-CORDÓN, “*Vox Populi*: guerra, propaganda y representación de dinastías”, dins José Manuel NIETO SORIA i M.V.

per Carlos Gómez-Centurión al regnat de Carles II, considerat unànimement com una edat d'or de la literatura popular amb contingut polític, dins de la qual hi hagué episodis especialment rellevants, com la campanya “mediàtica” creada des de l'entorn de Joan Josep d'Àustria.¹⁶⁶

A l'alçada de l'any 1700 a les principals capitals europees –i en algunes ciutats espanyoles també– funcionava una indústria editorial amb un notable volum de producció i amb uns canals de distribució que havien aconseguit incrementar considerablement el públic lector. Aquest augment de la demanda havia estat darrere de l'aparició, també en aquests anys, de les primeres gasetes diàries, instruments fonamentals per satisfer un consum creixent d'informacions sobre l'actualitat internacional.¹⁶⁷ Una actualitat que, des de la dècada de 1690, pràcticament havia estat monopolitzada pels conflictes –diplomàtics, primer, i militars més tard– relacionats amb la successió espanyola.

En una guerra com aquella, que va obligar la població a prendre partit per un dels dos aspirants al tron, la capacitat de generar i difondre opinió per escrit va jugar un paper determinant. I, per la mateixa raó, el desplegament de mecanismes de control i censura d'allò que s'escrivia es va convertir en una de les principals preocupacions de les autoritats d'un bàndol i de l'altre. Reconstruir completament l'abast d'aquest fenomen seria impossible en l'estat actual de les investigacions, que difícilment podran donar compte de la forma com cada individu es va fer seues les idees que es transmetien als papers. Tot i així, apropar-se a aquesta qüestió és un objectiu indefugible si es pretén entendre i reconstruir els mecanismes que van dotar l'austriacisme de la notable capacitat de mobilització que va demostrar a partir de l'any 1705.

2.1. UNA ESFERA PÚBLICA ESPANYOLA?

Des que Jürgen Habermas identificara el procés que va conduir a l'aparició de l'*Öffentlichkeit*, de l'esfera pública, a l'Anglaterra de la darrereria del segle XVII, antropòlegs i historiadors provinents de tradicions molt diverses s'han vist en la necessitat d'incorporar aquesta perspectiva a les anàlisis sobre la política, la societat o la cultura europees d'aquell

---

LÓPEZ-CORDÓN (eds.), *Gobernar en tiempos de crisis. Las quiebras dinásticas en el ámbito hispánico (1250-1808)*, Madrid, 2008, p. 311.

¹⁶⁶ C. GÓMEZ-CENTURIÓN, *op. cit.*, p. 12s.

¹⁶⁷ Sobre l'aparició de les gasetes, veg. Carmen ESPEJO, “Un marco de interpretación para el periodismo europeo en la primera Edad Moderna”, dins Roger CHARTIER i Carmen ESPEJO (eds.), *La aparición del periodismo en Europa. Comunicación y propaganda en el Barroco*, Madrid, 2012, p. 103-126.

tombant de segle. El fenomen, com el propi filòsof alemany va recalcar, era genuïnament anglés i, en conseqüència, resultava difícilment exportable a altres latituds sense introduir-hi certs matisos.¹⁶⁸ L'aparició de més de 3.000 cafés entre 1680 i 1730, les pràctiques de lectura de la premsa diària en aquests mateixos espais o la desaparició de la censura prèvia de les publicacions l'any 1695 eren els exemples més evidents de l'excepcionalitat anglesa en aquesta matèria.

La proposta de Habermas lligava el desenvolupament d'aquesta esfera pública, i la seua elevació a l'estatus de "tribunal d'opinió", a la consolidació de les societats burgeses al llarg del segle XVIII.¹⁶⁹ Això convertia Anglaterra en el paradigma del procés però, al mateix temps, deixava fora de la interpretació els territoris catòlics, les regions amb economies agrícoles o les societats on la burgesia no havia assolit un protagonisme polític comparable al que tenia al Regne Unit.¹⁷⁰

És inqüestionable, però, que a la darrerria del segle XVII tota Europa va assistir al que Salvo Mastellone ha anomenat "*accelerazione dell'informazione politica europea*", un fenomen caracteritzat per l'aparició de noves formes de transmissió de les notícies d'actualitat i per un considerable increment de la demanda i el consum d'aquesta mena d'informacions.¹⁷¹ Gràcies a això, els principals esdeveniments de la política internacional de la darrerria del Sis-cents van adquirir una difusió extraordinària i, amb ells, es van posar en circulació idees i conceptes que fins aleshores no havien eixit de determinats cercles intel·lectuals localitzats, a més, en àmbits geogràfics molt concrets.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Jürgen HABERMAS, *Historia y crítica de la opinión pública*, Mèxic, 1981, especialment p. 58-92 (la primera edició alemanya d'aquesta obra va aparèixer el 1962).

¹⁶⁹ Per a Baker, aquest "públic" setcentista hauria estat fonamentalment una construcció política o ideològica, no només social, com l'havia presentada Habermas. Seria, així, "*una entité abstraite d'autorité qu'invoquaient les acteurs d'une politique d'un type nouveau afin de consolider la légitimité de revendications*". La noció de públic pren així, en els treballs d'aquest autor anglés, una connotació més lligada a la contingència històrica, tot relacionant-lo amb els processos de construcció cultural i política d'una alternativa a l'absolutisme a la França del XVIII. Veg. Keith M. BAKER, *Au tribunal de l'opinion. Essais sur l'imaginaire politique au XVIIIe siècle*, París, 1993, p. 225ss. (Aquesta edició és la traducció i actualització de l'original de Baker *Inventing the French Revolution*, Cambridge, 1990).

¹⁷⁰ Veg. Héloïse HERMANT, *Guerres de Plumes. Publicité et cultures politiques dans l'Espagne du XVIIe siècle*, Madrid, 2012, p. 6-8.

¹⁷¹ Salvo MASTELLONE, "Sulla nascita di un linguaggio rivoluzionario europeo (1685-1715)", dins Eleuggero PII, *I linguaggi politici delle rivoluzioni in Europa*, Milà, 1992, p. 1-17.

¹⁷² Els hugonots exiliats, per exemple, van contribuir des de les Províncies Unides a la construcció d'un nou llenguatge antidespòtic que va trobar una eficient via de difusió a les cases editorials holandeses. Veg. Antonio ESPINO LÓPEZ, "Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la Guerra de los Nueve Años (1689-1697)", *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 173-189. L'exemple paradigmàtic d'aquest nou llenguatge és la publicació de l'opuscle antiabsolutista *Les soupirs de la France esclave qui aspire après la liberté*, aparegut el 1690.

A Anglaterra, a més, les particularitats del seu sistema parlamentari i la supressió de la censura l'any 1695 van propiciar l'aparició d'una autèntica *War of Papers* on allò que es debatia era, precisament, el grau d'implicació que el govern anglès hauria de tindre en el conflicte per la successió espanyola. Així, opinadors vinculats als dos grups parlamentaris del moment –*tories* i *whigs*– van recórrer de forma sistemàtica a la impremta per reforçar i legitimar les seues posicions en relació amb la Guerra de Successió.¹⁷³ L'opinió pública es va convertir així, en expressió de Lucien Bély, en un element fonamental “*pour obtenir un consensus, un acquiescement global des populations*”.¹⁷⁴

És evident que a les ciutats espanyoles de l'inici del segle XVIII no es pot identificar un fenomen semblant, almenys des del punt de mira quantitatiu, al que s'estava formant a Gran Bretanya per les mateixes dates. Tot i així, a la Monarquia Hispànica existien significatius precedents que indicaven que, tant les institucions com els moviments que havien intentat qüestionar-les o erosionar-les, havien recorregut a la impremta i al correu per difondre entre “el poble” uns discursos que semblaven adquirir major legitimitat com més nombrosos foren els seus receptors.¹⁷⁵

La convulsa minoria d'edat de Carles II, les campanyes desplegades per Joan Josep d'Àustria, les lluites entre faccions cortesanes, l'esperpèntic episodi dels encanteris del rei i, per fi, la disputa successòria, van fer que les més de tres dècades de regnat de l'últim Àustria foren un terreny propici per a la creació, difusió i consum de centenars de textos amb contingut polític.¹⁷⁶ No es pot afirmar sense més matisos que aquests escrits aconseguiren bastir una esfera pública en el sentit habermasià, però sí que van afavorir

---

¹⁷³ El fenomen compta amb una nombrosa bibliografia, gràcies sobretot a la participació en aquests debats d'escriptors cèlebres com Daniel Defoe o Jonathan Swift. L'estudi més clàssic (James A. DOWNIE, *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the Age of Swift and Defoe*, Londres, 1979) ja va destacar el paper de la premsa com a arma en aquesta guerra de papers. Més recentment, l'assumpte ha estat abordat, amb una atenció especial al conflicte successori, a: Jens METZDORF, *Politik-Propaganda-Patronage: Francis Hare und die Englische Publizistik im Spanischen Erbfolgekrieg*, Mainz, 2000 i a: Rosa María LÓPEZ CAMPILLO, *Imagen y propaganda en la Guerra de Sucesión española. Daniel Defoe al servicio del gobierno de Ana Estuardo*, Madrid, 2015. En l'àmbit acadèmic espanyol la qüestió també ha estat incorporada en diversos estudis sobre el conflicte successori: Virginia LEÓN SANZ (ed.), *Memorias de guerra del capitán George Carleton. Los españoles vistos por un oficial inglés durante la Guerra de Sucesión*, Alacant, 2002 (sobretot l'estudi preliminar, p. 9-82) i Joaquim ALBAREDA, *El “cas dels catalans”. La conducta dels aliats arran de la guerra de Successió (1705-1742)*, Barcelona, 2005.

¹⁷⁴ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, París, 1990, p. 245.

¹⁷⁵ Sobre els destinataris d'aquesta mena de literatura i precisions conceptuals sobre el “poble” com a públic, veg. H. HERMANT, *op. cit.*, p. 203-229.

¹⁷⁶ C. GÓMEZ-CENTURIÓN, “La sátira política”, *op. cit.*, *passim*.

l'aparició d'unes noves pautes de consum de notícies sobre l'actualitat política, gràcies a les quals es va produir un notable increment del públic lector –o escoltador–.¹⁷⁷

Si el poder va trobar en la publicació de gasetes, relacions de notícies o sermons un extraordinari instrument de propaganda, aquells individus o col·lectius que, des de fora de les instàncies oficials, volien adquirir rellevància pública, també es van adonar del potencial d'aquestes eines. La campanya orquestrada per Joan Josep d'Àustria per donar legitimitat a les seues aspiracions polítiques i, al mateix temps, per desacreditar els individus més propers a la reina vídua, ha estat sovint presentada com el paradigma d'aquest fenomen.

En el cas del fill natural de Felip IV la iniciativa sorgia encara dins d'un entorn cortesà, encara que el seu destinatari fóra un “públic” més nombrós. Paral·lelament, però, va tindre lloc una eclosió de produccions escrites amb contingut polític no només adreçades a les classes populars –i, per tant, redactades en un estil fàcilment intel·ligible per un públic poc lletrat–, sinó també redactades des d'àmbits més propers al poble que a la cort. Evidentment, l'accés a l'escriptura i a la impremta estaven limitats a persones amb uns certs recursos culturals, però al llarg de tot el segle XVII a les files del clergat es va reforçar una “aliança con la tipografía” que va convertir les paraules escrites en instruments bàsics per a la predicació i l'evangelització.¹⁷⁸ Aquesta circumstància va contribuir de forma decisiva a apropar, a través de clergues, de notaris o de membres de les oligarquies locals, idees i conceptes fins aleshores allunyats –físicament i cultural– del repertori cultural de les classes populars.

En última instància el debat sobre l'origen, característiques i abast de l'opinió pública als segles XVII i XVIII no deixa de ser una part d'una qüestió de molt més ample abast sobre la qual han debatut intensament historiadors i antropòlegs: les relacions entre “alta cultura” i “cultura popular”. Aquesta llarga controvèrsia, inaugurada en la dècada de 1960 amb l'estudi de Mijail Bajtin sobre l'obra de Rabelais, va aconseguir, primer, posar la cultura popular en l'agenda investigadora dels historiadors i, més tard, obrir una intensa discussió sobre els límits entre les dues esferes. Un debat que ha conduït, en definitiva, a qüestionar l'existència d'una cultura popular “autèntica” –en tant que impermeable a les construccions intel·lectuals “altoculturals”– i, per això mateix, ha posat de manifest la

---

¹⁷⁷ Veg. Teófanos EGIDO, “Opinión y propaganda en la Corte de los Austrias”, dins José ALCALÁ-ZAMORA i Ernest BELENGUER (coords.), *Calderón de la Barca y la España del Barroco*, Madrid, 2001, vol. I, p. 567-590.

¹⁷⁸ Fernando BOUZA, “Público pastoral: de la prédica a la imprenta. Da golosina y otras industrias de misionalización”, dins F. BOUZA, *Papeles y opinión. Políticas de publicación en el Siglo de Oro*, Madrid, 2008, p. 45-66 (l'expressió, a p. 47).

ineficàcia d'interpretar exclusivament la cultura de l'Antic Règim en termes d'una polarització basada en criteris socials.¹⁷⁹

Portat això al terreny de les idees polítiques, es fa necessari desterrar la idea d'unes classes populars aïllades dels discursos i de les activitats polítiques dels estaments privilegiats.¹⁸⁰ Si en algun moment això va ser possible, a la darreria del segle XVII eixe suposat aïllament havia desaparegut quasi per complet.¹⁸¹ Com es podrà comprovar en les pàgines següents, els dos bàndols enfrontats en el conflicte successori van ser conscients de la importància d'informar sobre les victòries –i d'evitar que l'enemic ho poguera fer– i del potencial de la lletra escrita com a instrument de legitimació i de mobilització. En definitiva, tant borbònics com austriacistes van entendre prompte que el “públic” hauria de jugar un paper determinant en aquella guerra, i per això es van afanyar a adreçar-s'hi per guanyar la seua adhesió.

2.2. ELS LLENGUATGES DEL PRIMER AUSTRIACISME.

2.2.1. Justificar els drets de la Casa d'Àustria.

Feia poques setmanes de l'acceptació per part de Lluís XIV del testament de Carles II quan l'emperador Leopold va ordenar la redacció i distribució per totes les corts europees de *Ius Austriacum in Monarchiam Hispanicam assertum*, un document on es defensaven els drets de la Casa d'Àustria al tron espanyol.¹⁸² L'imprés, que va ser immediatament traduït a diverses llengües, tenia com a principal objectiu posar negre sobre blanc els arguments jurídics que emparaven la reclamació que feia Viena i, el que potser fóra més important, donar-los a conèixer arreu d'Europa.

---

¹⁷⁹ Javier Antón ha demostrat, per exemple, el creixent accés de les classes populars a la cultura escrita, i ho ha fet, precisament, en un volum que recull diversos treballs que tenen com a *Leit Motiv* la revisió de les aportacions de Bajtin. Veg. Javier ANTÓN PELAYO, “Los usos populares de la cultura escrita en el Antiguo Régimen”, dins Tomás A. MANTECÓN MOVELLÁN (ed.), *Bajtin y la historia de la cultura popular*, Santander, 2008, p. 71-95.

¹⁸⁰ Unes reflexions sobre aquesta qüestió, a: Tomás A. MANTECÓN, “Cultura política popular, honor y arbitraje de los conflictos en la Cantabria rural del Antiguo Régimen”, *Revista Agraria*, núm. 16 (1998), p. 121-151.

¹⁸¹ Fernando Bouza, en comparar el conflicte successori espanyol amb el plet dinàstic portugués de 1580, comprova que els objectius dels contendents eren idèntics, però constata que a l'inici del segle XVIII el recurs a les publicacions periòdiques va permetre que els destinataris de la campanya “mediàtica” foren numèricament molt més importants. Veg. F. BOUZA, *op. cit.*, p. 187s.

¹⁸² Carl RINGHOFFER, *Die Flugschriften-Literatur zu Beginn des spanischen Erfolgkriegs*, Berlin, 1881.

L'al·legació jurídica encarregada per l'emperador Leopold no era el primer document on es defensaven els drets de la Casa d'Àustria, però va tindre especial repercussió perquè, a diferència d'altres publicacions anàlogues aparegudes durant els anys anteriors, en aquesta ocasió era la pròpia cort qui impulsava la distribució del document. I aquest va adquirir, com era d'esperar, una extraordinària difusió. Mentre l'emperador impulsava la propaganda de la seua causa a través de la pròpia cancelleria imperial, però, diversos opinadors estaven contribuint també a difondre entre el públic de llengua alemanya una idea bàsica: el greu perill que correria Europa si la Monarquia Hispànica queia a mans de Lluís XIV.

Abans de la mort de Carles II, per exemple, havia aparegut *Curieuse Staats-Frage: wer in dem grossen monarchischen Königreich Spanien der rechtmässige Successor seyn soll*, un extens al·legat jurídic i polític publicat a Colònia que seria reeditat durant els anys posterior i que inauguraria una sèrie d'impressos que analitzaven la situació internacional amb un llenguatge planer i ple d'ironia.¹⁸³ Amb un to semblant, les converses de *Pasquino* i *Marphorio*, les estàtues parlants de Roma, van ser impreses en diversos idiomes i van estar presents a les ciutats europees durant tot el conflicte successori.¹⁸⁴ Per últim, el cas del filòsof Gottfried Leibniz és, segurament, la prova més evident de l'interés d'alguns nuclis intel·lectuals en el debat sobre aquesta qüestió. Aixoplugat per la casa de Brunswick a Hannover, Leibniz trauria a la llum diversos opuscles entre 1701 i 1703, on se sumava a aquells que veien l'increment del poder de França com un perill per a tot el continent.¹⁸⁵

La literatura amb contingut jurídic es va convertir en una de les primeres armes de guerra, i va ser utilitzada amb especial profusió a les corts dels països aliats. Aquests, a diferència del que passava amb l'enemic, es veien obligats a justificar amb exhaustivitat les raons que els havien portat a rebutjar un testament que podia no agradar, però que tenia plena legalitat. La via jurídica, precisament per això, es va esgotar prompte. L'acceptació per part de Lluís XIV del testament de Carles II va posar de manifest que els arguments legals

---

¹⁸³ El títol de l'imprés era eloqüent: "Curiosa qüestió d'estat: qui ha de ser el successor legal en la gran monarquia del regne d'Espanya" (publicat a Colònia, l'any 1699), com també ho era "L'art notarial i clerical del cardenal Portocarrero present al testament i codicil de Carles II, rei d'Espanya, ja siga per la intervenció o per la pressió d'aquell" (*Des Cardinals Portocarrero geistliche Notariat-Kunst, welche das entweder durch ihn erdichtete oder erpressete testament und codicill Caroli II Königs in Spanien vorstellet*, Colònia, 1701).

¹⁸⁴ La sèrie es va iniciar amb *Entretien de Marphorio et de Pasquin sur le testament de Charles II, roy d'Espagne*, Colònia, 1700 i va cloure amb el debat de les estàtues sobre els tractats de pau d'Utrecht, l'any 1713.

¹⁸⁵ Les més conegudes de les aportacions de Leibniz a aquesta controvèrsia són *La justice encouragée: contre les chicanes et menace d'un partisan des Bourbons* (1701), *Dialogue entre un Cardinal et l'Almirante du Castille* (1702) i el *Manifeste pour la Défense des Droits de Charles III, roi d'Espagne* (1703). Veg. C. RINGHOFFER, op. cit., p. 13s.

tenien poc a fer front a la *Realpolitik* del Rei Sol, així que la guerra es va convertir en l'única solució viable i, amb l'esclat de la guerra, calgué construir un nou discurs i fer-lo arribar allà on calguera per aconseguir, no només la justificació, sinó també la mobilització.

En aquest context, els manifestos van aparéixer com el suport més adient per assolir el doble objectiu d'informar dels drets de la Casa d'Àustria i, al mateix temps, de cridar a la participació popular per defensar eixos mateixos drets. Aquesta mena de documents, pensats per a la seua exposició en llocs visibles, o per ser llegits en veu alta en espais públics, simplificava el discurs jurídic i deixava major espai a l'entrada dels sentiments i les passions, armes molt més potents per convèncer el conjunt de la població.¹⁸⁶

2.2.2. Els manifestos austriacistes.

Tan prompte com l'any 1697 el príncep de Hessen-Darmstadt ja havia expressat la seua confiança en la lletra escrita com a eina per aconseguir el suport dels catalans a l'arxiduc Carles com a rei d'Espanya. En paraules del príncep alemany, la distribució pel Principat d'un "*affiche ou placart*" on es deixara constància dels drets del pretendent austríac podria resultar tan útil que, de fet, qualsevol desplegament de soldats que no comptara, de forma simultània, amb una campanya publicitària d'aquestes característiques, no resultaria eficaç.¹⁸⁷ En coherència amb aquest plantejament, uns anys més tard, quan el mateix Jordi de Hessen es va instal·lar per primera vegada a la ciutat de Lisboa, va fer redactar i distribuir dos manifestos en els quals anunciava les seues intencions i convidava els espanyols a donar suport a l'exèrcit aliat.

Durant els mesos previs a l'esclat oficial de la guerra, però, el propi emperador va recórrer en diverses ocasions a la publicació de manifestos. Segons el *Mercure historique et politique*, Leopold ho feia per cobrir-se les esquenes davant d'una més que previsible declaració de guerra: si l'emperador decidia trencar relacions amb França i Espanya hauria aconseguit, segons afirmava el periòdic holandès, convèncer "*au public*" de la legitimitat de les seues raons i dels esforços diplomàtics que havia fet per evitar la guerra.¹⁸⁸ Aquests primers documents sorgits de la cancelleria imperial tenien encara un marcat regust jurídic,

---

¹⁸⁶ D. GONZÁLEZ CRUZ, Propaganda e información, op. cit., p. 30s.

¹⁸⁷ Hessen a Harrach (Arenys, 9 de febrer de 1697). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

¹⁸⁸ *Mercure historique et politique*, La Haia, maig 1701, p. 523s.

ja que incorporaven referències als testaments dels Àustries espanyols o a les clàusules del matrimoni de Maria Teresa i Lluís XIV. Uns mesos més tard, Leopold s'adreçaria directament als napolitans després de la rebel·lió d'aquests contra Felip V; en aquesta ocasió els arguments legals van deixar pas a les promeses i, també, a les advertències.¹⁸⁹

El primer manifest signat per Jordi de Hessen a la Península Ibèrica va reprendre el to de l'escrit de Leopold I als napolitans. Darmstadt, des de Lisboa, informava de la intenció de l'emperador i de Carles d'Àustria “*de ponerse en posesión de la univeral monarquía de España*”, d'intentar aturar “*el demasiado orgullo de la Francia*” i “*la tiranía que exerce*”. No hi havia, doncs, espai per a disquisicions legals, sinó solament l'anunci d'una intervenció militar immediata amb l'assistència d'una armada “*compuesta de más de 200 y 50 velas*”.¹⁹⁰

La intenció de l'armada, segons informava Darmstadt en la seua crida, era començar les operacions per les costes de la Mediterrània espanyola, “*en las partes que corresponden a los reynos y provincias de Andalucía, Granada, Murzia, Valencia, Cataluña, Mallorca y Menorca, por los puestos que para mí reservo*” i, per això, instava els espanyols, tant nobles com plebeus, a desplaçar-se “*a aquellos parages de dichas costas*” a fer-hi “*demonstraciones de lealtad*”. A tots els soldats, fóra quina fóra la seua graduació, se'ls demanava que passaren també al litoral “*a las plazas o provincias que yo ocupare*”, tot garantint-los ascensos com a recompensa per la seua implicació. I per últim, s'explicitaven els objectius de l'emperador i de l'arxiduc en relació amb el conjunt dels espanyols: “*aliviar a los pueblos en mucha parte de los desmoderados tributos, premiar, amar y amparar a la nobleza, acatar y conservar los eclesiásticos y hazer todo aquello que conduxere al bien de la Monarquía.*”

Els primers del mes d'agost de 1702, quan es preparava l'operació aliada sobre la ciutat de Cadis, el príncep de Hessen, encara a Lisboa, redactava un nou manifest que seguia el caràcter marcadament militar de l'anterior, però introduïa ordres més concretes i, també, amenaces més contundents.¹⁹¹ Els espanyols tenien un termini de dos mesos per anar a prestar jurament de fidelitat davant de Darmstadt o de les persones que ell designara.

---

¹⁸⁹ El document, amb data de 3 de febrer de 1702, a G. de LAMBERTY, *op. cit.*, vol. 2, p. 192.

¹⁹⁰ Manifest de Jordi de Hessen-Darmstadt (Lisboa, 24 de juliol de 1702). AVA, *Harrach*, K. 349, s.f.

¹⁹¹ Manifest de Jordi de Hessen-Darmstadt (Lisboa, 8 d'agost de 1702). AVA, *Harrach*, K. 349, s.f. El text començava afirmant que, per la mort de Carles II, havia “*sucedido a esta monarquía universal de España el señor emperador, mi señor*”, i es deïa que els títols, raons i drets que l'assistien eren “*tan notorios que se omite su inserción*”. Uns dies més tard, el duc d'Ormonde també va elaborar un manifest adreçat als habitants de Cadis, als quals parlava en nom de la reina d'Anglaterra i els garantia que no venia a ocupar cap territori en nom de Sa Majestat Britànica, sinó a col·laborar amb l'emperador i alliberar-los de la “tirania” francesa. Veg. *The History of the Reign of Queen Anne, digested into Annals. Year the first*, Londres, 1703, p. 85.

Els militars s'haurien d'incorporar de forma immediata a l'exèrcit aliat i se'ls demanava que *“levanten los estandartes y aclamen a su legítimo soberano, apoderándose de las plazas, fuertes, ciudades y lugares que les parecieren más importantes”*. Els administradors de rendes reials, per la seua part, haurien de fer lliurament a Hessen-Darmstadt de tot allò que es derivara d'aquestes exaccions, i s'haurien d'acollir a noves instruccions per al cobrament, *“muy favorables al alivio de los pueblos”*, mentre que les persones que foren posseïdores d'algun feu o beneficiàries de qualsevol mena de privilegi, haurien de presentar els documents acreditatius *“a nuestras secretarías del Despacho Universal, estado, guerra y de mar”*.¹⁹²

L'escrit del mes d'agost també ofería recompenses com a premi per aquells que col·laboraren amb la causa. Unes promeses que, de nou, demostraven el bon coneixement que Hessen-Darmstadt tenia de la realitat espanyola, ja que donaven satisfacció a algunes de les principals reivindicacions dels anys anteriors. En primer lloc, assegurava la seua intenció de *“ir empleando en todos los cargos a los españoles”*, una mesura amb la qual pretenia guanyar-se el suport de l'aristocràcia i d'aquells grups vinculats a l'administració que temien ser desplaçats dels càrrecs públics amb l'arribada al tron de Felip d'Anjou i els seus cortesans francesos.¹⁹³ Així mateix, es comprometia a *“aliviar los pueblos, acatar la nobleza, formar ejércitos y armadas”* i, en definitiva, a fer tot allò necessari per restaurar *“el esplendor antiguo español”*.

El capítol d'advertències era, en el segon manifest de Hessen-Darmstadt, més contundent que en el de juliol: aquelles persones que no compliren amb les ordres que s'hi expressaven haurien de ser tractades *“en sus personas y bienes como a rebeldes a su rey a su patria”* i, a més, com que les instruccions s'havien redactat *“ad modum iuris bellici”*, aquesta rebel·lia seria tractada com un delictes militar, que no permetia als acusats al·legar *“defecto de cláusulas en dichos mandatos y edictos.”*

En un punt intermig entre la literatura jurídica eixida de les imprentes alemanyes i les crides a la mobilització redactades per Hessen, pel duc d'Ormonde i per altres dirigents de l'exèrcit aliat caldria situar els manifestos de dos conspicus austriacistes: l'*Almirante* de Castella i el duc de Parete. Ambdós documents, traduïts a diversos idiomes i profusament distribuïts per Europa, tenien com a objectiu fonamental justificar el canvi de bàndol dels

---

¹⁹² Ordre signada per Jordi de Hessen-Darmstadt en nom de l'emperador Leopold i de l'arxiduc Carles d'Àustria (Lisboa, 8 d'agost de 1702). AVA, *Harrach*, K. 349, s.f.

¹⁹³ L'equiparació dels *Grandes* d'Espanya amb l'alta aristocràcia francesa, per exemple, una de les primeres mesures impulsades per Felip d'Anjou, havia generat una contundent reacció de la noblesa espanyola durant els primers mesos de regnat del nou monarca. Veg. Luis María GARCÍA-BADELL ARIAS, “Los primeros pasos de Felipe V en España: los deseos, los celos y las primeras tensiones”, *Cuadernos de Historia del Derecho*, núm. 15 (2008), p. 45-127.

seus redactors, però aquests van haver de fer servir arguments jurídics i polítics per defensar que llur determinació no havia estat una acció delictiva, sinó una decisió coherent amb la legitimitat que assistia a la Casa d'Àustria.¹⁹⁴

En qualsevol cas, els documents que van tindre major rellevància en aquest període van ser, lògicament, aquells que portaven la signatura de qui havia estat proclamat rei d'Espanya, l'arxiduc Carles d'Àustria. Aquest es va adreçar per primera vegada als seus nous vassalls el 9 de març de l'any 1704, pocs dies després de la seua arribada a Lisboa, i va aprofitar l'oportunitat per llançar una crida a la mobilització i, al mateix temps, garantir el perdó a tots aquells que, en el termini d'un mes, s'incorporaren a l'exèrcit aliat.¹⁹⁵ Amb aquest to conciliador, el nou monarca espanyol intentava aconseguir l'adhesió d'aquells grups que semblaven disposats a donar suport a la seua candidatura. El manifest, segons Castellví, va ser distribuït per Espanya i va provocar "*muchos encarcelamientos, destierros y infortunios.*"¹⁹⁶

El mes de juny de 1704 Carles III signava, a la ciutat portuguesa de Santarem, un nou edicte adreçat als espanyols. El text s'iniciava amb una llarga argumentació jurídica, on es feia referència a les corts de Castella de 1619, al testament de Felip IV i a les renunciacions de les infantes Anna i Maria Teresa. Tot seguit s'hi afirmava que el testament de Carles II era nul –per haver estat fet amb "*la violencia y el engaño*"– i l'arxiduc apel·lava als seus drets a la corona espanyola.¹⁹⁷ A més d'això, però, Carles d'Àustria afirmava haver iniciat la guerra "*por el fin de libertar a nuestros amados y fieles vasallos de la esclavitud en que los ha puesto el tiránico gobierno de la Francia*", i exemplificava el despotisme de la nova dinastia en el tractament que s'havia donat a la noblesa i en les reformes que s'havien fet en l'exèrcit, que no tenien altre objectiu, segons l'arxiduc, que convertir Espanya en una província de França.

Com en altres ocasions, la crida incloïa diverses promeses –amnistia general als que aclamaren Carles d'Àustria en un termini de tres mesos i conservació de privilegis, furs i exempcions dels individus i comunitats que col·laboraren amb l'exèrcit aliat–, però també

---

¹⁹⁴ El manifest de l'*Almirante* ha estat analitzat de forma exhaustiva a: M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *Oposición*, *op. cit.*, p. 420-449. El de Moles, duc de Parete, va ser publicat el 19 de març de 1703, i es pot trobar a: G. de LAMBERTY, *op. cit.*, vol. II, p. 630.

¹⁹⁵ El text és reproduït, entre d'altres, per Lamberty. Veg. G. de LAMBERTY, *op. cit.*, vol. III, p. 273s. En realitat, la crida a les armes llançada per Carles d'Àustria era el complement d'un altre document, publicat també a Lisboa, on es recullen les raons polítiques i jurídiques que justificaven els drets de l'arxiduc Carles al tron espanyol. Veg. *Manífeste contenant les droits de Charles III, roi d'Espagne, et les justes motifs de son expédition*, Lisboa, (1703). Citat a G. de LAMBERTY, *op. cit.*, p. 248-273.

¹⁹⁶ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 437. El text del primer manifest també hi va ser reproduït, tot recollint el contingut que apareix a l'obra de Lamberty. *Ibidem*, p. 473s.

¹⁹⁷ El text de l'edicte signat el 2 de juny de 1704 a Santarem també va ser recollit per Castellví. *Ibidem*, p. 474-476.

un conjunt d'advertències i amenaces bastant explícites: si no es donava compliment a les instruccions en el termini establert, aquells que es mantingueren en el "*partido del usurpador*" serien considerats enemics de la pàtria i culpables d'un delictes d'alta traïció, la qual cosa comportaria les penes i càstigs que les lleis preveien per a aquests casos.

La crida de juny presentava diferències significatives amb el contingut del manifest redactat pel príncep de Hessen un any abans i, també, amb el document signat pel mes de març pel propi arxiduc. Les circumstàncies en què s'havia elaborat cadascun d'aquests documents eren notablement diferents: el de Darmstadt havia estat redactat en un moment en què ni tan sols s'havia decidit iniciar les hostilitats a la Península Ibèrica, per la qual cosa havia de tindre un contingut especialment engrescador. El manifest de març insistia en oferir garanties de seguretat a aquells que canviaren de bàndol i feia esment especial a la protecció dels edificis religiosos, conseqüència lògica dels fets del Puerto de Santa Maria. El document del mes de juny, per últim, va adquirir la forma d'una declaració de guerra i, de fet, va ser el document que va precedir a l'inici de les hostilitats entre Portugal i Espanya a la frontera que separava aquests regnes.

2.2.3. La informació com a arma de guerra. Les gasetes.

Al seu clàssic estudi sobre la diplomàcia i l'espionatge durant el regnat de Lluís XIV, Lucien Bély afirmava que els governants, diplomàtics i agents secrets d'aquell temps, "mostraven un autèntic frenesí en relació amb la informació, com si el poder es nodrira a base de notícies."¹⁹⁸ Aquesta apreciació exposava amb encert la forma com es van bastir les relacions entre el poder polític i l'incipient periodisme a la darrer part del segle XVII i les primeres dècades del XVIII. Tant les relacions de successos, que apareixien sense una periodicitat fixa, com les gasetes setmanals i diàries van adquirir en aquest període tanta rellevància que totes les corts europees van començar a servir-se del potencial d'aquests nous mitjans de comunicació.

Se sol considerar l'any 1605 com la data de naixement de la primera publicació periòdica de la història, *Relation aller fürnemmen und gedenckwürdigen Historien*, apareguda a la ciutat lliure d'Estrasburg, tot i que no hi ha dubte que les Províncies Unides es van convertir prompte en el principal centre productor i distribuïdor d'aquests nous formats

---

¹⁹⁸ L. BÉLY, *Espions et ambassadeurs*, op. cit., París, 1990 p. 259.

d'impresos.¹⁹⁹ Les “gasetes d'Amsterdam” van esdevindre un fenomen que travessava fronteres gràcies, entre d'altres coses, a uns preus assequibles i al fet que foren redactades en francès.²⁰⁰ Prompte van aparéixer publicacions semblants a la pràctica totalitat de regnes europeus, entre ells la Monarquia Hispànica.²⁰¹

La inestabilitat política i la recurrència de les guerres durant el regnat de l'últim dels Àustries espanyols va propiciar que en diverses ciutats espanyoles aparegueren gasetes i relacions de successos de durada, extensió i qualitat molt desiguals, però que, en tots els casos, complien l'objectiu que s'esperava d'elles: fer arribar a la població —o a una part d'ella si més no— les informacions més destacades d'arreu d'Europa. Va ser així, per exemple, com el setge de Viena de 1683, la caiguda de Buda el 1686 o les diferents campanyes de la Guerra dels Nou Anys van aconseguir fer-se un lloc entre les preocupacions dels espanyols de l'època. El primer d'aquests fets, per exemple, va donar lloc a múltiples celebracions, entre elles la predicació de mossén Jeroni Teulada a la parròquia de Burjassot que seria portada a la coneguda impremta de Vicent Cabrera poques setmanes després de la victòria imperial sobre els turcs.²⁰²

Com ha pogut demostrar Xevi Camprubí, els sistemes de distribució de les relacions de successos i les gasetes es van haver d'adaptar a un constant increment de la demanda d'informacions. Així, la tradicional transmissió de notícies a través del correu reial, sotmesa al control institucional i, per això mateix, amb una escassa agilitat, es va veure superada per la proliferació d'estafetes —a les quals podia accedir qualsevol particular— i, sobretot, per canals informals que s'obrien allà on desembarcaven vaixells, on feien posada

---

¹⁹⁹ Segons Bély, de les onze gasetes creades entre 1649 i 1710, cinc van nàixer en alguna ciutat holandesa. *Ibidem*, p. 236.

²⁰⁰ A les ciutats alemanyes amb major activitat periodística a la darreria del segle XVII —Frankfurt, Colònia o Hamburg—, les gasetes setmanals rarament superaven els 400 exemplars, però a l'Anglaterra del mateix període, *The London Gazette* va arribar a traure al carrer, cada setmana, 30.000 unitats. Si tenim en compte l'existència simultània d'altres publicacions periòdiques a Anglaterra i considerem el conjunt de llurs vendes, ens podem fer una idea de la transcendència que el fenomen periodístic va adquirir en aquest territori i, també, de la distància abismal que el separava de l'Europa continental. Veg. Johannes WEBER, “The Early German Newspaper. A Medium of Contemporaneity”, dins Brendan DOOLEY (ed.), *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe*, Surrey, 2010, p. 75s. Sobre Anglaterra, veg. J.A. DOWNIE, *op. cit.*, p. 9-11.

²⁰¹ Els primers exemplars de la *Gazeta Nueva*, sota l'impuls de l'entorn de Joan Josep d'Àustria, van aparéixer entre 1660 i 1662. Veg. Javier DÍAZ NOCI, “La circulación de noticias en la España del Barroco”, dins R. CHARTIER i C. ESPEJO, *op. cit.*, p. 207-243.

²⁰² Triunfo de la águila imperial, el serenísimo señor emperador Leopoldo Primero y sus auxiliares sobre el cerco de Viena contra el ejército del Gran Turco y sus aliados, València, Vicent Cabrera, 1683.

comerciants o on eren allotjats soldats.²⁰³ En definitiva, totes aquestes transformacions van fer que, en començar el conflicte successori, les vies per les quals les persones eren informades d'allò que passava al Món s'hagueren incrementat sensiblement.

El primer rotatiu de publicació diària del Món, *The Daily Courant*, aparegut a Londres l'any 1702, va dedicar les seues primeres línies a informar els lectors anglesos sobre les principals notícies polítiques de Nàpols, de Roma i de Portugal. El mes d'agost de l'any següent, el *Wienerisches Diarium* faria la mateixa funció a la capital imperial, i uns mesos més tard la *Review of the Affairs of France*, dirigida per Daniel Defoe, oferiria no només notícies, sinó també reflexions i comentaris sobre les novetats arribades des del continent, majoritàriament relacionades amb l'evolució del conflicte successori espanyol. Arreu d'Europa hi havia, doncs, un cert coneixement sobre els preparatius que feien els diferents govens en relació amb la successió de Carles II. Que aquestes es convertiren en instruments de mobilització dependria, fonamentalment, dels seus canals de distribució i del públic al qual arribaren. D'això en van ser conscients els primers conspiradors austriacistes, però també les autoritats borbòniques.²⁰⁴

2.2.4. Distribuir i controlar la informació.

L'any 1702 eren publicades a la ciutat de Granada unes *Reglas generales para reconocer las casas de los mal contentos, que se han de quemar en llegando el caso de apurarse la paciencia española en obsequio de su rey*, un opuscle encensament proborbònic en el qual un anònim autor donava diversos consells per identificar i perseguir aquells que “*hablan mal del gobierno presente*”. Algunes d'aquestes recomanacions feien especial incidència en la importància de controlar l'entrada i distribució de “*noticias poco favorables*”, per a la qual cosa calia controlar les “*Gazetes del Norte*” i, sobretot, “*los rostros*” d'aquelles que les llegien els dies que hi havia correu, per detectar si expressaven alegria per les victòries enemigues.²⁰⁵

---

²⁰³ Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, tesi doctoral dirigida per Agustí ALCBERRO, Barcelona, 2013, p. 931. Segons demostra aquest autor, als anys 1701 i 1702, és a dir, abans i tot de l'inici formal de la Guerra de Successió, es van publicar a la casa editorial de Figueró 71 i 78 gasetes respectivament, en les quals tenien un protagonisme evident les notícies arribades d'arreu d'Europa que permetien copsar la creixent tensió internacional per la successió de Carles II. *Ibidem*, p. 1252.

²⁰⁴ El paper que van tindre durant aquests anys les gasetes espanyoles, controlades per l'administració borbònica, ha estat analitzat a Rosa CAL MARTÍNEZ, “La Gazeta de Madrid y la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos Dieciochistas*, núm. 3 (2002), p. 33-56.

²⁰⁵ Veg. F. BOUZA, *op. cit.*, p 195s.

Les al·legacions polítiques i jurídiques, els manifestos i les gasetes es van identificar prompte per part de les autoritats de l'Espanya borbònica com una greu amenaça. I no els faltaven raons per pensar-ho, perquè l'exèrcit aliat i els seus col·laboradors es van afanyar a desplegar una intensa campanya de propaganda arreu d'Europa immediatament després de començar la guerra, i especialment ho van fer als territoris espanyols. Com deia l'autor del pamflet borbònic *Mogiganga de mogigangas* en referència a l'arxiduc Carles: “*para una grande empresa pone su confianza más que en agregar soldados, en esparcir papeles.*”²⁰⁶

En realitat, ambdós bàndols van recórrer a la lletra impresa amb assiduitat, tot i que el suport que prestaven a l'arxiduc Carles Anglaterra i Holanda, les principals potències editorials del moment, va donar a la causa aliada un innegable avantatge en l'àmbit de la propaganda escrita. A les files borbòniques, però, també es coneixia el potencial ideològic que podien tindre determinats textos i, no debades, un manuscrit adreçat a dissuadir els catalans del seu suport a l'arxiduc suggeria “*disponer algunos papeles impresos (...) con un estilo llano, y con vulgar catalán, para que sirva de provecho a los mismos aldeanos y gente iliterada.*”²⁰⁷ Camperols i analfabets eren, doncs, els principals destinataris d'unes polítiques de la paraula que caldria controlar exhaustivament des del poder polític. Si no es feia, deia l'autor de *Luzes del desengaño*, la gent dels pobles –“*los pobretes mis amigos, que se ballan faltos de noticias*”– solament rebria la informació a través de “*disgustados o malcontentos*”, individus que intentarien “*sedicionar los ánimos sencillos y leales con la manía de nulidades de derechos, parentescos, llamamientos y otras quimeras.*”²⁰⁸

Els aliats i l'austriacisme espanyol van demostrar una notable eficàcia en la distribució de documents. Així, per exemple, els manifestos redactats per Hessen-Darmstadt a Lisboa durant l'estiu de l'any 1702 ja havien arribat a València el mes de setembre del mateix any i s'havien convertit, segons advertien les autoritats valencianes, en un arma per a conspirar contra el govern de Felip d'Anjou.²⁰⁹ Així mateix, les “*gazetas infernales de Abstardan*”, segons l'eloqüent expressió del virrei de València, van trobar en el port d'Alacant una porta d'entrada oberta de bat a bat, gràcies a la neutralitat de les

---

²⁰⁶ Mogiganga de mogigangas, papelón de papelones, manifiesto de manifiestos, idea de ideas (...) en que se representa lo que fue, es y será, s.l., (1704). Citat per D. GONZÁLEZ CRUZ, op. cit., p. 18.

²⁰⁷ Noticias de las cosas más substanciales que desde la muerte del señor rey don Carlos Segundo han seguido en Cataluña, s.l., s.d. Citat per D. GONZÁLEZ CRUZ, op. cit., p. 18s.

²⁰⁸ Luzes de el desengaño y destierro de tinieblas. Motivo de este papel, [Madrid, 1705], fol. 1s.

²⁰⁹ Veg. C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., vol. I, p. 373s.

embarcacions genoveses i, com es veurà més endavant, a l'activa implicació d'alguns veïns de la pròpia ciutat.²¹⁰

En paraules del comte de Robres, amb l'arribada de Carles d'Àustria a Lisboa “*se llenó España de sátiras y otros papeles indignos aun de la ociosidad que, impresos con permiso de los superiores, produjeron otro efecto que el que se prometían.*”²¹¹ Encertava el cronista aragonés en l'anàlisi, però no pas en la seua cronologia: tan prompte com el mes d'abril de 1701 ja havien estat localitzats a la ciutat de Xàtiva uns pasquins que algú havia penjat on es parlava del govern “*con gran desahogo*”.²¹²

Si haguérem d'establir una seqüència temporal en el procés de creació i distribució de documents sediciosos al territori valencià, no hi ha dubte que s'hauria de marcar una cesura en els desembarcaments aliats a Lisboa, a Gibraltar i, sobretot, al litoral de la Marina. Abans d'aquests fets, però, ja havien començat a proliferar al llarg i ample del territori valencià converses i reunions en algunes de les quals es distribuïen gasetes i pamflets com l'esmentat de la ciutat de Xàtiva. Eren, indubtablement, materials prohibits perquè manifestaven crítiques explícites a la Monarquia, però també perquè la major part d'aquests documents havien estat elaborats en països enemics. Tot i així, el potencial subversiu d'aquests textos depenia, fonamentalment, de l'existència de persones disposades a fer-ne la distribució i a fer-los arribar allà on se sabia que podien tindre major repercussió. L'articulació d'aquesta xarxa d'intermediaris, però, va haver d'esperar fins a l'any 1703.

Mentrestant, la producció de pamflets de forma més o menys espontània i l'arribada de gasetes amb informacions de l'exterior no es va aturar. De forma més excepcional, alguns vassalls del rei d'Espanya van elaborar els seus propis textos doctrinals i propagandístics, els van portar a la impremta i els van fer distribuir per diferents indrets. Aquest va ser el cas, per exemple, de l'advocat Alonso de la Capela, autor d'una de les obres més influents del primer austriacisme, que va ser publicada, però, de forma anònima: *Clarín de la Europa, hipocresía descifrada, España advertida, verdad declarada*.

Capela, castellà, havia estat “*abogado de los Reales Consejos*” a Barcelona, però es va traslladar a la cort madrilenya en algun moment anterior a l'any 1702. Aquest any, va portar

---

²¹⁰ *Ibidem*, p. 393.

²¹¹ Comte de ROBRES, *op. cit.*, p. 147.

²¹² Marqués de Villagarcía al Consell d'Aragó (26 d'abril-25 d'octubre de 1701). AHN, *Estado*, ll. 212. C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. I, p. 351. Per les mateixes dates també hi va haver notícies d'actuacions d'aquest tipus a les ciutats d'Oriola i Alacant.

a l'obra d'Antonio Bizarrón el *Clarín*, una obra amb la qual pretenia “*ganar a favor de Vuestra Magestad tantos millares de afectos como publica la fama*”.²¹³ Les demolidores crítiques contra Lluís XIV i Felip V que s’hi vessaven i les crides a la guerra contra França – “*España, esta es la tuya: o sacudir el yugo de la Francia, o esclava de ella*”– degueren aconsellar el doctor Capela a mantindre l’anonimat en la primera edició del text.²¹⁴ I anònimes van ser també les reimpressions del *Clarín* fetes a Barcelona, Saragossa i Madrid entre 1705 i 1710, que van aconseguir que l’obra es difonguera “*por Portugal, España y lo demás de Europa*”.

El jurista castellà es va convertir en un actiu col·laborador de l’exèrcit aliat des de la primera estada del príncep Jordi de Hessen a Lisboa, a les ordres del qual es va dedicar a “*disponer los edictos y cartas circulares y estampados que se introdujeron en España en diferentes partes, en especial en Madrid, Cataluña y Corona de Aragón*”.²¹⁵ Amb la cooperació d’individus com Capela, l’exèrcit aliat va aconseguir mantindre una intensa relació epistolar amb personatges de diversos indrets de la Península Ibèrica, i va aconseguir fer-los arribar documents amb instruccions o amb argumentacions polítiques que s’havien d’encarregar de repartir convenientment.²¹⁶

Construir un discurs de legitimació dels drets de l’arxiduc Carles, donar a conèixer els avanços aliats arreu d’Europa i cridar, de forma directa, a la rebel·lió mitjançant manifestos i cartes, van ser els objectius fonamentals dels primers nuclis de col·laboradors amb l’austriacisme al Regne de València i al conjunt dels territoris hispànics.²¹⁷ Amb aquest armament textual es va aconseguir construir i mantindre activa i informada una xarxa d’espies i conspiradors que tindria un paper determinant en la conquesta aliada de les

---

²¹³ Alonso de la Capela al Consell d’Aragó (Lisboa, 24 d’abril de 1704). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 278, fol. 27-31.

²¹⁴ A la Biblioteca de Catalunya es conserva un exemplar imprès de l’edició madrilenya de 1702, tot i que no hi consta l’autor. A la Biblioteca Nacional d’Àustria també n’hi ha un exemplar, però aquest és inserit en un manuscrit que sí que signa Alonso de la Capela, que porta per títol *Eco Sonoro. Europa mejorada. Camino de perfecta salud. Último desengaño*. Veg. Walter C. KRAFT, *Codices Vindobonenses Hispanici: a catalog of the Spanish, Portuguese, and Catalan manuscripts in the Austrian National Library in Vienna*, Oregon, 1957, p. 16. Segons Camprubí, l’obra barcelonina de Francesc Guasch va traure a la llum l’any 1706 la quarta edició de l’obra, tot i que aquest autor dubta de la versemblança de l’edició madrilenya de 1702. Veg. X. CAMPRUBÍ, *op. cit.*, p. 1064. La cita, a l’edició del *Clarín* de 1706, p. 47.

²¹⁵ Alonso de la Capela al Consell d’Aragó (Lisboa, 24 d’abril de 1704). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 278, fol. 31. Poc temps després de la primera edició del *Clarín*, de Lisboa estant, Capela encara va poder traure a la llum dos manifestos més, tot i que no els va poder portar a la impremta: *Eco Sonoro. Europa mejorada. Camino de perfecta salud. Último desengaño i Lirios en Delirios*. Uns anys més tard Capela va ser nomenat jutge a Gibraltar. Veg. Tito BENADY, “Una aproximación al desenvolvimiento de la forma en que Gibraltar se regía después de 1704”, *Almoraima*, núm. 38 (2009), p. 205-214.

²¹⁶ Els esmentats Francesc Armenter i Josep Duran, per exemple, van ser els encarregats de distribuir per Catalunya els manifestos de l’*Almirante* i de l’emperador Leopold. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 505.

²¹⁷ També caldria incloure en aquest punt els territoris americans, com encertadament ha demostrat David González Cruz.

comarques valencianes i catalanes. Tot i així, els dirigents aliats no van aconseguir controlar –probablement perquè això és incontrolable– la forma com aquells textos eren llegits, interpretats i explicats. Emparant-se en aquesta llibertat com a lectors, centenars d'individus, fonamentalment de les classes populars, van convertir l'arxiduc Carles en una mena de Messies, i als manifestos que eixien dels vaixells aliats van voler llegir entre línies unes promeses que el fill de l'emperador, en realitat, mai no hi va escriure.

2.3. DE LA LECTURA A L'ACCIÓ. LES FORMES DE LA MOBILITZACIÓ SOCIAL.

La divergència entre allò que prometia l'arxiduc Carles, allò que els seus agents deien que deia i allò que, finalment, era entès pels destinataris finals de la campanya de captació austriacista remet obligatòriament a una qüestió molt més complexa: quins eren els mecanismes que propiciaven la mobilització social a l'Antic Règim, i com van intervenir aquests en la formació de l'austriacisme valencià.²¹⁸ L'assumpte té especial rellevància si tenim en compte que el conflicte successori va prendre, especialment al País Valencià, l'aspecte d'una revolta contra l'autoritat establerta i que, en conseqüència, hauria de poder ser analitzat amb els instruments interpretatius que s'han aplicat a altres fenòmens similars.

En els darrers anys les revoltes i revolucions de l'Edat Moderna han estat objecte d'intensos debats que han comptat amb la participació d'historiadors, antropòlegs i sociòlegs. Durant dècades, les interpretacions estructuralistes –d'origen marxista o vinculades a l'escola d'*Annales*– havien donat per descomptat que les revoltes dels segles XVI, XVII i XVIII sorgien com a esclats puntuals de violència que tenien com a rerefons situacions econòmiques desfavorables. Podien prendre la forma de “revoltes de la fam”, com els recurrents amotinaments provocats per l'increment dels preus del pa, o de revolucions que aspiraven a una transformació política i social en profunditat. En el fons,

---

²¹⁸ Un plantejament molt semblant, aplicat a l'austriacisme castellà, amb especial atenció al cas de Múrcia, es pot trobar en diversos treballs, entre ells: Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, “El *austriacismo* castellano: elección política y movilización social durante la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, núm. 7 (2006), p. 171-195 i Francisco J. GUILLAMÓN ÁLVAREZ i Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, “La lealtad castellana en la Guerra de Sucesión. Movilización social y representación del poder en una sociedad en guerra”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 24 (2006), p. 513-536. Aquests autors han cridat l'atenció sobre la necessitat d'analitzar els lligams que connectaven els diversos nuclis de partidaris de l'arxiduc Carles o les relacions verticals que es van poder activar des dels grups austriacistes de la cort, articulats al voltant de l'*Almirante* de Castella o el comte de Cifuentes.

les dues formes de protesta coincidien en allò substancial: la causa última del malestar social s'havia de buscar en la situació econòmica dels promotors de les revoltes.²¹⁹

Les obres de l'escola marxista britànica sobre l'Anglaterra dels segles XVII i XVIII van ser les primeres a posar de manifest la necessitat de revisar els supòsits que havien orientat les recerques en aquest àmbit fins aleshores. Els "rebels primitius" analitzats per Hobsbawm, els revolucionaris anglesos del segle XVII estudiats per Hill i la classe obrera en procés de formació identificada per Thompson ja no eren –o no només– protagonistes de "revoltes de l'estómac", en expressió de Hobsbawm, sinó que actuaven dins dels paràmetres d'una cultura compartida que conferia al grup una identitat col·lectiva i un ideari comú.²²⁰ La cultura es va convertir així en un element central a l'hora d'analitzar els moviments revolucionaris i, en general, els mecanismes de mobilització social al llarg de la història.

Amb manlleus de l'antropologia i la sociologia, els historiadors que han analitzat aquesta qüestió durant les darreres dècades ja no han pogut obviar, per exemple, les referències al llenguatge com a instrument de construcció de programes reivindicatius, les anàlisis dels discursos revolucionaris o els estudis sobre les formes de transmissió i recepció de les idees en els períodes de commoció social.²²¹ La identificació dels recursos culturals que propicien, en diferents contextos històrics, el pas des de la queixa individual fins a l'acció col·lectiva de protesta s'ha convertit, de fet, en una de les principals preocupacions de la historiografia especialitzada en les revoltes europees de l'Edat Moderna.²²²

Des de la sociologia, mentrestant, les teories de l'elecció racional –proposada per Mancur Olson– i de les oportunitats polítiques –formulada per Charles Tilly– van marcar un punt d'inflexió en la interpretació dels conflictes socials: en comptes d'indagar en les raons suposadament objectives que els "condicionaven", es va posar el focus en el paper que hi tenien els propis individus i en els mecanismes que portaven les idees políticament

---

²¹⁹ Una bona síntesi de la historiografia sobre les revoltes es pot trobar a: Francisco BENIGNO, *Espejos de la revolución. Conflicto e identidad política en la Europa Moderna*, Barcelona, 2000.

²²⁰ Pedro-Luis LORENZO CARDOSO, "Principales teorías sobre el conflicto social", *Norba*, núm. 15 (2001), p. 237-254. El debat sobre la revolució anglesa ha estat analitzat a: Xavier GIL PUJOL, "El revisionismo sobre la Revolución Inglesa: crónica y cuestiones de veinticinco años de debate", *Pedralbes*, núm. 17 (1997), p. 241-288

²²¹ Especialment prolífics en aquest sentit han estat els debats sobre els orígens de la Revolució Francesa, amb les aportacions de Lynn Hunt i Keith M. Baker, que analitzen les causes culturals de l'esclat revolucionari. Veg. Lynn HUNT, *Politics, Culture and Class in the French revolution*, Berkeley-Londres, 1984 i, sobretot, l'influent treball de Baker *Inventing the French Revolution*, Cambridge, 1990.

²²² F. BENIGNO, *op. cit.*, p. 42-46.

enfrentades a convertir-se en instruments de mobilització.²²³ Les investigacions sobre aquesta qüestió, doncs, segons la proposta de Tilly, no haurien de preocupar-se tant pels “precondicionants” de les revoltes –per fer servir la terminologia marxista clàssica– sinó pels mecanismes que propiciaven la mobilització, tot entenent que les revoltes sols aconseguixen ser políticament actives “*cuando un conflicto social las desarrolla, concreta y radicaliza*”. La clau estaria, doncs, en passar de preguntar-se “per què” a plantejar-se “com”.²²⁴

Aquesta última és la tasca que aborda Pedro-Luis Lorenzo en el model que ha proposat per analitzar els episodis de violència col·lectiva popular a l'Antic Règim.²²⁵ Lorenzo planteja una intepretació d'aquests fenòmens que parteix de les aportacions d'Olson i Tilly, però hi incorpora una perspectiva cultural que havia merescut poca atenció per part d'aquests autors. El resultat és un model basat en els anomenats “repertoris d'acció col·lectiva”, entesos com el conjunt de recursos culturals que es troben a l'abast d'aquells que promouen les mobilitzacions. En una rebel·lió, segons el plantejament de Lorenzo, no participaria aquell que té raons objectives per fer-ho, sinó “*el que dispone de los recursos necesarios, y sólo cuando confía en poder tener éxito*”.²²⁶

Yves-Marie Bercé, per la seua part, va fer un remarcable esforç per identificar, precisament, eixos recursos culturals que estaven presents en els moviments revolucionaris de l'Edat Moderna, i va oferir també algunes claus per reconstruir els mecanismes de mobilització que havien acompanyat aquests esclats de protesta.²²⁷ Aquestes anàlisis li van permetre constatar la presència, en bona part de les revoltes europees de l'Edat Moderna, de discursos apocalíptics i messiànics, que feien referència a mites com el de l'edat daurada –un temps fundacional on hauria imperat la justícia, tot contrastant amb el present que es volia combatre– o el del rei just la voluntat del qual havia estat segrestada per mals ministres.

Perquè tots aquests elements culturals es convertiren en armament per a la revolta calia, però, que es donaren unes circumstàncies històriques excepcionals –“*intermèdes révélateurs*” segons l'expressió de l'historiador francès– entre les quals es trobaven les

---

²²³ P.-L. LORENZO, “Principales teorías”, *op. cit.*, p. 249s.

²²⁴ Doug MCADAM, Sidney TARROW i Charles TILLY, *Dynamics of Contention*, Cambridge, 2001, p. 45 i 145s.

²²⁵ Pedro-Luis LORENZO CARDOSO, “El recurso a la violencia política en el Antiguo Régimen: la violencia colectiva popular”, dins José Antonio MUNITA LOINAZ (ed.), *Conflicto, violencia y criminalidad en Europa y América*, Vitoria, 2004, p. 145-194.

²²⁶ *Ibidem* p. 156.

²²⁷ Yves-Marie BERCÉ, *Révoltes et révolutions dans l'Europe moderne*, París, 1980.

minories d'edat i les disputes successòries.²²⁸ En aquest context, l'aparició en escena de determinats individus adquiriria una rellevància que possiblement no hauria tingut en unes altres circumstàncies. Entre ells, Bercé va poder identificar els potentats, que tenien la capacitat de reclutar, armar i dirigir exèrcits particulars que es nodrien amb els seus propis familiars, amics, vassalls o criats.²²⁹ Junt amb ells, els religiosos, especialment els de les ordres mendicants i, així mateix, els antics soldats. “*L’ancien soldat revenu dans son village – conclou Bercé– constituait un type social classique*”, i això per dues possibles raons: per l’aura de superioritat que li donava l’uniforme, l’armament i l’experiència de combat, o per tot el contrari, perquè el seu desclassament l’havia convertit en un mercenari disposat a sumar-se a moviments revolucionaris allà on n’hi haguera.

En última instància, doncs, les investigacions i hipòtesis sobre els mecanismes de mobilització social a l’Antic Règim acaben remetent al debat, molt més general, sobre les relacions entre les tan controvertides categories de cultura popular i alta cultura. Així ho ha pogut constatar Wolfgang Schmale, qui analitza el tractament que la historiografia ha donat a allò que aquest autor anomena “*popular political practices*”. Segons Schmale, la manca d’informació sobre la cultura política dels individus de les classes populars ha fet que aquests hagen estat estudiats tradicionalment com a parts d’un tot homogeni, en contrast amb els membres de les elits, dels quals sí que eren reconegudes les aportacions individuals.²³⁰ L’única excepció a aquesta tònica han estat els moments de crisi social o política, com ara les revoltes i revolucions, episodis que han permès als historiadors comprovar l’existència entre les classes populars de cultures, llenguatges i pràctiques polítiques que no sempre coincidien amb allò que s’esperava d’elles. Això ha tingut una conseqüència evident: s’ha pogut arribar a pensar que els vassalls dels monarques de l’Antic Règim solament manifestaven les seues opinions polítiques en moments de crisi i que ho feien, sempre, de forma col·lectiva, per reclamar la defensa dels interessos del grup.

Els estudis que han aconseguit “rescatar” la cultura política d’alguns individus de l’Europa moderna han permès constatar fins a quin punt resultava limitada la perspectiva amb què tradicionalment s’havia afrontat aquesta qüestió. Entre les opinions polítiques

---

²²⁸ *Ibidem*, p. 17.

²²⁹ Segons Bercé, la iniciativa del reclutament podia ser resultat de les instruccions reials, però també podia ser el fruit d’iniciatives particulars emmarcades en el fenomen de la violència privada. *Ibidem*, p. 76.

²³⁰ Wolfgang SCHMALE, “Liberty is an inestimable Thing: Some Unexpected Laboratories of Human Rights in France and Germany”, dins Janet COLEMAN (ed.), *The Individual in Political Theory and Practice*, Oxford, 1996, p. 171-190.

expressades per Miquel Parets, l'assaonador català del segle XVII estudiat per James Amelang, hi havia aquelles que es podrien considerar “pròpies” de la seua categoria social: criticava els estaments privilegiats i es queixava de la corrupció dels governants. Però Parets també era crític amb el desordre social, amb l'ús de la violència per part de les classes populars i amb qualsevol mena d'innovació en matèria religiosa.²³¹ En això, Parets no s'allunyava massa de les opinions que en la dècada de 1670 havien estat expressades pels dietaristes valencians Aierdi i Benavent, contraris, com s'ha dit anteriorment, a qualsevol mostra de debilitat per part dels virreis en la persecució de la corrupció i la violència privada.

Plantejades així les coses, doncs, una anàlisi com la que s'aborda en aquest treball, que intenta esbrinar els mecanismes que van propiciar la mobilització d'una part important dels valencians a favor de l'arxiduc Carles, sols es pot dur a terme amb certes garanties si s'assumeix una realitat incontestable: que, certament, els homes i les dones que vivien a la València dels volts de l'any 1700 actuaven dins del marc d'una cultura política compartida, però també que la forma com aquells assumien, interpretaven i reelaboraven el repertori d'idees que la nodrien depenia de les seues pròpies experiències vitals. Això té, lògicament, una conseqüència: els estudis sobre l'austriacisme valencià hauran de tendir –com s'intenta fer en les planes següents– a parar cada vegada més atenció a les trajectòries dels individus que hi van participar, per poder apropar-nos així a una comprensió del fenomen que no negligisca la veu d'aquells que en van prendre part.

---

²³¹ James AMELANG, *El vuelo de Ícaro. La autobiografía popular en la Europa moderna*, Madrid, 2003, p. 190-197.

Capítol 3. La formació de l'austriacisme valencià.

3.1. "PARLAR MAL DEL GOVERN". CRISI POLÍTICA I REACCIÓ POPULAR.

3.1.1. La benvinguda al nou rei.

El dissabte 6 de novembre de l'any 1700 es commemorava el trenta-nové aniversari del naixement de Carles II, una efemèride que, atesa la delicada salut del monarca, s'havia convertit en motiu d'especial celebració cada any.²³² A les nou del matí, mentre la juraderia es preparava a la Casa Vestuari de la plaça de la Seu per a la missa dedicada al rei, va arribar la fatídica notícia que s'esperava des de feia setmanes: el monarca havia mort el primer dia del mes.

El virrei, marquès de Villagarcía, va ser l'encarregat de lliurar a la Ciutat, Estaments i Diputació, la notificació oficial del traspàs de Carles II, així com les disposicions testamentàries d'aquest, entre elles el nom del seu successor: Felip de Borbó, duc d'Anjou. Els documents van ser immediatament arxivats, es va declarar dol oficial a la ciutat i al regne, es va notificar la notícia a totes les viles, senyors i dignitats eclesiàstics i, simultàniament, es van posar en marxa els preparatius per a homenatjar el difunt monarca amb uns funerals d'estat.²³³

Calgué esperar al 26 de novembre perquè arribara a la ciutat de València la notícia de l'acceptació per part de Lluís XIV del testament de Carles II, una decisió que a nivell internacional seria interpretada immediatament com una declaració informal de guerra. Les institucions valencianes, tanmateix, no només van acceptar de grat la decisió testamentària de Carles d'Àustria, sinó que es van afanyar a fer una demostració explícita de fidelitat al nou monarca mitjançant l'enviament d'una ambaixada a Madrid.

---

²³² Josep Vicent ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 63, n. 17.

²³³ Enregistrament dels documents (València, 6 de novembre de 1700); autorització dels Prohoms del Quitament per fer despeses per als funerals que no excedisquen les 2.000 lliures (València, 6 de novembre de 1700); concessió de poders del Consell General als *elets* i juraderia per preparar les cerimònies i per demanar al virrei llicència per fer despeses extraordinàries (València, 12 de novembre de 1700); arrendament de la capella ardent (València, 13 de novembre de 1700); arrendament de la fabricació de les armes del rei i de la ciutat per al túmul funerari (València, 14 de novembre de 1700); junta dels *elets* dels funerals (València, 17 de novembre de 1700) i capítols signats amb el Capítol de la Seu per a determinar els actes cerimonials (València, 26 de novembre de 1700). AMV, *Manuals de Consells*, A-232 (1700-1701), fol. 235-271. La seqüència dels fets també és detallada al diari d'Ortí i Major. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 63-69.

Els estaments Militar i Reial, reunits respectivament els dies 30 de novembre i 4 de desembre, van declarar la successió “cas nou i inopinat”, condició legal imprescindible per a la utilització de recursos –polítics o econòmics– de caràcter extraordinari. L’Estament Eclesiàstic, tanmateix, no es va sumar a la declaració, potser més per causes burocràtiques que no per raons polítiques. Segons el dietarista Josep Vicent Ortí van ser els canonges Jeroni Frígola i Gaspar Guerau d’Arellano, així com Antoni Milà d’Aragó, germà del marquès d’Albaida, els que van votar en contra del cas inopinat dins de la Junta d’Estament.²³⁴

Les raons exactes que van portar al vot negatiu d’aquests individus ens són desconegudes, però les seues trajectòries aporten algunes dades que possiblement van influir en llur votació: Guerau, canonge de la catedral de València, havia tingut una dilatada trajectòria política com a membre de l’Estament Eclesiàstic i diputat en representació d’aquest mateix grup. Entre les seues tasques hi havia hagut una ambaixada a Madrid l’any 1677 per denunciar com a contrafur la detenció per part del virrei del marquès d’Albaida –pare, precisament, d’Antoni Milà d’Aragó–. En aquesta mateixa ambaixada, a més, Guerau havia hagut de gestionar un problema protocol·lari que tenia un rerefons polític evident: determinar si era la Diputació o els Estaments qui tenia la representació del conjunt del Regne a les ambaixades i, en conseqüència, dret a exhibir les seues armes a la casa on tingueren la seua residència a Madrid els ambaixadors valencians.²³⁵

A més, durant els mesos immediatament posteriors a la mort de Carles II havia esclatat de nou l’enfrontament larvat que mantenien els canonges Frígola i Guerau des de la dècada de 1680. El primer havia obtingut el favor de l’arquebisbe Rocabertí com a

---

²³⁴ J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 70.

²³⁵ Guerau ja havia manifestat des de jove un notable interès pels assumptes polítics, tant en l’àmbit eclesial com en les institucions seculares. Havia participat en les bandositats dins de la cúria valentina, tot i que no es va poder demostrar la seua implicació en cap delictes concret. Veg. Emilio CALLADO ESTELA, “El asesinato del chantre don Ventura Ferrer. Clérigos y bandos en la seo valentina seiscentista”, *Hispania Sacra*, núm. LXVI-133 (gener-juny de 2014), p. 109-131. El clergue també havia estat vinculat amb la coneguda i violenta bandositat de l’Almirall d’Aragó, la qual cosa el degué relacionar amb un dels fills de l’Almirall i posterior arquebisbe de València, Antoni Folch de Cardona (Lluís GUIA MARÍN, “Dona, honor i bandolerisme. Els desordres de l’Almirall d’Aragó en la València del segle XVII”, *Estudis*, núm. 28 (2002), p. 287-315). Sobre l’ambaixada de Guerau de 1677, veg. ARV, *Cortes por estamentos*, llig. 544, fol. 227s. El conflicte sobre l’exhibició d’armes i la representativitat va ser resolt de forma salomònica per Madrid: com que les ambaixades solament es podien fer per denunciar contrafurs o en casos inopinats, i en aquestes circumstàncies sempre havia d’haver consens entre Diputació i Estaments, els ambaixadors podien ser considerats representants genuïns de la totalitat del Regne i, per tant, tenien dret a penjar l’escut a la façana de la casa on residiren. Veg. Carles II als Estaments (Madrid, 14 de juny de 1677). Còpia del document inserida a: *Documents de don Josep de Cernesio com a ambaixador del Regne de València a Madrid* (col·lecció documental dipositada a la Biblioteca Valenciana. Sig.: XVIII/1830, doc. 6).

representant davant de la cúria a la Junta d'Estaments, una decisió que va fer que el segon, degà dels canonges de la Seu de València, portara l'assumpte a l'Audiència i al Consell d'Aragó, tot considerant que era a ell a qui corresponia aquesta responsabilitat.²³⁶

La tensió entre els dos religiosos es va tornar a manifestar poques setmanes després del traspàs de Carles II: la mort del bisbe de Tortosa, al qual representava Frígola a la Diputació, va fer que el nou arquebisbe valentí, fra Antoni Folch de Cardona, estretament lligat a Guerau, demanara la substitució de Frígola per aquest últim. L'assumpte va acabar de nou als tribunals, que van dictaminar a favor de l'arquebisbe el 5 de gener de 1701, però la ràpida determinació de la justícia no va poder evitar una divisió al si de l'Estament Eclesiàstic que, ben probablement, va estar darrere del seu capteniment en la qüestió del cas inopinat.²³⁷

El viatge a la capital de la Monarquia per felicitar el nou rei va ser encomanat a Josep Cernesio, fill del comte de Parcent, i seria sufragat amb aportacions extraordinàries fetes, entre d'altres, pels insaculats de la ciutat de València.²³⁸ L'estament eclesiàstic, finalment, també s'hi sumaria, i el jove aristòcrata va poder arribar a les portes de la capital espanyola el dia 23 de març, fent oïdes sordes a les ordres reials que desaconsellaven l'enviament de l'ambaixada.²³⁹

Les instruccions donades per les institucions valencianes al seu ambaixador deixaven poc lloc al dubte: volien que manifestara a Felip V *“lo inexplicable de un goig y lo rendit de una obediència (...) que no tenen corresponent expressió que alcance a manifestar lo inmensa de la*

---

²³⁶ Por Don Gaspar Guerau de Arellano, canónigo decano de la Santa Iglesia Metropolitana de Valencia (...) con el muy reverendo don fray Juan Thomás de Rochabertí, arzobispo de Valencia, y don Gerónimo Frígola, canónigo y arcediano mayor de aquella iglesia (...), València, (1683).

²³⁷ No cal descartar que el vot del canonge Guerau, persona amb una llarga trajectòria política i lligada especialment a la denúncia de contrafurs o la petició de la reunió de les Corts, tinguera raons polítiques més fonamentades. Tanmateix, les referències indirectes a allò que va passar a les reunions de l'Estament Eclesiàstic durant aquelles setmanes apunten més aviat a una paràlisi de la seua activitat, coherent amb el conflicte a què hem fet referència. A la documentació de qui seria ambaixador, el comte de Parcent, s'anotava, per exemple, que el dia 4 de desembre els tres estaments van donar lectura a unes cartes de la Generalitat de Catalunya, però a l'eclesiàstic *“no sólo no se tomó deliberación del caso inopinado, pero no se hizo ni aun propuesta sobre esse punto.”* Veg. *Documents de don Josep de Cernesio, op. cit.*, doc. 4.

²³⁸ La quantitat proposada era de dos doblons d'or per cada insaculat. Deliberació de l'Estament Reial (València, 11 de desembre de 1700). AMV, *Manuale de Consells*, A-232, fol. 285s.

²³⁹ La decisió de l'Eclesiàstic va ser notificada pel síndic d'aquest Estament, Antoni Milà d'Aragó, i l'ardiaca d'Alpont, Josep García del Azor. Deliberació de l'Estament Reial (València, 1 de febrer de 1701). AMV, *Manuale de Consells*, A-232, fol. 363s. Veg. també J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 78. L'arribada a les proximitats de la cort va ser notificada per Cernesio des de Vallecas. Veg. Josep Cernesio als Estaments (Vallecas, 23 de mar de 1701). *Documents de don Josep de Cernesio, op. cit.*, doc. 7. Des de Madrid es va arribar a prohibir explícitament l'ambaixada i a amenaçar amb represàlies: *“importará poco que venga, pues no concluirá el viaje ni en ningún modo entrará en Madrid y será castigada su osadía”*. Veg. Consell d'Aragó al virrei (Madrid, 2 de febrer de 1701). AHN, *Estado*, ll. 212. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. I, p. 181.

alegría, ni a satisfacer lo ansiós de un postrat obsequi” i recordaven que “*en la expressió de la obediència fórem los primers*”, per la qual cosa esperaven de Felip d’Anjou que Cernesio també fóra el primer ambaixador a ser rebut oficialment.²⁴⁰ La trobada entre el rei i l’ambaixador es va produir el dia 10 de maig, i pocs dies després els Estaments van remetre al seu enviat una carta per al rei on li demanaven explícitament que visitara el territori valencià.²⁴¹ La resposta a aquesta petició, amb data de 31 de juliol, va ser coherent amb les fórmules evasives amb què els predecessors de Felip V havien tractat aquestes qüestions: el viatge es produiria “*quanto antes lo permitieren los embarazos que causan las precisas ocupaciones del gobierno de mi monarchía*”.²⁴²

L’ambaixada del futur comte de Parcent no va aconseguir que Felip d’Anjou es desplaçara a València, sinó més aviat tot el contrari: va servir perquè els ministres del nou monarca manifestaren obertament la seua oposició a aquesta mena de gestos polítics. Bona prova d’això és que el 31 de maig de 1701 el secretari dels Estaments, Josep Ortí, va haver de remetre a l’ambaixador un escrit amb un seguit d’informacions que li haurien de permetre reforçar les seues peticions davant de l’existència d’alguna persona “*que no sienta bien de la súplica*”.²⁴³

L’escrit del secretari Ortí deixa intuir una certa indignació –o perplexitat, si més no– davant de les reaccions que havia generat a Madrid la petició de Cernesio. La persona o persones que havien manifestat la seua oposició –“*no sé quién es el de ese sentir*” afirma Ortí–, fonamentaven la seua postura en la “*novedad*” de la petició, una afirmació que el secretari es va afanyar a desmuntar aportant els exemples d’allò que s’havia fet a l’inici dels regnats dels monarques anteriors. En tots els casos s’havia demanat als nous reis que visitaren el Regne de València; en el cas de Carles II, fins i tot se li havia demanat que convocara Corts, “*que esto ya es más que lo que aora se suplica*”, i en cap d’aquests casos “*no se han ofendido dellos los señores reyes*”.²⁴⁴ Els recels a la cort de Felip V, en definitiva, eren coherents amb les

---

²⁴⁰ Estaments a Felip V (València, 2 de març de 1701). *Documents de don Josep de Cernesio, op. cit.*, doc. 13.

²⁴¹ Estaments a Felip V (València, 24 de maig de 1701). *Ibidem*, doc. 18.

²⁴² Felip V als Estaments (Madrid, 31 de juliol de 1701). *Ibidem*, doc. 20. També és tractada aquesta qüestió a: Carmen PÉREZ APARICIO, “Las relaciones entre el rey y el reino. Felipe V y los estamentos valencianos”, dins *Estudios de Historia Moderna en Homenaje a la profesora Emilia Salvador Esteban*, València, 2008, vol. I, p. 451-474 (sobretot, p. 454s.)

²⁴³ Josep Ortí a Josep Cernesio (València, 31 de maig de 1701). *Ibidem*, doc. 27.

²⁴⁴ En realitat, tot i que a la documentació de Parcent no es feia cap referència explícita a la convocatòria de Corts, aquest era l’objectiu últim dels Estaments, especialment des que es va tindre notícia que sí que se’n farien per als aragonesos i per als catalans. N’és la millor prova la resolució de l’Estament Reial renovant els membres de la Junta d’Apuntaments de Corts (València, 14 de juny de 1701). AMV, *Manuales de Consells*, A-233, fol. 51s. Les gestions dutes a terme per aquesta junta preparatòria han estat analitzades a: Carmen PÉREZ

maniobres que s'havien desplegat mesos abans des de la Junta de Govern de la Monarquia per intentar impedir l'ambaixada de Cernesio, unes operacions que havien tingut en el marquès de Villagarcía un actiu col·laborador i que, en conseqüència, van generar els primers episodis de tensió entre el virrei i les institucions valencianes.²⁴⁵

3.1.2. Les primeres reaccions. Entre la superstició i la sedició.

Mentre la classe política valenciana s'afanyava per demostrar al nou monarca el seu compromís i intentava aprofitar l'oportunitat per tornar a reclamar la convocatòria de Corts, en diversos indrets del Regne de València es va començar a constatar l'existència de moviments que posaven en dubte la legitimitat del duc d'Anjou i defensaven, de forma més o menys explícita, la continuïtat de la Casa d'Àustria en el tron espanyol.

Com s'ha dit anteriorment, les primeres denúncies que va haver de gestionar el marquès de Villagarcía van estar relacionades amb la distribució d'un llibre amb pronòstics per a l'any 1701 on s'anunciava una gran commoció social. L'assumpte tenia especial rellevància pel fet que el seu autor, el cirurgià Josep Royo, havia estat inspirat per les profecies de fra Francesco Monteroni, un monjo italià que, després d'haver participat activament en la caiguda d'Olivares, també havia anunciat temps convulsos durant la minoria d'edat de Carles II:

"12.- Levantaránse guerras civiles con división de la nobleza española.

13.- Los pueblos oprimidos sacudirán el yugo.

14. Fugitivo héroe será electo caudillo de acciones ultramontanas y con horrendo estrago mudará el gobierno, dará nuevas leyes y lo usurpado a la monarchía. (...)

16.- Seguiránse varias y ruidosas batallas entre Reyes y vasallos opuestos. (...)

18.- Dividiránse los Reynos en Coronas".²⁴⁶

APARICIO, "El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. la *Junta de Contrafurs*", dins *Mayans y la Ilustración. Simposio internacional en el bicentenario de la muerte de Gregorio Mayans*, València, 1981, vol. I, p. 131-153).

²⁴⁵ Sobre els primers mesos de govern de Felip V, les seues primeres mesures polítiques i la tensió que algunes d'aquestes van generar a la cort, veg. Luis María GARCÍA-BADELL ARIAS, "Los primeros pasos de Felipe V en España: los deseos, los recelos y las primeras tensiones", *Cuadernos de Historia del Derecho*, núm. 15 (2008), p. 45-127. Segons aquest autor, Felip V es va envoltar d'una mena de "cordó sanitari" per aïllar-lo de les institucions dels diversos regnes de la Monarquia Hispànica (*ibidem*, p. 56). Villagarcía es va atribuir el mèrit d'haver evitat que l'ambaixada fera referència clara a la convocatòria de Corts, objectiu que va aconseguir contra el criteri de Gaspar Guerau i de Francesc Lloris de la Torreta, persona de l'entorn del canonge. Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 24 de maig de 1701). AHN, *Estado*, ll. 216. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, p. 185.

²⁴⁶ Profecies del Pe. F. Franco. Monteron, religioso de Nuestro Padre San Francisco, en los Reformados de Italia: que empezaron a cumplirse el año de 1665 y prosiguen hasta el de 1677, s.l., s.d. Citat a: Jaume SERRA I BARCELÓ, "Dues profecies del temps de Carles II: Sant Malaquies i els Reis d'Espanya, i les atribuïdes a

L'única esperança en l'apocalíptic panorama dibuixat per Monteroni era l'entrada en escena del “*fugitivo héroe*”, que tornaria del seu exili per acabar amb les injustícies. Aquesta figura messiànica havia estat molt present en la literatura profètica europea dels segles XVI i XVII, amb versions locals que adquiririen especial fama, com el sebastianisme portugués. Al Regne de València, el representant més genuí d'aquest fenomen era l'Encobert, personatge identificat per primera vegada durant la revolta agermanada de les primeres dècades del segle XVI que encarnava la figura apocalíptica del justicier “rei dels últims dies”.²⁴⁷

El risc d'un nou revifament d'aquesta mena de fenòmens no va tardar a fer-se palés: mentre les autoritats valencianes depuraven les responsabilitats de Royo, el virrei va haver de detindre i interrogar un tal Josep Fèlix, mestre d'escola a la localitat de Benimàmet, que deia ser membre de la família reial i que, com a tal, tenia dret a succeir Carles II en el tron.²⁴⁸ Com era d'esperar, les recerques van determinar ràpidament que l'instigador d'aquest nou Encobert també havia estat un frare astròleg, i que aquest havia pres la idea d'un carboner de Xixona que anunciava la imminent arribada a Espanya d'un príncep desconegut però amb sang reial.

Tots els individus esmentats van acabar empresonats, però les preocupacions del virrei no van acabar ací, ja que prompte van arribar-li notícies de Xàtiva que indicaven l'existència d'un potent nucli de ciutadans “*sumamente opuesto a los franceses*”.²⁴⁹ A la capital de la Costera l'assumpte prenia major transcendència, perquè les manifestacions de dissidència política no havien eixit només de les classes populars, sinó que també s'hi veia implicat el clergat i alguns membres de les bones famílies de la ciutat. En paraules del cronista Miñana, “*comenzóse primeramente a discutir en todas partes entre la plebe, con la aquiescencia de los monjes de algunas órdenes y algunos curas de pueblo, el derecho del archiduque de Austria*”.²⁵⁰

Tot i les informacions que arribaven a oïdes del virrei des de Xàtiva, Alacant, Oriola, Alzira, Castelló o Vinaròs, el marquès de Villagarcía va mantindre la calma,

---

Francisco Monteroni”, Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana. Revista d'Estudis Històrics, núm. 49 (1993), p. 307-326.

²⁴⁷ El fenomen ha estat analitzat a: Pablo PÉREZ GARCÍA i Jorge A. CATALÁ SANZ, *Epígonos del encubertismo. Proceso contra los agermanados de 1541* València, 2000 (sobretot, p. 140-174). Aquests autors han pogut identificar la reaparició de la figura de l'Encobert en la dècada de 1540, la qual cosa permet confirmar que aquest era, en realitat, un element cultural que podia aparèixer de forma recurrent en situacions excepcionals.

²⁴⁸ C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. I, p. 349s.

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 351.

²⁵⁰ J.M. MIÑANA, *op. cit.*, p. 457.

convençut com estava que allò eren només reaccions espontànies i no pas el resultat d'una campanya orquestrada.²⁵¹ Fonamentalment, es tractava de “*conversaciones desabogadas y juntas privadas en lo perteneciente a la sucesión de la Monarquía*”, unes reunions en les quals s'introduïen “*las especies del Imperio*” i que resultaven, així ho pensava el virrei, relativament inofensives mentre es mantingueren localitzades i aïllades de l'exterior.²⁵²

Però l'inici de les operacions militars a Itàlia va suposar un punt d'inflexió en la trajectòria de l'incipient moviment austriacista. Si fins aleshores els discursos havien estat caracteritzats per vagues proclames a favor de l'Imperi i crítiques a Felip V, l'esclat de la guerra als territoris italians i la revolta de Nàpols van posar sobre la taula per primera vegada la possibilitat d'un trencament violent de l'*statu quo* i, el que potser fóra més important en aquell moment, va facilitar l'entrada al territori valencià de notícies favorables als aliats i de persones disposades a afavorir-ne la distribució.²⁵³ L'aïllament, doncs, començava a trencar-se.

Pocs mesos després de la creació de la Gran Aliança de La Haia, la cort madrilenya ja va manifestar la seua preocupació pel fet que els enemics de Felip V pogueren establir contacte amb els valencians i propiciar-hi una conspiració. El virrei es va afanyar a negar que això poguera ocórrer:

“En este Reyno hay imposibilidad de solevación o conspiración ni de otra inteligencia con los ingleses, olandeses o imperiales, así porque la nobleza, ciudadanos y todos los demás hombres de sentidos y obligaciones viven gustosos baxo el suave dominio de nuestro amo, como porque el mismo terreno y ninguna disposición impide la execución de qualquier maldad que en esto quisiese idearse, ni los frailes ni clérigos que han

---

²⁵¹ El mes d'octubre de l'any 1701 hi hagué un motí antifrancés a la plaça del Mercat de València promogut per joves estudiants. El virrei el va qualificar de “*rapazada*”, tot demostrant una tranquil·litat que va provocar queixes de la colònia francesa i una petició del Consell d'Aragó perquè actuara amb major contundència. Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 6 de desembre de 1701). AHN, *Estado*, ll. 216. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, *op. cit.*, vol. I, p. 358ss.

²⁵² Villagarcía a Damià Cerdà, assessor de la Governació de Castelló (València, 9 de gener de 1701). ARV, *Cartas a los virreyes*, 46/3. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, *op. cit.*, vol. I, p. 348s.

²⁵³ Segons el testimoni del doctor Victorià Roca, comissari del Sant Ofici i representant del Regne de València davant la Cúria, l'excitació austriacista també va arribar a Roma, on el valencià Damià Blasco va ser detingut i torturat pels homes del duc d'Uceda, ambaixador davant la Santa Seu, per haver-se passejat per la plaça d'Espanya d'aquesta ciutat amb un retrat de l'arxiduc Carles. Aquest episodi formava part d'una “guerra de retrats” que es va desenvolupar a Roma durant els primers anys de la Guerra de Successió, i que també va tindre la seua continuïtat en l'església de Montserrat, temple de la Corona d'Aragó a la capital de la Cristiandat. Veg. Memorial de Victorià Roca al Consell d'Aragó (Barcelona, 6 de juny de 1711). HHStA, *Espanien Varia*, K. 50, fol. 50s. L'expressió “guerra de retrats”, és feta servir a: David MARTÍN MARCOS, “José Molines, un ministro catalán al servicio de Felipe V en Roma durante la Guerra de Sucesión Española”, *Pedralbes*, núm. 28 (2008), p. 249-262.

*murmurado son capaces de séquito, y sólo pudiera conseguirse algún alboroto en lugar del país si no hubieran experimentado el severo castigo con la apariencia de sus delirios”.*²⁵⁴

Llegida *a posteriori*, la vehement afirmació del marqués de Villagarcía sembla gairebé una premonició d'allò que havia de passar: hi va haver diversos grups de valencians que sí que van tindre “*inteligencia*” amb els aliats. El terreny, efectivament, era poc propici per establir contacte i per preparar una sublevació a gran escala, però molt adient per a la formació i actuació de petites quadrilles armades, que podien esmunyir-se del control virregnal amb major facilitat. Per últim, errava també el virrei en subestimar la capacitat d'aconseguir “*séquito*” dels frares i els clergues implicats en les reunions clandestines i en la distribució de pasquins. Tant aquests com altres membres de famílies benestants de la València rural demostrarien en els mesos posteriors una notable capacitat de mobilització, aconseguida gràcies al seu ascendent social dins de les comunitats camperoles i a la inestimable ajuda de la primera literatura d'agitació austriacista.

3.2. PREPARAR LA REBEL·LIÓ. CONTACTES I AGENTS (1701-1704)

3.2.1. El primer nucli austriacista: Alacant.

El 14 de juliol de 1701 la popular *London Gazette* feia arribar a la capital anglesa diverses informacions de Milà que indicaven que els habitants del ducat mostraven una bona disposició cap a l'emperador, així com la notícia d'una contundent desfeta de l'exèrcit francès a la localitat de Carpi a mans de les tropes dirigides per Eugeni de Savoia. La població civil de la regió, per la seua part –“*a party of the country people*”–, havia pres les armes a favor de l'emperador, tot i que la revolta havia estat ràpidament sufocada.²⁵⁵ Un mes més tard, aquestes notícies ja havien arribat a València per via dels correus de Madrid i de Saragossa, a través dels quals es transmetien “*alguna inclinazió de los príncipes de Italia a seguir su partido*” –el de l'Imperi– i “*las pérdidas de nuestras armas en el estado de Milán.*”²⁵⁶

---

²⁵⁴ Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 6 de desembre de 1701). Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. I p. 367.

²⁵⁵ *The London Gazette*, núm. 3723 (Londres, 14 de juliol de 1701), p. 2.

²⁵⁶ Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 16 d'agost de 1701). AHN, *Estado*, ll. 216. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. I, p. 354.

L'inici de la guerra a Itàlia va suposar, com s'ha dit, un salt qualitatiu en la trajectòria del primer austriacisme valencià. Deixava de ser un moviment més o menys espontani i amb un camp d'acció geogràficament limitat per convertir-se en un fenomen de més ample abast que aportava a les tertúlies sedicioses un relat que, reforçat per les victòries imperials a la Llombardia, ofería una expectativa d'èxit a una potencial sublevació valenciana.²⁵⁷

A partir de l'any 1702, l'autoritat borbònica va poder comprovar que la mera distribució entre els valencians de gasetes i relacions de notícies de l'estranger generava expressions públiques d'alegria pels èxits d'Eugeni de Savoia, un fet manifestament delictiu i, a més, potencialment molt perillós. Seguint instruccions del virrei, diversos jutges de l'Audiència van començar a investigar quina era la via d'entrada d'aquestes informacions i quins els seus canals de distribució. Prompte van poder constatar un destacat protagonisme del clergat regular i que el port d'Alacant s'havia convertit en una porta oberta a les notícies d'Europa.

Les indagacions practicades a la ciutat d'Alacant apuntaven a Fèlix Carrió Pastor, guàrdia de la Porta del Moll i, en conseqüència, màxim responsable de supervisar les mercaderies que entraven i eixien de la ciutat.²⁵⁸ Carrió va ser detingut després d'haver-se-li trobat diversos documents inculporis, entre ells un grapat d'exemplars del manifest que Jordi de Hessen havia fet distribuir a Lisboa l'estiu de 1702. I és que, com reconeixeria uns anys més tard el comerciant alacantí Miquel Olària, qui afirmava ser "*versado en diferentes lenguas*", el control de les entrades i eixides de vitualles al port permetia tindre "*noticia de los mercaderes que tienen efectos para cargar y para adonde*". I entre aquests efectes, els escrits hi van trobar prompte el seu lloc.²⁵⁹

Que Carrió haguera permès l'entrada a Alacant de gasetes impreses, probablement transportades per naus de la neutral república de Gènova, podia ser poc adient per a l'estabilitat política, però no implicava necessàriament l'existència d'una activitat clandestina

---

²⁵⁷ Aquest fenomen ha estat identificat per Lorenzo Cardoso qui, seguint la teoria de l'acció col·lectiva d'Olson, considera important en la formació d'un moviment revolucionari l'existència d'expectatives d'èxit, "*expansión de oportunidades políticas*", seguint la seua pròpia expressió. Veg. P.L. LORENZO CARDOSO, *op. cit.*, p. 156s.

²⁵⁸ Memorial de Fèlix Carrió i Pastor al Consell d'Aragó. (Barcelona, 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 712.

²⁵⁹ Memorial de Miquel Olària al Consell d'Aragó (Barcelona, 28 de novembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, s.f. Una breu referència a les activitats mercantils d'Olària, a: V. MONTOJO MONTOJO, "El comercio de Alicante en el reinado de Carlos II", *op. cit.*, p. 344.

del responsable de la duana alacantina. Les alarmes van saltar quan es va saber que, amb tota probabilitat, els escrits no s'hi repartirien de forma indiscriminada, sinó que tenien uns destinataris concrets: Francesc Escòrcia i Lladró i el seu fill, Francesc Escòrcia i Mercader.

Aquests Escòrcia eren membres d'una família d'origen genovés establerta a la capital del sud valencià a la segona meitat del segle XVI, on havia aconseguit una bona posició econòmica i social gràcies a la seua activitat mercantil. Els membres de la nissaga, a més, van compatibilitzar l'exportació de barrella al centre i al nord d'Europa amb una política matrimonial que els va permetre accedir a les institucions locals i aconseguir l'hàbit de Montesa.²⁶⁰ Francesc Escòrcia Lladró i Aracil, nascut a Alacant l'any 1645, s'havia incorporat a l'Orde el 1663, i pocs anys més tard va contraure matrimoni amb Lluïsa Mercader i Calatayud, germana del doctor Manuel Mercader, ardiaca d'Alzira. El fill de la parella, Francesc Enric Escòrcia, també vestiria l'hàbit montesià l'any 1682.

Fóra per la seua activitat comercial, que els vinculava estretament a les companyies comercials angleses i holandeses, o per les seues relacions polítiques i familiars amb la petita noblesa valenciana, el ben cert és que els Escòrcia van ser una de les primeres famílies alacantines a col·laborar amb la causa aliada. Així, a la darrerria de l'any 1702 els dos cavallers de Montesa esmentats, pare i fill, també van ser acusats de mantindre una relació epistolar amb el comte de la Corzana, instal·lat amb l'*Almirante* a la cort del rei de Portugal.²⁶¹ Un temps més tard, quan l'armada aliada va demanar per primera vegada la capitulació d'Alacant prèvia a l'ocupació de Dénia, també seria un membre de la mateixa família, Àlvar Escòrcia, el principal promotor de la mobilització popular que hauria d'haver facilitat la caiguda de la ciutat a mans dels aliats.

Als primers anys del regnat de Felip V, doncs, la ciutat d'Alacant es va convertir en el principal centre difusor de les idees aliades. D'una part, per les facilitats que donava el port de la ciutat per al contacte amb l'exterior, però també per l'innegable interès que tenia la colònia mercantil alacantina en reprendre les lucratives relacions comercials que mantenia des de feia dècades amb anglesos i holandesos. Per si això no fóra suficient, al llarg de l'any 1703 hi van arribar diversos personatges implicats en l'austriacisme de primera hora, entre

---

²⁶⁰ El primer membre de la família establert a Alacant, Andrea Scorcía, hi va arribar per poder controlar el lucratiu negoci d'exportació de la barrella. L'any 1565 ja apareixia als llistats de contribuents, i a l'inici del segle XVII diversos membres de la família ja s'havien incorporat a les borses de cavallers per a la insaculació municipal. Veg. V. MONTOJO MONTOJO, "El comercio de Alicante en los reinados de Felipe II y Felipe III", *op. cit.*, p. 100s.

²⁶¹ Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 2 de gener de 1703). AHN, *Estado*, ll. 221. Citat per C. PÉREZ APARICIO, "Los primeros pasos", *op. cit.*, p. 507.

ells el noble valencià Joan Baptista Vives de Canyamàs, detingut a Nàpols després dels fets de 1701, i el frare caputxí Tiburci d'Innsbruck, designat per substituir al pare Chiusa com a confessor de la reina vídua i acusat d'introduir informació de l'Imperi.²⁶²

3.2.2. El paper del príncep Jordi de Hessen.

La substitució del príncep de Hessen-Darmstadt al capdavant del virregnat de Catalunya havia estat una de les primeres mesures signades per Felip V en creuar la frontera dels Pirineus el mes de gener de l'any 1701. Alemany, cosí de la reina vídua i membre actiu del partit que havia intentat imposar l'arxiduc Carles d'Àustria com a hereu del tron espanyol, Jordi de Hessen preveia des de feia temps la seua caiguda en desgràcia, fins i tot abans de la mort de Carles II, tot considerant que la indecisió de l'emperador en la qüestió successòria l'havia deixat sense marge de maniobra a Espanya.²⁶³

Abans d'abandonar les seues responsabilitats al Principat, el príncep de Darmstadt va tindre ocasió de reunir-se en diverses ocasions amb les persones de la seua màxima confiança, la major part de les quals havien compartit amb Hessen les campanyes militars a la plana de Vic. Així, el 10 d'octubre de l'any 1700 va remetre una carta al líder vigatà Francesc Macià, més conegut com "Bac de Roda", al qual cridava a Barcelona per "*comunicarle ciertos negocios secretos e importantes al real servicio que no se pueden fiar a la pluma*".²⁶⁴ El tema a tractar era, possiblement, el projecte d'intervenció imperial a la Península Ibèrica que el propi Hessen havia transmès poc abans a l'ambaixador Harrach, al pare confessor i a Maria Anna de Neoburg.²⁶⁵ Uns mesos més tard, quan Darmstadt ja havia estat cessat per Felip V, encara tindria temps per reunir-se, a Blanes i a Castelldefels, amb un grup de persones entre les quals estava el mateix Macià, el també osonenc Josep Mas de Roda, els nobles barcelonins Antoni de Peguera i Francesc Amat, el carnisser Pere Careny, els

---

²⁶² C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. I, p. 385s. Per les mateixes dates van ser requisades a Alacant diverses còpies d'un llibre amb la història de l'Imperi. Possiblement es tractara de l'obra *Admirables efectos de la providencia sucedidos en la vida e imperio de Leopoldo Primero*, redactada pel comte de Comazzo a Milà l'any 1696; aquest volum era, bàsicament, una relació de les victòries imperials als camps de batalla, però podia resultar potencialment perillós en aquell moment. Uns anys més tard, van ser requisats "*cinco fardos*" d'aquest llibre a la veïna ciutat de Múrcia, així que podria tractar-se de la mateixa publicació. Veg. Francisco Javier GUILLAMÓN ÁLVAREZ i Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, "La lealtad castellana", *op. cit.*, p. 520. Sobre fra Tiburci, veg. Maria Anna de Neoburg a l'Electoral Palatí (Toledo, 25 de gener i 21 de febrer de 1702). A. de BAVIERA i G. MAURA, *op. cit.*, p. 1424.

²⁶³ Hessen a Ferdinand von Harrach (Barcelona, 3 d'abril i 9 d'octubre de 1700). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

²⁶⁴ La informació és recollida a: F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 291.

²⁶⁵ Hessen a Ferdinand von Harrach (Barcelona, 26 de juliol de 1700). AVA, *Harrach*, K. 251, s.f.

doctors Andreu Foix i Antoni Pons, tots dos del Camp de Tarragona i, així mateix, un valencià: “*el capitán don Juan Basset y Ramos*”.²⁶⁶

El periple de Jordi de Hessen durant els mesos posteriors a la seua marxa de Catalunya el va portar, via Gènova, a Viena, on va rebre ordres de l'emperador perquè passara a Londres a negociar amb Guillem III els detalls de l'aliança internacional antiborbònica. El príncep, però, no va arribar a la capital anglesa fins al mes de març de 1702, quan la Gran Aliança de La Haia ja havia estat segellada i s'havia decidit que la seua primera acció seria un atac a la ciutat portuària de Cadis.²⁶⁷ Hessen va ser enviat aleshores a Lisboa, on hauria d'intervindre en les negociacions amb el rei de Portugal, casat amb una de les cosines del príncep, una estada que el noble alemany va aprofitar per redactar els seus dos primers manifestos adreçats als vassalls del rei d'Espanya.

Després d'una breu estada a Portugal, Hessen-Darmstadt va tornar a Anglaterra, on hauria d'esperar l'arribada de l'arxiduc i, amb aquest, tornar a la Península Ibèrica. L'espera, però, va ser llarga, i Darmstadt va haver de fer insistents peticions a Viena perquè es desbloquejara el viatge de Carles d'Àustria.²⁶⁸ L'arxiduc, de fet, no va arribar a Londres fins al mes de gener de l'any 1704, i Hessen-Darmstadt ja no es trobava a la capital anglesa, perquè havia estat enviat a Lisboa per disposar amb el rei Pere de Portugal els preparatius previs a l'arribada de l'arxiduc. La malaltia del monarca portugués i la mort d'una de les seues filles van fer que l'encontre s'ajornara *sine die*. El príncep alemany, decebut i desesperat, va arribar a sospitar que, en realitat, ni el govern anglés ni el portugués tenien el més mínim interès perquè la causa de l'arxiduc reexira.²⁶⁹

En qualsevol cas, l'estada de Hessen-Darmstadt a Lisboa va ser aprofitada per reprendre el contacte amb diversos individus de la Corona d'Aragó amb els quals esperava poder comptar si es produïa una intervenció en aquest territori. El català Francesc Trullàs, per exemple, s'havia desplaçat fins a Lisboa “*movido por ciertos catalanes*” amb l'objectiu de mantindre reunions amb l'*Almirante* de Castella i el príncep de Darmstadt.²⁷⁰ Ell mateix, amb Ignasi Esplugues, es van incorporar a la flota dirigida per Hessen la primavera de 1704, de la qual van desembarcar a l'alçada d'Altea per arribar fins a Catalunya i lliurar

---

²⁶⁶ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 277.

²⁶⁷ H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 206-208.

²⁶⁸ Carta de Jordi de Hessen-Darmstadt a Ernest Lluís de Hessen-Darmstadt (Londres, 8 de maig de 1703). H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 287.

²⁶⁹ Carta del príncep Jordi de Hessen-Darmstadt a l'emperadriu Elionor (Lisboa, 23 de febrer de 1704). *Ibidem*, p. 312.

²⁷⁰ Memorial de Francesc Trullàs (Lisboa, 11 d'abril de 1704). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 278, fol. 7.

cartes a diverses persones i institucions.²⁷¹ I, amb ells, ho van fer també tots els “*déserteurs espagnols*” que s’havien establert fins aleshores a Lisboa, entre els quals hi havia 38 catalans i, com a mínim, un valencià: Joan Baptista Basset.²⁷²

L’operació sobre Barcelona del mes de maig de 1704 va resultar infructuosa, un fet que va enfonsar la reputació del príncep de Hessen i que, a més, va portar bona part dels seus contactes a ser perseguits o detinguts pel virrei Velasco. La inesperada victòria aconseguida per Hessen a Gibraltar en el camí de tornada va oferir al príncep una nova oportunitat, i li va donar una nova base d’operacions des de la qual preparar noves operacions a la Mediterrània. En aquesta ocasió, però, amb bona part del primer austriacisme català en la presó, els ulls del príncep es van fixar en les comarques valencianes, des d’on eixien rumb a Gibraltar desenes de persones disposades a implicar-se en una conspiració favorable a l’Imperi.

3.2.3. La conspiració d’Altea.

Al caliu de les recalades de l’armada aliada a la badia d’Altea els anys 1703 i 1704, a la localitat de la Marina es va configurar el primer nucli de suport a l’exèrcit aliat al territori valencià. Com s’ha dit, el contacte entre la població valenciana i l’armada s’havia produït per primera vegada durant la breu estada que l’armada de Cloudesly Shovel l’estiu de 1703. Aquest cordial encontre havia despertat l’interès dels alteans per raons fonamentalment econòmiques, i així es va poder constatar a les investigacions encarregades pel virrei de València.

Els alteans eren, en paraules de Damià Cerdà, doctor de l’Audiència, “*apasionados a los ingleses por el comercio que allí han tenido*”, especialment de vi i de panses, i ara veien en les aiguades de la flota una oportunitat per donar eixida a aquests productes, emmagatzemats des de feia mesos com a conseqüència de les restriccions al comerç amb els països enemics.²⁷³ De fet, la sola notícia de la proximitat de l’armada feia que els veïns de la vila, i de les localitats més properes, s’afanyaren a portar a la platja productes per vendre’ls als soldats desembarcats. Alguns fins i tot van preveure l’oportunitat de negoci i es van dedicar

---

²⁷¹ Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 445.

²⁷² L’expressió, a T. LEDIARD, *op. cit.*, p. 382.

²⁷³ Damià Cerdà al marquès de Villagarcía (1 d’octubre de 1703). ARV, *Cartas a los virreyes*, 354/24. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, *op. cit.*, p. 392. L’any 1712 es van declarar unes exportacions de pansa d’Altea de 1.200 quintars, tot i que ben probablement la xifra de producte no declarat seria molt superior. Veg. Jaume PASTOR I FLUIXÀ, *Les baronies de Calp, Benissa, Tenlada i Altea*, Calp, 2005, p. 206.

a comprar grans quantitats de vi per fer-lo arribar posteriorment als aliats. Entre aquests últims hi havia homes com Pere Nomdedéu, Salvador Barber, Joan Beneyto i Cristòfol Ronda, tots ells implicats posteriorment en la conspiració austriacista.²⁷⁴

Tot i així, l'entusiasme que mostraven alguns personatges de la vila per l'arribada anglesa i holandesa, entre ells mossén Jaume Ripoll, el franciscà fra Jaume Sala i el notari Jaume Piera, generava major preocupació en l'autoritat virregnal.²⁷⁵ Persones amb recursos culturals i amb influència social, tant els dos clergues com el notari podien resultar molt més perillosos que els “negociants” d'Altea: aquells, possiblement a diferència d'aquests últims, podien tindre accés directe a la lectura de gasetes, de cartes i de manifestos, un fet que els podia convertir en influents generadors d'opinió.

El desembarcament de Francesc Garcia Dávila al litoral de la Marina el mes d'octubre del mateix any 1703 va servir per consolidar les relacions del nucli sediciós d'Altea amb l'exèrcit aliat. Aquest individu aportava un bon coneixement d'allò que estava passant a nivell internacional i, a més, tenia una capacitat de mobilització que ben prompte va començar a donar els seus primers fruits. El virrei, conscient d'això, va ordenar el mes de febrer de 1704 la detenció de tots aquells que havien tingut alguna relació amb els fets de l'estiu anterior. La major part d'aquests, però, havien tingut temps per fugir i trobar refugi a les muntanyes de l'interior de la comarca.²⁷⁶

El 21 de maig de 1704 l'armada aliada va tornar a Altea. En aquesta ocasió, però, amb el projecte de Barcelona en ment, l'estada dels vaixells anglesos i holandesos va ser més breu que en anteriors ocasions. Tot i així, mossén Martí Morales, rector de la parròquia local, i Cassià Infante, batle de la senyoria d'Altea, van tindre ocasió de reunir-se amb Joan Baptista Basset, que participava en l'expedició. A l'encontre, segons confessaria el batle en l'interrogatori a què va ser sotmés pel doctor Cerdà, Basset els va demanar informació

---

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 420.

²⁷⁵ Els dos religiosos havien arribat a cridar “*que aora tendrian libertad*”, una actitud que també hauria seguit el notari Piera, qui feia temps que afirmava que el testament de Carles II no tenia validesa. Veg. Damià Cerdà al marquès de Villagarcía (1 d'octubre de 1703). ARV, *Cartas a los virreyes*, 354/24. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, p. 393.

²⁷⁶ Entre els sospitosos identificats per Damià Cerdà hi havia els alteans Damià Ronda, el fill d'aquest, Simó Alvado, Francesc Gisbert, Miguel Joan Sellés, Francesc Ripoll de Bautista, Antoni Garcia, Martí Borja i Pere Nomdedéu. Les primeres ordres de detenció anaven adreçades al notari Piera, els dos Ronda –pare i fill– i Simó Alvado. Uns mesos abans les autoritat eclesiàstiques havien demanat la presència a la capital del Regne de mossén Martí Morales, però aquest no s'hi va presentar. *Ibidem*, p. 397.

sobre diverses persones –algunes de les quals tenia apuntades en una llista– i va aprofitar l’ocasió per redactar i fer distribuir diversos documents.²⁷⁷

A la llista de Basset possiblement apareixia el nom de Francesc Garcia Dávila, qui havia desembarcat poc menys d’un any abans al litoral de la Marina. El fet que Garcia actuara d’incògnit fa difícil saber amb exactitud en quin lloc estava en aquell moment i, de fet, les informacions que van arribar fins al virrei sobre aquest individu són en diversos punts contradictòries. Segons el doctor Cerdà, que es basava en la declaració feta en interrogatori per mossén Morales, Francesc Garcia es devia trobar en les proximitats del lloc de Penella, al comtat de Cocentaina, acompanyat per Felip Pons, “*antiguamente bandido*”.²⁷⁸ Aquest Pons havia estat un actiu membre del bàndol dels Cruanyes en la dècada de 1670, quan la Marina havia estat escenari de la guerra oberta entre aquesta família i els Xulvi.²⁷⁹ Altres informacions, però, indicaven que el lloc de refugi de Garcia era la Torre de Sena, prop de Penàguila (i prop, també, de Penella), i que l’home que l’acompanyava era un estranger.²⁸⁰

Fóra com fóra, sembla provat que Basset va demanar informació sobre Francesc Garcia, i que va fer-lo cridar perquè s’apropara a la badia d’Altea. Com es veurà més endavant, és poc probable que aquest encontre finalment es produïra, però en qualsevol cas sí que es van poder fer arribar a mossén Maurici Audivert, beneficiat de la Col·legiata de Xàtiva, diversos documents que haurien de ser introduïts en l’estafeta d’aquesta ciutat.²⁸¹

---

²⁷⁷ Damià Cerdà a Villagarcía (Altea, 28 de maig de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “El desembarco”, *op. cit.*, p. 59.

²⁷⁸ Damià Cerdà al marquès de Villagarcía (Polop, 26 de maig de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. *Ibidem*, p. 60.

²⁷⁹ Pons havia adquirit certa fama després d’haver provocat una explosió a les Torres de Serrans, on estava empresonat, un fet que li va permetre fugir de la justícia i que va incrementar la seua popularitat. Veg. S. GARCÍA MARTÍNEZ, *Valencia bajo Carlos II*, *op. cit.*, p. 208s.

²⁸⁰ Segons fra Nicolás de Jesús Belando, aquest estranger podia ser un germà del príncep Antoni de Liechtenstein. Veg. Nicolás de BELANDO, *Historia civil de España. Sucessos de la guerra y tratados de paz*, Madrid, 1740, vol. I, p. 245. De la Torre de Sena se’n parla a les cartes remeses per Villagarcía al Consell d’Aragó entre els mesos de juliol i octubre, analitzades a: C. PÉREZ APARICIO, “Los primeros pasos”, *op. cit.*, p. 509.

²⁸¹ Villagarcía a Juan Bautista Pérez Roca (València, 8 de juliol de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “El desembarco”, *op. cit.*, p. 60. A la llista de persones per qui Basset va preguntar també hi havia Jacinto Forner Bernabeu, senyor de Benasau i baró de Finestrat. Aquest individu, elevat a la noblesa l’any 1669, també es trobava entre els primers comerciants de la ciutat d’Alacant per volum de negoci, una posició econòmica que li va permetre adquirir, per compra, les dues senyories que li van aportar el títol de noble. Veg. V. MONTOJO MONTOJO, “El comercio de Alicante a mitad del siglo XVII”, *op. cit.*, p. 61, J.I. MARTÍNEZ RUIZ i P. GAUCI, *op. cit.*, p. 67 i Fra Agustín de ARQUES JOVER, *Nobiliario Alicantino*, Alacant, 1966 (edició a cura de Luis MAS Y GIL i José María ESQUERDO ROCA. Primera edició, manuscrita, l’any 1794), p. 52. Les gestions de Basset amb Forner, però, no van fructificar, com ho pot demostrar el fet que els béns del seu fill, Jacinto Forner Talajero, apareguen als llistats de propietats que serien confiscades pel govern

Després de la breu, però fructífera, estada de Basset i Hessen a Altea, l'armada va continuar el seu camí fins a Barcelona. Un mes més tard, en el viatge de tornada, els vaixells van ancorar de nou a la badia alteana. Era el 17 de juny de 1704, festivitat del Corpus Christi. En aquesta ocasió, però, la persecució contra el primer nucli dissident desplegada per les autoritats va fer que l'encontre fóra menys pacífic que en les anteriors ocasions: l'alcaid del castell, Vicent Tous, va ser detingut en companyia del seu fill per haver encanonat els vaixells aliats, i des de l'armada es va donar ordre perquè foren enderrocades les torres de guaita d'Altea i de Cap Negret.²⁸²

Els fets del dia del Corpus de 1704 van ser la conseqüència més visible de l'enduriment de la política del virrei de València en relació amb els sediciosos alteans. Unes setmanes abans s'hi havia allotjat una companyia de cavalleria que hauria de ser pagada amb els fons del municipi alteà i hi va ser desplaçat el doctor Pere Mayor, magistrat de l'Audiència, que s'hauria d'encarregar de dirigir les investigacions.²⁸³ A més, un dels principals col·laboradors de l'exèrcit aliat a la localitat de la Marina, mossén Martí Morales, havia estat detingut i traslladat a la ciutat de València, on gaudia, però, d'un cert tracte de favor dispensat per l'arquebisbe Folch de Cardona. A instàncies del virrei, es va ordenar el trasllat de Morales a la presó del castell de Xàtiva, on va arribar després d'un accidentat viatge en el qual fins i tot va tindre ocasió de fugir de les autoritats.²⁸⁴

Tot i la bel·ligerància de l'alcaid del castell d'Altea, els responsables d'investigar i castigar els fets de la Marina van presentar al virrei un panorama preocupant: en paraules del doctor Mayor, tots els alteans, en major o menor mesura, "*han mostrado y manifestado una inclinación y afecto grande al emperador y archiduque Carlos de Austria*", unes simpaties que s'havien reforçat amb "*el comercio y trato que han tenido aquellos naturales con los ingleses*" i de les quals no escapaven ni els xiquets, que "*procuraban instruirse unos a otros en el ejercicio de alzar las armas a imitación de los ingleses y aun se oyeron algunas voces de aclamación al emperador*".²⁸⁵ De fet, tant en la tardor de 1703 com en els dies previs a la festa de Corpus de 1704, les autoritats alteanes

---

austriacista a Alacant (Veg. J. PRADELLS NADAL, *Del foralismo al centralismo*, op. cit., p. 262 i Memorial de don Nicolás Valenciano al Consell d'Aragó. Barcelona, 1708. *HHStA, Spanien Varia*, K. 48, b. 11).

²⁸² Veg. E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "El desembarco", op. cit. p. 54 i T. LEDIARD, op. cit., vol. III, p. 387.

²⁸³ Villagarcía a Felip V (València, 3 de juny de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "El desembarco", op. cit., p. 54.

²⁸⁴ *Ibidem*. Segons Castellví, mossén Morales va arribar a Gibraltar el 20 de maig de 1705 portat per una nau genovesa, i acompanyat per tretze valencians més. F. de CASTELLVÍ, op. cit., vol. I, p. 509.

²⁸⁵ Damià Cerdà al virrei (València, 28 de maig de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "El desembarco", op. cit., p. 58.

havien convocat el Consell per proposar que la defensa d'aquells que foren detinguts per donar suport a l'arxiduc fóra pagada amb fons municipals.²⁸⁶

Vista la situació, el virrei de València va convocar una reunió el dia 20 de juny per desplegar mesures extraordinàries: intensificació de les investigacions, detenció dels principals implicats en la sedició, mobilització de les milícies del Regne i, fins i tot, fortificació del port d'Altea.²⁸⁷ Com a resultat d'aquestes gestions, Francesc Nomdedéu, Josep Barber de Joan i Francesc Ripoll de Dídac van ser portats al castell de Xàtiva, mentre que Joan Barber va ser enviat a les Torres de Serrans. Altres dels implicats en els fets dels mesos anteriors, però, havien aconseguit fugir: el notari Piera i Francesc Zaragoza, més conegut com "el Boy", es van incorporar a l'armada aliada, mentre que Salvador Barber, Damià Ronda i el fill d'aquest, Cristòfol Ronda, estaven en aquell moment en parador desconegut.²⁸⁸

Els fets d'Altea van tindre una repercussió que anava molt més enllà de l'àmbit local, com ho testimonia la trajectòria de Garcia Dávila, present durant aquells mesos en diferents indrets de les comarques centrals valencianes. Les aiguades dels aliats a la Marina ven permetre el desembarcament de diverses persones a les quals s'encarregarien diverses tasques de comunicació. A Maure i Jeroni Ríos, per exemple, els nebots de Basset que s'havien assentat a Lisboa l'any 1702, se'ls va encomanar repartir "*gran copia de cartas circulars*" signades per Carles d'Àustria.²⁸⁹ Mossén Maurici Audivert, com s'ha dit, va ser enviat a Xàtiva per posar en l'estafeta còpies del manifest de l'arxiduc. I a la mateixa capital de la Costera es va descobrir al mes de juliol l'existència de reunions en les quals haurien participat el propi Audivert, els germans Ríos i, possiblement, també el misteriós Francesc Garcia.²⁹⁰

---

²⁸⁶ *Ibidem*.

²⁸⁷ Villagarcía a Juan Bautista Pérez Roca (València, 24 de juny de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18474. *Ibidem*, p. 54s. El recurs a les milícies no es va arribar a fer efectiu, com tampoc les obres de fortificació d'Altea, proposades per Felip V a l'inici del mes d'agost del mateix any.

²⁸⁸ Consulta del Consell d'Aragó (Madrid, 13 d'agost de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18474. *Ibidem*, p. 59. El beneficiat mossén Jaume Ripoll, sotmés a la jurisdicció eclesiàstica, va ser portat a les presons de l'arquebisbat. Arquebisbe de València al Consell d'Aragó (València, 15 de juliol de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. *Ibidem*, p. 63.

²⁸⁹ Memorial de Jeroni Ríos al Consell d'Aragó (Barcelona, 19 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 243s. Després del seu desembarcament, Maure Ríos es va haver de refugiar de les autoritats en un convent de la Vall de Gallinera, des d'on va marxar a Benigànim per a, finalment, abandonar el país. Veg. C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol I, p. 434.

²⁹⁰ Carta anònima al virrei de València (Xàtiva, 28 de juliol de 1704). ARV, *Cartas a los virreyes*, 245/33. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *op. cit.*, vol. I, p. 416. Fóra o no fóra certa la presència de Dávila en aquestes reunions, sí que hi ha constància que mossén Vicent Piquer, degà i canonge de Xàtiva, va mantindre reunions

3.2.4. Gibraltar, nova base d'operacions de l'austriacisme.

La conquesta de Gibraltar va convertir la vila del penyal en un refugi per a individus que, com el rector d'Altea, havien estat perseguits per la justícia com a conseqüència d'una primerenca col·laboració amb l'exèrcit aliat. També hi va arribar un nombre indeterminat d'individus cridats per Hessen-Darmstadt amb l'objectiu de col·laborar amb les campanyes previstes per als mesos següents, o desplaçats voluntàriament en busca d'oportunitats al costat del nou poder que s'hi havia establert.²⁹¹

Segons Castellví, per exemple, el doctor Felip Armengol de Folch hauria arribat a Gibraltar, "*con cuatro de su nación*" i amb el català Joan Nebot el 3 de març de 1705, sols unes setmanes abans que ho fera mossén Martí Morales, amb tretze valencians més, i un vaixell d'aquest territori carregat "*con pliegos*".²⁹² Per la seua part, Jeroni Ríos, que havia desembarcat a Altea el maig de 1704, ja es trobava present a Gibraltar unes mesos més tard, a temps de col·laborar en la defensa de la vila front al setge castellà, iniciat a l'octubre.²⁹³

Mentre arribaven a Gibraltar personatges molt compromesos amb la causa aliada també s'hi aplegaven altres amb trajectòries menys conegudes però que tindrien un paper determinant per garantir el bon funcionament de la xarxa d'espionatge que va desplegar Hessen des del penyal. Pere Simó, propietari d'un xabec, afirmava haver estat ell mateix qui va portar Carles d'Àustria des de Lisboa fins a Gibraltar en la seua pròpia embarcació, una afirmació poc versemblant amb la qual intentava demostrar, però, la seua forta implicació amb la causa de l'arxiduc.²⁹⁴ De forma semblant, altres homes de la mar, com l'alacantí Maurici Aragonés i el grauer Antoni Insa, van aprofitar la formació de la guarnició militar de Gibraltar per portar-hi pertrets i queviures en embarcacions que haurien flectat ells mateixos. En ambdós casos, sembla que l'oportunitat de negoci era, com havia passat a

---

amb Francesc Garcia durant l'estada d'aquest al Baix Aragó. En aquestes dates Piquer, implicat en les primeres activitats de proselitisme austriacista a la capital de la Costera, ja havia estat detingut i desterrat en més d'una ocasió.

²⁹¹ Segons l'exhaustiu registre d'entrades i eixides fetes a Gibraltar durant l'estada del príncep de Hessen, hi van arribar, provinents de les costes valencianes: una embarcació petita d'Alacant el 25 d'octubre de 1704, dues barques de València i d'Altea el 28 d'abril de 1705, i, així mateix, el 24 de juny, tres embarcacions genoveses que transportaven vi i aigües, amb elles, el rector d'Altea "*e piu valenziani*". El 30 de juny de 1705 va eixir des de Gibraltar rumb a València un vaixell amb "*un catalano*" que havia arribat a Gibraltar uns dies abans; el 9 de juliol es va enregistrar l'entrada d'una barca catalana que venia de València i transportava, de nou, "*un catalano*" que va despatxar amb el príncep Enric de Hessen. Veg. G. GEMELLI-CARERI, *op. cit.*, p. 237ss.

²⁹² F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 509.

²⁹³ Memorial de Jeroni Ríos, *op. cit.*, *passim*.

²⁹⁴ Incorporat posteriorment a l'armada aliada, el patró valencià desembarcaria a Dènia l'estiu de l'any següent. Memorial de Pere Simó al Consell d'Aragó (Barcelona, 1709). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 52.

Altea anteriorment, el principal estímul, tot i que Insa no es va limitar a transportar vi en la seua barca, sinó també diverses cartes que haurien de ser lliurades al príncep de Hessen. El risc de l'operació era, però, evident, i la càrrega del mariner valencià va ser interceptada a la ciutat d'Alacant i es va ordenar el seu empresonament.²⁹⁵

Les actuacions d'aquests homes no suposaven necessàriament un compromís amb la causa aliada. El més probable és que l'interés econòmic hi haguera tingut un pes determinant, fins i tot en els casos en què van oferir les seues embarcacions com a instruments per transmetre documents lligats a la conspiració austriacista. En un període de guerra, i amb el comerç amb Anglaterra i Holanda interromput, no és estrany que els patrons de vaixell valencians estigueren disposats a assumir el risc que suposava desplaçar-se fins a Gibraltar si això els permetia tornar a portar les barques a la mar.

El procediment que va portar el vaixell de Baptista Domènech fins a Gibraltar és més conegut gràcies al testimoni del valencià Francisco Abella. Un cavaller aragonés, Juan Antonio Samper, s'havia presentat en casa d'aquest últim, enviat pel comte de Cifuentes, per demanar-li que amanira un vaixell per anar a Gibraltar. Possiblement el vaixell que va enviar Abella no era de la seua propietat, sinó del citat Domènech, ja que aquest, per les mateixes dates, va dirigir un viatge fins a Gibraltar per transportar "*el secretario del conde de Cifuentes*", que possiblement era l'esmentat Samper. L'embarcació de Domènech, segons la narració feta pel mariner Nadal Llobera, va romandre més de cinc mesos a la vila del penyal, des d'on va dur a terme diversos desplaçaments ordenats per Hessen-Darmstadt. Entre ells, el trasllat fins a les costes catalanes, sols uns dies abans que la Gran Flota, de l'esmentat Samper i dels capitans de miquelets Pere Goy i Jaume Virola "*con cartas que trahía del dicho príncipe para diferentes personas*".²⁹⁶

---

²⁹⁵ Memorial de Maurici Aragonés (Barcelona, 1709.). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c., fol. 255ss. i Memorial d'Antoni Insa (Barcelona, 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48b., fol. 84ss.

²⁹⁶ Memorial de Francisco Abella al Consell d'Aragó (Barcelona, 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c., fol. 124s. i Memorial de Nadal Llobera (Barcelona, 3 de juliol de 1708). *Ibidem*, b. 28. Els serveis prestats per Abella, fóra o no fóra ell el responsable del vaixell que va portar el secretari de Cifuentes a Gibraltar, va ser premiada per l'administració austriacista després de l'ocupació de Barcelona: el 1706 la comptaduria de guerra li va fer lliurament de 200 pesos "*para bagaxes*", la qual cosa fa pensar que encara oferia els seus serveis com a tragner a l'arxiduc Carles. Veg. *Rechnungen über den Aufenthalt Karl III. in Barcelona (1706-1713)*. HHStA, *Kriegsakten*, K. 219, s.f.

3.3. ELS PRIMERS LÍDERS DE L'AUSTRIACISME VALENCIÀ: GARCIA DÁVILA I BASSET.

El protagonisme adquirit per Francesc Garcia Dávila i per Joan Baptista Basset i Ramos en el procés de formació i expansió de l'austriacisme valencià resta fora de tot dubte i, de fet, així ha estat posat de manifest per tota la historiografia, tant la coetània com l'actual.²⁹⁷ Tot i que les biografies de tots dos sols poden ser reconstruïdes de manera parcial, aquests personatges compartien alguns elements que resulten significatius a l'hora de caracteritzar el primer austriacisme valencià. Ambdós tenien orígens foscos i podrien ser considerats com *self-made men* que havien fet servir dues de les vies d'ascens social més habituals a la València de la darrereria del segle XVII: la lluita de bàndols, que permetia obtenir un cert prestigi social a través de la vinculació als líders de les quadrilles, i l'allistament en l'exèrcit o en l'administració. Aquest últim mecanisme va permetre als dos individus abandonar el territori on havien nascut i construir sengles trajectòries de servei que els vinculaven, més que a les institucions del Regne de València, a les xarxes de patronatge dins de les quals van trobar aixopluc i instruments per prosperar. En el cas de Garcia Dávila, és possible que trobara enquadrament i suport entre les famílies nobiliàries napolitanes que van preparar la conspiració de 1701; en el de Basset, la seua biografia va anar lligada durant més de vint anys a la del príncep Jordi de Hessen.

3.3.1. Francesc Garcia Dávila, el primer austriacista valencià.

Nascut a Gandia, i identificat erròniament durant algun temps amb el Francesc Garcia de la revolta agermanada de 1693, Garcia Dávila havia ostentat la batlia de Callosa d'En Sarrià –en representació del senyor de la vila, marquès d'Aitona– en la dècada de 1680, un càrrec que li va permetre conèixer la Marina, i des del qual va ser comissionat per lluitar contra les bandositats de la comarca durant els virregnats del comte de Cifuentes (1683-1688) i de comte d'Altamira (1688-1690).²⁹⁸

Garcia Dávila afirmava ser besnét del famós capità granadí Diego Dávila, un dels responsables de la detenció del rei Francesc de França a la batalla de Pavia. Com el seu

---

²⁹⁷ Es pot comprovar aquesta afirmació en les referències bibliogràfiques que es fan servir en l'única biografia de Basset publicada amb criteris acadèmics fins a l'actualitat: José Luis CERVERA TORREJÓN, *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*, València, 2003, p. 13s. Veg., també, Carmen PÉREZ APARICIO, "Don Juan Bautista Basset y Ramos. Luces y sombras del líder austracista valenciano", *Estudis*, núm. 35 (200), p. 133-164 (sobretot, p. 133-137).

²⁹⁸ Damià Cerdà a Villagarcía (Altea, 28 de maig de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "El desembarco", *op. cit.*, p. 60.

avantpassat, Francesc Garcia també es va vincular a la carrera militar, tot participant en la defensa de la ciutat de Girona quan aquesta va ser assetjada l'any 1684 pels exèrcits francesos del mariscal Bellefonds.²⁹⁹ En aquesta campanya Garcia Dávila va actuar dins del regiment de la ciutat de València, del qual era Mestre de Camp el comte de Casal, tot i que no va ocupar cap de les capitania designades per les autoritats municipals.³⁰⁰ Després dels seus serveis a Catalunya i d'haver combatut les bandositats de la Marina Francesc Garcia es va desplaçar a Itàlia, on va exercir durant un any com a governador de la província dels Abruzzos durant el virregnat del duc de Medinaceli, ço és, en algun moment entre 1695 i 1702. A Itàlia degué contraure matrimoni, de qual va tindre un sol fill.³⁰¹

Dávila es trobava a Roma l'any 1703 quan Frederic de Hessen-Darmstadt li va fer lliurament d'una ordre signada per l'emperador on era instat a presentar-se davant de Leopold.³⁰² El dia 20 de gener, doncs, Dávila abandonava Roma, i unes setmanes més tard era rebut pel *Kaiser* a les habitacions que ocupava el príncep Antoni de Liechtenstein al palau vienès de La Favorita. Després d'haver fet explícita la seua obediència a l'arxiduc Carles, el militar valencià encara va romandre a la capital austriaca fins al mes de setembre, quan va rebre l'encàrrec de traslladar-se a la Península Ibèrica "*a poner en la consideración de los españoles la justicia y derecho que Su Magestad Cesárea tenía a la corona de España.*"³⁰³

És possible que Garcia Dávila haguera estat present en la proclamació de l'arxiduc com a rei d'Espanya, que es va solemnitzar a l'esmentat palau el 12 de setembre de 1703. I, a més, segons Castellví, també va formar part del contingent que va eixir de Viena en companyia del pretendent al tron espanyol. Tanmateix, al relat autobiogràfic elaborat per Garcia Dávila durant els anys finals de la Guerra de Successió no va deixar constància

---

²⁹⁹ Señor. Don Francisco Dávila, coronel de cavallería, puesto a los reales pies de Vuestra Magestad, dize (...) Imprés conservat a la Biblioteca Valenciana, sig. XVIII/F-128, p. 8.

³⁰⁰ N'eren els capitans don Joan Falcó, don Onofre Dassio, don Josep Vallterra, Joan Baptista Gómez, Ignasi Zapata i don Melcior Colón de Portugal. Veg. Deliberació del Consell General (València, 29 de maig de 1684). AMV, *Manuales de Consells*, A-216, fol. 7s.)

³⁰¹ L'esposa i el fill de Dávila van morir a Roma mentre el pare combatia en territori espanyol. Segons el seu testimoni, la causa de la mort va ser responsabilitat última de l'ambaixador d'Espanya, que la perseguia dient-li que "*era muger de un rebelde traydor a su rey Felipe Quinto*". Señor. Don Francisco Dávila, *op. cit.*, p. 7.

³⁰² *Ibidem*, p. 1. Aquest príncep alemany era germà menut de Jordi de Hessen i, com aquest, s'havia convertit al catolicisme en el marc del seu *Grand Tour* per Itàlia. Frederic hi va continuar la carrera eclesiàstica i degué romandre a Roma fins l'any 1703, quan se li va concedir un canonicat a la diòcesi alemanya de Breslau. En aquest recorregut vital, el príncep alemany seguia el camí traçat pel seu oncle-avi i homònim, el cardenal Frederic de Hessen, bisbe de Breslau i *Protector Germaniae* a la Santa Seu en representació de l'emperador Leopold. Veg. Eva BENDER, *Die Prinzenreise. Bildungsaufenthalt und Kavalierstour im höfischen Kontext gegen Ende des 17. Jahrhunderts*, Berlín, 2011, p. 357.

³⁰³ Señor. Don Francisco Dávila, *op. cit.*, p. 1.

d'aquests fets, tot i afirmar, això sí, que havia estat *“el primero en besar la mano a Vuestra Magestad en Viena”*.³⁰⁴

Establert a la ciutat portuària de Liorna per embarcar-se rumb a la Península Ibèrica, Dávila va haver de flectar una petita embarcació després d'haver esperat durant dies un vaixell de millor qualitat que el transportara. Avisat, però, que s'havia donat ordre de detenció contra ell, va haver d'abandonar l'empresa i no va poder abandonar Itàlia fins que no hi va arribar l'armada angloholandesa, a la qual es va unir. El mes d'octubre de l'any 1703 Garcia Dávila arribava a Calp, on s'havien aplegat *“muchos amigos”* que van poder convèncer el governador de la vila perquè no impedira el seu desembarcament, malgrat haver-hi arribat a bord d'una embarcació enemiga.

Va començar aleshores *“a correr todo el Reyno de Valencia, pregonando por todas las villas y lugares que sólo Vuestra Magestad era el rey legítimo y natural de España, que el señor duque de Anjou era un rey intruso, usurpador de la Corona que no le tocava”* i, també, es va dedicar a anunciar *“que Vuestra Magestad vendría con armada bastante para despojar a su enemigo del reyno y de toda España, y que estuviessen prevenidos para tomar las armas en defensa de su rey legítimo.”*³⁰⁵ En opinió de Dávila, França només volia *“poner el pie sobre las cervices de los españoles, haziéndoles sus esclavos”*, i no es podia entregar la corona espanyola a la Casa de Borbó, *“enemiga capital de los españoles”*, en comptes de fer-ho als Àustries, *“que habían sido más nuestros padres que nuestros reyes.”*³⁰⁶

El periple de Garcia Dávila es va iniciar, doncs, a la vila de Calp, i el va portar per diferents indrets de la Marina i el Comtat. Ben prompte les autoritats van ordenar la seua detenció, *“dando por su cabeza diez mil pesos y seis hombres fuera de trabajo.”* A la Torre de Sena, en les proximitats de Penàguila, va ser localitzat pel doctor Pere Mayor, però no el van poder detindre; més tard, la persecució es va repetir a Benissa i al convent franciscà de la Vall de Gallinera. Dávila va decidir adreçar-se al regne de Múrcia, *“a introducir en la consideración de los murcianos la razón y justicia que tenía Vuestra Magestad”*, però també va haver de fugir d'aquest territori després d'haver estat informat que el corregidor el buscava.³⁰⁷ Des de Múrcia va passar al regne de Granada, on també van arribar les ordres del virrei de València perquè

---

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 7. Al llistat de persones que van participar en l'expedició no apareix cap esment al nostre personatge, però sí que s'hi ressenya un *“Obristleutenant Munioz”*, un tinent coronel Muñoz que es podria identificar amb Dávila, ja que, com es veurà més endavant, Juan Muñoz va ser el seu pseudònim més utilitzat. Veg. A. DANZER, *op. cit.*, p. 637. L'afirmació de Castellví, a: F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 424.

³⁰⁵ Señor. Don Francisco Dávila, *op. cit.*, p. 1.

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 2.

³⁰⁷ *Ibidem*. Segons Garcia Dávila, tant era l'interès per detindre'l que fins i tot es van alçar les làpides que hi havia al terra del convent franciscà de Gallinera per si s'hi havia amagat.

fóra detingut. A la localitat de Gualchos, a l'Alpujarra granadina, també va ser avisat a temps per un soldat i va tornar a escapar de la persecució.³⁰⁸

Acompanyat amb sis homes armats, el febrer de l'any 1704 Garcia Dávila va arribar a Madrid després del seu periple, i a la cort va poder romandre durant un mes, gràcies a la protecció de “*sus parciales*” i, també, d'alguns “*ministros del duque de Anjou que, por afectos al real y justo partido de Vuestra Magestad, le trataron*”.³⁰⁹ L'endemà de l'eixida de Felip V cap al front portugués, que s'havia produït el 4 de març de 1704, Francesc Garcia va abandonar la cort. A través de “*Castilla la Vieja*” es va dirigir cap a Catalunya, on hauria de complir una missió: entrar a la Plana de Vic i avisar Josep Mas de Roda “*que tuviese prevenida la gente de dicha Plana para quando viniessse el príncipe Jorge de Darmstadt*”.³¹⁰ Algunes de les instruccions per als vigatans, doncs, haurien arribat a Catalunya des de la cort espanyola, tot just durant el període en què diversos aristòcrates castellans, com el comte de Cifuentes, començaven a fer explícita la seua oposició a Felip V i els seus ministres.³¹¹

Els virreis de València, d'Aragó i de Catalunya van ser informats puntualment pel Consell d'Aragó de les perilloses activitats de Garcia Dávila, i tots tres van començar a fer intenses gestions per localitzar-lo.³¹² Antonio Ibáñez de la Riva, arquebisbe de Saragossa i virrei d'Aragó, va ser el primer a tindre notícies fidedignes que apuntaven que el pròfug podria estar a la comarca del Matarranya, zona de frontera entre els tres territoris. Les investigacions del prelat el van conduir a diversos religiosos de la zona, que van confirmar les sospites: un d'ells, José Boneta, va afirmar que un individu que es feia dir “*don Juan Muñoz*” havia estat a la localitat de la Freixneda a la darrera del mes de desembre de 1704, tot i que hi havia indicis fonamentats per pensar que era Garcia Dávila qui s'amagava

---

³⁰⁸ Alguns estudis han relacionat l'estada de Dávila al regne de Granada amb la conspiració austriacista que va tindre lloc en aquest territori, promoguda, entre d'altres, pel comte de Cifuentes. Existeixen, com s'explica més tard, diversos elements que relacionen aquests dos personatges, però l'estada de Dávila al regne andalus es va produir a la darrera de l'any 1703, i la conspiració nobiliària de Granada es va ordir durant la primavera de l'any 1705. Sobre aquesta última, veg. H. KAMEN, *La Guerra de Sucesión*, op. cit., p. 109s. i Rosa María PÉREZ ESTÉVEZ, “Motín político en Granada durante la Guerra de Sucesión”, dins *Actas del I Congreso de Historia de Andalucía*, Còrdova, 1978, vol. II, p. 151-157. Entre els implicats hi havia el propi Cifuentes, i també el comte d'Erill, germanastre del valencià Josep Folch de Cardona, així com un frare valencià, Francisco Sánchez.

³⁰⁹ Señor. Don Francisco Dávila, op. cit., p. 2.

³¹⁰ *Ibidem*. Si donem per bones les dates aportades per Francesc Garcia, el seu recorregut per la Marina i els regnes de Múrcia i Granada hauria tingut lloc entre l'octubre de 1703 i el febrer de 1704.

³¹¹ Cifuentes va ser detingut a Madrid el mes de novembre de 1704, després d'haver-se descobert que feia temps que distribuïa pamflets austriacistes i que mantenia correspondència, entre d'altres, amb l'elector de Baviera. H. KAMEN, *La Guerra de Sucesión*, op. cit., p. 109s. La mateixa sort van córrer el comte d'Erill i el de Luque, i uns mesos més tard s'hi va sumar el marquès de Leganés.

³¹² Segons el virrei de València, Dávila es desplaçava “*por veredas desusadas y sin mantenerse en una región por muchos días*”, “*conspirando todos a lograr su aprehensión*”. Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 30 de setembre de 1704) AHN, *Estado*, ll. 221. Citat a C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., vol. I, p. 431.

darrere d'aquest pseudònim.³¹³ Un altre dels religiosos interrogats per Ibáñez de la Riva, el jove mossén Vicente Ferrer, de Mont-roig de Tastavins, no només va confirmar aquest extrem, sinó que va aportar informacions exactes sobre l'individu buscat pel virrei.

Francesc Garcia i Ferrer s'havien conegut a la localitat natal d'aquest últim, on el militar valencià havia arribat acompanyat del rector de la vila d'Herbers, als Ports de Morella. La data exacta en què va tindre lloc l'encontre no va ser aportada pel jove religiós aragonés, però és ben probable que s'haguera produït entre els mesos de març i juliol de 1704, és a dir, en el període en què Garcia Dávila afirmava haver passat des de Madrid fins a Catalunya.

Garcia hauria explicat a Ferrer que era natural del Regne de València, i que n'havia hagut d'eixir uns anys abans com a conseqüència de la comissió de diversos delictes de sang, entre ells haver matat "*a su mujer y a su cuñada*". Amb la intenció d'evitar la pena capital s'hauria incorporat a l'exèrcit a temps per participar en el setge francès contra Girona el 1684, i posteriorment s'hauria traslladat a Nàpols, des d'on finalment va poder passar a Roma, on es va establir amb la seua nova esposa.³¹⁴ L'austriacista valencià era discret en relació amb les raons que l'havien portat des d'Itàlia fins al territori aragonés: reconeixia que la justícia el perseguia, i que la seua intenció era "*repartir diferentes cartas y pliegos*". Mantenia, però, una calculada prudència en les converses públiques quan es parlava de la guerra i de Felip V.³¹⁵

Ferrer, convertit en una mena de criat de Francesc Garcia, el va acompanyar a Saragossa, ciutat on no van poder arribar a entrar per haver estat localitzats per les autoritats aragoneses. Des de la capital de l'Ebre, tots dos es van adreçar a Barcelona, on Dávila va mantindre diverses reunions el contingut de les quals no va comunicar a Ferrer. De nou en territori valencià, Garcia Dávila va intentar adreçar-se al port de Vinaròs, on li

---

³¹³ Segons Boneta, a la comarca també es trobava Felip Armengol de Folch, "*que hizo fuga de Cataluña con Joseph Sancho, notario, por causa de la revolución que hubo el año pasado en aquel Principado*". Mejorada a Ibáñez de la Riva (Madrid, 28 de gener de 1705). *Correspondencia del Marqués de Mejorada con Antonio Ibáñez de la Riba, arzobispo de Zaragoza, sobre la Guerra de Sucesión y delaciones de infidentes, 1705-1707*, BNE, ms. 5805, fol. 5s.

³¹⁴ Ibáñez de la Riva a Mejorada (Saragossa, 17 de febrer de 1705). *Correspondencia del Marqués de Mejorada, op. cit.*, fol. 250s. En algun moment, les autoritats borbòniques van arribar a pensar que el tal "*Juan Muñoz*" podria ser un noble napolità, que podria ser el marquès del Vasto o Gerolamo Capece, marquès de Rofrano.

³¹⁵ *Ibidem*. El testimoni de Ferrer va ser complementat amb el del prior del convent aragonés de la Torre de Ginés, on hauria estat Garcia Dávila un parell de dies, i amb el de Vicent Piquer, degà de Xàtiva, foragitat també per la seua implicació en els cercles austriacistes d'aquesta ciutat. Segons l'eclesiàstic xatívi, Garcia hauria portat a l'estafeta "*tres docenas de pliegos para diferentes puestos y personas*". *Ibidem*. L'explicació coincideix amb el relat autobiogràfic de Dávila i, també, amb les recerques fetes també pels ministres de l'Audiència de València, que a l'inici del mes de juny de 1704 afirmaven que Garcia Dávila es trobava a Mont-roig. Veg. Gonzalo M. BORRÁS, *La Guerra de Sucesión en Zaragoza*, Saragossa, 1973, p. 39s.

havien de ser lliurats diversos documents, però en aquest punt Ferrer va decidir tornar al seu poble i ja no va tindre més notícies de Garcia.

El virrei-arquebisbe pensava que el fugitiu podria haver abandonat la Península pel port dels Alfacs, possiblement per embarcar-se cap a Gibraltar, com ho havia fet Armengol de Folch durant les festes de Nadal de l'any 1704.³¹⁶ Ibáñez de la Riva es va adreçar als seus homòlegs de Catalunya i València perquè incrementaren el control dels ports dels seus territoris, especialment si detectaven que s'hi apropava el comte de Cifuentes, el noble que durant els mesos posteriors substituïria Garcia Dávila com a principal objectiu de les autoritats aragoneses.³¹⁷

Dávila, però, no es va poder embarcar. Havent estat informat de l'ordre dels tres virreis va tornar cap a les muntanyenques comarques de l'interior d'Aragó, i es va adreçar a la inhòspita zona coneguda com *el Desierto*, al terme de Calanda, on va trobar protecció al convent franciscà de Sant Elies. De nou, va ser descobert, i va poder fugir a temps, però les autoritats borbòniques van ordenar la completa destrucció de l'edifici conventual com a càstig contra la comunitat que havia donat acollida al pròfug.

La nova destinació de Dávila va ser Puertomingalvo, on va patir una emboscada dirigida, de forma simultània, pel governador de l'Alcora, don Vicent Feliu, i per les tropes enviades pel virrei d'Aragó.³¹⁸ Francesc Garcia es va poder amagar durant tres dies en un bosc amb els dotze homes armats que l'acompanyaven, i quan els soldats van abandonar la localitat hi van tornar a entrar. Garcia Dávila i els seus homes van decidir sufragar amb els seus propis diners els desperfectes que els soldats havien comés a les cases de Puertomingalvo, una decisió que els va permetre comptar amb les simpaties dels veïns, que els van oferir la seua col·laboració.

---

³¹⁶ Ibáñez de la Riva a Mejorada (Saragossa, 3 de febrer de 1705). *Correspondencia del Marqués de Mejorada*, op. cit., fol. 245s. Segons Castellví, Francesc Garcia Dávila va estar a Gibraltar entre els anys 1704 i 1705, tot i que aquesta dada no és esmentada per aquest individu en la seua nota autobiogràfica (F. de CASTELLVÍ, op. cit., vol. I, p. 615).

³¹⁷ El comte de Cifuentes, després d'haver estat expulsat de la cort de Felip V, s'havia ofert formalment a col·laborar amb l'exèrcit aliat i havia buscat aixopluc al regne d'Aragó, tot demanant ser emparat pel dret de manifestació. En saber que no es podia beneficiar d'aquest per haver estat acusat de lesa majestat, va iniciar un periple per Aragó i Navarra i, com a conseqüència d'això, es va iniciar una frenètica persecució per part dels agents del virrei-arquebisbe. L'oferiment de Cifuentes a Viena, a: Moles a l'arxiduc Carles (Viena, 28 de març de 1705). HHSStA, *Diplomatische Korrespondenz*, K. 67, s.f. Sobre el conflicte successori al regne d'Aragó veg., entre d'altres: José A. ARMILLAS VICENTE i Berta Mª PÉREZ ÁLVAREZ, "Aragón: conspiración y guerra civil", dins *La Guerra de Sucesión en España y América*, Sevilla, 2000, p. 219-235. Segons aquests autors la xarxa de contactes de Cifuentes arribava fins a l'elector de Baviera.

³¹⁸ Feliu en va informar el virrei abans del dia 20 de setembre de 1704. Veg. Villagarcía a Vicent Feliu i Sisternes (València, 20 de setembre de 1704). ARV, *Cartas a los virreyes*, 53/26. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., vol. I, p. 430.

Després d'un any i mig a la localitat del Maestrat aragonés Dávila va posar rumb a Portugal amb la intenció d'incorporar-se a l'expedició que transportava Carles d'Àustria. Per aconseguir creuar la península va haver de fer servir una disfressa de clergue, i així va poder arribar fins a Santarem, on *"tuvo la fortuna de encontrar a Vuestra Magestad."*³¹⁹ L'arxiduc va donar ordres a Garcia Dávila perquè passara a Lisboa i es reunira amb l'*Almirante* de Castella. Més tard, quan Carles d'Àustria va tornar a la capital portuguesa, el nostre personatge es va poder incorporar a l'armada que el va portar, de nou, al Regne de València: *"en la bahía de Altea le mandó Vuestra Magestad saltase en tierra, para ir a tomar a Denia el día 15 de agosto de 1705"*.

Efectivament, l'arxiduc Carles va remetre a Francesc Garcia aquest mateix dia un despatx on li comunicava que havia decidit enviar *"una escuadra"* a Dénia per convertir aquesta vila en *"abrigo de mis fieles vassallos de mi Reyno de Valencia"* i li ordenava que s'incorporara a l'operació en companyia de Basset.³²⁰ Segons la narració, probablement exagerada, de Francesc Garcia, l'endemà d'aquesta data, pel matí, ja havia pogut reunir 1.000 homes. Per la nit, segons ell, *"tomó la obediencia de treinta lugares y cinco villas"*.³²¹

Garcia Dávila va arribar a Dénia amb el seu flamant exèrcit el dia 17 d'agost a les 10 del matí, i només unes hores més tard la capital del Marquesat donava l'obediència a la Casa d'Àustria. Joan Baptista Basset, que hi havia arribat *"con dos vaxeles"*, no portava *"ningún hombre de desembarco"*, així que la primera unitat militar amb què van poder comptar va ser, precisament, la formada per Francesc Garcia.

L'exhaustiu informe dels serveis prestats per Dávila va ser remès per aquest a l'arxiduc Carles poc després de la batalla d'Almansa, i amb ell esperava aconseguir la creació d'un regiment de valencians per incorporar-s'hi. El text s'ha de prendre, doncs, amb la precaució amb què se solen analitzar aquesta mena de documents, tendents a exagerar les pròpies fortaleses i a minimitzar –quan no directament obviar– les febleses. Aporta, en qualsevol cas, unes informacions de gran utilitat per a l'estudi dels anys previs a l'inici de la guerra al País Valencià, encara que això no evita que hi haja, encara, diverses llacunes i algunes contradiccions amb allò que sabem per altres fonts.

---

³¹⁹ Señor. Don Francisco Dávila, op. cit., p. 4.

³²⁰ Despacho mandando a don Francisco Dávila vaya a Dénia con don Juan Baptista Ramos (A bord del Great Britannia, badia d'Altea, 15 d'agost de 1705). ASN, Consiglio di Spagna, b. 213, fol. 87-89.

³²¹ Señor. Don Francisco Dávila, op. cit., p. 5.

Una de les incògnites pendents de resoldre és saber si Dávila es va reunir amb Basset el mes de juny de 1704 a la badia d'Altea. Aquest extrem no apareix esmentat a la petició de Dávila i, de fet, sembla poc probable que aquest poguera estar a la Marina en aquestes dates si tenim en compte que el mes de març havia eixit de Madrid i va iniciar un periple que el portà, com s'ha dit, al Maestrat, Saragossa i Barcelona. Tot i així, en el marc de les investigacions engegades pel virrei de València, aquest va ser informat pel doctor Damià Cerdà que la reunió sí que s'hauria produït, i que el propi mossén Martí Morales en va poder ser testimoni directe.³²²

El segon gran interrogant en relació amb Dávila és si es va embarcar rumb a Gibraltar. Castellví aporta un llistat d'individus que, des de Lisboa, Gibraltar i Gènova, van passar a Catalunya els anys 1704 i 1705 amb instruccions per a diferents persones, i particularment per als primers rebels vigatans.³²³ En aquesta nòmina apareixen diversos individus, però no s'especifica de forma clara el lloc des d'on van començar els itineraris que els van portar a Catalunya. Això podria generar certa confusió i, de fet, com s'ha dit, les pròpies autoritats borbòniques van sospitar que Dávila podria haver buscat refugi a la vila del Penyal. Res no fa pensar que això haguera ocorregut, tot i que la sorprenent velocitat amb què es movia el personatge obliga a considerar viables quasi totes les possibilitats.

Per últim, resta per aclarir si l'estada de Garcia Dávila a Granada va tindre relació directa amb el moviment conspiratiu que es formaria en aquest regne un temps més tard. La família de Dávila era originària d'Andalusia, per la qual cosa és possible que encara hi tinguera alguns lligams. Una cosa semblant podia passar amb el comte de Cifuentes, el pare del qual havia estat Capità General de les costes del regne de Granada i, un poc més tard, virrei de València, justament en el temps en què Dávila va ser comissionat per a la persecució de les bandositats de la Marina. La possibilitat que Garcia Dávila i el Cifuentes austriacista hagueren mantingut la relació després de la mort del pare d'aquest últim resulta versemblant, però és, a hores d'ara, difícilment demostrable.

---

³²² Damià Cerdà a Villagarcía (Polop, 26 de maig de 1704). AHN, *Consejos*, llig. 18438. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "El desembarco", *op. cit.*, p. 60. En aquest treball de Giménez no s'afirma categòricament que la reunió s'haguera produït, com sí que es fa al de Pérez Aparicio, que es basa en altres informes. Veg. Villagarcía al Consell d'Aragó (València, 30 de setembre de 1704). AHN, *Estado*, ll. 221. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, *op. cit.*, vol. I, p. 430s.

³²³ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 615.

3.3.2. Joan Baptista Basset i Ramos.

Presentat pels cronistes borbònics com el màxim culpable de la rebel·lió popular de 1705 i, per les mateixes raons, elevat a la categoria d'heroi dels desposseïts per una part de la historiografia contemporània, Joan Baptista Basset i Ramos va tindre un protagonisme inqüestionable al llarg del període que separa la caiguda de Dénia a mans dels aliats i la desfeta d'aquests a la batalla d'Almansa.

La biografia de qui seria el líder indiscutible dels maulets, tanmateix, encara presenta importants interrogants. L'esforç investigador més important que s'ha fet en relació al personatge –la molt documentada biografia elaborada per José Luis Cervera– és el fruit d'un treball relativament recent que va poder reconstruir bona part de la trajectòria militar de Basset. Tot i així, el silenci del propi militar austriacista en relació amb els episodis més controvertits de la seua vida no ha permés aclarir encara, per exemple, el lloc i any exactes en què va nàixer o les raons que el van portar a Itàlia en la dècada de 1680.

Basset degué nàixer l'any 1654, va ser batejat a la parròquia de Sant Andreu de la capital valenciana i els seus pares eren Joan Baptista Basset i Sastre, daurador, i Esperança Ramos i Ferrer de Lis.³²⁴ Hàbil en el dibuix i el disseny, va arribar a impartir classes d'aquestes matèries a casa seua, a les quals va assistir, entre d'altres, José García Hidalgo, qui posteriorment seria pintor de cambra de Felip V.³²⁵ La posterior especialització de Basset com a enginyer militar confirmaria el seu interès per aquesta branca de l'art.

La biografia de Basset i Ramos va experimentar un punt d'inflexió a l'inici de la dècada de 1680. Implicat, segons la narració del dietarista Isidre Planes, en un assassinat a la ciutat de València, es va poder lliurar de la pena de mort mitjançant una commutació de pena que el va obligar a traslladar-se al ducat de Milà. La víctima del crim, Baptista Xolvi, era membre del llinatge de Xàbia que havia convertit la Marina en un autèntic camp de batalla com a conseqüència del seu enfrontament amb la família Cruanyes. Que Basset fóra membre de la bandositat de Cruanyes és un extrem que no ha pogut ser confirmar fins ara,

---

³²⁴ La data i lloc exactes de naixement de Basset han estat objecte d'especulació durant anys. La font més fiable a hores d'ara és la referència que el doctor Faustí Barberà va anotar als documents de l'Assemblea Valencianista de 1907. Segons el metge d'Alaquàs, que hauria pogut tindre accés a l'arxiu parroquial de Sant Andreu, destruït durant la guerra de 1936-1939, l'austriacista valencià hauria nascut al carrer de les Barques el 5 de juny de 1654. Com apunta Pérez Aparicio, és possible que aquesta no fóra la data de naixement, sinó la de bateig, però això no lleva perquè s'haja de reconèixer 1654 com la data més probable de naixement del personatge. Veg. C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 264.

³²⁵ Señor. Don Joseph García Hidalgo, pintor de Cámara de Vuestra Magestad, puesto a los reales pies de Vuestra Magestad, dize (...), [Madrid, 1707]. BNE, VE/1224/46.

però és la hipòtesi més versemblant per entendre les raons que el van portar a participar en l'assassinat de Xolvi. Per evitar la condemna, doncs, se li va oferir la possibilitat de marxar a Itàlia amb la companyia d'Eugeni Cruanyes, líder de la quadrilla detinguda pel virrei i expulsada del regne.³²⁶

Instal·lat definitivament a Milà, Basset va rebre en aquest territori la seua formació com a enginyer militar, possiblement en l'escola creada pel valencià Josep Chafrion.³²⁷ Aquesta especialització li va permetre oferir els seus serveis a diversos exèrcits, dins dels quals va començar prompte a escalar posicions. Segons el seu propi relat, l'enginyer Ramos, com també era conegut, va estar sota les ordres de Carles de Lorena a les guerres d'Hongria, i va servir també al Milanesat durant el període en què el comte de Melgar – futur *Almirante* de Castella– hi va exercir com a governador.³²⁸ En un altre document posava data a aquests serveis: a Hongria hauria servit onze anys, tres a Milà i quatre a Catalunya.³²⁹ Si tenim en compte que Basset va arribar a Milà el 1680, que Carles de Lorena va dirigir tropes a les guerres turques en terres hongareses entre 1683 i 1687 i que l'*Almirante* va ser governador de la Llombardia entre 1678 i 1686, la seqüència cronològica més versemblant seria: el 1680, arribada a Milà, primers serveis i formació com a enginyer durant tres anys –segurament entre 1680 i 1683–, incorporació a les tropes imperials dirigides per Carles de Lorena, ben probablement després del setge de Viena de 1683, i serveis a Hongria durant onze anys, ço és, entre 1684 i 1695 aproximadament.

Sobre els fets d'armes concrets de Basset i Ramos a les guerres turques hi ha poca informació. Se sap que es va integrar en un dels esquadrans de cavalleria dirigits pel general comte de Dünewald, i que en l'atac que aquest va llançar contra la fortalesa de Butschin, a

---

³²⁶ Els 59 homes de la companyia de Cruanyes es van embarcar el mes d'agost de 1680. Segons Rosa Seser, aquest Eugeni tenia un germà, Antoni Cruanyes, que posteriorment es convertiria en un actiu col·laborador de l'austriacisme a la Marina; aquest posicionament podria ser conseqüència del seu matrimoni amb Laura Mayans, membre d'una coneguda família austriacista d'Oliva, o de la possible relació amb Basset, un extrem que confirmaria les informacions del dietarista Isidre Planes. Veg. Rosa SESER PÉREZ, "La vila de Xàbia borbònica i austriacista", *Aguaites*, núm. 24/25 (2007), p. 163-197 (la referència, en p. 180). Sobre les lluites entre els Xolvi i els Cruanyes, veg. S. GARCIA MARTÍNEZ, *València bajo Carlos II*, *op. cit.*, p. 199s.

³²⁷ L'enginyer Josep Chafrion, deixeble del novator Josep Saragossa i del matemàtic Juan Caramuel Lobkowitz, es va instal·lar a Itàlia quan només tenia 18 anys, i va gaudir de la protecció del marquès de Leganés durant el període en què aquest va ser governador de Milà. Veg. Alicia CÁMARA, "La arquitectura militar del padre Tosca y la formación teórica de los ingenieros entre los Austrias y los Borbones", dins Alicia CÁMARA (coord.), *Los ingenieros militares de la Monarquía Hispánica en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2005, p. 133-158.

³²⁸ Melgar va exercir la governació de Milà entre 1678 i 1686, la qual cosa indica, si el relat de Basset segueix una línia cronològica, que els serveis d'aquest a la Llombardia van coincidir amb la fase final del govern de Melgar allà. Sobre la xarxa de l'*Almirante* a Milà, veg. Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, "Prevenir la sucesión", *op. cit.*, *passim*.

³²⁹ J.L. CERVERA TORREJÓN, *op. cit.*, p. 33-37.

l'Eslavònia, va ser greument ferit "*il capitano Basset de Ramos, spagnuolo*".³³⁰ Aquesta acció va tindre lloc durant les primeres setmanes del mes de setembre de 1687, poc després de la contundent victòria imperial contra els otomans a la batalla de Mohács. Els posteriors avanços de l'exèrcit de Leopold I en aquella regió degueren animar Basset a elaborar un mapa i una descripció geogràfica de l'Eslavònia que seria dedicada a l'arxiduc Josep, recentment coronat com a rei d'Hongria.³³¹

En la línia de batalla preparada per Carles de Lorena per combatre els turcs hi havia, a més de l'esmentat general de cavalleria Dünewald, els generals més importants de l'exèrcit imperial, entre ells Montecuccoli, Lluís de Baden i Eugeni de Savoia. Tots aquests van haver d'assumir la responsabilitat de dirigir un exèrcit multinacional, al qual s'havien adherit centenars de joves d'arreu d'Europa, atrets per les oportunitats que donava la guerra contra l'infidel, tant en l'àmbit espiritual com en el material. Entre aquests voluntaris hi havia, dins del regiment d'infanteria de Neoburg, el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt.

No es pot saber amb certesa si Darmstadt i Basset van coincidir en Mohács, perquè no hi ha constància documental de la presència del valencià en la famosa batalla. El fet que Dünewald n'haguera pres part, però, fa versemblant la possibilitat que també hi haguera estat Basset. Uns anys més tard d'aquests fets, el militar valencià donaria els noms de Hessen-Darmstadt i de Lluís Antoni de Neoburg, cosí d'aquest i cap del regiment on servia, com a valedors dels seus serveis, un fet que confirma que, com a mínim, es van conèixer durant aquests anys.³³²

El rastre de Basset es perd fins a la seua arribada a la Península Ibèrica l'any 1695, enquadrat en els regiments enviats per l'emperador a Catalunya i dirigits per Jordi de Hessen-Darmstadt. Ramos afirmava haver estat l'únic espanyol que formava part d'aquests regiments i, de fet, es va haver de sotmetre a les mateixes condicions salarials que la resta

---

³³⁰ Giovanni Battista COMAZZI, *Coronazione del re dell'Ungheria Giuseppe, arciduca d'Austria, celebrata in Poesonia l'anno 1687*, li 9 dicembre, Viena, 1688, p. 236.

³³¹ Joan Baptista BASSET I RAMOS, *Geográfica y nueva descripción del Reino de Esciavonia con sus anexas Provincias, recuperado con las victoriosas Armas Imperiales ano 1687 reynando el Augustissimo Emperador Leopoldo (...)* dedicada a la Real Majestad de Joseph de Austria Rei de Ungria, Dalmasia, Croasia, Esclauonia, &c. Archiduque de Austria.&c, (s.l.), 1687. Se'n conserva un exemplar a la Biblioteca Nacional d'Àustria, sig. AB 167.

³³² J.L. CERVERA TORREJÓN, *op. cit.*, p. 42s. Lluís Antoni ja estava en altres històries el 1688, i en la guerra de successió del Palatinat el 1689.

dels soldats alemanys.³³³ En aquests anys, Basset apareixia esmentat com a coronel i “*ingeniero del cuerpo de los dos regimientos alemanes*”.³³⁴

Com s’ha dit, Basset va ser un dels homes amb qui es va reunir Hessen-Darmstadt poc abans d’abandonar Catalunya l’any 1701, tot i que no es pot saber amb exactitud si el militar valencià va acompanyar Jordi de Hessen en el viatge d’aquest fins a Viena, o si va seguir un itinerari diferent al llarg de l’any 1702. Sí que se sap que dos dels nebots de Basset, Jeroni i Maure Ríos, es van desplaçar fins a Lisboa durant l’estada a la capital portuguesa del príncep de Hessen, l’estiu de l’any 1702, on van portar una carta anònima per a l’*Almirante* de Castella.³³⁵ Després dels fets de Cadis, l’emperador va ordenar Darmstadt tornar a Londres en la flota dirigida pel duc d’Ormonde. Junt al nom del príncep de Hessen apareixia també, en les instruccions imperials, el de “*Ramos*”.³³⁶

La hipòtesi més versemblant, doncs, fa pensar que Basset es va incorporar al servei de Hessen-Darmstadt després que aquest haguera abandonat Catalunya, i que l’haguera acompanyat en el seu periple dels anys 1701 i 1702. Fóra com fóra, poc temps després ja apareixien junts de nou ambdós personatges, i l’enginyer valencià era considerat com una de les persones de la màxima confiança del príncep. Així, per exemple, durant l’estada de Hessen a Londres, van ser encomanades diverses gestions a “*Don Ramos*”, esmentat per Darmstadt com el seu “*Spanischen Adjutanten*”: va ser enviat a Viena el mes de setembre de 1703 per fer diverses instàncies a la cort imperial per intentar aconseguir que s’acceleraren els tràmits per al trasllat de Carles d’Àustria fins a la Península Ibèrica.³³⁷

L’estada de Basset a Viena va coincidir amb les cerimònies celebrades per la coronació de l’arxiduc com a rei d’Espanya, i el propi militar valencià es va incorporar al contingent que hauria d’acompanyar Carles III en el viatge que l’hauria de portar fins al

---

³³³ Basset al comte d’Starhemberg (Barcelona, 5 de juliol de 1708) *Kriegsarchiv*, AFA, K. 219, Fasz. 7.

³³⁴ Nota de lo que falta al cumplimiento de la disposición cesárea para el mantenimiento y estado de la infantería de el señor emperador en Cataluña. HHStA, Spanien Varia, K. 66, [Barcelona, 1696], s.f.

³³⁵ Veg. M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *op. cit.*, p. 336. Des de l’entorn de Melgar també es va afirmar que per aquelles dates van ser enviats homes a diversos llocs, entre ells “*un clérigo y un jesuïta*” i “*don Juan a Alicante*”. *Ibidem*, p. 342. Veg. Memorial de Jeroni Ríos (Barcelona, 19 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 243s. El mateix trajecte va ser fet pel valencià Francesc Rumbau, que va assentar plaça en l’exèrcit aliat. Veg. Memorial de Francesc Rumbau per al Consell d’Aragó (Horta, 18 de maig de 1709). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 680.

³³⁶ Leopold I a Kaunitz (Viena, 10 d’octubre de 1702). *Kriegsarchiv*, AFA, K. 220, Fasz. XIII.

³³⁷ Jordi de Hessen al seu germà, Ernest Lluís de Hessen-Darmstadt (Londres, 8 de maig de 1703). Veg. H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 287.

³³⁷ Jordi de Hessen al seu germà, Ernest Lluís de Hessen-Darmstadt (Londres, 4 de setembre de 1703). Veg. H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 291

regne que aspirava a governar.³³⁸ L'enginyer valencià va arribar a Londres abans que ho fera l'expedició que transportava l'arxiduc Carles. El 28 d'octubre l'emperadriu Elionor escrivia al seu cosí, Jordi de Hessen, informant-lo de la imminent arribada a Anglaterra del comte de Wratislaw i anunciant-li que "Ramos" també eixiria prompte rumb a Londres. A través d'ells, el príncep rebria notícia exacta de les disposicions que s'havien pres a Viena per a la campanya.³³⁹ El desembarcament de l'arxiduc a Londres i l'inici de l'expedició cap a Portugal, en realitat, es van endarrerir molt més d'allò previst. Hessen, desesperat per la lentitud de la comitiva reial, es va establir a Lisboa a l'inici de l'any 1704 per accelerar els preparatius per a l'arribada de l'arxiduc a la capital portuguesa.³⁴⁰

Com és sabut, la primavera de l'any 1704 tant Basset com els seus nebots es van incorporar a l'armada que hauria de portar Jordi de Hessen a Barcelona, i el primer va ser l'encarregat de les reunions que haurien de permetre conèixer la possible disposició dels pobles de la Marina a una sublevació a favor dels aliats. Els germans Ríos, per la seua part, es van internar en el país i van repartir "*gran copia de cartas circulares*" signades per Carles d'Àustria i adreçades a diversos individus.³⁴¹

Basset, com a membre de l'armada dirigida per Jordi de Hessen, va estar present a l'operació fallida sobre Barcelona el mes de maig de 1704 i, també, en la reeixida ocupació de Gibraltar dos mesos més tard. A la ciutat del penyal l'enginyer va ser recompensat per la seua implicació amb la donació d'una casa "*en la calle que va a San Juan de Laterano*", que havia pertangut a Isabel de Arriola, i es va incorporar als òrgans de govern establerts en aquesta plaça.³⁴² Els primers dies del mes d'agost de 1704 Basset va ser nomenat governador de Gibraltar, però va renunciar a aquesta responsabilitat.³⁴³ No sembla, però, que aquesta decisió fóra el resultat d'un enfrontament amb Hessen, ja que Basset va ser enviat unes setmanes més tard a Ceuta per intentar negociar la capitulació de la ciutat nordafricana en nom del príncep.³⁴⁴ Uns mesos més tard, Ramos encara seria nomenat comissari per examinar els càrrecs que pesaven contra un tal Hopper; amb ell, formaven part del tribunal

---

³³⁸ El general "*de Ramos*" apareix esmentat entre els oficials d'aquesta tropa a A. DANZER, *op. cit.*, p. 637.

³³⁹ Emperadriu Elionor a Jordi de Hessen (Ebersdorf, 28 d'octubre de 1703). H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 292.

³⁴⁰ Jordi de Hessen a l'emperadriu Elionor (Lisboa, 23 de febrer de 1704). *Ibidem*, p. 312.

³⁴¹ Memorial de Jeroni Ríos, *op. cit.*, fol. 243. Després del seu desembarcament, Maure Ríos es va haver de refugiar de les autoritats en un convent de la Vall de Gallinera, des d'on va marxar a Benigànim per a, finalment, abandonar el país. És ben probable que trobara aixopluc a Gibraltar i que, per això, el tornem a trobar a l'armada aliada l'estiu de 1705. Veg. C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, p. 434.

³⁴² Donació a favor de Joan Baptista Basset i Ramos (Gibraltar, 26 de juny de 1705). HStAD, D. 4, 286/7. La casa lliandava, "*en la parte de arriba con la que se llamaba de Juan Gómez, y por la de abaxo con la de doña Mencía Núñez*".

³⁴³ J. L. CERVERA TORREJÓN, *op. cit.*, p. 72.

³⁴⁴ *Ibidem*, p. 68.

Adolf von Zinzerling, Francisco de Salazar, l'italià Giovanni Maria Alfieri, el català Francesc Casamitjana i mossén Antoni Pons.³⁴⁵ La documentació, que es referia a Basset com a “*marqués de Cullera, general de batalla y consejero de guerra*”, permet constatar la confiança que el militar alemany havia dipositat en l'enginyer valencià.³⁴⁶

Convertit en una de les persones de major rellevància dins de la Gibraltar ocupada, Basset hi degué tindre un paper clau en les relacions amb els valencians que hi van arribar entre 1704 i 1705, entre els quals hi havia persones que l'enginyer coneixia, com mossén Martí Morales. La possibilitat d'intervindre al Regne de València era, com s'ha vist, una de les possibilitats que hi havia sobre la taula, i era defensada, amb vehemència, pel comte de Peterborough, i assumida com l'única alternativa possible a Barcelona pel príncep de Hessen-Darmstadt.

Entre el 4 i el 5 d'agost de l'any 1705 va eixir de Gibraltar el gruix de la flota aliada que transportava Carles d'Àustria a la ciutat de Barcelona. El príncep de Hessen va embarcar al vaixell *Ranelagh* i, amb ell, els seus principals col·laboradors: el ja esmentat Salazar, l'aragonés Francisco Navarro, els catalans Sebastià Mulet i Pere Goy, un tal Samper que ben bé podria ser el “secretari” de Cifuentes que havia estat portat a Gibraltar i diversos valencians, entre ells l'alteà Francesc Zaragoza, “*Mauro de los Ríos*” i, així mateix, el “*General Ramos*”.³⁴⁷ L'armada va posar rumb al litoral valencià i el 8 d'agost va demanar la rendició a la guarnició que defensava la ciutat d'Alacant. El Regne de València entrava, així, en la Guerra de Successió.

---

³⁴⁵ *Cargos contra don Francisco Hopper* (Gibraltar, 12 de gener de 1705). *Kriegsarchiv*, AFA, K. 243, s.f. És possible que en aquest moment Hessen encara no haguera trencat relacions amb Pons, rector de Vilabella, perquè les acusacions més clares contra aquest per part del príncep daten del mes de febrer de 1705.

³⁴⁶ El títol de marquès de Cullera també apareix en les instruccions de Basset per a la seua missió a Gibraltar i serà el mateix que el propi general concedirà a sa mare després de conquerir València.

³⁴⁷ H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 615s.

Capítol 4. La guerra i la revolta dels maulets.

4.1. LA INVASIÓ ALIADA DEL LITORAL VALENCIÀ.

“Por quanto los excelentísimos señores el conde de Piterbrou y el señor Claulesleii Shovel, generales de la flota de Su Magestad la Reyna Ana, por la gracia de Dios, de la Gran Bretaña, Francia y Irlanda, me mandan con una esquadra de navíos y el general de batalla Basset y Ramos estando a bordo, a decir a Vuestras Señorías, ciudad y gobernador de Dénia, entregue dicha ciudad y castillo a la orden del nuestro señor Carlos Tercero, por la gracia de Dios, y si en el tiempo de una ora no se entrega se pasará al rigor y a las prevenciones que militarmente experimentará como más claramente declaran Vuestras Señorías de los clementísimos manifiestos dados a bordo del navío Orford.

En la playa de Denia, a 17 de agosto de 1705.

*Edmund Loades”.*³⁴⁸

13 d'agost de l'any 1705. El projecte del príncep Jordi de Hessen de convertir Alacant en el punt de partida de la campanya que hauria de portar l'arxiduc Carles a Madrid havia fracassat, i l'armada aliada havia représ el seu periple cap a Barcelona, quan d'Altea estant, es va posar sobre la taula la possibilitat que una part de la flota de guerra intentara ocupar la vila de Dénia.³⁴⁹

En realitat, ni la idea del comte de Peterborough de fer un gran desembarcament a la Marina, ni el pla del príncep de Hessen per ocupar la ciutat d'Alacant havien comptat mai amb un suport significatiu des de l'alt comandament aliat. Tant és així que immediatament després que les autoritats alacantines hagueren contestat negativament a la petició de rendició, la flota que hi havia estat destacada es va reincorporar al gruix de l'armada, sense haver fet cap altre intent d'intervenció.³⁵⁰ Les naus d'Alacant es van unir a la resta d'embarcacions ancorades a la badia d'Altea per fer aiguada i rebre noves instruccions.

Hessen-Darmstadt temia un fracàs a Barcelona com el de l'any anterior, que hipotecaria de forma definitiva el seu futur polític; Peterborough, per la seua part,

---

³⁴⁸ Crida del capità Edmund Loades a la ciutat i governador de Dénia (Platja de Dénia, 17 d'agost de 1705). HStAD, D. 4, núm. 287/4.

³⁴⁹ N. BELANDO, *op. cit.*, vol. I, p. 185.

³⁵⁰ El capità anglès Charles Wager havia estat el responsable designat per intentar l'operació sobre Alacant; l'endemà mateix del seu fracàs es va reincorporar a l'armada al seu pas per la badia d'Altea. Veg. John Hely OWEN, *War at Sea Under Queen Anne, 1702-1708*, Cambridge, 1938, p. 137.

desconfiava dels catalans, preferia les operacions per terra, on se sentia molt més còmode, i necessitava una estratègia que li permetera un major lluïment.³⁵¹ Tant era l'interès del general anglès que fins i tot es va decidir a redactar i fer arribar als alteans un manifest on els demanava suport per convertir la vila de la Marina en el punt de partida d'una expedició militar que posaria Carles d'Àustria al tron madrileny.³⁵²

Les discrepàncies entre els dirigents aliats es van dissipar l'endemà mateix d'haver arribat a Altea, quan es va incorporar a l'armada una embarcació provinent d'Itàlia que transportava Antoni de Peguera i el doctor Domènec Perera, signants de l'acord de col·laboració militar que rebria el nom de pacte de Gènova.³⁵³ Les notícies que portaven els dirigents vigatans es van confirmar durant els dies posteriors amb informacions provinents del Principat que anunciaven l'imminent esclat d'una revolta a la plana de Vic. La posició de l'arxiduc Carles es va veure així reforçada, i el pretendent va aconseguir imposar el seu criteri a la reunió el consell de guerra celebrada el 13 d'agost sobre els vaixells ancorats a Altea. De poc van servir les vehements advertències del comte de Peterborough, que pronosticava un nou fracàs a Barcelona per falta de mitjans. Carles d'Àustria es va limitar a admetre que, si l'operació sobre la capital catalana resultava finalment impracticable, es posaria rumb a Savoia i s'intentaria unir forces amb el sobirà d'aquest territori.³⁵⁴

Abans d'abandonar definitivament les costes valencianes, Carles d'Àustria va poder signar un nou manifest, del qual en serien distribuïdes 600 còpies entre els valencians.³⁵⁵ Al text, "*don Carlos 3°*" admetia que l'objectiu de la seua armada era Catalunya i que "*la brevedad del tiempo*" no li permetia d'aturar-se a les costes valencianes "*para darles las asistencias de que necesitan para manifestar su lealtad y rectas intenciones*", però anunciava que, després de posar el Principat sota control, "*no dejaremos de acudir al amparo y defensa deste reyno*". L'arxiduc, en conseqüència, demanava als valencians que, "*en el breve intervalo*" que el mantindria ocupat al

---

³⁵¹ S. MARTIN-LEAKE, *op. cit.*, vol. I, p. LX. L'elecció de Peterborough com a responsable de les tropes angleses no havia respost a la seua experiència ni qualitat com a militar, ni molt menys a la seua relació amb els austríacs –pèssima, com es va poder comprovar al llarg de la guerra–, sinó a la seua bona relació amb el duc de Marlborough, i particularment amb l'esposa d'aquest. Carles d'Àustria afirmava, en carta a la duquesa, que Peterborough era "*one of your friends*"; i fins i tot el propi general va agrair expressament a l'aristòcrata les gestions fetes davant de la reina Anna. Veg. Peterborough a Sarah Jennings, duquesa de Marlborough (Portsmouth, 24 de maig de 1705) i Carles d'Àustria a Sarah Jennings (A bord del *Ranelagh*, 27 de juliol de 1705). Citat a *Private Correspondence of Sarah, Duchess of Marlborough*, *op. cit.*, vol. I, p. 7-11.

³⁵² George WARBURTON, *A Memoir of Charles Mordaunt, count of Peterborough and Monmouth*, Londres, 1853, vol. I, p. 145-148; A. PARNELL, *The War of the Spanish Succession*, *op. cit.*, p. 114. El manifest de Peterborough, signat a la badia d'Altea l'11 d'agost de 1705, a *The history of the reign of the Queen Anne*, *op. cit.*, p. 138s.

³⁵³ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 517.

³⁵⁴ MAHON, *op. cit.*, p. 139.

³⁵⁵ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 517.

nord de la Sénia, feren aquells serveis que consideraren necessaris per estendre i reforçar els interessos de l'Imperi, unes gestions que serien recompensades amb la recuperació de “*su antigua libertad y seguro gozo de sus privilegios*”.³⁵⁶

Mentre l'armada encara es trobava a Altea també hi van arribar notícies provinents de la vila de Dénia, segons les quals al voltant dels murs d'aquesta s'hauria aplegat quasi un miler d'homes dels pobles de la Marina disposats a prendre les armes en defensa de l'arxiduc Carles. La possibilitat d'ocupar la ciutat i el castell de Dénia, però, no va alterar en allò fonamental els plans de l'armada: el príncep de Hessen-Darmstadt va ser enviat a Catalunya perquè preparara, juntament amb Peguera, Parera i Stanhope, entre d'altres, la sublevació que hauria de reforçar el desembarcament aliat. El gruix de la flota, amb Carles d'Àustria al capdavant, va abandonar la badia d'Altea entre el 16 i el 17 d'agost.³⁵⁷

4.1.1. Els plans aliats per al territori valencià.

L'intent d'ocupació de Dénia va ser confiat exclusivament a Joan Baptista Basset, qui podria comptar per a aquesta acció amb el suport, entre d'altres, de Francesc Garcia Dávila.³⁵⁸ Segons Cervera Torrejón aquest fet confirmaria que Basset no només va dirigir les operacions militars, sinó que possiblement tot el pla va ser iniciativa seua. En opinió d'aquest autor, el fet que l'enginyer valencià decidira empenyorar els seus béns per aconseguir una certa quantitat de diners abans d'eixir de Gibraltar podria ser una prova que Basset ja tenia en ment una operació al territori valencià dirigida per ell mateix.³⁵⁹ Sense negar aquesta hipòtesi, caldria revisar-la a la llum de les noves dades que s'han aportat en relació amb l'expedició de la gran flota: si tenim en compte l'estreta relació que unia Basset i Hessen, és ben probable que el valencià coneguera el projecte del príncep per intentar

---

³⁵⁶ Manifest de Carles III (A bord del *Great Britannia* 10 d'agost de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 213, fol. 78s. L'exemplar d'aquest manifest que es conserva a l'*Archivo Histórico Nacional* (AHN, *Estado*, ll. 265, núm. 20), i que ha estat fet servir per Pérez Aparicio i altres autors, porta per data el dia 15 d'agost, però té exactament el mateix contingut. És possible, doncs, que la que es conserva a Nàpols fóra una versió preliminar del text redactada el mateix dia que l'armada va arribar a Altea.

³⁵⁷ El 15 d'agost el príncep encara estava a Altea, on va signar un manifest per a les autoritats de Catalunya. Sembla que l'eixida de les costes valencianes es va produir el dia 16, tot iniciant una expedició de la qual van ser desembarcats diversos homes al Coll de Balaguer, a la platja de Castelldefels, a Calella i, per últim, a Mataró. Veg F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 518.

³⁵⁸ Segons José Luis Cervera, qui segueix en aquest punt el dietarista Isidre Planes, va ser Francesc Garcia Dávila qui va notificar a Basset que a la Marina ja hi havia una certa quantitat de voluntaris disposats a col·laborar en un atac contra Dénia dirigit per tropes aliades. A bord dels vaixells aliats, però, aquest projecte només va comptar amb el suport incondicional de mossén Martí Morales i, amb matisos, amb el del comte de Peterborough. J.L. CERVERA TORREJÓN, *op. cit.*, p. 77s.

³⁵⁹ *Ibidem*, p. 74.

llançar un atac a la ciutat d'Alacant i, si admetem aquesta possibilitat, resulta versemblant que les gestions de Basset per aconseguir diners en efectiu tingueren com a objectiu contribuir al finançament de l'operació alacantina.

Fóra com fóra, és inqüestionable el protagonisme de Basset en els fets de Dénia, i és ben probable que la idea, com afirma Cervera sí que haguera estat seua, després del fracàs d'Alacant i gràcies al seu contacte amb Garcia Dávila i amb un altre individu que assoliria un destacat protagonisme en aquella campanya: Joan Gil, d'Ondara.³⁶⁰ Segons Belando, el consell de guerra del 13 d'agost va autoritzar el lliurament a aquest últim de 400 fusells perquè els repartira entre els camperols de la Marina, així com quatre tambors "*para conmovier el país*". El lliurament era important perquè Basset va ser autoritzat a llançar l'atac sobre Dénia, sí, però no se li va permetre desembarcar tropes reglades, per la qual cosa la possible ocupació de la ciutat seria confiada exclusivament als voluntaris valencians que hi pogueren portar Gil i Garcia Dávila.³⁶¹

La breu estada de la gran flota aliada en aigües de la Marina va ser aprofitada, també, perquè els anglesos reprengueren la seua tasca de compra i venda amb els camperols de la comarca, i alguns d'aquests fins i tot van tindre ocasió de veure en persona l'arxiduc Carles. L'enviament d'agents secrets per lliurar documents a diversos particulars també va formar part de l'estratègia aliada durant aquests dies: l'alteà Francesc Zaragoza va ser remés a Xàtiva per introduir en l'estafeta d'aquesta ciutat cartes per a diferents persones i, de forma més discreta, també es van fer arribar cartes per a Josep de Cardona, lloctinent general de l'Orde de Montesa, i per a Josep Vicent Torres i Eximeno, secretari de la Ciutat de València.³⁶²

Els responsables de contactar amb aquests dos importants personatges van ser, segons Castellví, dos valencians, però aquesta no era la primera vegada que es feien arribar escrits a Cardona i Torres. Com s'ha vist anteriorment, els catalans Francesc Armenter i mossén Antoni Pons, gràcies a la confiança de l'*Almirante* de Castella i al favor que els va

---

³⁶⁰ Les poques referències biogràfiques que es conserven sobre Gil van ser aportades per fra Nicolás de Belando, i presenten unes semblances evidents amb les trajectòries de Basset i de Garcia Dávila: tots tres atresoraven una dilatada experiència militar, especialment a Llombardia durant el regnat de Carles II i Gil, com Basset, també s'hauria incorporat al contingent aliat durant la seua estada a la ciutat de Lisboa. Veg. N. BELANDO, *op. cit.*, vol. I, p. 183.

³⁶¹ N. BELANDO, *op. cit.*, vol. I, p. 185. Segons aquest autor, Joan Gil va fer tocar els tambors en llocs elevats, la qual cosa va generar l'efecte que la tropa era deu vegades superior.

³⁶² F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 517. Aquest Francesc Zaragoza és, probablement, el mateix que apareix com a "F. Saragossa" a la llista de persones de l'entorn del príncep de Hessen-Darmstadt que es van incorporar a l'armada al seu pas per Gibraltar. Veg. H. KÜNZEL, *op. cit.*, p. 615s.

prestar l'arxiduc Carles, van recórrer en diverses ocasions el camí entre Lisboa i Catalunya a llarg dels primers mesos de l'any 1705. El 31 de març d'aquest any, per exemple, l'*Almirante* informava el comte de Çavellà, amb el qual mantenia correspondència des de feia mesos, que Pons i Armenter li farien arribar diverses informacions i instruccions. Uns dies més tard, Carles d'Àustria va signar les ordres exactes per als catalans i l'*Almirante* va redactar una carta credencial on afirmava que els dos eren persones de crèdit "*por hallarse plenamente informados de las rectas intenciones del rey*".³⁶³ Entre els objectius d'aquests dos individus no només estava Çavellà, sinó també el futur comte de Cardona i el secretari Torres.³⁶⁴

La tria de Cardona i de Torres Eximeno com a destinataris de cartes de la cort lisboeta de l'arxiduc posa de manifest que, com també ocorria al Principat per les mateixes dates, des de la capital portuguesa s'estava treballant per reforçar una xarxa de suport a l'arxiduc Carles que arribava fins a personatges rellevants de la vida pública valenciana. Segons la seua pròpia narració, mossén Antoni Pons, rector de Vilabella del Camp, hauria participat abans de marxar a Lisboa en diverses reunions al domicili del marquès de la Casta a la ciutat de València, on possiblement també participava el comte de Cardona, amb qui Pons va mantindre una relació epistolar ininterrompuda des de, com a mínim, l'any 1702.³⁶⁵

Es dona la circumstància que el noble valencià que acollia aquestes tertúlies clandestines, Joan Antoni Pardo de la Casta i Palafox, era nebot de l'esposa del comte de Cardona, Manuela Pardo de la Casta i Rocafull, i havia contret matrimoni amb una noble catalana, Engràcia Boixadors i de Pinós que era, al seu temps, germana del barceloní comte de Çavellà, primer membre de l'Acadèmia dels Desconfiats i persona amb una estreta vinculació amb l'*Almirante* de Castella.³⁶⁶ Els principals feus dels Boixadors –entre ells la localitat que donava nom al seu comtat, Çavellà o Savallà– es trobaven al Camp de Tarragona, d'on era originari mossén Pons i on, de fet, es va formar un actiu nucli austriacista al voltant dels germans Nebot i dels comerciants Arnold Jäger, Joseph Shallett i Joan Kies, establerts a la ciutat de Reus.³⁶⁷

---

³⁶³ Veg. M.L. GONZÁLEZ MEZQUITA, *op. cit.*, p. 480. Les instruccions de Carles d'Àustria per a Armenter i Pons i la credencial de l'*Almirante*, a: F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 638s.

³⁶⁴ *Ibidem*, p. 505s.

³⁶⁵ Señor. El doctor don Antonio de Pons, *op. cit.*, fol. IIvº-IIIrº.

³⁶⁶ En homenatge a l'arribada a València de la noble barcelonina va ser convocada, el 1698, una acadèmia nobiliària, en la qual participaria el bo i millor de l'aristocràcia local. Veg. José ORTÍ Y MOLÉS, *Academia a las Señoras* (edició a cura de Pasqual MAS I USÓ, Kassel, 1994).

³⁶⁷ Sobre l'activitat econòmica del Camp de Tarragona en aquest període, veg. B. OLIVA I RICÓS, *op. cit.*, *passim*.

Independentment d'aquestes coincidències, les cartes a Cardona i Torres prenen una especial rellevància a l'hora de caracteritzar l'austriacisme de primera hora. Si habitualment s'ha presentat aquest com un moviment d'origen marcadament popular articulat al voltant de Basset i Garcia Dávila, la correspondència amb el lloctinent de Montesa i amb el secretari de la Ciutat posa de manifest l'existència d'una estratègia bastant diferent a la que promourien aquells a partir de l'estiu de 1705. Buscar el suport de persones amb influència social, política i econòmica era fonamental per aconseguir que l'austriacisme reeixira a través d'una estratègia conspirativa i, el que potser fóra més important, que ho poguera fer sense haver de recórrer a les classes populars.

L'existència d'aquesta doble via té un paral·lelisme evident amb allò que estava passant per les mateixes dates a Catalunya. Així, de la mateixa manera que a la Barcelona de maig de 1704 es va intentar comptar amb la mobilització de la noblesa a través de les gestions que haurien fet l'*Almirante* de Castella i el príncep de Darmstadt, a València es va buscar assolir el mateix objectiu a través de Torres i de Cardona. I, seguint amb l'analogia, com que la conspiració nobiliària no va donar els resultats esperats, tant a Catalunya com al País Valencià es va haver d'optar per la "via revolucionària", protagonitzada pels vigatans al Principat, i pels maulets al Regne de València.

4.1.2. La caiguda de Dénia i les instruccions de Basset.

L'ordre de rendició remesa a les autoritats de Dénia el 17 d'agost de 1705 els donava una sola hora per deliberar. En la resposta que apressadament van poder donar el governador del marquesat de Dénia, Pasqual de Perellós, i els membres de la corporació municipal, afirmaven que *"el no haber reconocido esta ciudad al señor Carlos Tercero por su legítimo rey no entiende haber incurrido en culpa, porque ésta ni pone ni quita rey, sí que sigue lo resuelto por los Estamentos del Reyno."* Segons les autoritats denieres, no era just que Carles d'Àustria els donara només una hora per prendre determinació quan *"su real decreto de 15 de los corrientes"* concedia a tots els vassalls de la Monarquia tres mesos per prestar-li obediència, especialment si es tenia en compte que l'arxiduc no havia manifestat mai abans *"su derecho soberano, ya con el poder, ya con el alago y clemencia que executa agora"*. Per tot això, tant Pasqual de Perellós com el justícia Teodor Mur i els jurats Vicent Gavilà, Antoni Vives, Jeroni Mur i

Vicent Pelegrí van demanar un termini de tres dies per donar resposta a la petició llançada des de l'Orford.³⁶⁸

Tomàs Gavilà, síndic de la vila de Dénia, acompanyat per Cosme Gavilà i Agustí Verdeguer, va ser enviat a parlamentar amb els atacants, als quals va exposar la manca de capacitat defensiva que patia la ciutat, un fet que resultava fonamental a l'hora de prendre una determinació: si capitulaven, *“quedaban del todo expuestos”*, per la qual cosa van condicionar la seua pacífica rendició a què l'exèrcit aliat poguera garantir la seguretat de la plaça front a les més que possibles accions de càstig que ordenaria el virrei de València. Basset es va oferir a reparar les fortificacions i convertir Dénia en base d'operacions de l'exèrcit aliat, des del qual es podria fer *“una considerable diversión en el reino”*.³⁶⁹

L'enginyer militar no s'allunyava en aquest punt de les ordres que li havien estat donades per Carles d'Àustria el dia 15 d'agost. El *“general de batalla”* Basset havia estat nomenat en aquesta data governador de Dénia, i va rebre de Carles d'Àustria un escrit, *“Instrucción que deve observar el general de batalla don Juan Baptista Baset y Ramos en la execución de la operación a que va la esuadra de los nvíos desta gran flota”*, que contenia ordres exactes sobre la forma com hauria d'actuar a la capital de la Marina. I la primera cosa que hauria de fer era passar a prendre possessió efectiva de la ciutat en nom del rei, bé per via de persuasió *“o forçados de la hostilidad de las bombas”*.³⁷⁰

Des del seu càrrec com a governador, Basset i Ramos hauria de defensar la ciutat dels enemics, així com *“acoger y favorecer, así a los vecinos como a los demás naturales del reyno”* que passaren a la ciutat a prestar obediència. Immediatament, caldria deixar clara als veïns de Dénia la voluntat de l'arxiduc de mantindre *“el gobierno en el estado en que está ahora, en tanto no perjudicare a mi real servicio”*, d'administrar-hi justícia, de *“restituirles su antigua libertad”* i de *“cuidar de sus aumentos y consuelos”*. Basset quedava encarregat de vetlar per evitar conflictes i desordres i de fer els preparatius necessaris per formar un exèrcit de voluntaris: *“deberéis*

---

³⁶⁸ Resposta del governador i Ciutat de Dénia al capità Edmund Loades (Dénia, 17 d'agost de 1705). HStAD, D. 4, núm. 287/4. La narració dels fets que fa Castellví és, tot i algunes diferències, coherent amb aquesta: a les huit del matí hauria estat rebuda a Dénia una missiva de l'almirall Shovel on informava dels seus objectius i advertia que, si la ciutat no capitulava pacíficament, l'armada *“arruinaría la ciudad con las bombas y que no se daría cuartel”*. (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 649). Sobre Loades, veg. J.H. OWEN, *op. cit.*, p. 137.

³⁶⁹ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 649. També hi va ser enviat a les negociacions Pere Antoni Garcia, aquest en representació del governador Perellós. Cal destacar la contradicció sobre la composició de la juraderia entre les informacions que aporta Castellví (qui es basava en la relació de la caiguda de Dénia publicada l'any 1705) i la resposta del governador i Ciutat a què hem fet referència. Segons la primera font, el Justícia era Jaume Vives, i els jurats eren Jaume Pelegrí, Teodor Mur, Francesc Gavilà i Francesc Mulet.

³⁷⁰ ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 213, fol. 82-87.

inmediatamente darne parte de los que fueren, si vienen sin cabo formal o con él”, “proveer de un buen número de caballos” i “haréis inventario y registro de todas las armas, artillería, municiones de guerra y boca y otros géneros que hallaréis en la plaza”.

Per pagar aquestes tropes, caldria esbrinar totes les rendes que es pagaven a la corona per part dels veïns i institucions de Dénia, identificar tots els béns mobles i immobles d'aquells que abandonaren la ciutat per seguir el bàndol borbònic i procedir a la seua confiscació. Aquests béns, i també els diners que estigueren en poder del propi Basset, haurien de ser enregistrats per Francisco Ros, oficial de la veeduria nomenat per fer aquestes gestions a Dénia, i amb ells es podrien fer les obres necessàries per al manteniment de la plaça i l'allistament de les noves tropes.

Però per garantir l'èxit de l'operació de Basset a Dénia calia que aquest comptara, no només amb les tropes voluntàries que hi pogueren arribar, sinó també amb persones influents. Per això, es va ordenar explícitament a Basset que comptara amb la col·laboració de “Francisco de Ávila”, del qual es valorava que era “*práctico de la tierra*” i tenia coneixement exacte “*de los bien intencionados y afectos a nuestro legítimo derecho*”.³⁷¹ Així mateix, si algun “*título o grande, o persona de consideración*” manifestara la seua voluntat de prestar obediència a l'arxiduc, caldria que Basset li oferira tot el suport necessari perquè aquesta decisió fóra seguida per altres i que, sempre, els tractara “*conforme sus casas, sus personas y sangre*”. Si fóra “*el gobierno general de Valencia*” qui manifestara la voluntat de reconèixer Carles III, Basset hauria de garantir-los l'amnistia i no prendre cap altra deliberació “*hasta darne inmediatamente cuenta de todo para tomar yo la resolución más conveniente.*”

En la mateixa data que van ser signades les instruccions per a Basset, Carles d'Àustria va fer arribar un document anàleg a Garcia Dávila. Aquest era informat de la resolució presa pel consell de guerra d'enviar “*una escuadra a Dénia*” per convertir aquesta ciutat en “*abrigo de mis fieles vassallos*” fins que “*la coyuntura*” permetera fer-hi una intervenció de major abast.³⁷² L'arxiduc reconeixia la tasca feta per Francesc Garcia en “*adelantar mi servicio y procurar la libertad de vuestra patria*”, per la qual cosa li ordenava que se sumara al general Basset “*a executar dicha empresa*” i que, en cas que Dénia caiguera, s'hi quedara per

---

³⁷¹ A Garcia Dávila caldria donar-li el tractament de mestre de camp “*y siempre que él quiera le comunicaréis esta instrucción*”. *Ibidem*, fol. 86.

³⁷² Despacho mandando a don Francisco Dávila vaya a Dénia con don Juan Baptista Ramos (A bord del Great Britannia, badia d'Altea, 15 d'agost de 1705). ASN, Consiglio di Spagna, b. 213, fol. 87-89.

contribuir a la seua “*defensa y conservación*”, amb el càrrec de mestre de camp i seguint sempre instruccions de Basset fins a nova ordre.

La tasca que es demanava a Garcia Dávila era eminentment propagandística: “*influir en los ánimos de los naturales el conocimiento de su obligación y de facilitarles el camino para sacudir el pesado yugo que padecen*” i, així mateix, se li demanava que aprofitara el seu bon coneixement del territori per identificar els “*pertinaces*” al partit borbònic i facilitar l’embargament dels seus béns. Amb els diners obtinguts hauria de “*mantener el presidio de dicha plaza*” i fer les despeses que calgueren, sempre que les notificara a l’oficial Francisco Ros.

Amb aquestes instruccions sota el braç, els dos homes, secundats per Joan Gil i la tropa irregular que aquest havia aconseguit agrupar als pobles de la Marina, van demanar formalment la rendició de la ciutat el dia 17 d’agost.

La nit del 17 al 18 d’agost els veïns de Dénia van viure amb desassossec l’absència de notícies provinents dels vaixells ancorats davant del port de la vila. El governador Perellós, en aquestes circumstàncies, va decidir fugir i posar rumb a la capital del regne, una decisió que pogué condicionar el desenllaç dels fets: el matí del dia 18 el síndic Gavilà hi va desembarcar i va informar les autoritats locals que els aliats s’havien compromés a no dur a terme cap acció violenta si la ciutat capitulava pacíficament. Reunida la juraderia, i havent pres el poder com a governador interí Felip Antoni Gavilà, les condicions van ser acceptades i Dénia es va convertir en la primera localitat de la Corona d’Aragó a proclamar rei l’arxiduc Carles d’Àustria.³⁷³

La caiguda de Dénia a mans de Basset va fer que el conflicte armat per la successió espanyola entrara de forma directa en el territori valencià. L’austriacisme deixava de ser un moviment conspiratiu més o menys organitzat per convertir-se en una cinquena columna de l’exèrcit aliat al cor de les comarques centrals valencianes. La capital de la Marina no havia aparegut fins aleshores entre els objectius dels aliats, però la seua ocupació donava als vaixells anglesos i holandesos un port accessible i fàcilment fortificable i, el que potser fóra més important, oferia a l’austriacisme valencià una plaça forta que podria servir com a base d’operacions per desplegar una campanya de mobilització i conquesta a més gran escala.

---

³⁷³ Relación de la entrada que hizieron en la ciudad de Dénia, reyno de Valencia, las armas de la Magestad Católica del rey nuestro señor don Carlos III el día 18 de agosto de 1705, (Barcelona, 1705). Segons Escartí, la Relación va ser publicada a Barcelona, a l’obra de Rafael Figueró, l’any 1705. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, Diario, op. cit., p. 17.

4.2. LA REVOLTA DELS MAULETS.

Quan les notícies de l'entrada aliada a Dénia es van propagar pels pobles de la Marina centenars d'homes es van apropar a la capital del marquesat per oferir al governador Basset els seus serveis. El ja esmentat Joan Gil, d'Ondara, va ser un dels primers a organitzar un cos de voluntaris amb 300 o 400 homes del seu propi poble, que van ser posats al servei de l'exèrcit aliat.³⁷⁴ Cristòfol Salvà va fer el mateix amb 50 homes de Tàrbena, mentre que els germans Joan i Gabriel Oliver, de Xaló, van fer cap a Dénia “*con la mayor parte de los paysanos de aquellos contornos*”.³⁷⁵ Dins dels murs de la vila austriacista, mentrestant, Josep Asensi va pagar una companyia de la qual ell mateix seria capità, mentre que el càrrec d'alferes seria cedit a Francesc Zaragozaà.³⁷⁶ Simultàniament, Josep Zaragozaà, qui havia patit desterrament abans i tot de l'entrada aliada a la Marina, va posar al servei de l'exèrcit aliat el seu propi cavall i algunes armes, “*y se empleó en el real servicio de Vuestra Magestad de aventurero*”.³⁷⁷

També es van apropar a Dénia homes de comarques més allunyades, com els alzirenys Gaspar Just i Vicent Grau. El primer ja havia patit presó al castell de Xàtiva per haver manifestat públicament el seu suport a la Casa d'Àustria; en eixir del confinament es va desplaçar a Altea, on va poder besar la mà de l'arxiduc, i es va incorporar més tard a l'exèrcit de Basset amb el seu propi cavall i armes.³⁷⁸ Vicent Grau, per la seua part, també va posar a disposició de la causa aliada la seua cavalcadura, amb la qual es va desplaçar a Dénia, on va assentar plaça “*baxo la bandera de Benisa*”.³⁷⁹ Domènec Barco, nebot de Basset, va arribar a Dénia el mes de novembre de 1705, “*huyendo de la tiranía enemiga, que ya le perseguía por ser afecto a Vuestra Magestad*”, i immediatament es va unir a la companyia de Josep Ximénez de Cisneros, una de les primeres creades per protegir la capital de la Marina.³⁸⁰

---

³⁷⁴ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 640.

³⁷⁵ Memorial de Cristòfol Salvà al Consell d'Aragó (Barcelona, 1709). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 499 i memorial de fra Joan Oliver al Consell d'Aragó (Barcelona, 1709). *Ibidem*, fol. 536.

³⁷⁶ Memorial de Vicent Zaragozaà al Consell d'Aragó (Barcelona, 1709). *Ibidem*, fol. 80s.

³⁷⁷ Memorial de Josep Zaragozaà al Consell d'Aragó (Barcelona, 1709). *Ibidem*, fol. 198.

³⁷⁸ Memorial de Gaspar Just al Consell d'Aragó (s.d.). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c., fol. 364s.

³⁷⁹ Memorial de Vicent Grau al Consell d'Aragó (s.d.). *Ibidem*, fol. 366s. Durant els anys posteriors, Grau participaria en el setge d'Ontinyent amb García Dávila, i en la defensa de Xàtiva amb Josep Marco, “*el Penjadet*”.

³⁸⁰ Memorial de Domènec Barco a la reina governadora (Barcelona, 23 de desembre de 1711). AHN, *Estado*, llig. 8694, s.f.

Fóra com a soldats de fortuna, com a integrants de companyies d'àmbit local o com a oficials d'aquestes últimes, durant les setmanes immediatament posteriors al desembarcament de Basset a Dénia centenars d'homes de la comarca –i també de les regions veïnes– van oferir a les tropes aliades la seua col·laboració.³⁸¹ Això va permetre al mariscal borbònic Luis de Zúñiga d'elaborar una llista de les poblacions desafectes a l'alçada de setembre de 1705. Entre aquestes apareixien, a més de les ja esmentades localitats d'Altea, Dénia, Xaló, Benissa, Ondara i Tàrbena, els llogarets de les valls d'Ebo, Gallinera i Laguar, la vila de Castell de Castells i municipis de la veïna comarca del Comtat com Planes, Gorga i la mateixa capital comtal, Cocentaina.³⁸²

4.2.1. Els maulets. La construcció de la llegenda.

El caràcter voluntari, i eminentment popular, del nou exèrcit va generar prompte el menyspreu de les institucions valencianes, una opinió que va tindre també el seu reflex en les cròniques contemporànies a la guerra. En paraules de Miñana, per exemple, entre els homes implicats en els fets de Dénia i la Marina hi havia *“los hombres más corrompidos de todas las categorías sociales, y la hez de la población”*, i lamentava l'abundància de *“vagabundos sin patria”* i de *“la mayoría de los que habían cometido crímenes castigados con la pena de muerte”*.³⁸³ Els apel·latius dedicats per fra Nicolás de Belando a aquell primer exèrcit austriacista no eren més favorables: *“formaron una ridícula tropa, porque los más iban con alpargatas de esparto, sin medias, en cuerpo de camisa, unos con zurrones, otros armados con palos, y otros con escopetas; y de esta suerte cargaron sobre la ciudad de Denia.”*³⁸⁴

El retrat no s'allunyava massa dels epítets que les autoritats borbòniques havien dedicat anteriorment als veïns d'Altea implicats en els fets de 1704, i també era coherent amb l'explicació dels esdeveniments que faria el marquès de Villagarcía en la seua correspondència amb el Consell d'Aragó o amb la secretaria del Despatx Universal: Basset,

---

³⁸¹ També n'hi hagué que, directament, es van unir a l'exèrcit aliat en la campanya de Barcelona. Aquest és el cas de Pasqual Superí Sancho, natural de la ciutat de València, qui afirmava haver-se embarcat al port de la capital en haver tingut notícia que la Gran Flota que transportava Carles d'Àustria passava prop d'aquesta. Incorporat a l'armada, va participar en l'ocupació de la capital catalana i hi va servir durant el setge borbònic de 1706. Memorial de Pasqual Superí Sancho al Consell d'Aragó (Barcelona, 10 de novembre de 1711). HHStA, *Espanien Varia*, K. 50, fol. 114s.

³⁸² Zúñiga a Grimaldo (2 de setembre de 1705) AHN, *Estado*, ll. 265 (Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., vol. II, p. 61).

³⁸³ J.M. MIÑANA, op. cit., p. 43s.

³⁸⁴ N. BELANDO, op. cit., p. 186.

Maure Ríos, García Dávila i mossén Morales, deia el virrei, haurien aconseguit mobilitzar els pobles “*en que se pretende notable exceso de los señores por los impuestos con que dicen les graban*”.³⁸⁵

Les anotacions dels cronistes borbònics i les que feien les autoritats fidels a Felip d'Anjou coincidien en atribuir l'activa implicació dels habitants de la Marina en la rebel·lió austriacista al desig d'aconseguir unes condicions fiscals avantatjoses i “*apetecer inmunidades y fueros*”. Apareixia així esbossat un relat que vinculava els fets de 1705 als que havien tingut lloc en el mateix territori tot just una dècada abans, uns esdeveniments –l'anomenada Segona Germania– ben coneguts pel marquès de Castel Rodrigo, virrei de València quan havia tingut lloc la revolta de 1693 i membre del Consell d'Estat en el moment d'esclat de la rebel·lió austriacista.³⁸⁶

Aquesta interpretació, i la narració que posteriorment completarien Miñana, Belando o el marquès de San Felipe, permetia mostrar els fets de Dènia com el resultat de les activitats sedicioses d'un petit grup d'homes que havia pres part en les accions de l'armada aliada durant els mesos anteriors. Aquests individus haurien desplegat un programa populista que presentava l'arxiduc Carles com una mena de Messies que faria efectives les reformes fiscals reclamades per les classes populars durant la revolta de 1693.

La conseqüència més evident d'això va ser la massiva implicació de les classes populars en la rebel·lió, un fet que exigia una resposta militar immediata que evitara l'avanc militar aliad, i que aturara qualsevol intent de subversió de l'ordre social establert. Si això s'aconseguia, no era previsible –o així es podia deduir dels informes del virrei– que aquella sedició poguera anar molt més lluny.

Les primeres interpretacions historiogràfiques del conflicte successori valencià al segle XX van reproduir, a grans trets, aquests arguments, tot fent una lectura directa dels informes de Villagarcía i de la crònica de Miñana. Això va permetre a Henry Kamen afirmar, per exemple, que “*lo que ocurrió en Valencia después de 1705, pues, fue una revolución social*

---

³⁸⁵ Marqués de Villagarcía a José Grimaldo (València, 19 d'agost de 1705) AHN, *Estado*, ll. 664.1. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 35.

³⁸⁶ Consulta del Consell d'Estat de 22 d'agost de 1705. *Ibidem*, p. 36. A més de la Segona Germania, també era recordat per les autoritats el precedent de la mobilització social causada pel bombardeig francès contra Alacant l'any 1691. En paraules del virrei, “*los mal vivientes que ahora, por temor de su rigor [del virrei], habitan los montes y cuevas, en lo más fragoso y oculto del Reino, si llegare el caso de la turbación que causaría cualquier novedad de desembarco, viendo ocupados a los ministros en la mayor importancia de la defensa, ejecutarían lo que en otras ocasiones se ha experimentado, y tomarían cuerpo y avilantez para dejarse ver en lo llano más vecino a esta ciudad, como sucedió en 1690, 1691 y 1692 por el bombardeo de Alicante.*” Veg. Marqués de Villagarcía a Joan Baptista Pérez Roca (València, 28 de juliol de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “Els borbònics valencians”, *op. cit.*, p. 12.

*desencadenada deliberadamente por los aliados, pero también cuidadosamente explotada por ellos con fines políticos.*³⁸⁷ Des d'una perspectiva semblant, els primers treballs de Pérez Aparicio van destacar el caràcter de “revolució camperola” que va tindre el conflicte successori i van vincular el fenomen a la conflictivitat social que hauria experimentat el Regne de València durant les darreres dècades del segle XVII, una conseqüència directa, segons aquesta autora, de les dures condicions contractuals imposades després de l'expulsió dels moriscos.³⁸⁸

El problema és que la seqüència dels fets construïda per les autoritats borbòniques ometia –potser per desconeixement dels detalls o amb la intenció de desprestigiar el moviment– diversos factors que permeten comprovar que la gènesi de la revolta de la Marina va tindre una composició molt més heterogènia des del punt de mira social, i que els seus mecanismes de formació no responien precisament al que la historiografia més clàssica havia anomenat “revoltes de la fam”. Així, si bé és indubtable que la presència aliada a la Marina va provocar una mobilització especialment intensa entre les classes populars, no ho és menys que aquesta implicació del camperolat no va ser tan espontània i desordenada com les autoritats creien.

Els maulets eren aquells que feien servir maules, ço és, aquells que utilitzaven “*artificis amb què es pretén enganyar algú*” segons la definició que contempla el Diccionari de la Llengua Catalana. I aquest era, segons la pejorativa imatge construïda pels cronistes borbònics, el principal objectiu de la tropa de voluntaris que es va unir a Basset l'estiu de 1705. “*A los principios –s'afirma al Compendio de Juan de la Cruz– se vieron grandes demostraciones de fidelidad y amor a la patria en los valencianos, y se creyó que solos vagamundos y hombres que no tenían qué perder se interesavan en la mudança*”.³⁸⁹ Més tard, però, aquesta composició eminentment popular es va veure complementada per “*los nobles tímidos o poco fervorosos en la conservación de su punto y amado país*”. El paper que pogueren haver tingut aquests últims, però, va ser prompte relativitzat per aquells que es van encarregar de

---

³⁸⁷ H. KAMEN, *La Guerra de Sucesión*, *op. cit.*, p. 301. Al mateix treball, Kamen vinculava estretament la Segona Germania amb l'alçament austriacista de la Marina, fins al punt de confondre el Francesc Garcia de 1693 amb el líder “maulet” Francesc Garcia Dávila.

³⁸⁸ C. PÉREZ APARICIO, “La Guerra de Sucesión: una revolució”, *op. cit.*, *passim*. Veg. també Carmen PÉREZ APARICIO, “Reivindicaciones antiseñoriales en el País Valenciano: De la Segunda Germanía a la Guerra de Sucesión”, *Estudis*, núm. 24 (1998), p. 247-280. La línia de causalitat que uneix repoblació, malestar al camp, conflictivitat social, Segona Germania i austriacisme valencià és present encara en treballs més recents, com el ja esmentat C. PÉREZ APARICIO, “La Guerra de Sucesión en Valencia. Retrospectiva historiogràfica”, *op. cit.*, p. 318.

³⁸⁹ J. DE LA CRUZ, *Compendio annual*, *op. cit.*, p. 194.

construir els primers relats sobre el conflicte durant els anys de la postguerra: el suport d'alguns nobles, cavallers i ciutadans a Carles d'Àustria seria, exclusivament, fruit de l'ambició personal.³⁹⁰

La imatge de l'austriacisme valencià construïda per la historiografia del XVIII es va transmetre en idèntics termes a la del segle següent. Tanmateix, l'aparició de les primeres lectures de la història valenciana en clau regionalista, sorgides durant les dècades centrals del segle XIX, van identificar l'austriacisme com un precedent directe de la lluita liberal contra l'absolutisme. La castigada ciutat de Xàtiva es va convertir així, gràcies a la influent obra de Vicent Boix, en el símbol d'una històrica "llibertat valenciana" atacada per Felip V i que hauria de ser, més de cent anys després, restituïda a través del liberalisme. La pèrdua dels furs es convertia, així, en un referent identitari fonamental.³⁹¹

La definitiva transformació de la "llegenda negra" en "llegenda daurada" hagué d'esperar a la dècada de 1960. En l'obra de Boix la lluita contra la Casa de Borbó havia pogut ser presentada com un moviment eminentment polític, com una autèntica revolució *avant la lettre* en defensa, precisament, de la llibertat foral front al despotisme de Felip V. Cent anys més tard, el panorama intel·lectual valencià havia canviat sensiblement, i la preocupació pel rerefons socioeconòmic dels fenòmens històrics també va deixar una profunda petjada en les investigacions sobre el conflicte successori: els maulets van poder ser presentats, no només com a defensors dels furs, sinó també com a protagonistes d'una revolta antisenyorial que es convertia així en un graó més de la transició des del feudalisme fins al capitalisme.

4.2.2. L'austriacisme de Vinaròs.

*"Los naturales de aquella villa están muy insolentes, que la razón no la oyen, y entienden que no pueden ser castigados, según obran y hablan desvocadamente".*³⁹²

---

³⁹⁰ Les vicissituds que van experimentar aquestes obres a l'hora de ser publicades van ser analitzades a: Giovanni STIFFONI, *Verità della Storia e ragioni del potere nella Spagna del primo '700*, Milà, 1989 (sobretot, p. 87-110).

³⁹¹ Josep Ramon SEGARRA ESTARELLES, "El discurs històric en la construcció de la identitat valenciana contemporània: Xàtiva com a mite", *Reverques*, núm. 52-53 (2006), p. 187-209.

³⁹² Informe de Francesc Faus i Jaume Borràs al virrei (3 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p 85.

Durant els quasi dos mesos que va durar el setge aliat que va precedir a l'ocupació de Barcelona, la capital catalana es va convertir en la principal preocupació dels dos exèrcits contendents, així que l'avanç de l'austriacisme al territori valencià –i també la resposta militar borbònica– va estar condicionat per allò que passava a Catalunya. L'entrada de Carles III a la Ciutat Comtal el 7 de novembre de 1705 va permetre al consell de guerra reorientar la seua estratègia militar des d'una posició d'avantatge. Des d'aquest moment podrien comptar amb un port de mar que facilitaria el transport de soldats, municions i queviures per la Mediterrània i, al mateix temps, tindrien la possibilitat d'articular i organitzar un nou exèrcit format per tropes estrangeres i, també, per diferents companyies castellanes i catalanes.³⁹³

Les comarques valencianes més properes a Catalunya van ser les primeres a experimentar l'embranchida que va prendre l'austriacisme després de la capitulació de Barcelona, amb un especial protagonisme de les companyies de miquelets i de les unitats de tropes irregulars que dirigia, des de l'Aragó, el comte de Cifuentes. Així, el 14 de desembre de 1705 des de la nova capital de Carles III es van expedir diverses patents de capità per a individus de les comarques del nord valencià, que s'haurien de fer càrrec de les companyies “*que se han de levantar en la frontera de Valencia*”. Entre d'altres, van rebre el document Bertomeu Fons d'Ursins, membre d'una influent família de Vila-real, el castellanenc Anastasi Ripollés i Solsona i el castellà Juan Martínez Castillo, a qui es va demanar que passara des de Dénia fins a les comarques més properes a la frontera amb Catalunya.³⁹⁴ Amb ells, també alçarien banderes per cridar al reclutament els oficials de les milícies de Vila-real Miquel Navarro i Jaume Piquer, així com el batle de la vila de Cabanes, Carles Liminyana.³⁹⁵

La vila de Vinaròs, al límit septentrional del Regne de València, feia ja mesos que donava motius de preocupació al marquès de Villagarcía. Al mes de setembre, quan feia poques setmanes de la capitulació de Dénia, el jutge Francesc Faus i el cavaller de Montesa Jaume Borràs ja havien informat el virrei que un nebot de Basset –possiblement un dels germans Ríos– hauria aconseguit mobilitzar més d'una dotzena de vinarossencs per atacar

---

³⁹³ El procés d'estructuració de l'exèrcit austriacista català ha estat analitzat a A. CASES IBÀÑEZ, *op. cit.*, p. 80-84.

³⁹⁴ Patent de capità per a Bertomeu Fons d'Ursins (Barcelona, 14 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 95s.; patent per a Juan Martínez Castillo (Barcelona, 14 de desembre de 1705). *Ibidem*, fol. 101s.; patent per a Anastasi Ripollés i Solsona (Barcelona, 16 de desembre de 1705). *Ibidem*, fol. 114s.

³⁹⁵ Informe del doctor Damià Cerdà (23 de novembre de 1705). AHN, *Estado*, ll. 279. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 197s.

un vaixell francès amb el qual haurien posat rumb a Barcelona.³⁹⁶ Aquesta acció, que en un altre context podria haver estat considerada com una mera operació de pillatge, tenia especial importància en un territori fronterer amb Catalunya i on les autoritats tenien greus dificultats per bastir una estructura defensiva mínimament estable. En aquestes circumstàncies, que Vinaròs mantinguera la fidelitat a Felip d'Anjou depenia quasi exclusivament del desenvolupament dels fets a la veïna ciutat de Tortosa, i aquesta va obrir les seues portes a les tropes aliades el dia 30 de setembre.³⁹⁷

Uns dies abans de la caiguda de la ciutat de l'Ebre, tant el virrei de València com les autoritats de la vila de Vinaròs havien remés al Maestrat diverses unitats militars per intentar protegir la comarca de les accions dels miquelets de l'altra part del riu de la Sénia. El marquès de Villagarcía, a més, va ordenar que es reforçara la guarnició de Peníscola –on seria destacat com a governador don Sancho de Echevarría– i va demanar el comte de Cardona, en tant que lloctinent general de l'Orde de Montesa, que instara els cavallers de l'orde a col·laborar amb la defensa de Vinaròs.³⁹⁸

Els primers dies del mes d'octubre els fets es van precipitar: el doctor Faus i Jordi de la Figuera van abandonar la ciutat després d'haver tingut notícies que un miler de miquelets de Tortosa havien posat rumb a Ulledecona amb la intenció d'entrar al territori valencià. La fugida d'aquells que havien d'haver garantit la seguretat de Vinaròs va fer que les autoritats municipals decidiren organitzar la pròpia defensa i en posaren al capdavant el coronel Jeroni Bou –qui seria nomenat comissari general–, el capità de cavalls Josep Peris i els ajudants Vicent Planxadell i Nicolau Piera.³⁹⁹ El 4 d'octubre el contingent de miquelets que havia travessat la Sénia demanava la rendició pacífica de la ciutat, però les autoritats es van negar a obrir les portes.

---

³⁹⁶ *Ibidem*. Durant aquests mesos Jeroni Ríos hauria fet en diverses ocasions el trajecte Dènia-Barcelona, amb la qual cosa és molt probable que el nebot de Basset al qual feien referència Faus i Borràs fóra ell. Veg. Memorial de Jeroni Ríos al Consell d'Aragó (19 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, s.d.

³⁹⁷ Jaume Borràs al marquès de Villagarcía (27 de setembre de 1705). AHN, *Estado*, ll. 265. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II p. 105. Adrià Cases ha pogut demostrar que les actuacions simultànies del comte de Cifuentes i dels germans Nebot van afavorir que diverses poblacions de les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona prestaren llur obediència a Carles d'Àustria: Batea ho va fer al començament de setembre, i a la darrerria d'aquest mes ja l'havien seguida Flix, Tivissa, Miravet, Mequinensa i Tortosa. Veg. A. CASES IBÁÑEZ, *op. cit.*, p. 72.

³⁹⁸ Sancho de Echevarría es va incorporar a la governació de Peníscola, plaça que mantindria la seua fidelitat borbònica durant tot el conflicte, l'11 d'octubre de 1705. Veg. Juan B. SIMÓ CASTILLO, *Peñíscola. Ciudad histórica y morada del Papa Luna*, Peníscola, p. 52.

³⁹⁹ Joan M. BORRÀS JARQUE, *Història de Vinaròs*, Vinaròs, 1979 (primera edició a Tortosa, 1929), p. 180s. La companyia es va nodrir dels soldats de les milícies de cavalleria de Castelló que s'havien desplaçat fins a Vinaròs, als quals es va impedir abandonar la població després de l'espantada del doctor Faus i del governador de la Figuera.

La posició del Justícia i jurats de Vinaròs no coincidia, però, amb la de tota la població de la vila: una part del veïns es va amotinar i va obrir una de les portes de la ciutat als homes que capitanejava Josep Nebot qui, de fet, havia posat rumb a la capital del Maestrat a petició d'alguns vinarossencs, entre ells Nicolau Meseguer i Pons.⁴⁰⁰ Aquest individu, capità de les milícies de la localitat, s'havia traslladat abans d'aquests fets a la ciutat de Tortosa per demanar a Nebot “*que fuese con su gente*” a ocupar Vinaròs, una acció que seria recolzada a l'interior dels murs pels germans del propi Meseguer “*y otros naturales*”, encarregats de garantir que les quatre companyies de “*cavallería paisana*” que hi havia allotjades donarien la seua obediència a Carles d'Àustria.⁴⁰¹ L'operació va transcórrer com s'havia previst: el dia 5 d'octubre Meseguer va entrar a la ciutat amb Nebot, 200 miquelets i 300 soldats de la milícia d'Ulldecona, i immediatament hi va ser proclamat rei l'arxiduc Carles; tot seguit, el vinarossenc va posar al servei de les noves autoritats “*8 cañones y 40 pedreros, y armó 40 hombres con otros tantos fusiles y municiones propias*”, un dispositiu amb el qual la capital del Maestrat va poder fer front, durant més de dos mesos, al setge borbònic.⁴⁰²

La caiguda de Vinaròs va donar a l'austriacisme valencià un bastió fonamental, ja que facilitava la comunicació amb Catalunya i donava a l'exèrcit aliat un nou port de mar des del qual es podria garantir l'abastiment de Dénia. Vinaròs, de fet, es va beneficiar de la seua estratègica posició, com ho va posar de manifest el repartiment de farina a cada casa de la localitat dut a terme per ordre reial el dia 22 de novembre. Així mateix, durant el setge borbònic sobre la vila, Meseguer va poder tirar mà de nou dels seus contactes i va aconseguir que el comte de Cifuentes remetera reforços des de les comarques del Maestrat aragonés.⁴⁰³

---

⁴⁰⁰ Meseguer i Pons era soci, com s'ha dit, de la companyia comercial de Martín i Piquer. El seu avi, Pere Pons, havia estat propietari d'unes salines al port dels Alfacs, i devia haver assolit una bona posició econòmica que li va permetre d'establir relació comercial amb l'alacantí Felipe Moscoso. L'any 1695 era administrador de les carns de Vinaròs, i va iniciar un plet contra la vila de Vinaròs en companyia del notari Jaume Pujalt (veg. Javier HERNÁNDEZ RUANO, *La hora de los litigios. La justicia en la Orden de Montesa y los Austrias en la encomienda de Benicarló-Vinaròs*, València, 2006, p. 127). Aquest notari serà un dels primers vinarossencs que, en arribar Carles d'Àustria a Barcelona, sol·licitaran “*que vuestra patria proclamase, como lo hizo, nuestro real nombre.*” Veg. Concessió a Jaume Pujalt de diferents immobles (Barcelona, 3 de gener de 1708). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 10, fol. 56s.

⁴⁰¹ Memorial de Nicolau Meseguer i Pons al Consell d'Aragó (Barcelona, 21 de gener de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 237s.

⁴⁰² La proclamació formal de Carles d'Àustria com a monarca, així com la resta de disposicions legals, degué fer-se el dia 7 d'octubre, data en la qual, segons Borràs Jarque, van ser nomenats els nous càrrecs municipals de la vila. L'adhesió a l'arxiduc es va fer oficial mitjançant un escrit lliurat a aquell per don Pere Meseguer (probablement el germà de Nicolau Meseguer) el dia 8 del mateix mes. Veg. J.M. BORRÁS JARQUE, *op. cit.*, p. 181.

⁴⁰³ Memorial de Nicolau Meseguer i Pons al Consell d'Aragó (Barcelona, 21 de gener de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 237s.

A Vinaròs, com en altres indrets del Regne de València, tant la defensa de la plaça com la mobilització de tropes va ser responsabilitat fonamental d'individus que havien estat oficials de les milícies, com el ja esmentat Meseguer, i de membres de les bones famílies de la localitat, les úniques amb capacitat per mantindre companyies armades amb els seus propis recursos. El cas d'Antoni Mas i Borràs constitueix un bon exemple d'aquest fenomen: cavaller de Montesa, havia estat capità de la companyia d'Almassora i havia participat en la defensa de Peníscola, de Vinaròs i d'Alacant durant els atacs francesos de 1691 i de 1693, unes accions per les quals va rebre l'agraïment explícit del virrei de València i del lloctinent general de Montesa, Josep Folch de Cardona.⁴⁰⁴

La importància del capità Mas i Borràs, però, no només era conseqüència dels seus serveis d'armes. Senyor del lloc d'Ensaloni, a la Plana de Castelló, atresorava un important patrimoni immoble que incloïa quatre molins, una casa amb jardí a la ciutat de Castelló, tres cases a Càlig amb cellers, magatzems i graners, una botiga a Vinaròs i setze cases més, que tenia llogades a diferents particulars (deu a Castelló i sis a Càlig).⁴⁰⁵ La bona posició econòmica de Mas i Borràs era, en gran mesura, resultat de l'herència materna, ja que els Borràs eren una coneguda família d'exportadors de vi de Benicarló, negoci al qual es dedicava també don Antoni, qui l'any 1699 va tindre un greu conflicte amb les autoritats de Vinaròs per pretendre entrar a la localitat el vi que ell mateix produïa a Càlig, saltant-se la legislació local en aquesta matèria.⁴⁰⁶

A la seua bona posició econòmica inicial Mas i Borràs va afegir intenses activitats comercials i financeres, com ho testimonien els censos per més de 23.000 lliures que posseïa sobre les localitats de Benlloch, Benicarló, Vall d'Almonesir, Catí, Canet lo Roig, la Sénia, Peníscola, la Salzadella, Sant Jordi, Torreblanca i Vinaròs i per més de 10.000 lliures carregats sobre desenes de particulars de diversos pobles de la Plana i el Maestrat.⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁴ Memorial d'Antoni Mas i Borràs al Consell d'Aragó (Barcelona, 21 de gener de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 222s.

⁴⁰⁵ Memorial y manifiesto de los bienes, sitios y censos de la casa de don Antonio Mas y Borrás, señor de Ansaloni (s.d.) Ibidem, fol. 224-231. Els immobles de Mas i Borràs tenien un valor de 43.200 lliures.

⁴⁰⁶ Antoni Mas era cosí germà del ja esmentat militar borbònic Jaume Borràs. Sobre la família Borràs, veg. Javier HERNÁNDEZ RUANO, *La hora de los litigios. La justicia de la Orden de Montesa y los Austrias en la encomienda de Benicarló-Vinaròs*, València, 2006, p. 210 i Josep CERDÀ I BALLESTER, *Els cAVallers i religiosos de l'orde de Montesa en temps dels Àustria (1592-1700)*, tesi doctoral dirigida per Fernando ANDRÉS ROBRES, València, 2012, p. 313-332. El conflicte de 1699 és recollit a: Sebastià ALBIOL VIDAL, *Establiments de Vinaròs: un estudi de dret foral valencià del segle XVII*, Benicarló, 2003 p. 47. Les autoritats vinarossenques van arribar a afirmar que "lo millor seria pegar foch a les botes de vi de dit don Antoni".

⁴⁰⁷ *Memorial y manifiesto*, op. cit., fol. 223-229. Segons la suma que oferia el propi Mas i Borràs en aquest document, tots els censos que tenia, incloent-hi els heretats de son pare, ascendien a 83.563 lliures.

Antoni Mas i Borràs va adquirir un notable protagonisme en els principals fets d'armes que van tindre lloc al nord del Regne de València durant el conflicte successori, i va seguir una trajectòria que també podem trobar en l'austriacisme d'altres viles valencianes: posició econòmica acomodada i influència social, contacte i participació en les institucions de govern locals, experiència militar –bé en guerra oberta o bé a les milícies locals– i, com a conseqüència de tot això, una capacitat per alçar i pagar tropes que li permetria, si es donava el cas, oferir els serveis a un monarca o a l'altre i, de retruc, consolidar, o fins i tot reforçar, la seua posició social.

4.3. LA RESPOSTA BORBÒNICA.

El mes de novembre de 1705 el comte de Peterborough es mostrava convençut que la revolta de Dénia no tardaria a estendre's al territori circumdant. Segons les informacions que li arribaven fins a Barcelona, hi havia moltes regions disposades a prendre les armes a favor de l'arxiduc Carles, i no només a la Península Ibèrica, sinó també al Llenguadoc i a les Cevenes. A València i a l'Aragó, a més, tenia indicis que apuntaven que les companyies borbòniques que hi servien estaven disposades a canviar de bàndol – “*to join us than to fight with us*”⁴⁰⁸.

Tot i que l'entusiasme de Peterborough el va fer confiar excessivament en els seus propis pronòstics, no hi ha dubte que durant la tardor de l'any 1705 hi havia raons fonamentades per a confiar en un gran salt endavant de l'austriacisme als territoris de la Corona d'Aragó, i particularment al Regne de València. Vinaròs havia caigut i a Dénia, mentrestant, havia fracassat el primer intent de l'exèrcit borbònic per recuperar la ciutat. La capital de la Marina s'estava convertint en un lloc d'acollida per a desenes de companyies alçades a les comarques centrals valencianes i, a més, el fet de tindre port facilitava una comunicació bastant fluïda amb la flota aliada i, des del mes d'octubre, amb la nova capital de l'austriacisme espanyol: la ciutat de Barcelona.⁴⁰⁹

Peterborough i el propi arxiduc podien tindre informació exacta d'allò que ocorria a la Marina gràcies, precisament, al “pont marítim” que es va bastir entre la capital catalana i

---

⁴⁰⁸ Peterborough a Stanhope (Barcelona, 16 de novembre de 1705). Citat a *Letters from the Earl of Peterborough to General Stanhope in Spain*, Londres, 1834, p. 2.

⁴⁰⁹ Pere Simó, patró d'un xabec a la ciutat de València, va fer diversos viatges amb la seua embarcació durant aquests mesos, “transportando de la ciudad de Valencia a dicha de Denia muchas personas por haver querido mostrar el affecto y propensión que mantenían a Vuestra Magestad.” Veg. Memorial de Pere Simó al Consell d'Aragó (Barcelona, 3 de juliol de 1708). HHStA, Spanien Varia, K. 48, fol. 52.

la ciutat de Dénia. A través d'aquesta via es va poder fer lliurament al capità Lluís Siurana de 4.000 pesos per contribuir a les despeses de la Dénia assetjada.⁴¹⁰ Jeroni Ríos, un dels nebots de Basset, també va fer aquest recorregut en diverses ocasions “*para solicitar los socorros de que necesitava la plaza*”, una petició que degué ser ben acollida pel consell de guerra aliats, perquè els darrers dies de mes de novembre l'almirall anglès John Leake, al seu pas per Dénia, va fer lliurament a les autoritats de la vila de deu barrils de pólvora.⁴¹¹

Totes aquestes circumstàncies, doncs, van permetre que el control aliats de la vila de Dénia es consolidara durant la tardor de 1705 i que, al mes de desembre, s'iniciara una campanya militar que acabaria amb la caiguda de la ciutat de València a mans de l'exèrcit dirigit per Basset. En aquest procés van tindre un paper determinant les errades estratègiques comeses per les pròpies autoritats borbòniques per evitar que la sedició s'estenguera més enllà de a Marina. Així mateix, l'ocupació de Barcelona va facilitar de forma decisiva el sosteniment de la Dénia assetjada mitjançant l'enviament d'armament i de recursos econòmics. Per últim, també hi van ser fonamentals algunes trajectòries individuals, entre les quals caldria destacar la de Basset, que va tindre ocasió de demostrar la seua destresa com a enginyer militar, o la de Rafael Nebot, el cap de les tropes borbòniques que assetjaven Dénia que, sobtadament, es va passar a l'exèrcit enemic i es va convertir en un dels principals col·laboradors de l'austriacisme valencià.

4.3.1. L'estratègia militar borbònica al territori valencià.

El dia 18 d'agost de 1705, l'endemà que els vaixells aliats hagueren demanat la rendició a la ciutat de Dénia, el marquès de Villagarcía informava de la situació les autoritats valencianes. El dia 22 del mateix mes el Consell d'Estat autoritzava l'enviament

---

⁴¹⁰ Segons Castellví, Siurana va ser enviat de tornada a Dénia el 23 de setembre, però la documentació de la cancelleria de l'arxiduc Carles té una anotació segons la qual el 28 de desembre “*concedió Su Majestad pasaporte a don Luis Siurana y a don Felipe Gavilá para pasar de esta ciudad de Barcelona a la de Dénia*”. Aquesta contradicció pot indicar una errada de Castellví en la data exacta o que Siurana haguera fet més d'un viatge durant aquest període. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 601 i Passaport de Carles III a Lluís Siurana i Felip Gavilà per anar a Dénia des de Barcelona (Barcelona, 28 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 248, fol. 166r.

⁴¹¹ Memorial de Jeroni Ríos al Consell d'Aragó (19 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, s.d. Ríos recordava en el seu escrit que en una de les seues expedicions a Barcelona va ser nomenat capità de cavalls pel príncep Antoni de Liechtenstein. L'expedició de Leake, per la seua part, també va servir per reactivar, encara que de forma molt tímida, el malmès comerç local, ja que el lliurament de pólvora va ser acompanyat de la compra a la població de Dénia de provisions fresques per a la flota que feia la ruta cap a Portugal (Veg. Stephen MARTIN-LEAKE, *The Life of Sir John Leake. Rear-Admiral of Great Britain*, Londres, 1920, vol. I, p. 299).

de 1.800 cavalls al Regne de València.⁴¹² La resposta de la cort, doncs, va ser tan ràpida com requeria una situació tan excepcional, però el desplegament efectiu de l'operatiu militar durant les setmanes posteriors no va ser tan eficaç com hauria estat necessari en aquelles circumstàncies.

La notícia de la caiguda de Dénia havia arribat a la cort de Felip V molt ràpidament, i a través de diverses vies, entre elles els escrits remesos per totes les institucions valencianes, preocupades per les conseqüències que aquell fet podria tindre sobre la resta del territori. En opinió del bisbe d'Oriola, Josep de la Torre, per exemple, "*la falta que ay de soldados veteranos, artillería y municiones*" deixava indefenses la major part de les ciutats i viles del sud del país, un diagnòstic que en realitat podria ser extensible a la resta de les comarques valencianes i que era compartit per totes les institucions del país.⁴¹³

Els desembarcaments aliats de 1703 i 1704 ja havien fet paleses les febleses de l'estructura defensiva valenciana i el marquès de Villagarcía havia ordenat, com a conseqüència d'aquells fets, diverses accions per reforçar el litoral valencià. Aquestes decisions haurien d'haver anat acompanyades d'una dotació de recursos econòmics i humans que haguera permés, com a mínim, ampliar les guarnicions d'Alacant, Dénia o Peníscola. Però aquest objectiu no es va poder assolir a temps. A l'extrem meridional del Regne, per exemple, el bombardeig francès de l'any 1691 havia posat de manifest la necessitat de renovar el sistema defensiu de la ciutat d'Alacant, una gestió que va ser confiada a un experimentat militar, Vicent Falcó i Blanes, el qual afegiria a la seua responsabilitat castrense el màxim poder polític en ser designat governador *dellà Xixona*.⁴¹⁴ Tanmateix, ni la dilatada trajectòria de Falcó ni el seu flamant càrrec polític van ser suficients per aconseguir de l'autoritat virregnal una major diligència a l'hora de reforçar la guarnició d'Alacant. Això va fer que el dia 9 d'agost, quan l'armada aliada es va presentar davant del port de la ciutat, el governador només poguera aconseguir la mobilització d'unes

---

⁴¹² Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, "Els borbònics valencians davant la pèrdua de Dénia el 1705", *Aguaites*, núm. 24-25 (2007), p. 9-20 i C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 35s. Aquesta última autora ha destacat el paper que el marquès de Castel Rodrigo, virrei de València durant la Segona Germania, va tindre en la reunió del Consell d'Estat, en la qual va presentar una bateria de propostes per reforçar la defensa del territori valencià que demostraven el bon coneixement que havia adquirit sobre aquest. Tanmateix, els suggeriments de Castel Rodrigo, entre els quals hi havia enviar a València una part de les tropes d'Extremadura o mobilitzar les milícies locals, les companyies dels gremis i la Junta de la Costa, no van ser presos en consideració per Felip V.

⁴¹³ Consulta del Consell d'Aragó (Madrid, 26 d'agost de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 33s.

⁴¹⁴ Les mesures desplegades per reforçar la defensa del litoral després dels fets de 1691 han estat analitzades detalladament a: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Guerra, fisco y fueros. La defensa de la Corona de Aragón en tiempos de Carlos II, 1665-1700*, València, 2007, p. 156-176.

poques desenes d'homes que, a més, no tenien armes ni munició suficient per repel·lir un eventual atac enemic.⁴¹⁵

En aquestes circumstàncies, la decisió del Consell d'Estat d'enviar 1.800 cavalls a la Marina sota la direcció del tinent general José de Salazar, que haurien de posar un cordó de seguretat al voltant de Dénia, evitar la propagació de la rebel·lió i intentar recuperar la vila de forma immediata semblava apuntar a una implicació més directa de la Corona en la defensa del territori valencià, una notícia que, lògicament, va ser ben rebuda per les institucions valencianes.⁴¹⁶ A més, la cort va determinar que, mentre es formaven les companyies de cavalleria, foren enviats a València els mariscals Juan Antonio Hurtado de Amézaga i Luis de Zúñiga, així com el brigadier d'origen irlandés Daniel O'Mahoni. Tots tres tenien l'encàrrec de dirigir i coordinar les operacions militars i el desplegament de tropes fins a l'arribada dels cavalls de Salazar, una tasca que els obligava a negociar amb les institucions valencianes, encarregades del reclutament de les primeres companyies.

El desplegament militar borbònic a la Marina va ser, però, efímer. El dia 8 de setembre Salazar, que encara no havia tingut temps per organitzar els seus homes a la comarca valenciana, va rebre instruccions perquè, de forma immediata, posara rumb a Catalunya i es limitara a fer operacions puntuals de càstig sobre les localitats properes a Dénia, *“quemando y destruyéndolos, ahorcando a las principales cabezas y todos los que se hallaren con las armas en las manos.”*⁴¹⁷ Aquesta decisió confirmava que la prioritat militar per a l'exèrcit borbònic –i també per a l'exèrcit aliat– es trobava al nord del riu de la Sénia, i això va contribuir a generar entre les autoritats valencianes una sensació d'abandonament que acabaria convertint-se, un cop acabada la guerra, en l'argument central per justificar que “no

---

⁴¹⁵ Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, “Los últimos días de la Valencia borbónica”, dins Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*, Alacant, 1999, p. 65-80. Al nord del regne, l'esforç defensiu es va centrar en Peníscola, tasca que va ser encomanada al cavaller de Montesa don Jaume Borràs. A la Marina, mentrestant, a Andreu Montserrat Crespí de Valldaura, que havia estat enviat a Altea després dels fets de 1704, es va sumar Pasqual de Còrdova com a substitut de Felip Antoni Gavilà a Dénia. Aquesta substitució, però, no es va poder fer efectiva.

⁴¹⁶ C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 35s.

⁴¹⁷ Reial Resolució amb les instruccions per a Salazar (Madrid, 8 de setembre de 1705). AHN, *Estado*, ll. 265. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 65. Donant compliment a aquestes instruccions, els homes de Salazar van incendiar i saquejar El Verger, Ondara, Pedreguer, Benissa, Xaló i Alcalalí, així com el raval fora murs de Dénia. El projecte de destruir la vila d'Altea no es va poder fer efectiu perquè es va instar Salazar a marxar de forma immediata a Catalunya.

hubo revolución” al Regne de València, sinó mera lluita per la supervivència després que el govern central desemparara el territori valencià.⁴¹⁸

L'èxida de les tropes de Salazar va deixar les autoritats valencianes soles front a la revolta austriacista. El virrei, marquès de Villagarcía, qui s'havia mostrat convençut que, amb la presència d'aquell exèrcit, “*mudará semblante la temeridad de los sediciosos*”, va entendre immediatament que la seua marxa facilitaria als aliats el control del territori, i podria posar en risc, fins i tot, la capital valenciana, una opinió que compartien les institucions valencianes.⁴¹⁹ Les diverses peticions perquè les tropes de Salazar romangueren al País Valencià no van ser ateses per la cort, però sí que es va admetre que els esquadrons de cavalleria de Zúñiga i un regiment de cavalleria, dirigit pel català Rafael Nebot, es pogueren quedar a la Marina.⁴²⁰ Un i l'altre s'haurien de coordinar amb les autoritats del país per mantindre sota control l'austriacisme de Dènia, tot esperant que l'evolució del front català permetera posteriorment enviar reforços a la zona. Els reforços, però, no hi van arribar, i els oficials borbònics es van haver de conformar amb unes tropes que, en paraules de Zúñiga, “*así de caballería como de infantería, no valen cosa ninguna, ni se puede fiar de ellos cosa ninguna.*”⁴²¹

Mentre Madrid enllestia les companyies que haurien de desplaçar-se fins al territori valencià, el marquès de Villagarcía també havia posat en marxa les mesures necessàries per

---

⁴¹⁸ Manllevem la frase de l'opuscle redactat per Josep Vicent Ortí immediatament després d'acabada la guerra: Josep Vicent ORTÍ I MAYOR, *Manifiesto de que no hubo rebelión en Valencia en los sucesos del año 1705 y siguientes*, València, s.d. (reproduït a J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.* p. 397-401). Cent anys després el mateix argument seria représ a: Francesc Xavier BORRULL al seu *Fidelidad de la ciudad y reyno de Valencia en tiempo de las guerras civiles que empezaron en el año de 1705*, València, 1810.

⁴¹⁹ Veg. Villagarcía a Grimaldo (València, 7 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “Els borbònics valencians”, *op. cit.*, p. 14 i Villagarcía a Salazar (València, 10 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “Los últimos días de la Valencia borbónica”, *op. cit.*, p. 74. En aquest últim treball es recullen les opinions de Luis de Zúñiga –qui va rebre la notícia de la marxa de Salazar “*con toda mortificación*”–, de la Generalitat, de la junta d'Estaments i de la ciutat de València. El duc de Gandia, indignat també per la decisió, va decidir abandonar els seus estats de la Safor i tornar a la capital de la Monarquia, tot i ser conscient que la seua presència era fonamental per poder controlar els grups austriacistes d'Oliva, Pego, Piles, Palmera i Pedreguer. Veg. Carlos Coloma al duc de Gandia (València, 16 de setembre de 1705). AHN, *Osuna*, CT.130, D.7.

⁴²⁰ El 30 de setembre, el síndic de l'Estament Reial, Ignasi Zapata, va ser comissionat amb els seus homòlegs dels altres dos estaments perquè representara al virrei el “*gran desconsuelo*” en què es trobaven per la notícia de l'èxida de les tropes de Salazar i perquè sol·licitara a aquest que les tropes romangueren al territori valencià. El dia 4 d'octubre, els jurats de València van acordar pagar la meitat de les despeses del regiment de Nebot i van nomenar el secretari Torres i Eximeno com a responsable de fer efectius els pagaments, uns acords que van ser ratificats pel Consell General el 26 del mateix mes. Veg. Deliberacions de l'Estament Reial (València, 30 de setembre de 1705) i Deliberacions del Consell General (València, 26 d'octubre de 1705). AMV, *Manuals de Consells*, A-237, fol. 142 i 166s.

⁴²¹ Zúñiga a Villagarcía (Camp de Dènia, 12 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “Els borbònics valencians”, *op. cit.*, p. 15.

mobilitzar tropes i remetre-les al bloqueig de Dénia. El recurs més immediat amb què comptava el virrei eren les milícies locals, que tot just havien estat reestructurades una dècada abans i que, en conseqüència, podrien garantir una resposta ràpida i ben organitzada. Les de Xàtiva, Alzira, Algemesí i Ontinyent van ser mobilitzades i desplaçades a la ciutat de Gandia, on es va decidir instal·lar la base d'operacions.⁴²²

L'eficàcia dels regiments locals va ser escassa, una circumstància que es va agreujar amb el pas del temps quan l'administració borbònica va començar a tindre dificultats per pagar puntualment aquestes tropes. De fet, la pràctica totalitat de referències a les milícies eren negatives: el marquès de Castel Rodrigo, qui havia estat, precisament, el responsable d'organitzar-les durant el seu virregnat a la dècada de 1690, les qualificava de "*fantástico cuerpo*", i les considerava "*incapaces de operación y de obediencia*".⁴²³ Les tropes que havien estat designades per a la Marina eren, en paraules de l'oïdor Crespí de Valldaura, "*flacos y malhumorados*."⁴²⁴ No era molt més positiva la qualificació que els dedicava Luis de Zúñiga, qui afirmava que totes les companyies de milícies, tant les d'infanteria com les de cavalleria, "*no valen cosa ninguna, ni se puede fiar de ellos cosa ninguna*."⁴²⁵ I qui era el màxim responsable de les milícies i havia ordenat la seua immediata preparació per a actuar, el virrei de València, considerava que no es podia dipositar cap confiança "*por su calidad y deserción*".⁴²⁶

Tots els pronòstics en relació amb les milícies es van complir a partir de l'arribada del mariscal Zúñiga a Gandia, qui s'hauria de posar al capdavant de tot l'exèrcit. Ja feia temps que en diferents indrets del Regne s'advertia que no es podia confiar en la milícia per fer una resposta contundent a un atac exterior, "*porque está tan viciada y ciega en su pasión como*

---

⁴²² La ciutat de Xàtiva, per exemple, hauria aportat dues companyies de cavalls de 40 soldats cadascuna i dues d'infanteria amb 75 homes cadascuna. Veg. Ciutat de Xàtiva al Consell d'Aragó (Xàtiva, 7 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., vol. II, p. 54.

⁴²³ Consulta del Consell d'Estat (Madrid, 27 d'agost de 1705). AHN, *Estado*, ll. 664.1 (Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., vol. II, p. 52s.) Sobre la reforma del sistema en temps de Castel Rodrigo, veg. Antonio ESPINO LÓPEZ, "La formación de milicias generales en los reinos de la Corona de Aragón durante el reinado de Carlos II, 1665-1700", *Estudios Humanísticos. Historia*, núm. 2 (2003), p. 111-140 (sobretot, p. 118-121).

⁴²⁴ Memorial d'Andreu Montserrat Crespí de Valldaura. AHN, *Consejos*, llig. 18476. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "Els borbònics valencians", op. cit., p. 14.

⁴²⁵ Zúñiga al marquès de Villagarcía (Camp de Dénia, 12 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. *Ibidem*, p. 15.

⁴²⁶ Villagarcía a Salazar (València, 10 de setembre de 1705). *Ibidem*. Després de la Segona Germania, l'Audiència de València ja havia manifestat les seues queixes per la manca de professionalitat de les milícies, a les quals acusava d'haver abandonat l'objectiu massa ràpid. El virrei va arribar a qualificar les milícies valencianes d'"*antiguallas instituidas en tiempos pacíficos y no para semejantes urgencias*". Veg. Villagarcía a Grimaldo (València, 21 d'agost de 1705). AHN, *Estado*, ll. 265. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, op. cit., p. 40 i 44.

*ellos, aunque no tan declarada.*⁴²⁷ El militar castellà, conscient de la mala qualitat d'aquells soldats, i de la poca confiança que es podia dipositar en ells, va proposar que totes les companyies de milícies foren llicenciades de forma immediata i que es creara un únic contingent que només hauria de tindre en les seues files aquells homes que pogueren acreditar de forma fefaent la seua experiència, diligència i fidelitat a la Corona.⁴²⁸ La decisió, tot i que podria considerar-se com un encert si es volia garantir l'efectivitat i cohesió de les tropes borbòniques, degué generar un daltabaix entre els oficials de les milícies, majoritàriament membres de famílies benestants que hi havien trobat una nova forma de promoció social.⁴²⁹

En aquestes circumstàncies, cobra versemblança la hipòtesi d'una massiva deserció dels oficials de les milícies com a resposta al projecte de Zúñiga, una decisió que, en definitiva, no feia més que confirmar els pessims auguris que les autoritats valencianes havien llançat sobre aquestes unitats militars. El ministre de l'Audiència de València Pere Mayor va ser un dels primers a adonar-se de les conseqüències que podria tindre la reforma plantejada per Zúñiga: deixar la seguretat del Regne en mans de "*los extranjeros*" era el "*maior fomento*" de la sedició, perquè els naturals estaven "*abrasados*", i fins i tot els més fidels a la causa borbònica es trobaven "*doloridos*".⁴³⁰

4.3.2. La resposta militar de les institucions valencianes.

La Ciutat de València i els Estaments del Regne havien mostrat una inqüestionable fidelitat a Felip V des de la seua entronització, un suport que s'havia fet palés, per exemple, en la bona disposició d'aquestes a cooperar en la defensa de la Monarquia després de l'atac aliat a Cadis l'any 1702. Aquesta operació, que havia fet témer per primera vegada una "*invasió de la armada de Inglaterra*", va fer que les autoritats valencianes oferiren a la Corona la formació d'un terç de 600 infants per a servir durant sis mesos als territoris "*de dins de España*".⁴³¹ Tanmateix, la posada en marxa d'aquesta unitat no va ser tan ràpida com ho

---

⁴²⁷ Jaume Borràs al marquès de Villagarcía (Peníscola, 8 de setembre de 1705). AHN, *Consejos*, llig. 18473. Citat per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "Los últimos días de la Valencia borbónica", *op. cit.*, p. 75.

⁴²⁸ C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic, op.cit.*, vol. II, p. 96.

⁴²⁹ El fenomen de les milícies en aquest període ha estat analitzat amb una perspectiva més ampla als treballs que formen el volum: José Javier RUIZ IBÁÑEZ, *Las milicias del rey de España: sociedad, política e identidad en las monarquías ibéricas*, Madrid, 2009.

⁴³⁰ Veg. Pere Mayor al duc de Gandia (València, 30 de setembre de 1705). AHN, *Osuna*, CT.157, D.48.

⁴³¹ Deliberació de l'Estament Reial (València, 19 de setembre de 1702). AMV, *Manuales de Consells*, A-234, fol. 172ss.

havia estat la deliberació dels estaments i, de fet, les tropes no van eixir de València fins al mes d'abril de 1704.⁴³²

L'ocupació de Dénia va despertar la preocupació de la classe política valenciana, que no va tardar a posar en marxa el dispositiu jurídic i administratiu necessari per evitar la propagació de la revolta. En primer lloc, es va declarar la defensa del regne "*cas non e inopinat*", decisió que facultava els tres estaments a prendre mesures extraordinàries per fer front a la situació.⁴³³ Tot seguit es va oferir col·laboració al virrei –i, per extensió, a la Corona– per contribuir a la seguretat del país: el dia 21 d'agost la ciutat de València i els tres estaments del Regne van acceptar pagar una companyia de 200 cavalls que hauria de ser reclutada, però, per la pròpia Corona, tot adduint l'escassa preparació militar de la població valenciana.⁴³⁴

En aquestes circumstàncies, l'anunci de l'enviament a la Marina de les tropes dirigides per José de Salazar va ser interpretat per les institucions valencianes com una resposta a les seues peticions d'ajuda i, per la mateixa raó, la ràpida eixida d'aquelles companyies cap a Catalunya va generar una tensió entre Madrid i València que tindria el seu reflex més evident en la decisió de les institucions valencianes de no seguir pagant el terç de Cadis.⁴³⁵ Tot i així, el 4 d'octubre els jurats de València encara van decidir sufragar la meitat de les despeses del regiment de Nebot, i unes setmanes després el Consell General de la capital va fer extensiu aquest oferiment al terç de Cadis, del qual pagarien la meitat de les despeses, però sempre que es donara una condició: que la Corona acceptara traslladar-lo al territori valencià. La ciutat va al·legar que, en qualsevol cas, era molt possible que la resta de viles i ciutats del Regne no cooperaren en aquest esforç econòmic "*per les calamitats del temps e inquietuds de algunes parts del present Regne.*"⁴³⁶ L'objectiu final de les autoritats de la capital era clar: evitar haver d'assumir la pràctica totalitat del cost d'aquella operació.

---

⁴³² El 15 de maig Felip V escrivia a la Ciutat i Estaments donant-los les gràcies per "*la puntualitat ab que han donat expedició al dit tèrç*" (Deliberació de l'Estament Reial. València, 3 de juny de 1704. AMV, *Manuale de Consells*, A-236, fol. 10s.)

⁴³³ Deliberació de l'Estament Reial (València, 19 d'agost de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 98s.

⁴³⁴ Reunió del Consell General (València, 21 d'agost de 1705). *Ibidem*, fol. 100s.

⁴³⁵ El 30 de setembre, el síndic de l'Estament Reial, Ignasi Zapata, va ser comissionat amb els seus homòlegs dels altres dos estaments perquè representara al virrei el "*gran desconsuelo*" en què es trobaven per la notícia de l'eixida de les tropes de Salazar i perquè sol·licitara a aquest que les tropes romangueren al territori valencià. El secretari de la Ciutat, Josep Vicent Torres i Eximeno, va ser nomenat responsable de fer efectius els pagaments a les tropes de Nebot. Veg. Deliberacions sobre la formació del terç (València, 4 d'octubre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 150s.

⁴³⁶ Deliberacions del Consell General (València, 26 d'octubre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 142 i 166s.

A la darrereria del mes de setembre de 1705 les institucions valencianes prenen la determinació de suspendre la seua aportació econòmica al terç que servia a Cadis, tot adduint que la defensa del Regne era, després de la caiguda de Dénia, “*cas nou e inopinat*” i que, en conseqüència, tots els esforços s’havien d’invertir en les comarques valencianes.⁴³⁷ Les vies de col·laboració de la Ciutat i els Estaments amb la Corona semblaven trencades de forma definitiva i aquesta feblesa podria ser aprofitada per l’exèrcit aliat. Momentàniament, però, el centre de les preocupacions d’ambdós exèrcits es va traslladar a Barcelona, i això va donar un cert temps a les institucions borbòniques, a Madrid i a València, per refer ponts.

El 12 de novembre de 1705, finalment, la Ciutat i el Consell General de València van aprovar la formació d’un regiment de 500 homes que seria pagat durant tres mesos gràcies a una nova càrrega impositiva vinculada a l’administració de les carns. El coronel i màxim responsable del regiment seria el comte d’Almenara, qui estaria assistit pel comte del Real com a tinent-coronel i per Joan Antoni Martorell com a sergent major. Per sota d’ells, Bertomeu Deona i Lluís Blanquer serien capitans de dues companyies d’infanteria que s’haurien de remetre a Vinaròs, i Josep Salcedo ho seria d’una tercera companyia.⁴³⁸

La bona disposició de la classe política de la capital a l’hora de col·laborar amb la Monarquia va trobar prompte un important entrebanc: la manca d’interés de la població civil per incorporar-se de forma voluntària al regiment que la Ciutat pretenia alçar. Així, mentre els magistrats municipals s’afanyaven a arrendar la fabricació dels uniformes, les camises, les calces, les sabates, els barrets, les corretges, les espases i les “*caixes de guerra*”, i quan ja estaven fent pública una crida al reclutament voluntari on oferien “*vestit de cap a peus, y espasa, y socorro de tres sous per cascun dia*”, els veïns de la capital no van mostrar el mateix entusiasme.⁴³⁹ Els primers dies de desembre, per exemple, es va haver de concedir al comte del Real una dotació econòmica extraordinària per animar la recluta d’homes a Morella, i el dia 11 d’aquest mateix mes es va haver de fer encara una nova crida a l’allistament en la

---

⁴³⁷ Reunió de l’Estament Reial (València, 26 de setembre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 110. Els magistrats valencians també plantejaven una alternativa al rei: enviar a València el terç de Cadis, perquè així sí que podria ser pagat pels valencians amb els fons extraordinaris del “*cas nou e inopinat*”.

⁴³⁸ Deliberació del Consell General (València, 12 de novembre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 182r^o-183v^o. Uns dies més tard, els Estaments també es van comprometre a alçar un regiment de 500 homes, però la manca d’implicació de les viles i ciutats, així com la dificultat per trobar una font de finançament extraordinària, va fer difícil la seua formació. Veg. Deliberació de l’Estament Reial (València, 16 de novembre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 191s.

⁴³⁹ Deliberació de la Ciutat per contractar diversos serveis a particulars (València, 23 de novembre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 195-210.

qual s'oferia “*un dobló de or de dos escuts*” a aquells homes que es volgueren incorporar al terç.⁴⁴⁰ Ni una mesura ni l'altra no van ser suficients per arribar a la xifra d'homes necessària per formar el regiment, així que el Mestre Racional i “*vebedor general y contador principal de la gent de la guerra*”, don Alfons Sanoguera, baró d'Alcàntera, solament va poder rebre 40 soldats “*de plana senzilla*”, un tinent de capità, dos alferes i dos sergents.⁴⁴¹

El 14 de desembre, quan les tropes de Basset i Nebot ja estaven properes a la ciutat de València, el Consell General es va tornar a reunir per nomenar nous oficials i intentar així accelerar la formació del regiment.⁴⁴² El dia 15 van eixir de Madrid instruccions per al virrei, per a les viles reials i per a les principals famílies de la noblesa on es demanava que desbloquejaren la formació d'un regiment “del Regne” que, amb el de la Ciutat, hauria de posar al servei de la defensa del territori valencià un miler d'homes.⁴⁴³ Aquest mateix dia, però, les tropes de Joan Baptista Basset i Rafael Nebot arribaven a vista de la ciutat de València i convertien en paper mullat el projecte de formació d'aquells regiments.

El desinterés amb què els veïns de la ciutat de València van rebre les ofertes per assentar plaça a les unitats militars organitzades per les institucions contrasta amb el grau de mobilització que havien aconseguit durant els mesos anteriors alguns membres de la noblesa i els dirigents de les milícies locals de diversos municipis. Aquest diferent comportament podria ser atribuït al desassossec amb què es va viure l'ocupació aliada de Dénia a la Marina i a les comarques veïnes, però això no explicaria l'aparent indolència dels habitants de València a l'hora d'organitzar la defensa de la pròpia capital. Més enllà de les raons individuals, una anàlisi dels diferents mecanismes que es van fer servir per reclutar i mobilitzar la població pot resultar reveladora.

---

⁴⁴⁰ Reunió dels jurats i els *elers* (València, 11 de desembre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 221s.

⁴⁴¹ Acord de la Ciutat (València, 11 de desembre de 1705). *Ibidem*, fol. 235.

⁴⁴² Deliberació del Consell General (València, 14 de desembre de 1705). *Ibidem*, fol. 241s. L'escàs nombre de soldats allistats era atribuïda a “*faltar-li molts caps*”, per la qual cosa van ser escollits Lluís Fortet, Pasqual Ximenes i Francisco Andrés com a capitans, Josep Gil de Torres com a tinent de la “*companyia coronela*” (en substitució de l'esmentat Andrés, qui havia ocupat fins aleshores aquest càrrec), Joan Baptista Alboy, Josep Salmeron i Francisco Envila com a tinents de capità i Llorenç Aguilera i Bertomeu Blanques com a subtinents d'alferes.

⁴⁴³ Felip V al marquès de Villagarcía (Madrid, 15 de desembre de 1705). AHN, *Consejos*, ll. 2452. Les cartes van ser enviades a les ciutats de Xàtiva, Oriola i Alacant i a les viles de Biar, Algemesí, Alcoi, Morella, Penàguila, Onda, Morvedre, Vilafamés, Alzira, Castalla, Peníscola, La Iessa, Alpuente, Callosa, Castelló de la Plana, la Vila Joiosa, Ontinyent, Cullera, Corbera, Benigànim, Borriana, Vila-real, L'Olleria, Xixona, Bocairent, Xèrica, Lliria, Ibi, Cabdet, Carcaixent i Castelló de Xàtiva. També se'n van remetre als ducs de Sogorb i Gandia, als marquesos de Guadalest, Elx, Benavites, Albaida, Rafal, la Casta, Llanera, Castelnovo, Villatorcas, Malferit, Llançol, Castellfort i Dosaguas i als comtes d'Anna, Elda, Carlet, Faura, Olocau, Sallent, Almenara, Cirat, Cocentaina, Gestalgar, Albalat i Cervelló.

Abans i tot que el Consell d'Estat o les institucions valencianes concretaren la forma com intentarien aturar la revolta austriacista de Dénia, el marquès de Villagarcía havia fet una crida a la noblesa del regne perquè contribuïra a l'esforç militar, una obligació que formava part, almenys en el plànol teòric, dels compromisos de l'estament militar amb la Corona. Com a conseqüència d'aquesta convocatòria, la ciutat de Gandia es va convertir en l'aquartermament general de centenars d'homes mobilitzats per les principals famílies de l'aristocràcia valenciana, coordinats pel comte de Cervelló, governador de València. El comte de Bunyol, per exemple, hi va ser enviat per son pare, marquès d'Albaida, amb 50 soldats d'infanteria i 30 de cavalleria, i a la capital de la Safor van arribar també el marquès de l'Escala i el senyor de la Pobla Llarga, aquest últim amb una modesta companyia de 12 homes muntats reclutada entre els seus propis vassalls.⁴⁴⁴ Dies més tard, l'arribada de les tropes de Salazar va propiciar la mobilització de membres de la noblesa que fins aleshores s'havien mantingut a l'expectativa.⁴⁴⁵

Especial rellevància va tindre la participació en els fets d'agost i setembre de 1705 del duc de Gandia, don Pasqual de Borja Centelles, l'aristòcrata amb dominis més extensos a les comarques centrals valencianes, qui es va traslladar expressament des de la seua residència habitual de Madrid fins a la capital dels seus estats valencians, la ciutat de Gandia. El duc havia rebut informacions sobre els perills que corrien les seues senyories de la Marina (Orba, Pego i les valls de Laguar i Gallinera entre d'altres) i de la Safor, així que va decidir fer cap al País Valencià al capdavant d'una companyia de 600 cavalls.⁴⁴⁶ La presència del duc de Gandia als seus estats va permetre dissenyar algunes operacions militars, com ara la recuperació del port de Sagra, enclavament estratègic que connectava Oliva i Dénia, però tot i així, la planificació d'accions més efectives contra els enemics va quedar frustrada per la sobtada marxa de les tropes de Salazar a Catalunya, criticada amb contundència pel duc de Gandia.

---

⁴⁴⁴ Memorials del marquès d'Albaida i del baró de la Pobla Llarga (AHN, *Consejos*, llig. 18476) i títol de regidor per al marquès de l'Escala. AHN, *Consejos*, ll. 2494, fol. 46s. Citats per E. GIMÉNEZ LÓPEZ, "Els borbònics valencians", *op. cit.*, p. 13-17.

⁴⁴⁵ Segons el virrei, l'arribada de Salazar era esperada, entre d'altres, pel marquès de Monroy (fill del virrei), els de Busianos i l'Escala i els comtes de Villanueva, Sumacàrcer i Casal. Veg. marquès de Villagarcía a Grimaldo (València, 7 i 22 de setembre de 1705). AHN, *Estado* llig. 265. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 66.

⁴⁴⁶ Informe del doctor Baltasar Ferrer (Gandia, 31 d'agost de 1705) AHN, *Osuna*, CT. 131, D. 1. Segons Ferrer, hauria estat més adient posar el centre d'operacions militars borbòniques a Oliva en comptes d'haver-ho fet a Gandia, ja que des de a primera localitat es podrien haver controlat amb major facilitat les localitats d'Ondara, Pedreguer i El Verger.

Entre els primers borbònics que es van oferir per controlar la rebel·lió de la Marina hi havia, a més de les esmentades famílies de l'estament militar, diversos personatges vinculats a les institucions del regne, com ara l'oïdor de l'Audiència Andreu Montserrat Crespí de Valldaura, el capità de les milícies d'Ibi Pedro Corbí –amb una companyia de 100 homes– o l'ontinyentí Gaspar Joan Sancho i els seus fills, Josep i Jeroni, membres de la petita noblesa local.⁴⁴⁷ El cavaller de l'Orde de Montesa Dionís Ros de Castellví, auditor de les tropes reials, també es va sumar a l'esforç per contindre la rebel·lió de Dénia, i a la Marina es van apropar així mateix Pere Lluís Blanquer –futur jurat de la ciutat de València– i Josep Folch de Cardona i Pertusa, membre dels cercles intel·lectuals de la capital del Regne.⁴⁴⁸

Com es pot comprovar, doncs, ni les institucions van reeixir a organitzar de forma efectiva la defensa del Regne, ni ho va fer tampoc la Corona. Les primeres, perquè havien de confiar una part de l'esforç mobilitzador a unes milícies que no tenien cap credibilitat entre els propis dirigents de l'exèrcit borbònic; l'alternativa a aquestes, ço és, la formació de nous terços a càrrec de les ciutats i de les institucions del conjunt del Regne, també va resultar infructuosa com a conseqüència de l'habitual lentitud d'aquests mecanismes de reclutament. La Corona, per la seua part, si bé va actuar expeditivament en l'enviament de les unitats de Zúñiga, Nebot i Salazar, va optar per prioritzar la defensa de Barcelona i, en conseqüència, va deixar la Marina pràcticament desarmada.

De nou, la lleva promoguda per particulars es va convertir en la via de reclutament més efectiva, un fet que va atorgar un protagonisme inqüestionable a companyies i regiments alçats pels propis valencians que van contribuir de forma decisiva a convertir el conflicte successori, al País Valencià, en una autèntica guerra civil. Tanmateix, aquesta mena de “privatització” de l'esforç militar tenia també els seus riscos: com que la iniciativa partia de particulars, s'hi mesclaven aspiracions individuals i, també, conflictes d'interessos. Mentre les corones, una i l'altra, van poder garantir la satisfacció de les ambicions dels

---

⁴⁴⁷ Corbí afirmava que la companyia de 100 infants va ser pagada “*la mayor parte a su costa*” (Memorial de Pedro Corbí. Madrid, 12 de març de 1706. ACA, CA, llig. 938, doc. 83). Després d'haver estat detingut per Nebot i haver patit empresonament a València es va desplaçar fins a Xixona, on va poder aturar l'atac de Francesc García Dávila (F. de CASTELLVÍ, *op. cit.* vol. I, p. 601s.) Sobre Ontinyent, veg. Vicent TEROL I REIG, “La Guerra de Successió a la Vall d'Albaida”, *Aguaitz*, núm. 24-25 (2007), p. 217-251 (sobretot p. 233s.)

⁴⁴⁸ Blanquer havia participat en diverses accions militars durant els darrers anys del regnat de Carles II, fonamentalment al front català, i va ser el propi marquès de Villagarcía qui li va donar instruccions perquè es desplaçara a Gandia “*a poner en arma la gente de aquellos contornos*”. A la Marina va contribuir a la recuperació del port de Sagra i a l'ocupació del raval de Dénia, i més tard va ser enviat a Vinaròs pel ordre del virrei. Veg. Memorial de Pere Lluís Blanquer (Madrid, 22 de desembre de 1706). ACA, CA, llig. 938, doc. 84. Les referències a aquests homes, a E. GIMÉNEZ LÓPEZ, “Els borbònics valencians”, *op. cit.*, *passim*.

reclutadors, llur fidelitat va estar bastant assegurada, però el curs de la guerra va posar de manifest la feblesa de molts d'aquests lligams. Les desercions, traïcions i canvis de bàndol es van convertir, doncs, en un fenomen recurrent.

4.4. LA CONQUESTA AUSTRIACISTA DEL REGNE DE VALÈNCIA.

El 10 d'octubre de 1705 Carles d'Àustria escrivia al coronel Rafael Nebot per sol·licitar-li que s'incorporara al seu servei.⁴⁴⁹ Feia temps que es temia que el militar català passara al bàndol on servien com a militars els seus germans Joan i Josep Nebot. El primer d'aquests, de fet, havia pres part en les primeres conspiracions austriacistes i era considerat pel príncep Jordi de Hessen com una persona de la seua màxima confiança. La deserció de Nebot, però, no es va fer efectiva fins al mes de desembre, després que al seu propi regiment s'hagueren produït múltiples defeccions i després d'haver mantingut contacte directe amb Basset, amb Josep Vicent Torres, secretari de la Ciutat de València, i amb el xativí Joan Tàrrega, capità de les milícies d'aquesta ciutat.⁴⁵⁰

El canvi de bàndol de Nebot va ser, probablement, el senyal més evident de la nova conjuntura en què es trobava l'austriacisme valencià després de la caiguda de Barcelona i també és un signe inequívoc de la mobilitat de les fidelitats en aquesta fase de la guerra. La decisió de Nebot va permetre que Basset poguera eixir de Dénia amb un exèrcit que es presentaria davant dels murs de la capital valenciana només cinc dies més tard. Al llarg d'aquest trajecte es va anar configurant una tropa que, sobre la base del regiment de Nebot i dels homes que Basset havia pogut aplegar dins dels murs de Dénia, va poder comptar amb la incorporació de companyies provinents de milícies locals o de reclutaments particulars i amb el concurs de desenes d'homes que s'hi van sumar de forma individual. Una operació d'aquestes característiques, però, no havia estat prevista en les instruccions que Carles III va donar a Basset abans que aquest desembarcara a Dénia, i aquest fet, entre d'altres, contribuiria posteriorment a la caiguda en desgràcia del líder dels maulets.

---

⁴⁴⁹ Carles III a Rafael Nebot (Sarrià, 10 d'octubre de 1705). Citat per F. de CASTELLVÍ, *op. cit.* vol. I, p. 659.

⁴⁵⁰ Segons Miñana, els encontres entre Nebot i Basset es produïen "*en sitios boscosos, a los que acudia con frecuencia fingiendo ir de caza*". Veg. J.M. MIÑANA, *op. cit.*, p 48. Josep Vicent Torres havia estat enviat per la Ciutat de València a la Marina per fer efectius els pagaments al regiment de Nebot, que depenien dels fons de les institucions valencianes. El nomenament va ser aprovat pel Consell General de València el dia 26 d'octubre. Veg. Deliberació del Consell General (València, 26 d'octubre de 1705). AMV, *Manuale de Consells*, A-237, fol. 166.

4.4.1. El camí de Dénia a València.

El 17 de novembre de l'any 1705 Carles III, establert ja a la ciutat de Barcelona, signava una circular adreçada als valencians. L'objectiu de l'escrit era, fonamentalment, informar les autoritats civils i eclesiàstiques, *“y generalmente a todos los vassallos”*, de *“los felices sucesos”* que li havien permès “recuperar” Barcelona i *“restaurar en su antigua libertad todo este Principado”*. El nou rei dels catalans recordava, però, que la raó que l'havia portat a incorporar-se a l'armada aliada era “l'alliberament” del conjunt de la Corona d'Aragó, per la qual cosa anunciava que una part de l'exèrcit que hi havia a Catalunya passaria al Regne de València a fer *“este legítimo nuestro intento”*, i instava els valencians a *“prestarnos la debida obediencia.”* Si actuaven així, no havien de tindre cap dubte que l'arxiduc confirmaria els privilegis, immunitats i prerrogatives que havien estat concedides pels monarques anteriors i que, fins i tot, donaria noves mercès a aquells que més s'hagueren destacat en el servei a la Corona. En cas contrari, Carles d'Àustria advertia: *“sufriréis el merecido castigo de las ruinas, incendios, efusiones de sangre y demás calamidades que ocasiona la guerra”*.⁴⁵¹

El to d'aquest nou escrit de l'arxiduc Carles no s'allunyava massa dels que havia signat en anteriors ocasions, però ara les amenaces semblaven molt més contundents, prova indubtable de la sensació de superioritat amb què es trobava l'exèrcit aliat després de la caiguda de Barcelona. L'escrit, a més, coincidia en el temps amb els esperançadors informes que estaven arribant al comte de Peterborough des de València i amb les gestions que s'estaven fent des de Barcelona per intentar aconseguir la deserció de Rafael Nebot.

Uns dies més tard Carles d'Àustria començaria a fer els preparatius per a portar les hostilitats a la frontera catalanvalenciana, unes gestions que serien confiades a Peterborough i per a les quals es van signar patents per als diversos oficials que haurien de prendre part en aquesta campanya. Entre aquests, hi hauria els ja esmentats Bartomeu Font d'Ursins, Juan Martínez Castillo i Anastasi Ripollés, a més de Diego Miñana, Joan Baptista Riol, Josep Ximenez i Manuel Silvestre Mosquera de Moscoso.⁴⁵² El dia 17 de desembre, Felip Antoni Gavilà, el governador de Dénia que havia lliurat la plaça a Basset, era elevat al

---

⁴⁵¹ Carta de Carles d'Àustria als valencians (Barcelona, 12 de novembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, B. 248, fol. 17-19.

⁴⁵² Patents per a Miñana, Riol, Ximénez i Mosquera (Barcelona, 21 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 126-129.

grau de sergent major.⁴⁵³ En aquesta data és possible que Carles d'Àustria no tinguera encara notícia exacta d'allò que havia passat a la capital de la Marina la matinada de dia 10 del mateix mes de desembre: Rafael Nebot i el seu regiment s'havien sumat a Basset i havien format un exèrcit que, poques hores després, va aconseguir avançar fins a la vila d'Oliva i ocupar-la sense massa dificultats.

Oliva va ser, efectivament, la primera localitat a obrir les portes al nou exèrcit gràcies a les gestions fetes, entre d'altres, pels germans Pasqual i Lluís Mayans, membres de la petita noblesa local.⁴⁵⁴ Des d'ací, les tropes de Basset i Nebot es van adreçar a Gandia, des d'on van posar rumb a Alzira, lloc fonamental per controlar el Xúquer, l'única barrera geogràfica que els separava de la ciutat de València. Un "*torrente de gente sin número*" es va anar agrupant al llarg d'aquest recorregut gràcies a la incorporació de companyies entre les quals hi havia un nombre significatiu de camperols, però també personatges rellevants de les principals viles i ciutats de les comarques centrals valencianes.⁴⁵⁵

El cavaller Gaspar Cebrià i Agulló, per exemple, era capità d'una companyia de cavalls de la ciutat de Xàtiva quan es va produir el desembarcament austriacista a Dénia. Va acudir a la crida del virrei per bloquejar la vila de la Marina, però també va ser un dels primers que, seguint l'exemple de Nebot, va canviar de bàndol per incorporar-se a l'exèrcit austriacista amb els 50 homes que dirigia.⁴⁵⁶ La trajectòria de Cebrià no va ser, però, excepcional, sinó que al llarg dels mesos que va durar el primer setge borbònic contra Dénia l'exèrcit assetjat va poder comptar amb incorporacions diverses, bé a través de la desertió, o bé oferint directament la col·laboració a les autoritats denieres. L'alzireny Vicent Grau, que havia assentat plaça a les milícies de Benissa, va resultar de gran utilitat a Basset durant el primer setge borbònic, ja que va poder trencar en més d'una ocasió les

---

⁴⁵³ En dies posteriors es van nomenar la resta d'oficials de Dénia: Francisco Boy Tarascon, capità d'artilleria; Gaspar Campins, tinent d'artilleria; Jorge Caribons, també tinent d'artilleria i "*maestro de fuegos*", i Francisco Quesa, capità d'infanteria. *Ibidem*, fol. 148-155.

⁴⁵⁴ Un altre veí d'aquesta vila de la Safor, Francesc Mayans del Pero, havia alçat anys abans una companyia de 50 homes amb la qual va servir a Orà. Més tard, de Lleida estant, es va incorporar a l'exèrcit austriacista i va desempenyar diverses funcions al territori valencià i al Principat. Veg. A. ESPINO LÓPEZ, *Guerra, fisco y fueros*, *op. cit.*, p. 93 i Memorial de Francesc Mayans al Consell d'Aragó (Barcelona, 24 d'octubre de 1712) HHStA, *Spanien Varia*, K. 45, fol. 450.

⁴⁵⁵ I. PLANES, *op. cit.*, fol. 15v. Es tracta d'una transcripció de l'original feta per Lluís Cebrian i Mezquita a València l'any 1899. Conservada a: Biblioteca Valenciana, ms. 159.

⁴⁵⁶ Veg. Memorial de Gaspar Cebrià i Agulló al Consell d'Aragó (27 de novembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, s.d.

línies borbòniques per fer arribar diversos correus del líder austriacista a diversos particulars de la capital de la Ribera.⁴⁵⁷

Un cop iniciada la marxa de les tropes de Basset i Nebot cap al nord, les adhesions a llur exèrcit es van multiplicar: Joan Tàrrega, capità de les milícies de Xàtiva, es va sumar a les tropes en arribar a Gandia, una decisió que també van prendre altres cavallers de la mateixa ciutat, com Joan Josep Micó, Elf i Joan de Pròxita, Jaume Llinàs, Gaspar Domínguez Cebrià i Tomàs Navarro, així com l'alzireny Maties Claris, alferes de cavalleria de les milícies d'Alzira, qui va aportar els 22 cavalls que formaven la seua companyia.⁴⁵⁸ Des de la Safor, les tropes van enfilear la vall d'Aigües Vives, on van rebre el suport d'Onofre i Lluís Cantó i van poder, per fi, entrar en la Ribera del Xúquer.

Al pas de les tropes per la localitat de Carcaixent s'hi van incorporar diversos membres de la família Pons: els germans Felip Pons –capità de la companyia de cavalls de la localitat i antic combatent al front català– i Vicent Pons –qui exercia el càrrec de Justícia de la vila–, així com els seus nebots Jeroni Pons i Nadal Borràs.⁴⁵⁹ Jaume Cañizares, administrador de les rendes del duc de l'Infantado a Alberic, també va formar una companyia de cavalls en aquesta localitat que es va unir al cos principal de l'exèrcit austriacista en arribar aquest a les proximitats de Carcaixent i Alzira.⁴⁶⁰

Mentrestant, a la localitat de Cullera, un hisendat local, Josep Castelló i Bolufer, va posar-se al capdavant d'un regiment organitzat entre els veïns de la localitat després d'haver dut a terme diverses accions clandestines durant els mesos anteriors.⁴⁶¹ Més lluny de la Ribera del Xúquer, el noble d'Énguera Domingo Tomás de Sepúlveda va aconseguir aixecar una companyia de 300 homes –“*criados y parientes suyos*”– que ell mateix va pagar

---

⁴⁵⁷ Memorial de Vicent Grau (*Ibidem*, fol. 364s.) L'alzireny Jaume Juan Roca i el carcaixentí Ignasi Martín també es van incorporar a l'exèrcit austriacista immediatament després del desembarcament aliat. Veg. *Ibidem*, fol. 362s. (memorial de Roca) i HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 124s. (memorial de Martín).

⁴⁵⁸ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I p. 625. Memorial de Maties Claris al Consell d'Aragó (s.d.). *Ibidem*, s.f. Francesc Escrivà, de la localitat saforenca de Rafelcofer, també va aportar “*armas y cAVallo propio*” a les tropes aliades al seu pas per Gandia. Veg. Memorial de Francisco Escrivà al Consell d'Aragó (17 d'abril de 1709). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 540s. Tàrrega i Micó són esmentats pel dietarista Planes com uns dels primers responsables de milícies que van posar aquestes unitats al servei de la revolta. Veg. I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 15v.

⁴⁵⁹ Memorials de Felip Pons, Vicent Pons, Jeroni Pons i Nadal Borràs al Consell d'Aragó (s.d.). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c., fol. 353ss.

⁴⁶⁰ Memorial de Jaume Cañizares al Consell d'Aragó (9 de juliol de 1708). *Ibidem*, fol. 236.

⁴⁶¹ Memorial de Josep Castelló i Bolufer al Consell d'Aragó (9 de juliol de 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c., fol. 227s.

després que el comte de Cifuentes li haguera sol·licitat per escrit la seua implicació en la mobilització austriacista.⁴⁶²

4.4.2. La capitulació de la ciutat de València.

El 13 de desembre de 1705 Alzira va obrir les portes a les tropes de Nebot i Basset. “La clau del Regne” passava així a mans austriacistes i la capital valenciana quedava en una situació molt preocupant. Amb una dotació molt insuficient de tropes, la ciutat de València es trobava amenaçada pels aliats des de diferents punts del Regne i hi havia notícies de l’existència de conspiracions austriacistes dins dels propis murs del Cap i Casal. En aquestes circumstàncies, Josep Mercader i Torà, fill del doctor Manuel Mercader, ministre de l’Audiència, es va desplaçar discretament fins a Alzira per demanar a Basset que accelerara la seua marxa cap a València per poder arribar-hi abans que les tropes franceses.⁴⁶³ Simultàniament, el comte de Cardona –a través de Francisco de Villanueva, home del seu servei– i el secretari de la Ciutat, Josep Vicent Torres, van fer arribar escrits a Alzira on també instaven a dur a terme l’ocupació de la ciutat com més prompte millor, i a què es fera sense posar en risc la seguretat i les propietats dels camperols de l’Horta.⁴⁶⁴

A trenc d’alba del dia 16 de desembre es van aplegar a les portes de la ciutat de València el regiment de cavalls de Nebot, els soldats de les milícies de Xàtiva i d’altres localitats, així com un nombre de “*paisanos a pie y a caballo*” que Castellví quantifica en 15.000 homes.⁴⁶⁵ Les xifres aportades canvien bastant si la font que es fa servir són les narracions austriacistes o els informes borbònics, però és evident que des de la seua eixida de Dénia, Basset i Nebot van poder comptar amb l’adhesió de desenes d’oficials de

---

⁴⁶² Memorial de Domingo Tomás de Sepúlveda al Consell d’Aragó (s.d.) HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c., fol. 217.

⁴⁶³ J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario*, *op. cit.*, p. 100.

⁴⁶⁴ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 605. Veg. també: Memorial de Francisco de Villanueva al Consell d’Aragó (s.d.) HHStA, *Spanien Varia*, K. 48c. Sobre Villanueva devien haver sospites entre les autoritats, ja que abans i tot de la caiguda de Dénia, segons la seua pròpia narració, “*lo castigó el gobierno del duque de Anjou*”.

⁴⁶⁵ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 606. Segons els Annals de la reina Anna d’Anglaterra, Basset i Nebot comptaven amb 1.000 cavalls, 500 infants i un elevat nombre de soldats de les milícies (*The history of the Reign*, *op. cit.*, vol. IV, p. 159), una xifra en la que coincideix també Castellví. El *Compendio Annual de los principales sucesos de la Europa* afirma que entre la tropa hi havia també “*hasta cinquenta de Inglaterra*” i atribueix la implicació dels camperols de l’Horta al perdó que Basset els hauria promés de “*las cantidades que por las Navidades se pagan a los señores propietarios*” (Veg. Juan DE LA CRUZ, *Compendio Annual de los principales sucesos de la Europa en el año 1705*, Madrid, 1706, p. 333).

milícies, de soldats de fortuna i, també, d'un nombre quasi impossible de calcular de camperols i artesans, atrets per les promeses fiscals dels homes de l'arxiduc.⁴⁶⁶

Segons la narració del cronista Josep Vicent Ortí, les autoritats de la ciutat confiaven en la superioritat de les seues forces, però van decidir capitular en saber que “*alguna parte de el pueblo*” de la ciutat donava suport a les tropes de Basset i Nebot i que, en conseqüència, es podien témer “*inquietudes y motines*”.⁴⁶⁷ Un relat d'aquestes característiques convertia l'acció de les institucions valencianes en una decisió honorable que hauria tingut com a objectiu fonamental garantir la seguretat de la ciutat i dels seus habitants, i tot això malgrat l'aparent convenciment del virrei, i de la resta de magistrats, que els atacants eren inferiors en nombre i que el seu atac podria ser rebutjat amb facilitat. Aquesta lectura dels fets serviria a les autoritats valencianes, *a posteriori*, per justificar la seua decisió davant dels militars borbònics.⁴⁶⁸

Contràriament a allò que fa pensar la narració d'Ortí, les anotacions d'Isidre Planes permeten constatar que “*nadie se puso al lado de los caballeros*”, és a dir, que la crida a la defensa llançada des de la junta convocada pel virrei va tindre una acollida bastant freda entre els veïns de la ciutat.⁴⁶⁹ De fet, desenes de persones es van apropar fins als murs de la capital, però les autoritats no podien confiar en elles perquè tenien “*su inclinación dañada, pues hablaban con grande amistad con los sediciosos que tenían circuída la ciudad, y aun les echaban con alegría cosas comestibles*.”⁴⁷⁰ En aquestes condicions, segons Planes, la capitulació era l'única possibilitat d'evitar una entrada violenta de les tropes enemigues que hauria provocat, amb tota probabilitat, un violent saqueig de la ciutat.

Els visques a Carles III i el tradicional crit de mort al “mal govern” van estar presents als carrers de la ciutat de València i van arribar a les presons de Sant Narcís i a les de les Torres de Serrans, on sengles motins van facilitar l'eixida dels reclusos mentre nobles com el marquès de Mirasol feien rondes a cavall i crides a la tranquil·litat entre la població

---

⁴⁶⁶ Segons el dieterista Ortí, la promesa es va concretar en la franquesa durant deu anys dels drets de portes de la ciutat. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 87.

⁴⁶⁷ *Ibidem*, p. 89.

⁴⁶⁸ Segons el *Dietario* de Fuster Membrado, la noblesa “*como tan fiel a su rey*”, es va desplaçar fins als patis del Palau del Real amb els seus propis cavalls, i des d'ací “*salío a correr la ciudad y a evitar se moviesen motines, pues ya la plebe empezaba a tumultuarse*.” Manuel FUSTER MEMBRADO, *Dietario de Valencia (1705-1707)*, Biblioteca Serrano Morales, ms. 6424, fol. 1.

⁴⁶⁹ I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 17r. El relat d'Ortí sobre aquests fets és coherent amb el de Planes: “*la gente de dentro se descolgAVA por el muro y portal de Ruçafa para salir a incorporarse con la que venía*”. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 89.

⁴⁷⁰ I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 17r.

congregada junt a les muralles.⁴⁷¹ Mentrestant, el virrei i les autoritats de la ciutat i el Regne van ser incapaces de consensuar una resposta malgrat l'excursional situació que es vivia al Cap i Casal: el marqués de Villagarcía, acusat per Miñana d'irresolució i de moure's pels seus propis interessos, es va oposar amb rotunditat a les peticions de capitulació i va deixar l'assumpte en mans de les autoritats municipals, tot i que no va facilitar a aquestes els recursos que haurien necessitat si hagueren optat per la resistència.⁴⁷²

En la postura del marqués hi podia haver, segons apuntava Planes, una certa rancúnia com a conseqüència de la seua substitució pel duc d'Arcos com a responsable del virregnat valencià i, també, per l'enviament a València del duc de Canzano per fer-se càrrec del govern militar del Regne fins a l'arribada del nou *alter Nos* de Felip V.⁴⁷³ En qualsevol cas, els mateixos retrets que feia el cronista a Villagarcía eren adreçats per aquest a la noblesa de la ciutat, a la qual acusava d'haver abandonat les muralles en haver vist l'enemic i de tindre com a única preocupació la seua pròpia seguretat.

Els representants dels estaments eclesiàstic i militar, els de la Diputació, els electes del Consell General i els jurats, racional i síndic de València, es van reunir de forma extraordinària a la Casa de la Ciutat i van assumir la responsabilitat de redactar un document de capitulació. "*Havent tengut llarga conferència y confabulació*", deia el jurat en cap Vicent Montes, van decidir "*proclamar lo real nom del señor don Carlos Tercer*" i van redactar uns capítols que haurien de garantir la "*conservació dels furs i privilegis de la present ciutat i Regne*".⁴⁷⁴ En un primer moment, les persones designades per negociar amb Basset el contingut dels capítols van ser el propi jurat Montes i el comte de Vilafranesa, però uns dies més tard, havent-se presentat "*diferents dubtes sobre lo modo e la forma de les capitulacions*", la signatura dels

---

⁴⁷¹ J.M. MIÑANA, *op. cit.*, p. 57. Tomàs Anglesola, designat capità pel duc de Canzano el dia 14, va ser despatxat amb alguns nobles a defensar la Casa de les Armes, però va haver de demanar una major dotació de recursos al virrei en poder constatar les dificultats per garantir la seguretat del polvorí de la ciutat. Més tard, Anglesola es va incorporar activament a l'aparell militar de la València austriacista, fins que va ser designat governador de Castelló en nom de Carles d'Àustria. Veg. Memorial de Tomàs Anglesola al Consell d'Aragó (Barcelona, 17 d'abril de 1709). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 568.

⁴⁷² En paraules d'Ortí, "su excelencia se hacía afuera en todo, tocándole directamente esto a su excelencia como gobernador que era de la plaza." Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario*, *op. cit.*, p. 90. En un sentit semblant es manifesta Fuster Membrado, qui anota i valora críticament la resposta del virrei: "se descartó, diciendo que él ya no era virrey, que la ciudad ejecutase lo que gustase, palabras tan lindas que merecían eternizarse en los anales castellanos". Veg. M. FUSTER MEMBRADO, *op. cit.*, fol. 2.

⁴⁷³ A les peticions d'instruccions fetes pels jurats de València va respondre "*que no le considerasen ya como virrey, sí como a particular*". A la noblesa va contestar, igualment, que no podia donar ordres "*sin haber jurado el duque de Arcos, virrey*". I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 16v.

⁴⁷⁴ Deliberació del Consell General (València, 16 de desembre de 1705). AMV, *Manuales de Consells*, A-237, fol. 243s. El document de les capitulacions es pot trobar a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 695s. i al diari d'Ortí. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario*, *op. cit.*, p. 91-93.

documents va ser confiada als síndics dels tres estaments: Vicent Carròs Pardo de la Casta per l'eclesiàstic, Felip Armengol de Folch pel militar i Ignasi Zapata pel reial.⁴⁷⁵ Els tres homes serien, des d'aleshores, un important suport per a l'austriacisme a València.⁴⁷⁶

El Consell General de València, reunit el dia 22 de desembre, va assenyalar el dia 6 de gener com a data per celebrar la proclamació de Carles d'Àustria amb una processó d'acció de gràcies. Per donar major solemnitat a l'acte es trauria la imatge original de la Mare de Déu dels Desemparats, es declararien tres dies de lluminàries i es dispararia un castell de focs artificials a la plaça del Mercat en finalitzar la processó.⁴⁷⁷ Paral·lelament, els nous responsables polítics i militars de la València austriacista van ordenar que les portes de totes les cases es mantingueren obertes en senyal d'alegria, van atorgar franquesa del dret de menjadors per a tres anys, van suprimir el dret de "quema" i van donar llibertat d'entrada i eixida de la ciutat a "*qualquier género de frutos verdes, azeytes y carbón*".⁴⁷⁸ Nebot i Basset començaven així a fer efectives algunes de les promeses que els havien permès guanyar-se el suport de les classes populars, i especialment del camperolat de la comarca de l'Horta.⁴⁷⁹

4.5. ELS FONAMENTS DEL REGNE AUSTRIACISTA DE VALÈNCIA.

La caiguda de València a mans dels generals Basset i Nebot va permetre donar a la causa austracista una victòria molt important des del punt de mira simbòlic. Que la rebel·lió triomfara més enllà de Catalunya resultava fonamental per donar major credibilitat a un

---

⁴⁷⁵ Nomenament de Montes i Vilafranquesa (València, 16 de desembre de 1705). AMV, *Manuals de Consells*, A-237, fol. 245s. Nomenament dels síndics (València, 20 de desembre de 1705). *Ibidem*, fol. 247s. La raó del canvi tenia a veure, segons Ortí, amb el debat suscitat entre Vilafranquesa i Montes sobre qui havia de signar en primer lloc. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 93.

⁴⁷⁶ Vicent Carròs, canonge de la Seu, s'incorporaria a la Junta de Segrestos d'eclesiàstics. Felip Armengol, al qual s'ha fet referència abans com a possible membre de l'Acadèmia Desconfiada i participant en els fets de Barcelona de 1704, va ser nomenat governador de Morella i va tindre un rellevant paper com a militar. Ignasi Zapata, per la seua part, va rebre un hàbit de Montesa i el títol de noblesa. Veg. C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 545.

⁴⁷⁷ Deliberació del Consell General (València, 22 de desembre de 1705). AMV, *Manuals de Consells*, A-267, fol. 248-253.

⁴⁷⁸ En fan referència Ortí (J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 94) i Fuster Membrado. Segons aquest últim, la decisió va causar "*gran alegría*", i es van fer "*grandes corrillos en el mercado, alabando el gobierno de Basset, y todo eran vitores y grandes encomios de nuestro libertador*." Veg. M. FUSTER MEMBRADO, *op. cit.*, fol. 4.

⁴⁷⁹ El dietari d'Isidre Planes apunta que tan prompte com el dia 20 de desembre es va presentar una queixa a Basset perquè "*todos públicamente entraban en Valencia sin pagar sisas, y vendían pan, vino, carne, tocino etc.*" La resposta del general va ser immediata: va fer pública una crida ordenant "*que nadie entrase cosa (...) sin pagar sisas a la ciudad*." Dos dies més tard, però, davant d'un conat de motí on s'afirmava que Basset deixava els camperols "*sin el premio prometido*", el secretari Torres va decidir declarar-los exempts del pagament del dret de menjadors. Veg. I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 20s.

pretendent que, no cal oblidar-ho, tenia com a objectiu final ser rei del conjunt de la Monarquia Hispànica, no només d'una part d'aquesta.

Dues setmanes després de l'entrada austriacista a València, el comerciant i diplomàtic Carlo Bartolomeo Molinari podia informar Eugeni de Savoia que la sublevació valenciana a favor de Carles d'Àustria avançava a gran velocitat. Segons Molinari, a Alacant ja es deia públicament que quan arribara una armada aliada “*vogliono arrender la città*”, un rumor que havia provocat la prohibició taxativa de qualsevol tipus de comerç amb l'exterior.⁴⁸⁰ En la mateixa línia apuntaven els informes remesos a la cort anglesa des de Barcelona pel príncep Antoni de Liechtenstein, qui afirmava que la caiguda de Barcelona i la “*vigoreuse resolution de tout la Catalogne*” havien desfermat “*une révolution générale du Royaume de Valence*”, revolució que, segons el noble austríac, havia arribat a tot el país amb dues úniques excepcions: Peníscola i Alacant.⁴⁸¹

El 4 de gener de l'any 1706 l'arxiduc s'adreçava a la sobirana anglesa per informar-la oficialment que “*le Royaume de Valence s'est rendu aussi sous mon obeissance*”, una rendició que era considerada pel pretendent com un èxit “*de vos armes toujours glorieuses*”, la tasca de les quals resultaria imprescindible per aturar l'enemic, que ja amenaçava per la frontera catalanofrancesa i s'havia posat en marxa per intentar recobrar el Regne de València.⁴⁸² El valor de les tropes angleses i el “*zele et affection*” del comte de Peterborough eren ponderats per Carles d'Àustria abans d'advertir la reina Anna que el nombre de soldats –i els recursos econòmics per mantindre'ls– era clarament insuficient si es volia mantindre l'enemic sota control i aprofitar l'avinentesa per portar tota Espanya “*à une revolution generale.*”⁴⁸³

L'esperançador panorama que dibuixaven els informes de Carles III, Liechtenstein i Molinari contrastava, però, amb una realitat incontestable: no era només a Barcelona que hi havia manca de recursos, sinó que l'austriacisme valencià era, tot sol, incapaç de fer front a les embranzides de les tropes borbòniques. L'exèrcit amb què comptaven Basset i Nebot estava format fonamentalment per voluntaris o, en el millor dels casos, per membres de les

---

⁴⁸⁰ Carlo Bartolomeo Molinari a Eugeni de Savoia (Marsella, 3 de gener de 1706). *Kriegsarchiv*, AFA, K. 252 s.f.

⁴⁸¹ Liechtenstein a Godolphin (Barcelona, 4 de gener de 1706). *Ibidem*. Segons el príncep alemany, les tropes angleses i holandeses de què podia disposar Carles d'Àustria no passaven dels 7.000 homes, una xifra insuficient per fer front a la doble amenaça d'intervenció borbònica pel Rosselló i per la Manxa, per la qual cosa el seu informe tenia com a objectiu fonamental aconseguir una major dotació de recursos provinents d'Anglaterra.

⁴⁸² Carles d'Àustria a la reina Anna (Barcelona, 4 de gener de 1706) HHStA, *Spanien Hofkorrespondenz*, K. 7, M. 43, fol. 1.

⁴⁸³ L'arxiduc ja havia fet arribar a la reina anglesa peticions semblants durant els mesos anteriors. Veg. *The history of the Reign, op. cit.*, vol. IV, p 157.

milícies i antics soldats llicenciats. En un territori que no presentava accidents geogràfics insalvables entre la frontera d'Almansa i les ciutats de València i Alacant calia, si més no, incrementar les unitats de cavalleria i fer inversions per fortificar posicions estratègiques com Xàtiva o Alzira. I, a més, calia fer tot això mentre la guerra seguia oberta a Catalunya i mentre dins del propi país no es podia comptar amb l'adhesió de tota la població civil.

Tot i les dificultats, a la ciutat de València es va intentar mantindre la normalitat política. Les noves autoritats van fer els nomenaments pertinents per als càrrecs del municipi i de les institucions regnícoles –Juntes d'Estaments i Diputació, bàsicament–, es va desplegar un programa per confiscar els béns dels francesos i dels borbònics fugits, amb el qual s'esperava incrementar els ingressos de la hisenda austriacista. I es va dissenyar, no sense dificultats, una estratègia militar per aturar els atacs borbònics, per reforçar les posicions ja conquistades i per posar sota control les zones que encara es resistien als atacs de les companyies de maulets.

Per aconseguir tot això, individus com Basset, Nebot i Garcia Dávila podien tindre un paper fonamental, ja que coneixien el territori i ja havien demostrat una inqüestionable capacitat per mobilitzar tropes irregulars. Això implicava, però, deixar l'estratègia militar i decisions complicades de tipus polític i econòmic en mans de persones amb poca experiència en aquests àmbits –especialment en els administratius– i que, a més, no pertanyien als estaments privilegiats. Va ser en aquest moment quan la revolta dels maulets va haver de deixar pas a una estructura institucional que podia donar a l'austriacisme valencià una pàtina d'estabilitat, però que acabaria frustrant les aspiracions de les classes populars que s'hi havien implicat en un primer moment.

4.5.1. Les instruccions per a Basset i Nebot.

El 26 de desembre de 1705 Carles d'Àustria s'adreçava formalment als generals Nebot i Basset per agrair-los la seua implicació en la defensa de la ciutat de Dénia, i per fer-los arribar les instruccions que haurien de seguir en el nou context sorgit després de la caiguda de València. A Nebot se li reconeixia explícitament *“la gloriosa y memorable acció que havéis executado”* en haver canviat de bàndol.⁴⁸⁴ A Joan Baptista Basset, mentrestant, li eren agràides les gestions que havien conduït, precisament, a la deserció de Nebot, una acció que

---

⁴⁸⁴ Carles d'Àustria a Rafael Nebot (Barcelona, 26 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 59. El document d'agraïment, amb data de 22 de desembre, a ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 133s.

aportaria a l'enginyer valencià la renovació del grau de general de batalla *“que el señor emperador, mi señor y mi padre, que santa gloria haya, os hizo”*.⁴⁸⁵ El protagonisme d'aquests dos individus dins de l'exèrcit austriacista que havia aconseguit la capitulació de València rebia d'aquesta forma un reconeixement oficial per part del rei. D'això, però, no necessàriament es deduïa que Basset i Nebot foren reconeguts, ni com a màxims dirigents de l'exèrcit aliat ni, menys encara, com a responsables de la política que s'hauria de desplegar a la València austriacista.

Les instruccions remeses per Carles d'Àustria a Basset i Nebot eren bastant clares a l'hora de determinar sobre qui haurien de recaure les màximes responsabilitats polítiques i militars a la València austriacista: les primeres estarien sota la direcció del comte de Cifuentes, nomenat virrei; les segones, serien coordinades pel comte de Peterborough, a qui s'havia ordenat passar al Regne de València amb una dotació suficient de tropes.⁴⁸⁶ Calia, però, dotar Basset i Nebot d'un programa d'actuació per al període de transició fins a l'arribada del virrei i el general, i aquest va ser l'objectiu fonamental de les instruccions de 26 de desembre.

L'arxiduc Carles esperava dels generals, primer que res, que donaren a conèixer a les institucions valencianes *“la singular estimación”* que el monarca tenia per elles, que els garantiren explícitament la voluntat reial d'observar *“los fueros, preeminencias y exenciones que han gozado”* i que els informaren de la imminent arribada d'un contingent de tropes reglades que contribuiria a la seguretat del Regne. Complimentades aquestes tasques protocol·làries, Basset i Nebot, haurien de començar a fer gestions en dos àmbits estretament relacionats: l'econòmic i el militar.⁴⁸⁷

Els generals dels maulets haurien de començar a inventariar, i a confiscar tot seguit, tots els béns dels francesos residents a València, i també d'aquells individus que havien abandonat la ciutat per fidelitat a Felip V.⁴⁸⁸ Simultàniament, caldria emmagatzemar *“en las plazas fuertes”* tot el gra que fóra possible, per garantir l'abastiment de la població i de les tropes que hi serien enviades, i a aquestes últimes se'ls hauria d'assegurar una quantitat

---

⁴⁸⁵ Carles d'Àustria a Joan Baptista Basset (Barcelona, 26 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 59. Renovació de la patent de general de batalla, amb data de 22 de desembre, a ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 174s.

⁴⁸⁶ Instrucció que observareis vos, don Juan Baptista Basset y Ramos, y don Rafael Nebot, mis generales de batalla, en el ínterin que llega el conde de Zifuentes (Barcelona, 26 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 60-63.

⁴⁸⁷ *Ibidem*, fol. 60s.

⁴⁸⁸ Aquests béns, fins que la situació s'estabilitzara, haurien de ser portats *“a la parte más segura de ese reyno”*.

suficient d'armes i de cavalls. Perquè això fóra possible, Basset i Nebot haurien de localitzar tots els cavalls que hi haguera en les proximitats de la capital, enregistrar-los i entregar-los als responsables de l'exèrcit regular, una mesura que també s'hauria d'aplicar a les armes i peces d'artilleria, que haurien de ser tretes fora dels murs de la ciutat per evitar que pogueren caure a mans dels enemics.

L'arxiduc demanava explícitament, això sí, que els generals asseguraren als valencians que podrien traure dels magatzems el gra que necessitaren per al seu sosteniment, que les armes els serien restituïdes sempre que foren necessàries, i que els propietaris dels cavalls rebrien *“el precio en que será ultimado cada uno”*. Unes garanties amb les quals s'intentava apaivagar les possibles reticències dels valencians a unes mesures que, amb tota probabilitat, serien molt impopulars.

Les instruccions de Carles d'Àustria també ordenaven a Basset i Nebot que elaboraren un llistat de tots els homes que formaven en aquell moment el regiment de Nebot, que feren tot el possible per alçar-ne de nous, *“enviándome la nota de los cavalleros que desean seguir mis banderas”*, que procuraren mantindre l'enemic allunyat de la frontera entre Catalunya i València, *“siendo de mucha consecuencia el tener abierta la comunicación de ese reyno con este principado”* i que, en compliment d'això, evitaren *“deteneros a tomar las obediencias en partes más remotas”*. Tot això, a més, ho haurien de fer amb *“uniformidad y buena correspondencia”* entre ells, i sempre evitant *“las extorsiones y violencias”* cap als vassalls del rei així com *“alguna animosidad contra los malefactos.”*⁴⁸⁹

Carles d'Àustria, en definitiva, volia tindre informacions puntuals dels efectius amb què podia comptar a València, assegurar-se que hi havia recursos per al sosteniment de l'exèrcit i, a més, tractava d'evitar qualsevol dissidència sorgida d'eventuals conflictes entre l'exèrcit i la població civil. Al mateix temps, l'arxiduc posava les bases per a la restitució de la normalitat institucional a València: calia mantindre un tracte correcte amb Villagarcía i amb l'arquebisbe de València, però s'hauria d'evitar també que abandonaren el Regne. Per últim, es demanava a Basset i Nebot que feren arribar a Barcelona models de formularis per adreçar-se a les diferents dignitats i institucions valencianes i, també, una còpia del protocol que es feia servir per al nomenament de virrei.

---

⁴⁸⁹ *Ibidem*, fol. 62.

4.5.2. El virregnat, nonat, del comte de Cifuentes.

L'elecció com a virrei de València de Fernando Meneses de Silva, *Alfèrez Mayor* de Castella, marquès d'Alconchel i comte de Cifuentes tenia la seua lògica. Son pare, Pedro José Meneses de Silva, ja havia ocupat les dependències del Real de València entre 1683 i 1688, i anteriorment havia tingut la màxima responsabilitat de la costa de Granada i de les places d'Orà i Mazalquivir.⁴⁹⁰ La relació de la família amb el sud peninsular va tindre continuïtat, com ho demostra el nomenament de Fernando Meneses, quan tenia poc més de 20 anys, com a *Cuatralbo de las Galeras de España*, un càrrec que li atorgava la màxima responsabilitat d'aquest cos naval i que tenia la seua base d'operacions a la ciutat de Cartagena.⁴⁹¹

En algun moment de la seua joventut el marquès d'Alconchel va tindre ocasió de passar a Viena on hauria rebut "*singulares demostraciones*" de l'emperador. Entre aquestes, una escrit signat per Leopold on recomanava el jove aristòcrata per al càrrec de Gentilhome de Cambra de Carles II.⁴⁹² Com que la recomanació no tenia l'efecte esperat l'*Alfèrez Mayor* va fer intenses gestions davant de les corts espanyola i imperial, tot comptant amb la col·laboració dels comtes de Harrach. Tot això va convertir el comte de Cifuentes –títol que assumí en morir son pare l'any 1697– en un dels principals valedors de la candidatura imperial dins de la cort de Carles II.

El mateix any de la mort de son pare, el comte *Alfèrez* va caure en desgràcia a la cort madrilenya: un afer d'honor entre Cifuentes i l'*Almirante* de Castella, vell amic i membre, també, del partit alemany, va acabar provocant una enfrontament faccional que va servir perquè Melgar es convertira, *de facto*, en primer ministre, i va obligar Cifuentes a abandonar Madrid. Malgrat haver estat en parador desconegut durant mesos, Alconchel va poder mantindre una intensa activitat epistolar amb els comtes de Harrach, i possiblement va aprofitar la seua estada fora de la capital per començar a preparar una conspiració a favor de l'arxiduc Carles. Cifuentes confiava en "*la buena fama que tengo entre los españoles*", i particularment entre els habitants del regne de Granada on, segons ell, "*no se adora otro ombre*

---

⁴⁹⁰ Gregorio SÁNCHEZ DONCEL, *Presencia de España en Orán (1509-1792)*, Toledo, 1991, p. 241s.

⁴⁹¹ Sobre aquest càrrec, veg. Julio-D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, Felipe V y cien mil murcianos. Movilización social y cambio político en la Corona de Castilla durante la Guerra de Sucesión (1680-1725), tesi doctoral dirigida per Javier GUILLAMÓN i José Javier RUIZ IBÁÑEZ, Múrcia, 2010, p. 179.

⁴⁹² Cifuentes a Harrach (Madrid, 28 de juny de 1697), AVA, *Harrach*, K. 224, s.f. Segons Cifuentes, en aquell moment acumulava vint-i-dos anys de "*guerra viva*".

*que el del señor Archiduque.*⁴⁹³ Segons el marquès de San Felipe, de fet, és probable que Cifuentes s'haguera refugiat al regne andalús, on va distribuir "*proposiciones sediciosas, pintando injustamente horrorosa a imagen del Rey.*"⁴⁹⁴

Després de la mort de Carles II Cifuentes va tornar a la cort, i després d'haver estat identificat es va ordenar la seua detenció el mes d'abril de 1704. Va aconseguir fugir de la presó on estava reclòs i es va adreçar al regne d'Aragó per buscar-hi aixopluc emparant-se en el dret de manifestació.⁴⁹⁵ Des de la seua arribada a terres aragoneses, però, es va convertir en un dels individus més buscats pel virrei-arquebisbe García de la Riva, i també pels seus homòlegs de València i Catalunya, ja que Cifuentes no només comptava amb el suport de molts aragonesos, sinó que també mantenia contacte epistolar amb diversos individus dels altres dos regnes.⁴⁹⁶

El mes de març de 1705 el duc de Moles escrivia a Carles d'Àustria des de Viena en relació amb el comte de Cifuentes. Segons les informacions que la cort imperial havia pogut obtenir del pare Chiusa, el conflicte entre l'*Alférez* i l'*Almirante* ja s'havia resolt, però el primer no deixava de ser vist com un personatge controvertit: se li reconeixia "*spirito e valore*", i ser "*tenacissimo nelle sue imprese*", però "*de nessuno o poco cervello*".⁴⁹⁷ Tot i així, en opinió de Moles, no calia obviar que era una persona influent, amb molts parents i seguidors, així que recomanava tindre'l en compte per a futurs nomenaments però esperar a que les coses estiguessen "*veramente quietate*".

Carles III degué considerar que les coses ja estaven suficientment aquietades després de la conquesta de València i, en conseqüència, va decidir enviar-hi com a virrei el comte de Cifuentes. Així ho va notificar a Basset, Nebot i Peterborough els darrers dies de l'any 1705, però sols un mes més tard l'arxiduc ordenava Cifuentes que, "*no obstante tenerlo nombrado por virrey y capitán general del Reyno de Valencia*", congregara el major nombre possible

---

⁴⁹³ *Ibidem*.

⁴⁹⁴ Vicente Bacallar y Sanna, marquès de SAN FELIPE, Comentarios de la guerra de España e historia de su rey, Felipe V, el Animoso, p. cit., p. 67.

⁴⁹⁵ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 435.

⁴⁹⁶ Com s'ha dit anteriorment, el secretari del comte de Cifuentes va ser portat en una embarcació valenciana fins a Gibraltar. En l'extrem septentrional del Regne de València, el vinarossenc Nicolau Meseguer es va coordinar amb Cifuentes per preparar la capitulació de la vila del Baix Maestrat, a les comarques centrals l'enguerí Domingo Tomás de Sepúlveda també va mantindre relació epistolar amb l'*Alférez Mayor* i, per últim, també don Àlvar Escòrcia, líder de l'austriacisme alacantí, també va comunicar a Cifuentes per escrit les seues intencions.

⁴⁹⁷ Moles a Carles d'Àustria (Viena, 28 de març de 1705). HHStA, *Diplomatische Korrespondenz*, K. 67.

de tropes i es traslladara a “*las fronteras de Tortosa*”.⁴⁹⁸ La raó donada per Carles III era de tipus estratègic: l’ocupació enemiga de Calaceit i Vall-de-roures podia suposar una amenaça per a la comunicació entre València i Catalunya, vital en aquell moment per assegurar el control del territori al sud de la Sénia.⁴⁹⁹

El substitut de Cifuentes va ser Josep Folch de Cardona, lloctinent general de l’Orde de Montesa i comte de Cardona, el noble valencià més intensament compromès amb la causa austriacista. La candidatura de Cardona havia estat descartada per Carles d’Àustria des del primer moment, possiblement perquè era conscient de les poques simpaties que despertava aquest personatge entre els nobles valencians.⁵⁰⁰ A Basset i a Nebot, de fet, els havia demanat explícitament que li feren arribar “*mi real agradecimiento y la intención que tengo de llamarle a mi presencia para que, con sus consejos, me influya las disposiciones más cabales.*”⁵⁰¹ Cardona estava cridat, doncs, a abandonar València i a incorporar-se a la cort barcelonina de Carles III.

4.5.3. El comte de Cardona, virrei de València.

Josep Folch de Cardona i Erill, nascut a Madrid l’any 1651, s’havia educat a la cort de Viena, on sa mare, comtessa d’Erill, s’havia traslladat com a Cambra Major de l’emperadriu Margarida.⁵⁰² A la cort de Leopold el jove Cardona va rebre diverses mercès, entre elles el títol de comte, que era més aviat honorífic, ja que no portava associada cap senyoria. Aquesta circumstància va generar una forta dependència del flamant comte respecte a l’emperador que era, en última instància, qui li havia atorgat el títol.

Establert a Madrid el 1673, no sembla que la situació econòmica de Cardona haguera estat massa bona, per la qual cosa sa mare es va veure obligada a demanar la cessió

---

⁴⁹⁸ Carles d’Àustria a Cifuentes (Barcelona, 28 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 224s. Sols uns dies abans es va signar el document de nomenament del comte de Cardona com a virrei de València. Veg. AMV, *Cartes Reials*, h³-16, fol. 130-140.

⁴⁹⁹ Segons Castellví, el canvi d’opinió va estar motivat pel “*disgusto que el conde de Cifuentes había tenido on una familia principal, aliada con la mayor parte de la nobleza.*” El cronista apunta que hi havia un tercer candidat al virregnat valencià: l’arquebisbe de València. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 37.

⁵⁰⁰ Segons Miñana, el comte de Cardona tenia “*una soberbia desmedida*”, i això dificultava la seua relació amb la resta de nobles. J.M. MIÑANA, *op. cit.*, p. 495.

⁵⁰¹ Instrucció, *op. cit.*, fol. 62.

⁵⁰² El pare, Alfons Folch de Cardona, primer marquès de Castelnuovo, havia mort quan Josep Folch de Cardona era només un xiquet. La part fonamental de l’herència el marquès, però, va passar al fill del seu primer matrimoni, Antoni Folch de Cardona.

al seu fill de la comanda montesiana d'Alcalà de Xivert, que ella havia heretat.⁵⁰³ El mes de juny de 1675 era el propi Cardona qui demanava la intercessió del comte de Harrach perquè el rei el nomenara com a oficial del terç de Llombardia, “*pues sabe que yo no tengo más amparo que el de el Emperador*”:⁵⁰⁴ Poc més tard, demanaria ser ambaixador a Gènova, tot al·legant els seus propis mèrits i “*espeziamente 46 años que ha que mi madre está sirviendo incesantemente*” i afirmant, de nou, que la seua falta d'efectiu no li permetia ni tan sols comprar-se un carruatge, per la qual cosa es mostrava convençut que hauria de tornar a Viena si la situació no millorava.⁵⁰⁵ La concessió, per fi, de l'hàbit de Montesa a Cardona l'any 1677 va permetre alleugerir els seus problemes de liquiditat.⁵⁰⁶

L'any 1689 Josep Folch de Cardona era escollit com a Lloctinent General de l'Orde de Montesa, un càrrec que el catapultava a la primera línia política al Regne de València, ja que podia entrar a formar part de l'Estament Eclesiàstic, i que posava sota la seua responsabilitat les nombroses senyories que l'Orde tenia a les comarques valencianes.⁵⁰⁷ Paradoxalment, però, la participació de Cardona en la vida pública es va reduir a partir d'aquest moment, encara que no la seua ambició, que el va portar a aspirar a l'ambaixada imperial a Lisboa.⁵⁰⁸ La seua actuació com a Lloctinent, a més, no va estar exempta de conflictes, com el que va protagonitzar amb el seu parent fra Antoni Folch de Cardona, arquebisbe de València, per haver participat el comte en una visita pastoral a les parròquies de Montesa i Vallada, competència preceptiva del responsable de la diòcesi valentina.⁵⁰⁹

Casat amb una vídua de bona família, Manuela Pardo de la Casta, germana del marquès de la Casta, Batle General del Regne, Cardona va intentar incorporar-se als cercles nobiliaris de la capital valenciana, i cap a la darrera del regnat de Carles II es van fer més

---

⁵⁰³ L'any 1675 va entrar en l'Orde, i dos anys més tard va rebre la comanda d'Alcalà de Xivert de sa mare. Veg. J. CERDÀ I BALLESTER, *Els cAVAllers i religiosos de l'orde de Montesa*, op. cit., p. 431.

⁵⁰⁴ Cardona a Ferdinand von Harrach (Madrid, 28 de juny de 1675). AVA, *Harrach*, K. 221, s.f.

⁵⁰⁵ Cardona a Ferdinand von Harrach (Madrid, 13 de març de 1676). AVA, *Harrach*, K. 221, s.f.

⁵⁰⁶ Després de la mort de sa mare, l'any 1695, encara es va adreçar a Viena per demanar que se li concedira, vitaliciament, alguna pensió “*en las rentas dotales de la señora emperatriz María*”. De nou al·legava “*la gran nesecidad en que me allo, por falta de medios*”. Veg. Cardona a Ferdinand von Harrach (València, 26 de maig de 1695). AVA, *Harrach*, K. 221, sf. El mateix dia es va adreçar a l'emperador Leopold per escrit amb la mateixa petició.

⁵⁰⁷ J. CERDÀ I BALLESTER, op. cit., p. 431s.

⁵⁰⁸ L'any 1698 es va postular per ocupar la representació de l'Imperi a Lisboa, i així ho va fer saber als seus contactes a la cort, tot i que el candidat preferit del partit alemany era Francesco de Moles. Veg. Ferdinand von Harrach a Cardona (Madrid, 23 de juliol de 1698). AVA, *Harrach*, K. 221, s.f.

⁵⁰⁹ Carta que el ilustrísimo y reverendísimo señor don fray Antonio Folch de Cardona, arzobispo de Cardona, escribió (...) en defensa de la jurisdicción de su dignidad arzobispal contra la pretensión del señor lugarteniente general de Montesa (...), València, 1701.

freqüents les seues participacions en la Junta de Contrafurs, per a la qual havia estat triat en representació dels eclesiàstics.⁵¹⁰

La mort sense fills del marquès de Guadalest i Almirall d'Aragó, Isidre Folch de Cardona, l'any 1699, degué ser vista pel Lloctinent de Montesa com una oportunitat per augmentar els seus ingressos i, el que potser era més important, per sumar al seu títol, gairebé honorífic, una senyoria amb terres i vassalls. Josep Folch era, efectivament, un possible aspirant a l'herència de l'Almirall, tot i que hi havia dos litigants situats en millor posició: el marquès d'Ariza, fill d'una Cardona, i el comte de Castelnovo, descendent del fundador del vincle per via masculina.⁵¹¹

El plet per la successió del marquesat de Guadalest, com es veurà més endavant, va fer palesa la política d'aliances que havien fet servir algunes de les cases nobiliàries valencianes per perpetuar-se en el poder i, en la mesura de les seues possibilitats, per eixamplar la seua influència mitjançant una calculada estratègia matrimonial. El litigi pels béns de l'Almirall d'Aragó va acabar implicant, de forma més o menys activa, bona part de la noblesa valenciana, així com els individus que formaven les clientele d'aquestes mateixes famílies. I allò més significatiu és que la mateixa xarxa de relacions que es va activar per reclamar l'herència de don Isidre Folch de Cardona ho tornaria a fer, uns anys més tard, quan el principal litigant, Josep Folch de Cardona, va abraçar la causa de l'arxiduc Carles.

Durant els anys que separen la mort de Carles II i l'ocupació aliada de Dénia el comte de Cardona pràcticament va desaparèixer de la vida pública. Els informes coetanis fan referència en diverses ocasions a un problema de salut que el mantenia allunyat de les seues responsabilitats institucionals, però que no li va impedir denunciar davant del marquès de Villagarcía les primeres missives que va rebre des de la cort imperial.⁵¹²

Aquesta fidelitat al virrei i a la causa borbònica era, però, fictícia. Segons el testimoni de mossén Antoni Pons, rector de Vilabella, entre els primers dies d'abril de l'any 1702 i els últims del mes de maig de 1704 el religiós del Camp de Tarragona i el Lloctinent General de Montesa van mantindre una correspondència constant, bé que "*con nombres*

---

⁵¹⁰ Carmen PÉREZ APARICIO, "Una vida al servicio de la Casa de Austria: don José Folc de Cardona y Erill, príncipe de Cardona (1651-1729)", *Estudios*, núm. 28 (2002), p. 421-448.

⁵¹¹ Primitivo PLA ALBEROLA, *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant, 1983, p. 65s. Veg., també, J.A. CHIQUILLO, *op. cit.*, p. 134s.

⁵¹² Informes del marquès de Villagarcía de setembre de 1703 citats a: C. PÉREZ APARICIO, "Una vida al servicio", *op. cit.*, p. 431s.

*supuestos y lo substancial escrito en cifra.*⁵¹³ Hom podria pensar que Pons mentia, amb la intenció de guanyar-se el favor de l'arxiduc Carles, però una altra dada de la seua biografia resulta coherent amb l'anterior: el capellà, establert a València durant aquest mateix període, assistia amb certa assiduitat a les reunions que organitzava a casa seua el marquès de la Casta, on es parlava de forma indissimulada dels interessos de la Casa d'Àustria.⁵¹⁴ El marquès era, no cal oblidar-ho, cunyat del comte de Çavellà i nebot del de Cardona.

El 25 de febrer de 1706 Carles d'Àustria donava plens poders al comte de Cardona, flamant virrei de València, per proposar els noms dels individus que haurien de formar l'Audiència. *“No devéis dudar –li recordava el monarca– es sólo de vuestra incumbencia proponerlos a mi real resolución y que a ella precisamente compete semejante regalía.”*⁵¹⁵ Els proposats es van convertir en el primer nucli institucional de la València austriacista: don Manuel Mercader i Calatayud, l'únic membre de l'anterior Audiència que no havia abandonat la capital, que havia estat elevat a la regència del tribunal pel propi Basset, va ser confirmat en aquest càrrec.⁵¹⁶

Més difícil va resultar la tria de nobles per ocupar les places de capa i espasa que tenien reservades a l'Audiència i per a aquelles vinculades a la Governació. El marquès de Boil i el comte de Casal no van acceptar la proposta d'entrar en l'Audiència, mentre que el marquès de Mirasol, cunyat d'aquest últim, tampoc no va voler assumir el càrrec de *Portantveus de General Governador*.⁵¹⁷ L'elecció de Batle General tampoc no va ser senzilla: el marquès de la Casta, que havia ocupat aquest lloc fins aleshores, es va negar a actuar com a tal durant l'ocupació de València per Basset, i aquest va decidir nomenar per al càrrec al

---

⁵¹³ Señor. El doctor don Antonio de Pons, op. cit., [fol. 4].

⁵¹⁴ *Ibidem*, [fol. 5s.]

⁵¹⁵ Carles d'Àustria a Cardona (Barcelona, 25 de febrer de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 136s.

⁵¹⁶ Segons Planes, la filiació austriacista de Mercader era conseqüència de la seua exclusió del càrrec de regent en detriment de Josep Garcia del Azor. El dietarista diu del primer que era un *“hombre iliterado y bronco”*. És poc probable, però, que la particiació de Mercader en la conspiració fóra només conseqüència d'aquest fet. I. PLANES, op. cit., vol. I, fol. 19. Basset també va nomenar com a jutge criminal Josep Mercader i Torà, fill del nou regent, i va escollir els doctors Josep Ramírez i Vicent Serralde com a advocat fiscal i assessor del Batle General, respectivament. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario*, op. cit., p. 100s.

⁵¹⁷ Vicent Carròs i Carròs, marquès de Mirasol, va ser empresonat per haver-se negat a acceptar el nomenament fet per Cardona el 16 de febrer de 1706. El mateix dia es van produir les renúncies de Josep Boil d'Arenós i d'Antoni Tomàs de Cabanilles. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario*, op. cit., p. 110. Les gestions per cobrir totes les places de l'Audiència són analitzades a: José SOLÍS, “La magistratura austracista en la Corona de Aragón”, *Manuscrits*, núm. 23 (2005), p. 131-150. Tant el marquès de Boil com el comte de Casal començarien uns mesos més tard a col·laborar amb el govern austriacista, però no ho faria així Mirasol.

síndic de l'Estament Militar, don Felip Armengol de Folch.⁵¹⁸ Més fàcil va ser la designació del comte de Cirat com a Mestre Racional i la del lloctinent de la Governació que residia a Xàtiva: Joan Jacint Tàrraga i Salvador, capità de les milícies de la ciutat i un dels primers suports de l'austriacisme a la capital de la Costera va ser l'escollit.

La nova València austriacista començava a funcionar, doncs, però ho havia de fer sobre unes bases molt febles. El perill que suposava la manca de tropes regulars es va posar ben prompte de manifest: els primers dies del mes de gener de 1706 els regiments borbònics dirigits pel mariscal Antonio del Valle entraven en territori valencià per la Foia de Bunyol i el 5 de gener, a la vila de Xiva, demostraven la seua aclaparadora front a les tropes, fonamentalment voluntàries, de Basset i Nebot. Uns dies més tard, els homes del comte de las Torres passaven a foc i flama Vila-real.⁵¹⁹ La possibilitat que la capital del Regne fóra assetjada o atacada pels enemics va fer que les institucions valencianes llançaren desesperades peticions de suport a la cort austriacista de Barcelona, unes sol·licituds que van rebre resposta amb l'enviament del comte de Peterborough.

Tanmateix, els problemes per a les noves autoritats de la capital no només tenien a veure amb la manca de soldats o de diners, sinó també amb la pròpia divisió interna al si de la societat valenciana. Com s'ha dit, bona part dels individus que havien pres part en les institucions abans de l'entrada de Basset van abandonar València o, si més no, es van mantindre al marge de la vida pública. Aquest fet va obligar a fer intenses gestions per trobar persones qualificades que volgueren incorporar-se a la nova administració. I això va acabar convertint el comte de Cardona en un ostatge: per una banda, de les promeses fetes per Basset, que havien demostrat una innegable capacitat de mobilització de les classes populars. Tallar de forma sobtada amb aquesta política podia deixar l'austriacisme valencià sense base social. I, per una altra banda, Cardona també es va veure obligat a negociar contínuament amb individus com el propi Basset, com el controvertit Peterborough o com

---

⁵¹⁸ J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 94. La controvèrsia sobre el marquès de la Casta va ser una de les primeres a què hagué de fer front el govern provisional de Basset, ja que la participació del Batle General era preceptiva per a l'elecció del Justícia Civil i el Justícia Criminal de València, que es feien cada any el dia 22 de desembre. Armengol, segons Ortí, també va plantejar les seues reserves a acceptar el càrrec perquè ja era síndic de l'Estament Militar, però el secretari Torres Eximeno en va fer un informe favorable. Basset va demanar el notari Vicent Ramon, actiu col·laborador de Torres, que alçara acta del nomenament d'Armengol. Veg. Nomenament de Felip Armengol de Folch com a Batle General per Joan Baptista Basset, "*del Consell de Guerra del señor emperador y de la magestat catòlica del rey nostre señor don Carlos Tercer, y son plenipotenciari*" (València, 22 de desembre de 1705). APPV, notari *Vicent Ramon*, sig. 17332, fol. 156v.

⁵¹⁹ Sobre la batalla de Xiva i l'incendi de Vila-real, veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.* vol. II, p. 38-43 i també I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 24r-v i 26r

els influents Manuel Mercader i Josep Vicent Torres. Tot això acabaria limitant considerablement el marge de maniobra política en aquella incipient València austriacista.

4.5.4. El comte de Peterborough i l'estratègia militar aliada.

El 29 de desembre de 1705 la cancelleria de Carles III elaborava unes instruccions per a Charles Mordaunt, comte de Peterborough, que eren, en certa mesura, complementàries a les que havien estat remeses dies abans als generals Basset i Nebot. El generalíssim de les tropes britàniques, com s'ha dit, havia tingut un posicionament bastant diferent al de Carles d'Àustria i Hessen-Darmstadt en relació amb els objectius prioritaris de la campanya de 1705, així que enviar-lo a València era una forma d'allunyar-lo de la cort i evitar les conseqüències del seu temperamental caràcter.

Mordaunt hauria de fer cap a Tortosa de forma immediata i, des de la ciutat de l'Ebre, creuar la ratlla que separava Catalunya del Regne de València. Ja en terres valencianes les seues tropes trobarien el suport de les companyies que s'estaven alçant amb els naturals del regne i, un cop reunides, haurien d'evitar, primer que res, que l'enemic tallara la comunicació entre Catalunya i València.⁵²⁰

Peterborough rebia, per fer tot això, poders omnímodes en els assumptes militars, tant en aquells relatius als moviments de tropes com en les tasques de fortificació, allotjaments i reclutament, però les seues competències no s'estenien a les decisions polítiques, que haurien de ser responsabilitat del comte de Cifuentes, designat en aquell moment per ocupar el virregnat valencià. Carles d'Àustria demanava al general anglès que tractara el nou virrei “*con la uniformidad y confianza tan sumamente importante*”, que mantingueren una comunicació fluïda i que en cap cas no es produïren interferències en “*el curso acostumbrado del gobierno político*”, de la mateixa manera que Cifuentes no ho faria “*en materia de guerra*”.⁵²¹

Les ordres concretes per a Peterborough eren bastant coincidents amb les que s'havien enviat a Nebot i a Basset: en primer lloc, identificar i confiscar els béns dels francesos i dels borbònics exiliats en coordinació amb Amador Dalmau, pagador de

---

⁵²⁰Instrucción que vos, el ilustre conde de Peterborough, general de las tropas de Inglaterra y comandante general de las mías, deveis observar en la presente expedición de Valencia (Barcelona, 29 de desembre de 1705). ASN, Consiglio di Spagna, b. 249, fol 64-67.

⁵²¹ *Ibidem*, fol. 65.

l'exèrcit i administrador dels segrestos de València. Aquest últim hauria de facilitar a Peterborough els béns provinents de segrestos, i el general anglés hauria de justificar les despeses fetes per a la conservació de les tropes, com a mínim fins que el comte de Cifuentes assumira la responsabilitat d'aquestes qüestions. Així mateix, Peterborough hauria de procurar proveir l'exèrcit de cavalls, com també s'havia ordenat a Nebot i Basset, però les instruccions del general anglés preveïen una possibilitat que no havia estat donada a conèixer als generals: una vegada haguera dotat de cavalleria suficient a l'exèrcit del Regne de València, *“se busquen, monten y junten todos los cavallos que, sin grave perjuicio y extorsión, se puedan sacar del reyno”*. Dalmau s'hauria d'encarregar de lliurar al propietari de cada cavall un rebut on constara el compromís de Carles d'Àustria a pagar per l'animal *“promptamente”*, una mesura amb la qual es pretenia actuar contra les previsibles reticències a aquesta mesura.⁵²²

En general, doncs, a les instruccions per a Peterborough hom podia observar una estratègia d'ample abast geogràfic, en la qual el territori valencià no era l'única preocupació. No només per la qüestió dels cavalls sinó perquè, explícitament, l'arxiduc autoritzava el general, *“siendo inciertos los accidentes de la guerra”*, a poder *“obrar con las restantes fuerzas por la parte de Aragón”* sempre, això sí, que deixara el territori valencià amb defenses suficient i que donara les instruccions necessàries al nou virrei. De la mateixa manera, en cas que Alacant i Cartagena es declararen a favor de l'arxiduc, com semblava previsible, Peterborough s'hauria d'encarregar d'aprofitar les instal·lacions portuàries d'aquestes ciutats per mantindre el contacte amb Gibraltar i Lisboa, des d'on podrien arribar noves tropes, però des d'on també hauria d'enviar a Catalunya *“la cantidad de granos que se pudiere sacar, sin perjuicio del sustento de que necesitan las tropas en dichas partes”*.⁵²³

El comte de Peterborough semblava ben disposat a assumir la seua nova destinació i, de fet, en la reunió del consell de guerra del 30 de desembre va reiterar allò que defensava des de feia mesos: la importància estratègica del territori valencià com a punt de partida per avançar cap a l'interior peninsular.⁵²⁴ L'endemà mateix, Carles d'Àustria li va fer lliurament de les instruccions que hauria de seguir i li va ordenar expressament que, abans que res, portara les seues tropes a la de Sant Mateu, assetjada per les tropes borbòniques.⁵²⁵ El

---

⁵²² *Ibidem*, fol. 66s.

⁵²³ *Ibidem*, fol. 67.

⁵²⁴ També degué facilitar la decisió de Peterborough el fet que se li garantira un ample marge d'actuació i recursos econòmics suficients. Veg. F. de CASTEL·LVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 43s.

⁵²⁵ Les ordres a Peterborough es basaven en les informacions que havia rebut Carles d'Àustria sobre la presència enemiga al *“bosque de Vallivana, entre Morella y San Matheo”*. Veg. Ordre de Carles d'Àustria a Peterborough (Barcelona, 30 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 8s. Hi ha una còpia

general anglés arribaria a Tortosa el dia 4 de gener, i immediatament va donar ordres perquè es desplaçaren unitats a l'altra banda de la Sénia. Semblava, pel moment, que la tria havia estat encertada i que l'entrada de Peterborough al territori valencià permetria consolidar les posicions austriacistes.

4.6. DE LA REVOLTA A LA GUERRA.

El conjunt d'instruccions per al País Valencià signades per Carles d'Àustria a la seua cort de Barcelona els darrers dies del mes de desembre es completaven amb les que va rebre Amador Dalmau, que hauria d'exercir com a pagador i "*recibidor general*" de tot allò que es traguera del territori valencià per via de confiscació o segrest. Dalmau era membre d'una família originària de Vinaròs, però que s'havia establert a Barcelona, on va iniciar un meteòric ascens social que va permetre Dalmau endinsar-se en el món del comerç internacional i de les finances.⁵²⁶

Les instruccions de Carles d'Àustria per al nou responsable de les finances valencianes permeten intuir una certa desconfiança de l'arxiduc envers els homes que dirigien el seu exèrcit en aquest territori: "*no ha de entregar –ordenava el rei al comerciant– porción alguna de dinero a mis tropas, ni a las de la reyna de Inglaterra, sin librança del dicho conde de Peterborow, expresando en ella las razones y motivos porque sirven estas cantidades*", un procediment que hauria de ser observat escrupolosament, com a mínim, fins que el virrei de València prenguera possessió del seu càrrec i es feren aquestes gestions per la via ordinària.⁵²⁷ S'esperava de Dalmau, així mateix, que posara en venda de forma immediata tots els béns "*que pudieren tener despacho en dicho reyno*", amb l'objectiu d'aconseguir líquid per a les despeses ordinàries; allò que no es poguera vendre a València, hauria de ser remés a Catalunya o allà on es considerara que podria trobar alguna eixida. L'objectiu d'aquest efectiu hauria de servir, entre d'altres coses, com a fiança per als propietaris dels cavalls confiscats, encara que el pagament no se'ls hauria de fer de forma immediata.

Dalmau hauria de remetre cada mes un informe exhaustiu on es donara compte del líquid que hi haguera en aquell moment "*en las arcas reales de guerra*", i de tots els moviments

---

d'aquesta ordre a: John FREIND, *An Account of the Earl of Peterborow's Conduct in Spain*, Londres, 1707, p. 203, i també se'n fa referència a MAHON, *op. cit.*, p. 159s.

⁵²⁶ B. OLIVA I RICÓS, *op. cit.*, p. 115s.

⁵²⁷ Instrucció que debe observar Amador Dalmau, mi pagador, recibidor general de todos los bienes, creditos, haciendas y réditos que me pertenecen en mi Reyno de Valencia por vía de sequestro y confiscación (Barcelona, 29 de desembre de 1705). ASN, Consiglio di Spagna, b. 249, fol. 68-70.

que s'hagueren fet amb aquests diners, tant d'allò destinat a pagar les tropes com "*otras prevenciones inescusables*".⁵²⁸ La petició, aparentment ordinària, tenia especial transcendència en aquelles circumstàncies, perquè feia setmanes que es demanava a Basset que informara Barcelona dels béns confiscables que hi havia tant a Dénia com a València, i el general no havia remés encara a la cort cap dels informes sol·licitats.

4.6.1. La caiguda dels "herois".

El 17 de desembre de 1705 havia eixit de Barcelona un escrit adreçat a Basset perquè fera arribar a la cort "*la cuenta general*" de tot allò que s'haguera trobat com a confiscable, d'allò que haguera estat pres "*de diferentes embarcaciones*" i dels diners en efectiu que haguera pogut obtindre "*por pagaduría*".⁵²⁹ La carta degué arribar a València durant els dies immediatament posteriors a l'ocupació de la capital, i Basset va escriure a Barcelona els dies 21, 30 i 31 de desembre, però en cap d'aquests escrits va incloure els comptes que li havien estat sol·licitats. El 3 de gener Carles d'Àustria informava Basset i Nebot de la decisió d'enviar Amador Dalmau a València i li ordenava que "*se le entreguen todos y qualesquier bienes, rentas, efectos y haciendas que vos ayais, en mi real nombre, confiscado*".⁵³⁰

Segons es dedueix dels escrits de l'arxiduc en relació amb la gestió dels béns confiscats al Regne de València, Basset havia pres al coronel Francisco Salazar dos cavalls "*con todos sus equipajes*" en el mateix moment de desembarcar a Dénia, tot al·legant que eren "*para el real servicio*".⁵³¹ Aquesta decisió era, segons la cancelleria de Barcelona, contrària a les instruccions que havia rebut Basset, tot i que la lectura del document que Carles d'Àustria va lliurar a Basset podia portar fàcilment a confusió:

"4. Y consiendiendo el principal punto en el modo de buscar medios y mantener la gente necesaria a la defensa de la plaza y hazer los demás gastos indispensables, procuraréis descubrir y cobrar, así dentro como fuera de la plaza, todos los efectos, juros y rentas que gozó el rey don Carlos 2º mi señor y mi tío y así destas rentas como de los bienes muebles y raíces, y otros cualquier efectos que

---

⁵²⁸ *Ibidem*, fol. 69.

⁵²⁹ Carles d'Àustria a Joan Baptista Basset (Barcelona, 17 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 3. Uns dies abans, el 12 de desembre, s'havia reunit el consell de guerra a la capital catalana i s'hi havia afirmat que sorprenia que Basset demanara amb insistència l'enviament de tropes i altres recursos i no haguera enviat a la cort cap registre de "*qué cantidades han entrado en su poder y en qué se han distribuido*." Acta del Consell de Guerra aliat (Barcelona, 12 de desembre de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 118, fol. 14-17.

⁵³⁰ Carles d'Àustria a Joan Baptista Basset (Barcelona, 3 de gener de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 10.

⁵³¹ Carles d'Àustria a Joan Baptista Basset (Barcelona, 23 de gener de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 104s.

tengan las personas que se ausentaren y me negaren la debida obediencia, que todos deberán quedar confiscados para mi real patrimonio y estos, después de registrados por el oficial de mi veeduría y con su recibo, aplicaréis a la paga del presidio y otros gastos pertenecientes al mantenimiento de la referida plaza y de los que se alistaren debajo de mis banderas".⁵³²

Anys més tard, Basset reconeixeria que, efectivament, havia pres els dos cavalls a Salazar, tot al·legant haver-ho fet, però, “*en servicio de Vuestra Magestad hasta que logró el suplicante ver el Reyno de Valencia a la obediencia*”.⁵³³ No va poder demostrar, però, que haguera remés les informacions preceptives als oficials designats per l'arxiduc. Nebot, mentrestant, també es va haver d'enfrontar a un problema semblant, ja que se li havia fet lliurament de mil doblons per pagar el seu regiment i no se sabia què se n'havia fet, d'aquests diners.⁵³⁴

Segons la versió donada per Basset, després de la caiguda de Dénia havia sol·licitat assistència “*para la reedificación de las murallas y manutención de la plaza*”, una ajuda que Jordi de Hessen li va remetre amb una embarcació corsària propietat del propi príncep, que hauria arribat en companyia d'una sagetia carregada de barrella i llana provinent de Castelldefels. Per coordinar l'operació havia estat enviat a Dénia el capità Lluís Siurana, qui havia donat l'autorització a Basset per fer servir aquests béns “*y del producto se valiese para lo más necesario en la referida plaza, hasta que facilitase nuevos socorros de Vuestra Magestad*”. El problema, però, va aparèixer quan tres individus van denunciar que la sagetia en qüestió havia estat armada per ells i que, en conseqüència, Basset els havia de pagar “*el producto y valor de ella, y de otra que suponen hizo de un gánguil de trigo*”.⁵³⁵

La falta de transparència en la gestió dels recursos va ser només una de les acusacions que van ser llançades sobre Basset, Nebot i Garcia Dávila durant els primers mesos de l'any 1706: en el mateix correu remés per Carles d'Àustria al comte de Cardona per fer-li arribar el nomenament com a virrei es demanava a aquest que informara discretament a la cort “*si en las capitulaciones que concedió a esa ciudad y reyno don Juan Bautista*

---

⁵³² Instrucció que observaréis vos, don Juan Baptista Basset y Ramos, op. cit., fol. 60s.

⁵³³ Basset a Carles d'Àustria (Barcelona, 1 de juliol de 1709). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 180, fol. 15s. Anàlogues raons va donar per justificar l'acusació d'haver-se quedat unes joies que un francès expulsat de València havia deixat en penyora a don Josep Sanz d'Exeta, qui ocuparia el lloc de lloctinent del Mestre Racional nomenat per Carles d'Àustria.

⁵³⁴ Carles d'Àustria a Peterborough (Barcelona, 27 de gener de 1705). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 106.

⁵³⁵ Basset a Carles d'Àustria (Barcelona, 1 de juliol de 1709). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 180, fol. 16.

*Basset y Ramos hay alguno o algunos capítulos que puedan deteriorar y ser contra mi real servicio.*⁵³⁶ Un mes més tard la situació encara no havia estat aclarida completament, així que l'arxiduc va decidir enviar a València el comte de Çavellà, persona de la seua màxima confiança que era, a més, cunyat del marquès de la Casta.

Joan Antoni de Boixadors i de Pinós s'hauria d'encarregar de copsar l'estat en què realment es trobava la situació a la capital valenciana i, així mateix, hauria d'intentar aturar alguns abusos que, segons havien denunciat els carmelites, cometia un capellà que acompanya Peterborough, així com dos homes de Tortosa que formaven part del seu seguici. Així mateix, hauria d'intentar convèncer el comte de Cardona, escollit de forma definitiva com a virrei, que l'elecció anterior de Cifuentes havia estat conseqüència de la manca d'informacions exactes sobre la capitulació de València i el paper que hi havia tingut el noble valencià.⁵³⁷ I per últim, com s'ha dit, l'aristòcrata català també hauria d'aconseguir dades el més exactes possible sobre la forma com havien actuat Basset i Nebot en l'ocupació de la ciutat.

Els intents de l'arxiduc per congraciar-se amb els escassos membres de la noblesa i de l'oligarquia urbana que havien apostat per la causa austriacista fins a aquell moment van accelerar la caiguda en desgràcia de Basset, Nebot i García Dávila. Al primer, acusat de malversació, se li va ordenar presentar-se davant de l'arxiduc a la cort de Barcelona.⁵³⁸ Rafael Nebot, els germans del qual havien estat acusats per Peterborough d'haver fet

---

⁵³⁶ Carles d'Àustria al comte de Cardona (Barcelona, 27 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249 fol. 109s.

⁵³⁷ Instrucció que vos, el conde de Zavellà, avéis de observar durante vuestra asistencia al reyno de Valencia y en el viage de vuestra ida y vuelta (Barcelona, 28 de febrer de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 278s. Les instruccions públiques van acompanyades d'unes instruccions signades en la mateixa data.

⁵³⁸ Carles d'Àustria a Basset (Barcelona, 28 de febrer de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 48. L'escrit va ser lliurat al comte de Çavellà perquè el fera arribar a Basset. Aquest ja devia haver estat informat de la qüestió prèviament, perquè l'1 de març va escriure a la cort demanant no haver d'anar-hi; el rei li va contestar que *"vengáis con toda la anticipación que fuere posible, por lo que para diferentes providencias que tengo de aplicar a los negocios de esse reyno necesito quedar enterado del estado en que se hallan"*. Carles d'Àustria a Basset (Barcelona, 11 de març de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 51v. Uns dies més tard, el propi general va demanar llicència per anar a Barcelona a exposar personalment els seus arguments, una proposta davant la qual la cort va decidir que Çavellà no li fera lliurament de l'escrit de 28 de febrer, per evitar un conflicte innecessari. Vilana Perlas al comte de Çavellà (Barcelona, 12 de març de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 215, fol. 18s. Al mateix temps, el comte de Cardona va informar la cort de les males conseqüències que se seguïen de la marxa de Basset a Barcelona, argument que va acabar de convèncer l'arxiduc Carles d'ajornar pel moment la seua reunió amb el general austriacista. Carles d'Àustria a Cardona (Barcelona, 24 de març de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 168. El mateix dia va ser remesa una carta anàloga al comte de Çavellà.

desaparèixer una certa quantitat de diners, també va ser cridat a Catalunya per cooperar en la defensa de Barcelona durant el setge borbònic.⁵³⁹

Les acusacions de Garcia Dávila, mentrestant, també van aparèixer ben prompte: el 3 de gener de 1706 Carles III ja havia remès ordres a Basset perquè impedira Dávila eixir de Dénia “*a vista de los perjuicios y embarazos que se pueden originar del proceder irregular*” que tenia.⁵⁴⁰ La denúncia devia haver arribat a Barcelona a través dels nous membres de la Diputació del General, als quals s’adreçaria el rei el 9 de gener per fer-los saber que estava assabentat “*de la operaciones que me referís executada don Francisco Dávila*”.⁵⁴¹ El problema era que Dávila ja havia eixit de la capital de la Marina, així que se li va ordenar de forma immediata que hi tornara “*haviendo entendido que vos, movido del grande afecto que tenéis a mi real servicio, habéis salido fuera de la plaza de Denia y introduciós por diferentes partes de mi Reyno de Valencia*.”⁵⁴²

Dávila, efectivament, havia eixit de Dénia el mes de desembre, i després d’haver aconseguit l’adhesió de diverses localitats de les comarques centrals s’havia traslladat a la ciutat d’Alacant a petició de “*unos cavalleros de la huerta de Alicante*”. Mentre es trobava en el setge d’aquesta plaça va rebre la carta reial del 4 de gener, i va abandonar l’empresa per posar rumb a Dénia. Uns dies més tard, però, rebia una contraordre signada pel secretari Zinzerling on s’afirmava que la raó de l’anterior havia estat “*la siniestra relación que le habían hecho que iba el suplicante sin regla, ni forma, motivando confusiones por las villas y lugares*”.⁵⁴³

El balanç dels primers mesos d’ocupació aliada de la ciutat de València i de bona part del regne no podia ser més caòtic: aquells a qui s’havia confiat, en primera instància, l’ocupació de Dénia i d’aquelles localitats que donaren l’obediència, semblaven haver-se excedit en les seues atribucions i no havien complert els procediments en relació amb les confiscacions de béns. El nomenament de virrei, principal instrument per restablir la normalitat institucional, també havia estat confús, així que el comte de Cifuentes va ocupar,

---

⁵³⁹ L’ordre per a Nebot va ser enviada a Cardona (Barcelona, 22 de setembre de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 215, fol. 11. La denúncia als altres germans Nebot a: Carles d’Àustria a Peterborough (Barcelona, 27 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 106.

⁵⁴⁰ Carles d’Àustria a Basset (Barcelona, 3 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 82. Entre els problemes generats per Dávila hi havia la seua decisió, sembla que d’acord amb el denier Cosme Gavilà, d’haver pres un esclau, dos cavalls i un bagul “*con ropa blanca, vestidos y armas*” d’un tal José Zubiaurre Ontiveros, soldat de l’exèrcit aliat. Veg. Andrés de Molina, en nom de Carles d’Àustria, a Francesc Garcia Dávila (Barcelona, 26 de febrer de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 49s.

⁵⁴¹ Carles d’Àustria als diputats de València (Barcelona, 9 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 86s.

⁵⁴² Carles d’Àustria a Francesc Garcia Dávila (Barcelona, 4 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 12.

⁵⁴³ *Señor. Don Francisco Dávila, op. cit.*, fol. 4s. Dávila va entrar a València detingut el dia 4 de març, i més tard va ser enviat a la Vall d’Aiora.

teòricament, el virregnat valencià durant un sol mes, passant a ser substituït pel de Cardona el 23 de gener de 1706.⁵⁴⁴ I mentre tot això passava en l'esfera institucional, el nou responsable suprem dels exèrcits aliats al Regne de València va donar també, ben prompte, mostres evidents d'indisciplina i de professor un odi visceral a Joan Baptista Basset.⁵⁴⁵

4.6.2. Les operacions del comte de Peterborough al nord del regne.

L'ocupació aliada de la ciutat de València havia generat una reacció contundent a la cort de Felip de Borbó, on es va que diversos contingents que s'adreçaren al regne rebel: el comte de las Torres, Cristóbal Moscoso, va rebre ordres per posar rumb a l'Aragó i fer-se càrrec de les tropes que, a través del Maestrat, haurien de tallar la comunicació entre València i Barcelona; simultàniament, al duc de Popoli se li va encomanar la mobilització d'efectius a Múrcia amb els quals hauria de fer cap a Requena, on s'unirien amb els homes del mariscal Antonio del Valle, preparats per llançar un atac directe sobre la capital valenciana.⁵⁴⁶

El Maestrat es va convertir en l'escenari dels primers xocs entre les tropes borbòniques dirigides per Moscoso i els nuclis austriacistes del nord valencià, entre els quals la vila de Sant Mateu va adquirir un especial protagonisme.⁵⁴⁷ Aquesta localitat havia passat a control austriacista el dia 18 de desembre, en el marc d'una campanya dirigida des de Vinaròs pel general John Jones, qui pocs dies abans havia aconseguit també la capitulació pacífica de la veïna vila de La Jana amb l'inestimable suport de diverses partides de miquelets de les terres de l'Ebre.⁵⁴⁸

L'estratègica posició que ocupava Sant Mateu va permetre a Jones dirigir des d'allà una campanya que va aconseguir posar sota control la pràctica totalitat del territori entre el Sénia i el Millars –amb les significatives excepcions de Morella i Peníscola–, tot aprofitant que les escasses tropes borbòniques estaven ocupades en intentar aturar l'avanç de Basset i

---

⁵⁴⁴ Nomenament de Cardona com a virrei (Barcelona, 23 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 10, fol. 1-20.

⁵⁴⁵ Els xocs entre aquests dos personatges són analitzats a: J.L. CERVERA TORREJÓN, *Basset: mite i realitat*, *op. cit.*, p. 118-124.

⁵⁴⁶ Les diverses instruccions donades per Felip de Borbó són analitzades a: C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic*, *op. cit.*, vol. II p. 322.

⁵⁴⁷ A Journal of the Siege of San Matheo, capital of the Mastership of the military Order of Montesa in the Kingdom of Valencia, Londres, 1707, p. 4s.

⁵⁴⁸ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, p. 576. Entre els catalans que van passar la Sénia i van cooperar amb la caiguda de Vinaròs hi havia, entre d'altres, el vigatà Francesc Macià, "Bac de Roda".

Nebot cap a la ciutat de València.⁵⁴⁹ Tanmateix, el 27 de desembre es van presentar davant dels murs de Sant Mateu les tropes borbòniques amb les quals el comte de las Torres pretenia recuperar Vinaròs; l'endemà mateix es va iniciar un setge que, segons els càlculs de Moscoso, no hauria de durar més de dos dies, però que es va perllongar fins al 9 de gener, data en la qual el general borbònic va decidir abandonar la plaça i posar rumb a la capital del regne.⁵⁵⁰ El camí d'aquestes tropes cap a València prendria especial rellevància com a conseqüència de les violentes accions de càstig sobre la Salzadella, Borriol i Vila-real.

El comte de Peterborough, com s'ha dit, havia estat enviat a les Terres de l'Ebre els darrers dies de l'any 1705, amb la intenció d'aturar els intents borbònics de tallar la comunicació entre Catalunya i el Regne de València. Alliberat Sant Mateu, semblava lògic que les tropes angleses intentaren impedir l'avanç dels homes de Moscoso, però no va ser així. De nou, la cort de Carles d'Àustria va prioritzar el front català. El 14 de gener havia estat signada a Barcelona una missiva adreçada a Peterborough on s'informava aquest que l'entrada de tropes franceses pel Rosselló i l'avanç borbònic per l'Aragó posaven en greu perill Girona i Lleida, per la qual cosa era imprescindible reforçar les unitats militars que defensaven Barcelona i impedir que aquests contingents arribaren a la Ciutat Comtal.⁵⁵¹

El general anglès va sotmetre a la consideració del seu consell de guerra la decisió que calia prendre: si, com es demanava des de la cort de Carles d'Àustria, s'ordenava el gruix de les tropes tornar a Catalunya, es perdria inevitablement el País Valencià, però si s'obria des del Maestrat una ofensiva cap a la capital valenciana es corria el risc de deixar Barcelona exposada i, a més, no hi havia garanties per poder fer front a l'exèrcit enemic, ben probablement superior.⁵⁵² La decisió final del general anglès va ser salomònica: va desplaçar tota la infanteria amb què comptava al port de Vinaròs, per si fóra necessari el seu embarcament rumb a Barcelona; es va reservar, però, una companyia de dragons formada per 150 homes amb la qual va decidir posar rumb a la ciutat de València.

---

⁵⁴⁹ El 20 de desembre la ciutat de Castelló va proclamar rei Carles d'Àustria, i Jones s'hi va traslladar. Segons la narració anglesa del setge de Sant Mateu, durant l'estada de Jones al Maestrat li van retre obediència les viles de Cervera, Càlig, Traiguera, Xert, Alcalà de Xivert, les Coves de Vinromà, Benassal, Tírig, Benlloch, Cabanes, Vilafamés, la Pobla Tornesa, Castelló de la Plana, Serratella, Vilar de Canes, Castellfort, l'Anglesola, Fortanet, Culla, Benafigos, Sant Jordi, Canet lo Roig, Rossell, la Salzadella, Vilanova d'Alcolea, Albocàsser, Catí, Ares, la Serra d'En Galceran, Torreblanca, Orpesa, Borriol, la Torre d'En Domènech, Torre d'en Besora, Vilafranca, Portell, Cantavella, Villarroya, Vistabella i Atzaneta, a més de les ja esmentades viles de Benicarló, Sant Mateu i la Jana. Veg. *A Journal of the Siege*, *op. cit.*, p. 28.

⁵⁵⁰ G. WARBURTON, *A memoir of Charles Mordaunt*, *op. cit.*, vol. I, p. 219s.

⁵⁵¹ J. FREIND, *op. cit.*, p. 221s. i F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 266.

⁵⁵² El consell de guerra convocat per Peterborough va reunir a Albocàsser i el seu dictamen és reproduït a: J. FREIND, *op. cit.*, p. 225s. i comentat a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 266s.

El 27 de gener Peterborough anunciava formalment a Carles III les raons que l'havien conduït a prendre aquella decisió. No s'estava de recordar que les seues propostes no havien estat tingudes en compte al consell de guerra aliat, tot considerant que si haguera estat secundat quan va proposar iniciar les operacions a València, *"your Majesty probably would have had at this time not only a viceroy of Valencia, but the kingdom."* En aquestes circumstàncies, concloïa lacònicament el general anglés, havia decidit marxar cap a València i deixar la seua sort en mans de la providència; si aquesta li era contrària, almenys, moriria amb honor.⁵⁵³

La quixotesca determinació de Peterborough –així la qualifica el seu biògraf– d'arribar fins a València tenia, però, raons profundes bastant més prosaiques: el general sabia que la seua arribada a la capital del Túria li donaria un innegable prestigi entre la població i les institucions valencianes.⁵⁵⁴ De fet, la Ciutat de València s'havia adreçat al general el 26 de gener per demanar-li ajuda militar, una petició a la que també es va sumar uns dies més tard el comte de Cardona, virrei de València.⁵⁵⁵ Peterborough hi degué trobar la justificació que necessitava per decidir, contra les ordres del rei i contra el criteri majoritari del consell de guerra, marxar cap a la capital valenciana.

El general anglés va aconseguir nodrir el seu exigu exèrcit amb cavalls de Nules i de la ciutat de Castelló, i va tindre temps per incrementar els efectius de què disposava –amb incorporacions de voluntaris, de soldats de milícies i de grups miquelets del sud de Catalunya– fins a superar els 5.000 homes.⁵⁵⁶ Amb aquest heterogeni exèrcit el general anglés va posar rumb a València i va aconseguir, malgrat la seua inferioritat numèrica, que la ciutat i castell de Sagunt, defensats pel general O'Mahoni, es rendiren pacíficament, una fita que posava la rodalia de la capital valenciana a l'abast de les tropes aliades.

L'amenaça borbònica sobre la ciutat de València s'havia iniciat setmanes abans sota el lideratge del mariscal Antonio del Valle, i havia donat lloc a xocs puntuals amb les tropes de Basset. Entre els dirigents militars i polítics fidels a Felip V hi havia cert convenciment que la recuperació de València no seria difícil, però perquè la capital caiguera eren necessàries les tropes que el comte de las Torres hi portava des del nord del regne. Els dos contingents borbònics es van poder reunir definitivament el 15 de gener, i van establir el

---

⁵⁵³ Peterborough a Carles d'Àustria (Alcalà de Xivert, 27 de gener de 1706). Transcrit a: J. FREIND, *op. cit.*, p. 232-234. El dia 28 encara va ser signada a Barcelona una nova ordre reial on es demanava a Peterborough que *"pase a ella –a Tortosa– con el mayor número de tropas que pudiere recoger"*. Carles d'Àustria a Peterborough (Barcelona, 28 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 113s.

⁵⁵⁴ G. WARBURTON, *op. cit.*, p. 223.

⁵⁵⁵ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 267s.

⁵⁵⁶ G. WARBURTON, *op. cit.*, p. 236.

seu aquarterament general a Montcada de l'Horta. Uns dies més tard, el dia 21, el duc d'Arcos, nomenat virrei per Felip V, feia arribar a les autoritats de la capital un escrit on les convidava a rendir-se pacíficament. La resposta de Basset va ser contundent: “*si el señor duque de Arcos quería la ciudad, que se acercasse a las murallas, en donde le respondería no con papelillos, sino con pólvora y balas.*”⁵⁵⁷

La resposta del general dels maulets va confirmar als assetjadors els pitjors pronòstics: sabien que a la capital hi havia un nombre molt reduït de tropes regulars, però també sospitaven —i ara ho podien confirmar— “*aver infinito número de milicias que, detrás de cualquier reparo, aun el más leve, suelen obrar con bastante esfuerzo*”, un problema que s'agreujava pel lideratge que Basset exercia sobre la plebs valenciana, en haver-la convençuda del “*horror con que las tropas de Su Magestad los avían de pasra a todos al filo de la espada y quemarles las casas*”.⁵⁵⁸ Assetjar una ciutat en aquestes condicions es convertia, doncs, en una empresa molt difícil, més encara quan entre els dirigents militars borbònics començaven a detectar-se símptomes de divisió i desconfiança.⁵⁵⁹

“*Hacemos la guerra en un país enemigo del rey*”, afirmaria lacònicament el duc d'Arcos un dia abans que s'ordenara la retirada de les tropes borbòniques que intentaven assetjar València.⁵⁶⁰ La divisió interna entre els generals fidels a Felip de Borbó, la manca de diligència de la cort de Madrid a l'hora de prendre decisions estratègiques, el cansament de les tropes i, per contrast, l'alt grau de mobilització a la València austriacista, havien convertit la recuperació de la capital en un objectiu pràcticament impossible d'assolir. L'arribada de les tropes de Peterborough des del nord del regne acabaria de convèncer els assetjant que l'operació, almenys pel moment, s'havia d'ajornar.

---

⁵⁵⁷ J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 101. Segons el dietari de Planes, Basset va respondre “*que si quería, viniese, que con balas le esperaba*”. I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 28v.

⁵⁵⁸ Duc d'Arcos a Grimaldo (Campament borbònic a Montcada, 23 de gener de 1706). AHN, *Estado*, ll. 296. Citat per C. Pérez Aparicio, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 370.

⁵⁵⁹ Tant el duc de Popoli com el comte de las Torres es van negar a posar-se sota les ordres del duc d'Arcos, fins al punt que el primer va demanar, durant els dies del setge, tornar a Madrid d'immediat, i el segon va abandonar València voluntàriament. *Ibidem*, p. 372s.

⁵⁶⁰ Duc d'Arcos a Grimaldo (Campament borbònic a Torrent, 2 de febrer de 1706). AHN, *Estado*, ll. 296. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 386.

4.6.3. Les campanyes de Garcia Dávila al sud del Xúquer.

“Salió de Denia el suplicante por el mes de deziembre de dicho año 1705 y tomó la obediencia a todas las villas y lugares de el río Júcar allá.”⁵⁶¹ Així començava Francesc Garcia Dávila la narració del periple que el va portar a liderar la mobilització austriacista a la meitat meridional del Regne de València i que li va permetre, no sense dificultats, contribuir a la capitulació de les ciutats d’Oriola, Elx i Alacant. L’empresa, però, no va estar exempta de problemes i, de fet, les operacions de Garcia Dávila també es van posar ben prompte en el punt de mira del govern austriacista de València.

Per poder controlar amb unes mínimes garanties el sud valencià era imprescindible aconseguir la capitulació de la ciutat de Xàtiva, capital de les comarques centrals valencianes i enclavament estratègic en el camí entre València i Madrid. La capital de la Costera, com s’ha dit, havia estat, abans de començar la guerra i tot, un dels primers focus de conspiració austriacista. A més, els principals dirigents de les milícies de la ciutat s’havien incorporat a l’exèrcit de Basset al seu pas per Gandia: el 20 de gener de 1706 la cancelleria de Carles d’Àustria va signar les patents com a capitans de cavalleria del seu exèrcit per als xativins Gaspar Cebrià i Agulló, Joan Jacint de Tàrrega i Salvador, Joan de Pròxita, Joan Josep Micó i Elf de Pròxita.⁵⁶²

Un motí, aparentment espontani, dels presos que estaven reclosos al castell de Xàtiva es va convertir en l’espurna que va propiciar la capitulació de la ciutat. Basset va decidir enviar-hi el capità Onofre Cantó, amb la intenció de posar control a la situació, i uns dies més tard el van seguir els esmentats Micó i Tàrrega, aquest últim designat com a governador del castell. El 23 de desembre es va donar ordre a Nebot perquè s’adreçara a la capital de la Costera, on va aconseguir que el 2 de gener es produïra la protocol·lària aclamació de Carles III com a rei.⁵⁶³

En la conspiració de Xàtiva no només hi havia presoners, sinó que s’hi van veure implicades algunes de les famílies més influents de la ciutat. Miquel i Vicent Conejero, pare i fill, ja havien estat investigats per les autoritats, que temien que pogueren “*sublevarla* –la ciutat de Xàtiva– *con otros muchos que en aquel reyno havia y ponerla a la obediencia de Vuestra*

---

⁵⁶¹ Señor. Don Francisco Dávila, op. cit., fol. 4.

⁵⁶² Nomenament de capitans de cavalleria del regiment de Nebot (Barcelona, 20 de gener de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 248, fol. 204s. El sergent major de la companyia seria Gaspar Portolà, i Alexandre Nebot, germà de Rafael, en va ser nomenat tinent coronel.

⁵⁶³ F. de CASTELLVÍ, op. cit., vol. I, p. 613s.

Magestad”. El fill va ser enviat a València per ordre del virrei, però el pare es va posar al servei de Nebot immediatament després de la capitulació de la ciutat, tot contribuint a la defensa de la ciutat amb una unitat de 55 homes que pagaria amb els seus propis recursos.⁵⁶⁴ El doctor Basili Bru, membre de “*una de las familias más acomodadas*” de Xàtiva, va ser enviat a València pels jurats amb l’objectiu de negociar amb Basset les condicions en què s’hauria de verificar l’entrega de Xàtiva al domini aliàt; mentrestant, Jeroni Egea i Olomar, pertanyent a una “*conocida y clara estirpe*”, i Antoni Grau i Borja, van aprofitar la seua influència política al si del municipi xativí per convèncer la juraderia i els membre del Consell General dels beneficis que aportaria la proclamació de Carles III.⁵⁶⁵ Una vegada verificat el domini austriacista sobre Xàtiva “*lo aplaudió con públicas demostraciones*” don Carles Rotglà i Olomar, una actitud que van seguir altres petits nobles de la ciutat com don Dimas Blasco.⁵⁶⁶

Mentre es verificava la capitulació de Xàtiva, Garcia Dávila es va presentar davant dels murs de la vila d’Ontinyent el dia de Nadal de 1705 amb 3.000 miquelets, i les autoritats van haver de rendir la vila malgrat que durant les setmanes anteriors havien mirat de reforçar el dèbil sistema defensiu de la capital de la Vall d’Albaida.⁵⁶⁷ Josep Bas i Belda era Justícia de la vila a l’inici de l’any 1706 quan, segons el seu propi relat, “*encontró tan dispuestos los ánimos de los patricios al reconocimiento de la justa causa de Vuestra Magestad*” que va ser “*universal*” el suport dels ontinyentins a la capitulació.⁵⁶⁸

El periple de Garcia Dávila cap a les comarques meridionals el va portar a Xixona, que es va negar a prestar obediència i va repel·lir l’atac aliàt, així com a diverses localitats de l’horta d’Alacant, com ara Busot, Sant Joan i Mutxamel, que sí que li van obrir les seues portes durant els primers dies de l’any 1706.⁵⁶⁹ L’objectiu fonamental era, en qualsevol cas,

---

⁵⁶⁴ Memorial de don Vicent Conejero al Consell d’Aragó (Barcelona, 5 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, s.f.

⁵⁶⁵ Memorials del doctor Basili Bru, Jeroni Egea i Antoni Grau (Barcelona, 23 de gener de 1712). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 229-260.

⁵⁶⁶ Memorials de Carles Rotglà i de Dimas Blasco (Barcelona, 14 de març i 25 de juny de 1712). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 332s. i 414s.

⁵⁶⁷ Sobre la caiguda d’Ontinyent, veg. Vicent TEROL I REIG, “La Guerra de Successió a la Vall d’Albaida”, *Aguait*, núm. 24-25 (2007), p. 217-251 (sobre aquesta qüestió, p. 224).

⁵⁶⁸ Memorial de Josep Bas al Consell d’Aragó (Barcelona, 9 de juliol de 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48b., fol. 247s.

⁵⁶⁹ A Xixona ocupava la capitania de les milícies Pere Corbí, que es va convertir posteriorment en un dels principals líders del borbònisme a les comarques del Vinalopó. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. I, fol. 601. La capitulació dels pobles de Sant Joan i Benimagrell va ser resultat de la campanya de mobilització que hi havien dut a terme Esteve Morales del Cañón i el doctor Pere Morales, aquest últim prevere i responsable de la parròquia d’aquests llocs. Memorials d’Esteve Morales i de Pere Morales (Alacant, 4 de juliol i 22 de setembre de 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48 (fol. 99 i 632). El mes de març de 1706 la cort de Barcelona

la ciutat d'Alacant i el seu castell, peça fonamental per garantir el control del sud valencià, per mantindre sota control les tropes borbòniques remeses des de Múrcia i, així mateix, per impedir que la cort de Felip V tinguera accés a la mar a través del port més proper a la capital de la Monarquia.

Garcia Dávila, de fet, havia orientat la seua campanya cap al sud perquè així li ho havien demanat “*unos caballeros de la buerta de Alicante, para que fuese a poner sitio a dicha ciudad de Alicante*”.⁵⁷⁰ Entre aquests cavallers és bon probable que estiguera don Àlvar Escòrcia. Son pare, Joan Escòrcia, cavaller de Montesa, havia estat governador de Xàtiva, però la carrera del jove Àlvar es va orientar a la carrera militar: entre 1672 i 1682 va exercir diversos oficis militars a Flandes, i l'any 1691, instal·lat de nou a Alacant, va ser l'encarregat de defensar la ciutat durant el bombardeig francès.⁵⁷¹

Després de la mort de Carles II, com s'ha dit, tant Francesc Escòrcia, germà del pare de don Àlvar, com el fill d'aquell, havien estat identificats per l'autoritat virregnal com a destinataris de diverses gasetes provinents de Gènova. Però no van ser els únics membres de la família a implicar-se amb els primers moviments sediciosos: segons el memorial presentat per Àlvar Escòrcia, la seua inclinació cap a la Casa d'Àustria era tan coneguda que el comte de Cifuentes es va posar en contacte amb ell per demanar-li que, al pas de l'armada aliada l'estiu de 1705, tinguera enllestida una mobilització a la ciutat d'Alacant. L'operació, com és sabut, va fracassar en aquest moment, així que Escòrcia va haver de buscar refugi a la Vila Joiosa, des d'on va poder mantindre contacte amb les autoritats austriacistes de València i Barcelona amb la mirada posada en un nou intent sobre Alacant.

El dia de Reis de l'any 1706 els homes de Garcia Dávila es van presentar davant dels murs d'Alacant i van demanar la capitulació pacífica de la ciutat i del seu castell. La manca de resposta va provocar l'inici d'un bombardeig que no va aconseguir, però, fer canviar d'opinió les autoritats alacantines. Entre aquestes tenia especial influència el marquès del Bosch, nomenat unes setmanes abans governador d'Alacant en substitució de

---

va demanar al comte de Cardona que tinguera en compte Esteve Morales per a algun càrrec públic. Veg. Carles d'Àustria al comte de Cardona (Barcelona, 4 de març de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 249, fol. 140.

⁵⁷⁰ Señor. Don Francico Dávila, op. cit., p. 4.

⁵⁷¹ Memorial d'Àlvar Escòrcia (s.l, s.d.). AHN, *Estado*. Citat per P. VOLTES, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, op. cit., p. 179-182.

Vicent Falcó.⁵⁷² El noble alacantí comptava amb recursos econòmics extraordinaris per organitzar la defensa –fonamentalment, els drets de la Generalitat, cedits a la Batlia General d’Alacant i gestionats pel receptor d’aquesta, Eusebi Salafranca–, i també amb el compromís de Felip V de permetre el desembarcament de 100 francesos fins que arribaren les tropes castellanques, així com la garantia que una part dels soldats que arribarien a la ciutat romandrien dins d’aquesta i no serien directament traslladats a la guarnició del castell.⁵⁷³

Aquest primer atac austriacista sobre Alacant va ser ràpidament avortat per dos fets quasi simultanis: l’ordre remesa a Dávila perquè es presentara immediatament a Dénia com a conseqüència de les acusacions que s’havien fet sobre ell, i l’entrada en escena de les tropes dirigides per mossén Luis Belluga, bisbe de Múrcia. Semblava, doncs, que l’ocupació del sud valencià seria pràcticament impossible per a les tropes austriacistes, així que Felip V no va dubtar a transmetre a les autoritats d’Oriola les favorables notícies que indicaven l’extinció de *“la sedición en la universidad de Monfort, y las villas de Aspe, Novelda y Agost”* i que, així mateix, *“se han sosegado las villas de Elche y Crevillent, que estaban próximas a cometer un desorden”*.⁵⁷⁴

L’optimisme de Felip de Borbó obviava, però, l’existència de diversos indicis que apuntaven a l’existència de moviments sediciosos entre les més bones famílies d’Oriola i d’Elx. A la capital del Segura, el totpoderós marquès de Rafal havia fet palés el seu compromís borbònic mitjançant la formació d’un regiment amb el qual havia eixit d’Oriola, rumb a Elx, el 9 de gener de 1706.⁵⁷⁵ El problema, però, és que el noble oriolà actuava al marge de les instruccions del bisbe Belluga i que, a més, tenia altres objectius que la cancelleria de Felip de Borbó no va poder conèixer a temps: quan Dávila es trobava en la rodalia d’Alacant, el marquès de Rafal li va fer saber, per via de dos religiosos, que Belluga dirigia un contingent de 4.000 homes rumb a la ciutat, i que entre aquests hi havia els homes que dirigia el propi Rafal. Aquest, però, no es va conformar amb desvetlar l’estratègia borbònica a l’enemic, sinó que va proposar a Dávila un acord pel qual els austriacistes no dispararien els homes de Rafal, ni les tropes que dirigia l’oriolà ho farien sobre els soldats de Francesc García. Si el pla eixia endavant, es podria derrotar les tropes

---

⁵⁷² Felip V al marquès del Bosch (Madrid, 23 de desembre de 1705) AHN, *Consejos*, ll. 2452. El govern de la ciutat d’Oriola va ser segregat de la jurisdicció del marquès del Bosch i confiat al marquès de Rafal.

⁵⁷³ Felip V a la ciutat d’Alacant (Madrid, 9 de gener de 1706). AHN, *Consejos*, ll. 2452.

⁵⁷⁴ Felip V a la ciutat d’Oriola (Madrid, 19 de febrer de 1706). AHN, *Consejos*, ll. 2452.

⁵⁷⁵ Uns dies més tard, Felip V va agrair al marquès la seua implicació “en juntar el batallón y otros socorros con que partísteis para Elche con ánimo de intentar el desacer a los sediciosos que bloquearon la plaza de Alicante”. Felip V al marquès de Rafal (Madrid, 21 de gener de 1706). AHN, *Consejos*, ll. 2452.

murcianes, fer el bisbe presoner, ocupar Alacant i, a resultes de tot això, ingressar *“passado de dos millones por no aver podido sacar los mercantes franceses nada de todos sus bienes de dicha ciudad.”*⁵⁷⁶

És possible que amb aquesta estratègia Rafal només buscara evitar les conseqüències més greus d'un xoc armat. Actuant com a agent doble s'assegurava el reconeixement de Felip V si la victòria era per als borbònics, però també es podia atribuir el mèrit de la conspiració si els vencedors eren els austriacistes. I, a més, fóra quin fóra el resultat de la batalla, garantia que els seus homes, i ell mateix, no serien atacats. El problema és que Rafal, malgrat la vehemència del seu posicionament públic, tenia poca credibilitat a ulls de l'administració borbònica. Segons algunes informacions, la seua campanya era resultat de la por *“d'esser carcerato”*;⁵⁷⁷ i la seua oposició a unir les seues tropes amb les del bisbe Belluga ja havia començat a despertar els recels del mitrat i de la cort madrilenya.⁵⁷⁸

Després de tornar de la seua breu estada a Dénia, Garcia Dávila es va adonar que, amb els homes de Belluga envoltant la ciutat, era pràcticament impossible reprendre el setge d'Alacant, així que es va estimar més atendre les peticions d'ajuda que li arriaven des de la Vall d'Albaida, *“y en particular la villa de Ontinyente”*.⁵⁷⁹ Sobre aquesta localitat, efectivament, les tropes del bisbe de Múrcia havien posat setge el 28 de gener, així que el 2 de febrer els resistents van haver de capitular.⁵⁸⁰ No calgué, però, que Garcia Dávila arribara a Ontinyent: Belluga i Corbí, instal·lats a la vila, van decidir abandonar-la en tindre notícies de la proximitat de les tropes del general austriacista.

4.6.4. La conquesta es completa: Alacant, Elx i Oriola.

Recuperat el control austriacista sobre la Vall d'Albaida, la ciutat d'Alacant es va convertir, de nou, en un objectiu prioritari, però l'empresa no es va confiar al controvertit Garcia Dávila, enviat a la Vall d'Aiora, sinó a les tropes regulars que hi portaria Rafael

---

⁵⁷⁶ Señor. Don Francisco Dávila, op. cit., p. 5.

⁵⁷⁷ Molinari a Eugeni de Savoia (Alacant, 13 de març de 1706). *Kriegsarchiv*, AFA, K. 252, s.f. Segons el comerciant genovès, si Rafal es canviava al bàndol aliat, *“avrà un gran seguito avendo molte intelligenze et essendo molto stimato in quella città e ne'luoghi circonvicini fino ad Elche.”*

⁵⁷⁸ Belluga afirmava no entendre *“a este cAVallero ni sus máximas”* i notificaria a Felip V que la negativa de Rafal a unir-se al contingent *“muy mal ha parecido”*. Veg. Belluga al president del Consell de Castella (s.l., 18 de gener de 1706). AHN, *Estado*, ll. 296. Citat per C. PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic*, op. cit., vol. II, p. 394.

⁵⁷⁹ Señor. Don Francisco Dávila, op. cit., p. 5.

⁵⁸⁰ V. TEROL I REIG, “La Guerra de Successió”, op. cit., p. 227-230.

Nebot i a l'exèrcit maulet articulat al voltant de l'alacantí Àlvar Escòrcia.⁵⁸¹ Aquest, com s'ha dit, s'havia hagut de refugiar a la Vila Joiosa, una localitat litoral des de la qual podia mantindre el contacte amb València i amb Barcelona. I de fet, va ser a petició de Peterborough i Cardona que va alçar un regiment de 500 homes “*a expensas propias*”, al qual se sumarien durant els mesos posteriors centenars d'homes fins arribar a formar, segons Escòrcia, un contingent que superava els 3.000 individus.⁵⁸²

Perquè l'empresa triomfara, però, no era suficient amb els voluntaris reclutats per Escòrcia. Calien tropes reglades, i aquestes sols podien arribar a la ciutat per mar. A l'interior de la capital, mentrestant, la política repressiva desplegada per O'Mahoni feia difícil que prosperara cap intent de conspiració, així que la cooperació dels assetjants amb els ciutadans d'Alacant semblava bastant difícil. Tot i així, hi havia notícies que confirmaven que la ciutat havia intentat “*sollevarsi*” en més d'una ocasió, tot i que aquests intents havien fracassat fins aleshores i havien portat a la presó, o a l'exili, “*il fiscole et avvocato della città, il segretario della medesima, un giurato, un tenente di giustizia, alcuni cavalieri e cittadini del governo e molti altri*”.⁵⁸³

Entre els detinguts hi havia, efectivament, el Justícia d'Alacant, Josep Miralles d'Imperial, marquès de la Torre de Carrús, membre d'una família d'origen il·licità recentment elevada a la noblesa.⁵⁸⁴ Les sospites sobre aquest ja havien aparegut durant el setge de Garcia Dávila sobre la ciutat i, de fet, després de la seua detenció va ser acusat de tindre acordat amb don Àlvar Escòrcia l'entrega d'Alacant als austriacistes.⁵⁸⁵ A més de Miralles, van ser objecte d'investigació, detenció i deportació l'advocat fiscal de la ciutat, Domènec Tredós i Royo, el seu cunyat, Tomàs Roca –“*agitador disimulado*” que aspirava a la

---

⁵⁸¹ El 2 de març Francesc Garcia Dávila, sobre el qual s'havien fet, com s'ha dit, diverses acusacions, va entrar detingut a la ciutat de València. Aquesta dada és, curiosament, obviada en la seua nota autobiogràfica. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 112s.

⁵⁸² Memorial d'Àlvar Escòrcia, *op. cit.*, p. 180. Entre els homes que van seguir Escòrcia hi havia Calixte Marco, qui es va unir als homes de Garcia Dávila durant el primer setge d'aquest, instal·lant-se més tard a la Vila Joiosa en companyia d'Escòrcia. Els Marco, però, no van poder assistir a la definitiva caiguda de la seua ciutat natal perquè, enviats a Xàtiva a col·laborar en la defensa del setge de maig de 1706, van ser detinguts i deportats. Memorial de Calixte Marco (Barcelona, 25 de setembre de 1708). HHStA, *Spanien Varia*, K. 48, fol. 532s.

⁵⁸³ Bartolomeo Molinari a Eugeni de Savoia (Alacant, 13 de març de 1706). *Kriegsarchiv*, AFA, K. 252, s.f.

⁵⁸⁴ Sobre els Miralles, veg. P. RUIZ TORRES, *Señores y propietarios.*, *op. cit.*, p. 145s.

⁵⁸⁵ J. PRADELLES NADAL, *op. cit.*, p. 63s. Segons O'Mahoni, el marquès “sólo parecía fácil de dejarse engañar, aunque por su poder y riqueza hubiera sido muy seguido de los malos”.

Batlia General, segons O'Mahoni—, el secretari Victorià Tredós, el tinent de Justícia Ciril Pérez i alguns altres.⁵⁸⁶

Els Tredós eren una de les famílies més influents al municipi alacantí, com ho demostra el fet que dos germans d'aquesta nissaga, Bertomeu i Victorià Tredós i Pasqual, hagueren quasi monopolitzat durant el regnat de Carles II l'administració del dret de duana i la secretaria de la ciutat.⁵⁸⁷ Domènec Tredós i Royo, fill de Bertomeu, era doctor en Drets, i també va ocupar diferents càrrecs en l'administració: va ser assessor del Justícia d'Alacant, de la Governació, subdelegat de l'advocat fiscal i, finalment, va ser elevat a l'ofici d'advocat fiscal després dels fets de 1691. Victorià Josep Tredós i Cerdà, cosí d'aquest últim i fill de l'advocat d'Alacant, va succeir son pare en aquest ofici municipal, que ocupava en el moment que les tropes de Garcia Dávila van posar setge a la ciutat.⁵⁸⁸

La conspiració alacantina comptava, doncs, amb personatges ben situats en l'esfera pública, amb una notable capacitat d'actuació i, ben probablement, amb un poder de mobilització social molt considerable. No és estrany, doncs, que a l'alt comandament aliats es tinguera el convenciment que, malgrat el fracàs de la primera operació de Garcia Dávila, a Alacant es podria produir un canvi significatiu "*all'arrivo dell'Armata navale*".⁵⁸⁹

Els vaixells aliats necessaris per llançar l'atac sobre Alacant no hi van poder arribar fins al mes de juny de l'any 1706. L'armada, dirigida per l'almirall John Leake, feia temps que navegava per la Mediterrània, però el setge borbònic sobre Barcelona es va convertir en la principal preocupació a la cort de Carles d'Àustria i, com a conseqüència, les embarcacions van haver de fer cap a Catalunya directament.⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁶ Els altre encausats eren: don Josep Jover —"*mozo algo travieso*"—, Dionís Berenguer, l'alferes de la milícia Màxim Pérez —relacionat amb gent de l'horta "*que se conocia ya con amagos de sedición*"—, don Marc Antoni Berenguer —interlocutor amb els caputxins d'Alacant "*que por infidentes fueron embarcados para Cartagena*"— i el ciutadà Blai Cassany, sogre del doctor Silvestre Cerdà, que també seria assessor de Justícia de la ciutat. L'informe, a: O'Mahoni a Grimaldo (Alacant, 9 de febrer de 1707). AHN, *Estado*, ll. 190. Citat a *Ibidem*, p. 64-66. Segons Jesús Pradells, a la llista d'alacantins vinculats a les institucions que van cooperar amb l'austriacisme es podria afegir el Batle General del sud del Regne de València, don Vicent Pasqual de Pobil, que va mantindre el seu càrrec durant l'ocupació austriacista. Sobre Cassany, veg. Memorial de Silvestre Cerdà al Consell d'Aragó (Barcelona, 14 de març de 1712). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 364s.

⁵⁸⁷ Victorià Tredós havia estat assessor de la Governació *dellà Xixona* abans d'ocupar la secretaria de la ciutat, càrrec que va ocupar fins a la seua mort, ocorreguda l'any 1699. El germà gran d'aquest, Bertomeu Tredós, va viure fins a l'any 1703. Veg. Memorial de Domènec Tomàs Tredós al Consell d'Aragó (Barcelona, 21 de gener de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 490s.

⁵⁸⁸ *Ibidem*. Un altre dels fills de l'advocat d'Alacant, Tomàs Apolinar Tredós i Cerdà, va ocupar l'administració dels drets reials de duana, càrrec que ocupava també quan va començar la guerra.

⁵⁸⁹ Molinari a Eugeni de Savoia (Alacant, 3 de gener de 1706). *Kriegsarchiv*, AFA, Fasz. 252, s.f.

⁵⁹⁰ L'armada havia arribat a Lisboa el mes de gener de 1706, però el 26 de març Carles d'Àustria va informar Leake que la capital catalana corria perill de ser assetjada. Veg. S. MARTIN-LEAKE, *op. cit.*, vol. II, p. 5s.

Com ja havia ocorregut un any abans, en tindre notícia de l'arribada de l'armada, el comte de Peterborough va proposar una estratègia que prioritzava el territori valencià, però que tampoc no va ser presa en consideració per Barcelona en aquesta ocasió. El projecte, segons va fer saber el generalíssim a l'almirall Leake, consistia a traslladar Carles III a Portugal i fer entrar l'exèrcit aliat per la frontera d'Extremadura; de Catalunya i el País Valencià, mentrestant, s'encarregaria el propi Peterborough qui, amb aquesta idea en ment, va sol·licitar a Leake el desembarcament d'un nombre significatiu de soldats a la badia d'Altea.⁵⁹¹ La cort de l'arxiduc no només es va negar a donar suport al projecte de Peterborough, sinó que va remetre ordres a València perquè el general anglés, en companyia de Rafael Nebot, passaren a Catalunya i s'incorporaren al contingent designat per repel·lir el setge borbònic.⁵⁹² El general va ajornar la decisió tant com va poder, però finalment l'11 d'abril es va embarcar en companyia de Nebot al Grau de València amb uns 2.000 soldats d'infanteria i 600 de cavalleria.

La marxa de Peterborough i Nebot deixava el territori valencià en una posició molt fràgil des del punt de mira militar, circumstància que els exèrcits borbònics van saber aprofitar. Després d'haver abandonat el setge de València, els homes del comte de las Torres es van instal·lar a la comarca de la Ribera, on van saquejar les viles d'Alberic i Tous, va arrasar el petit poble de Manuel i, finalment, van poder ocupar les estratègiques localitats de Carcaixent, Alzira, Sueca i Cullera.⁵⁹³ Unes setmanes més tard, encara van tindre temps per posar setge a la ciutat de Xàtiva, que va quedar sotmesa al contundent atac enemic durant pràcticament una setmana. Només la perícia de Basset va permetre a l'exíguua guarnició de la ciutat resistir l'atac.⁵⁹⁴

La victòria aliada a Barcelona va produir un canvi significatiu en la situació militar de la València austriacista. Pocs dies després que s'haguera trencat el setge borbònic sobre la capital catalana, el consell de guerra aliat va decidir enviar a València els tan esperats recursos: la cavalleria es posaria rumb al territori valencià de forma immediata, Peterborough s'embarcaria amb 6.000 homes rumb al Cap i Casal, i la flota de l'almirall

---

⁵⁹¹ *Ibidem*, p. 8s. i MAHON, *op. cit.*, p. 177s.

⁵⁹² Carles d'Àustria a Peterborough (Barcelona, 31 de març de 1706). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 214, fol. 74s. El mateix dia van ser remesos documents anàlegs a Rafael Nebot, i instruccions per als comtes de Çavellà i Cardona perquè pressionaren el general anglés.

⁵⁹³ J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario*, *op. cit.*, p. 125 i I. PLANES, *op. cit.*, vol. I, fol. 48s.

⁵⁹⁴ Basset havia eixit de València el dia 4 de març per contribuir a la defensa d'Alzira, i hi va romandre pràcticament un mes, fins que es va veure obligat a retirar-se a Xàtiva, on el va sorprendre el setge borbònic a partir del 16 de maig. Veg. J.L. CERVERA TORREJÓN, *Basset: mite i realitat*, *op. cit.*, p. 124s.

Leake faria el mateix al sud del regne, on hauria de portar tropes a Dénia o Altea, amb les quals s'hauria d'intentar aconseguir la capitulació de la ciutat d'Alacant.⁵⁹⁵ El primer símptoma del canvi de conjuntura es va poder veure a l'assetjada ciutat de Xàtiva: el dia 24 de maig, el comte de las Torres va ser cridat a Castella i va abandonar la capital de la Costera; uns dies més tard, la resta de tropes borbòniques van fer el mateix a les viles de la Ribera.⁵⁹⁶

Després d'haver-se debatut intensament amb Peterborough, l'armada de l'almirall Leake va posar rumb al regne de Múrcia, des d'on havien arribat notícies de l'existència d'un nucli disposat a aclamar Carles d'Àustria com a rei.⁵⁹⁷ Dit i fet, el 23 de juny, al pas de la flota anglesa per Cartagena, el comte de Santa Cruz de los Manueles, *cuatralbo* de les galeres d'Espanya, que tenien la seua base al port d'aquesta ciutat, va fer pública la seua adhesió a la causa de l'arxiduc, decisió que va ser secundada per les autoritats municipals un dia més tard.⁵⁹⁸ El control d'un dels ports més importants de la Mediterrània occidental i l'adhesió a la causa aliada de la pràctica totalitat de la tripulació de les galeres va posar l'armada aliada en una còmoda posició, gràcies a la qual sir Joan Leake va poder demanar, sols uns dies més tard, la rendició de la ciutat i el castell d'Alacant.

Els continus moviments de l'armada pel litoral meridional valencià durant els mesos de maig i juny de 1706 havien permés que els nuclis austriacistes d'aquesta regió pogueren entrar en contacte amb els dirigents aliats i preparar, en coordinació amb aquests, una operació combinada. Don Àlvar Escòrcia, de la Vila Joiosa estant, va poder contactar amb "el marqués de Villar", qui el va informar que l'armada estava enllestida i el va instar a reagrupar els seus efectius i portar-los a les rodalies de la ciutat d'Alacant.⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁵ El Consell de Guerra va tindre lloc a bord de l'embarcació capitana de l'armada de Leake, davant del port de Barcelona, el 9 de maig de 1706. Veg. S. MARTIN-LEAKE, *op. cit.*, vol. II, p. 44s. El dia 18 la flota es va posar en marxa. Des dels darrers dies del mes de maig ja s'havien produït alguns desembarcaments de tropes a la Marina. Veg. J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 129 (anotació del dia 29 d'abril)

⁵⁹⁶ Els síndics d'Algemesí, Alzira i altres localitats van arribar a València el 9 de juny per prestar públicament obediència a Carles III. Veg. *Ibidem*, p. 141.

⁵⁹⁷ En realitat, la indecisió respecte al lloc exacte on havien de ser desembarcades les tropes que havien estat destinades al territori valencià no va ser només conseqüència de les peticions de Peterborough. El 27 de maig, quan els vaixells estaven ancorats davant del port de València l'almirall Leake va rebre una carta de la reina d'Anglaterra on l'instava a transportar totes les tropes que poguera reunir al litoral de Savoia, on el duc Víctor Manuel estava greument amenaçat per l'enemic. La carta, datada al palau de Kensington el 2 d'abril de 1706, és reproduïda a: S. MARTIN-LEAKE, *op. cit.*, vol. II, p. 49s.

⁵⁹⁸ Sobre la conspiració de les galeres reials, encapçalada pel comte de Santa Cruz de los Manueles, veg. J.D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, *Felipe V, op. cit.*, p. 129-131. La rendició de Cartagena es va produir el dia 24.

⁵⁹⁹ El noble a qui fa referència Escòrcia en el seu memorial era, probablement, don Vicente Pedro Álvarez de Toledo y Portugal, marqués del Villar de Grajaneros i fill del comte d'Oropesa. Veg. Memorial d'Àlvar Escòrcia, *op. cit.*, p. 180.

Immediatament, un contingent format per uns 3.000 individus es va apoderar del monestir de la Santa Faç, en la rodalia de la ciutat.

La decisió de completar la conquesta del Regne de València i de reforçar les defenses d'aquest havia estat una de les primeres decisions de l'alt comandament aliat després de la fi del setge de Barcelona el mes de maig de 1706. El dia 24 d'aquest mes Carles III havia fet pública una crida a totes les autoritats –civils, militars i eclesiàstiques– de la Monarquia Hispànica en què les instava a proclamar-lo rei i a cooperar en l'esforç militar aliat, un esforç que, en el cas valencià, es concretaria en dues accions contundents: l'enviament de 4.500 infants i 2.000 cavalls sota la direcció del comte de Peterborough i el trasllat a la Marina i Alacant d'una marina de guerra anglesa comandada per sir John Leake.⁶⁰⁰ Els darrers dies del mes de maig l'armada ancorava davant del Grau de València, i els primers de juny posava rumb a la badia d'Alacant.⁶⁰¹

Simultàniament, el marquès de Rafal i les autoritats municipals d'Oriola van tornar a donar mostres de les seues reticències a cooperar en l'esforç econòmic i militar que es demanava des de la guarnició borbònica d'Alacant.⁶⁰² O'Mahoni, indignat, va adreçar una missiva a la cort amb greus acusacions sobre el noble oriolà, de qui sospitava que havia mantingut converses amb persones de l'entorn del comte de Santa Cruz i que havia donat instruccions secretes als llocs de Novelda i Cabdet perquè proclamaren rei l'arxiduc Carles.⁶⁰³ Tanmateix, la inhibició dels magistrats d'Oriola –justificada per aquests en la invasió competencial que es pretenia fer des d'Alacant– no va conduir a un trencament explícit fins que no es van presentar en les proximitats de la ciutat les tropes austriacistes.

Rafael Nebot, que ja havia tornat a València després d'haver defensat Barcelona del setge borbònic, va arribar a les terres del Segura després d'haver participat en la reeixida campanya de Peterborough sobre Requena i d'haver pogut avançar cap al sud per la vall del

---

⁶⁰⁰ Els acords del consell de guerra són reproduïts a *Relation de ce qui s'est passé en Espagne sous la conduite de myord comte de Peterborough*, Amsterdam, 1708. El decret és transcrit a F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 279-282.

⁶⁰¹ Veg. S. MARTIN-LEAKE, *op. cit.*, p. 53.

⁶⁰² Des de Madrid es van donar ordres a Rafal perquè s'incorporara al contingent que dirigien Belluga i el duc de Sarno que s'havia de dirigir cap a les comarques centrals, però el marquès es va negar a incorporar-s'hi, tot al·legant problemes de salut. El Consell d'Oriola, per la seua part, es va mostrar disposat a pagar un terç de 300 infants i 200 unitats de cavalleria que hauria de contribuir a la defensa de la ciutat. Veg. J. PRADELLS, *op. cit.*, p. 66s.

⁶⁰³ *Ibidem*, p. 68. Segons Pradells, que segueix en aquest punt la biografia del marquès de Rafal publicada per Alfonso Pardo i Manuel de Villena, descendent del noble oriolà, la pressió exercida per O'Mahoni, i les seues contundents formes van fer que bona part de la petita noblesa i el clergat d'Oriola abraçaren la causa austriacista.

Vinalopó. Les companyies que dirigia Joan Jacint Tàrrega des del seu nomenament com a governador de Xàtiva també van posar rumb a Oriola i, per últim, el regiment d'infanteria d'Antoni Mas i Borràs, que hauria d'haver acompanyat Peterborough fins a Madrid, també va rebre ordres del general anglès perquè, per mar, s'adreçara al port de Cartagena.⁶⁰⁴

Els primers dies del mes de juliol de 1706 les tropes angleses del brigadier Richard Gorges i les unitats que dirigia Rafael Nebot arribaven al camp d'Elx. En aquestes circumstàncies, Victori Durà, governador del marquesat en representació del duc d'Arcos, va convocar el Consell General per demanar a tots els seus membres “*que se aprestasen a una vigorosa defensa*”. La petició, però, no va tindre bona acollida entre els presents, i el propi jurat en cap, Pere Miralles de Siurí, va demanar als consellers que donaren “*la devida obediencia*” a Carles d'Àustria, que era “*su legítimo rey y señor*”. Immediatament després, el Consell va nomenar quatre persones perquè anaren a informar Gorges que la voluntat de la vila era “*proclamar el glorioso nombre de Vuestra Magestad*”.⁶⁰⁵

La resolució del jurat en cap va ser seguida, entre d'altres, pel seu germà, Josep Miralles de Siurí, per Joan Soler de Cornellà i per Isidre, Pere i Joan Vaïllo de Llanos. Tots ells eren membres de les més conspícues famílies de l'oligarquia política i econòmica d'Elx: Isidre Vaïllo era, com ho havien estat altres membres de la seua família, cavaller de Montesa;⁶⁰⁶ Joan Vaïllo, possiblement germà d'aquest, devia tindre una fortuna considerable, com ho indiquen les anàlisis sobre la política confiscatòria fetes per Virginia León: els seus béns tenien un valor total solament superat pels del marquès de Boil i el comte de Cervelló.⁶⁰⁷ Els Soler de Cornellà també tenien una posició acomodada gràcies a la possessió de nombroses extensions de terres.⁶⁰⁸ Els Miralles de Siurí, per la seua part, estaven emparentats amb els Miralles d'Imperial, establerts a Alacant, titulars del marquesat de la Torre de Carrús i, com s'ha dit, implicats en la conjura austriacista del mes de gener.

---

⁶⁰⁴ Memorial d'Antoni Mas i Borràs al Consell d'Aragó (Barcelona, 21 de gener de 1711). HHStA, *Espanien Varia*, K. 50, fol. 224s. El regiment dirigit per aquest individu tenia 500 homes que va pagar ell mateix. Sobre l'estratègia de Peterborough, veg. Peterborough a Stanhope (València, 24 de juny de 1706). Citat a *Letters from the Earl of Peterborough to General Stanhope in Spain*, Londres, 1834, p. 14s.

⁶⁰⁵ Memorial de Pere Miralles de Siurí al Consell d'Aragó (Alacant, 4 de juliol de 1708). HHStA, *Espanien Varia*, K. 48, fol. 102.

⁶⁰⁶ Veg. J. CERDÀ I BALLESTER, *Els cAVALLERS i religiosos de l'orde de Montesa*, op. cit., p. 414.

⁶⁰⁷ Virginia LEÓN SANZ, “Un conflicto inacabado: las confiscaciones a los austracistas valencianos después de la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, núm. 15 (2014), p. 195-237 (sobre Vaïllo, p. 219). L'arxiduc el nomenaria comte de Torrellano, títol que li va ser reconegut més tard per Felip V.

⁶⁰⁸ Ramon BALDEQUÍ ESCANDELL i Jesús PRADELLS NADAL, “La familia de don Leonardo Soler de Cornellà. Un linaje de caballeros en Elche durante el siglo XVIII”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 11 (1992), p. 25-65.

Després d'haver-se produït la capitulació d'Elx, el marquès de Rafal va començar a fer els preparatius per entregar la capital del Baix Segura. Aquesta ciutat havia mantingut històricament una estreta relació amb Múrcia i Cartagena, així que el motí de les galeres d'Espanya i l'aclamació de Carles d'Àustria en aquesta última ciutat degueren influir de forma decisiva entre la classe política oriolana que, com s'ha dit, havia tingut diversos enfrontaments amb O'Mahoni.⁶⁰⁹ L'oriolà Josep Díaz Fernández Saavedra, per exemple, era sergent major del batalló de milícies d'Oriola en el moment que es va iniciar la guerra, però anteriorment havia estat capità a les galeres d'Espanya durant més de vint anys.⁶¹⁰ Trajectòries semblants tenien els també oriolans Josep Moreno i Masquefa, que seria nomenat sergent major pel marquès de Rafal, i els germans Nicolau i Jaume Timor de Cabrero, auditor i capità, respectivament, dins del regiment d'Ahumada.⁶¹¹

Fóra com fóra, abans de la fi del mes de juliol de 1706 el marquès de Rafal va eixir a l'encontre de les tropes que dirigia Rafael Nebot per oferir-li la seua col·laboració.⁶¹² La ciutat va quedar sota el control del noble oriolà, en qui va recaure la responsabilitat d'organitzar l'aparell militar que hauria de defensar la comarca i, al mateix temps, de mantindre sota control els individus que de forma més vehement s'havien aliniat amb Felip V, entre ells el bisbe d'Oriola, Josep de la Torre i Orumbella.⁶¹³ Segons el relat que ofereix Castellví, Nebot va garantir a la ciutat la conservació dels seus "*privilegios y honores*", una proposta que va convèncer els membres del Consell General d'Oriola per acceptar la capitulació pacífica.⁶¹⁴

Convertida la ciutat d'Alacant en una illa borbònica després de la caiguda d'Elx i d'Oriola, el dia 31 de juliol es va iniciar l'atac contra la ciutat des de les embarcacions

---

⁶⁰⁹ Sobre l'austriacisme murcià, i els lligams d'aquest amb la ciutat d'Oriola, veg. Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, "El *austracismo* castellano", *op. cit.*, *passim*.

⁶¹⁰ Memorial de Josep Díaz Fernández de Saavedra al Consell d'Aragó (Barcelona, 1 de juliol de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 57s.

⁶¹¹ Memorial de Josep Moreno i Masquefa al Consell d'Aragó (Barcelona, 7 de desembre de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 178s.

⁶¹² La data exacta és, encara, objecte de discussió, ja que la biografia de Rafal, basada en les cròniques de Viravens i Maltés, parla del dia 17 de juliol, mentre que Miñana diu que la capitulació es va produir el 25 d'aquest mateix mes. Veg. J. PRADELLS, *op. cit.* p. 88, n. 114.

⁶¹³ Segons Miñana, van abandonar la ciutat, entre d'altres, el bisbe i els germans Lluís i Joan Togores de Valenzuela, aquest últim senyor de Jacarilla i estret col·laborador de Rafal durant els anys anteriors. En el posicionament de Togores, del qual Castellví destaca l'extraordinària duresa amb els enemics, és possible que haguera influït la seua incorporació a la borsa d'insaculats de la ciutat el mes de febrer de 1706. Veg. Felip V a la ciutat d'Oriola (Madrid, 19 de febrer de 1706). AHN, *Consejos*, ll. 2452.

⁶¹⁴ F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 182. Segons aquest autor, a la capitulació d'Oriola van seguir les de Callosa, Guardamar i Almoradí.

ancorades davant del seu port.⁶¹⁵ La ciutat, atacada per terra i per mar, va capitular pocs dies més tard. Daniel O'Mahoni, mentrestant, va manifestar la seua ferma voluntat de resistir "*to the last extremity*", la qual cosa el va obligar a retirar-se al castell, on la guarnició que aquest dirigia encara va poder resistir fins al 6 de setembre.⁶¹⁶

La caiguda del castell d'Alacant pot ser considerada simbòlicament com el punt final del procés de conquesta aliada del territori valencià. Ben cert és que hi havia algunes illes borbòniques que mai no van poder ser sotmeses a l'obediència austriacista, com l'inexpugnable castell de Peníscola o les localitats de la vall de Xixona. Tot i així, l'ocupació de les tres ciutats més importants del sud valencià deixava l'exèrcit aliad en una posició bastant còmoda, posició que podrien haver mantingut si no fóra perquè la mateixa flota de guerra angloholandesa que va propiciar la capitulació de la guarnició d'Alacant va abandonar la costa valenciana immediatament després d'haver assolit aquest objectiu.

L'ocupació de l'extrem meridional va ser, de fet, bastant efímera: el 10 d'octubre, Oriola va ser recuperada per a Felip d'Anjou, i uns dies més tard van seguir la mateixa sort les viles de Novelda, Elda, Cabdet i Villena; el 21 del mateix mes es va rendir la guarnició anglesa que defensava Elx i les tropes borbòniques van aconseguir tornar a aïllar la ciutat d'Alacant.⁶¹⁷

---

⁶¹⁵ Segons la *Relación individual y fidedigna del sitio de Alicante y lo sucedido en él sin pasión alguna, este año de 1706*, el bombardeig va començar el dia 2 d'agost, i les tropes aliades van fer la seua primera entrada en la ciutat el dia 8. Veg. l'edició d'aquest opuscle a: J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 331-334. La data del 31 de juliol és aportada per J. Pradells a partir de la crònica de Belando. Segons Castellví, el llançament de bombes des dels vaixells es va iniciar el dia 26, una data que coincideix amb la narració que es troba en la biografia de John Leake. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 184.

⁶¹⁶ L'expressió, en la transcripció d'una carta remesa per O'Mahoni a Peterborough, a: S. MARTIN-LEAKE, *op. cit.*, vol. II, p. 72.

⁶¹⁷ C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 561s.

4.7. CARLES III, EL REI DELS VALENCIANS.

A la ciutat de València, les notícies de la conquesta del castell d'Alacant van arribar el dia 8 de setembre, i les autoritats van ordenar voltejar les campanes en senyal de celebració.⁶¹⁸ Si hem de fer cas al dietarista Ortí, aquesta novetat no va generar entre les classes populars de la capital un entusiasme com el que s'hi havia viscut en altres ocasions. Potser era només la percepció, molt parcial, d'un autor declaradament borbònic, però el ben cert és que bona part dels valencians devien estar immersos en els preparatius per a un esdeveniment que feia dècades que no s'hi produïa: l'entrada del rei, Carles III, a la ciutat de València.⁶¹⁹

L'entrada de Carles d'Àustria a la capital el 30 de setembre de 1706 va marcar un punt d'inflexió en el desenvolupament de la guerra al territori valencià i, sobretot, en les relacions de les institucions valencianes –i dels individus que en formaven part– amb la Corona. Durant els cinc mesos escassos durant els quals el rei va establir la seua residència a València, els homes que havien donat suport a la Casa d'Àustria van veure recompensada la seua fidelitat amb mercès de tot tipus, i la presència del monarca va servir per donar major estabilitat a l'aparell institucional que, no sense dificultats, s'havia bastit durant el virregnat del comte de Cardona. La revolta de les classes populars, escapçada després de la detenció de Basset, va ser superada per una política de reforçament del sistema polític tradicional. La València que havia estat conquistada pels maulets es va convertir així en la cort i en la capital de l'Espanya de Carles III.

Les primeres mesures del monarca, una vegada establert a la ciutat del Túria, van estar adreçades, precisament, a intentar recuperar el suport d'aquells grups que podien haver-se sentit exclosos per la política que en un primer moment hi havia desplegat Basset. De fet, la possibilitat de convocar Corts del Regne de València, que hauria estat la solució més adient per donar major legitimitat jurídica a la nova situació, va ser descartada bastant prompte. L'eloqüent argumentació que va fer servir el comte de Cardona per desaconsellar la reunió de l'assemblea dels estaments va ser, de fet, una explícita al·legació a favor d'una forma de govern que ja havia estat a bastament assajada durant les dècades anteriors:

---

⁶¹⁸ J.V. ORTÍ I MAYOR, *Diario, op. cit.*, p. 167.

⁶¹⁹ El 28 de setembre, el Consell General va acordar dedicar una partida extraordinària de diners per garantir que cada conseller rebia 4 doblons d'or amb els quals haurien de vestir-se “*uniformement per a la assistència y més autoritat de la il·lustre ciutat*”. Deliberació del Consell General (València, 28 de setembre de 1706). AMV, *Manuale de Consells*, A-238, fol. 191s. Les despeses necessàries per al “*lluïment*” de la Ciutat es van quantificar en “*pus de 6.000 lliures*”.

*“no deve passar el Rey a la convocación de Cortes, considerando también iguales y otros inconvenientes respeto de elebrarla en este Reyno assí por faltar mucha y muy pingüe porción del Reyno que la ocupa el enemigo y diferentes particulares que siguen el partido contrario (...) como por no considerarse singularidad grave en la celebración que no se pueda lograr sin ellas, ya sea regulándolo por tropa, por donativo o por agraciarse los vassallos, que todo lo puede lograr el Rey en vista del affecto que sus vassallos le manifiestan (...)”*⁶²⁰

Descartada, doncs, la reunió de les Corts Valencianes amb Carles III, el monarca va començar a “*agraciar los vassallos*”. Primer que res ho va fer mitjançant la confirmació en els seus càrrecs de la major part d’aquells que havien estat triats durant els mesos anteriors per ocupar els oficis polítics del Regne. El 5 de novembre, dia en què se celebrava l’onomàstica del rei, es va procedir a fer nomenament formal dels membres de l’Audiència: Josep Sanchis i Liñán, que havia estat oïdor civil fins aleshores, va ser elevat al càrrec de regent, i la seua plaça va ser ocupada pel paborde Damià Palou. A la Sala Criminal, mentrestant, Josep Micó i Pere Infante es van unir a Fèlix Patrici Oller i al fiscal Vicent Díaz de Serralde.⁶²¹ Les places de capa i espasa, mentrestant, van ser confiades a Francesc Carròs de Vilaragut, baró de Toga, i a Antoni Tomàs de Cavanilles, comte de Casal.⁶²²

A més dels ministres de l’Audiència, Carles III va fer oficial el mateix dia 5 de novembre el nomenament dels valencians que haurien de formar part del nou Consell d’Aragó: el doctor Manuel Mercader i Calatayud –regent, fins aleshores, de l’Audiència– i el comte d’Elda.⁶²³ A aquestes mercès van seguir, durant les setmanes següents, les de la resta de càrrecs polítics: el marquès de Boil va ser elegit com a *Portantveus de General Governador*,

---

⁶²⁰ Acta de la reunió de la Junta Política (València, 15 de novembre de 1706). Citat per Pedro VOLTES BOU, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, 1964, p. 133s. L’opinió de Cardona va ser seguida també pel bisbe de Sogorb, l’abat de Poblet, el comte d’Elda, Domingo de Aguirre, Francesc de Berardo i el príncep de Liechtenstein.

⁶²¹ La resta d’oïdors civils, que ja havien estat promoguts durant el virregnat de Cardona, eren Joan Baptista Llosà, Valentí Nuño, Vicent Sanchis i Trilles, Baltasar López, Felip Domènech, Cristòfol Mercader i Torà i Agustí Pareja. Com a advocat patrimonial també va ser confirmat Pere Rejaule. Veg. *Gracias que el rey nuestro señor fue servido hazer a los 5 de noviembre de 1706, día de San Carlos, en Valencia*. ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 279, fol. 174s.

⁶²² El comte de Casal ja havia estat proposat per a una d’aquestes places anteriorment, però l’havia rebutjada, ben probablement per prudència o desconfiança durant els primers mesos de l’ocupació austriacista de València.

⁶²³ Tant Francesc Coloma i Borja, comte d’Anna i d’Elda, com el seu germà Josep, marquès de Noguera, es van incorporar a l’austriacisme de forma tardana, ja que tenien la seua residència habitual a Madrid i van incorporar-se al bàndol de l’arxiduc en arribar aquest a la capital de la Monarquia. Elda, tanmateix, va ser elevat a la grandesa d’Espanya el mes d’abril, i va ocupar el seu lloc el comte de Vilafranesca. Veg. Virginia LEÓN SANZ, “El Consejo de Aragón austracista, 1707-1713”, dins R. FERRERO i L. GUIA (eds.), *op. cit.*, p. 245s.

amb Lluís Esplugues i March, senyor de la Pobla Llarga, com a lloctinent.⁶²⁴ L'ofici de Batle General va ser confiat al comte de Cirat, que podria comptar amb Felip Armengol de Folch com a lloctinent.⁶²⁵ Finalment, don Pere Vallterra i Blanes va ser elegit Mestre Racional, al marquès de Rafal se li va confiar la governació del sud del Regne, a Onofre Dassio la de Xàtiva i, per últim, a Tomàs Anglesola, la del nord.

La nova política impulsada per Carles III des de la seua cort de València buscava, doncs, l'estabilitat, la qual cosa passava per incrementar el suport del grups socials més influents cap a la seua causa. Per aconseguir-ho, el monarca va mostrar una extraordinària generositat a l'hora de fer de nomenaments i de concedir mercès i privilegis. Fins i tot va fer publicar un decret on ampliava fins al mes de març de 1707 l'amnistia per a tots aquells que volgueren unir-se al seu bàndol.⁶²⁶ Tanmateix, perquè l'aparell institucional funcionara amb normalitat i per garantir, així mateix, els recursos necessaris per al sosteniment de l'esforç militar a les comarques del sud del Regne calien recursos extraordinaris, i perquè aquests arribaren amb regularitat es va fer imprescindible revisar la política fiscal que Basset, Nebot i Garcia Dávila havien promés implantar.

La qüestió es va plantejar el dia 24 de novembre a la reunió de la Junta Política que havia estat creada per l'arxiduc com a òrgan d'assessorament en qüestions institucionals i fiscals. El dia abans el comte de Cardona havia proposat que, per aconseguir liquiditat, “*se haga la diligencia en cobrar de los atrasos de las haciendas confiscadas*”.⁶²⁷ Analitzada la proposta, però, es va posar sobre la taula una problemàtica que havia arribat a oïdes dels membres de la Junta: “*la impresión con que están los pueblos del Reyno que no deben pagar los censos y rentas que tocan a los barones por haverles absuelto desta obligación Baset y Ramos y Don Francisco Dávila*”.⁶²⁸

Entre els assistents a la reunió –l'esmentat Cardona, el bisbe de Sogorb, l'abat de Poblet, Francesc de Berardo, el comte d'Elda i el jurista Domènec Aguirre– es degué considerar com de delicada era la qüestió, així que es va encomanar al doctor Aguirre elevar la consulta, per escrit, a Carles III. Dos dies més tard, el document va ser sotmés a discussió. El príncep de Liechtenstein, que no havia participat en la reunió anterior, i que era l'únic estranger que formava part d'aquesta Junta, va advertir que els vassalls de les

---

⁶²⁴ Les places de juristes de la Governació van ser reservades al doctor Joan Baptista Llosà (fill), que en seria l'assessor, i al doctor Martí Batlle, assessor criminal. Veg. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. II, p. 247.

⁶²⁵ Armengol, com s'ha dit, havia exercit el càrrec de Batle General durant el govern de Basset.

⁶²⁶ El decret d'1 de desembre és reproduït a: F. de CASTELLVÍ, *op. cit.* vol. II, p. 324s.

⁶²⁷ Acta de la reunió de la Junta Política (València, 23 de novembre de 1706). Citat per P. VOLTES BOU, *La Guerra de Sucesión, op. cit.*, p. 137.

⁶²⁸ Acta de la reunió de la Junta Política (València, 24 de novembre de 1706). *Ibidem*, p. 138.

senyories valencianes es trobaven *“atropellados de las invasiones y saqueos del enemigo”* i que, en conseqüència, podria ser convenient que el rei els concedira *“remisión de todo lo discurrido hasta el enero del año que viene”*.⁶²⁹

La proposta de Liechtenstein, que potser expressava també l'opinió del monarca, no va prosperar. El comte d'Elda va demanar que la decisió s'ajornara perquè importava més *“no aventurar ni exponer en lo más mínimo el servicio de Su Majestad”* que l'obtenció d'ingressos; Aguirre i Berardo van proposar que la Junta de Segrestos intentara mediar amb aquells *“que estén en inteligencia de la franquesa de los derechos, diezmos y demás rentas”*, per escoltar les seues raons i *“aconsolarlos en lo que sea razón”*. El comte de Cardona, però, va fer una contundent proposta que pot ser considerada com una prova evident que un nou temps havia arribat a la València austriacista: *“se disponga una cédula real dirigida a las Juntas de Secuestros en que se explique la real intención de Su Majestad que será que no pudiesen Ávila ni los demás conceder semejante indulto (...) manifestándoles la voluntad del rey los persuadan a que, en adelante, paguen como antes”*.

---

⁶²⁹ Acta de la reunió de la Junta Política (València, 26 de novembre de 1706). *Ibidem*.

Conclusions.

Setembre de l'any 1710. Barcelona. El valencià Joan Baptista Llosà, doctor en Drets i regent del Consell d'Aragó a la cort de Carles III demana al notari valencià Cristòfol Aguilar –exiliat, com ell, a Catalunya– que faça inventari dels seus béns per poder atorgar testament. Entre aquests hi ha flassades, capses de tabac, diversos vestits, ornaments, algunes poques joies i dos llibres que l'escrivà anota amb títol i autor: *Obras Póstumas* de Juan de Solórzano Pereira i *De iure belli ac pacis*, d'Hug Grotius.¹

Llosà, que moriria uns mesos més tard, havia estat un personatge destacat a la València austriacista. Assessor de la Diputació abans de l'entrada de Basset, es va incorporar a l'Audiència com a jutge civil després de l'arribada a la capital del comte de Cardona.² Com que era considerat una persona amb “*gran literatura, autoritat, cel, cuydado y aplicació*”, va ser escollit per Carles III com a membre del seu Consell d'Hisenda i, en companyia del seu rei, va abandonar el Regne de València després de la batalla d'Almansa.³ Establert a Barcelona, va entrar a formar part del Consell d'Aragó com a regent fins a la seua mort, però abans d'això va aconseguir que el seu fill, Joan Baptista Llosà, *menor*, també s'incorporara a l'administració austriacista.⁴

Les obres que posseïa el doctor Llosà, i que tan curosament van ser inventariades abans de la seua mort, tenien un innegable interès en aquelles circumstàncies. Entre les obres pòstumes de Solórzano Pereira, publicades a Saragossa l'any 1676, hi havia el *Memorial o Discurso Informativo jurídico, histórico, político de los derechos, honores, preeminencias y otras cosas que se deben dar y guardar a los consejeros honorarios y jubilados*, un exhaustiu tractat sobre la formació, drets i obligacions que havien de tindre els membres dels consells de la Monarquia que havien estat escollits de manera honorífica o que ja s'havien jubilat. En el

---

¹ Arxiu de Protocols del Patriarca de València (APPV), notari *Cristòfol Aguilar*, sig. 10241, s.f.

² Sergio VILLAMARÍN GÓMEZ, *Las instituciones valencianas durante la época del archiduque Carlos*, tesi doctoral dirigida per Mariano PESET i Pilar GARCÍA TROBAT, Universitat de València, 2003, p. 483 i 550.

³ C. PÉREZ APARICIO, *Camí dinàstic, op. cit.*, vol. II, p. 539.

⁴ Virginia LEÓN SANZ, “El Consejo de Aragón austriacista. 1707-1713”, dins R. FERRERO i L.-J. GUIA (eds.), *op. cit.*, p. 239-264. Després de mort, Llosà va ser substituït pel doctor Manuel Mercader. Veg. Vicent Díaz de Serralde al Consell d'Aragó (Barcelona, 15 de febrer de 1711). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 157, fol. 129s. El fill de Llosà es va haver d'adreçar al Consell d'Aragó l'estiu de 1711 perquè la mort de son pare havia impedit que es fera arribar al vell jurista el privilegi de noblesa que li havia estat concedit per Carles III, així que va sol·licitar que recaiguera sobre ell, que era, en aquell moment oïdor de l'Audiència i havia estat assessor de la Governació. Veg. Joan Baptista Llosà *menor* al Consell d'Aragó (Barcelona, 11 de juliol de 1711). HHStA, *Spanien Varia*, K. 50, fol. 63.

mateix volum s'inseria el *Papel político con lugares de buenas letras sobre la variedad de los dictámenes de los hombres, así en el juzgar como en el discurrir acerca de cualquier cosa*, una mena de manual per a jutges on es defensava, entre d'altres coses, “*quan justo y conveniente es que entre los que, con igual mando y autoridad, asisten a la determinación de las causas y gobierno de la república haya toda libertad en los votos*” i s'apostava perquè els sobirans que presidien les audiències “*procuren quanto en sí fuere dexar en su entera libertad a los juezes, sin hacer ninguna demostración de su gusto*”.⁵

Les obres de Solórzano s'havien convertit en un autèntic manual per a membres dels consells de la Monarquia i no és estrany, doncs, que una persona que havia fet bona part de la seua carrera pública en aquest àmbit les volguera conservar en la seua biblioteca.⁶ La possessió del famós tractat de Grotius, per la seua part, tenia certa lògica en el context en què el doctor Llosà va haver d'exercir la seua professió. No cal oblidar que aquesta obra afrontava de forma sistemàtica l'estudi de les guerres des del punt de mira jurídic, tot dedicant epígrafs a analitzar les causes dels enfrontaments bèl·lics, a diferenciar la guerra privada de la pública, a regular els mecanismes de confiscació de béns particulars, a defensar la inviolabilitat dels tractats de pau i, en definitiva, a identificar els límits d'allò que es considerava lícit durant els períodes d'hostilitats.⁷ Per a un individu encarregat de dictar justícia en temps de guerra i que ho feia, a més, a petició d'un monarca que havia arribat al tron mitjançant una operació militar, les reflexions de Grotius, si les va arribar a llegir, degueren resultar d'allò més útils.

El doctor Llosà no era, però, un ciutadà qualsevol. Posseïa una sòlida formació jurídica i atresorava, quan es va establir a Barcelona, una llarga trajectòria de servei públic en diferents òrgans jurisdiccionals. Si es poguera rastrejar el contingut de les biblioteques d'altres juristes austriacistes, possiblement també hi trobaríem obres doctrinals com les que conservava Llosà, però l'escassetat de fonts ha impedit, fins al moment, fer estudis més sistemàtics sobre aquesta qüestió.⁸ En aquestes condicions, doncs, resulta pràcticament

---

⁵ Don Joan de Solórzano Pereyra, caballero del orden de Santiago, del Consejo de Su Magestad en el Supremo de Castilla y de las Indias, Junta de Guerra dellas y de las Minas. *Obras Pósthumas (...)*, Saragossa, [1676]. Les cites, en p. 405.

⁶ Sobre la biografia de Solórzano, veg. Enrique GARCÍA HERNÁN, *Consejero de ambos mundos. Vida y obra de Juan de Solórzano Pereira (1575-1655)*, Madrid, 2007.

⁷ León GÓMEZ RIVAS, “Economía y guerra. El pensamiento económico y jurídico desde Vitoria a Grocio (y después)”, *Studia Historica. Historia moderna*, núm. 27 (2005), p. 135-159.

⁸ L'única excepció que es podria apuntar és la del doctor Vicent Díaz de Serralde, autor d'un poema panegíric dedicat a Carles VI però publicat en un context completament diferent: el de l'exili austriacista a Viena. Veg. Agustí ALCOBERRO, “Presència i ecos de l'exili austriacista hispànic a la tercera guerra turca. *L'Epopeia*

impossible apropar-se al repertori cultural que va fer servir l'austriacisme valencià si no es fa de forma indirecta.

Aquest problema no és, tot i així, exclusivament valencià. En el cas català, Joaquim Albareda ha defensat en diverses ocasions la necessitat d'analitzar de forma diferenciada el desenvolupament dels primers anys de la guerra i el "moment republicà" que es va viure a la Barcelona resistent de 1713-1714.⁹ Abans d'aquesta data, a Catalunya hi havia hagut, certament, un programa polític i econòmic específic, però la defensa d'aquest, que es va plantejar a les corts de 1701 i de 1705, no conduïa necessàriament al trencament amb Felip V.¹⁰ La política repressiva del virrei Velasco, primer, i l'esclat de la guerra més tard van fer que el programa renovador es convertira en patrimoni de la candidatura austriacista. Després del mes de juny de 1707, la supressió dels furs aragonesos i valencians encara faria més clar aquest lligam que unia el constitucionalisme català amb la defensa de la Casa d'Àustria.

Després d'Almansa, el llenguatge polític de l'austriacisme català va adquirir un evident regust patriòtic i republicà, la qual cosa va permetre posar les bases ideològiques perquè les autoritats de la Barcelona assetjada optaren, l'any 1713, per la resistència a ultrança. Per justificar la seua decisió final aquestes farien publicar i distribuir un opuscle, *Despertador de Cataluña*, on apuntaven totes les raons que els havien portat a prendre aquesta

---

Panegírica de Vicent Díaz de Saralde (Nàpols, 1718)", *Aguaitz*, núm. 24-25 (2007), p. 73-96. Serralde —o Sarralde— havia estat assessor de la Batlia General fins a l'arribada a València del comte de Cardona, que el va elevar al càrrec d'assessor civil de la Governació. Escollit posteriorment com a advocat fiscal de l'Audiència, va compatibilitzar aquests oficis amb diverses missions relacionades amb l'abastiment de queviures i amb la direcció dels preparatius per a l'entrada de Carles III a València. Veg. Memorial del doctor Vicent Díaz de Serralde al Consell d'Aragó (Barcelona, 15 de febrer de 1711). ASN, *Consiglio di Spagna*, b. 157, fol. 129s. Mitjançant aquest memorial va sol·licitar la plaça de fiscal del Consell d'Aragó que havia quedat vacant per la mort del doctor Llosà, però la seua petició va ser desestimada. A més de Serralde, l'exili austriacista va permetre a altres individus desenvolupar una intensa activitat cultural: fra Antoni Folch de Cardon, arquebisbe de València i president del *Consejo de España*, va poder reunir centenars de llibres al seu palau de Viena, des d'on van passar més tard a la *Österreichische Nationalbibliothek*. Veg. María Dolores GARCÍA GÓMEZ, *El arzobispo de Valencia Folch de Cardona. Análisis de una biblioteca eclesiástica del siglo XVIII*, Alacant, 1996 i *Catalogus bibliothecae Cardonianaë*, Biblioteca Nacional d'Àustria, ms. Cod. 11890. El comte de Cervelló, per la seua part, hereu de la intensa activitat promoguda per son pare a la València abans de la guerra, va mantindre correspondència erudita amb diversos intel·lectuals europeus, entre ells el valencià —i fill d'austriacistes— Gregori Mayans. Veg. Yolanda GIL SAURA, "El deán Martí y el conde de Cervellón. De la Academia de la Arcadia de Roma al exilio austracista en Viena", dins Luis SAZATORNIL RUIZ i Frédéric JIMÉNO (eds.), *El arte español entre Roma y París (siglos XVIII y XIX). Intercambios artísticos y circulación de modelos*, Madrid, 2014. Sobre la correspondència entre Cervelló i Mayans, veg. Gregorio MAYANS Y SISCAR, *Epistolario XXI. Mayans y los austracistas*, Oliva, 2004 (edició a cura d'Antonio MESTRE); la trajectòria política de Cervelló durant l'exili ha estat analitzada a: Amparo FELIPO ORTS, *El conde de Cervelló y el Consejo de Italia: escritos políticos en el exilio austracista (1724-1746)*, València, 2007.

⁹ Joaquim ALBAREDA, "Encara sobre l'austriacisme", *Pedralbes*, núm. 23 (2003), vol. II, p. 187-208.

¹⁰ Sobre Feliu, veg. Ernest LLUCH, "El programa polític de la Catalunya austriacista", dins Joaquim ALBAREDA *et alii*, *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, 2001, p. 129-167.

decisió i feien un repàs dels greuges comesos per Felip V envers els catalans.¹¹ El *Despertador* i altres textos contemporanis es van convertir així en els catecismes del nou austriacisme català, que va afrontar el repte de posar negre sobre blanc les raons que l'havien portat a trencar amb Felip V i a apostar, a partir de 1713, per la resistència.

L'austriacisme valencià no va deixar per a la posteritat textos doctrinals comparables als que van eixir de la Barcelona assetjada. Aquesta absència tenia causes fàcilment identificables, entre les quals va ocupar un lloc destacat la manca de temps. I és que sovint, quan es parla del conflicte successori, es pren com a marc cronològic de referència el llarg període que va des de la declaració formal de guerra el mes de maig de 1702 fins a la caiguda de Barcelona l'11 de setembre de 1714, però aquesta ampla cronologia resulta po adient per a l'explicació del conflicte al País Valencià.

És cert que el moviment conspiratiu a favor de Carles d'Àustria havia començat ben prompte a les comarques valencianes, i que va s'hi van implicar personatges influents de les ciutats de València, Xàtiva o Alacant, però aquests no van expressar obertament les seues simpaties per la Casa d'Àustria fins que no es va produir l'entrada de Basset a València i es va començar a recuperar la normalitat institucional. Perquè la filiació austriacista fóra posada per escrit calia seguretat i estabilitat, i aquestes només van estar garantides durant els quinze mesos escassos que separen la incorporació del comte de Cardona al virregnat de València i l'eixida del rei i de la noblesa del país unes setmanes abans de la batalla d'Almansa.¹²

La situació d'amenaça quasi permanent en què va viure la València austriacista va condicionar les actuacions de les institucions fidels a Carles d'Àustria, i va fer que aquells que, dins de les files de l'austriacisme, tenien capacitat per elaborar textos teòrics no trobaren les circumstàncies adients per fer-ho. Aquesta absència de "catecismes" comparables als que van eixir de les impremtes catalanes en la fase final del conflicte degué tindre repercussions immediates, ja que va privar el moviment d'un instrument de cohesió

---

¹¹ Joaquim ALBAREDA, "La lògica de la resistència de 1713-1714", dins J. ALBAREDA *et alii*, *Del patriotisme, op. cit.*, p. 169-196 (sobretot, p. 169-171). El text del *Despertador* ha estat editat a: Joaquim ALBAREDA, *Escrips polítics del segle XVIII. I. Despertador de Catalunya i altres textos*, Vic, 1996. Una anàlisi general sobre el context d'elaboració d'aquest document i l'anàleg *Lealtad catalana*, imprés a Barcelona el 1714, es pot trobar a: R.M. ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans, op. cit.*, p. 293s.

¹² Després d'aquesta data encara van resistir durant un període considerable les ciutats portuàries de Dénia i Alacant, però l'estat d'assetjament que van patir de forma continuada hi va deixar poc espai per desplegar polítiques de publicació.

interna que hauria resultat de la màxima utilitat, però també va tindre conseqüències a mitjà i llarg termini.

La forma com la historiografia valenciana s'ha apropiat a l'estudi de la Guerra de Successió és, en bona mesura, resultat d'eixa manca d'obres teòriques sorgides de l'austriacisme. En contrast amb el silenci d'aquest moviment, en el bàndol contrari van aparéixer ben prompte diversos intel·lectuals disposats a construir un determinat relat del conflicte, i les obres d'aquests es van acabar convertint en la font d'informació fonamental per als historiadors contemporanis.

La lectura de les obres de Miñana, Ortí i Planes, o l'estudi dels documents d'arxiu emanats de les institucions sota control borbònic, van contribuir a donar per bona una imatge de l'austriacisme valencià que havia estat construïda, precisament, pels seus adversaris. Aquests el presentaven com un moviment protagonitzat per unes classes populars radicalitzades, promogut per aventurers en busca de fortuna com Basset i Garcia Dávila, i que hauria estat secundat per alguns pocs nobles ambiciosos i irresponsables. Segons semblava deduir-se d'aquestes obres, doncs, d'un moviment d'aquestes característiques no calia esperar ni un rerefons ideològic ni tan sols un programa mínimament coherent.

D'arguments, però, n'hi havia, encara que aquests no s'hagueren expressat i publicat de forma sistemàtica. Però per identificar-los calia "escoltar" directament la veu d'aquells que van prendre les armes a favor de l'arxiduc Carles I, per fer això, era condició *sine qua non* procedir a una ampliació del repertori de fonts que incorporara, per exemple, correspondència creuada entre els dirigents austriacistes o relats autobiogràfics. Fonts d'aquest tipus van poder ser localitzades i estudiades i, amb elles, vam procedir a buscar indicis que permeteren entendre les raons de l'aposta dels valencians per la Casa d'Àustria.

Tanmateix, les respostes a aquesta pregunta eren tan genèriques que gairebé semblaven excuses: "*como a legítimo español*", "*sólo por ver el rostro de Vuestra Majestad*", "*movido del grande amor a la Augustísima Casa de Austria*" o "*por defender la deseada libertad española*" eren els arguments utilitzats amb més freqüència pels austriacistes valencians a l'hora d'explicar les raons que els havien portat a donar suport a l'exèrcit aliat. En aquestes circumstàncies, es podia haver arribat a la conclusió que aquests raonaments simplement ometien les "raons de fons" de l'aposta austriacista i que aquestes s'havien de buscar en els

“condicionants” socials i econòmics que havien fet esclatar la revolta. Dit d’una forma diferent: podríem haver deduït que hi havia raons suposadament objectives –la forta pressió senyorial sobre el camperolat, la crisi dels sectors mercantils, l’odi als francesos etc.– que feien perfectament comprensible el trencament amb Felip V, encara que aquells que el van portar a terme no hagueren esmentat de forma explícita cap d’aquestes raons.

Tanmateix, es podia concloure també que el silenci era, en aquest cas, una forma de resposta tan eloqüent com qualsevol altra. Si els austriacistes valencians no enumeraven les raons de la seua aposta devia ser, ben probablement, perquè no se sentien en la necessitat de fer-ho. Vist des de l’actualitat, però, no deixava de sorprendre que els vassalls d’un rei absolut pogueren trencar els lligams de fidelitat que els unien al seu monarca amb aquesta aparent facilitat. La resposta a aquesta aparent paradoxa, doncs, devia estar relacionada amb la forma com eren entesos aquests lligams a la València dels volts del 1700.

L’estudi de fenòmens similars, i contemporanis, a la revolta austriacista valenciana va permetre trobar una eixida a l’atzucac a què portaven les fonts consultades. Calia retrocedir menys de dues dècades per trobar una situació semblant: a Anglaterra, el desembarcament de Guillem d’Orange l’any 1688 havia estat admés amb una sorprenent tranquil·litat per la major part de la població anglesa, que es mostrava disposada a donar per bona la nova dinastia sempre que aquesta garantira la seguretat i l’estabilitat. L’analogia, però, no s’aturava en aquest punt: el recent treball d’Steve Pincus sobre la *Glorious Revolution* reconstruïa les estratègies desplegades pels orangistes per buscar la col·laboració de diversos grups d’anglesos i posava de manifest que 1688 no havia estat només una invasió holandesa, sinó una autèntica revolució en la qual va tindre un protagonisme decisiu la pròpia societat anglesa.¹³

Tant Guillem III com Carles d’Àustria havien detectat, doncs, que les seues respectives tàctiques militars per arribar al tron tindrien major credibilitat i força si comptaven amb el suport de la població autòctona. Per aconseguir-lo, calia que es donaren dues condicions que trobem a l’Anglaterra de 1688 i, també, a la València de 1705: una coincidència d’interessos entre determinats grups del país i l’exèrcit invasor i, al mateix temps, una certa predisposició a admetre el canvi de dinastia.

---

¹³ Segons Pincus, abans del seu desembarcament a Anglaterra, el futur Guillem III va enviar a l’illa diversos agents secrets, va establir contacte amb “*hombres de suma influencia*”, va buscar el suport de l’aristocràcia i el clergat al mateix temps que propiciava una campanya d’agitació de les classes populars i, per últim, es va assegurar que la doctrina de l’obediència passiva jugava al seu favor. Veg. Steve PINCUS, *1688. La primera revolució moderna*, Madrid, 2013 (sobretot, p. 394-401).

Entre la població anglesa de les darreres dècades del segle XVII el concepte d'interés estava experimentant un canvi de significat que l'estava convertint en una idea respectable i digna de formar part dels objectius d'un home d'estat. Així ho defensava, per exemple, Bernard de Mandeville en la seua coneguda famosa faula de les abelles, redactada precisament per justificar "l'interés" del duc de Marlborough en la Guerra de Successió espanyola: els vicis privats podien arribar a convertir-se en virtuts públiques.¹⁴ Aquesta nova concepció de l'interés tenia lligams evidents amb algunes tradicions religioses protestants i era fonamental per donar carta de naturalesa a l'embranchada comercial anglesa i holandesa d'aquelles dècades.¹⁵

Al mateix temps, les mesures absolutistes plantejades per Jaume II Stuart havien generat entre la classe política anglesa un notable desencís que va precipitar el trencament amb el monarca. Els lligams d'obediència que unien el monarca i els seus súbdits havien de ser, segons la concepció de l'època, bidireccionals, i respectats per les dues parts, un fet que tenia un corollari evident: si una de les parts trencava, per acció o per omissió, aquells vincles, l'altra podia interpretar que el contracte quedava automàticament trencat.¹⁶ Aquesta lectura, basada en la doctrina de l'obediència passiva, va ser, de fet, la postura oficial del partit *tory* després de l'entronització de Guillem III: encara que, *de iure*, els Stuart encara mantingueren part de la seua legitimitat, l'holandés podia ser reconegut, *de facto*, com a rei d'Anglaterra, perquè era l'única garantia d'estabilitat política i de seguretat d'individus i de propietats.

Les diferències entre les cultures polítiques espanyola i anglesa de la darrereria del segle XVII són evidents, però tot i així hi ha diversos elements de l'austriacisme valencià que poden ser interpretats millor si es pren en consideració l'exemple anglés. De fet, el propi marquès de San Felipe apuntava en aquesta línia en afirmar, en referència al conflicte successori, que "*la guerra civil es un interés, no público, sino particular de cada individuo, por eso es tan*

---

¹⁴ Una aproximació a l'obra de Mandeville es pot trobar al pròleg de l'edició catalana, preparat per Ernest LLUCH (Bernard de MANDEVILLE, *La faula de les abelles i altres assaigs*, Barcelona, 1988).

¹⁵ El fenomen és estudiat extensament a: Albert O. HIRSCHMAN, *Las pasiones y los intereses. Argumentos políticos a favor del capitalismo antes de su triunfo*, Barcelona, 1999 (sobretot, p. 59s.)

¹⁶ Barry COWARD, *The Stuart Age. England, 1603-1714*, Harlow, 1980 (sobretot, p. 358s.) Agraïsc al doctor Juan Francisco Pardo Molero la referència a aquesta obra.

feroz”.¹⁷ Segurament, el noble sard no tenia una concepció tan positiva d’aquest “interés particular” com la que es tenia en alguns cercles intel·lectuals britànics, però apuntava en el mateix sentit: el motor de la guerra no havien estat tant les grans qüestions polítiques com les aspiracions i objectius de determinats grups i individus.

La manera com era concebuda la relació entre la Corona i els vassalls també presentava, en el cas anglés i en el valencià, elements comuns. En ambdós territoris, malgrat les evidents diferències en la cultura i la pràctica política, es compartia eixa concepció de l’obediència com un contracte mútuament acceptat que era d’obligat compliment per les dues parts.¹⁸ A Anglaterra, la política de Jaume Stuart havia estat interpretada com una vulneració d’aquest principi, però a la Monarquia Hispànica semblava amplament demostrat que Carles II havia mantingut incòlume l’ordenament jurídic, i que havia estat el seu successor, Felip de Borbó, el responsable de provocar el trencament amb les seues primeres mesures polítiques. La hipòtesi podria resultar versemblant si no fóra perquè obligava a admetre que una part important dels espanyols havia passat de la fidelitat a la Monarquia al trencament complet en poc més de tres o quatre anys.

En el cas valencià, aquest model explicatiu no resulta operatiu, i m’atreviria a dir que tampoc no és adient per a l’estudi de l’austriacisme sorgit a la cort madrilenya. En aquest últim àmbit, de fet, les mesures desplegades per Felip V durant l’inici del seu regnat van ser contestades per una part de l’aristocràcia, certament, però de la indignació d’aquests nobles no es va deduir necessàriament el seu trencament amb la dinastia.¹⁹ Al Regne de València, mentrestant, les institucions es van mantindre dins del marc de la legalitat emanada pel testament de Carles II fins que, de forma aparentment sorprenent, desenes d’individus pertanyents a tots els grups socials de la ciutat i el regne es van sumar al moviment austriacista.

L’austriacisme valencià es va formar fonamentalment fora de les institucions. I ho va fer com a conseqüència d’una profunda crisi de legitimitat política que havia estat

---

¹⁷ Vicente de Bacallar y Sanna, marqués de SAN FELIPE, *Monarquía Hebrea*, Gènova, Mateo Garbizza, 1719, II/4º, pàg. 67 (Citat per J.M. IÑURRITIGUI, “Estudio Preliminar” a Conde de Robres, *Memorias para la historia de las guerras Civiles de España*, Madrid, 2006, p. XXI)

¹⁸ Beatriz CÁRCELES DE GEA, “*Voluntas e iurisdictio*: obediencia, ejecución y cumplimiento de la voluntad real en la Corona de Castilla en el siglo XVII”, dins P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Monarquía, Imperio y Pueblos*, op. cit., p. 663-677.

¹⁹ Marcelo LUZZI TRAFICANTE, “Entre la prudencia del rey y la fidelidad a su persona y dinastía: los grupos de poder en la corte de Felipe V durante la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, núm. 15 (2014), p. 135-163. Entre els nobles més “ofesos” per Felip V que, malgrat això, van romandre en el bàndol borbònic, hi havia el duc d’Arcos, el comte d’Aguilar o el duc de Medinaceli.

agregada per la política de Felip V, sí, però que ja s'havia iniciat dècades abans. De fet, cal retrocedir fins al període de govern del comte-duc d'Olivares per trobar la gènesi d'aquesta situació: el privat de Felip IV havia intentat, segons l'encertada expressió feta servir per Rafael Valladares, "militaritzar l'obediència", una proposta que passava perquè els vassalls feren manifestació explícita de la seua obediència al rei mitjançant una major implicació en l'esforç militar de la Corona.²⁰ Això, com és sabut, va portar la Monarquia Hispànica a una profunda crisi que, després d'haver-se apaivagat, va servir de pòrtic per a l'aparició d'un nou marc de relacions entre el centre i la perifèria hispànica.

Com s'ha exposat en aquest treball en relació amb el cas valencià, la Corona va trobar, al llarg de la segona meitat del segle XVII, nous mecanismes per obtenir els recursos econòmics i les tropes que necessitava, tot reforçant el paper de mediadores d'algunes institucions i individus.²¹ Aquest fenomen va reforçar, per exemple, el paper de les oligarquies de les ciutats i viles reials valencianes en detriment d'unes juntes estamentals cada vegada menys efectives. Simultàniament, la política de concessió de privilegis de noblesa practicada per Felip IV i Carles II va permetre convertir una part de les elits polítiques del regne en potencials col·laboradores amb la Corona. I aquesta estratègia va tindre el seu corol·lari amb l'entrada d'aquestes mateixes noves nobleses a institucions com l'Audiència i la Ciutat de València. En alguns casos, com ara la Governació *dellà Xixona* o el municipi d'Alacant, el marge d'autonomia política autoritzat per la Corona va ser tan evident que les classes polítiques del sud del regne es van poder desvincular, *de facto*, d'allò que ocorria a València.

"Inicialmente, no hay austracismo, sino austracistas", ha afirmat Jon Arrieta.²² I al Regne de València, podríem afegir, com que l'austriacisme no va poder passar d'eixa fase inicial, el pes de les trajectòries individuals va resultar fonamental. La conseqüència d'això és, en gran mesura, visible en aquest treball, on s'ha dut a terme un exercici de reconstrucció de biografies d'austriacistes no només per saber què pensaven, sinó també per esbrinar com ho van fer. Com van aconseguir, amb una relativa facilitat i en un període de temps bastant

---

²⁰ R. VALLADARES, "El problema de la obediencia", *op. cit.*, p. 136s.

²¹ L'assumpte ha estat analitzat a: José Javier RUIZ IBÁÑEZ, "Tiempo de guerra, tiempo de cambios: resistencias, realidades y representaciones en los comienzos de la transición al pleno absolutismo en el Reino de Murcia (1642-1669)", dins J.J. RUIZ IBÁÑEZ, Mario RIZZO i Gaetano SABATINI, *Le forze del Principe: recursos, instrumentos y límites en la práctica del poder soberano en los territorios de la Monarquía Hispánica*, Murcia, 2004, vol. II, p. 633-695 (sobretot, p. 637s.)

²² Jon ARRIETA, "Austracismo ¿Qué hay detrás de este nombre?", dins P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones, op. cit.*, p. 177-216.

curt, bastir un moviment d'ample espectre social que tenia un objectiu tan ambiciós com substituir el rei per un altre.

Per conèixer els mecanismes que van permetre la construcció de la revolta s'han pogut reconstruir algunes de les xarxes de relacions que unien móns aparentment tan allunyats com la comarca valenciana de la Marina, la catalana del Camp de Tarragona i, encara, les ciutats de Barcelona, Lisboa i Londres. S'han identificat, així mateix, trajectòries personals que es van convertir en pont entre la cort imperial de Viena, la cort madrilenya i la ciutat de València. I, amb tot això, s'han pogut descobrir algunes de les vies a través de les quals un conflicte militar i diplomàtic dissenyat a les corts europees va arribar a provocar una mobilització social com aquella.²³

Moltes d'aquestes realitats, però, semblaven invisibles per a les institucions valencianes, encara que alguns dels seus membres en participaren. Una prova evident es pot trobar en els apuntaments preparats pels electes dels tres estaments per a les Corts que, segons s'esperava, hauria d'haver reunit Felip V l'any 1701. Aquests textos preliminars recollien, de nou, el ja tradicional retret dels estaments als contrafurs que cometien els virreis i altres oficials de la Corona, però atorgaven una mínima transcendència a qüestions fonamentals de l'agenda política i econòmica de moment, com ara la implantació d'una política mercantil que poguera afavorir els nuclis de comerciants d'Alacant, Dénia o València.²⁴

És impossible saber si al Regne de València, en cas que s'haguera produït finalment la reunió parlamentària, hauria aparegut un "partit constitucionalista" com el que va sorgir al caliu de les Corts catalanes de 1701-1702.²⁵ Les corts, finalment, no es van celebrar, i el desembarcament aliat a Dénia l'any 1705 va obligar els valencians a posicionar-se, no tant per raons jurídiques i polítiques, sinó per mer instint de supervivència en molts casos però

---

²³ Per facilitar la visualització d'aquest joc de relacions s'ha elaborat un quadre de lligams personals que s'inclou a l'annex III.

²⁴ En contrast amb això, l'any 1706 va ser presentat a l'administració austriacista un projecte per atorgar port franc a la ciutat d'Alacant, una mesura que beneficiaria especialment els comerciants anglesos, però també als sectors del sud valencià vinculats al comerç d'exportació. Veg. Carmen PÉREZ APARICIO, "El expansionismo comercial británico en el País Valenciano: el proyecto de creación de puerto franco en Alacant en 1706", *Revista de Historia Moderna*, núm. 11 (1992), p. 251-264. Aquesta concessió ja havia estat demanada per la ciutat de València en reiterades ocasions en les dècades de 1670 i 1680, la qual cosa indica que l'assumpte era considerat important pels sectors econòmics més puixants del moment, encara que fóra obviat per les institucions.

²⁵ El context català és analitzat a: Joaquim ALBAREDA, "Cataluña y Felipe V: las razones de una apuesta", dins P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones, op. cit.*, p. 303-330. Veg., també, Joaquim ALBAREDA, "Proyectos políticos enfrentados en la guerra "más que civil" de 1705 a 1714", dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO (ed.), *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, 2007, p. 271-292.

també, en molts altres, per interès. En eixes circumstàncies, alguns dels individus que havien participat més activament en les institucions, com també molts dels formaven part dels cercles erudits de la capital, degueren rebre amb perplexitat les informacions que confirmaven l'existència d'una conspiració austriacista i l'esclat d'una revolta contra Felip V. Eixa perplexitat només significava una cosa: que el Regne, com a institució, feia anys que havia deixat de representar el conjunt del País.

Bibliografia.

- ALABRÚS IGLESIAS, Rosa Maria, “La trayectoria de la opinión política en la España Moderna”, *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 20 (2011), p. 337-354.
- ALABRÚS IGLESIAS, Rosa Maria, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, 2001.
- ALBAREDA, Joaquim, “Encara sobre l'austriacisme”, *Pedralbes*, núm. 23 (2003), vol. II, p. 187-208.
- ALBAREDA, Joaquim, “La lògica de la resistència de 1713-1714”, dins Joaquim ALBAREDA *et alii*, *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, 2001, p. 169-196.
- ALBAREDA, Joaquim, “Proyectos políticos enfrentados en la guerra “más que civil” de 1705 a 1714”, dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO (ed.), *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, 2007, p. 271-292.
- ALBAREDA, Joaquim, *El “cas dels catalans”. La conducta dels aliats arran de la guerra de Sucessió (1705-1742)*, Barcelona, 2005.
- ALBAREDA, Joaquim, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta*, Barcelona, 1993.
- ALBAREDA, Joaquim, *Escrits polítics del segle XVIII. I. Despertador de Catalunya i altres textos*, Vic, 1996.
- ALBAREDA, Joaquim, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona, 2010.
- ALBIOL VIDAL, Sebastià, *Establiments de Vinaròs: un estudi de dret foral valencià del segle XVII*, Benicarló, 2003.
- ALCOBERRO, Agustí, “Presència i ecos de l'exili austriacista hispànic a la tercera guerra turca. L'Épopèia Panegírica de Vicent Díaz de Saralde (Nàpols, 1718)”, *Aguaites*, núm. 24-25 (2007), p. 73-96.
- ALCOBERRO, Agustí, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona, 2002.
- ALFONSO MOLA, Marina, “Fiestas en honor de un rey lejano, proclamación de Felipe V en América” dins *XIV Coloquio de historia canario-americana*, Las Palmas de Gran Canaria, 2000, p. 2142-2172.
- ÁLVAREZ LÓPEZ, Ana, “Los negocios de Luis XIV en Madrid: la acción de sus embajadores en la corte madrileña”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 179-205.
- ÁLVAREZ LÓPEZ, Ana, *La fabricación de un imaginario. Los embajadores de Luis XIV y España*, Madrid, 2008.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, Antonio, “De la conservación a la desmembración. Las provincias italianas y la Monarquía de España (1665-1713)”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 26 (2004), p. 192-223.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, Antonio, “El favor real: liberalidad del príncipe y jerarquía de la república (1665-1700)”, dins Ciara CONTINISIO i Cesare MOZZARELLI (eds.), *Repubblica e virtù: pensiero politico e Monarchia Cattolica fra XVI e XVII secolo*, Roma, 1995, p. 393-543.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, Antonio, “La venta de magistraturas en el reino de Nápoles durante los reinados de Carlos II y Felipe V”, *Chronica Nova*, núm. 33 (2007), p. 57-94.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, Antonio, “Neoforalismo y Nueva Planta. El gobierno provincial de la monarquía de Carlos II en Europa”, dins José ALCALÁ-ZAMORA i Ernest BELENGUER (coords.), *Calderón de la Barca y la España del Barroco*, Madrid, 2003, vol. I, 1068-1070.

- ÁLVAREZ-OSSORIO, Antonio, “Prevenir la sucesión. El príncipe de Vaudémont y la red del almirante en Lombardía”, *Estudis*, núm. 33 (2007), p. 61-91.
- AMALRIC, Jean Pierre, “La elección de un bando: hugonotes y jacobitas en la Guerra de Sucesión”, *Manuscrits*, núm. 19 (2001), p. 59-79.
- AMELANG, James, *El vuelo de Ícaro. La autobiografía popular en la Europa moderna*, Madrid, 2003 (primera edició en anglés, 1998).
- ANTÓN PELAYO, Javier, “Los usos populares de la cultura escrita en el Antiguo Régimen”, dins Tomás A. MANTECÓN MOVELLÁN (ed.), *Bajtín y la historia de la cultura popular*, Santander, 2008, p. 71-95.
- ARANDA PÉREZ, Francisco J., “Servir a quién, en qué y cómo: vasallos en la política hispánica moderna”, dins Alicia ESTEBAN ESTRÍNGANA (ed.), *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 51-84.
- ARCHILÉS, Ferran, *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*, Catarroja-València, 2012.
- ARDIT, Manuel, “Crisi i transformacions després de l'expulsió dels moriscos”, dins *La Segona Germania. Col·loqui Internacional*, València, 1994, p. 23-41.
- ARDIT, Manuel, “Els moriscos valencians: una panoràmica historiogràfica”, *Manuscrits*, núm. 28 (2010), p. 71-86.
- ARDIT, Manuel, “La Guerra de Successió”, *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 52 (2005), p. 515-519.
- ARDIT, Manuel, “The expulsion of the Moriscos from the Catalan Countries: ideology and history”, *Catalan Historical Review*, núm. 2 (2009), p. 65-81.
- ARDIT, Manuel, “Una reflexión sobre la expulsión de los moriscos valencianos y la repoblación”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 27 (2009), p. 295-316.
- ARDIT, Manuel, *Els homes i la terra del País Valencià*, Barcelona, 1993.
- ARMILLAS VICENTE, José Antonio i PÉREZ ÁLVAREZ, Berta M^a, “Aragón: conspiración y guerra civil”, dins *La Guerra de Sucesión en España y América*, Sevilla, 2000, p. 219-235.
- ARQUES JOVER, Fra Agustín de, *Nobiliario Alicantino*, Alacant, 1966 (edició a cura de Luis MAS Y GIL i José María ESQUERDO ROCA. Primera edició, manuscrita, l'any 1794).
- ARRIETA, Jon, “Austracismo ¿Qué hay detrás de este nombre?”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en el siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 177-216.
- ARRIETA, Jon, “Cristóbal Crespi y su generación ante los fueros y las cortes”, dins R. FERRERO i L. GUIA (eds.), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, 2008, p. 43-68.
- ATIENZA, Ignacio, “El señor avisado: programas paternalistas y control social en la Castilla del siglo XVII”, *Manuscrits*, núm. 9 (1991), p. 155-204.
- BAKER, Keith M., *Au tribunal de l'opinion. Essais sur l'imaginaire politique au XVIIIe siècle*, París, 1993 (primera edició, en anglés, 1990).

- BALDEQUÍ ESCANDELL, Ramon i PRADELLS NADAL, Jesús, “La familia de don Leonardo Soler de Cornellà. Un linaje de caballeros en Elche durante el siglo XVIII”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 11 (1992), p. 25-65.
- BARROS, Carlos, “El retorno del sujeto social en la historiografía española”, dins Santiago CASTILLO i José María ORTIZ DE ORRUÑO (coords.), *Estado, protesta y movimientos sociales*, Zarautz, 1998, p. 191-214.
- BAVIERA, Adalberto de, *Mariana de Neoburgo, reina de España*, Madrid, 1938.
- BEL BRAVO, María Antonia, “La Guerra de Sucesión desde la “nueva” historia cultural”, dins José FERNÁNDEZ i José Miguel DELGADO, *El cambio dinástico y sus repercusiones en la España del siglo XVIII*, Jaén, 2001, p. 67-92.
- BELENGUER, Ernest, “Pròleg general”, dins *Història del País Valencià*, Barcelona, 1988, vol. I, p. 7-16.
- BÉLY, Lucien, “Casas soberanas y orden político en la Europa de la paz de Utrecht”, dins P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en el siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 69-96.
- BÉLY, Lucien, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, París, 1990.
- BÉLY, Lucien, *La société des princes: XVIIe-XVIIIe siècle*, París, 1999.
- BÉLY, Lucien, *Les relations internationales en Europe. XVIIe-XVIIIe siècles*, París, 1992.
- BENADY, Tito, “Una aproximación al desenvolvimiento de la forma en que Gibraltar se regía después de 1704”, *Almoraima*, núm. 38 (2009), p. 205-214.
- BENDER, Eva, *Die Prinzenreise. Bildungsaufenthalt und Kavalierstour im böfischen Kontext gegen Ende des 17. Jahrhunderts*, Berlin, 2011.
- BENIGNO, Francesco, *Las palabras del tiempo. Un ideario para pensar históricamente*, Madrid, 2013.
- BENIGNO, Francisco, *Espejos de la revolución. Conflicto e identidad política en la Europa Moderna*, Barcelona, 2000.
- BERCÉ, Yves-Marie, *Révoltes et révolutions dans l'Europe moderne*, París, 1980.
- BÉRENGER, Jean, “La supresión del ministro-favorito o el crepúsculo de un modelo político: el caso austriaco”, dins John ELLIOTT i Laurence BROCKLISS (eds.), *El mundo de los validos*, Madrid, 1999, p. 365-382.
- BÉRENGER, Jean, “Los Habsburgo y la sucesión de España”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en el siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 47-68.
- BÉRENGER, Jean, “Resistenza dei ceti alle riforme nell'Impero, 1680-1700”, dins Pierangelo SCHIERA, *La dinamica statale austriaca nel XVIII e XIX secolo. Strutture e tendenze di storia costituzionale prima e dopo Maria Teresa*, Bolonya, 1981, p. 19-64.
- BÉRENGER, Jean, “Une tentative de rapprochement entre la France et l'Empereur: le traité de partage secret de la succession d'Espagne du 19 janvier 1668”, *Revue d'histoire diplomatique*, núm. 79 (1965), p. 221-235.
- BÉRENGER, Jean, *El Imperio de los Habsburgo*, Barcelona, 1992.

- BÉRENGER, Jean, *Finances et absolutisme autrichien dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, París, 1975.
- BERNABÉ GIL, David, “Sobre el origen territorial de los señoríos valencianos de colonización alfonsina”, dins Esteban SARASA i Eliseo SERRANO (eds.), *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica*, Saragossa, 1993, vol. III, p. 123-138.
- BERNABÉ GIL, David, “Oficiales de la Gobernación General y oligarquía municipal en Orihuela durante el siglo XVII”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Monarquía, imperio y pueblos en la España moderna*, Alacant, 1997, p. 569-594.
- BERNABÉ GIL, David, “El patrimonio de los Marqueses de Rafal (1639-1736)”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 24 (2006), p. 253-304.
- BERNABÉ GIL, David, *El municipio en la corte de los Austrias: síndicos y embajadas de la ciudad de Orihuela en el siglo XVII*, València, 2007.
- BERNABÉ GIL, David, “Nobles valencianos en el servicio regio. La provisión del oficio de Portantveus de Gobernador *Ultra Sexonam* en la Edad Moderna”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 26 (2008), p. 13-60.
- BERNABÉ GIL, David, “La Lugartenencia y las subrogaciones locales de la Gobernación General de Orihuela en la Edad Moderna”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 32 (2014), p. 33-60.
- BERNARDO ARES, José Manuel de, “Tres años estelares de política colonial borbónica (1701-1703)”, *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 80 (2006), p. 171-196.
- BOIRA I MAIQUES, Josep Vicent, “Canvis ambientals i problemàtica portuària a la València del segle XVII”, *Cuadernos de Geografía*, núm. 73-74 (2003), p. 23-38.
- BORRAS JARQUE, Joan M., *Història de Vinaròs*, Vinaròs, 1979 (primera edició, a Tortosa, 1929).
- BORREGUERO BELTRÁN, Cristina, “Imagen y propaganda de guerra en el conflicto sucesorio”, *Manuscrits*, núm. 21 (2003), p. 95-132.
- BORRULL, Francesc Xavier, *Fidelidad de la ciudad y reyno de Valencia en tiempo de las guerras civiles que empezaron en el año de 1705*, València, 1810.
- BOSCH, Henri, *La Guerre des Cévennes, 1702-1710*, Montpellier, 1985-1993.
- BOUZA, Fernando, “Público pastoral: de la prédica a la imprenta. Da golosina y otras industrias de misionalización”, dins Fernando BOUZA, *Papeles y opinión. Políticas de publicación en el Siglo de Oro*, Madrid, 2008, p. 45-66.
- BRAUBACH, Max, *Die Bedeutung der Subsidien für die Politik im spanischen Erbfolgekriege*, Bonn, 1923.
- BURKE, Peter, *La fabricación de Luis XIV*, Madrid, 1995.
- CABANILLES IBÁÑEZ, Inmaculada, “Comerç d’importació i d’exportació al port de Dénia (1700-1701)”, *Xàbiga*, núm. 4 (1988), p. 82-88.
- CAL MARTÍNEZ, Rosa, “La Gazeta de Madrid y la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos Dieciochistas*, núm. 3 (2002), p. 33-56.
- CALLADO ESTELA, Emilio, *Iglesia, poder y sociedad en el siglo XVII. El arzobispo de Valencia fray Isidoro Aliaga*, València, 2001.
- CALLADO, Emilio i ESPONERA, Alfonso, *Memoria escrita, historia viva: dos dietarios valencianos del*

seiscientos, València, 2004.

- CALLADO ESTELA, Emilio, “El asesinato del chantre don Ventura Ferrer. Clérigos y bandos en la seo valentina seiscentista”, *Hispania Sacra*, núm. LXVI-133 (gener-juny de 2014), p. 109-131.
- CÁMARA, Alicia, “La arquitectura militar del padre Tosca y la formación teórica de los ingenieros entre los Austrias y los Borbones”, dins Alicia CÁMARA (coord.), *Los ingenieros militares de la Monarquía Hispánica en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2005, p. 133-158.
- CAMPBELL, John, *Lives of the British Admirals, containing a new and accurate Naval History, from the earliest Periods*, Londres, 1781.
- CAMPRUBÍ, Xevi, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, tesi doctoral dirigida per Agustí ALCOBERRO, Barcelona, 2013.
- CANET APARISI, Teresa, “Los apuros del rey”, *Estudios*, núm. 24 (1998), p. 185-202.
- CANET APARISI, Teresa, “De la fidelidad a la profesionalización. Criterios en la configuración de la magistratura foral”, dins Juan Francisco PARDO MOLERO i Manuel LOMAS CORTÉS (coords.), *Oficiales reales. Los ministros de la Monarquía Católica (siglos XVI-XVII)*, València, 2012, p. 25-54.
- CANET APARISI, Teresa, “Ministros de capa y espada: ¿integración nobiliaria o manipulación monárquica?”, dins R. FRANCH, F. ANDRÉS i R. BENÍTEZ (eds.), *Cambios y resistencias sociales en la Edad Moderna. Un análisis comparativo entre el centro y la periferia mediterránea de la Monarquía Hispánica*, Madrid, 2014, p. 315-324.
- CÁRCELES DE GEA, Beatriz, “*Voluntas e iurisdictio*: obediencia, ejecución y cumplimiento de la voluntad real en la Corona de Castilla en el siglo XVII”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO, *Monarquía, imperio y pueblos en la España moderna*, Alacant, 1997, p. 663-677.
- CARRASCO, Adolfo, “Los Grandes, el poder y la cultura política de la nobleza en el reinado de Carlos II”, *Studia Hitorica. Historia Moderna*, núm. 20 (1999), p. 77-136.
- CASALS, Àngel (ed.), *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, Barcelona, 2012.
- CASEY, James, “La crisis general del segle XVII”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. XLVI:2 (1970), p. 96-173.
- CASEY, James, “Irrigació i economia al País Valencià, 1589-1689”, dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València, 1976, vol. III, p. 281-289.
- CASEY, James, “Parentela i comunitat en la València foral”, *Afers*, vol. VI, núm. 11/12 (1991), p. 57-73.
- CASEY, James, “La Segona Germania: perfil d'una revolta camperola”, dins *La Segona Germania. Col·loqui Internacional*, València, 1994, p. 142-152.
- CASEY, James, *La terra i els homes. El País Valencià a l'època dels Àustria*, Catarroja-Barcelona, 2005.
- CASEY, James, *El Regne de València al segle XVII*, València, 2006 (primera edició en anglès, 1979).
- CASEY, James, *Familia, poder y comunidad en la España moderna. Los ciudadanos de Granada (1570-1739)*, València, 2008.
- CASTILLO DEL CARPIO, José María, *La Generalitat valenciana durante el siglo XVI*, València, 2013.
- CASTILLO PINTADO, Álvaro, *Tráfico marítimo y comercio de importación en Valencia a comienzos del siglo*

XVII, Madrid, 1967.

- CATALÁ SANZ, Jorge A., “Violencia nobiliaria y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III. Una reflexión sobre el poder de la nobleza y la autoridad de la Monarquía”, *Estudis*, núm. 20 (1994), p. 105-120.
- CATALÁ SANZ, Jorge A., “Consideraciones sobre el desenlace del proceso de pacificación de la nobleza valenciana”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 155-172.
- CATALÁ SANZ, Jorge A. i URZAINQUI SÁNCHEZ, Sergio, “Perfiles básicos del bandolerismo morisco valenciano: del desarme a la expulsión (1563-1609)”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 27 (2009), p. 57-108.
- CENTENERO DE ARCE, Domingo, “¿Una Monarquía de lazos débiles? Circulación y experiencia como formas de construcción de la Monarquía Católica”, dins Juan Francisco PARDO MOLERO i Manuel LOMAS CORTÉS (coords.), *Oficiales reales. Los ministros de la Monarquía Católica (siglos XVI-XVII)*, València, 2012, p. 137-161.
- CERDA I BALLESTER, Josep, *Els cavallers i religiosos de l'orde de Montesa en temps dels Àustria (1592-1700)*, tesi doctoral dirigida per Fernando ANDRÉS ROBRES, València, 2012.
- CERVERA TORREJÓN, José Luis, *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*, València, 2003.
- CHABAS, Roc, “Basset y las guerras de sucesión”, *El Archivo*, núm. 1 (1886), p. 105-131.
- CHAUCHADIS, Claude, “La violence codifiée: la pratique du duel en Espagne au XVIIIe siècle”, dins Jean-Paul DUVIOLS i Annie MOLINIÉ-BERTRAND (eds.), *La violence en Espagne et en Amérique (XVe-XIXe siècles)*, París, 1997, p. 35-42.
- CHIQUILLO PÉREZ, Juan Antonio, “La nobleza valenciana en la Guerra de Sucesión. Algunas hipótesis sobre su participación”, *Estudis*, núm. 7 (1991), p. 115-148.
- CHURCHILL, Winston, *Marlborough. His life and time*, Chicago, 2002 (primera edició, a Londres, 1933).
- CISCAR PALLARÉS, Eugenio, *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, València, 1977.
- CONTRERAS GAY, José, “La reorganización militar en la época de la decadencia española (1640-1700)”, *Millars*, núm. 26 (2003), p. 131-154.
- COOMBS, Douglas, *The Conduct of the Dutch. British opinion and the Dutch Alliance during the War of the Spanish Succession*, La Haia, 1958.
- CORONA MARZOL, Carmen, “El pretendido neoforalismo de la Corona de Aragón: de los reinos de Aragón y Valencia al principado de Cataluña”, dins José ALCALÁ-ZAMORA i Ernest BELENGUER (coords.), *Calderón de la Barca y la España del Barroco*, Madrid, 2003, vol. I, p. 1027-1060.
- COSTA I MAS, Josep, “La repoblació mallorquina a la Marina Alta i al seu entorn en el segle XVII”, *Trabajos de Geografía*, núm. 34 (1977-1978), p. 87-91.
- COSTA I MAS, Josep, *El Marquesat de Dénia. Estudio geográfico*, València, 1977.
- CREMONINI, Cinzia, “El príncipe de Vaudémont y el gobierno de Milán durante la Guerra de Sucesión española”, dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, Bernardo J. GARCÍA i Virginia LEÓN, *La pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, 2007, p. 463-490.
- CRESPO SOLANA, Ana, “Guillermo III de Orange y la sucesión de la Monarquía Hispánica (1689-

- 1702)”, dins José Manuel de BERNARDO ARES (coord.), *La sucesión de la monarquía hispánica (1665-1725). Lucha política en las Cortes y fragilidad económica-fiscal en los reinos*, Còrdova, 2006, vol. I, p. 75-104.
- CRESPO SOLANA, Ana, “El nuevo contexto hispano-neerlandés y la transición atlántico-europea después de 1648”, dins P. SANZ CAMAÑES (ed.), *Tiempo de Cambios. Guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648-1700)*, Madrid, 2012, p. 341-364.
  - CUETO RUIZ, Ronald, *Quimeras y sueños. Los profetas y la Monarquía Católica de Felipe IV*, Valladolid, 1994.
  - DAVENPORT, Francis G. (ed.), *European Treaties bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648*, New Jersey, 2004.
  - DE LARIO, Dámaso, *Al hilo del tiempo. Controles y poderes de una España imperial*, València, 2004.
  - DÍAZ NOCI, Javier, “La circulación de noticias en la España del Barroco”, dins R. CHARTIER i C. ESPEJO, *La aparición del periodismo en Europa. Comunicación y propaganda en el Barroco*, Madrid, 2012, p. 207-243.
  - DOWNIE, James A., *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe*, Londres, 1979.
  - ECHEVARRÍA BACIGALUPE, Miguel Ángel, “La Guerra de Sucesión en los Países Bajos meridionales”, dins F. EDELMAYER, V. LEÓN SANZ i J.I RUIZ RODRÍGUEZ, *Der Spanische Erbfolgekrieg. La Guerra de Sucesión española*, Munic, 2008, p. 192-210.
  - EDELMAYER, Friedrich, “Aspectos del trabajo de los embajadores de la Casa de Austria en la segunda mitad del siglo XVI”, *Pedralbes*, núm. 9 (1989), p. 37-56.
  - EDELMAYER, Friedrich, “El ducado de Baviera en la red clientelar de Felipe II en el Sacro Imperio”, dins José MARTÍNEZ MILLÁN (dir.), *Felipe II (1527-1598): Europa y la Monarquía Católica*, Madrid, 1998, vol. I, p. 169-186.
  - EDELMAYER, Friedrich, *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich*, Munic, 2002.
  - EDELMAYER, Friedrich, “La Casa de Austria. Mitos, propaganda y apología”, dins A. ALVAR, J. CONTRERAS y J. I. RUIZ (eds.), *Política y cultura en la época moderna (cambios dinásticos, milenarismos, mesianismos y utopías)*, Madrid, 2004, p. 17-28.
  - EDELMAYER, Friedrich, “La política de los Austrias durante la Guerra de Sucesión española”, dins *Actes del Congrés “L’aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)”*, Barcelona, 2007, p. 85-90.
  - EGIDO, Teófanés, “El motín madrileño de 1699”, *Investigaciones históricas: época moderna y contemporánea*, núm. 2 (1980), p. 253-294.
  - EGIDO, Teófanés, “Opinión y propaganda en la Corte de los Austrias”, dins José ALCALÁ-ZAMORA i Ernest BELENGUER (coords.), *Calderón de la Barca y la España del Barroco*, Madrid, 2001, vol. I, p. 567-590.
  - EGIDO, Teófanés, *Opinión pública y oposición al poder en la España del siglo XVIII (1713-1759)*, Valladolid, 2002 (primera edició, a Valladolid, 1971).
  - ELLIOTT, John H., “Unas reflexiones acerca de la privanza española en el contexto europeo”,

- Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXVII (1997), p. 887-899.
- ESPEJO, Carmen, “Un marco de interpretación para el periodismo europeo en la primera Edad Moderna”, dins Roger CHARTIER i Carmen ESPEJO (eds.), *La aparición del periodismo en Europa. Comunicación y propaganda en el Barroco*, Madrid, 2012, p. 103-126.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, *El frente catalán en la guerra de los Nueve Años, 1689-1697*, tesi doctoral dirigida per Antoni SIMON I TARRÉS, Barcelona, 1994.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, “Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 14 (1996), p. 173-189.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, “Las tropas italianas en la defensa de Cataluña, 1665-1698”, *Investigaciones Históricas. Época moderna y contemporánea*, núm. 18 (1998), p. 51-74.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, “La formación de milicias generales en los reinos de la Corona de Aragón durante el reinado de Carlos II, 1665-1700”, *Estudios Humanísticos. Historia*, núm. 2 (2003), p. 111-140.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, “El esfuerzo de guerra de la corona de Aragón durante el reinado de Carlos II, 1665-1700. Los servicios de tropas”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 22 (2004), p. 209-250.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, “Recluta de tropas y bandolerismo durante el reinado de Carlos II: el caso de la compañía ilicitana del capitán Gaspar Irlés (1677)”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 24 (2006), p. 487-512.
  - ESPINO LÓPEZ, Antonio, *Guerra, fisco y fueros. La defensa de la Corona de Aragón en tiempos de Carlos II, 1665-1700*, València, 2007.
  - ESTEBAN ESTRÍNGANA, Alicia, “El servicio: paradigma de relación política en los siglos XVI y XVII”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA (ed.), *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 11-45.
  - FELIPO ORTS, Amparo, “L'accés de la noblesa titulada al govern de la ciutat de València (1652-1707)”, *Pedralbes*, núm. 13 (vol. I), 1993, p. 469-483.
  - FELIPO ORTS, Amparo, “Servicios y donativos de la ciudad de Valencia a la Monarquía durante la revuelta catalana”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 32 (2010), p. 305-333.
  - FRANCH BENAVENT, Ricardo, “El comercio en el Mediterráneo español durante la Edad Moderna: del estudio del tráfico a su vinculación con la realidad productiva y el contexto social”, *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 17 (2008), p. 77-112.
  - FRANCIS, David, *The Methuens and Portugal*, Londres, 1966.
  - FRANCIS, David, *The first peninsular War, 1702-1713*, Londres, 1975.
  - FREY, Linda i Marsha, *A question of Empire. Leopold I and the War of the Spanish Succession*, New York, 1983.
  - FUSTER, Joan, *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, 1962.
  - GALASSO, Giuseppe, *Napoli spagnola dopo Masaniello: politica, cultura, società*, Florència, 1992.
  - GALLO, Francesca Fausta, “Italia entre los Habsburgo y los Borbones”, dins P. FERNÁNDEZ

- ALBALADEJO, *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en el siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 146-148.
- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Felipe V y los españoles. Una visión periférica del problema de España*, Barcelona, 2002.
  - GARCIA ESPUCHE, Albert, *Una societat assetjada. Barcelona (1713-1714)*, Barcelona, 2014.
  - GARCÍA FERNÁNDEZ, María Nélica, *Comerciendo con el enemigo. El tráfico mercantil anglo-español en el siglo XVIII (1700-1765)*, Madrid, 2006.
  - GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià, *Els fonaments del País Valencià modern*, València, 1968.
  - GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià, *Valencia bajo Carlos II*, València, 1991.
  - GARCÍA-BADELL ARIAS, Luis María, “Los primeros pasos de Felipe V en España: los deseos, los recelos y las primeras tensiones”, *Cuadernos de Historia del Derecho*, núm. 15 (2008), p. 45-127.
  - GASCÓN PELEGRÍ, Vicente, *La región valenciana en la Guerra de Sucesión*, València, 1956
  - GIL OLCINA, Antonio, *Singularidades del régimen señorial valenciano. Expansión, declive y extinción de la señoría directa*, Alacant, 2012.
  - GIL PUJOL, Xavier, “‘Conservación’ y ‘defensa’ como factores de estabilidad en tiempos de crisis: Aragón y Valencia en la década de 1640”, dins John H. ELLIOTT *et al.*, *1640. La Monarquía Hispánica en crisis*, Barcelona, 1992, p. 44-101.
  - GIL PUJOL, Xavier, “Una cultura cortesana provincial. Patria, comunicación y lenguaje en la Monarquía Hispánica de los Austrias”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (coord.), *Monarquía, imperio y pueblos en la España moderna*, Alacant, 1997, p. 225-257 (sobretot p. 228s.)
  - GIL PUJOL, Xavier, “El revisionismo sobre la Revolución Inglesa: crónica y cuestiones de veinticinco años de debate”, *Pedralbes*, núm. 17 (1997), p. 241-288
  - GIL PUJOL, Xavier, “La Corona de Aragón a finales del siglo XVII: a vueltas con el neoforalismo”, dins Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.), *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 98-115.
  - GIMÉNEZ CHORNET, Vicent, “La representatividad en la Valencia foral”, *Estudis*, núm. 18 (1993), p. 7-28.
  - GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique, “Dos décadas de estudios sobre el comercio valenciano en la Edad Moderna”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 6-7 (1986-1987), p. 193-229.
  - GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique, *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta Borbónica en Valencia*, Alacant, 1999.
  - GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique, “El exilio de los borbónicos valencianos”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 11-51.
  - GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique, “Els borbònics valencians davant la pèrdua de Dènia el 1705”, *Aguait*, núm. 24-25 (2007), p. 9-20.
  - GIRALT I RAVENTÓS, Emili (dir.), *Història Agrària dels Països Catalans*, Barcelona, 2008, vol. III (Edat Moderna).
  - GÓMEZ-CENTURIÓN, Carlos, “La sátira política durante el reinado de Carlos II”, *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, núm. 4 (1983), p. 11-33.

- GONZÁLEZ CRUZ, David, *Guerra de religión entre príncipes católicos. El discurso del cambio dinástico en España y América (1700-1714)*, Madrid, 2002.
- GONZÁLEZ CRUZ, David, *Propaganda e información en tiempos de guerra. España y América (1707-1714)*, Madrid, 2009.
- GONZÁLEZ DE SAN SEGUNDO, Miguel Ángel, “El Consejo de Aragón y la Orden de Montesa”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXVII, vol. II, p. 901-923.
- GONZÁLEZ MEZQUITA, María Luz, “El oficio de cortesano: *cursus honorum* y estrategias políticas en el reinado de Carlos II”, *Cuadernos de Historia de España*, núm. 78-1 (2003), pp. 189-219.
- GONZÁLEZ MEZQUITA, María Luz, *Oposición y Disidencia en la Guerra de Sucesión Española. El Almirante de Castilla*, Valladolid, 2008.
- GRAF VON KALNEIN, Albrecht, *Juan José de Austria en la España de Carlos II*, Lleida, 2001.
- GRAHAM, Aaron, “Public Service and Private Profit: British Fiscal-Military Entrepreneurship Overseas, 1707-1712”, dins Jeff FYNN-PAUL (ed.), *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, Leiden, 2014, p. 87-110.
- GRAU ESCRIBUELA, Antoni F., *Domini i propietat a la Marina Alta. Dénia, Xàbia i El Verger. Segles XV-XIX*, Dénia, 2001.
- GUIA MARIN, Lluís-J., “Dissidència política i repressió social al País Valencià a mitjan segle XVII”, *Saitabi*, núm. 34 (1984), p. 105-124.
- GUIA MARÍN, Lluís-J., “La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius”, *Saitabi*, núm. 42 (1992), p. 33-45.
- GUIA MARÍN, Lluís-J., “Dona, honor i bandolerisme. Els desordres de l’Almirall d’Aragó en la València del segle XVII”, *Estudis*, núm. 28 (2002), p. 287-315
- GUIA MARÍN, Lluís-J., “Més enllà de les Corts: els estaments sards i valencians a les acaballes de la Monarquia Hispànica”, dins Remedios FERRERO i Lluís-J. GUIA MARÍN (eds.), *Corts i Parlaments de la Corona d’Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, 2008, p. 517-532.
- GUIA MARÍN, Lluís-J., “Les rendes de Sardenya i l’exili valencià a la Guerra de Successió”, *Saitabi*, núm. 58 (2009), p. 251-275.
- GUIA MARÍN, Lluís-J., “Entre València i Nàpols: un famós bandoler valencià del segle XVII “el Guapo de Benimaclet””, dins A. CASALS (dir.), *El bandolerisme a la Corona d’Aragó*, Barcelona, 2012, p. 57-86
- GUILLAMÓN ÁLVAREZ, Francisco J. i MUÑOZ RODRÍGUEZ, Julio D., “La lealtad castellana en la Guerra de Sucesión. Movilización social y representación del poder en una sociedad en guerra”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 24 (2006), p. 513-536.
- HABERMAS, Jürgen, *Historia y crítica de la opinión pública*, Mèxic, 1981 (primera edició en alemany, 1962).
- HERMANT, Héloïse, *Guerres de Plumes. Publicité et cultures politiques dans l’Espagne du XVIIe. siècle*, Madrid, 2012.
- HERMOSA ESPESO, Cristina, “El testamento de Felipe IV y la Junta de Gobierno de la minoridad de

- Carlos II. Apuntes para su interpretación”, *Erasmus. Revista de historia bajomedieval y moderna*, núm. 1 (2014), p. 102-120.
- HERNÁNDEZ RUANO, Javier, *La hora de los litigios. La justicia de la Orden de Montesa y los Austrias en la encomienda de Benicarló-Vinaròs*, València, 2006.
  - HERRERO SÁNCHEZ, Manuel, *El acercamiento hispano-neerlandés (1648-1678)*, Madrid, 2000.
  - HERRERO SÁNCHEZ, Manuel, “Las Provincias Unidas y la Guerra de Sucesión española”, *Pedralbes*, núm. 22 (2002), p. 133-154.
  - HERRERO SÁNCHEZ, Manuel, “Una república en un mundo de dinastías. Las Provincias Unidas y el problema de la sucesión española”, dins Jaime CONTRERAS, Alfredo ALVAR i José Ignacio RUIZ (eds.), *Política y cultura en la época moderna (cambios dinásticos, milenarismos, mesianismos y utopías)*, Madrid, 2004, p. 197-207.
  - HOCHEDLINGER, Michael, “Der gewaffnete Doppeladler. Ständische Landesdefension, Stehendes Heer und “Staatsverdichtung” in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie”, dins Peter MAT’A i Thomas WINKELBAUER (eds.), *Die Habsburgermonarchie. 1640 bis 1720. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart, 2006, p. 217-250.
  - HOCHEDLINGER, Michael, *Austria’s Wars of Emergence, 1683-1797*, Londres, 2003.
  - HOPPII, Julian, *A Land of Liberty? England, 1689-1727*, Oxford, 1999.
  - HUNT, Lynn, *Politics, Culture and Class in the French revolution*, Berkeley-Londres, 1984.
  - IMÍZCOZ, José María, “Actores sociales y redes de relaciones en las sociedades del Antiguo Régimen. Propuestas de análisis en Historia social y política”, dins Carlos BARROS (ed.), *Historia a debate. Retorno del sujeto*, Santiago de Compostela, 1995, vol. II, p. 341-353.
  - IMÍZCOZ, José María, “Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen”, dins *Idem* (dir.), *Élites, poder y red social. Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*, Bilbao, 1996, p. 13-50.
  - INGRAO, Charles W., *The Habsburg Monarch, 1618-1815*, Cambridge, 2000 (primera edició a 1994).
  - ISRAEL, Jonathan I., *Dutch Primacy in World Trade, 1585-1740*, Oxford, 1989.
  - JARNUT-DERBOLAV, Elke, *Die österreichische Gesandtschaft in London (1701-1711)*, Bonn, 1972.
  - JIMÉNEZ ESTRELLA, Antonio, “Los nuevos *bellatores* de Su Majestad. Reflexiones en torno al servicio militar al rey en los siglos XVI y XVII”, dins Alicia ESTEBAN ESTRÍNGANA, *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 387-413.
  - JUNQUERAS, Oriol, “L’Onze de setembre de 1714 en la cultura catalanista del segle XIX”, *Manuscrits*, núm. 16 (1998), p. 305-318.
  - KAMEN, Henry, *The War of Succession in Spain, 1700-1715*, Londres, 1969 (la primera edició castellana, a Barcelona, 1974).
  - KOHLER, Alfred, “*Tu, felix austria, nube...* Vom Klischee zur Neubewertung dynastischer Politik in der neueren Geschichte Europas”, *Zeitschrift für Historische Forschung*, núm. 21 (1994), p. 461-482.
  - KRAFT, Walter C., *Codices Vindobonenses Hispanici: a catalog of the Spanish, Portuguese, and Catalan*

manuscripts in the Austrian National Library in Vienna, Oregon, 1957.

- *La Segona Germania. Col·loqui Internacional*, València, 1994.
- LANDAU, Marcus, *Rom, Wien, Neapel während des Spanischen Erbfolgekrieges*, Leipzig, 1885.
- LEÓN SANZ, Virginia, *Entre Austrias y Borbones. El archiduque Carlos y la Monarquía de España*, Madrid, 1993.
- LEÓN SANZ, Virginia, “La nobleza austracista. Entre Austrias y Borbones”, dins M. Carmen IGLESIAS (ed.), *Nobleza y sociedad en la España moderna*, Oviedo, 1997, vol. II, p. 49-77.
- LEÓN SANZ, Virginia (ed.), *Memorias de guerra del capitán George Carleton. Los españoles vistos por un oficial inglés durante la Guerra de Sucesión*, Alacant, 2002.
- LEÓN SANZ, Virginia, *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España*, Madrid, 2003.
- LEÓN SANZ, Virginia, “El fin del Almirantazgo de Castilla: don Juan Tomás Enríquez de Cabrera”, *Cuadernos Monográficos del Instituto de Historia y Cultura Naval*, núm. 42 (2003), p. 115-143.
- LEÓN SANZ, Virginia, “Colaboración del ejército imperial con el hispánico de Carlos II”, dins Enrique GARCÍA HERNÁN i Davide MAFFI (eds.), *Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica. Política, estrategia y cultura en la Europa moderna (1500-1700)*, Madrid, 2006, p. 121-152.
- LEÓN SANZ, Virginia, “El Consejo de Aragón austracista, 1707-1713”, dins R. FERRERO i L. GUIA (eds.), *Corts i Parlaments de la Corona d’Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, 2008, p. 245s.
- LEÓN SANZ, Virginia, “Un conflicto inacabado: las confiscaciones a los austracistas valencianos después de la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, núm. 15 (2014), p. 195-237
- LINDORFER, Bianca M., “Las redes familiares de la aristocracia austríaca y los procesos de transferencia cultural: entre Madrid y Viena, 1550-1700”, dins Bartolomé YUN CASALILLA (dir.), *Las redes del Imperio. Élités sociales en la articulación de la Monarquía Hispánica, 1492-1714*, Madrid, 2009, p. 261-288.
- LLUCH, Ernest, “El programa polític de la Catalunya austracista”, dins Joaquim ALBAREDA *et alii*, *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, 2001, p. 129-167.
- LOMAS CORTÉS, Manuel, *El puerto de Dénia y el destierro morisco (1609-1610)*, València, 2009.
- LÓPEZ ANGUITA, José Antonio, “Madrid y Viena ante la sucesión de Carlos II: Mariana de Neoburgo, los condes de Harrach y la crisis del partido alemán en la corte española (1696-1700)”, dins José MARTÍNEZ MILLÁN i Rubén GONZÁLEZ CUERVA (eds.), *La dinastía de los Austrias. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*, Madrid, 2011, vol. II, p. 1111-1156.
- LÓPEZ CAMPILLO, Rosa María, *Imagen y propaganda en la Guerra de Sucesión española. Daniel Defoe al servicio del gobierno de Ana Estuardo*, Madrid, 2015.
- LÓPEZ-CORDÓN, María Victoria, “La paz oculta: propaganda, información y política en torno a Westfalia”, *Pedralbes*, núm. 19 (1999) p. 71-93.
- LÓPEZ-CORDÓN, María Victoria, “*Vox Populi*: guerra, propaganda y representación de dinastías”, dins José M. NIETO SORIA i M.V. LÓPEZ-CORDÓN (eds.), *Gobernar en tiempos de crisis. Las quiebras dinásticas en el ámbito hispánico (1250-1808)*, Madrid, 2008, p. 307-335.

- LORENZO CARDOSO, Pedro-Luis, “El recurso a la violencia política en el Antiguo Régimen: la violencia colectiva popular”, dins José Antonio MUNIÑA LOINAZ (ed.), *Conflicto, violencia y criminalidad en Europa y América*, Vitoria, 2004, p. 145-194.
- LORENZO CARDOSO, Pedro-Luis, “Principales teorías sobre el conflicto social”, *Norba*, núm. 15 (2001), p. 237-254.
- LUND, Erik, “The Generation of 1683. Habsburg General Officers and the military technical Corps, 1686-1723”, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv*, núm. 46 (1998), p. 189-213.
- LUZZI TRAFICANTE, Marcelo, “Entre la prudencia del rey y la fidelidad a su persona y dinastía: los grupos de poder en la corte de Felipe V durante la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, núm. 15 (2014), p. 135-163.
- MANCONI, Francesco (ed.), *Banditismi mediterranei. Secoli XVI-XVII*, Roma, 2003.
- MANTECÓN, Tomás A., “Cultura política popular, honor y arbitraje de los conflictos en la Cantabria rural del Antiguo Régimen”, *Revista Agraria*, núm. 16 (1998), p. 121-151.
- MANTECÓN, Tomás A., “Honor, patronazgo y clientelas en el Antiguo Régimen”, dins J.M. IMÍZCOZ, *Redes familiares, op. cit.*, p. 31-63 (sobretot, p. 48-55).
- MARCO, M. Vicenta i FERNÁNDEZ NADAL, Carmen María, “La guerra en movimiento: los valencianos en Italia durante el reinado de Carlos II”, *Millars*, núm. 26 (2003), p. 205-224.
- MARTÍ ESCAYOL, Maria Antònia i ESPINO LÓPEZ, Antonio, *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*, València, 2013.
- MARTÍN GRAU, María, “El príncipe Georg de Hessen-Darmstadt: el último virrey de los Austrias en Cataluña”, dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO (coord.), *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, 2007, p. 445-462.
- MARTÍN MARCOS, David, “Roma ante el cambio dinástico en la Monarquía Española. La consulta de Carlos II”, *Hispania*, vol. LXVII, núm. 225 (2007), p. 255-270.
- MARTÍN MARCOS, David, “El proyecto de mediación de la Santa Sede como alternativa a la Guerra de Sucesión española”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 129-147.
- MARTÍN MARCOS, David, “José Molines, un ministro catalán al servicio de Felipe V en Roma durante la Guerra de Sucesión Española”, *Pedralbes*, núm. 28 (2008), p. 249-262.
- MARTÍN MARCOS, David, *El Papado y la Guerra de Sucesión española*, Madrid, 2011, p. 34-40.
- MARTÍN MARCOS, David, “Ter o archiduque por vezinho. La jornada a Lisboa de Carlos III en el marco del conflicto sucesorio de la Monarquía de España”, *Hispania*, vol. LXXII, núm. 241 (2012), p. 453-474.
- MARTÍN MARCOS, David, *Península de recelos. Portugal y España, 1668-1715*, Madrid, 2014.
- MARTÍNEZ MILLÁN, José, “Las investigaciones sobre patronazgo y clientelismo en la administración de la Monarquía Hispana durante la Edad Moderna”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 15 (1996), p. 83-106.
- MARTÍNEZ RUIZ, José Ignacio i GAUCI, Perry, *Mercaderes ingleses en Alicante en el siglo XVII. Estudio y edición de la correspondencia comercial de Richard Hounsell & Co.*, Alacant, 2008.

- MARTÍNEZ SHAW, Carlos, “Algunos aspectos del comercio valenciano con Lisboa a fines del siglo XVII”, dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València, 1976, vol. III, p. 473-489.
- MARTÍNEZ SHAW, Carlos i ALFONSO MOLA, Marina, *Felipe V*, Madrid, 2001.
- MARTIN-LEAKE, Stephen, *The Life of Sir John Leake. Rear-Admiral of Great Britain*, Londres, 1920.
- MAS I FORNERS, Antoni i MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís, *Per poblar lo regne de València... L'emigració valenciana al País Valencià en el segle XVII*, Ciutat de Mallorca, 2002.
- MASTELLONE, Salvo, “Sulla nascita di un linguaggio rivoluzionario europeo (1685-1715)”, dins E. PII, *I linguaggi politici delle rivoluzioni in Europa*, Milà, 1992, p. 1-17.
- MAURA Y GAMAZO, Gabriel, *Carlos II y su corte*, Madrid, 1911.
- MAURA Y GAMAZO, Gabriel, *Vida y reinado de Carlos II*. Madrid, 1942.
- MAURI VICTÒRIA, Rafael, “Senyoria i propietat a Dènia durant la primera meitat del segle XVIII: el capbreu de 1734-37”, *Aguait*, núm. 4 (1990), p. 5-20.
- MCADAM, Doug, TARROW, Sidney i TILLY, Charles, *Dynamics of Contention*, Cambridge, 2001.
- MCLACHLAN, James O., *Trade and Peace with Old Spain*, New York, 1974.
- MCLAY, Keith A. J., *Combined Operations: British Naval and Military Co-operation in the Wars of 1688-1713*, tesi doctoral inèdita, Glasgow, 2003.
- METZDORF, Jens, *Politik-Propaganda-Patronage: Francis Hare und die Englische Publizistik im Spanischen Erbfolgekrieg*, Mainz, 2000.
- MILLÁN GARCÍA-VARELA, Jesús, *Rentistas y campesinos: desarrollo agrario y tradicionalismo político en el sur del País Valenciano, 1680-1840*, Alacant, 1984.
- MILLÁN GARCÍA-VARELA, Jesús, *El poder de la tierra. La sociedad agraria del Bajo Segura en la época del liberalismo (1830-1890)*, Alacant, 1999.
- MOLAS RIBALTA, Pere, “Los colegiales mayores en la Audiencia de Valencia (siglos XVI-XVIII)”, *Pedralbes*, núm. 1 (1981), p. 51-75.
- MONAHAN, W. Gregory, *Let God Arise. The War & Rebellion of the Camisards*, Oxford, 2014.
- MONTOJO MONTOJO, Vicente, “El comercio de Alicante en los reinados de Felipe II y Felipe III. Una construcción desde la cooperación”, *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 32 (2007), p. 87-111.
- MONTOJO MONTOJO, Vicente, “Confiscaciones de bienes en Orihuela desde Murcia durante la Guerra de Sucesión”, *Murgetana*, núm. 121 (2009), p. 99-117.
- MONTOJO MONTOJO, Vicente, “El comercio de Alicante a mitad del siglo XVII según los derechos y sisas locales de 1658-1662 y su predominio sobre el de Cartagena”, *Murgetana*, núm. 122 (2010), p. 43-66.
- MONTOJO MONTOJO, Vicente, “El comercio de Alicante en el reinado de Carlos II”, *Saitabi*, núm. 60-61 (2010-2011), p. 327-345.
- MONTOJO MONTOJO, Vicente, *Correspondencia mercantil en el siglo XVII. Las cartas del mercader Felipe Moscoso (1660-1685)*, Múrcia, 2013.
- MORANT, Isabel, *El declive del señorío. Los dominios del ducado de Gandía, 1705-1837*, València, 1984.
- MUÑOZ I SEBASTIÀ, Joan-Hilari i QUEROL COLL, Enric, *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-*

- 1652), Valls, 2004.
- MUÑOZ RODRÍGUEZ, Julio D., “Consenso e imposición en la conservación de la Monarquía. La práctica política en un territorio de la periferia castellana: el reino de Murcia (1682-1700)”, *Hispania*, LXIII/3, núm. 215 (2003), p. 969-994.
  - MUÑOZ RODRÍGUEZ, Julio D., “Tantas cortes como ciudades. Negociación, beneficio y lealtad en la Corona de Castilla (1667-1714)”, dins F. J. GUILLAMÓN, J. D. MUÑOZ i D. CENTENERO (eds.), *Entre Clío y Casandra. Poder y sociedad en la Monarquía Hispánica durante la Edad Moderna*, Murcia, 2005, p. 277-301.
  - MUÑOZ RODRÍGUEZ, Julio D., “El *austracismo* castellano: elección política y movilización social durante la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, núm. 7 (2006), p. 171-195
  - MUÑOZ RODRÍGUEZ, Julio D., *Felipe V y cien mil murcianos. Movilización social y cambio político en la Corona de Castilla durante la Guerra de Sucesión (1680-1725)*, tesi doctoral dirigida per Javier GUILLAMÓN i José Javier RUIZ IBÁÑEZ, Múrcia, 2010.
  - NAVARRO GARCÍA, Luis, “Salvador Mañer, agente carlista entre México y Sevilla”, *Archivo hispalense: Revista histórica, literaria y artística*, núm. 178 (1975), fol. 1-24.
  - OCHOA BRUN, Miguel Ángel, “La diplomacia española en el ocaso de la gran época”, *Estudio Preliminar a Miguel NIETO NUÑO* (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664-1674)*, Madrid, 1993.
  - OCHOA BRUN, Miguel Ángel, *Embajadas y embajadores en la historia de España*, Madrid, 2002.
  - OLIVA I RICÓS, Benet, *La Generació de Felip de la Penya. Burguesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, 2001.
  - OLIVÁN, Laura, *Mariana de Austria en la encrucijada política del siglo XVII*, tesi doctoral dirigida per María Victoria LÓPEZ-CORDÓN, Madrid, 2006.
  - OLIVARI, Michele, *Entre el trono y la opinión. La vida política castellana en los siglos XVI y XVII*, Valladolid, 2004.
  - ONNEKINK, David, “The Last War of Religion? The Dutch and the Nine Years War”, dins David ONNEKINK (ed.), *War and Religion after Westphalia, 1648-1713*, Farnham, 2009, p. 69-88.
  - OPLL, Ferdinand i RUDOLF, Karl, *España y Austria*, Madrid, 1997.
  - ORTALLI, Gherardo (ed.), *Bande armate, banditi, banditismo e repressione di giustizia negli stati europei di Antico Regime*, Roma, 1986.
  - OWEN, John H., *War at Sea under Queen Anne, 1702-1708*, Cambridge, 2010 (primera edició en anglés, 1938).
  - PASTOR I FLUIXÀ, Jaume, “Nobles i cavallers al País Valencià”, *Saitabi*, núm. 43 (1993), p. 13-54.
  - PASTOR I FLUIXÀ, Jaume, *Les baronies de Calp, Benissa, Teulada i Altea*, Calp, 2005.
  - PEREIRA CASTAÑARES, Juan Carlos, “De la historia diplomática a la historia de las relaciones internacionales: algo más que el cambio de un término”, *Historia Contemporánea*, núm. 7 (1992), p. 155-182.
  - PÉREZ APARICIO, Carmen, “La guerra de successió: una revolució camperola”, dins *Primer Congreso*

de *Historia del País Valenciano*, València, 1976, vol. III, p. 511-524.

- PÉREZ APARICIO, Carmen, “El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. La *Junta de Contrafurs*”, dins *Mayans y la Ilustración. Simposio internacional en el bicentenario de la muerte de Gregorio Mayans*, València, 1981, vol. I, p. 131-153.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “La política de represalias y confiscaciones del archiduque Carlos en el País Valenciano, 1705-1707”, *Estudis*, núm. 17 (1991), p. 149-196.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “El expansionismo comercial británico en el País Valenciano: el proyecto de creación de puerto franco en Alacant en 1706”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 11 (1992), p. 251-264.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “La Guerra de Sucesión en España”, dins José María JOVER ZAMORA, *La transición del siglo XVII al XVIII. Entre la decadencia y la reconstrucción*. Volum XXVIII de la *Historia de España Menéndez Pidal*, Madrid, 1993, p. 302-503.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “Los primeros pasos del austracismo en el País Valenciano (1700-1705)”, dins Antonio MESTRE SANCHIS i Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ (eds.), *Disidencias y exilios en la España moderna*, Alacant, 1997, vol. II, p. 501-513.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “Reivindicaciones antiseñoriales en el País Valenciano: De la Segunda Germanía a la Guerra de Sucesión”, *Estudis*, núm. 24 (1998), p. 247-280.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “Una vida al servicio de la Casa de Austria: don José Folc de Cardona y Erill, príncipe de Cardona (1651-1729)”, *Estudis*, núm. 28 (2002), p. 421-448.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “La Guerra de Sucesión en Valencia. Retrospectiva historiográfica y estado de la cuestión”, *Revista de Historia Moderna*, núm. 25 (2007), p. 303-329.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, València, 2008.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “Las relaciones entre el rey y el reino. Felipe V y los estamentos valencianos”, dins *Estudios de Historia Moderna en Homenaje a la profesora Emilia Salvador Esteban*, València, 2008, vol. I, p. 451-474.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “Don Juan Bautista Basset y Ramos. Luces y sombras del líder austracista valenciano”, *Estudis*, núm. 35 (2009), p. 133-164.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, “De la Casa de Austria a la Casa de Borbón. La nobleza valenciana ante el cambio dinástico”, dins Amparo FELIPO ORTS i Carmen PÉREZ APARICIO (eds.), *La nobleza valenciana en la Edad Moderna. Patrimonio, poder y cultura*, València, 2014, p. 461-541.
- PÉREZ ESTÉVEZ, Rosa María, “Motín político en Granada durante la Guerra de Sucesión”, dins *Actas del I Congreso de Historia de Andalucía*, Còrdova, 1978, vol. II, p. 151-157.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo i CATALÁ SANZ, Jorge A., *Epígonos del encubertismo. Proceso contra los agermanados de 1541*, València, 2000.
- PÉREZ VILLANUEVA, Joaquín, “Sor María de Ágreda y Felipe IV. Un epistolario en su tiempo”, dins Ricardo GARCÍA-VILLOSLADA (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, 1979, vol. IV, p. 377-490.

- PINCUS, Steven, *1688. La primera revolución moderna*, Barcelona, 2013.
- PINTON, Giorgio A., *The Conspiracy of the Prince of Macchia & G.B. Vico*, Nova York, 2013.
- PLA ALBEROLA, Primitivo, *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant, 1983.
- PONS ALÒS, Vicent, “Aportación a la historia familiar de tres juristas valencianos: Cristóbal Crespi de Valldaura, Llorenç Mateu y Sanz y Josep Llop”, dins R. FERRERO i L. GUIA (eds.), *Corts i Parlaments de la Corona d’Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, 2008, p. 19-42.
- PRADELLS NADAL, Jesús, *Del foralismo al centralismo. Alicante, 1700-1725*, Alacant, 1984.
- QUIRÓS ROSADO, Roberto, “De mercedes y beneficios: negociación, intermediarios y política cortesana en la venta de los feudos napolitanos de la condesa de Berlepsch (1698-1700).”, *Chronica Nova*, núm. 38 (2012), p. 221-242.
- RAGON CARDONER, Joaquim, “El último virrey de la administración habsburguesa en Cataluña: Jorge Darmstadt y Landgrave de Hassia (1698-1701)”, *Pedralbes*, núm. 2 (1982), p. 263-271.
- REGLA, Joan, *Els virreis de Catalunya*, Barcelona, 1956.
- REGLÀ, Joan, “El dualismo en Valencia y sus desequilibrios”, *Saitabi*, núm. 17 (1967), p. 51-69.
- REGLÀ, Joan, *Comprendre el món. Reflexions d’un historiador*, Barcelona, 1967.
- REGLA, Joan, *Aproximació a la història del País Valencià*, València, 1968.
- REGLA, Joan, *Introducción a la historia. Socioeconomía, política, cultura*, Barcelona, 1970.
- REY BUENO, Mar, *El Hechizado. Medicina, alquimia y superstición en la corte de Carlos II*, Saragossa, 1998.
- RIBOT, Luis, “La España de Carlos II”, dins *La transición del siglo XVII al XVIII. Entre la decadencia y la reconstrucción (Historia de España Menéndez Pidal, tom XXVIII)*, Madrid, 1993, p. 61-203.
- RIBOT, Luis, “Carlos II, el centenario olvidado”, dins *Studia Historica. Historia Moderna* (20), 1999, p. 19-43.
- RIBOT, Luis, “Conflicto y lealtad en la Monarquía Hispánica durante el siglo XVII”, dins Francisco J. ARANDA PÉREZ (coord.), *La declinación de la Monarquía Hispánica en el siglo XVII*, Conca, 2004, p. 39-66.
- RIBOT, Luis, “La repercusión en España el tratado de reparto de la Monarquía de 1668”, dins P. SANZ CAMAÑES (ed.), *Tiempo de Cambios. Guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648-1700)*, Madrid, 2012, p. 55-96.
- RINGHOFFER, Carl, *Die Flugschriften-Literatur zu Beginn des spanischen Erfolgkriegs*, Berlín, 1881.
- ROCHER, Yves-Marie, “Louis XIV et la guerre d’Indépendance hongroise (1701-1711). Un véritable allié?”, *Revue d’Histoire des Armées*, núm. 263 (2011), p. 63-74.
- RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, Antonio José, “Patentes por soldados. Reclutamiento y venalidad en el ejército durante la segunda mitad del siglo XVII”, *Chronica Nova*, núm. 33 (2007), p. 37-56.
- RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, Antonio José, “El precio de la fidelidad dinástica. Colaboración económica y militar entre la Monarquía Hispánica y el Imperio durante el reinado de Carlos II (1665-1700)”, *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 33 (2011), p. 141-176.
- RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, Antonio José, “Servir al rey con hombres. Recompensas concedidas a

- las élites y representantes del rey por su colaboración con el reclutamiento (1630-1700)”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA, *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 415-443.
- RUIZ IBÁÑEZ, José Javier, *Las milicias del rey de España: sociedad, política e identidad en las monarquías ibéricas*, Madrid, 2009.
  - RUIZ TORRES, Pedro, *Señores y propietarios. Cambio social en el sur del País Valenciano: 1650-1850*, València, 1981.
  - SAAVEDRA VÁZQUEZ, María del Carmen, “De la “historia de las batallas” al “impacto de la guerra”: algunas consideraciones sobre la actual historiografía militar española”, *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 1 (1992), p. 207-222.
  - SAAVEDRA VÁZQUEZ, María del Carmen, “Algunos rasgos del comportamiento religioso de los militares españoles en época austriaca: el ejemplo de La Coruña”, *Espacio, Tiempo y Forma. Serie IV. Historia Moderna*, núm. 7 (1994), p. 271-286.
  - SALVADOR ESTEBAN, Emilia, “La frontera intrarregnicola valenciana y su impacto en las instituciones reales: El ejemplo de las dos bailías generales”, *Pedralbes*, núm. 13 (1993), p. 11-24.
  - SALVADOR ESTEBAN, Emilia, “La quiebra de la hegemonía hispánica en Europa. Un proceso complejo”, dins Francisco José ARANDA, *La declinación de la Monarquía Hispánica en el siglo XVII*, Ciudad Real, 2002, p. 221-248.
  - SALVADOR ESTEBAN, Emilia, “Bandos y fórmulas de solidaridad. La instrumentalización de as rivalidades de los poderosos por la Corona”, dins *El món urbà a la Corona d’Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. XVIIè Congrés d’Història de la Corona d’Aragó*, Barcelona, 2003, vol. I, p. 19-34.
  - SÁNCHEZ BELÉN, José Antonio, “Las relaciones Internacionales de la Monarquía Hispánica durante la regencia de doña Mariana de Austria”, *Studia Historica. Historia moderna*, núm. 20 (1999), p. 137-172.
  - SÁNCHEZ DONCEL, Gregorio, *Presencia de España en Orán (1509-1792)*, Toledo, 1991.
  - SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*, Barcelona, 1983.
  - SASTRE REUS, María José, ALEMANY GARCIA, Salvador i MONCHO ESCRIVA, Silveria, *Dels moriscos als manlets. La Marina Alta al segle XVII*, Alacant, 1986.
  - SCHAUB, Jean-Frédéric, *La Francia española. Las raíces hispanas del absolutismo francés*, Madrid, 2003.
  - SCHILLING, Heinz, *Höfe und Allianzen: Deutschland 1648-1763*, Berlin, 1989.
  - SCHMALE, Wolfgang, “Liberty is an inestimable Thing: Some Unexpected Laboratories of Human Rights in France and Germany”, dins Janet COLEMAN (ed.), *The Individual in Political Theory and Practice*, Oxford, 1996, p. 171-190.
  - SCHRYVER, Reginald de, “Das dynastische Prinzip: Max Emanuels Ambitionen au das spanische Erbe, Gebietserweiterung und Königskrone“, dins Johannes ERICHSEN i Katharina HEINEMANN (eds.), *Die Schlacht von Höchstädt. The Battle of Blenheim*, Ulm, 2004, p. 13-24.
  - SCHUMANN, Jutta, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I.*, Berlin, 2003.

- SERRA I BARCELÓ, Jaume, “Dues profecies del temps de Carles II: Sant Malaquies i els Reis d’Espanya, i les atribuïdes a Francisco Monteron”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana. Revista d’Estudis Històrics*, núm. 49 (1993), p. 307-326.
- SERRA, Eva, “Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió”, *Pedralbes*, núm. 17 (1997), p. 191-216.
- SERRANO I JAÉN, Joaquim, *De patricis a burgesos: les transformacions d’una oligarquia terratinent. Elx, 1600-1855*, Alacant, 1995.
- SESER PÉREZ, Rosa, “La vila de Xàbia borbònica i austriacista”, *Aguaites*, núm. 24/25 (2007), p. 163-197.
- SETISCHEK, Stefan, HUTTERER, Herbert i THEIMER, Gerald (eds.), *300 Jahre Karl VI. (1711–1740). Spuren der Herrschaft des „letzten“ Habsburgers*, Viena, 2011.
- SEVILLA GONZÁLEZ, María del Carmen, “La Junta de Gobierno de la minoridad del rey Carlos II”, dins José Antonio ESCUDERO, *Los validos*, Madrid, 2004, p. 583-615.
- SIENELL, Stefan, “Die kaiserlichen Beratungsgremien und die spanische Erbfolgefrage (1699/1700)”, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv*, núm. 47 (1999), p. 117-145.
- SIMÓ CASTILLO, Juan Bautista, Peñíscola. Ciudad histórica y morada del Papa Luna, Peñíscola, 1977.
- SOLANO CAMÓN, Enrique, “Una nueva aproximación en torno a las relaciones políticas entre la corte madrileña y Viena en el último cuarto del siglo XVII”, dins J. MARTÍNEZ MILLÁN i R. GONZÁLEZ CUERVA (eds.), *La dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*, Madrid, 2011, vol. II, p. 1045-1074.
- SOLANO CAMÓN, Enrique, “Entre la fidelidad y el desencuentro. España y el Imperio en el tablero político europeo entre 1648 y 1679”, dins P. SANZ CAMAÑES (ed.), *Tiempo de Cambios. Guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648-1700)*, Madrid, 2012, p. 195-220.
- SOLÍS, José, “La magistratura austracista en la Corona de Aragón”, *Manuscrits*, núm. 23 (2005), p. 131-150.
- STIFFONI, Giovanni, *Verità della storia e ragioni del potere nella Spagna del primo ‘700*, Milà, 1989.
- STORRS, Christopher, “La diplomacia española durante el reinado de Carlos II: una Edad de Oro o quizá de Plata?”, dins Porfirio SANZ CAMAÑES (ed.), *Tiempo de Cambios. Guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648-1700)*, Madrid, 2012, p. 21-53.
- STRADLING, Robert A., *Europa y el declive de la estructura imperial española, 1580-1720*, Madrid, 1992.
- TEROL I REIG, Vicent, “La Guerra de Successió a la Vall d’Albaida”, *Aguaites*, núm. 24-25 (2007), p. 217-251.
- THOMPSON, Irving A.A., “Do ut des: la economía política del servicio en la Castilla moderna”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA (ed.), *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 283-296.
- THOMPSON, Irving A.A., “La movilización de los recursos nacionales y la tesis de Downing. La guerra y el estado en España a mediados del siglo XVII”, dins Enrique MARTÍNEZ RUIZ i

- Magdalena de Pazzis PI CORRALES (coords.), *España y Suecia en la época del Barroco (1600-1660)*, Madrid, 1998, p. 279-306
- THOMPSON, Irving A.A., “El soldado del imperio: una aproximación al perfil del recluta español del Siglo de Oro”, *Manuscripts*, núm. 21 (2003), p. 17-38.
  - TOMÁS Y VALIENTE, Francisco, *Los validos*, Madrid, 1990.
  - TORRAS I RIBÉ, Josep Maria, “Una imatge crítica del *neoforalisme*: el control polític de les insaculacions de Barcelona a finals del segle XVII”, *L’Avenç*, núm. 184 (setembre de 1994), p. 30-35.
  - TORRAS I RIBÉ, Josep Maria, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*, Barcelona, 2001.
  - TORRES I SANS, Xavier, *Els bandolers (s. XVI-XVII)*, Vic, 1991.
  - TORRES I SANS, Xavier, “A tall d’obertura: el bandolerisme a l’Europa moderna vint-i-cinc anys després”, dins Àngel CASALS (dir.), *El bandolerisme a la Corona d’Aragó*, Cabrera de Mar, 2012, vol. I, p. 17-30.
  - TUERO BERTRAND, Francisco, *Carlos II y el proceso de los hechizos*, Gijón, 1998.
  - VALLADARES, Rafael, “El problema de la obediencia en la Monarquía Hispánica, 1540-1700”, dins A. ESTEBAN ESTRÍNGANA (ed.), *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias: medios, fines y logros el servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 2012, p. 121-146.
  - VÁZQUEZ CIENFUEGOS, Sigfrido, “Cuba durante la Guerra de Sucesión española. Algunos aspectos militares”, dins *La Guerra de Sucesión en España y América*, Sevilla, 2001, p. 313-324.
  - VERGA, Marcello, “Dilatate l’Impero in Italia. Asburgo e Italia nel primo Settecento”, *Cheiron*, núm. 21 (1994).
  - VIEJO YHARRASSARRY, Julen, “*Grocio Católico*. Ramos del Manzano y la posición hispana en la Guerra de Devolución”, dins Chiara CONTINISIO i Cesare MOZZARELLI (eds.), *Repubblica e virtù: pensiero politico e Monarchia Cattolica fra XVI e XVII secolo*, Roma, 1995, p. 567-590.
  - VILA LÓPEZ, Margarita, “La aportación valenciana a la guerra con Francia (1635-1640)”, *Estudis*, núm. 8 (1979-1980), p. 125-142.
  - VILAR, Pierre, *Catalunya dins l’Espanya Moderna*, Barcelona, 1987 (primera edició, en francès, 1962).
  - VILLAMARÍN GÓMEZ, Sergio, *Las instituciones valencianas durante la época del archiduque Carlos*, tesi doctoral dirigida per Mariano PESET i Pilar GARCÍA TROBAT, Universitat de València, 2003.
  - VILLARRUTIA, Wenceslao Ramírez de, *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la Emperatriz doña Margarita, Infanta de España*, Madrid, 1905.
  - WEBER, Johannes, “The Early German Newspaper. A Medium of Contemporaneity”, dins Brendan DOOLEY (ed.), *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe*, Surrey, 2010, p. 69-79.
  - WILSON, Peter H., *From Reich to Revolution. Germany History, 1558-1806*, Nova York, 2004.
  - WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Österreichische Geschichte, 1522-1699*, Viena, 2003.
  - WINKLER, Leonhad, *Das kurbayerische Regiment zu Fuss Graf Tattenbach in Spanien, 1695-1701*, Munic, 1890.

- VOCELKA, “War die Habsburgermonarchie eine *Grossmacht?*”, dins Karl VOCELKA, *Glanz und Untergang der höfischen Welt. Österreichische Geschichte, 166-1815*, Viena, 2001, p. 79-83.
- VOCELKA, Karl, “Das heilige romische Reich und die habsburgischen Erblände”, dins Karl VOCELKA, *Glanz und Untergang der höfischen Welt. Österreichische Geschichte*, Viena, 2001, p. 53-65.
- VOCELKA, Karl, *Geschichte Österreichs*, Munic, 2011.
- VOLTES BOU, Pere, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, Barcelona, 1963-1970.
- VOLTES BOU, Pere, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, 1964.
- VOLTES BOU, Pere, *L'Arxiduc Carles d'Àustria. Rei dels catalans*, Barcelona, 1967.
- YUN CASALILLA, Bartolomé (dir.), *Las Redes del Imperio. Élités sociales en la articulación de la Monarquía Hispánica, 1492-1714*, Madrid, 2008.
- YUN CASALILLA, Bartolomé, *Marte contra Minerva*, Barcelona, 2004.

Annexos

Annex I.

Valencians que van presentar memorials al Consell d'Aragó austriacista entre 1708 i 1713.

	<i>Cognoms</i>	<i>Nom</i>	<i>Lloc d'origen</i>	<i>Càrrecs i oficis ocupats</i>	<i>Localització</i>
1	Adrià	Miquel	Albal	Capità de Fusellers de la companyia alçada per Vicent Ibàñez.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48.
2	Aguilar	Cristòfol	València	Notari. Assessor de la baronia de Cofrents (1706-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50.
3	Agustí	Salvador	Sagunt	Batle interí austriacista de Sagunt. En temps de Carles II, capità de cavalls de la Milícia Efectiva.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 173.
4	Agustín	Antoni	València	Tinent de cavalleria al regiment d'Aragó.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 657s.
5	Albert d'Esparça	Antoni	València	Doctor en ambdós drets. Jutge de delmes i terços reials de la Ciutat i Regne de València. Assessor general de l'Orde de Montesa a la batlia de Montcada.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 51, fol. 72s.
6	Albiñana	Joan Baptista	València	Doctor en Teologia. Catedràtic suplent de Prima a la Universitat de València. Notari apostòlic i comissari del Sant Ofici. Beneficiat a Sant Esteve de Vaència. Capellà del castell de Xàtiva.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 553s.
7	Andreu	Manuel	Torrent	Capità d'una companyia de voluntaris alçada per ell mateix i pel seu germà, amb 25 soldats.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 113s.
8	Andreu	Silvestre		Prevere. Religiós jesuïta.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 665s.
9	Anglesola	Tomàs	València	Capità d'infanteria a Catalunya durant el regnat de Carles II. Elegit per fer lliurament de les claus de València a Basset i Nebot. Governador austriacista de Castelló.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 568s.
10	Anyó	Lluís	València	Notari. Tinent de capità de la Companyia de la Reial Casa de la Moneda.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 405s.
11	Antich	Maure	València	Apotecari.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
12	Aragonés	Maurici	Alacant	A Gibraltar (1704-1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b., fol. 255s.
13	Armendáriz de Medina	Fausto	Andalusia	Pagador de l'exèrcit reial a Catalunya en temps de	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 185s.

				Carles II (1691-1697).	
14	Armengol de Folch	Felip	València	Tinent de Batle General. Capità d'infanteria a Catalunya en temps de Carles II (1692-1705). Síndic de l'Estament Militar (1705) i governador de Morella.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 352s.
15	Armengol de Folch	Ferran	València	Prevere. Germà de Felip Armengol de Folch	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 703s.
16	Ayoldi	Gener	València	Capità de tinent d'una companyia alçada pels gremis (1706-1707). Lloctinent de Justícia Criminal (1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 687s.
17	Barberà	Cristòfol	Borriana	Notari. Batle de Borriana per nomenament fet per Basset.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 147, fol. 347.
18	Barco	Domènec	València	Soldat a la companyia de Ximénez de Cisneros (Dénia, 1705).	AHN, <i>Estado</i> , llig. 8694, s.f.
19	Bas	Antoni	Xàbia	Son pare, Joan Bas, batle de Xàbia durant trenta anys.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 87s.
20	Bas	Josep	Ontinyent	Justícia d'Ontinyent (1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b., fol. 247s.
21	Batle i Ferrer	Martí	València	Doctor. Oïdor de l'Audiència de València austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 75s.
22	Bauset	Vicent	València	Gentilhome de servei del comte de Sumacàrcer (1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 563.
23	Belaire	Miquel	Vila-real	Tinent de Capità de cavalls del regiment de Clariana. Amb els seus tres fills i el seu germà forma un regiment de 180 cavalls i 200 infants.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 211s.
24	Bellví de Montcada	Josep	València	Cavaller de Sant Joan i coronel d'infanteria.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 490.
25	Benita	Alfons	Alacant	Prevere. Beneficiat a la Col·legiata d'Alacant. Implicat en la conspiració de 1705 i empresonat.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 438s.
26	Blanch	Paulí	València	Sagristà Major de la Reial Capella del Palau Reial de València. Home de confiança del comte de Cardona.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 33.
27	Blanes	Manuel	València	Ciutadà.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 510s.
28	Blasco	Dimas	Xàtiva	Cavaller.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 414s.
29	Blasco	Joan Baptista	València	Notari.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 302s.
30	Blasco	Josep Miquel	València	Receptor de la Batlia General austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 340s.

31	Blasco de Zapata	Mariana	València	Vídua d'Ignasi Zapata, credencier de les cises. Mare de Gaspar i Josep Zapata i Blasco.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 29s.
32	Bonet	Jeroni	València	Argenter. Cap d'esquadra de la Companyia del Gremi d'Argenters.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 186.
33	Boscà i Garcia de Ferrer	Vicent	Xàtiva	Prevere. Doctor en teologia.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 70.
34	Broseta	Gesualda	València	Criada del comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
35	Bru	Basili	Xàtiva	Doctor en ambdós drets. Assessor de la ciutat, la Governació i la Batlia de Xàtiva en temps de Carles II. Jurat en sis ocasions (Jurat en Cap l'any 1707). Pare de Francesc Antoni Bru, prevere i canonge de la Col·legiata de Xàtiva, de Gaspar Senent Bru i del doctor en drets Domènec Vicent Bru.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 260s.
36	Camañes	Josep	Forcall	Batle de la vila de Forcall.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 618s.
37	Cañizares	Jaume	Alberic	Administrador de les rendes del duc de l'Infantado, senyor d'Alberic, en temps de Carles II, Felip V i Carles III. Forma una companyia de cavalleria que dirigirà més tard Josep Rubio, de Benimodo.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b., fol. 236s.
38	Caperó	Gaspar Carles	Traiguera	Pren les armes a petició del comte de Cifuentes.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 149s.
39	Carrió i Prieto	Fèlix	Alacant	Alferes d'un terç de l'armada en temps de Carles II (serveis a Àfrica, Gibraltar, Hostalric, Girona i Cadis). Guàrdia de la Porta del Moll d'Alacant (1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 712s.
40	Carròs de Vilaragut	Simó	València	Lloctinent de Tresorer General de l'Audiència de València	HHStA, <i>Spanien Varia</i> ,
41	Carròs Pardo de la Casta i Vilaragut	Francesc	València	Baró de Toga.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 693s.
42	Carsi	Pere Joan	València	Barber.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b., fol. 231s.
43	Castelló i Bolufer	Josep	Cullera	Batle austriacista de Cullera i comandant d'un regiment de voluntaris d'aquesta vila.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b., fol. 226s.
44	Castro	Ciprià		Oficial primer de la Secretaria del Consell d'Aragó	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 31.

				per València.	
45	Català de Monsonís Cerdà de Tallada	Francesc	València	Vescomte de Cerdanet nomenat per Carles III.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 235s.
46	Cavanilles	Jeroni	València	Prevere. Jesuïta.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 675s.
47	Cebrià i Agulló	Gaspar	Xàtiva	Capità de cavalleria cuirassada al regiment de Rafael Nebot. Capità de cavalls de la milícia en temps de Carles II. S'uneix a Nebot el 1705 amb 50 homes pagats per ell. Governador interí de Xàtiva (1705-1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
48	Cerdà	Silvestre	Alacant	Doctor en ambdós drets. Assessor del Justícia d'Alacant i del Batle General <i>dellà Xixona</i> durant el domini austriacista. Auditor del regiment de Clariana. Gendre de Blai Cassany, implicat en la conspiració d'Alacant de 1705.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 364.
49	Clarà i March	Felip	València	Generós.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 526s.
50	Calatayud Carròs i Vilarig	Gaspar	València	Comte de Cirat.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 70.
51	Conejero	Vicent	Xàtiva	Son pare, Miquel Conejero, paga una companyia de 55 homes.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
52	Constantín	Josep	València	Generós.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 60.
53	Copurull i Sena	Pasqual	Xirivella		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 296.
54	Costa	Josep	Catarroja	Religiós de Sant Agustí. Vicari de Catarroja.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 490.
55	Costans	Josep	València	Els seus fills, Joan Baptista i Francesc Costans, tinent-capità i auditor, respectivament, del regiment d'Antoni Mas i Borràs. Més tard, del de Pedro Morràs.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 158s.
56	Díaz de Serralde	Vicent	València	Doctor en ambdós drets. Advocat fiscal, assessor de la Batlia General i assessor civil de la Governació austriacista.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 129. HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 707s.
57	Díaz Fernández de Saavedra	Josep	Oriola	Sergent Major del batalló d'Oriola. Capità de les Galeres d'Espanya en temps de Carles II.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 60.
58	Domènech	Felip	València	Doctor en ambdós drets. Paborde. Jutge de l'Audiència austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 707s.

59	Domènech i Canícia	Pere	Alacant	Administrador dels drets de duana d'Alacant en temps de Carles III.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 288s.
60	Domènech i Canícia	Francesc	Alacant	Generós. Doctor en ambdós drets. Assessor del Racional d'Alacant nomenat per Peterborough.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 99s.
61	Domingo	Felip	Grau de València	Voluntari al regiment de Nebot.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 180.
62	Domingo i Falcó	Gaspar	València	Prevere. Capellà d'Honor de Carles III.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 40.
63	Donday	Rafael	València	Lloctinent de Justícia Criminal de València (1705-1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 442.
64	Egea i Olomar	Jeroni	Xàtiva	Noble. En temps de Carles II, capità del terç de Xàtiva. Justícia d'aquesta ciutat i jurat en set ocasions (l'última, el 1707). Subdelegat de Justícia el 1705.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 263s.
65	Escales	Josep	València	Argenter. Alcaid austriacista de les Torres de Serrans.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 287.
66	Escrivà	Francesc	Rafelcofer	Alferes agregat del regiment de Whifers.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 540s.
67	Espiau	Salvador	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 179.
68	Espín de Cobacho	Filibert	Xixona	Oïdor civil de l'Audiència de Sardenya austriacista.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 133.
69	Esplugues	Jacint	Bèlgida	En temps de Carles II, soldat a Milà durant 12 anys, i dos anys més a Catalunya.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 279, fol. 194s.
70	Esquerdo	Onofre	València	Ministre de Capa i Espasa de l'Audiència austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
71	Falcó i Giner	Joan Baptista	València	Insaculat en la borsa de ciutadans de València en temps de Carles II. Membre de la Junta Secular de Segrestos (1706-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 729s.
72	Ferrer	Valero	València	Fornier.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 154.
73	Ferrer	Vicent	València	Fornier.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 518.
74	Férriz	Pere	València	Botiguer. Electe del Consell General de València (1705). Capità de la Companyia del Gremi de Botiguers (1706-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 38.
75	Fibla	Venanci	Morella	Prevere. Oficial forani de Morella. Cavaller de Calatrava (1709).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f. ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 1s.
76	Figuerola i Bellví	Josep	Oriola	Doctor en Teologia. En temps de Carles II,	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b, fol. 243s.

				canonge de la Seu d'Oriola, comissari i qualificador del Sant Ofici a Alacant, així com rector de la Universitat d'Oriola. Diputat per l'Estament Eclesiàstic (1705).	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 81s.
77	Fluvià	Vicent	Carcaixent	Ciudadà. Elevat a la noblesa el 1708.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b, fol. 253.
78	Forcada	Francesc	València	Alferes-Coronel del regiment d'infanteria de la Ciutat de València. Alferes d'infanteria en temps de Carles II i Felip V (1695-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 44s.
79	Franco	Jeroni	València	Mestre d'obres.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 503.
80	Fuertes	Salvador	Castelló de la Plana		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 426.
81	Garay	Manuel	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 727.
82	Garcés	Andreu	Picanya	Llaurador.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
83	Garcia	Jaume	Vilafranesa	Arrendatari d'un mesó a Alacant.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 717s.
84	Garcia	Pasqual	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 514.
85	Garcia de la Fonda i Torres	Lluís	Alzira	Batle d'Alzira. Governador polític i militar d'aquesta ciutat (1708).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
86	Gassulla	Josep	Forcall	Religiós carmelita observant. Alça una companyia de 200 infants i 100 cavalls pagada per ells i hi serveix com a capellà (1707). El seu germà, Gabriel Gassulla, era capità de la milícia de Morella en temps de Carles II.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 418.
87	Gavilà	Felip Antoni	Dénia	Sergent Major. Governador de Dénia (1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 46. ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 11.
88	Gavilà	Nicolau	Dénia		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
89	Gavilà	Josep	Dénia	Doctor en teologia. Canonge a Xàtiva. Examinador del Tribunal de la Nunciatura, governador de l'Arquebisbat de València i representant d'Espanya a la Congregació de la Sapiència de Roma en temps de Carles II.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 39s.
90	Giner	Gaspar	València	Membre de la Junta de Segrestos Seglars.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 388.
91	Gisbert	Vicent	València	Cirurgià.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 69.
92	Gómez	Francesca	Anna		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.

93	Goya	Josep	València	Proveïdor de garrofes per a l'exèrcit austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 356.
94	Goya	Vicent		Administrador de les Salines de Calp, com també ho havia estat son pare, Pau de Goya, en temps de Carles II.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 522.
95	Grau i Borja	Antoni	Xàtiva	Jurat de Xàtiva (1706-1707) i conseller durant el regnat de Carles II. Acull 17 famílies dels pobles veïns a casa seua durant el primer setge de Xàtiva.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 268s.
96	Guerau i Ebrí	Francesc	Morella.	Senyor de Villores. Son pare, Francesc Guerau i Ciurana, participa en diversos conflictes bèl·lics en temps de Carles II, i és Governador <i>dellà Xixona</i> , així com regent de Capa i Espasa a l'Audiència.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 205s. ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 55.
97	Gutiérrez	Josep	Almenara	Ajudant del Sergent Major de cavalleria Felip Domingo.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
98	Igotó	Melcior	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 88.
99	Insa	Antoni	Grau de València	Mariner. A Gibraltar (1704-1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 84.
100	Jovaní	Francesc	Jana, la		ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 147, fol. 347.
101	Lamarca de Villanueva	Maria Lluïsa	València	Vídua de Francisco de Villanueva, secretari del comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
102	Lansfredo	Jeroni	Alacant	En temps de Carles II serveix a l'Armada Reial d'Espanya.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 621.
103	Larraz	Vicent		Religiós presentat de Sant Agustí. Capellà del regiment portugués d'Albuquerque.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 430s.
104	Llebet	Jeroni	Grau de València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 190.
105	Llobera	Nadal	Grau de València	Mariner. A Gibraltar (1704-1705). Transporta el secretari del comte de Cifuentes.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
106	Llop	Maria Antònia	València	Germana dels borbònics doctor Miquel Jeroni Llop, mossén Josep Llop i doctor Salvador Llop.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 545.
107	Lloris de la Torreta	Jaume	Xàtiva	Doctor en ambdós drets. Assessor de la Governació de Xàtiva (1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 721.
108	Llosà	Jaume	València	Capellà de la Seu de València en temps de Carles II.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 392s.

109	Llosà	Joan Baptista	València	Doctor en ambdós drets. Oïdor de l'Audiència de València. Fill del doctor Joan Baptista Llosà.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 707.
110	López	Baltasar	València	Doctor en ambdós drets. Oïdor civil de l'Audiència de València.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 707. ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 127.
111	Malonda	Pere	València	En temps de Carles II serveix a l'exèrcit a Itàlia i Catalunya.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
112	Manrique de Lara i Padilla	Josep		Oficial de les Galeres d'Espanya.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 193.
113	March	Josep	València	Mestre d'obres. Perseguit per austriacista el 1704.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 580s.
114	Marco	Calixt	Alacant	Soldat de la companyia d'Àlvar Escòrcia (1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 532.
115	Marqués	Josep			HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 56.
116	Martí	Joan Baptista	Alacant	Insaculat a la borsa de ciutadans d'Alacant des de 1695. Jurat (1705-1706). Deportat per haver estat implicat en la conspiració austriacista de 1705.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 201s.
117	Martí d'Ursinos	Antoni	Nules	Generós. En temps de Carles II ocupa diversos càrrecs: Advocat Fiscal per a la Visita a diverses senyories de Montesa a la Plana i el Maestrat (1673-1675), comissionat per resoldre delictes entre bàndols a Nules, Gandia, Cofrentes, Castelló de Rugat, Oliva, Pego, Alberic i Aiora; agutzil de la Ciutat de València (1688-1694) i d'Alpont (1694-1707). Carles III el manté i el nomena, també, governador de la Vall d'Uixó.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 180s.
118	Martín Sanchis de Bonarres	Antoni	València	Subsíndic de la ciutat de València.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 52, fol. 34.
119	Martínez	Antoni	València	Fuster.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 331.
120	Martínez de Vera	Pau	Alacant	Generós. Batle General <i>dellà Xixona</i> en temps de Carles II i renovat per l'arxiduc.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 625s.
121	Mas i Borràs	Antoni	Vinaròs	Cavaller de Calatrava. Senyor d'Ensaloni i coronel de cavalleria cuirassada. En temps de Carles II, capità de la companyia de milícies d'Almassora durant 18 anys.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 210s.
122	Mayans	Lluís	Oliva	Generós. Germà de Francesc Pastor, canonge de	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 147, fol. 333.

				la Seu de València.	
123	Mayans del Pero	Francesc	Oliva	Sergent Major al regiment de Tattenbach. En temps de Carles II, soldat a Orà i a Catalunya. Capità d'infanteria a Lleida l'any 1705.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 450.
124	Mayans i Pastor	Lluís Pasqual	Oliva	Fill de Lluís Mayans i nebot de Francesc Pastor, canonge de la Seu desterrat per austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 349.
125	Mayans i Pujades	Pasqual	Oliva	Generós. Cavaller de Santiago i titular de la comanda de Museros. Té un fill, Gregori Mayans i Siscar, per al qual demana aquesta comanda o la d'Orxeta.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 32 i 53.
126	Mayna	Antoni	Xàtiva	Capità-comandant del regiment de Juan Francisco Ferrer. En temps de Carles II actua com a militar a Itàlia, Catalunya (1694-1698) i Ceuta, on és fet presoner. A Portugal, alça un regiment pagat per ell i és enviat al Principat (1706-1710).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
127	Mayor	Joan	València	Tinent Coronel del regiment de Juan Francisco Ferrer. En temps de Carles II, soldat durant 9 anys amb diferents graduacions. Membre del regiment del Regne de València (1706-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
128	Mercader i Calatayud	Manuel	València	Doctor en ambdós drets i en teologia. Ardiaca d'Alzira. Rector i catedràtic de la Universitat de València en temps de Carles II i Felip V.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 37s.
129	Mercader i Cervelló	Garcerà	València	Noble. Cavaller de Montesa. Gentilhome de Carles III.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 733. ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 106.
130	Mercader i Torà	Cristòfol	València	Doctor en ambdós drets. Fill del regent Manuel Mercader. Oïdor de l'Audiència de València austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 707.
131	Mercader i Torà	Josep	València	Assessor de la Governació <i>dellà Xixona</i> . Fill del regent Manuel Mercader.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 710.
132	Merega	Ròmul	València	Religiós mercedari al convent de València. Membre de l'Estament Eclesiàstic com a Provincial de la Mercè (1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 434.

133	Meseguer i Pons	Nicolau	Vinaròs	Capità d'una companyia de cavalls de Vinaròs (1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 237s.
134	Micó	Josep Joan	Xàtiva	Doctor en ambdós drets. Oïdor de l'Audiència de València austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 707.
135	Miñana	Gregori	Ontinyent		ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 147, fol. 461.
136	Mingot	Pere	Oriola	Ajudant del regiment de Josep Martí (1706-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 48.
137	Miquel i Blasco	Josep	València	Receptor de la Batlia General del Regne de València en temps de l'arxiduc (1706). Renuncia voluntàriament a aquest ofici a favor de Tomàs Francesc Remuhí.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 340.
138	Miralles	Roc	Benassal	Tinent de comanador de Benassal ja en temps de Carles II.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 161.
139	Miralles de Siurí	Josep	Elx	Generós.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 107.
140	Miralles de Siurí	Pere	Elx	Jurat en Cap d'Elx (1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 102s.
141	Miró	Jacint	Morella	Sergent Major.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 171.
142	Molina	Joan	Almenara	Assessor del comtat d'Almenara.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 109.
143	Montflorit	Josep		Credencier dels drets reials de la Ciutat de València.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 61s.
144	Montaner	Gertrudis	València	Vídua de Miquel Lluesma, mercader.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 163.
145	Morales del Cañón	Esteve	Alacant	Receptor de la Batlia <i>dellà Xixona</i> . Tinent coronel del regiment de Francesc Garcia Dávila.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 99s. i 632.
146	Morató	Baltasar	Forcall		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 60.
147	Moreno i Masquefa	Joan	Oriola	Sergent Major del regiment d'Oriola en temps del govern del marquès de Rafal.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 178.
148	Moya	Roc	Dénia	Doctor en ambdós drets. Síndic de la ciutat de Dénia.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 407.
149	Muñoz	Manuel	València	Comandant d'infanteria del regiment d'Alcantarilla.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 312.
150	Nadal	Josep	València	Capità de la Reial Casa de la Moneda (1706-1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 528s.
151	Navarro	Josep	València	En temps de Carles II, soldat a les Galeres Reials d'Espanya, amb el comte d'Aguilar com a	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 168s.

				general. Home de servei del comte d'Elda.	
152	Navarro	Maties		Prevere.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 176.
153	Navarro de Felices	Felícia	València	Vídua. Mare del capità d'infanteria Josep Asensio. Cosina del borbònic Basili Felices. Quan comença la guerra paga una companyia de 100 homes que dirigiran els seus fills.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 310.
154	Olària	Miquel	Alacant		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
155	Oliver	Joan	Xaló	Religiós de l'Observança de Sant Francesc. Son pare, Joan Oliver, i el seu germà, Gabriel Oliver, organitzen una companyia a Xaló i l'envien a Dénia (1705).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 536.
156	Oller	Fèlix Patrici	València	Doctor en ambdós drets. Oïdor de l'Audiència de València austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 707.
157	Oltra	Roc	Planes	Prevere. Sacerdot de la Capella Reial de Carles III.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 348.
158	Ortega	Joan	València	Durant el regnat de Carles II serveix com a soldat durant 4 anys en el regiment de Joan Baptista Estopinyà, d'Alzira. El 1706 alça una companyia amb 300 homes.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 145.
159	Palàcios de Vidaniz	Jordi	Dénia	Comerciant.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 49.
160	Palou	Damià	València	Paborde. Doctor en ambdós drets. Oïdor de l'Audiència de València austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 707s.
161	Pareja i Royo	Francesc	Alacant	Prevere. Doctor en Teologia.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 549.
162	Pasqual d'Ivarra Martínez de Vera i Mesa	Pau	Alacant	Credencier dels Drets Reials d'Alacant.	AHN, <i>Estado</i> , llig. 8694, s.f.
163	Pasqual de Bonança i Rebolledo	Manuel	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 52, fol. 30.
164	Pasqual i Canícia	Lluís	Alacant	Cavaller de Montesa. En temps de Carles II, Sergent Major de les milícies d'Alacant.	AHN, <i>Estado</i> , llig. 8694, s.f.
165	Pasqual i Ximeno	Esteve	València	Prevere. Domer de la Seu de València.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 69.
166	Pastor	Josepa	València	Criada del comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
167	Pastor i Bertran de	Josepa Maria		Vídua. Filla del doctor Lluís Pastor i Bertran,	AHN, <i>Estado</i> , llig. 8694, s.f.

	Pallarés			coadjutor del Mestre Racional en temps de Carles II. Germana de Francesc Lluís Pastor i Bertran, canonge de la Seu, empresonat a Madrid.	
168	Pavia	Ignasi	València	Artiller.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b, fol. 239.
169	Perdiguer	Clara	València	Donzella. Germana d'Isabel Perdiguer.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 651.
170	Perdiguer	Isabel	València	Donzella. Germana de Clara Perdiguer.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 651.
171	Pérez de Sarrió	Josep	Xàtiva	Doctor en medicina.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 72.
172	Peris	Lluís	Alaquàs	Llaurador.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 556.
173	Piquer de Folch	Jaume	València	Agutzil de la Ciutat i Regne de València. En temps de Carles II, batle de la baronia de Betxí durant 8 anys, que dedica a la persecució de bandits. Des de 1705 membre de la companyia de Josep Nebot.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 360s.
174	Pisà	Miquel	Grau de València	Prevere. Llicenciat. Propietari de terres al Grau.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 194s.
175	Pitarch	Josep	Vall d'Uixó	Alça un regiment de 25 cavalls pagat per ell mateix (1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 175.
176	Pons	Felip	Carcaixent	Alferes.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 380.
177	Porter	Lleonard	Villar, el		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 203.
178	Puchades i Figuerola	Josep	València	Cavaller.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 316.
179	Puchol	Jaume	València	Mestre d'obres.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 582.
180	Puig	Josep Ignasi	València	Doctor en ambdós drets. Procurador Patrimonial i assessor de la Diputació.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 396s.
181	Puigserver	Antoni	Alacant	Cavaller.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
182	Ramírez	Raimon	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 130.
183	Ramírez d'Aragó	Josep	València	Assessor Criminal de la Governació de València	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
184	Ramon	Pere	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 559.
185	Remuhí	Felicià	Grau de València	Germà del doctor Salvador Remuhí.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b, fol. 222s.
186	Remuhí	Gaspar	València	Propietari d'una embarcació. Voluntari al regiment de Nebot.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 30.
187	Ribes	Pere	Tavernes Blanques	Llaurador.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 138.

188	Ríos	Jeroni	València	Fill de Tomàs Ríos, germà de Maure Ríos i nebot de Basset. Presta serveis a l'arxiduc a Lisboa (1703-1705) i Gibraltar (1705). Reparteix documents a diferents valencians.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 243s.
189	Ripoll	Gabriel		Tinent Coronel del Regiment de la ciutat de València des de 1705. Soldat, en temps de Carles II, a Sicília (1671-1682, amb el marquès de Villasor) i sergent a Milà (1683-1691 al regiment de Francisco Fernández de Córdoba i duc de San Pedro). Alferes del terç de la Diputació amb servei a Catalunya (1691-1695). Capità del mateix terç (1695-1698) i del regiment de Juan Francisco Ibáñez (1698-1705, amb serveis a Badajoz).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
190	Roca	Francesc Lluís	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 376.
191	Roca	Victorià	Alcoi	Doctor en ambdós drets. Rector. Comissari del Sant Ofici. En temps de Carles II, 8 anys a Roma com a agent del Regne de València, on defensa alguns valencians perseguits per austriacistes, com Damià Blasco, detingut per exhibir-hi un retrat de Carles d'Àustria, i com els eclesiàstics de l'Hospital de Montserrat.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 48.
192	Roca i Salvador	Francesc	Xàtiva	En temps de Carles II serveix en la companyia de cavalls de Xàtiva, com ja ho havien fet son pare i avi, amb la qual va participar en la lluita contra la revolta de 1693.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 27s.
193	Roldan	Josep Joan	València	Generós. Doctor en ambdós drets.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 629.
194	Romaní	Vicent	Grau de València	Propietari d'una embarcació.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
195	Romeu	Miquel	Grau de València	Mariner.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 642.
196	Rossell i Roda	Josep	Oriola	Cosí del marquès de Rafal. Coronel d'un regiment de 500 homes pagat per ell mateix.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 56.
197	Rosselló	Joan	Horta de València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
198	Rotglà i Olomar	Carles	Xàtiva	Cavaller.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 332. AHN, <i>Estado</i> , llig. 8694, s.f.

199	Rubio	Antoni	Benassal	Músic contralt a la Seu de Barcelona, al Palau Reial d'aquesta ciutat i a la Capella Reial de Lisboa.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
200	Ruesques	Joan	Torrent		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 446.
201	Rumbau	Francesc		A Portugal entre 1702 i 1705.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 680.
202	Sala	Baptista	Grau de València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 614.
203	Salazar	Tomàs	Alacant	Llicenciat.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 40.
204	Salvà	Cristòfol	Tàrbena	Arriba a Altea el 1704. En la companyia de 50 homes dirigits per Francesc García Dávila que va a Dénia el 1705.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 499.
205	Sánchez	Joan	València	Prevere. Cabiscol de l'església de Sant Martí de València.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
206	Sanchis	Bru	València	Velluter. Capità d'una companyia de l'Art Major de la Seda.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 179, fol. 26.
207	Sanchis de la Torre Fernández de Córdoba i Villamala	Jacint	València	Noble.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 21.
208	Sanchis i Trilles	Vicent	València	Doctor en ambdós drets. Oïdor de l'Audiència de València austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 707.
209	Sancho	Joan	Alacant	Jurat en Cap de l'Alacant austriacista.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 725.
210	Sancho	Teresa, Maria, Fausta, Josepa, Francesca i Margarida	Vila-real	Donzelles òrfenes. Brodadores a la ciutat de València després que el seu oncle i tutor morira en l'incendi de Vila-real.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 97.
211	Sanguinetto	Francesc	Gènova-Alacant	Nascut a Gènova. Espós de Gertrudis Burló. Membre del regiment de Richardi.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
212	Sanz	Cayetano	Alacant	Capità d'infanteria del regiment d'Ahumada. En temps de Carles II alça una companyia d'infanteria (1699) que és enviada a Màlaga, Melilla i Orà. Després, n'alça una de granaders (1701-1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 51, fol. 8s.
213	Sanz	Pere Joan		Obrer de vila.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 142.
214	Sanz d'Exeta	Josep	València	Cavaller de Montesa i tinent de Mestre Racional	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 494.

				durant el govern austriacista.	
215	Sanz de la Llosa i Berenguer	Isabel Maria	Xàtiva	Esposa del Sergent Major Felip Antoni Gavilà.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 662s.
216	Secília	Francesca	Oriola	Vídua d'Ignasi Fernández.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 135.
217	Segarra i d'Alarcon	Joan Baptista	València	Notari. En temps de Carles II serveix com a soldat a Nàpols i, ja sota l'arxiduc, com a escrivà al servei del doctor Vicent Sanchis Trilles.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 116s.
218	Serrano	Miquel	València	Assistent de l'escrivà del Justícia Civil.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 167.
219	Simó	Pere	València	Mariner. A Gibraltar entre 1704 i 1705 per servir Carles d'Àustria.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 52.
220	Sivera	Joan	Pobla de Farnals, la	Llaurador. En temps de Carles II, soldat a la companyia de cavalleria de Moncofa. Capità del regiment d'infanteria dirigit per Joan Baptista Cúiper (mestre de camp) que va servir a Milà. En temps de l'arxiduc alça i paga una companyia de 70 homes.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 120s.
221	Soler	Agustí	Albal	Prevere.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 13.
222	Soler de Cornellà	Joan	Elx	Cavaller.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 320.
223	Soler i Abat	Josepa Maria	València	Criada del comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
224	Soler i Abat	Simó	València	Criat del comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, s.f.
225	Superí i Sancho	Pasqual	València	Soldat al regiment d'infanteria de la Reial Guàrdia (des de 1707).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 114. ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 111.
226	Tamarit	Josep	Russafa		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 92.
227	Terol	Llorenç	Alacant	Artiller a Alacant en temps de Carles II.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 698.
228	Timor de Cabrero	Jaume	Oriola	Cavaller. Capità d'Infanteria al regiment d'Ahumada. En temps de Carles II va ser capità de la companyia de la costa d'Oriola (1697-1707)	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 245.
229	Timor de Cabrero	Nicolau	Oriola	Cavaller. Germà de Jaume Timor de Cabrero.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
230	Tomàs	Josep	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 491.
231	Tomàs de Sepúlveda	Domingo	Énguera	Cavaller. Insaculat a la borsa de nobles de la Diputació. Alça i paga una companyia de 300 homes de la seua comarca (1706). Corresponsal del comte de Cifuentes, de qui envia documents a	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48b, fol. 217.

				Madrid (1706-1707).	
232	Torà	Vicent	València	Torcedor de seda. El seu germà, Fèlix Torà, capità d'una companyia a Madrid, conspira amb el comte de Lemos, el de Las Amayuelas i altres per evitar la caiguda de la capital (1706).	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 76.
233	Torres i Eximeno	Josep Vicent	València	Administrador i governador de la recepta de Consell d'Aragó en interin.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 157, fol. 620.
234	Tredós i Pasqual	Victorià Josep	Alacant	Secretari de la ciutat d'Alacant. Cosí de Domènec Tomàs Tredós i Royo. En temps de Carles II passa a Amèrica com a patge de Melcior de Navarra quan és nomenat virrei de Perú. A Lima, <i>Corregidor del Cercado</i> i, més tard, Justícia Major de la província d'Aymaraes. Detingut pels fets de 1706.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 495s.
235	Tredós i Royo	Domènec Tomàs	Alacant	Doctor en ambdós drets. Fill de Bertomeu Joan Tredós i Pasqual i de Teodora Royo i Torres. En temps de Carles II, assessor del Justícia d'Alacant i de la Governació així com advocat fiscal després del bombardeig de 1691. Detingut pels fets de 1706.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 490s.
236	Tredós i Royo	Manuela	Alacant	Germana del doctor Domènec Tomàs Tredós.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 208.
237	Trilles	Lluís	València		HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 610.
238	Valenciano de Mendiazola Ladrón de Vilanova	Nicolau	València	Cavaller. Tinent de capità. Soldat als regiments de Mas i Borràs i d'Alcantarilla com a alferes-coronel. Fill de Victòria Ladrón de Vilanova, senyora de Pavías, Matet i Algímia, i nét de l'últim comte de Sinarcas.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
239	Vallebrera	Josep	València	Doctor en ambdós drets. Mestre en "artes liberales"	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 368s.
240	Vallés i Serra	Jeroni	Castelló de la Plana	Assessor ordinari de la Governació de Castelló.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 681s.
241	Verdeguer	Agustí	Dènia	Prevere. Síndic del Capítol de Dènia.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 407.
242	Besa	Pere	Alacant	En temps de Carles II, ajudant a l'exèrcit. Es	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 146, fol. 72s.

				trasllada a Gibraltar (1704-1705).	
243	Vidal	Benet	València	Argenter. Capità de voluntaris.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 321.
244	Vidal	Josep	Alberic	Notari	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 640.
245	Villacampa Maça de Liçana	Pere	València	Noble. Comte de Fuenserena.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
246	Ximénez de Cisneros	Pasqual	València	Comandant del regiment de la ciutat de València. Fill de Vicent Ximénez de Cisneros.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 302s.
247	Ximeno	Dídac	València	Prevere. Religiós del Convent del Carme de València.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 123.
248	Ximeno	Josepa	València	Criada del comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, s.f.
249	Ximeno i Palau	Estanislau	València	Prevere. Canonge de la Seu. Beneficiat a Sant Andreu i Sant Joan del Mercat. Tresorer de les rendes de la Mitra de València per nomenament fet pel comte de Cardona.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 50, fol. 294.
250	Zapata	Maure	València	Prevere. Doctor en ambdós drets. Canonge de la Seu de València. En temps de Carles II, advocat de la Diputació durant més de 18 anys. Nebot del jutge de la Inquisició Ignasi Zapata.	ASN, <i>Consiglio di Spagna</i> , b. 180, fol. 72.
251	Zaragozà	Josep		Soldat voluntari en el regiment de la ciutat de València. Més tard, tinent de les companyies d'infanteria de Martí i de Rejón de Silva.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 198.
252	Zaragozà	Vicent	Dénia	Alferes de la companyia de Josep Asensi (Dénia, 1705). Capità d'una companyia de 300 homes enviada a Benaguasil des de València (1706). Nebot del doctor Josep Llorca, que sufraga les seues despeses.	HHStA, <i>Spanien Varia</i> , K. 48, fol. 80

Annex II.

Austriacistes valencians exiliats a Viena i Nàpols després de 1713. *

	<i>Cognoms</i>	<i>Nom</i>	<i>Lloc d'origen</i>	<i>Dades de l'exili</i>
1	Abril	Fèlix	Xàtiva	Va servir el 1706 a les milícies de Xàtiva i el 1707 va arribar a Barcelona, el 1712 a Sardenya amb don Esteban Massones i el 1718 va arribar a Viena amb ell, on està (1725). Cobra pensió a Tamesvar (1737), cobra pensió a Viena (1744)
2	Alberola	Vicent	valencià	Predicador carmelita, demana pensió (1715)
3	Albiach	Josepa		Cobra pensió a Tamesvar (1737), cobra pensió a Viena (1744)
4	Alcayde	Isidre	valencià	Serveix des de 1706 com a soldat del reg. de Mas i dels de València i Morràs. Passà a Mallorca, on fou alferes de cavalls i on va romandre fins 1716, que anà a Viena. El 1717 va entrar com agregat a Hongria al regiment, fins el 1720. El 1721 va obtindre patent.
5	Alias	Tomàs	valencià	Son pare era regiment del regiment d'Alcaudete i morí a Tamesvar. Demana pensió el 1717.
6	Alonso	Miquel Josep	València	Protometge de València. Cobra pensió de Nàpols (1715)
7	Alòs	Lluc	valencià	Va servir Josep Vicent Torres. Viu a Viena, on havia arribat el 1731, d'almoines que li dóna el comte de Vilafranesa.
8	Álvaro	Francisco	valencià	Va servir de granader a Sardenya. Va arribar a Viena el 1713, on va servir alguns anys com a lacai, on es troba (1725). Indisposat per al servei, es proposa enviar-lo a Tamesvar (1735). Té 43 anys. Cobra pensió a Tamesvar (1737). Cobra pensió a Viena (1744).
9	Anguerot	Antònia	Xàtiva	Demana pensió(1717) per a ella i els seus fills.
10	Aparicio	Miquel	valencià	Va servir des de 1706, i al setge de Barcelona, demana pensió (1717), és proposat per a Tamesvar (1735). És casat amb una alemanya.
11	Archio Ferrer	Juan	valencià	Son pare i un germà, capitans, han servit 54 anys. Demana pensió (1717)
12	Armengol	Garcerà		Cobra pensió a Tamesvar (1737)
13	Armengol de Folch	Felip	valencià	El 1714 és coronel agregat a l'Imperi.

* Elaboració pròpia a partir de: Agustí ALCOVERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona, 2002; Virginia LEÓN SANZ, ““Abandono de patria y hacienda”. El exilio austracista valenciano”, *Revista de historia moderna*, 25 (2007), p. 235-255 i Giovanni STIFFONI, “Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austríacos después de la Guerra de Sucesión”, *Estudis*, núm. 17 (1991), p. 7-55. A les dades només es fan constar les que s'aporten en aquests treballs a partir de les fonts originals.

14	Ayala	Gaspar de	valencià	Va servir des de 1705 de voluntari sota ordres de Richardi. Va alçar una companyia de 70 homes. Va donar 7.000 arroves de forment per a socors d'Alacant. Va ser empresonat i passà a Barcelona, on va servir a la defensa com a capità de cavalls. Després, a Nàpols i Viena.
15	Barco	Caterina		Cobra pensió a Tamesvar (1737), cobra pensió a Viena (1744)
16	Barco	Domènec	valencià	Capità de cavalls agregat al reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717)
17	Barrau	Antoni	valencià	Va servir a la milícia des de 1705. El 1709 assentà plaça al reg. Ahumada i serví fins 1711, quan es llicencià. Va servir a la defensa de Barcelona i fou nomenat Capità del regiment Conrado, que no va arribar a formar-se.
18	Batle i Ferrer	Martí	valencià	Jutge Criminal del Tribunal de la Governació. El 1714 passa a l'Imperi.
19	Belda i Andía	Cristòfol	valencià	Tinent viu del regiment d'Alcaudete a la Guerra Turca (1716-1717)
20	Bellver de Llop	Isabel Maria		El 1714 està a Viena. Cobra pensió a Tamesvar (1737)
21	Bellví de Montcada	Marianna	valenciana	Comtessa de Casal. Cobra pensió a Nàpols (1715)
22	Bellví de Montcada	Teresa	valenciana	Vídua. Rep almonia a l'Hospital dels Espanyols de Viena el 1740.
23	Benet	Ignasi	valencià	Sergent del regiment de Galloway a Alacant, empresonat. Va passar a Catalunya, on serví de voluntari a la defensa de Barcelona com a sergent agregat al regiment de Sant Miquel. Va arribar a Viena el 1717, on està encara el 1725.
24	Besa	Francesc	valencià	Agutzil major de la Inquisició a Sardenya. Va arribar a Viena el 1718, on cobrava pensió. El 1725 es troba a Espanya com a majordom de la marquesa del Carpio, però el 1744 i el 1747 torna a aparèixer com a receptor de pensió a Viena.
25	Blanch	Paulí	València	Degà dels capellans d'honor, a Viena, cobra pensió de Nàpols (1715)
26	Blanco	Josep	Valencià	Fuseller. Va participar a la defensa de Barcelona i a la guerra de Sicília com a tinent de fusellers del cos que hi formà el coronel Ortí. Va arribar a Viena el 1721, i el 1725 es troba a Gènova.
27	Blanco Díaz	Jaume	valencià	Mercedari, doctor en Teologia, jubilat, demana pensió (1715)
28	Blanes	Manuel de	Valencià	Segueix Carles III des de 1706. Va servir al regiment d'infanteria Granada i a la defensa de Barcelona com a tinent d'infanteria del regiment de Torres. Va arribar a Viena el 1716, on cobra pensió el 1725 i, encara, el 1744.
29	Bodí	Mateu		Cobra pensió a Nàpols (1715), rep almoïna a Viena (1740), cobra pensió a Viena (1744)
30	Boil	Antoni	valencià	Capità del regiment de Carafa, familiar dels marquesos de Boil. Mort a Viena el 24 de març de 1741.
31	Boil Vives	Carles	valencià	Capità de voluntaris a la Guerra Turca (1716-1717)
32	Boix	Juan		Carmelita, demana pensió (1715)
33	Boixadors i de Pinós	Engràcia	valenciana	Marquesa de la Casta. Cobra pensió a Milà (1715)
34	Bojoní	Ventura	Alacant	Va passar d'Alacant a Barcelona en perdre's aquella plaça i després a Mallorca. Va arribar a

				Viena, des de Milà, el 1717. Es troba (1725) a Sicília. com a capità.
35	Bonet	Baltasar	valencià	Sots-furrier del regiment Alcaudete. Va estar a Milà fins a la pèrdua de la plaça. El 1735 té 55 anys i es proposa per a Tamesvar.
36	Boscà	Vicente	valencià	Capellà d'Honor, cobra pensió a Milà (1715)
37	Cabrera de Perellós	Juan	valencià	Capità del regiment de la Diputació (1706), capità de granaders del regiment d'Ahumada a la Guerra Turca (1716-1717)
38	Calzada	Vicente de la	valencià	Serveix " <i>desde los principios</i> ". Soldat, cap d'esquadra, sergent i ajudant de recluta del regiment d'Alcantarilla des que es formà. Participa en el setge de Barcelona. Arriba a l'Imperi el 1717.
39	Cantó	Lluís	Alcoi	A Catalunya, capità de cavalls dels reg. de Madrid i Sormani. Ferit de mort als Barrancs de Peñalva. Capità de cavalls al reg. Rubí a Mallorca. A Nàpols (1715) i a Viena (1716).
40	Carbonell		valencià	Tinent de cavalls agregat al reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717)
41	Casanova	Jaume	valencià	Capità de fusellers. Va ser empresonat a Bitonto. Té 49 anys (1735) i se'l proposa per a Tamesvar.
42	Castellví i Coloma	Joan Basili	valencià	Comte de Cervelló. Cobra pensió a Viena (1715), conseller per Milà del Consell d'Itàlia des de 1737, conseller d'Espanya per Sicília (1720).
43	Català de Monsonís	Pasqual	valencià	Fill del vescomte de Cerdanet. Va ser tinent de la Companyia d'Estudiants a la defensa de Barcelona i després capità del regiment de Busquets. Va arribar a Viena el 1716, on cobra pensió el 1725.
44	Cavanilles	Jeroni	valencià	Jesuïta, germà del comte de Casal. Demana pensió (1715).
45	Cavanilles i Centelles	Josep	valencià	Capità d'Infanteria agregat al reg. espanyol a Hongria, passa a Itàlia, al reg. Ahumada (1716-1718)
46	Cebrià	Gaspar	valencià	Capità de Cavalleria del reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717).
47	Cerdà	Silvestre	valencià	Auditor del Regiment de Sormani, auditor del Regiment de Basbon a Sardenya, cobra pensió a Nàpols (1715).
48	Ceverio i Cardona	Josep	valencià	Comte de Vilafranesa. Cobra pensió a Nàpols (1715)
49	Climent	Josep	valencià	Soldat i alferes dels Verds de Carles II. Capità del regiment de València (1706) per nomenament reial. En ser reformat, passa al reg. de Richardi, on arribà a Sergent Major. A la defensa de Barcelona, en el Cos d'Agregats. El 1715, a Viena, cobrant pensió.
50	Coloma i Pujades	Josep	valencià	Marqués de Noguera. Cobra pensió a Milà (1715).
51	Corbí i Micó	Vicente	valencià	Cobra pensió a Nàpols (1715).
52	Dalmau	Llorenç	valencià	Va servir de cirurgià major del regiment de Richardi a Alacant. Després va passar a Catalunya amb el de Ferrer fins a l'evacuació i va defensar Barcelona amb el regiment dels Desemparats. Va arribar a Viena el 1717, on exerceix com a cirurgià (1725).

53	Dassio	Onofre	valencià	Governador de Xàtiva, passa a l'Imperi el 1714.
54	Díaz de Serralde	Vicent	valencià	Fiscal de l'Audiència de València (1706). Conseller de Santa Clara a l'exili.
55	Espanyol	Josep	valencià	El 1735 té 34 anys. Va ser cadet al regiment de cavalleria de Carreras, reformat el 1717. Després va passar a Viena.
56	Estopinyà	Vicent	Grau de València	Tinent coronel del regiment de la Marina de Nàpols. Mor l'any 1735 i és enterrat a Leopoldstadt.
57	Falcó	Gaspar	valencià	Voluntari a Espanya i al setge de Barcelona. Després de morir son pare es trasllada a Viena. El 1735 és proposat per a Tamesvar; en aquest moment tenia 45 anys.
58	Ferrando	Miguel Juan		Cobra pensió de Milà (1715).
59	Ferrer	Gabriel	Xàtiva	Va servir a Xàtiva fins a la crema. Soldat del regiment de Nebot i tinent de proveïdor a Dènia fins que es va perdre. Després, al regiment portuguès de Bullon en la defensa de Barcelona. Va passar a Mallorca, on va ser tinent de cavalls. A Nàpols el 1717 i a Viena el 1722, on cobra pensió el 1737 i el 1744.
60	Ferrer de Fuster	Josep	valencià	Segueix Carles d'Àustria des de la batalla d'Almansa. Va servir a la defensa de Barcelona de cadet i després Capità del reg. dels Desemparats. Ferit. A Nàpols (1715) i a Viena (1717) on va demanar pensió per haver perdut molta hisenda. El 1725 es troba a Gènova.
61	Folch de Cardona	Antoni	València	Arquebisbe de València. Acompanya Carles VI el 1711. President del Consell Suprem d'Espanya fundat el 1713. Mor el 4 de setembre de 1724.
62	Folch de Cardona i Erill	Josep	valencià	Comte de Cardona. Ix de Barcelona el 1713, President del Consell de Flandes el 1717, el 1732 contrau nou matrimoni i se li augmenta la pensió. Príncep del Sacre Romà Imperi.
63	Font	Bertomeu	valencià	Capità agregat al regiment d'Aragó a la Guerra Turca (1716-1717)
64	Font	Josep		Cobra pensió a Milà (1715)
65	Gadea	Josep	Planes	Alferes de milícies de Planes. Va estar al setge de Xàtiva el 1706, sent nomenat per Felipe Valera alferes de la companyia de don Martín Valera per a guarnir el castell de Planes, en la defensa del qual va participar. Pres a Dènia, passa a Mallorca (1710) i a Viena el 1715, on estudia per a enginyer.
66	Galant	Josep	valencià	Va servir a les milícies des de 1706 i al tren d'artilleria a Catalunya. Va arribar a Viena el 1717 i després a Buda (1725).
67	García	Francisco	valencià	Capità de cavalls agregat al regiment de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717)
68	Garín	Josepa	valenciana	Vídua. Cobra pensió de Milà (1715).
69	Gariso	Vicent	valencià	Cistercenc, demana pensió el 1715.
70	Gavilà i Just	Felip	Dènia	Cobra pensió a Tamesvar (1737), cobra pensió a Viena (1744).
71	Gavilà i Mulet	Felip Antoni	Dènia	Després d'estar un temps a Sardenya, s'instal·la a Lisboa amb el seu fill.

72	Grau	Joan	valencià	Va arribar a Viena l'any 1720, on ha viscut de l'almoïna fins 1735, que és proposat per a Tamesvar. Té, en aquest moment, 45 anys
73	Grau	Josep	valencià	Diu haver servit a Hongria al regiment Galbes. Ha treballat a la fàbrica de tabac de Bratislava. Té 60 anys (1735) i és proposat per anar a Tamesvar.
74	Guardiola	Damià	valencià	Alferes i tinent viu del regiment d'infanteria Tattempach fins a l'evaquaió de Barcelona. Passà a Mallorca com a capità. A Nàpols (1716) i a Viena (1720), cobra pensió.
75	Iranzo	Juan	valencià	Arriba a Viena el 1713 amb la família de l'Arquebisbe de València. Passa a Nàpols de cambrer del marquès Matheu. Té 48 anys el 1735, i se'l proposa per a Tamesvar.
76	Just i Mulet	Francisco	Dènia	Oficial de Secretaria. Cobra pensió de Nàpols (1715)
77	Laborda	Francisco	valencià	Capità de cavalls agregat del reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717)
78	Laymon	Francisco	valencià	des de 1707, tinent viu del regiment decavalleria Còrdova. Es va quedar, en evaquar-se Catalunya, durant 6 mesos amb un permís del general Wallis. El 1716 va ser desterrat, arribant a Viena el 1717, on és Capità i cobra pensió(1725)
79	Llinàs	Jaume	Xàtiva	Capità de cavalls agregat del regiment de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717). Mort a Viena el 4 de febrer de 1745. Soterrat a la catedral de Sant Esteve.
80	Llopis	Francesc	valencià	Cavallerís Major del comte alemany Koy Saltenisberg. Mor a Ulm el 1730.
81	Llosà	Joan Baptista	valencià	Es troba a Milà el 1714. Un any més tard, cobra pensió de Nàpols.
82	Marco	Andreu	valencià	Soldat al regiment d'Alcantarilla. Capità de cavalls voluntaris al setge de Barcelona de 1713-1714. Arriba a Viena el 1717 i el 1725 hi cobra pensió.
83	Marco	Domingo	valencià	Segueix a Carles d'Àustria des de 1706, demana pensió el 1717.
84	Marco	Leonardo	valencià	Va entrar a servir el 1706 i va estar al reg. de Còrdova fins 1728. Llicenciat per malaltia. Pobre però sa i fort, es proposa enviar-lo a Tamesvar (1735). Té 50 anys en aquest moment.
85	Margarit	Jaume	valencià	Demana pensió el 1717. Son pare i el seu avi havien perdut la vida per austriacistes.
86	Martínez	Antonio	valencià	Capità de cavalleria del regiment d'Aragó a la Guerra Turca (1716-1717)
87	Martínez	Josepa	valenciana	"Es la muger del Topazio". Estava a Barcelona el 1714 i se li va concedir una pensió per a ella i el seu marit. El 1717 la torna a demanar.
88	Mascó	Joan	valencià	Capità de cavalls agregat del reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717)
89	Massip	Joan	Xàtiva	Trinitari, demana pensió (1715).
90	Matoses	Pere	Xàtiva	Demana pensió (1717) perquè té mercè de 300 lliures sobre béns confiscats del seu país, apotecari de l'Hospital dels Espanyols (1717)
91	Mayans	Francesc	Oliva	Coronel a la reserva, empresonat i alliberat poc abans de 1727
92	Mayna	Antonio	valencià	Capità de granaders del reg. Alcaudete a la Guerra Turca (1716-1717)
93	Mercader	Garcerà	valencià	El 1714 es troba als dominis imperials.

94	Mercader i Calatayud	Manuel	valencià	Marqués de la Vega de València. President de la Cambra de Nàpols –de capa i espasa– fins 1734, cobra pensió de Tamesvar (1737).
95	Mercader i Torà	Cristòfol	valencià	Regent del Consell d'Aragó. El 1714 es troba a Maó.
96	Mercader i Torà	Josep	valencià	El 1714 es troba a Viena i el 1715 cobra pensió de Nàpols.
97	Merega	Juan Bautista		Mercedari, vicari provincial de València, graduat, demana pensió (1715).
98	Micó	Andreu		Cobra pensió a Tamesvar (1737), cobra pensió a Viena (1744).
99	Micó	Joan	valencià	Capità de cavalleria al regiment d'Aragó a la Guerra Turca (1716-1717)
100	Mira	Pedro de	valencià	Va servir com a voluntari des de 1706. Passà a Portugal (1710) com a capità de cavalleria. Es va embarcar en naus portugueses per al socors de Corfú (1717) fins arribar a Viena.
101	Molina	Esteban de	valencià	Patge del comte de Cardona a Espanya i a Viena, on es troba (1725).
102	Mompó	Antoni	Valencià	Capellà de Santa Caterina de València. Músic a Lisboa el 1720.
103	Morató	Baltasar	valencià	Notari a València l'any 1706. Arriba a Viena el 1713 amb Cardona. El 1735 té 68 anys i viu a casa del comte de Vilafranquesa.
104	Muñoz	Francisco	valencià	Capità agregat del regiment d'Alcaudete a la Guerra Turca (1716-1717).
105	Oltra	Onofre d'	valencià	Arriba a Viena el 1716 després d'haver participat en la defensa de Barcelona i haver-hi estat 2 anys. Cobra pensió a Viena (1725) com a capità. Cobra pensió a Viena el 1744.
106	Oltra	Roc	valencià	Cobra pensió a Nàpols (1715).
107	Pardo de la Casta	Antoni		Cobra pensió a Tamesvar (1737), cobra pensió a Viena (1744).
108	Pastor	Carlos Nicolás	valencià	Agustí. Definidor General de la Corona d'Aragó, demana pensió (1715).
109	Pastor	Joaquim	valencià	Al setge de Barcelona va tindre plaça de capità de cavalls en una companyia solta. Hi va ser ferit i empresonat. Va tornar a València fins que va arribar a Viena el 1716, on cobra pensió (1725).
110	Perales	Pablo	valencià	Patent reial de tinent d'infanteria. Agregat als regiments d'Ahumada i Alcantarilla. Participa a les defenses de Dénia (1707), Cardona (1711) i Barcelona (1714). Després va passar, com a capità, a Mallorca (1715), Milà i, per últim, Viena (1719).
111	Peris	Nicolau	valencià	Cistercenc, demana pensió (1715).
112	Pons	Felip	Carcaixent	Alferes del terç de l'Almirall d'Aragó a Catalunya (1694-1697). Capità de milícies de cavalls de Carcaixent. Agregat des de 1708 als regiments de Diputació i Ahumada, tinent a la defensa de Barcelona. Passa a Nàpols el 1715 i a Viena el 1723.
113	Porter	Leonardo	valencià	Porter de la Secretaria de Flandes des de 1717.
114	Pròxita	Elf de	Xàtiva	Capità de cavalls agregat del regiment de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717).
115	Quader	Josep	valencià	Va ser soldat a Espanya però no pot servir més per malaltia. Té 40 anys el 1735, quan és proposat per anar a Tamesvar.

116	Ramírez	Josep	valencià	Membre de l'Audiència de València. El 1714 es troba a Milà. El 1715 cobra pensió de Nàpols.
117	Ramírez	Ramon	valencià	Serveix des de 1706. Va estar a Barcelona fins a l'evacuació. Va passar a Itàlia, després a Sardenya, on participà a la defensa assistint al virrei Rubí. El 1715 va arribar a Milà, i el 1724 a Viena, on cobra pensió de capità (1725).
118	Rebollo	Theodosio	valencià	Té a València una escrivania de la ciutat. Va passar a Barcelona el 1707 i va servir-hi. Després va anar a Hongria com a voluntari i soldat al regiment de Morràs fins el 1722, que es va retirar a Viena, on es trobava l'any 1725.
119	Ripoll	Gabriel	Oliva	Tinent de coronel agregat a Barcelona (1714). El 1716 es troba a Viena.
120	Roca	Domènec	Alacant	Patrò de vaixell. Agent imperial davant les autoritats angleses (1721).
121	Roca	Josep	valencià	Canonge de la Seu de València. Cobra pensió a Nàpols (1715)
122	Roca	Lluís	valencià	Cistercenc, demana pensió (1715).
123	Roca	Tomàs	Xàtiva	Dominic, lector en Teologia, demana pensió (1715).
124	Romeo	Pasqual	valencià	Va ser arquer de la guàrdia del virrei de València fins 1716, demana pensió a Viena (1717). El 1725 es troba a Viena.
125	Rossell i Rocamora	Jaume	Oriola	Marqués de Rafal. El 1715 cobra pensió a Nàpols.
126	Rubio	Josep Antoni	valencià	Pobre. És proposat per anar a Tamesvar (1735).
127	Rueda i Chaves	Joaquim	valencià	Oficial segon de la Negociació de Flandes (1715) i de la de Sicília (1720). El 1736 encara vivia a Viena.
128	Ruiz	Joaquín	valencià	Patent de capità amb serveis no confirmats. Va arribar a Viena el 1717.
129	Ruparicio (<i>sic</i>)	Vicente	valencià	Orfe, rep almoïna a Viena el 1740.
130	Samper	Lluís	valencià	Oficial segon de la Tresoreria General del Consell d'Espanya (1717).
131	Sánchez	Felip	valencià	Capità de cavalls agregat al reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717).
132	Sanchis Blanes	Antoni Manuel	valencià	Fill d'Antoni Sanchis. Demana pensió el 1717.
133	Sanz d'Exeta	Josep	valencià	Cobra pensió a Nàpols (1715).
134	Sanz de la Llosa	Vicent	valencià	A Milà. Més tard, cobra pensió a Tamesvar (1737) i a Viena (1744).
135	Serralde	Pedro de	valencià	Capellà d'honor a Milà. Cobra pensió a Nàpols (1715)
136	Siurana	Lluís	valencià	Capità de cavalleria del regiment d'Aragó a la Guerra Turca (1716-1717).
137	Soler	Josep	valencià	Frare de Montesa. Capellà del Consell de Flandes el 7 de maig de 1717.
138	Soler de Cornellà	Joan	Elx	Va passar a Barcelona des de València amb Carles III. El 1712 reb una comanda de Montesa i una pensió sobre els béns eclesiàstics de València. Voluntari al setge de Barcelona, des d'on passa a Milà i, el 1724, a Viena.
139	Solià	Maria	valenciana	Demana pensió (1717).

140	Timor	Joan	Oriola	Sergent Major, morí a Viena (1718). Soterrat als Trinitaris descalços.
141	Timor de Cabrero	Jaume	Oriola	Havia estat Sergent Major a Barcelona. Es proposa com a capità a Milà o Nàpols (1715-1716)
142	Timor de Cabrero	Nicolau	Oriola	Va servir a Espanya des de 1709 com auditor del regiment Ahumada. Va passar a Mallorca, on va ser nomenat auditor del regiment de Rubí (1714) i després auditor general. El 1715 es troba a Sardenya. Auditor del reg. de Carreras fins 1718, quan se'n va a Viena. Després s'instal·la a Sicília.
143	Torner	Joan Baptista		Cobra pensió a Nàpols (1715).
144	Torres Eximeno	Josep Vicent	valencià	Secretari del Reial Segell del Consell d'Espanya. El 13 de maig de 1721 és substituït per haver mort.
145	Valdés	Manuel de	valencià	Cobra pensió a Nàpols (1715), alferes de cavalls del reg. de Vázquez a la Guerra Turca (1716-1717)
146	Valenciano Lladró Tornel de Luna	Nicolau	valencià	Tinent agregat al regiment d'infanteria d'Ahumada a la Guerra Turca (1716-1717).
147	Valeriola	Antoni	valencià	Marxà a Barcelona el 1708, demana pensió a Viena el 1717.
148	Valero	Francesc	valencià	Mercedari, predicador, demana pensió (1715).
149	Verdeguer	Maria Clara de	Dènia	Vídua del baró de Verdeguer. Percep assistència a Viena encara el 1747.
150	Vidal i Pons	Eusebi	valencià	Granader al regiment de Richardi el 1708. Va ser empresonat a Alacant i després d'alliberat va continuar al regiment d'Ahumada fins a l'evacuació. Alferes del regiment dels Desemparats a Barcelona. Després passa per Mallorca, Sardenya i Nàpols fins arribar a Viena el 1716. El 1735 és proposat per a Tamesvar (en aquest moment tenia 62 anys).
151	Ximénez	Martín	valencià	Alferes del regiment Llorach fins a la reforma. Té 59 anys (1735) i es proposa enviar-lo a Tamesvar.
152	Ximénez de Cisneros	Pasqual	valencià	Capità d'infanteria del regiment de la ciutat de València (1706). Empresonat durant 3 anys. Va estar a Barcelona fins a la caiguda, quan va passar a Gènova (1715) i a Viena (1717), on cobra pensió encara el 1725.

Annex III.

Les xarxes de l'austriacisme valencià.

